ఢిల్లీ సాహిత్య అకాడమివారిచే
రూ. 5000 బహుమానము
నొందిన గ్రంథరాజము

II



శ్రీరామకృష్ణుని జీవితచరిత్ర

(మూలవంగగ్రంథముల ననుసరించి రచితము)

ఉపదేశ సహితము

పీఠికారచయిత: శతావధాని శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రి

గ్రంథరచయిత, ప్రకాశకుఁడును:

చిరంతనానందస్వామి

శ్రీరామకృష్ణసేవాసమాజము, P. O. మారిస్‌పేట, తెనాలి R. S.

ఆచరణరూపక ధర్మకథయే రామకృష్ణపరమహంస-జీవితకథ. భగవత్సాక్షాత్కారభాగ్యము నొందుటకీయన జీవితము మనకుఁ దోడ్పడఁగలదు. రామకృష్ణుఁడు సజీవాకృతిని దాల్చిన దివ్యత్వము.... ఈ దివ్యపురుషుని జీవితమే కనుక లభించియుండనిచో, వేలకొలఁది స్త్రీపురుషులు మనశ్శాంతిరహితులై ఆధ్యాత్మికవికాసవిరహితులై యుండెడివారు.... ఈ సచ్చరిత్ర చదువువారి కెల్లరకును ఈయన దివ్యప్రేమ దివ్యాశయప్రేరకమై దీపించుఁగాక!

(ఆంగ్లమందలి శ్రీరామకృష్ణజీవితచరిత్రకు పీఠికలో) —మహాత్మా గాంధి

వెల: రెండు రూపాయలు మాత్రమే

(పుస్తక విక్రేతలయొద్దను, ముఖ్యముగా వేంకటరామ అన్డ్ కంపెని వారి అన్ని శాఖలలోను ఈ గ్రంథప్రతులు దొరకును.)

తొలికూర్పు—1956—4000 ప్రతులు—

ప్రశంస

'ఆంధ్ర సారస్వతవధూటికి దివ్యాలంకారము'.... 'చెన్నపురి తెలుఁగుభాషాసమితి, ఢిల్లీ సాహిత్యపరిషత్తు మున్నగు విద్వత్సంస్థల మహోత్తమపారితోషికములను బొందఁదగినది' .... 'ఇతరభాషలలో ముఖ్యముగా ననువదింపఁబడఁదగిన మహోత్కృష్టగ్రంథ మిది'.... అని యీవిధముగా ఆంధ్రప్రదేశప్రభుత్వ-ఆస్థానకవి, కవిసార్వభౌమేత్యాదిబిరుదాంచిత శ్రీ శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి, మహోపాధ్యాయేత్యాది బిరుదాంచిత శ్రీ దుర్భా సుబ్రహ్మణ్యశర్మ మున్నగు కవి పండిత విమర్శకవరేణ్యులచేఁ గొనియాడఁబడిన గ్రంథరాజము.

...He **(Dr. Moulana Abul Kalam Azad Saheb)** has no doubt that a life of the Great Saint of Dakshineswar as written by you will be widely appreciated by the Telugu reading public. He is glad that the book has been moderately priced.

He is passing on the book to the Sahitya Academy where it will be a valuable addition to the Telugu section of the Academy's Library....

K. R. Kripalani

(Hony. Private Secretary to the Hon'ble Minister for Education, India. New Delhi, 23-11-1956.)

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమున (1960-వ సం॥) బి. ఏ. పరీక్షకును, మద్రాసు,
మైసూరు విశ్వవిద్యాలయములలో (వరుసగా '60, '61-వ సం॥)
మూఁడేండ్ల పట్టపరీక్షలకును ఉపపాఠ్యముగా
నియమితమై గౌరవింపఁబడినది.

అఖండయశోధురీణులగు శ్రీ వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రినాయఁడు గారి వంశీయులును, గుంటూరుజిల్లా, తెనాలితాలూకా, పెదపాలెము గ్రామవాస్తవ్యులైన శ్రీ వా. నాగయ్యగారి కుమారులును అగు శ్రీ వా. వెంకటప్పయ్యగారు తమ సోదరులును కీర్తిశేషులును అగు శ్రీ వా. మల్లయ్య, శ్రీ వా. సుబ్బయ్యగార్ల జ్ఞాపకార్థము ఈ గ్రంథమునకును 'శ్రీరామకృష్ణపరమహంస : మహాజనవాణి' యను పుస్తకమునకును ముద్రణా ప్రకటనార్థమైన వ్యయమున సగపాలును, శ్రీ వా. మంగమ్మగారును ఆమె భర్త కీ. శే. శ్రీ వా. శక్తీశ్వరుఁడుగారును మిగిలిన సగపాలును ఒసఁగి ఆర్థికభారమును పూర్తిగా వహించియున్నారు. ఈ దాతలును వీరి కుటుంబములును భగవానుని పరిపూర్ణానుగ్రహము నొందుఁగాక!

రచయిత

VI

ప్రస్తావన

శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యజీవితచరిత్ర నెట్లు వ్రాయవలయునో తెలుపుచు, ఆతని శిష్యులలో అగ్రగణ్యుడగు శ్రీ వివేకానందస్వామి లోకమునకు మేలుకొలుపు లనదగు తన లేఖలలో నిట్లు వ్రాసియున్నాడు: "శ్రీరామకృష్ణుడు లోకమున కేమి బోధించెనో, అందులకు నిదర్శనమగు నాతని చరిత్ర మెట్టిదో తెలుపుటయే (శ్రీరామకృష్ణజీవితచరిత్ర రచనమున) నీ ముఖ్యాశయమై యుండవలయును. అనర్హుడ నైనను నా యధీనమందుంపబడిన రత్నపేటికను వెలికి గొనివచ్చి మీకు అందజేయుటయే నాకాతడొసగిన యాజ్ఞ. పేరుప్రతిష్ఠల నిమిత్తముకాక లోకకల్యాణమునకై శ్రీరామకృష్ణుడు ఆవిర్భవించెనని సదా జ్ఞప్తి నుంచుకొనుడు. ఆతడు దేనిని బోధింప నావిర్భవించెనో దానినే వ్యాప్తిచేయుడు. ఆయన పేరునుగూర్చి మీరు తాపత్రయపడనక్కఱలేదు—దానంతట దదియే వ్యాపించును. మీ గురువును ప్రతివ్యక్తియు (భగవదవతారమని) అంగీకరింపవలయునని పట్టుదల చూపనారంభించినంతనే యొక శాఖను సృష్టించినవా రగుదురు — కావున జాగ్రత్త!" "రామకృష్ణపరమహంస అవతారమూర్తి యనియు మఱి యేమేమో అనియు మీరు ప్రచారము చేయనక్కఱ లేదు. లోకకల్యాణమునకై యాతడు ఆవిర్భవించెను—తనపేరు చాటుకొనుటకు గాదు—ఈ సంగతి సదా మీరు జ్ఞప్తి నుంచుకొనవలయును. తమ గురుని బోధలను గంగలో గలిపి శిష్యు లాతని పేరు నిలువబెట్టుటకై ప్రాకులాడుచుందురు—ఫలిత మేమి? — స్వమతదురభిమానములు." "ఆయన భక్తి జ్ఞానములను, ఆయన యుపదేశములను, సర్వమతములనుండియు పరమధర్మములను గ్రహించునట్టి యాయనతత్త్వము మున్నగు విషయములను అనువదింపదగును. విషయ మిది. శ్రీరామకృష్ణుని జీవితము దివ్యజ్యోతి, తదీయ తేజఃప్రసారమున సనాతనధర్మ పరమావధి నంతయు, సనాతనధర్మ పరమాదర్శముల నన్నింటిని యథారూపమున గ్రహింపనగును. శాస్త్రములలోని ఔపపత్తిక జ్ఞానమున కంతకును అతడే ప్రత్యక్ష నిదర్శనము. ఋషులును అవతారమూర్తులును నిజముగా దేనిని బోధింప నెంచిరో ఆ తత్త్వముల నన్నింటిని

ఈతఁడు తన జీవితముచేఁ బ్రకటించెను. మతగ్రంథములు వాదమాత్రములు. ఈతఁడో, తదీయాచరణము, అనుభవము. ఈ పురుషుఁడు తన యేఁబది యేండ్లలోనే పంచసహస్రవర్ష పర్యంతమగు భారతజాతీయ పారమార్థిక జీవితము నంతయు జీవించి భావిసంతతికి ఆదర్శమై యొప్పెను. ద్వైతము, విశిష్టాద్వైతము, అద్వైతము ననునవి ఆత్మవికాసమున క్రమావస్థ లనెడి యీతని సిద్ధాంతమువలననే వేదములు అర్థవంతము లగును, శాస్త్రములకు సమన్వయ మేర్పడును. అన్యమతములయెడ సహనము నవలంబింపవలయు ననుటయే కాక, అన్యమతములును మోక్షమార్గములేయని మనఃపూర్వకముగా అంగీకరింపవలయు ననియు సత్యమే సర్వమతములకును మూలాధారమనియు నాతని యుపదేశము.[1] ఈక్రమమున అత్యంతమనోజ్ఞము, హృదయోత్తేజకము నగు రీతిని ఆతని జీవితము వ్రాయనగును.... లోకమున కాతని జ్ఞానబోధ అపారమై యుండ, నిజముగా అనావశ్యకవిషయములగు యోగసిద్ధులను—అద్భుతములను(Miracles)–పట్టుకొని ప్రాఁకులాడనేల? వానినిగూర్చి నొక్కివక్కాణింపఁబూననేల? వానివలన రుజువగున దేమియు లేదే! జడమువలన ఆత్మ నిరూపితము కాఁజాలదు. ఆత్మయనుఁడు, పరమాత్మ యనుఁడు, అమృతత్వ మనుఁడు—వీని యునికికిని ఈ యద్భుతసంఘటనములకును ఏమియు సంబంధము లేదు.[2] శ్రీరామకృష్ణుని తత్త్వమునుగూర్చియు నాతని వ్యక్తి

---

[1] శ్రీ రామకృష్ణ నిర్యాణానంతరము ఆతని శరీరమును నానామత భక్తజన సమూహములు రుద్రభూమికిఁ గొనిపోవుచుండ, హిందూ బౌద్ధ క్రైస్తవ మహమ్మదీయాదిమతపతాకలు ఆ జనసమ్మేళనమున నెగురుచుండె నన్నచో, శ్రీ రామకృష్ణుని జీవితమున సర్వమతసామరస్యము ఎట్లు రూపు దాల్చెనో ఊహింపనగును.

— రచయిత.

[2] యోగసిద్ధులవలని ప్రమాదములనుగూర్చి శిష్యులను హెచ్చరించుచు శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు ఉపదేశించును: "రోగనివారణచేయుట, వ్యాజ్యెములు గెల్చుట, నీటిపై నడచుట — మున్నగు వానికై తోడ్పడు యోగసిద్ధులకై ప్రాఁకులాడువారు అల్పబుద్ధులు. భగవచ్చరణారవిందములను దక్క నిజమైన భక్తులు మఱిదేనిని ఆశ్రయింపరు.

త్వమునుగూర్చియు బోధింపుము. నీ పిపాసను దీర్చిన యమృతభాండము నొరులకు అందఁజేయుము." [1]

శ్రీవివేకానందుల యీయుపదేశవాక్కులే యీ జీవితచరిత్రరచనమున మాకు ఒజ్జబంతులు.

శ్రీరామకృష్ణసంస్థనుండి ఆంధ్రవంగాంగ్లభాషలలో వెలువడియున్న శ్రీరామకృష్ణసంబంధరచనలలో, మూలప్రామాణికగ్రంథములలో, ముఖ్యమైనవానిని బరిశీలించి విశేషప్రామాణికముగా నుండునట్లు ఈ మహానీయ జీవితచరిత్ర వ్రాయఁబ్రయత్నించియున్నాము. వేనిని దెల్పినచో, లేదా, అంగీకరించినచో, తమ ఆరాధ్యవ్యక్తియొక్క ఆజన్మసిద్ధత్వమున కెక్కడ లోప మనిపించునో యని యనుయాయులు తెల్పుటకు సర్వసాధారణముగా వెనుదీయుచుందురో అట్టి కామము, అహంకారము మున్నగువానిని శ్రీ రామకృష్ణుఁడు ఎట్లు ఎదుర్కొనెనో, ఎట్లు నిర్జించెనో తెలుపు సంఘటనలను — సత్యాన్వేషకులగు సాధకులకు అత్యంతోపయుక్తమగు సిద్ధి

"సిద్ధులను అశుద్ధమువలె త్యజింపవలయును. ఆధ్యాత్మిక సాధనల వలనను సంయమమువలనను సిద్ధులు వానియంతట నవియే కల్గుచుండును. కాని వానిపై మనసు నిల్పువారు వానియందుఁ దగుల్కొని యిఁక పురోవృద్ధి నొందఁ జాలకుందురు." (చూ. ఈగ్రంథరచయిత అనువాదమగు 'శ్రీరామకృష్ణ బోధామృతము' — సిద్ధులవలని ప్రమాదములు, పుట 132.)

యోగశాస్త్రజనకుఁడనఁదగు పతంజలిమహర్షియు ('స్థాన్యుపనిమంత్రణే సంగస్మయాకరణం పునరనిష్టప్రసంగాత్' అను సూత్రమున) యోగసిద్ధుల వలని ప్రమాదములనుగూర్చి సాధకులను హెచ్చరించును. (చూ. ఈగ్రంథరచయిత అనువాదమగు 'రాజయోగము'—పాతంజలయోగసూత్రములు, 3.52.)

[1] చూ. ఈగ్రంథరచయిత అనువాదమగు 'శ్రీవివేకానందలేఖావళి'—తొలికూర్పు, మొదటి భాగము, పు. 104—5, 201—3; రెండవ భా., పు. 56—7.

Refer 'Letters of Swami Vivekananda' — fourth edition, Pages 92, 131, 155 & 228.

విషయములను — మూలగ్రంథములనుండి ప్రత్యేకశ్రద్ధతో సేకరించి వ్రాసి యున్నాము. [1] [ఉదాహరణమునకు 'సాధనానుభవవిశేషములు: సాధనాంతము' అను ప్రకరణము (పు. 249—264) చూడుఁడు.] సందర్భానుసారముగ శ్రీరామకృష్ణుని యుపదేశములను ప్రసంగములను ఉదాహరించుటయే కాక మూలగ్రంథములనుండి — లబ్ధమైనంతవఱకు—జీవితసంఘటనములను విశేషప్రామాణికమైన యాయనవాక్కులలోనే తెల్పియున్నాము. పాఠకు

[1] సాక్షాదవతారమూర్తులకు సైతము ఒక్కొక్కప్పుడు కామ మోహాదులు కలుగుచుండును. కాని, వానిని నిర్జించి వా రెల్లరకును మార్గదర్శకు లగుచుందురు. సీతాపహరణసందర్భమున, సీతావియోగమున, శ్రీరామచంద్రుని దుర్భరమనఃస్థితినిగూర్చి వాల్మీకిమహర్షి శ్రీమద్రామాయణమున వ్రాసియున్న యీ క్రింది వాక్కులను బరికింపుఁడు:

శ్లో. 'సీతా మపశ్య న్ధర్మాత్మా కామోపహతచేతనః,
విలలాప మహాబాహూ రామః కమలలోచనః.'

తా॥ ధర్మాత్ముఁడు, ఆజానుబాహువు, కమలలోచనుఁడును అగు రాముఁడు సీతాదేవి యగపడనందున కామోపహతమానసుఁడై యిట్లని విలపించెను.

శ్లో. పశ్యన్నివ చ తాం సీతా మపశ్య న్మదనార్దితః
ఉవాచ రాఘవో వాక్యం విలాపాశ్రయ దుర్వచమ్.'

తా॥ రాముఁడు తనయెదుట సీత లేకుండుటచే నామెను జూడకున్నను, మన్మథపరవశత్వమున నామెను జూచుచున్నవానివలె రోదనముచే, డగ్గుత్తికవలన శబ్దములు ఉచ్చరింపఁజాలకుండియు నెట్లో యీమాట చెప్పెను. (శ్రీమద్రామాయణము, అరణ్యకాండము, 62-1, 2 చూ.)

అటులయ్యును శ్రీరామచంద్రుఁడు ఎట్లు ఏకపత్నీవ్రతుఁడై, 'నియతాత్మా మహావీర్యో ద్యుతిమాన్ ధృతిమాన్ వశీ' యను నారదమహర్షి వాక్కులకు దివ్యనిదర్శనభూతుఁడై యొప్పెనో వాల్మీకిరామాయణము అద్భుతముగా నిరూపించుచున్నది. రామాయణమున శ్రీరామచంద్రుఁడు ఆదర్శమానవుఁడుగాఁ జిత్రింపఁబడియున్నాఁడనుట స్పష్టము.

లలో వంగభాష తెలిసినవారికంటె ఆంగ్లభాష తెలిసినవారే యెక్కువ మంది యుండురను కారణమున పాదటీకలలో ఆంగ్లానువాదగ్రంథములను సూచించియున్నను, శ్రీరామకృష్ణవచనామృతమును మూలవంగగ్రంథముల నుండియే యాస్వాదించి, యానందించి, యథాసాధ్యముగ పస చెడకుండ అనువదించి యాంధ్రసోదరులకు అందఁజేయఁబూనితిమి.

శ్రీపరమహంస-జీవితోపదేశసంబంధమగు ననేకముఖ్యవిషయములను ఆయన సాక్షాత్ప్రియశిష్యులలో నొకరును, ప్రయాగ (అలహాబాదు) శ్రీరామకృష్ణమఠసేవాశ్రమ సంస్థాపకులును, ఆంగ్ల వంగ భాషలలో సద్గ్రంథ కర్తయు, అంత్యదశలో శ్రీరామకృష్ణమఠసేవాసంఘ (The Ramakrishna Math and Mission) సర్వాధ్యక్షులును, మా గురువరేణ్యులును అగు శ్రీవిజ్ఞానానందస్వామివారివలన విను భాగ్యము నందియున్నాము.

పెక్కేండ్లమునుపే మాచే రచితమైయున్న శ్రీవివేకానంద జీవిత చరిత్రాదులను ప్రశంసించుచు, "శ్రీరామకృష్ణజీవితచరిత్రను ఈగ్రంథకర్త రచించుచో మిక్కిలి సంతసింతుము" అని కవిసార్వభౌమేత్యాదిబిరుదాంచితులు, ఆంధ్రరాష్ట్రప్రభుత్వాస్థాన కవులును అగు శ్రీ శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి గారు, ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషదుపాధ్యక్షులు, కీర్తిశేషులును అగు డాక్టర్, సర్ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు మున్నగు కవిపండితవిమర్శకవరేణ్యులు మహోత్సాహముతో మమ్ము ప్రోత్సహించియున్నారు. ఆ ప్రోత్సాహము మా తరణోపాయము. భగవదనుగ్రహమున అది నేఁటికి సిద్ధించినది.

"రామకృష్ణుఁడు సజీవాకృతిని దాల్చిన దివ్యత్వము.... ఇదే (ఈదివ్య పురుషుని జీవితమే) కనుక లభించియుండనిచో, వేలకొలఁది స్త్రీపురుషులు మనశ్శాంతిరహితులై ఆధ్యాత్మికవికాస విరహితులై యుండెడివారు" అని గాంధిమహాత్ముఁడు వక్కాణించియుండెఁగదా? ఇట్టి శ్రీరామకృష్ణ జీవితోపదేశ వ్యాపనమే కర్తవ్యముగా గ్రహించి సాధ్యమైనంతవఱకు సరళశైలిలో రచించి పుస్తక మెల్లరకును అందుపాటున నుండుటకై వీలైనంత తక్కువ వెల నేర్పఱచియున్నాము.

గ్రంథమందలి యేవిషయమునైనను పాఠకులు వెంటనే గుర్తింపననువగు రీతిని సమగ్రమైన విషయానుక్రమణిక గ్రంథాంతమునఁ బొందుపఱుపఁబడినది.

తప్పొప్పుల పట్టికను ముద్రింపక పాఠకుల సౌకర్యమునకై అచ్చు తప్పులు మున్నగువానిని ముద్రితప్రతులలో స్వయముగా దిద్దియున్నాము.[1]

ఈ గ్రంథపీఠిక—గ్రంథకథితపరమపురుషపీఠిక—నిర్మించిన శతావధాని శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రిమహోదయుల మనోభీష్టసిద్ధికై మనఃపూర్వకముగా భగవంతునిఁ బ్రార్థించుచున్నాము.

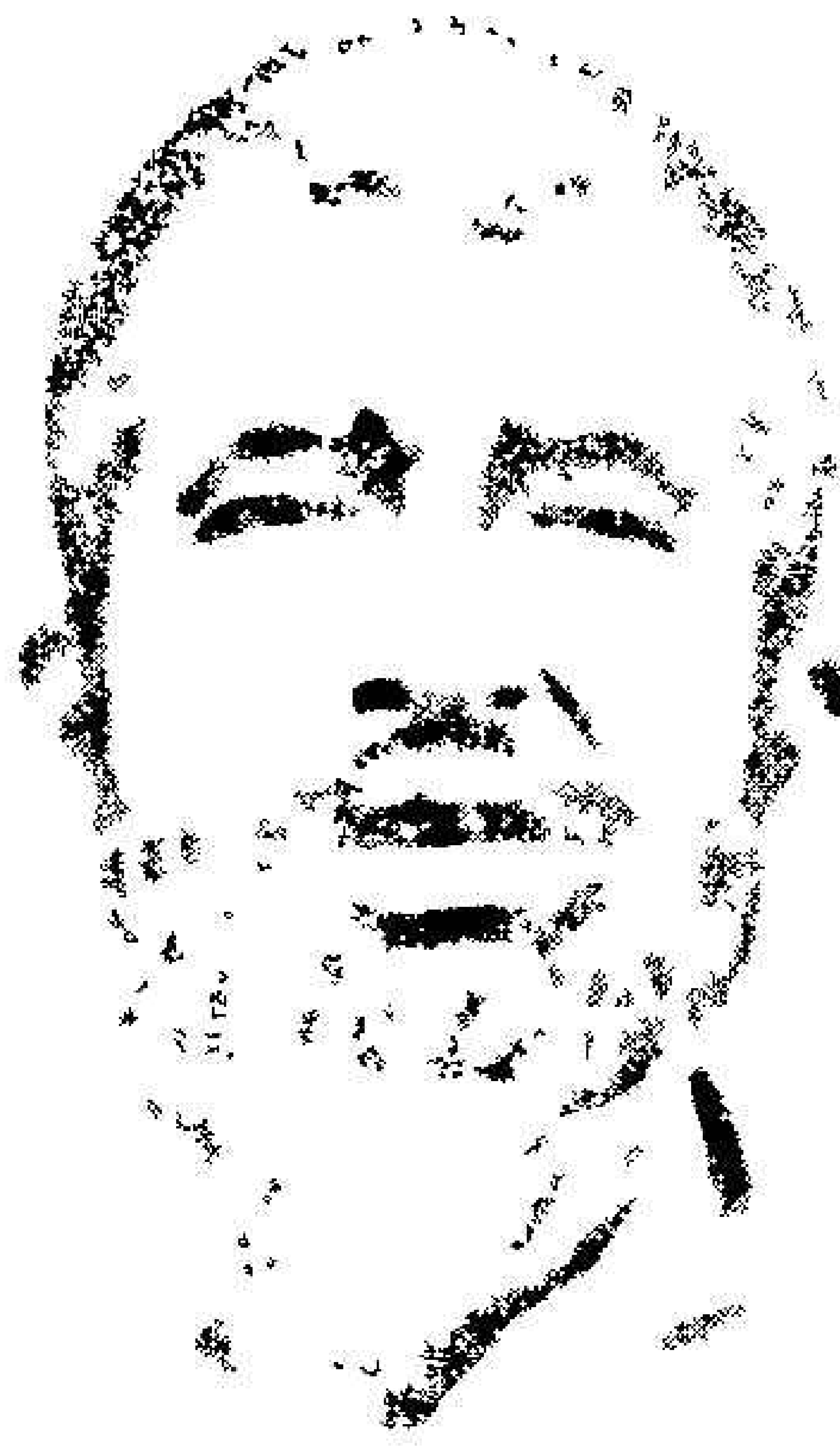
శ్రద్ధాభక్తులతో, సేవాదీక్షతో పుస్తకము చక్కఁగా 'బైన్డ్' చేయుచున్న శ్రీ అక్కల వేంకటేశ్వర్లు, ఉచితముగా, మనోహరముగా 'జాకెట్' ముద్రించియున్న 'బి. ఎన్. కె. ప్రెస్' యజమానులు శ్రీ బొమ్మిరెడ్డి నాగిరెడ్డిగారును, ఈ గ్రంథప్రకటనమున బహువిధముల మాకుఁ దోడ్పడియున్న పెదపాలెము గ్రామవాసులును, అట్టి మఱికొందఱును, తెనాలి శ్రీ రామకృష్ణసేవాసమాజమువారును భగవానుని విశేషానుగ్రహము నొందుదురుగాక !

రచయిత

సవరణలు

[1] 5-వ పుటయందలి 18, 19-వ పంక్తులలోని శుక యను పదమును సుఖ యనియు,

170-వ పుటయందలి 17-వ పంక్తిలోను, 372-వ పుటయందలి 24-వ పంక్తిలోను లభ్య యను పదమును లబ్ధ యనియు, మఱికొన్ని మిగిలిపోయిన చిన్నచిన్న పొరపాటులను యథాయోగ్యముగను పాఠకులు దిద్దుకొందురుగాక.





శ్రీరామకృష్ణ పరమహంస (భావసమాధిస్థితిలో)

శ్లో. పవిత్రం చరితం యస్య పవిత్రం జీవనం తథా,
పవిత్రతా స్వరూపాయ నమస్తస్మై నమోనమః.

B

శ్రీ గదాధరుని (శ్రీరామకృష్ణుని) సంతకము—నకలు

(శ్రీ గదాధర చట్టోపాధ్యాయ, సాకిన్, కామార్పుకుర్)



శ్రీ విజ్ఞానానందస్వామి

శ్రీరామకృష్ణుల ప్రియశిష్యులు, ఏప్రిల్ 1937 నుండి ఏప్రిల్ 1938 వఱకు
శ్రీరామకృష్ణమఠసేవాసంఘాధ్యక్షులు, ఈ గ్రంథకర్తయొక్క గురువు

D

1

పీఠిక

శ్రీరామకృష్ణుఁడు జగద్గురువు. 'కామినీకాంచన త్యాగ ముపదేశింప అర్ధనారీశ్వరుఁ డిటులు విడివడెనా? సత్త్వైశ్వర్యము ప్రకటింప రామ కృష్ణావతారములు రెండు నిటులు సమ్మేళన మొందెనా? శంకర చైతన్య రామానుజుల ప్రోవా?' అని తలఁపించు నితఁడు సర్వమతసమన్వయస్వరూపము. ఇతని చరిత్రము మన యిహాముత్రల కేకైకజ్యోతి. ఇతని శీలము అందఱను ఒజ్జబంతి. నిగూఢముగా నవతరించిన యీపరమపురుషునిలో మొదలునుండి తుదివఱకు బాలలీల యెటులు వికసించెనో చూతము.



శతావధాని శ్రీవేలూరి శివరామశాస్త్రి

(పీఠికా రచయిత)

గదాధరుఁ డను పందొమ్మిదేండ్ల కుఱ్ఱఁడు దక్షిణేశ్వరమున రాసమణి కట్టించిన దేవళము ప్రవేశించి రెండుమూఁడేండ్లలో కాళికాలయార్చకుఁ డయ్యెను. అట నున్నవారందఱును కూడఁబడి గదాధరుఁడు పిచ్చివాఁ డని అనుకొనిరి. పెచ్చరిల్లిన యీ పిచ్చిలో నతఁడు ఆలయములోని అమ్మవారి ఱాతిబొమ్మతో సంభాషించును. ఆ బొమ్మచే అన్నము తినిపించును. గాలి యాడుచున్నదా లేదా యని ముక్కుపుటములముందు దూదిపింజ పట్టుకొని పరీక్షించును. దానికి ఫలితముగా — 'ఱాతిరూపము కైవడిఁ జిత్తంబు కన్ను కదలకయుండెన్' (జ్ఞానవాసిష్ఠము — 5-184) అనునటులు తాను ఱాబొమ్మ యాయెను. అతఁడు అమ్మఱాబొమ్మ చిన్మయ మనును; తనను

మట్టిబొమ్మ యనును. ఇది చూచినవారు గదాధరునకు బ్రహ్మపిచ్చి యని ఉద్ఘోషించిరి. కాళీప్రతిష్ఠ రాసమణి చేసెనా, గదాధరుఁడు చేసెనా? కాళికాలయనిర్మాణము రామకృష్ణునిచే సఫలమని రాసమణి నమ్మెను.

ఈయెడ నిట్టి సంఘటన మొకటి గుఱుతు తగులుచున్నది. సదాశివేంద్రసరస్వతి కావేరీపులినములలో పిశాచమో యన తిరుగాడుచుండఁగా చూచినవారు పరమశివేంద్రయోగితో — 'అయ్యా! తమ శిష్యుఁడు పిచ్చివాఁడైపోయె' నని చెప్పిరి. అతఁ డది విని, 'అయ్యో! నాకు అట్టి పిచ్చి యెత్తకపోయెనే!' యని పరితపించెను. శృంగేరిమఠాధిపతులు శ్రీ శివాభినవ నృసింహభారతు లాయీ సంగతిని తమ సదాశివేంద్రస్తుతిలో నిటులు క్రోడీకరించిరి:

'ఉన్మత్తవత్సంచర తీహ శిష్య
స్తవేతి లోకస్య వచాంసి శృణ్వన్
ఖిద్య న్ను వా చాస్య గురుః 'పురా హా
ఉన్మత్తతా మే స హి తాప్నుతేతి.'

మన యీ దక్షిణేశ్వరపు పిచ్చివాఁడును ఇట్టిపిచ్చివాఁడే. ఈ పిచ్చివాఁడే ప్రపంచ మంతయు నిపు డవతారమని ఎఱిఁగిన శ్రీరామకృష్ణపరమహంస!

రామకృష్ణునకు స్వగ్రామమునందును దక్షిణేశ్వరమునందును చదువు తెలుఁగని సాధువులతోడను ఎఱిఁగిన సన్న్యాసులతోడను చాల సాంగత్యము కలిగెను. ఇటు లితఁడు మధ్యయుగమునందలి సాధువులకును ఆధునికులగు సన్న్యాసులకును కూడలి. కావుననే శ్రీరామకృష్ణుఁడు తత్త్వము లెన్నియో పాడును. 'గీత తత్త్వనవనీత' మని యనును.

సమాధిమేఘము శ్రీరామకృష్ణుఁడు.

అమ్మ - యాదేశముచే శ్రీరామకృష్ణుఁడు 'భావముఖము'న నుండెడివాఁడు. ఐనను ఆతఁడు తఱచు పొందుచుండెడి భావసమాధిస్థితిని జూచి కొందఱు మూర్ఛ యనియు మూర్ఛవంటి యేదో వ్యాధి యనియు ననిరి. ఇటులు చెప్పువారు మొన్నమొన్నటివఱకు ఉండిరి. యాథార్థ్య మెఱిఁగిన విజ్ఞులును నేఁటికి నున్నారు. ఉరమరిక ముప్పదేండ్ల వెనుక నాకు హైదరా

బొందాలో శ్రీ దండిస్వాములవారి దర్శనము లభించెను. వారిది రాజపుత్ర స్థానము. ప్రసంగవశమున వారిటులు చెప్పిరి — 'నేను సన్న్యసించిన క్రొత్తలో దక్షిణేశ్వరమున శ్రీరామకృష్ణ పరమహంసను జూచితిని. అపుడు వారికి తఱచు చేతనసమాధి[1] కలుగుచుండెడిది. సమాహితమగు నా యవస్థ జగన్మోహనము. ఈశ్వరుఁడు వారి మోముననుండి వారు భూమిమీఁదను నృత్యము చేసెడివారు. ఆ సమాధిపట్టు భగవంతుని గుట్టుకు రట్టు. సాధకుల కది మార్గజ్యోతి. వారు కేలు ద్రవేసి కెరలి యాడు టొకయెత్తు, ఈ సమాధి యొక యెత్తు.'

'తాము ఆపట్టు ఏల పట్టుకొనకపోతిరి?' అని నే నడిగితిని. 'నీవే తెలిసికొనుము' అని వా రనిరి. వారు జ్ఞానయోగులు.

సమాధి చక్షుష్మంతులకు చాక్షుషబోధ: మనస్వులకు మానసబోధ. అది వేయి శ్రవణమననధ్యానముల పెట్టు.

శ్రీరామకృష్ణునకు శ్రీ తోతాపురి సన్న్యాస మిచ్చెను. అతఁడు గురువుకడ నుపదేశము గొని మూన్నాళ్లు తెగని సమాధిలో మునిఁగి పోయెను.

నలుబదేండ్లకుఁగాని ఆస్థితి శ్రీ తోతాభగవత్పాదులకు కొరకలేదు. అల్పకాలములో ఈ స్థితి చూరకొన్న శిష్యునిఁ జూచి ఆ మహాయోగి 'ఏ కేయా రే!' యని విస్తుపోయెను.

సమాధి యన నేమి? ఈ ప్రశ్నకు శ్రీరామకృష్ణులు పలుమాఱులు పలుచోటుల పెక్కు ఉపమానములతో సమాధానము చెప్పియున్నారు. వారి మాటలనే ఉదాహరింతును:

'ఒక చిన్న హండిలో ఉండే చేపను గంగలో వదిత్తే

---

[1] చేతనసమాధి యన్నను భావసమాధి యన్నను ఒకటే. 'భక్తిచేఁ గలుగు సమాధికి చేతనసమాధి యని పేరు.' — శ్రీరామకృష్ణకథామృత— 3-వ భాగము, 9-వ సంస్కరణము, పుట 90. భావ మహాభావ ప్రేమ భక్త్యాదులకు వంగభాషలోని చైతన్యచరితామృతము, రామకృష్ణలీలా ప్రసంగము, మఱి చైతన్యచంద్రోదయ చైతన్యచరితామృతములఁ గాంచునది.

ఎలా ఉంటుందో సమాధిలో అలా ఉంటుంది.’

‘మట్టమధ్యాహ్నం ఎండలో నిలబడితే నీడ కనబడకుండాపోయినట్లు సమాధిలో ‘నేను’ కనబడకుండాపోతుంది.’

‘భగవంతునికై మొర పెటితే దర్శన మౌతుంది. సమాధి సిద్ధిస్తుంది. ఏడిస్తే అమాంతంగా కుంభకం కుదురుతుంది, దాంతో సమాధి.’

‘నాటకం చూడలేదా? చూడవచ్చినవా రంతా కబుర్లు చెప్పుకుంటూ వుంటారు. అట్టి సమయంలో తెర పైకి పోతుంది, అప్పు డందరి మనస్సూ ఆటమీదికి పోతుంది. బాహ్యదృష్టి మరి ఉండదు—దీనిపేరే సమాధిలో ఉండడం.’

‘విచారం చేస్తూపోతూవుంటే అహం నశించాక కలిగేది స్థిరసమాధి లేక నిర్వికల్పసమాధి.’

‘సమాధి కలుగకపోతే సరియైన యెఱుక కలుగదు.’

అయిదు విధములైన సమాధులలో నేదో యొకటి యొదవి సదలుచుండుటచే శ్రీరామకృష్ణునకు ‘దైనందిన మేడుమాఱులు పుట్టి యేడు మాఱులు గిట్టుచుండువాఁడు’ అని పేరువచ్చెను. వీరి యీసమాధియే ఆకాలమున శ్రీ కేశవచంద్రసేన్ మొదలగు కొంతమంది ముఖ్యుల నాకర్షించియుండును. ఈయెడ వారికిని శ్రీ ‘మ’ కును జరిగిన ఈదిగువ సంభాషణము ఉదాహార్యము :

శ్రీరామ.—లోకులు ఏమనుకుంటారు? భావావస్థ చూస్తే ఎలా వుంటుంది?

మ. — ఈ అవస్థ చాలామందికి ఏమీ అర్థంకాదు, — ఎవరికో ముగ్గురు నలుగురికి తప్ప; ఐతే ఈ అవస్థే వాళ్ల నాకర్షిస్తుంది.[1]

శ్రీ చిరంతనానందులు ఈ సమాధినిగూర్చి — ‘మల్లెపొదల యాకుగుముల నడుమ వెల్గొందు పూవులవలె తత్త్వసంగముల నడుమ నాతఁడు పొందు దివ్యభావసమాధిస్థితులు శ్రోతలను అద్భుతరీతిని ఆకర్షించు

---

[1] శ్రీరామకృష్ణ కథామృత — 4-వ భా., 6-వ సం., పు. 140.

చుండెను' అని గద్యములో పద్యము వ్రాసిరి.[1]

ఏగురువు పాదములముందో కూర్చుండి శ్రవణము చేయవచ్చును. మనస్సును మథించి మననముచేయవచ్చును. ఏ విక్షిప్తభూమికలోనో ధ్యానమును జేయవచ్చును. కాని యీ సమాధి? ఎవరికేని దీని జూడనేని సమకూరునా? కాళికాలయదాసివగు నో బృందా! నీ వెంతయు ధన్యురాలవు.

ఈ దెస చైతన్యులు పాతిన భక్తివృక్షమునకును శంకరులు కాపాడిన జ్ఞానవృక్షమునకును తనకుం దా నంటు ద్రొక్కుకొన్న మొక్క శ్రీరామకృష్ణుఁడు!

సర్వమతైక్యద్రష్ట శ్రీరామకృష్ణుఁడు.

ఈ యెడ నీ సంశయ మొదవును,—'దార్శనికు లందఱును స్వమతమును స్థాపించుట, పరమతమును ఖండించుట అను వాదమును జల్పమును స్వీకరించిరి.[2] 'నైకో ఋషిర్యస్య మతం న భిన్నమ్' అన్నటులు వేఱదము లేనిదే దర్శనము లేదు. 'సాంఖ్యాదిదర్శనములకంటె మా దర్శనము వేఱు' అని శ్రీ శంకరులు బ్రహ్మసూత్రభాష్యమున చెప్పనేచెప్పిరి. కావున మతైక్య మెటులు? 'మత, ఐక్య పదములకే పొందు లేదే!' అని.

ఇటు లగుచో మా దర్శనము వేఱనిన శ్రీశంకరులు మన్మతస్థాపనాచార్యు లెటులైరి? కావున జిజ్ఞాసువులకును ముముక్షువులకును వైరుధ్యముతో పనిలేదు. మననమునకు దర్శనము. 'రుచిభేదమును బట్టి సాధకుఁడు షద్దర్శన

---

[1] శ్రీ రామకృష్ణుని జీవితచరిత్ర, పుట 386 చూ.

[2] వాద మనఁగా స్వపక్షస్థాపనము. జల్ప మనఁగా స్వపక్షస్థాపనపూర్వకమగు పరపక్షఖండనము. వితండ యనఁగా కేవల పరపక్షఖండనము. పరదుర్గమును భేదించుట వంటిది వితండ. దుర్గమును లోఁగొనుట వంటిది జల్పము. స్వరాజ్యము స్థాపించుట వంటిది వాదము. దర్శనముల కిది సామాన్యము. దర్శనము నొనరించినవా రందఱును ఇతరదార్శనికునికెంత గొప్పవాఁ డయినను ఈ మూఁటిని వినియోగించుటలో వెనుదీయ లేదు. — 'నామాట నమ్మరుగాని కపిలునకు వేదార్థము తెలియ' దని శంకరులు. యోగప్రత్యక్ష్యధికరణము చూ.

ములలో నేదోయొకదర్శనము నవలంబించి బ్రహ్మవిచారము చేయునది[1] అని పెద్ద లందురు.

'యుక్తిశాస్త్ర మగు దర్శన మంతయు గ్రుడ్డిది' అని కొందఱు యుక్తిచే సాధింపఁజూతురు కాని వీరు గురువెందలు. అది యటు లుండె.

శ్రీరామకృష్ణు లిటులు సమన్వయింతురు: 'మతము లెన్నొ మార్గము లన్ని.[2] ధర్మా లన్నీ సత్యం. చాలా బాటలగుండా కాళీఘాట్ పోవచ్చు. ధర్మం ఏదీ (ఏదర్శనమూ) దేముడు కాదు. వేరువేరు ధర్మాలను పట్టుకొని దేముడు దగ్గరకు పోవచ్చు.'

'ఎన్నో ఉపాయాలతో మిద్దెపై కెక్కచ్చు. రాతి మెట్లు, కఱ్ఱ మెట్లు, వంకర మెట్లు — ఆఖరికి తాడు వేసుకొనిగూడా ఎక్కచ్చు. ఎక్కేటప్పుడు మాత్రం ఏదో ఒకరకం మెట్టుమీంచి ఎక్కాలిగాని రెండుమూడు మెట్లమీద కాలు పెట్టరాదు. కాని మిద్దె ఎక్కిన తరువాత అన్నిరకాల మెట్లమీంచీ దిగిరావచ్చు. మళ్లా ఎక్కనూ వచ్చు.'

ఒకరు — అయ్యా, అన్యధర్మంలో భ్రమ వుంటే?

శ్రీరామ. — ఏ ధర్మంలో లేదూ? నా గడియారమే సరిగా నడుస్తూం దని ప్రతివాడూ అంటాడు. కాని ఏదీ సరిగా నడవదు. అన్నిగడియారాలనూ సూర్యునితో సరిపుచ్చాలి.

'నేను ప్రతిధర్మాన్నీ ఒక్కొక్కసారి అవలంబించి చూచా, — ముసల్మాన్, కిరస్తాన్, శాక్తం, వేదాంతం.... వీని అన్నిటిగుండా ఆ ఒక్కడే కనబడ్డాడు — అన్నీ వేరువేరు బాటలగుండా ఆ ఒక్కనిదగ్గరకే వస్తున్నయ్.' ఇదీ శ్రీరామకృష్ణుని సమన్వయము.[3] అజ్ఞులకు అనులోమ

---

[1] శ్రీరామకృష్ణులును ఇటులు చెప్పిరి.

[2] **Many faces, many theologies.**

[3] ఈ గ్రంథమునందలి 'సాధనానుభవ విశేషములు: సాధనాంతము' అను ప్రకరణము (పు. 249 — 263) చూచునది. తర్కమునకు గుఱిచేయఁదగని ఈ సమన్వితిని ఖండించినవారు లేకపోలేదు. చూ. **The critical examination of the Philosophy of Religion by Sadhu Sri Santhinatha.**

మార్గము, విజ్ఞులకు విలోమమార్గము. 'నేను సాక్షాత్తు చూస్తున్నాను, — అతడే చతుర్వింశతి తత్త్వాలుగా అవుతున్నాడు. అతడు సాకారుడూ, నిరాకారుడూ, ఈ రెంటికీ కూడా అతీతుడు' అని శ్రీరామకృష్ణుఁడనును.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు కవి. — 'కవిం కవీనామ్.'

పరమహంస పలుకు తత్త్వదృష్టిలో నెట్లు గురువాక్యమో కావ్యదృష్టిలో అట్లు రసవాక్యము. అది చీకటికోణములో నెఱలు వైద్యుతఘర్షమో జాగ్రత్ క్షేత్రములో నఱలు ఆనందవర్షము. బుద్ధునిచందముగా నీతఁడు పదుగుర భాషలో బోధించును. ఆభాషకు రెండువైపులను పదను. అది రెండుచేతులతోఁడను రెండుకత్తులతో సాముచేయును. అది యెంత తేట తెలుఁగో అంత లోఁతు వెలుఁగు. దాని మాహాత్మ్య మెఱిఁగియే శ్రీవివేకానందస్వామి కాదంబరి మొదలగు కావ్యముల భాషను నిరసించి తత్త్వప్రకాశమునకు వాడుకమాటల అక్కఱను కన్నుపొడిచి చూపెను.[1]

శ్రీరామకృష్ణుని ఒక్కొక్క కథ ఒక్కొక్క కావ్యము. అతఁడు చైత్యములో మునిఁగియు చిత్తులో తేలి మెఱపులఁ గ్రుమ్మరించును. మఱి చిత్తులో మునిఁగి చైత్యములో తేలి ఆనందమును దిమ్మరించును.

—'అమ్మా! నన్ను రసంలో ఉంచు, మరి వసంలో ఉంచు. అంతే. శుష్కసన్యాసిని మాత్రం చేయకు!' అని వారందురు. రసమునం దుంచనిచో ఎండక తప్పదు. వశమునం దుంచనిచో ఈ పంచదార-బొమ్మ రసములో ఐక్య మొందక తప్పదు.

ఈ మహాకవిది గద్యకవిత. అది వింటివలె ఝుంకరించును. తూపువలె లక్ష్యమును భేదించును. దానికి ఉపమాదృష్టాంతములు రెండే రెండు కన్నులు. ఈ రెండును ఒకానొక అవ్యక్తమును ఒకానొక అవిజ్ఞాతమును ఒకానొక వాఙ్మనసాతీతమును నీ మనోదర్పణమున తళుక్కు మనిపించి కుంభక మొనఁగూర్చును. శ్రీరామకృష్ణుని ఉపమ వాల్మీకికాళిదాసులకు త్రోసిరాజు. యోగవాసిష్ఠమునందలి కొన్ని ఉపమల కితఁడు కథాశరీరము

[1] శ్రీ వివేకానందస్వామి విరచిత మగు 'భావ్‌బార్ కథా' చూ.

సృజించెను.[1] 'ఉపమా కాళిదాసస్య' అను ఆభాణకము పూర్వకాలమున. ఇపుడో — 'ఉపమా రామకృష్ణస్య.'[2] శ్రీరామకృష్ణుని పలుకు ఆబాల గోపాలమునకు పిలుపు, ఆద్యాశక్తికి మేలుకొలుపు! ఆతని ప్రతి మాటయు నవ్వుల యూట, ప్రతిబోధయు రసముపాట. 'జ్ఞాని యీశ్వరుడు తేజోమయుడు, భక్తుని యీశ్వరుడు రసమయుడు'[3] అని ఒకచోఁ జెప్పిరి. అతఁడెంత రసికుఁడో! మఱి ఆనందమయుఁడో!

శ్రీరామకృష్ణుఁడు భావనాసిద్ధుఁడు.

కవి ఒక వస్తువు నింకొక వస్తువుగా భావించును. మానసప్రపంచమున దాని కేదో యొక స్థానమును కల్పింపవచ్చును. కాని యీ భావకవి భావించెనా, అది సత్యము కావలసినదే.

అతఁడు దాస్యభావమున తన్ను హనుమగా భావించుకొనెను: తోఁక మొలచుకొనివచ్చెను. మాధుర్యమున తన్ను రాధగా తలఁచుకొనెను:

[1] యోగవా. ముముక్షుప్రకరణము — 18-50...67 వఱకు చూ.

'అంతరిక్షేఽపి జాయంతే ఆకాశవిహగాదయః
వనవీథిషు జాయంతే సింహవ్యాఘ్రమృగాదయః.'

—యోగవా. ఉపశమ. 14-31.

'ఆకాశవిహగాః క్షుద్రపక్షివిశేషాస్తే హి సదా భ్రమన్తోఽన్తరిక్ష ఏవ ప్రసూయన్తే ప్రసూతం చాండ మధః పాతాత్ ప్రాగేవ భిత్త్వా నిర్గతాః శావకాస్సద్యః సంజాతపక్షా అంతరిక్ష మేవోత్పత్య భ్రమన్తీతి లోకప్రవాదసిద్ధమ్.'

శ్రీరామకృష్ణులు హోమపక్షికథ వేదమునందలిదిగా చెప్పిరి. (కథామృత — 1-వ భా., 17-వ సం., పు. 36; 2-వ భా., 11-వ సం., పు. 28, 177 చూ.) ఉప్పుబొమ్మ - ఉపమను యోగవాసిష్ఠమునందలి నిర్వాణ. పూర్వ. —128-31.—'యథా వై లవణగ్రంథిః సముద్రే సైంధవోయథా.' ఈ మొ. చూ.

[2] శ్రీ అచింత్యకుమారసేన్‌గుప్త ప్రణీతమగు 'కవి రామకృష్ణ' చూ.

[3] శ్రీరామకృష్ణ కథామృత—2-వ భా., 11-వ సం., పు. 292 చూ.

తనలో స్త్రీత్వము వికసించెను. వత్సత్వము వరించెను: అటు జగదంబనే అంబగాఁ జేసికొనెను. శిశువై ఇటు 'గోపాలేర్ మా' (గోపాలుని తల్లి) ను ఆవహించెను. మరల తాను రామునకు, రాఖాల్‌కు తండ్రి! ఏమిటీ విచిత్ర సృష్టి! యౌగికమగు ప్రకృత్యాపూరమా? ఏమో! వీరి భావనాలేశములలో ప్రాణమును, రూపమును జాగరణ మందుచున్నవి.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు భగవత్ప్రతినిధి.

పందొమ్మిదవ శతాబ్ది పాశ్చాత్యుల తాఁకిడికి గుఱి. నాగరకులు తాలుమాలైపోవు తఱి. అట్టితఱిలో సనాతనధర్మ మీగకయే[1] పాశ్చాత్య సభ్యతను జీర్ణింపఁజేసికోఁగల శక్తి ననుగ్రహించిన శ్రీరామకృష్ణుఁడు భగవదవతారములలో ఒకానొక సాత్త్వికావతారము కాదా?

ఈ ప్రపంచము నేఁడుండి రేపు పుడుగు బుడగయే. అటులయ్యు ఉన్నంతవట్టు ఇది ఉన్నదియే. మఱి యిది ఉత్తరోత్తరము ఉన్నతి గొను విరాడ్రూపము. జీవుఁడు అంశము. పూర్ణుఁడయినను అంశమువంటి అతఁడెల్ల వెంట పూర్ణుఁడగుట జీవితమున కొద్దు. ఈ ప్రాఁజదువులకు సారమగు— 'నేను పని చేయనిచో లోకులు చెడిపోదురు'[2] అను భగవదుపదేశమును మానవదృష్టికోణమునుండి చూచి — నిర్వికల్పస్థితినుండిసైతము దిగిరాఁగలిగి కొందఱు లోకశిక్షణమున కీలోకమునందే 'యాడుచుఁ బాడుచు నగుచు నేడ్చుచు నుందురు.' వారు సంసారుల దుఃఖములకు జాలిగొనక జ్ఞానోన్మాదముచే తమ తరణోపాయమే చూచుకొను లుబ్ధులు కారు. నారదుఁడు, ప్రహ్లాదుఁడు, శుకుఁడు, శంకరుఁడు, రామానుజుఁడు, చైతన్యుఁడు నట్టివారు. 'నేను మరను, అతఁడు మరకాడు' అని పరమహంస యనును. లోకులకు చైతన్యము కలిగించుట కీఘట్టమున ఈ హంస వాలెను. శ్రీ కేశవసేనాదులు శ్రీరామకృష్ణుని ప్రచారముచేయుమని చెప్పిరి. తా నందులకు దిగలేదు కాని తగిన ప్రచారకులను సిద్ధపఱచుటకు నడుముకట్టెను. అతఁడు రామానుజులవలె

---

[1] శ్రీరామకృష్ణ కథామృత — 2-వ భా., 6-వ సం., పు. 214 చూ.

[2] 'ఉత్సీదేయు రిమే లోకాః న కుర్యాం కర్మ చే దహమ్.' — గీత — 3.24.

గోపుర మెక్కి నరేంద్రాదులకై మొఱలిడెను. ఎట్టకేల కతని యాహ్వానము నరేంద్రాదులను బలిమితో నాకర్షించెను. సూదంటుఱాకొండకు నావ లంటుకొనిపోయెను.

కాని ప్రకృతిశాస్త్రప్రాభవములో భగవదేకవైభవ మెవరికి గోచరించును? శ్రీరామకృష్ణు లిటు లనిరి: 'ఈశ్వరుడు ఉన్నాడని ఎవరయినా చెపితే లోకులు నమ్మరు. ఏమహాపురుషుడయినా 'నేను ఈశ్వరుణ్ణి చూచాను' అని అన్నా సామాన్యులు పాటించరు. 'ఆయన దేవుణ్ణి చూస్తే మాకు చూపించమను' అని అంటారు. కాని ఒకనాటిలోనే నాడి చూడడం తెలుస్తుందా? వైద్యునిచుట్టూ ఎన్నాళ్లో ప్రదక్షిణాలు చేయాలి. చేశాక శ్లేష్మనాడేదో, వాతనాడేదో, పిత్తనాడేదో తెలుస్తుంది. నాడి తెలుసుకోవాలంటే నాడితో ఆడేవాడితో తిరగాలి.'[1] 'అవతారం వస్తే గోప్యంగా వస్తుంది. ముగ్గురు నల్గురు అంతరంగభక్తులుతప్ప సాధారణులు కనుక్కోలేరు. రాముడు పూర్ణబ్రహ్మం, పూర్ణావతార మనే సంగతి పన్నిద్దరు ఋషులకు మాత్రమే తెలుసు. ఇతరులకో, దశరథుని పిల్లకాయ అనిమాత్రమే తెలుసు.'[2]

'ఎవడు రాముడో, ఎవడు కృష్ణుడో, ఆతడే భక్తులనిమిత్తం ఈ రామకృష్ణరూపంతో ఇపు డవతరించాడు.'[3]

లోకశిక్షణమునకు తా నేఱుకొనిన యిరువదిముప్పదిమందిలో శ్రీ పెట్టఁదగిన నరేంద్రుఁడే దొడ్డ సంశయాళువు. శ్రీరామకృష్ణుఁడు శక్తిపాతముచేసెను.[4] దానితో నరేంద్రునకు పునర్జన్మ. 'తమ కృపచే

---

1 శ్రీరామకృష్ణ కథామృత — 2-వ భా., 11-వ సం., పు. 53 చూ.

2 శ్రీరామకృష్ణ కథామృత — 2-వ భా., 11-వ సం., పు. 22 చూ. ఇంకను ఈవిషయమునకు కథామృత-ప్రథమభాగము, 17-వ సం., పు. 247, 248 మొ. పట్టులు చూచునది. ఈగ్రంథమున 'భైరవీ బ్రాహ్మణి' యను ప్రకరణము, పు. 145 చూ.

3 కథామృత-ప్రథమభాగప్రారంభము చూ.

4 శక్తిపాతప్రభావమునకు యోగవా. నిర్వాణ ప్ర., పూర్వభా., 127—4; 128—60, 61 చూ.

నాకు సమాధి కలుగుచున్న' దని యితఁ డనును.[1]

ఇది యిటు లుండఁగా శ్రీరామకృష్ణునకు వ్యాధి ముంచుకొనివచ్చెను. అది మందులమాట వినదు. అట్టిస్థితిలో ఈ సంభాషణము గమనింపఁదగినది :

శ్రీరామ.— 'ఆయన ఇంతవాడు గదా! ఐతే ఈ జబ్బేమిటి?' అని లోకు లంటారు.

ఒక గోస్వామి — మీవ్యాధి యితరుల నిమిత్తం. మీ సన్నిధి కొచ్చేవారి పాపాల్ని మీరు తీసుకుంటున్నారు. ఆ పాపాలన్నిటినీ స్వీకరించడంవల్లనే మీకు వ్యాధి.

ఒక భక్తుఁడు — ఈవ్యాధి నివారింపమని మీరు అమ్మను అడిగితే, శీఘ్రంగా నివారణమైపోతుంది.

శ్రీరామ. — వ్యాధి నివారింపమని అమ్మను అడగలేను....[2]

ఈరీతిగా వారికి శరీర మత్యంతభిన్నముగా ననుభవమాయెను. 'ఇపుడు 'నే' ననేది వెతికినా దొరకటం లేదు' అని వా రనిరి.[3] వారు తమ అవతార సమాప్తికి ముందు కనఁబడినవారందఱకును శక్తిపాతముచేసి రుచి చూపించిరి. పిదప శరీర ముపసంహరించిరి. రుచిచూచిన భక్తులు ఆ రుచి నెల్లపు డధీనములో నుంచుకొనుటకు ఎట్టిసాధన లొనర్చిరో దేవునకే యెఱుక. వీరిలో అనక్షరాస్యుఁడు లాటూ ఒకఁడు. 'శ్రీరామకృష్ణుని అద్భుతసృష్టులలో లాటూ పరమాద్భుతసృష్టి' అని వివేకానందుఁ డనెను. శ్రీరామకృష్ణుల బోధ లోకకల్యాణమునకు వివేకానందాదులచే బరానగరమఠమే బీజముగా ప్రపంచమంతయు ప్రాఁకి ప్రాఁకిపోవుచునున్నది. సేవాలాభము వడసిన యేకొలఁదిమంది భక్తులకో కాని భగవదవతారమని తెలియని శ్రీరామకృష్ణుఁ డవతారమే యని వీరివలన ఇపుడు ప్రపంచమునకెల్ల విదితచరము.

---

1 'శ్రీరామకృష్ణ - ఆరాత్రిక' చూ.

2 కథామృత — ౫-వ భా., 5-వ సం., పు. 175 చూ.

3 కథామృత — ౫-వ భా., ౫-వ సం., పు. 175 చూ.

ఈ రీతిగా సాధనలో, మతసమన్వితిలో, బోధలో, భావనలో శ్రీరామకృష్ణులు విజాతీయమగు నొక సౌందర్యమును చూచి చూపించిరి. శ్రీచైతన్యుఁడు, బుల్లా మొదలగు వారితోఁ బ్రవహించుచువచ్చిన సంస్కారణ ధారను అవిచ్ఛిన్నముగా పాఱఁజేసిరి. వీరి యీధారకు శ్రీగాంధీ రెండొడ్డులను తీసివేసిరి. ఇట్టి యీ యవతారపురుషుని వాణి ఒక భాషకు, ఒక జాతికి, ఒక మతమునకు, ఒక దేశమునకు, మాత్రమే సంబంధించినది కాదు. అది సర్వ భాషలకు, సర్వజాతులకు, సర్వమతములకు, సర్వదేశములకు గాలివలె వలయునది. లీలకు జీవుఁడై పుట్టి దేవుఁడైపోయిన యీతని చరిత్ర శ్రీ చిరంతనానందస్వాములవారివలన నేఁటికి లభించుట తెలుఁగువారి సుకృతము, కల్యాణము.

శ్రీ చిరంతనానందులకు శ్రీరామకృష్ణులు పరమగురువులు. శ్రీ విజ్ఞానానందులకు శ్రీరామకృష్ణుఁడు గురువు. ఈ విజ్ఞానానందు లొకానొకపుడు వినోదమునకు శ్రీరామకృష్ణులతో కుస్తీపట్టి ఒక గోడకడకు నెట్టిన జెట్టి. అట్టి జగజెట్టి శిష్యులు మన చిరంతనానందులు!

శ్రీరామకృష్ణుల మానసపుత్రులు బ్రహ్మానందస్వామివారు శ్రీ విజ్ఞానానందులను గుఱించి—'ఇతఁడు గుప్తబ్రహ్మజ్ఞుఁడు; తెలిసినట్లు లెవరికిని పట్టువడఁడు' అని చెప్పిరి. అట్టి గుప్తబ్రహ్మజ్ఞుల ఛాత్రులు మన చిరంతనానందులు!

శ్రీ విజ్ఞానానందులు నారదపాంచరాత్రమును దేవీభాగవతమును బృహజ్జాతకమును సూర్యసిద్ధాంతమును రామాయణమున కొంతవట్టును ఆంగ్లీకరించిరి. పాంచరాత్రమున వీరు వెల్లడించిన మంత్రతత్త్వము, దేవతాతత్త్వము, సాధనారహస్యము లోనగు విషయములు సాధకులకు అవశ్యావలోకనీయములు. దేవీభాగవతపీఠికలో వీరు చేసిన సూక్ష్మమీమాంస పాండితీస్ఫోరకము. ఇట్టి పండితస్వామి యంతేవాసులు మన చిరంతనానందులు!

కొందఱు భక్తులు శ్రీరామకృష్ణుల బోధలను సంభాషణములను ఇతర సంఘటనములను విన్నవి విన్నటులు, కన్నవి కన్నటులు దినచర్యలలో తిథివారపూర్వకముగా వ్రాసికొనిరి. వారిలో ముఖ్యులు శ్రీ మహేంద్రనాథ గుప్త (M.) అనువారు. శ్రీరామకృష్ణుల చరమజీవితమున రమారమి

అయిదుసంవత్సరములు తమకు వీలైన వేళలందు వీరు శ్రీరామకృష్ణుల పాద ములముందు కూర్చుండి విన్న మాటలు విన్నటులు వ్రాసి ప్రకటించిరి. మఱియు శ్రీరామకృష్ణుల సమకాలికులును భక్తులును మహాకవులును అగు శ్రీ అక్షయకుమారసేన్ అనువారు 'శ్రీరామకృష్ణపుంథి' అను మహాకావ్య మల్లిరి. శ్రీ శారదానందస్వామి శ్రీరామకృష్ణ లీలాప్రసంగము రచించి గురు హృదయమును హృదయంగమ మొనరించిరి. శ్రీరామకృష్ణులే చెప్పిన కొన్ని అపూర్వవిషయములను వీరును వారును మఱికొందఱును గ్రంథస్థముచేసిరి. శ్రీరామకృష్ణులు శరీర ముపసంహరించి నేఁటికి డెబ్బదేండ్లు. ఈ డెబ్బ దేండ్లలో వారి వాణి చాలవట్టు వెల్లడికి వచ్చెనని యనుకొందును. ఆంగ్ల భాషయందును పరాసు భాషయందును శ్రీరామకృష్ణుని నిండు చరి త్రములు వెలువడియున్నవి. శ్రీ చిరంతనానందులు పలుపూవులనుండి తేని యను సేకరించు తుమ్మెదవలె ఈ గ్రంథసముదాయమునుండియు తమ గురువులు విజ్ఞానానందులనుండియు ఆయాయీవిషయములను సేకరించి శ్రీరామకృష్ణుని జీవితచరిత్ర మను మధుచక్రమును నేఁటికి తెలుఁగుబాసయం దును నిర్మించిరి. 'శ్రీరామకృష్ణుఁ డాపాదమస్తకము ఆత్మవైభవము' అని శ్రీ ప్రతాపచంద్రులును, 'దివ్యవైభవము' అని శ్రీ విజయగోస్వామియు అని నటులు ఈ చిరంతనానందుల శ్రీరామకృష్ణ జీవితచరిత్ర ఆద్యంతము ఆత్మ వైభవమే, దివ్యవైభవమే. ఇది యొకవెన కావ్యము, ఇంకొకదెస చరిత్రము; వెరసి తత్త్వసంహిత, లేక దివ్యకావ్యము.

ఎంత వ్రాసినను, ఎంత చెప్పినను, శ్రీ రామకృష్ణులు మిగిలియేపోయి నను, ఈగ్రంథము ఓరపారలు లేక ఆ మిగులును సూచించుచునే యానందము ననుసంధానము చేయుచున్నది. ఇన్ని కొలఁది పుటలలో ఇంత నాదైశ్వర్య ముతో మిళితమైన మహానంద మిముడ్చుట శ్రీ చిరంతనానందుల శక్తిస్ఫూ ర్తియే. ఈ గ్రంథము చదువుటే నిదిధ్యాస. ఈ గ్రంథము చదువుకొనుచుఁ బోదుమేని శ్రీరామకృష్ణులే తమ కథ తాము చెప్పుకొనిపోవుచుండఁగా మనము వినుచున్నటు లుండును.

ఐహికాముష్మికశ్రేయస్సాధనభూతమగు నేదేని ధార్మికవీరచరిత్రను ఉన్నతపాఠశాలలలోఁగాని కళాశాలలలోఁగాని మన బాలురచేఁ జదివింపఁ

దలంచినచో శ్రీరామకృష్ణచరిత్రకంటె సర్వధర్మసమన్వితమునగు గ్రంథ మింకొండు దొరకునా? ఆబాలగోపాలము తెలియుచు, మహావేగముతో ప్రవహించుచు, అదోషమగు భాషతో అందఱ నాకట్టు ఈ శ్రీరామకృష్ణ జీవిత చరిత్ర శారదాకంఠమున ఓంకారఘంట! రోమాంచముల పంట!

ఈగ్రంథపురుషుఁడు, చరిత్ర, బోధ, గ్రంథకర్త, రచన, మధురము. సర్వము మధురము.

సబ్రహ్మచారీ! శ్రీ చిరంతనానందులు నీచేతి కందించిన యీగ్రంథము నం దేపుట యెత్తినను అది నీయంతఃకరణమును కబళించును. భగవద్దర్శనమున కేవ్యాకులత కావలయునని శ్రీరామకృష్ణులు చెప్పిరో యా వ్యాకులత దీనివలన నీకు గలుగక తప్పదు. ఇందలి ప్రతిపుటయు నీ యానందాశ్రువులచే తడియకమానదు.

సతీర్థ్యుఁడా! భగవద్వ్యాకులత వలయునా, దీనిని జదువుము! మెఱయుఁ గూతఁయు నిడఁగోరుదువా, దీనిని జదువుము! రోమాంచనేత్ర ములఁ దాల్పఁదలఁతువా, దీనిఁ జదువుము! బ్రహ్మచారి వర్తించు టెటులో నేర్చుకొందువా, శ్రీరామకృష్ణజీవితచరిత్ర చదువుము!

చిరివాడ, కృష్ణా
12-6-1956

వేలూరి శివరామశాస్త్రి
శతావధాని

21

మహాజనవాణి



శ్రీరామకృష్ణుని జీవితము ఆయన యుపదేశములకంటెను సహస్ర గుణాధికముగా ఉపనిషత్తులపై సజీవభాష్యము; మానవరూపము దాల్చిన ఉపనిషత్సారమే యాతఁ డనియుఁ జెప్పనొప్పును. అట్టి నిరుపమానపరిపూర్ణత, సర్వజీవులపైనను అవ్యాజముగాఁ బ్రసరించు నట్టి యద్భుతమైన దయ, సంసారబద్ధులగు మానవులయందు అట్టి గాఢ సానుభూతియు ఈ ప్రపంచమున మఱెచ్చటను గానరావు.... ప్రాచ్య పాశ్చాత్యనాగరికతా సమ్మేళనమును గొనివచ్చుటకై యాతఁడు ఆవిర్భ

వించెను. గతించిన అనేకశతాబ్దములుగా ఇంతటి మహనీయుని — ఇట్టి యద్భుతధర్మసమన్వయాచార్యుని — భారతమాత కనియుండలేదు.... ఈ నవ-యుగధర్మము ప్రపంచమున కంతకును — ముఖ్యముగా భారతదేశమునకు — విశేషకల్యాణహేతుభూతము; ఈ నవ-యుగధర్మప్రవర్తకుఁడగు శ్రీరామకృష్ణభగవానుఁడు ప్రాచీనమతస్థాపనాచార్యుల పునస్సంస్కృత మూర్తి.

ద్వైతము, విశిష్టాద్వైతము, అద్వైతము అనునవి ఆత్మవికాసమున క్రమావస్థ లనెడి యీతని సిద్ధాంతమువలననే వేదములు అర్థవంతము లగును, శాస్త్రములకు సమన్వయ మేర్పడును. అన్యమతములయెడ సహనము నవలంబింపవలయు ననుటయేకాక, అన్యమతములును మోక్షమార్గములే యని మనఃపూర్వకముగా నంగీకరింపవలయు ననియు సత్యమే సర్వమతములకును మూలాధార మనియు నాతని యుపదేశము.

భగవంతుఁడు సర్వవ్యాపియై యున్నను, మానవవ్యక్తిత్వశీలములందును, తన్మూలముననను మాత్రమే మనకు గ్రాహ్యుఁడు కాఁగలఁడు. రామకృష్ణునంతటి పరిపూర్ణమైన వ్యక్తియు రామకృష్ణుని శీల మంతటి పరిపూర్ణమైన శీలమును మున్నెన్నఁడును భాసించియుండలేదు — అట్టి యాతని శీలవ్యక్తిత్వములే మనకు ఆదర్శమై యుండవలయును : మఱియు ప్రతివ్యక్తియు తన దృక్పథమును, తన యిచ్ఛను అనుసరించి భగవంతుఁడుగనో, రక్షకుఁడుగనో, ఆచార్యుఁడుగనో, ఆదర్శమూర్తిగనో, మహాపురుషుఁడుగనో ఆతనిఁ బరిగణింప మనము అంగీకరింపవలయును.

పూర్వాచార్యు లందఱ యుపదేశములకంటెను పరమహంసదేవుని యుపదేశములు విశేషముగా స్వతంత్రములు, ఉదారాశయసమంచితములు, క్రమవికాసహేతుభూతములు. పూర్వాచార్యుల భావములు ఒకవిధముగా పాక్షికములైయుండ, యోగ-జ్ఞాన-కర్మ-భక్తిమార్గములందలి ఉత్తమతత్త్వములు నూతనసమాజమును నిర్మించునటులు నేఁడొండొంటితో సమ్మేళన మొందింపఁబడవలయునని యీ నూతనావతారమూర్తి, లేక నూతనాచార్యుఁడు మనకు ఉపదేశించుచున్నాఁడు. పూర్వసంప్రదాయములు మంచివే, కాని యోగ-జ్ఞాన-కర్మ-భక్తి సంయోగము—స్త్రీపురుషాది

భేదములను పాటింపక, ఆచండాలము భక్తిజ్ఞానముల నందఁజేయు ధర్మ వ్యాపనము—వర్తమానయుగ నవీనధర్మము, నవీనమతము. పూర్వావతార పురుషులు తెల్పిన విషయములు మంచివే, కాని య వన్నియు రామకృష్ణుని వ్యక్తిత్వమున సమ్మేళన మందినవి.

శ్లో. ఆచణ్డాలాప్రతిహతరయో యస్య ప్రేమప్రవాహః
లోకాతీతోఽప్యహహ న జహౌ లోకకల్యాణమార్గమ్,
త్రైలోక్యేఽప్యప్రతిమమహిమా జానకీప్రాణబన్ధు
ర్భక్త్యా జ్ఞానం వృతవరవపుః సీతయా యో హి రామః.

స్తబ్ధీకృత్య ప్రలయకలితం వాహవోత్థం మహాన్తమ్
హిత్వా రాత్రిం ప్రకృతిసహజా మన్ధతామిస్ర మిశ్రామ్,
గీతం శాన్తం మధురమపి యః సింహనాదం జగర్జ
సోఽయం జాతః ప్రథితపురుషో రామకృష్ణస్త్విదానీమ్.

[తా॥ ఎవ్వని ప్రేమవాహిని చండాలుర (హరిజనుల) పర్యంతము అప్రతిహతమై ప్రవహించెనో, ఎవఁడు లోకాతీతుఁ డయ్యు, లోకకల్యాణ మార్గమును వీడలేదో, ఎవఁడు ముల్లోకములయందును సాటిలేని మహిమాన్వితుఁడో, ఎవని విశుద్ధశరీరము సీతాస్వరూపమున భక్తిచే సమావృతమయ్యెనో, ఎవఁడు రాముఁడై జానకీప్రాణేశ్వరుఁడై వెల్గొందెనో, ఎవఁడు కృష్ణుఁడై, ప్రశాంతము, మధురము నయ్యు, తోడ్తోడనే సింహనాదము వలె గంభీరమై ఘోరయుద్ధ సంకులధ్వని నణఁచివేసి ప్రకృతిసహజమగు నజ్ఞానాంధకారమును నశింపఁజేయఁజాలు గీతాగానము నొనరించెనో — ఆనిత్యప్రసిద్ధస్వరూపుఁడే ఇపుడు ఈ రామకృష్ణుఁడై ఆవిర్భవించెను.]

ఎయ్యది యనంతవేదోదధిని మథించుటచే లభించెనో, హరిహర బ్రహ్మాదిదేవత లెందు తమ బలమును గ్రుమ్మరించియుండిరో, అవతార మూర్తుల ప్రాణసారముచే నెయ్యది పూరింపఁబడియెనో—అట్టి పరమామృతము శ్రీరామకృష్ణుని వ్యక్తిత్వమున పరిపూర్ణమై యొప్పారుచున్నది.

(వేయేల,) ఆతఁడు ఆధ్యాత్మికసాగరము, అతని యాశయములు అనంతములు, బ్రహ్మజ్ఞానమున కైనను పరిమితి కనుఁగొనవచ్చు నేమోకాని,

అగాధమగు గురుమహాశయుని మనస్తత్త్వ మిట్టిదని నిర్ణయింపఁజాలము. ఆ మహాత్ముని కరుణాకటాక్షవీక్షణ మొక్కటి ప్రసరించినఁ జాలును, లక్షమంది వివేకానందులు అరనిముసములో బయలుదేఱఁగలరు!

—శ్రీ వివేకానందస్వామి

[ఇందలి తుదిపరిచ్ఛేదము 'The Life of Swami Vivekananda by his Eastern and Western Disciples' ('శ్రీ వివేకానంద జీవిత చరిత్ర') నుండియు, మిగిలిన పైవాక్యులు The Complete Works of Swami Vivekananda—అందు ముఖ్యముగా 'Letters of Swami Vivekananda' ('శ్రీ వివేకానంద లేఖావళి') నుండియు క్రోడీకరింపఁ బడినవి.]



ఆయనను (శ్రీరామకృష్ణుని) స్వయముగాఁ గాంచి, సంవత్సరములకొలఁది ఆయనతో నివసించుచు, అహర్నిశము ఆయనను బరిశీలించుచుండినట్టివారు ప్రపంచమందలి నానాజాతీయ మహోన్నతాధ్యాత్మికాదర్శముల మూర్తిభావమే యాతఁ డనియు, శ్రద్ధాభక్తులతో ఆయనను ఆరాధించువారెవ్వరైనను అత్యంతాధునికపరిపూర్ణభగవత్స్వరూపమును ఆరాధించుచున్నారనియు లోకమునకుఁ జాటియున్నారు.

—శ్రీ అభేదానందస్వామి

('Memoirs of Ramakrishna' by Sri Swami Abhedananda యందలి Preface చూడుఁడు.)

సమస్తమతప్రవక్తలకును, సర్వకవులకును, కళాప్రకృతిశాస్త్రరంగములలో అపూర్వవిషయములను గనుఁగొని అపూర్వయంత్రాదికనిర్మాతలైనవారల కందఱకును, తత్త్వశాస్త్రప్రపంచమున మహోదార్యనిరుల కెల్లరకును దివ్యావేశమూలము ప్రేమయే — దివ్యప్రేమయే, — కొందఱిలో ఇతరులయందుఁగంటె అది విశేషముగా వ్యక్తమగుచుండుననుటయే

విశేషము. కృష్ణుఁడు, చైతన్యుఁడు, తులసీదాసు, షేక్స్పియరు, ఏసుక్రీస్తు, రామకృష్ణుఁడు — వీరందఱును దివ్యవిరహసంతప్తు లగుటచేతనే దివ్యావేశపూరితులై విలసిల్లిరి.



—శ్రీ రామతీర్థస్వామి

(శ్రీ రామతీర్థస్వామి యొసంగిన 'Criticism and Universal Love' అను నుపన్యాసమునుండి అనూదితమై గ్రోడీకరింపఁబడిన వాక్యములివి. చూ. Complete Works of Sri Swami Ramatirtha, ౫-వ సంపుటము, పుట 59.)



శ్రీరామకృష్ణపరమహంస పూర్ణ పురుషుఁడు, ఋషీశ్వరుఁడు, లోకమును ఉద్ధరింప నవతరించిన మహనీయుఁడు.

—శ్రీ రమణమహర్షి

(శ్రీ రమణమహర్షి సన్నిధని పెక్కేండ్లు నివసించియున్న విశ్వాసనీయులు ఒకరిద్దఱు శ్రీవారివలన ఇట్లు వినియుంటిమని లేఖలమూలమున ఈ గ్రంథకర్తకుఁ దెల్పిన వాక్యములివి.)

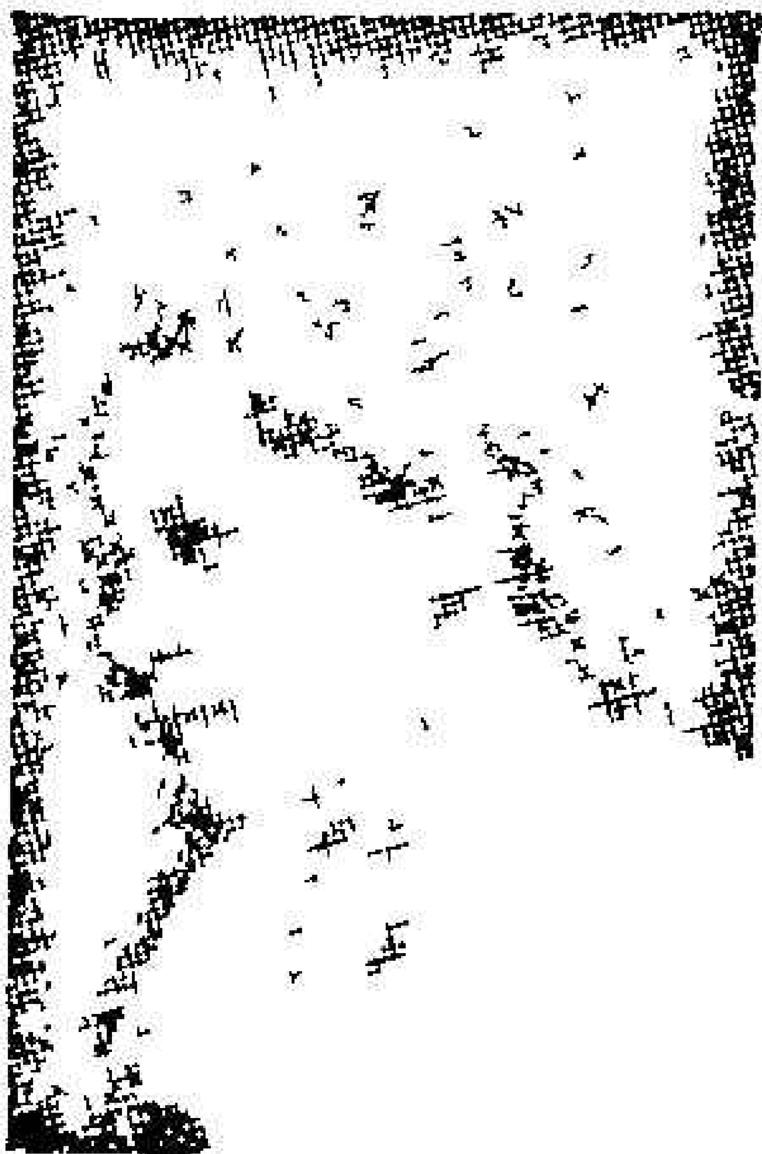
ఇఁక నైదువందల సంవత్సరముల లోపున రామకృష్ణపరమహంసవంటి మఱియొక లోకోత్తరపురుషుఁడు ఆవిర్భవించుచో, ఆ భారమును ఈ లోకము భరింపఁజాలదు. ఆతఁడు మనకు ఒసంగియున్న భావరాశిని అనుభూతి



గాఁ బరిణమింపఁజేసికొనవలసియున్న; ఆధ్యాత్మిక శక్తిని సిద్ధిరూపము నొందించుకొనవలసియున్నది... సర్వసంగ్రహము రామకృష్ణ పరమహంస.... మనకు ఆధారభూతమైయున్న శక్తికిని భావిభాగ్యోదయము నకును ఆతఁడే దివ్య నిదర్శనభూతుఁడు. అంతటి మహనీయుని జననము మహాసంఘటనములకు నాంది.

—శ్రీ అరవిందయోగి

(శ్రీ అరవిందాశ్రమ ప్రకటితమగు శ్రీ అరవిందవాఙ్మయమునుండి అనూదితమై ఉదాహరింపఁబడిన వాక్యము లివి.)



మానవుని భగవత్త్వమునయందలి అంతరార్థమును వ్యక్తీకరించునట్టివాఁడనికాక, తన బిడ్డలయెడ జగజ్జనని చూపు వాత్సల్యమునకు మహావతారమూర్తి యను భావమున రామకృష్ణపరమహంస—పాదసన్నిధిని మోఁకతిల్లుదుము.... ఆధునికకాలమున ప్రాయికముగా ఆతని దొక్కనిదే నిజమైన విశ్వజనీనమానసము.... అపారశక్తిసమూహసమక్షమున నుంటిమని, అగాధజ్ఞానసాగరమునుండి జ్ఞానామృతబిందువులను గ్రోలుచుంటిమని, జను లాతని సన్నిధిని భావించిరి.... నిజముగా ఆతనిది అత్యంతపరిపూర్ణమైన ధార్మికసంస్కృతి—దానిని మించినది మానవమానసమునకు ఊహాతీతము. సామాన్యరీతిని ప్రతిపాదింపఁబడునట్లు 'వివిధమతములు కేవలము భగవత్ప్రాప్తికి అనువగు వివిధ మార్గములు' అను సిద్ధాంతము భారతదేశమునకు క్రొత్తది కాదు. కాని యీ మహనీయుఁడు దానిని లోకమునకు బోధించినరీతిని బట్టి చూచినచో.... ప్రపంచచరిత్రలో అది అద్వితీయము.... ఈపావనాత్ముని ప్రేమకు ఎల్లలనునవి లేవు.... ప్రపంచమందలి ప్రతిజీవియు ముక్తి నొందుటకై యాతఁడు పరితపించెను. ప్రపంచమున మఱి యేయితరదేశమునను ఆతఁడు సంభవింపక

పోయియుండెడివాఁ డనుటకు సందియము లేదు.[1] కాని భారతీయమానసమునుమాత్రమే, లేదా, దానినే ముఖ్యముగానైనను—ఆఁతడు ప్రకటించుననుమాట నిజము కాదు. ఏలన సమస్తమానవకోటిభావములను విజ్ఞానమును ఆతనియందు సమ్మేళనమొందుచున్నవి; కావున రామకృష్ణుఁడు—ఆ కాళీభక్తుఁడు—మానవకోటి ప్రతినిధి.

—సోదరి నివేదిత (Sister Nivedita)

('Kali The Mother' by Sister Nivedita, చూడుఁడు, పుటలు 56—80.)

ప్రకృతియందును మానవాత్మయందును నిక్కముగా భాసించు దివ్యత్వము భారతదేశమునందు అనుభూతమైనంతటి గాఢముగను, సార్వజనీనముగను ప్రపంచమున మఱెచ్చటను అనుభూతమై యుండలేదనియు, ఉజ్జ్వలమైన భగవద్భక్తిమ—భగవత్తత్త్వమున పరిపూర్ణైక్యానుభూతి—రామకృష్ణుని ప్రవచనములందు వ్యక్తమైనంతటి పాటవముతో మఱెచ్చటను వ్యక్తముకాలే దనియు ఆతని (యీ) యుపదేశములను గమనించుచో మనకుఁ దెలియఁగలదు: ఐనను దైవత్వమునకును మానవత్వమునకును గల విభేద మాతనికి పూర్తిగాఁ దెలియుననియు గ్రహింపనగును.... దైవత్వమానవత్వములు రామకృష్ణునియందు అద్భుతరీతిని సమ్మేళనమొందియున్నవి.

—శ్రీ మాక్స్ మ్యులర్ (F. Max Muller)

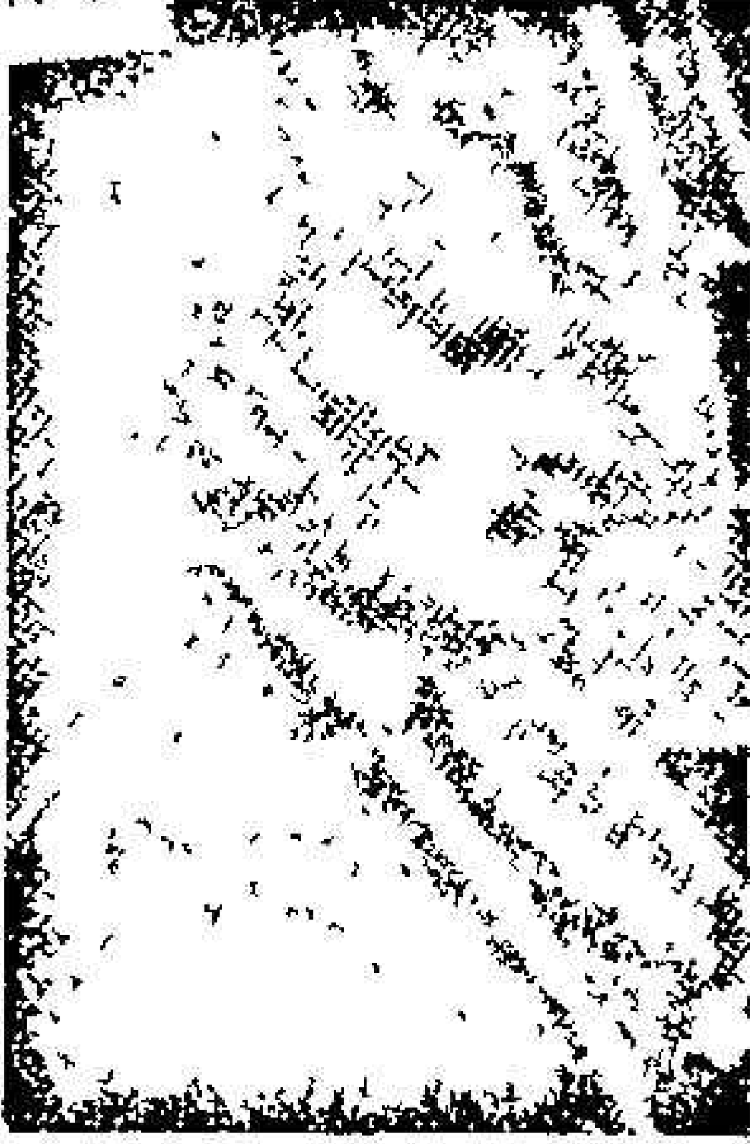
---

1. ఆర్షవిద్యాభూషణ శ్రీ జటావల్లభుల పురుషోత్తముగారు తమ 'చిత్రశతకము'న చిత్రముగా రచించిన యీ క్రిందిశ్లోకము ఈసందర్భమున ఉదాహార్యము:

'నాఽన్యత్ర భూమే ర్భరతస్య జాతాః
శ్రీరామకృష్ణో రమణాపయశ్చ
అత్రైవ కిం బ్రహ్మవిదాం సుజన్మ?
తారోదయః కిం గగనే న భూమౌ?'

(తా॥ శ్రీరామకృష్ణరమణమహర్ష్యాదులు భారతదేశముననే యేల జన్మించిరి? నక్షత్రములు ఆకాశముననే యెందులకు ఉదయించుచున్నవి?)

('Ramakrishna—His Life And Sayings' by Prof. F. Max Muller, చూ. పు. ix, 58.)



....నవ్యశరత్ఫలరాజము, పరమాత్మనవీనసందేశము, భారతవర్షీయనానామత మహాస్వర సమ్మేళనము, సుశ్రావ్యరాగమాలిక శ్రీరామకృష్ణుఁడు. తన విజయ పతాకతో నాతఁడు నవయుగప్రవర్తకుఁడై వెల్గొందు చున్నాఁడు. రెండువేల యేండ్లలో ముప్పదికోట్ల జనుల ఆధ్యాత్మికజీవన పర్యవసానమే....యీమహా నీయమూర్తి. ఈతఁడు గతించి అర్ధశతాబ్దముపైఁగాఁ గడచినను, ఈతని యాత్మ నవీన భారతదేశమును పునరుజ్జీవింపఁజేయుచున్నది.

—శ్రీ రోమే రోలా (Romain Rolland)

('The Life of Ramakrishna' by Romain Rolland, చూ. పు. 13, 14.)

శ్రీరామకృష్ణుని మనస్సును, హృదయమును సర్వదేశశ్రేయమునకు అంకితమై యుండిన చందముననే ఆతని నామమును సర్వమానవసమాన సంపదయై యున్నది.

—శ్రీ సిల్వాన్ లెవి (Sylvain Levi)



['The Voice of Our Time'. (Sri Ramakishna Centenary Presentation — 1937), చూ. పు. 18.]

ఆచరణరూపకధర్మకథయే రామకృష్ణ పరమహంస జీవితకథ. భగవత్సాక్షాత్కారభాగ్యము నొందుటకు ఈయన జీవితము మనకుఁ దోడ్పడఁ గలదు. ఈ మహనీయుని చరిత్రను జదివినవారి కెవ్వరికైనను 'భగవంతుఁడే సత్యము, మిగిలినదంతయు మిథ్య' యను నిశ్చయము కలిగితీరును. రామకృష్ణుఁడు

సజీవాకృతిని దాల్చిన దివ్యత్వము. ఈయన యుపదేశములు ఒక పండితమాత్రుని వాక్కులు కావు. అవి జీవితమను గ్రంథములోని పుటలు, స్వానుభవప్రకాశకములు. కావుననే వానిని జదువునప్పుడు పాఠకునికి అనివార్యమైన చిత్తసంస్కారము గలుగుచుండును. పారమార్థికవిషయములయెడ విశ్వాసహీనమైన యీ యుగమున సజీవమై, ఉజ్జ్వలమై దీపించు విశ్వాసమునకు రామకృష్ణుని జీవితము ఉత్కృష్టనిదర్శనము. ఇదే కనుక లభించియుండనిచో వేలకొలది స్త్రీపురుషులు మనశ్శాంతిరహితులై, ఆధ్యాత్మికవికాసవిరహితులై యుండెడివారు. అహింసావిషయమున రామకృష్ణుని జీవితము లోకమునకు గుణపాఠమై యొప్పియున్నది. దేశకాలవర్ణాదులచేఁ గట్టువడక, అపారమై ప్రవహించినది ఈ మహనీయుని ప్రేమప్రవాహము. ఈ సచ్చరిత్ర చదువువారి కెల్లరకును ఈయన దివ్యప్రేమ దివ్యాశయప్రేరకమై దీపించుఁగాక !

—శ్రీ మో. క. గాంధి

('రామకృష్ణ మిషన్'-అద్వైతాశ్రమ ప్రకటితమగు 'Life of Sri Ramakrishna' యను గ్రంథమునకు గాంధి మహాత్ముని పీఠిక కిది యీ గ్రంథ రచయిత అనువాదము.)

పరమహంస-రామకృష్ణదేవునకు—

పరిపూర్ణతాప్రాప్తిసాధనములగు వివిధోపాసనావాహినులు నీ ధ్యానసాగరమున లీనమైయున్నవి. బ్రహ్మానందతేజము నానావిధములఁ బ్రకాశితమై నీ దివ్యజీవితమున ఐక్యమందిరమును నిర్మించియున్నది. సర్వజనవంద్యమైన యీ మందిరమునకు వేనవేల నమోవాకములు.

—శ్రీ రవీంద్రనాథ ఠాకుర్



['The Voice of Our Time' (Sri Ramakrishna Centenary Presentation—1937), చూ. పు. 17.]



భౌతికవాద శోషితమైయున్న మన దేశీయజన సహస్రములను శ్రీరామకృష్ణభగవానుని దివ్యసందేశము నందించుట నేఁడు అత్యావశ్యకమైయున్నది.

—శ్రీ మా. స. గోళ్వాల్కార్

(రాష్ట్రీయస్వయంసేవకసంఘ నాయకులగు గురుజీ శ్రీ మాధవరావ్ సదాశివరావ్ గోళ్వాల్కార్ గారు నాగపురమునుండి 16–9–1956 న ఈ గ్రంథకర్తకు ఆంగ్లమున వ్రాసిన లేఖనుండి యీ వాక్యాలు అనూదితమై క్రోడీకరింపఁబడినవి.)



....రాముఁడు + కృష్ణుఁడు = రామకృష్ణుఁడు.... ఈనాఁడు రామకృష్ణుని పేరు పరమేశ్వరుని పేరుతో సమానమైనది....సంఘమున వ్యాపించియున్న వైషమ్యములు, భేదభావములును పోయిననే కాని సంఘము సుఖపడదు.... నిద్రలో అద్వైతము, జాగ్రత్తున ద్వైతము; ఆలోచనలలో అద్వైతము, వ్యావహారిక రంగమున ద్వైతము; మతమున అద్వైతము, రాజనీతిలో ద్వైతము—ఈ రీతిగా నుండరాదు.... నాకు అర్థమయినంతవఱకు రామకృష్ణుని భూమిక ఇది కాదు.

—శ్రీ వినోబా భావే

[20–9–'56 న పెరియనాయకపాలెము (కోయంబత్తూరుజిల్లా) లోని రామకృష్ణమిషన్ విద్యాలయ విద్యార్థులకు శ్రీ ఆచార్య వినోబా భావే చేసిన ప్రసంగమునుండి అనూదితమై ఉద్ధృతము.]



సమస్తదేశములకును సమస్తమతములకును జెందిన స్త్రీలును పురుషులును శ్రీరామకృష్ణపరమహంస-శతవార్షికజయంతియందుఁ బాల్గొనియుండుటకు కారణ మేమి? తమతమ ఆధ్యాత్మికాదర్శముల మూర్తీభావమే యాతఁడని కనుఁగొనుటయే. నిరక్షరాస్యుఁ డయ్యు, శ్రీరామకృష్ణుఁడు జనసహస్రములను సంసారబంధవిముక్తులఁ జేసెనన్నచో, కేవల పాండిత్యము నిష్ప్రయోజనమని నిరూపితమగుచున్నది.

—శ్రీ సరోజినీదేవి

(15–12–1938 ని చెన్నపురి శ్రీరామకృష్ణమఠమున శ్రీ శారదాదేవీజన్మదినోత్సవసందర్భమున శ్రీ సరోజినీదేవి యొసఁగిన యుపన్యాసము నుండి అనూదితమైన ఉద్ధృతము.)



ఆధ్యాత్మికజీవనమే యథార్థభారతీయస్వభావము.... ఆధ్యాత్మికజీవనజ్యోతి దేదీప్యమానమై యెవ్వరియందు వెల్గొందుచుండునో అట్టి యసాధారణమహనీయులలో ఆతఁడు (శ్రీరామకృష్ణుఁడు) ఒకఁడు: తత్సాన్నిధ్యము నొందువా రెల్లరును జ్ఞానవికాసము నొందఁగల్గుచు, ప్రపంచము పునస్సంజాతమై భాసించుచున్నట్లు దర్శింపఁగల్గుచున్నారు. వేదర్షులకాలమునుండి నేఁటివఱకు ఈదేశపుమతచరిత్రయందు అవిచ్ఛిన్నమై యొప్పు బ్రహ్మానుభవసంప్రదాయమునకు ఈతఁడు దివ్యనిదర్శనభూతుఁడు.... ఈ మహాచార్యుని ఉపదేశప్రభావమున సాంఘిక సహానుభూతి ప్రబలమైన పునరుద్ధారణ నొందియున్నది. విద్యావైద్యవిషయకమగు సేవ దేశమం దంతటను ఒనరింపఁబడుచున్నది.

—శ్రీ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణ

(శ్రీరామకృష్ణ శతవార్షికజయంతిసంఘ ప్రకటితమగు **'The Cultural Heritage of India'** అను మహాగ్రంథమునకు భారత-ఉప రాష్ట్రపతి, భారతరత్న శ్రీరాధాకృష్ణపండితుని పీఠికనుండి అనూదితమై ఉద్ధృతము.)



మన మహర్షులబోధలందలి రామణీయకమును నవీనోదారవిధానమున అనుభూత మొనర్చుకొను చందమున శ్రీరామకృష్ణపరమహంస వివేకానంద స్వామిని సుశిక్షితు నొనర్చుటచే నేమి, ఆతనితోఁ బాటు అసంఖ్యాకులైన జనులకు దివ్యభావప్రబోధకుఁడై యొప్పుటచే నేమి, ధార్మిక-ఆధ్యాత్మిక మహానాయకుఁడుగా మాత్రమేకాక, ఆధునిక భారతదేశచరిత్రలో మహాపాత్రధారిగను ప్రకాశించుచున్నాఁడు.

—శ్రీ రాజేంద్ర ప్రసాద్



(అమెరికాయందలి న్యూయార్కులోని రామకృష్ణ వివేకానంద కేంద్రమున, 10–1–1952 న, శ్రీరామకృష్ణ విగ్రహావిష్కరణసందర్భమున భారత రాష్ట్రపతి, డాక్టర్ శ్రీ రాజేంద్రప్రసాద్ పంపిన సందేశమునుండి అనూదితమై ఉద్ధృతము.)

శ్రీరామకృష్ణపరమహంసవంటి వ్యక్తులు, వివేకానందస్వామివంటి వ్యక్తులు, మఱియు గాంధిమహాత్ముని వంటి వ్యక్తులు ఏకత్వ మొనగూర్చునట్టి మహాశక్తులు; లోకమునకు వా రొసఁగినట్టి బోధలవిషయముననేకాక, లోకము నెడ వారు అవలంబించిన దృక్పథమునుబట్టి చూచినను, ప్రపంచ మహానిర్మాణాత్మక ప్రతిభాశాలులు వారు; తమకుఁ దెలిసియుఁ దెలియకుండఁగను గూడ

లోకముపై వారు చూపు ప్రభావము మనకు అతిముఖ్యగణనీయమై యున్నది....

రామకృష్ణసేవాసంఘము నిర్వహించుచున్న కార్యములు సదా నిరాడంబరముగా, శాంతముగా శక్తిసామర్థ్యపూర్వకముగా జరుగుచున్నవి. శ్రీరామకృష్ణపరమహంస దివ్యప్రేరణ, వివేకానందస్వామి ప్రోత్సాహము —ఇవియే రామకృష్ణసేవాసంఘమునకు జీవగఱ్ఱ....పారమార్థికులకు రామకృష్ణ పరమహంస - సందేశము హృదయోత్తేజకమై భాసించును.... శ్రీరామకృష్ణ వివేకానంద సందేశము రామకృష్ణసేవాసంఘము (Ramakrishna Mission) న కార్యరూపము దాల్చినది....

నానామతసంప్రదాయములతో, నానాజీవన దృక్పథములతో, నానావిధానములతోఁ గూడిన భారతదేశపు ప్రథానైక్యమును రామకృష్ణ పరమహంస ప్రకటించియున్నాఁడు.

—శ్రీ జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ

(భారతరత్న, భారతప్రభుత్వప్రధానమంత్రి, పండిత శ్రీ జవహర్ లాల్ నెహ్రూ 20–3–1949 ని 114-వ శ్రీరామకృష్ణజన్మదినోత్సవసందర్భమున ఢిల్లీలోని రామకృష్ణమిషన్ సేవాశ్రమమున ఒసంగిన యుపన్యాసము నుండి యిందు మొదటి పరిచ్ఛేదమును, 4–3–1951 ని బొంబాయిలోని శ్రీరామకృష్ణాశ్రమమున శ్రీవివేకానందవిద్యాలయాది నూతనసంస్థాప్రారంభోత్సవసందర్భమున ఒనరించిన యుపన్యాసమునుండి మిగిలిన పరిచ్ఛేదములును అనూదితమై క్రోడీకరింపఁబడినవి.)

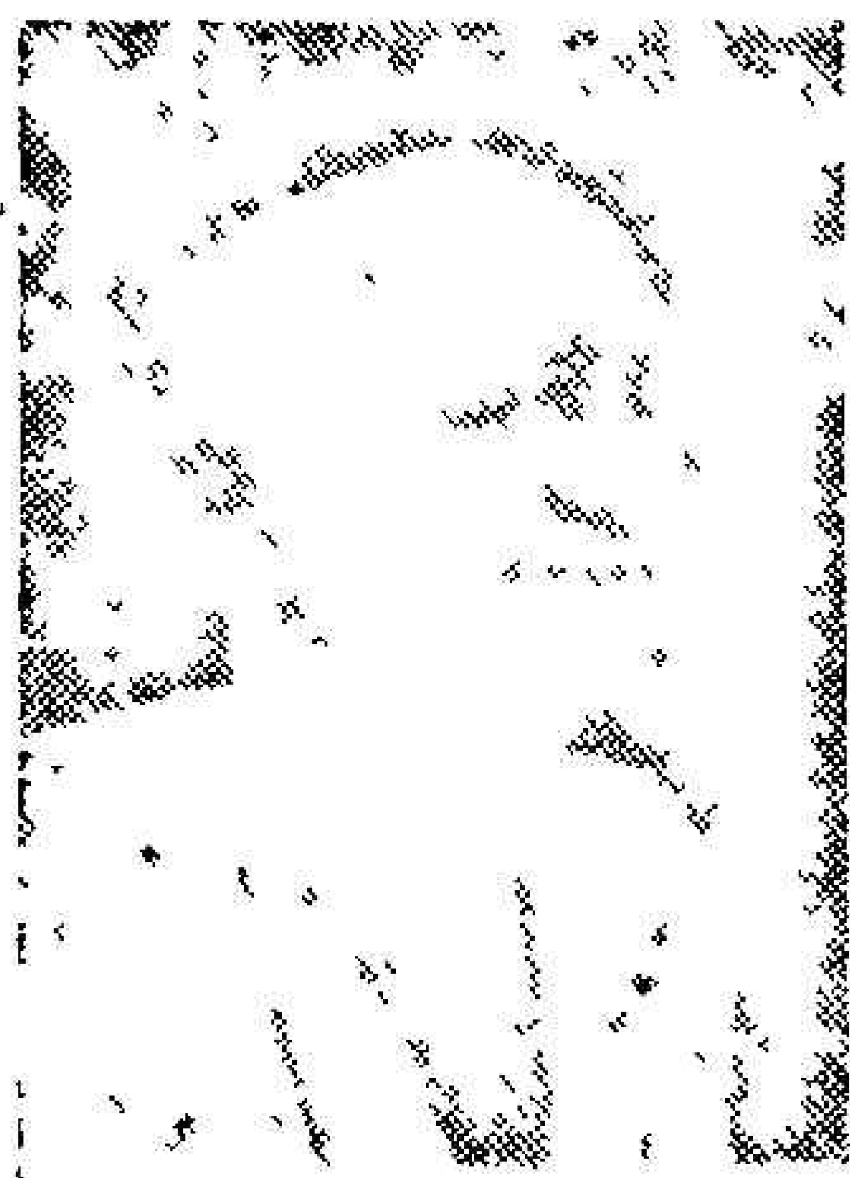
మహాజ్ఞానియయ్యు, రామకృష్ణభగవానుఁడు విగ్రహారాధనమునకు వ్యతిరేకముగా నేమియు మాటాడలేదు; సమాధిస్థితిలో అపరోక్షానుభూతి —అఖండబ్రహ్మసాక్షాత్కారము—నొందిన అద్వైతజ్ఞాననిధియయ్యు, క్రింది మెట్టులోనిదగు పూజావిధానాదికమును నిరసింపలేదు.... 'జను లీ దినములలో ముఖ్యవిషయములనే పాటింతురు : ముఖ్యముకాని వానిని ఆమోదింపరు : కావున కర్మకలాపములను ఆచారములను తగ్గించుట మంచిది' అని కాలానుగుణముగా పరమహంస బోధించెను.... శ్రీరామకృష్ణపరమ



హంస-బోధలను ఉపనిషత్తనుట అతిశయోక్తి కానేరదు.... ఆతఁడు ఏ గ్రంథమును వ్రాయలేదు, ఏయుపన్యాసమును జేయలేదు. యథార్థయతిజీవనము గడపి యాతఁడు పరమపదించెను. ఒండొరులను మన మెంత నిశ్చయభావముతో, ఎంత ప్రత్యక్షముగాఁ జూచుచుందుమో, అంత నిశ్చయభావముతో, అంత ప్రత్యక్షముగా తన యంతరంగమునను, బాహ్యజగత్తునను భగవంతుని గాంచిన మహాత్ముఁడు శ్రీరామకృష్ణుఁడు.... శ్రీరామకృష్ణుని యుపదేశములు మనకు శుష్కపాండిత్యమును గాక యథార్థజ్ఞానమును గల్గించును.

—శ్రీ చ. రాజగోపాలాచారి

(భారతరత్న శ్రీ చక్రవర్తి రాజగోపాలాచారిచే తమిళభాషలో విరచితమై, ఇతరులచే ఆంగ్ల, ఆంధ్ర, హిందీ, వంగ, కన్నడ, గుజరాతీ, మహారాష్ట్ర భాషలలోనికి అనువదింపఁబడియున్న 'శ్రీరామకృష్ణోపనిషత్తు' నుండి యీ ప్రశంస అనువాదితమై క్రోడీకరింపఁబడినది. ఆంగ్లసంస్కరణమునకు పీఠికను, 1, 55, 57-వ పుటలను చూ.)



భారతదేశజీవితము అనఁగా.... రామకృష్ణపరమహంస, వివేకానందస్వామి, రమణమహర్షి—ఇత్యాదిమహాత్ముల జీవితము. ఈ మహాత్ములే ఆర్యసంస్కృతీతేజము దిగంతములకుఁ బఱపినారు. వీరే జన్మింపకపోయినచో భారతదేశము ఎక్కడ నుండెడిదో!....

ఎవరు ఈ మహాపురుషుఁడు? విశ్వమానవహృదయమును వివిధవిధానముల పొందికతో విరివిగా ఆకర్షించుచున్న ప్రేమశక్తి శ్రీరామకృష్ణుఁడా! జయ! శ్రీరామకృష్ణపరమహంసకు జయ!!

—శ్రీ రామదాసస్వామి

(ఆనందాశ్రమాధిపతి యగు శ్రీ రామదాసస్వామి యొనర్చిన యీ ప్రశంస 'మోక్షసాధని'—జూలై 1949-వ సం॥ సంచికనుండి క్రోడీకరింపఁ బడినది.)

మన పూర్వచరిత్రకు అత్యంతానుగుణము, తోడ్తోడనే భావిమహాఫలగర్భితము, భారత జాతీయవిజ్ఞానసంస్థితము, అతులయ్యును విశ్వజనీన దృక్పథసంశోభితము, అందుచే సమగ్రభారతీయ ధర్మతత్త్వప్రకాశకమును అగు నట్టి యుద్యమము ఆధునికకాలమున భారతదేశమున వెలుపడియున్న ధార్మికోద్యమము లన్నిఁటిలో శ్రీరామకృష్ణపరమ హంసనామముతో, మఱి యాతని శిష్యుఁడగు శ్రీవివేకానందస్వామినామముతో సంబద్ధమైయున్న ఉద్యమమువంటిది మఱియొకటి లేదు. ప్రస్తుతహిందూధర్మ పునరుద్ధరణమునకు ఒకవిధముగా శ్రీరామకృష్ణపరమహంసయే మూలపురుషుఁడని చెప్ప నొప్పును. ఏలన, ఈశ్వరవాదము, లేదా, వేదమతమువంటి యే ప్రత్యేక భాగము మాత్రమో కాక సనాతనధర్మచక్రమంతయు ఆతని జీవితమున సుప్రకాశిత మగుచున్నది. ఒక్కుమ్మడి జ్ఞానియు భక్తుఁడును ఆతఁడే.... సత్కర్మవిరాజిత గృహస్థజీవనావశ్యకతను, త్యాగయోగసందీపిత సన్న్యాసజీవనావశ్యకతను గూడ సమానముగా ఆతఁడు ఉద్ఘాటించెను.... నిజముగా సనాతనధర్మచరిత్రలో ఆతఁడు అద్వితీయవ్యక్తి... అచంచల దృక్కులతో నిత్యత్వమును తేఱిచూడ సుశిక్షితములైన యాతని యీ దివ్యదర్శనసమర్థములగు నేత్రములలో ఋగ్వేదకాలమునుండి నేఁటివఱకు సమస్తహైందవ-ఋషుల యనుభూతియు మనకు గోచరించుచునఁ జెల్లును గదా!

—శ్రీ డి. ఎస్. శర్మ

('The Master And The Disciple' by Prof. Sri D. S. Sarma, చూ. పు. 1, 2, 4.)

(రాష్ట్రపతి శ్రీ రాజేంద్రప్రసాద్, ప్రధానమంత్రి శ్రీ జవహర్ లాల్ నెహ్రూ మహాశయులు ఈ గ్రంథప్రతుల నందుకొని తమ కార్యదర్శుల ద్వారా ధన్యవాదములను దెల్పియున్నారు. ఆ లేఖలతోఁబాటు శ్రీ రామదాసస్వామి, శ్రీ చక్రవర్తి రాజగోపాలాచారి, శ్రీ దిట్టకవి సుబ్రహ్మణ్యశర్మ, శ్రీ మా. స. గోళ్వల్కర్, శ్రీ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణ మహోదయులును, యతిపండితవరేణ్యాదు లనేకులును ఈ గ్రంథమునుగూర్చి యొనర్చిన దివ్యప్రశంసలు శ్రీ వివేకానందప్రోక్తమగు శ్రీరామకృష్ణజీవిత సంగ్రహముతోఁ గూడిన 'శ్రీరామకృష్ణపరమహంసః మహాజనవాణి' యను పొత్తమునఁ బొందుపఱుపఁబడినవి.)

విషయ సూచిక

పటములు

ఓం నమో భగవతే శ్రీరామకృష్ణాయ !

శ్రీరామకృష్ణుని జీవితచరిత్ర

వంశచరిత్ర

శ్రీనిలయమగు కమలము అడుసునుండి వెలువడు చున్నను, దానిచే నిసుమంతయు మాలిన్యము నొందక, తన శిరమును జలములపై కెత్తి వినిర్మలాంబరాంతరమున దేలియాడుచు, తన దివ్యసౌరభసౌందర్యము లను నల్దిక్కులను వెలార్చుచుండును. రాయంచ జలసమ్మిశ్రితమగు పాలనుండి జలమును వేఱుపఱిచి పాలను గ్రోలును. ఇట్లే మహనీయులు సంసారమున మెలగుచుండియు, సంసార పంక నిమగ్నులుకాక నిర్లిప్తులై బ్రహ్మానందామృతమును గ్రోలుచు, పరమహంసలై వెలయుచుందురు. మానససరోవరముబోల ప్రశాంతము, గంభీరము, మందాకినీతోయముల వలె వినిర్మలము, సుమధురము, నవవికసితప్రసూనమువోలె మృదులము, మనోజ్ఞము, హిమాలయముపోల్కి సుస్థిరము, మహోన్నతము, అతులయ్యును దివ్యఫలసంభరితతరుశాఖ చందమున వినమ్రము, విశ్వజనమహోపకారకము నగు శీల మున దీపించు వీరలే సర్వజనసన్మార్గదర్శకులు, విశ్వకల్యాణ హేతుభూతులు. ఇట్టి మహనీయులలో ఉత్తమోత్తమ గణ్యుడగు శ్రీరామకృష్ణ పరమహంసుని చరిత్ర మన కెంతయు పఠనీయము, స్మరణీయము, మననీయమునుగదా?

క్రీస్తుశకము పదునెనిమిదవ శతాబ్దమునడుమ వంగదేశమున హుగ్లీజిల్లాయందలి దేరేపుర్ (దేరేపురము) అను గ్రామమున పూర్వాచారపరాయణమగు నొక బ్రాహ్మణ వంశమున మాణిక్ రామ్ చట్టోపాధ్యాయ్ (మాణిక్యరామ చట్టోపాధ్యాయ) అను నొక సంపన్నగృహస్థుఁ డుండెను. చట్టోపాధ్యాయులు (చటర్జి) అనఁబఱఁగుచుండిన యీ వంశీయులు దైవభక్తిపరులు, ఋజుమార్గవర్తనులునై పవిత్ర జీవనమునకు పేరుగాంచియుండిరి. ప్రాయికముగా ఈ వంశీయులందఱిపేర్లలోను నెలయు రామనామము శ్రీరామ చంద్రుఁడు వీరి కులదైవమని చెప్పక చెప్పుచుండును. ఇంచుమించుగా నేఁబది యెకరముల భూమికి అధిపతియు దయార్ద్రహృదయుఁడునగు మాణిక్యరాముఁడు పేదసాదలకు తోడునీడయై వారల ప్రేమగౌరవములను జూఱగొనుచుండెను. ఆతనికి ప్రాయికముగా 1775-వ సంవత్సరమున ఖుదిరామ్ (క్షుదిరామ్) అను పుత్త్రుఁడును కాలక్రమమున నిధిరామ్, కానాయ్ రామ్ అను కుమాళ్లును, రామశీల యను కుమార్తెయును గలిగిరి. మాణిక్యరాముఁడు గతించిన పిమ్మట కుటుంబసంరక్షణభారమంతయు బాల్యము దాఁటియు దాఁటని క్షుదిరామునిపైఁ బడెను.

క్షుదిరాముఁడు ఆదర్శశీలసంపన్నుఁడు; తన కెట్టి కష్టనష్టములు వాటిల్లినను న్యాయ్యమార్గమును అణుమాత్రమును జవదాఁటియెఱుఁగని ధర్మతత్పరుఁడు; భక్తుల సమస్త భారములను శ్రీరాముఁడే వహించునను దృఢవిశ్వాసముతో అనన్యగతిగా నాతని సేవించుచుండిన మహాభక్తుఁడు. భగ

వానుని యనుంగుబిడ్డలలో మేటియగు మన కథానాయకుని పుత్త్రినిగాఁ బడయనున్న మహాభాగ్యశాలియగు సీతని సుగుణసంపదనుగూర్చి యాతఁడే—శ్రీరామకృష్ణుఁడే—శిష్యులతోడను భక్తులతోడను ఇట్లు ముచ్చటించును: "మా నాయనగారు పూజాజపధ్యానములతోడనే దినమున అధికభాగము గడపుచుండువారు. సంధ్యావందనసమయమున, 'ఆయాహి వరదే దేవి...'[1] యను మంత్రము నుచ్చరించుచు, గాయత్రిని ఆహ్వానించునపు డాయన వక్షఃస్థల మువికి యెఱ్ఱవాఱి అశ్రుధారలతోఁ దడిసిపోవుచుండెడిది. 'రఘువీర్! రఘువీర్!' అని యుచ్చరించునపుడును ఆయన వక్షము ఎఱ్ఱవాఱెడిది. పూజాదులలో నిమగ్నులు కాకుండునపు డాయన రఘువీరుని అలంకరించుటకై సూదిదారములతో పూలదండలు గ్రుచ్చుచు కాలము గడపువారు. కూటసాక్ష్యము చెప్ప వెఱచి పిత్రార్జితమైన నివేశనమును విడనాడివేసిరి. గ్రామస్థులు ఆయనను సాక్షాత్తు ఋషిగాఁ బూజించువారు. పాదుకలను దాల్చి, యూరిలోని చిఱువీథులలో ఆయన నడచునప్పుడు వర్తకులు, 'అదిగో, ఆయన వచ్చుచున్నారు!' అని చెప్పుకొనుచు లేచి నిలుచుండువారు. హాల్దార్ చెఱువులో ఆయన స్నానముచేయునపుడు గ్రామస్థు లెవ్వరును అందడుగిడ సాహసించువారు కారు. తాము స్నానముచేయుటకుముందు వా రాయన స్నానమైనదా యని విచారణచేయువారు."

---

[1] "ఆయాతు వరదా దేవి..." అని దక్షిణదేశమున దీనికి మన పాఠాంతరము.

క్షుదిరామునిది సుశీలసంపదకుఁ దగిన స్వరూపసంపద. పొడగరి, బలిష్ఠుఁడు, పచ్చని శరీరచ్ఛాయ, చక్కని ముఖాకృతి. సనాతనబ్రాహ్మణత్వము ఆతనియం దుట్టిపడు చుండెడిది. శూద్రులవలన నాతఁడు దానములు పట్టువాఁడు కాఁడు. కన్యాదానముచేయక కన్యాశుల్కమును గ్రహించు నట్టి బ్రాహ్మణులు తాఁకిన జలమునుసైత మాతఁడు స్వీక రించువాఁడు కాఁడు.

ప్రథమభార్య బాల్యముననే చనిపోవ, క్షుదిరాముఁడు చంద్రమణీదేవియను కన్యను పెండ్లియాడెను. సర్వవిధము లను క్షుదిరామునకుఁ దగిన యిల్లాలగు నీమె యెల్లరయం దును ఆప్తప్రేమానురాగములు చూపుచుండెడిది. సహజ ముగా తల్లియేఁ ప్రేమవల్లి యనఁదగియుండ, "ఒక్కజీవికి సాయముచేయఁగలుగుచో, సహస్రపర్యాయములు పుక్కనై పుట్టుటకైన సంసిద్ధుఁడను" అని వక్కాణించిన విశ్వమానవ ప్రేమమయునకు—సర్వభూతప్రేమపూరితునకు—తల్లియగు సాధ్వీమతల్లి ప్రేమంపుఁ బాలవెల్లియై యొప్పెనన్నచో, ఆశ్చర్యమేమి? సుందరాకృతితో, దానిని మించిన సుగుణ ములతో శోభిల్లుచుండిన యీయామెనుగూర్చి శ్రీరామ కృష్ణుఁడు భక్తులకును శిష్యులకును నిట్లు వచించును : "మా అమ్మ కల్లకపటము లెఱుఁగని శుద్ధసత్యకాలపుస్త్రీ. లౌకిక వ్యాపారజ్ఞాన మామెకు లేదు. డబ్బు లెక్కపెట్టఁజాలకుండె డిది. దాఁపఱికము నెఱుఁగని యామె తన కడుపులోని మాట నెవ్వరితోనైనను జెప్పివేయును. అందుచే లోకు

లామెను 'వెఱ్ఱిబాగులమ్మ' అనువారు. ఎల్లరకును భోజన మిడుట ఆమెకు పరమానందము.''

ధార్మికులకే ధర్మపరీక్షాసంఘటనములు. దేరేపుర గ్రామపు జమీందారుఁడు రామానందరాయ్ అతినిరంకుశుఁడు, కుటిలుఁడు. ఈతఁ డొకనిపై నొక దొంగవ్యాజ్యము తెచ్చి తనపక్షమున సాక్ష్యమిమ్మని క్షుదిరాముని నిర్బంధింప సాగెను. పితృసత్యపరిపాలనమునకై సర్వము త్యజించిన శ్రీరామచంద్రుని మహాభక్తుఁడగు క్షుదిరాముఁడు అందులకు అంగీకరింపమిచే రామానందరాయ్ పగపట్టి యాతనిపై మఱియొక అసత్యపువ్యాజ్యము దెచ్చి పిత్రార్జితమైన యాతని భూవసతులనేకాక, వంశానుగతముగా నాతనికి నిలువ నీడనిచ్చుచుండిన కుటీరములనుసైతము హరించెను. ఎంతటి బలవంతుఁడగు దుర్మార్గుఁడైనను మహాత్ముల భూధనాదిసంపదలను హరింపఁగలఁడేమోకాని వారల ధైర్యస్థైర్యాది సుగుణసంపదను హరింపఁజాలఁడుకదా! క్షుదిరాముఁ డీసుమంతయుఁ జలింపలేదు. సమీపగ్రామమగు కామార్పుకుర్ నందలి తన మిత్రుఁడు, జమీందారుఁడునునగు శుకలాల్‌గోస్వామి తన్ను ఆహ్వానింప, నివాసార్థము క్షుదిరాముఁ డచటికి వెడలెను. శుకలాలు తన నివేశనమునకు సంబంధించిన కొన్ని కుటీరములను, 'లక్ష్మీజల' యను మహాసంపన్నిలయమగు నరయెకరము పొలమును క్షుదిరామునకు ఉచితముగా నొసఁగెను.

క్షుదిరాముని నూతననివాసమగు కామార్పుకుర్ (కమ్మరిచెఱువని శబ్దార్థము) హుగ్లీజిల్లా పశ్చిమోత్తరపు

సరిహద్దు మిట్టను, బాంకురా మేదినీపురముల సమీపమున వెలయు నొక పల్లెటూరు. బంగారము పండు వంగదేశము నందలి గ్రామములు అప్పటికి మన్నెపుజ్వరముల బారిపడక, ఆరోగ్యైశ్వర్యవంతములై యలరారుచుండెడివి. అభివృద్ధి నొందిన వడ్రంగము, కలకత్తాబజారులలోసైతము పేరు పొందిన దోవతులకును చీరలకును మూలమగు చేనేతపరి శ్రమ మున్నగు విశేషములతో, పాడిపంటలతో, ప్రాయిక ముగా సంవత్సరము పొడవునను జరుపఁబడు నానా దేవతో త్సవములతో కామార్పుకుర్ కలకలలాడుచుండెడిది.

భార్యతోడను, పదేండ్లయీడుగల రామకుమార్ అను ప్రథమపుత్త్రునితోడను, నాలుగేండ్ల యీడుగల కాత్యాయని యను కుమార్తెతోడను క్షుదిరాముఁడు తన ముప్పదితొమ్మిదవయేఁట నూతనగృహప్రవేశ మొనర్చెను. ఆకస్మికముగా నొక జమీందారునివలన భరింపరాని యిక్కట్టు వాటిల్లుటయు, ఈ విపత్కాలమున మఱియొక జమీందారుని చేయూఁతరూపమున భగవదనుగ్రహము తనపై నద్భుతముగాఁ బ్రసరించుటయు నాతని విషయవిర క్తిని, భగవదనురక్తిని ఇనుమడింపఁజేసెను. కులదైవము, తన యిష్టదైవమునగు శ్రీరామచంద్రుని ధ్యానప్రార్థనాదుల తోడనే యాతఁ డించుమించుగా దినమంతయుఁ గడప సాగెను. పొలములో నాఱు నాటు సమయమున క్షుది రాముఁడు స్వయముగాఁ గొన్ని వరిమొలకలను గైకొని రఘువీరజయజయధ్యానములతో నాట, మిగిలిన కృషిని పాలికాఁపులు పూర్తిచేయువాఁడు. సార్థకనామధేయయగు

'లక్ష్మీజల' వలన నాతని కుటుంబమునకు వలసినంత గ్రాసము లభించుటయే కాక, యాచకులకును అతిథులకును అన్నప్రదానమునకు వలయు ధాన్యము సైతము మిగులు చుండెను.

ఒకనాఁడు క్షుదిరాముఁడు గ్రామాంతరము వెడలి తిరిగి వచ్చుచు, అలసట చెంది యొక వరిపొలముప్రక్కనున్న చెట్టు క్రిందఁ గూర్చుండి, యంతలో నిద్రితుఁడై దివ్యస్వప్నము గాంచెను. తన యిష్టదైవమగు శ్రీరామచంద్రుఁడు లేలేత గఱికపోచచాయను బోలు మేనిచాయతో నొప్పు బాలకుని రూపమున ప్రత్యక్షమై యిట్లు పల్కెను: "అలక్షితుఁడనై అనేకదినములుగా నిరాహారినై యిచటఁ బడియున్నాను. నీ సేవలను బొందవలయునని నా గాఢాభిలాష. నన్ను మీ యింటికిఁ దీసికొని పొమ్ము." దివ్యానందపరవశుఁడై క్షుదిరాముఁడు ఆ భక్తవత్సలునకుఁ బదేపదే ప్రణమిల్లి, "ప్రభూ! భక్తిహీనుఁడను, నిఱుపేదను. నా కుటీరమున మీకుఁ దగు సపర్యలను నేనెట్లు చేయఁగలను?..." అని విన్నవింప, బాలరామచంద్రుఁడు అభయ మొసఁగుచు, "నీ సేవలచే సంతుష్టుఁడనై యుందును" అని వచించెను. క్షుదిరాముఁడు మేల్కొని, స్వప్నమని కాని, యథార్థజాగ్రదనుభూతియని కాని నిర్ణయింపఁజాలని విచిత్రమానసికస్థితిలో నలువైపులను గలయఁ జూచుసరికి, సరిగా కలలో సూచింపఁబడిన తావు గోచరింపఁ, దడబడుచుండిన యడుగులతో నచటికేఁగునుగదా, యొక త్రాఁచుపడగనీడ నొక సాలగ్రామము కనుపించెను! భయాశ్చర్యానందములు ముప్పిరిగొని భక్తిభావమున

లయింప, ఆ సాలగ్రామమును గ్రహించుటకై యాతఁడు చేయి చాచినంతనే సర్పము అంతర్ధానమయ్యెను. ముక్త కంఠమున రఘువీరజయజయనినాదము లొనరించుచు, దానిని కన్నులకద్దుకొని, కౌఁగిటఁ జేర్చుకొని, మనసార, కన్నులారఁ దిలకింప, నిజముగా అది దివ్యలక్షణలక్షితమగు 'రఘువీరసాలగ్రామశిల'యే! ఆ సాలగ్రామము నాతఁ డింటికిఁ గైకొనిపోయి తన యిష్టదైవముగాఁ బూజింపసాగెను.

పూజకై క్షుదిరాముఁడు పూలు సేకరించునపుడు శీతలాదేవి—ఆతని ఆరాధ్యదేవత—కెంజాయవలువలతో, రంగారు బంగారు నగలతో, చిఱునవ్వువెన్నెలలు గాయు మోముచందురునితో కన్యకారూపమునఁ దనయెదుట నడయాడుచు, చెట్లకొమ్మలను వంచి పూలు గోయుటలోఁ దనకు సాయపడుచున్నట్లు ఆతఁడు ఒక్కొక్కప్పుడు దివ్యదర్శనము నొందుచుండువాఁడు.

క్షుదిరాముని అపారదైవభక్తివిశ్వాసములకు మఱియొక నిదర్శనము. మేదినీపురమును నలుబదిమైళ్లదూరమున నున్న యొక గ్రామమునకు ఆతఁ డొకనాఁడు నడచిపోవుచు, మార్గమధ్యమున మారేడుచెట్లు నిగనిగలాడు నూతన దళములతో మనోహరమై యొప్పుచుండుటఁ గాంచెను. ఇఁకఁ గావలసిన దేమి? శివప్రీతికరమైన యాం బిల్వపత్త్రములను సేకరించి శివపూజ గావింపవచ్చునుగదా యను భక్తిభావమున పరవశుఁడయ్యెను. జీవయాత్రాపరమగమ్యదృష్టిని తాత్కాలికయాత్రాగమ్యము అంతర్ధానమైనది! వలసినన్ని బిల్వపత్త్రములను సేకరించి యాతఁడు

మూఁడుగంట లగునప్పటికిఁ దిరిగి యిల్లు చేరి, స్నాన మొనర్చి, వానితో ఆదిదేవుఁడగు శివుని, జగజ్జననియగు శీతలాదేవిని మనసారఁ బూజించెను. మేదినీపురప్రయాణము ఆ మఱునాఁడు సంఘటిల్లెను.

భగవద్భక్తివిశ్వాసనిలయమగు ఈ మహనీయుని వంశమునందు అనేకులం దిట్టి తన్మయత గోచరించును. తన పినతండ్రియగు కానాయ్‌రాముని పారమార్థిక శీలవైభవ మును గొనియాడుచు శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు తెలుపును: "ఒకప్పు డొక వీథినాటకబృందము రామచంద్రనాటకము నాడుచుండెను. వనవాసమునకుఁ బొమ్మని కైకేయి శ్రీరామునకుఁ జెప్పుచుండ, ప్రేక్షకులలో నొకఁడగు హలధారి తండ్రి (అనఁగాఁ దన పినతండ్రి) తటాలున లేచి, 'ఓ దుర్మతీ!' యని యఱచుచు, కైకేయివేషధారిని సమీపించి, వాని మొగము కాగడాతోఁ దగులఁబెట్టఁబోయెను! ఆయన పరమపావనాత్ముఁడు. స్నానానంతరము నీటిలో నిలిచి, 'రక్తవర్ణం చతుర్ముఖమ్'—ఇత్యాదికమంత్రము పఠించి ధ్యానించుచుండ, అశ్రుధారలు ఆయన చెక్కిళ్లపై జాలువాఱుచుండెడివి."

ఇఁక మన ప్రధానకథ. క్షుదిరాముని కుమారుఁడగు రామకుమారుఁడు వివాహితుఁడయ్యెను. బహుశాస్త్రపండితుఁడైన యాతఁడు తండ్రికి చేదోడు, వాదోడునై కుటుంబనిర్వహణభారమును తగ్గింపసాగెను. శక్తిపూజాధురంధరుఁడై యాతఁడు దేవివిశేషానుగ్రహమును బడసెను. తదనుగ్రహ

ప్రభావమున నాతఁడు చెప్పు జోస్యము అమోఘముగా ఫలించుచుండె ననుటకు అనేక నిదర్శనములు కలవు.

రామకుమారుఁడు కార్యవశమున నొకప్పుడు కలకత్తా కేఁగి స్నానార్థము గంగకు వెడలియుండ, శ్రీమంతురాలగు నొక యంతఃపురకాంత పాలకి నెక్కి యచటికి వచ్చి యందుండియే పరమగోప్యముగా స్నానమాచరించుచుండెను. అనతిదూరమున నిలిచియున్న రామకుమారున కామె వదనాంబుజము తటాలునఁ గనుపించెను. అంత నాతఁడు నిట్టూర్పు నిగిడ్చి, "ఆహా! ఒరుల కంటఁబడకుండ, ఇంత గోప్యముగాఁ గాపాడఁబడుచున్న యీ శరీరము రేపు ఉదయము నిర్జీవకళేబరముగా ఎల్లరయెదుటను ఈ గంగ యందే విసర్జింపఁబడనున్నదికదా!" యని పలికెను. సమీపస్థుఁడై యీ వాక్కులను విని విషాదాశ్చర్యచకితుఁడైన యామెభర్త యీ పలుకు లెంతవఱకు నిజమో పరీక్షింపవలయుననియు, కల్లలగుచో నాతని శిక్షింపవలయుననియు నెంచి తన యింటికి ఆహ్వానించెను. కాని రామకుమారుని జోస్యము 'తు, చ' తప్పకుండ జరిగెను.

తన భార్య యెల్లరచే శుభలక్షణోపేతయని భావింపఁబడుచున్నను, తొలికానుపునకుఁ బిమ్మట నామె జీవింపదని రామకుమారుఁడు చెప్పివేయ నదియు సరిగా అట్లే జరిగెను. ఆమె తన ముప్పదియైదవయేటఁ జక్కని యొకమగశిశువును గని మరణించెను.

రామకుమారుఁడు కుటుంబసంరక్షణ మొనర్చుచుండ, క్షుదిరాముఁడు విశేషముగా భగవదాయత్తచిత్తుఁడై

కాలము గడపుచు, ప్రాయికముగా 1824-వ సంవత్సరమున రామేశ్వరతీర్థయాత్రకు వెడలెను. భారతజాత్యైక్యమునకు పట్టుకొమ్మలు, జ్ఞానవిజ్ఞానములకు ఆలవాలములు, పుణ్యక్షేత్రలక్ష్మికి నేత్రాంబుజములును నగు కాశీరామేశ్వరములకు ఏ సనాతనభారతపుత్త్రుఁడు యాత్రలనొనరింపకుండును? ఇంచుమించు పదునైదువందలమైళ్లదూరమున నున్న రామేశ్వరమునకు ఖుదిరాముఁడు యథార్థయాత్రికధర్మము ననుసరించి పాదచారియై పయనించెను. దారిలో నున్న వివిధ పుణ్యక్షేత్రములను దర్శించుచు, తుదకు గమ్యమును జేరి శ్రీరామలింగేశ్వరుని సేవించి కాలినడక నింటికిఁ దిరిగివచ్చునప్పటికి సుమా రొక సంవత్సరమైనది. మఱియొక సంవత్సరమున కాతనికి రెండవకుమారుఁడు కలుగ నాతనికి 'రామేశ్వర' అని పేరిడెను.

ఇంచుమించుగాఁ బదునొకండేండ్లు అయినపిమ్మట—ఇపుడును పాదచారిగనే—ఖుదిరాముఁడు సుప్రసిద్ధమగు కాశీగయాక్షేత్రములకు యాత్ర నొనరించెను.

జననము

క్షుదిరాముఁడు కాశిలో విశ్వనాథుని సేవించి, యటనుండి బయలుదేఱి గయ చేరి, యథావిధిగా పితృకర్మల నాచరించి, యచటి గదాధరాలయమందలి గదాధర పాద కమలములందు అఖండ శ్రద్ధాభక్తులతో పితరులకు పిండ ప్రదాన మొనరించెను. గయలో క్షుదిరామునకుఁ గలిగిన అద్భుతానుభూతినిగూర్చి కాలక్రమమున శ్రీరామ కృష్ణుఁడే శిష్యుల కిట్లు తెల్పును: "మా నాయనగారు గయ వెళ్లిరి. అచట రఘువీరుఁడు ఆయనకు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి, 'నేను నీ బిడ్డ నగుదును' అని పలికెను. అంతట నాయనగారు, 'ప్రభూ! పేదబ్రాహ్మణుఁడను, నేను మిమ్ము ఎట్లు సేవింపఁగలను?' అనిరి. 'ఆందోళన పడకు, అది నిర్వహింపఁబడును లెమ్ము' అని రఘువీరుఁడు సమాధానించెను."

గయాక్షేత్రవిధుల నన్నింటిని సావధానముగా నిర్వర్తించి క్షుదిరాముఁడు ఇంటికి వచ్చెను.

ఇంతలో చంద్రాదేవియు అద్భుతానుభూతుల నొందుచుండెను. ఎవ్వరో దివ్యతేజోమయ పురుషుఁడు—సరిగాఁ దన భర్తను బోలు నాతఁడు—తన ప్రక్కను బండుకొనినట్లు ఒకరేయి యామె కలగాంచెను. అలౌకికరీతి నామె గర్భము దాల్చినట్లు ఈక్రిందిగాథ వినవచ్చుచున్నది: ఒకనాఁ డామె తమ యింటిసరస నున్న శివాలయము మ్రోల, తన నెచ్చెలియుఁ బొరుగింటి కమ్మరస్త్రీయు నగు

ధనితోఁగూడ నిలిచియుండ, శివవిగ్రహమునుండి దివ్యతేజః ప్రవాహము వెలువడి—దానినిగూర్చి నెచ్చెలితోఁ జెప్పఁ బోవునంతలో—తన శరీరమునఁ బ్రవేశింప, పరవశురాలై శరీరస్మృతి గోల్పోయెను. ధని యామెను సేదదేర్చి, జరిగిన కథ విని యబ్బురపడి, యది నరముల బలహీనతచేఁ గలిగిన మూర్ఛ యనుకొనెను. కాని చంద్రాదేవికిఁ దాను గర్భము దాల్చినట్లు తోఁపసాగెనఁట.

చంద్రాదేవి తన అద్భుతానుభవములను భర్తకుఁ దెలుప, నాతఁడు గయలోఁ దన కొనఁగూడిన దివ్యస్వప్నమునుగూర్చి ముచ్చటించి, అంతయు భక్తవత్సలుఁడగు రఘువీరుని వాత్సల్యవిశేషమనియు, దివ్యపుత్త్రజననమునఁ దమ జన్మము ధన్యము, తమ గృహము పావనముఁ గానున్న దనియు నామెకు విశ్వాసము గలుగ సమన్వయించెనని విందుము.

చంద్రాదేవి సహజప్రేమానురాగములు శతగుణాధికమై యెల్లరయందును బ్రసరింపసాగెను. ఆమె ప్రవర్తనమందలి యీ విశేషపరిణామమే గయనుండి తిరిగివచ్చిన క్షుదిరాముని మొట్టమొదట ఆకర్షించిన విషయము. తన కష్టసుఖముల నిసుమంతయుఁ బాటింపక, రాత్రియనక, పగలనక, స్వయముగా వెడలి కనుఁగొని యిరుగుపొరుగువారల కామె మహోత్సాహముతో నానావిధములఁ దోడ్పడుచుండును. ఆవశ్యకమగుచోఁ దాను బస్తుండియైనను వారికి అన్నాదులను బెట్టును.

చంద్రాదేవి యీ కాలమున నించుమించుగా ప్రతి దిన మేదియో యొక దివ్యదృశ్యము గాంచుటయో, దివ్య వాణిని ఆలకించుటయో, మఱి యే దివ్యానుభవము నందు టయో జరుగుచుండెసిదంట. ఒక్కొక్కప్పు డామె దేవతలతో మాతనములాడుచుండును. ఒకనాఁ డామెకుఁ దన గదిలోఁ దానుదక్క మఱెవ్వరుచు లేకుండినను, ఘల్లుఘల్లుమన చిందులుత్రొక్కుచు నడయాడు బిడ్డ గజ్జెలమ్రోఁత వినవచ్చెను. కాని యీ విచిత్రానుభవములు ఏ దయ్యాల దుండగములో, మఱి యేవ్యాధిచిహ్నములో యని యీ మెయొక్కొక్కప్పుడు ఆందోళనచెంది భర్తకుఁ దెలుపును. ఆతఁ డామెకు గయలోని తన దివ్యానుభూతిని జ్ఞప్తికిఁదెచ్చి యివన్నియు పరమశుభసూచకములుకాని భయకారణములు కావని యీమె నూఱడించును.

చంద్రమణీదేవికి పుత్త్రోదయసమయ మాసన్నమైనది. అది మన్మథనామసంవత్సర ఫాల్గున శుక్ల ద్వితీయా బుధవారమున సుప్రభాతము. (క్రీ.శ. 1836–వ సం. ఫెబ్రువరి 18–వ తేది.) సూర్యోదయమునకు సరిగా అరగడియ పూర్వము పరమశుభముహూర్తమున ఆమె పుత్త్రునిఁ గాంచెను. పుత్త్రజననమహోత్సాహసూచకములై ఖుదిరాముని గృహమునుండి గంభీరశంఖారావములు చెలరేఁగెను.

అది వసంతర్తునవోదయము. అంతవఱకును విపరీతమైన శీతయాతనచేఁ గొఱడుపాఱి, ముడుచుకొనిపోయి, కొన యూపిరితో నున్న ప్రకృతికాంత ప్రియవసంతాగమనప్రభా

వమున పునర్జీవితమై పులకితగాత్రియై లేఁజిగురాకు జిలుగు వలువలను, రంగురంగుల పూలనగలను దాల్చి కలకల లాడుచు, ఎల్లెడలను కన్నులపండువుచేయుచుండెను. సర్వ ధర్మసమన్వయమూర్తియై తన యనంతప్రేమానురాగహస్తములతో విశ్వమానవకోటి నాలింగన మొనరించుకొనుటకై, తాపత్రయపరిపీడితలోకమునకు శాంతిమూతయై, ఆశాజ్యోతియై సంతతానందదాయకవసంతునితో విచ్చేసిన లోకోత్తరబాలకునకు శకుంతముల కలకలారావములే సుస్వాగతగీతములై, క్షుదిరామకుటీరనిర్గత శంఖధ్వానములే జయజయధ్వానములై, నవవికసిత సుగంధ కుసుమసందోహములే గంధమాల్యములై యుగపురుషు నావిర్భావమును లోకమునకుఁ బ్రకటించి వెంచెను.

చంద్రాదేవికి మంత్రసానియగు ధని తల్లికి వలయుసాయ మొనర్చి బిడ్డ నరయ, తా నుంచినచోట లేఁడు! ప్రక్కనున్న పొయ్యిలోనికిఁ బొరలి భావిమహత్తర వివేక వైరాగ్య విభూతులను సూచించుటకోయన, బూడిదచే సగము కప్పఁబడి యేడుపుకూడ లేకుండఁ బరుండియుండెను.

చేతులలో నిడుకొనిచూడ, ఆఱునెలల బిడ్డయంతటి పరిమాణము గలిగియుండి యామెకు ఆశ్చర్యము గొల్పెను. పుత్త్రజననశుభవార్తను విని యిరుగుపొరుగువా రందఱును మహానందము నందిరి. జ్యోతిషవేత్తయగు క్షుదిరాముఁడు జాతకగణన మొనర్చి శిశువునకు మహోన్నత భావిదశ కలదని గ్రహించెను. కాలక్రమమున సుప్రసిద్ధ జ్యోతిష పండితులు దానిని స్థిరీకరించుచు, పరమశుభలగ్నమున

మహోత్తమగ్రహసంయోగములందు ఉదయించిన యీబాలకుఁడు ఆచంద్రతారార్కయశస్సాంద్రుఁడగు మహనీయుఁడై వెలయునని వక్కాణించిరి.[1]

క్షుదిరాముఁడు గయయందలి తన దివ్యానుభూతి ననుసరించి బాలకునకు 'గదాధర' అని నామకరణమొనర్చెను. ఆతని ముద్దుపేరు 'గదాయ్'.

[1]అనుబంధమున జాతకము చూడనగును.

బాల్యము

ఆర్థికస్థితిని పేదలయ్యు, పారమార్థికసంస్థితిని మహాభాగ్యవంతులగు చంద్రమణీక్షుదిరాముల పరిపోషణమున బాల గదాధరుఁడు దినదినప్రవర్ధమానుఁ డగుచుండెను. గదాధరుఁడు ఉదయించిన నాఁటినుండియు క్షుదిరాముని ఆర్థిక పరిస్థితి అభివృద్ధినొందసాగెను. రామకుమారుఁడు శాంతిస్వస్త్యయనాది కర్మలను పూజలను విధ్యుక్తముగా జరిపించుటయందు మంచి పేరుప్రతిష్ఠల నొంద, ప్రస్తుత కుటుంబ పరిస్థితులలో వ్యయమునకుఁ దగురీతిని ఆదాయమును హెచ్చెను. మఱియు క్షుదిరాముని మేనల్లుఁడును సంపన్నుఁడును నగు రామచంద్రుఁడు గదాధరజనన శుభవార్తను విని, యింతవఱకు ప్రతిమాసము దాను బంపుచుండిన పదునైదు రూకలతోఁబాటిపుడొక పాఁడియావును బంపెను.

ఆఱునెలలైనవి, అన్నప్రాశనసమయము వచ్చినది. మొదట క్షుదిరాముఁడు తన స్థితికిఁ దగురీతిని దానిని సామాన్యముగా, సంస్కారమాత్రముగా జరుపనెంచెను. కాని యూరిలోని బ్రాహ్మణులు క్షుదిరాముని మిత్రుఁడును, శ్రీమంతుఁడును నగు ధర్మదాస్‌లాహా రహస్యముగాఁ దమ్ముఁ బ్రోత్సహింప, దానిని వైభవోపేతముగా జరుపుఁడని క్షుదిరామునిఁ గోరిరి. విత్తముకొలఁదియే వైభవము— తన కంత విత్త మెక్కడిది? క్షుదిరాముఁడు తుదకుఁ దన మిత్రునితో సంప్రతించి యాతని తోడ్పాటున నెల్లరకును

మహానందకరముగా అన్నప్రాశనమహోత్సవము జరిపెను. బ్రాహ్మణులకే కాక యితరజాతులకును, భిక్షుకులకును సంతర్పణ జరుగ వారందఱును బిడ్డను దీవించిరి.

ఏపునకుఁ దగిన యందచందములతో అలరారుచుండిన బాలగదాధరుఁడనిన, ఎల్లరకును అల్లారుముద్దు. ఇరుగు పొరుగమ్మలక్కలందఱును ఏదియో నెపమునఁ బనికట్టుకొనియైనను వచ్చి, "చంద్రమ్మగారికొడుకు చంద్రుఁడేనమ్మా" యనుచు, నాతని నెత్తుకొని ముద్దాడి మురిసిపోవుచుండువారు. ఇది యిట్లుండ, చంద్రాదేవికి అత్యంతభయహేతువులైన వివిధాద్భుతసంఘటనలు గదాధరుఁడు జన్మించినప్పటి నుండియు జరుగుచుండినట్లు కొన్ని యితిహాసములు వినవచ్చుచున్నవి. శిశువు కొన్నివేళలఁ దా నెత్తుకొనఁజాలనంతటి భారముగాఁ దోఁపఁ దనకు సాయమొనర్చుటకై యామె తన భర్తను బిలుచును. మఱుక్షణము గదాధరుఁడు పూర్వమువలెనే తేలికగా నుండును. ఒకనాఁ డామె బిడ్డను మంచముపైఁ బండుకొనఁబెట్టి, దోమతెర కట్టి, కార్యాంతరమున బైటికి వెడలి వచ్చి చూడ, తన బిడ్డకు మాఱుగా ఆజానుబాహువగు నొక నూతనపురుషుఁడు శయనించి యున్నట్లు కనఁబడెను. క్షుదిరాముఁ డేమి చెప్పినను, వేయి కన్నులతోఁ దన బిడ్డ సేమ మరయు నామె మాతృహృదయము కుదుటఁ బడదయ్యె. ఆ విచిత్రచర్యలు భూతముల యాగడములు కాఁబోలునని యింకను భీతిల్లుచు, పిల్లవాని క్షేమువ్వును బాటిల్లకుండుఁగాతమని పలుదేవతల కాతల్లి మ్రొక్కుకొనుచుండును.

కాలవాహిని చయ్యనఁ బ్రవహించెను; సంవత్సరములు గడచెను. రూపరేఖావిలాసములతో ముద్దులు మూటగట్టుచుండిన గదాధరుఁడు ఐదేండ్ల బాలుఁడయ్యెను. అంతటి చిన్ననాఁడే యాతఁడు చూపుచుండిన అసాధారణమగు ధారణాశక్తిని, బుద్ధికౌశలమును గని క్షుదిరాముఁడు ఆశ్చర్యానందభరితుఁ డగుచుండెను. ప్రియనందనుని కాతఁడు తమ పూర్వవంశీయనామావళిని, దేవతాస్తోత్రములను, రామాయణమహాభారత కథలను జెప్పుచుండును. గదాధరుఁడు ఏకసంథాగ్రాహి. ఒక్కసారి యాలకించిన విషయములను మరల నెంతకాలమునకైనను నిర్దుష్టముగ నొప్పఁజెప్పఁ గలుగువాఁడు. సకాలమున క్షుదిరాముఁ డాతనికి అక్షరాభ్యాససంస్కారము జరిపి పాఠశాలకుఁ బంపెను. అనతికాలముననే గదాధరుఁడు ఉపాధ్యాయులకును తోడిబాలురకును ప్రియతముఁ డయ్యెను.

గదాధరుఁడు అసాధారణుఁడని మొట్టమొదటి నుండియు గ్రహించిన క్షుదిరాముఁ డాతనియెడ ప్రత్యేకాదరాభిమానములను జూపుచు, ఆతని స్వేచ్ఛాప్రవర్తనము నరికట్టక, తోడ్తోడనే జాగరూకతతో నాతని మనస్తత్త్వానుగుణమగు శిక్షణ గఱపుచుండెను. దండనభయము గొల్పి గదాధరుని బాల్యచేష్టలను మాన్పించుట కెవ్వరికైనను అసాధ్యము. శాంతముగా, ప్రేమతో నచ్చఁజెప్పిననో, వినయవిధేయతలను జూపును.

పాఠశాలలో గదాధరుఁడు చదువుటయు వ్రాయుటయు నేర్చెను. ఐనను, కాలక్రమమునఁ దన శిష్యాగ్ర

గణ్యుఁడై వివేకానందనామమున జగద్విఖ్యాతుఁడై వఱలిన నరేంద్రునకువలెనే గదాధరునకును గణితమనిన విముఖత. పరమార్థపరిగణనమున లెక్క లౌక లెక్కలోనివి కావనుకొనిరేమో ఆ భావిగురుశిష్య వరేణ్యులు! రామాయణాది పురాణపఠన మెక్కడ జరిగినను, తాను వెళ్లి శ్రద్ధగా వినువాఁడనని కాలక్రమమున నాతఁడు తెలుపును. (పురాణకథలను ప్రదర్శించు యాత్ర లనఁబడు నొక విధమైన) వీధినాటకములనిన గదాధరునకు అమితప్రీతి. ఊరిలో నెచట వీధినాటకము జరిగినను గదాధరుఁ డచట నుండవలసినదే. కన్నులను చెవులను అప్పగించి నటకుల కీర్తనాభినయాదులను హృదయస్థ మొనర్చుకొని తఱచుగా నాతఁ డా నాటకములను దన చెలికాండ్రయెదుట నొక్క మాటయైనను పొల్లుపోకుండ మరలఁ బ్రదర్శించును. అనుకరణమున నాతఁడు అతి సమర్థుఁడు. నడక, సంభాషణ మున్నగు వానియందలి జనుల వైచిత్ర్యముల నాతఁడు అద్భుతరీతి ననుకరింపఁ గలుగువాఁడు. ఊరిలోని కుమ్మరుల యొద్దనుండి యాతఁడు దేవతావిగ్రహములను జేయుట నేర్చి జీవకళలతో దీపించు బొమ్మలుచేయును. చిత్రకారుల యొద్దనుండి యట్టి దేవతల బొమ్మలు చిత్రించుటయు నేర్చెను.

పురాణ ప్రసిద్ధులగు ధార్మికమహావీరుల చరిత్రలం దిట్లు బాల్యమునుండియు పరమానురక్తుఁడగు గదాధరుఁడు ముద్రిత గ్రంథములనుండికాని, వ్రాఁతప్రతులనుండికాని తనకు అత్యంత మనోరంజకమగు ఘట్టములను ముత్యాల

గోవలను బోలు తన యక్షరపంక్తులతోఁ దఱచు నకలు వ్రాసియుంచుకొనును. ఇట్టివానిలోఁ గొన్ని నేఁటికిని కలకత్తా యందలి బేలూరు మఠమున భద్రపఱుపఁబడియున్నవి.

గదాధరుని గుణసంపద కాలక్రమమున సువ్యక్తము కాసాగెను. ఆతని ధైర్యమునుగూర్చి సూచించియున్నాము. దయ్యాలు తిరుగాడు తావులని యితరులు తఱచు నిజముగా భయపిశాచగ్రస్తులై విడనాడు చోటుల కాతఁడు నిర్భయముగాఁ బోవును. ఉత్తమభక్తురాలును దన మేనత్తయు నగు రామశీల యొకప్పుడు దేవతావేశము నొందియుండ, ఇంటిలోనివారెల్లరును అపు డామెయెడ విశేషభయభక్తులను జూపుచుండ, నిదంతయుఁ దిలకించుచుండిన బాలగదాధరుఁడు ఆ సంఘటనానంతరము చిఱునవ్వుతో నిట్లుపలికెను: "అత్త నావేశించిన దేవత నన్ను ఆవేశించినచో, చాల చిత్రముగా నుండెడిది!"

గదాధరునిఁ గాంచి, యాతని పలుకులను విని, యెవ్వరైనను ముగ్ధులగుచుండెడివారు. తోడిబాలురు ఆతని యెడబాటున కోర్వఁజాలకుండెడివారు. ఒక్కసారి కాంచినవారుసైతము పండ్లను, మిఠాయులను గైకొని మరల మరల నాతనిఁ జూడవచ్చుచుందురు. సహజసిద్ధమైన యీ యాకర్షణశక్తియే కాలక్రమమున ముముక్షు జనసహస్రముల నాతని సన్నిధికిఁ గొనివచ్చిన మహాప్రభావమై ప్రకాశించెను.

తల్లిదండ్రుల లాలనపాలనములతో, బాల్యకేళీవిలాసాదులతో నిర్విచారముగా కాలము గడపుచుండిన

గదాధరుఁడు ఏడేండ్ల బాలుఁడై యుండ, (1843-వ సం॥న) కుటుంబమున కొక గొప్ప యిక్కట్టు వాటిల్లెను. అస్వస్థుఁడై యుండియు, క్షుదిరాముఁడు మేదినీపురమందలి తన మేనల్లుఁడగు రామచంద్రు నింటికి దుర్గాపూజలను గాంచుటకై ఆహూతుఁడై వెళ్లెను. విజయదశమినాఁటికి పూజలు నిర్విఘ్నముగా పరిసమాప్తమైనవి. క్షుదిరామునకు అవసాన సమయము వచ్చెను. ముమ్మాఱు రఘువీరనామమును గంభీరముగా నుచ్చరించి యా మహాభక్తుఁడు ప్రాణములు విడిచెను. ఈ విషాదవార్తను విని కామార్పుకుర్ నందలి క్షుదిరాముని కుటుంబమును, ఆప్తులును, ఎల్లరును మహా దుఃఖాక్రాంతులైరి. జ్యేష్ఠపుత్త్రుఁడగు రామకుమారుఁడు ఉత్తరక్రియలు విధ్యుక్తముగా జరిపెను.

పితృవియోగము గదాధరుని మృదుల బాలహృదయమున కెంతయో సంతాపకరమయ్యెను. శైశవమున తల్లిని, బాల్యమున తండ్రిని, యౌవనమున భార్యను గోల్పోవుట తీఱని లోపములు, మహాదుఃఖకరములు ననుట లోకానుభవసిద్ధము. బాల్యమునుండియు మననశీలుఁడగు నాతఁడీ సమయమున గంభీరాలోచనాపరుఁడగుచు శ్మశానమునకో, గ్రామజన వినియోగార్థము మాణిక్యరాజ ప్రదత్తమైన మామిడితోఁపునకో వెళ్లి యేకాంతముగా నచటఁ జాలసేపు గడపుచుండును. ఇది యిట్లుండ, మురిపెంపు బిడ్డఁడగు తన్నుఁ గాంచుచుఁ జాలవఱకుఁ దన దుఃఖమును మఱచి పారమార్థిక చింతతో ప్రొద్దులు పుచ్చుచున్న తల్లికి గృహ

కృత్యములందును, ఇంట జరుగు దేవతార్చనమునను గదాధరుఁడు తోడ్పడుచుండెను.

ఈసమయమున గదాధరునకు మఱియొక ఆకర్షణ మేర్పడసాగెను. జగన్నాథమునకుఁ బోవు యాత్రికజన సమ్మర్దమైన మార్గమున కామార్పుకుర్ నెలకొనియున్నది. బాటసారుల సౌకర్యమునకై కామార్పుకుర్‌న నొక సత్ర మేర్పడియుండ, నచటికి యాత్రికులగు బైరాగులును సన్న్యాసులును అనేకులు వచ్చుచుండెడివారు. వారివలన యోగుల కథలేమి, పుణ్యతీర్థచరిత్రలేమి, భగవన్నామ సంకీర్తనలేమి, ఆలకించుచుండిన గదాధరునకు వారల సాంగత్యము అపూర్వానందహేతు వగుచుండెను. త్యాగ వైరాగ్యములతో, తపోధ్యానాదికములతో, అఖండానంద స్వాతంత్ర్యములతో విహరించు సాధుపుంగవుల మహనీయ జీవితముగూర్చి భావనాసౌధములను నిర్మించుకొని ముగ్ధుఁ డగుచు, బాలగదాధరుఁడు వారల సంసర్గమున గంటలు గడపసాగెను. తమ ధార్మికచర్చలను, ప్రసంగములను విశేషశ్రద్ధతో వినుచు, ప్రార్థనాదులలోఁ బాల్గొనుచు, కీర్తనలను నేర్చుకొనుచు, నీరు, వంటచెఱకు మున్నగువానిని సమకూర్చుకొనునెడఁ దోడ్పడుచు, సర్వవిధములను దమకు చేదోడు, వాదోడు నగుచుండిన గదాధరునియందా సాధువులును అత్యంతానురక్తులై యాతని యెడబాటున కోర్వఁ జాలకుండెడివారు. అప్పుడప్పు డాతఁడు వారియొద్దనే భుజించుచుండును. కాని గదాధరుఁ డొకనాఁడు ఒడలినిండ భస్మము నలఁదికొని, వస్త్రమును జింపి కౌపీనము దాల్చి, చిఱు

నగవుతో తల్లిని సమీపించి, "చూడు, అమ్మా, నేను సాధువునై నాను" అని పలుక, నామె యా బైరాగులు తుదకుఁ దన పుత్త్రు నెత్తుకపోవుదు రేమోయని యాందోళన మొంది, "వారియొద్దకుఁ బోకు" మని వారించెను. గదాధరుని వలన ఈ సంగతి విని యా సాధువులు వచ్చి తమ సద్భావమునుగూర్చి యామెకు నచ్చఁజెప్పిరి.

గదాధరునకు తొమ్మిదవయేట ఉపనయనసంస్కారము విధ్యుక్తముగా జరిగెను. ఈ సందర్భమున నాతని భిక్షాగ్రహణ వృత్తాంతము అత్యంతస్మరణీయము. భక్తురాలును, పురిటిలో గదాధరునకు మంత్రసానియైన నాఁటి నుండియు నాతనియందు అత్యంతప్రేమబద్ధురాలునై యుండిన ధని యాతని యుపనయనసమయమున ప్రథమభిక్ష తనవలన గ్రహింపవలయునని యింతకు ముందే కోరి యాతని సమ్మతి నొందియుండెను. ఈ సంగతి విని యది వంశసంప్రదాయ విరుద్ధమని రామకుమారుఁడు అభ్యంతరము వెలిపుచ్చెను. కాని వాగ్దానమును ఉల్లంఘించుట అసత్యదోషమున కొడిగట్టుకొనుటయని వక్కాణించి గదాధరుఁడు తనవాగ్దానము నెఱవేర్చుకొనవలయునని పట్టుపట్టెను. ఆచారసంప్రదాయములు ఎట్టకేలకు దృఢనిశ్చయసత్యసంకల్పములకు తల యొగ్గ, ధనియొద్దనుండియే యాతఁడు తన ప్రథమభిక్షను గ్రహించెను.

మాతా! ధనీ! ముముక్షుజనసహస్రములకు జ్ఞానభిక్షా ప్రదాతయైన మహనీయునకు ప్రథమభిక్ష నిడ నోచుకొనిన నీవు నిక్కముగా ధన్యురాలవు!

తాను నమ్మిన విషయములం దిట్టి గట్టి నమ్మకమే, పూనిన కార్యములం దిట్టి పట్టుదలయే గదాధరుని భావి మహత్తరకార్యముల కన్నిఁటికిని మూలము. వంశానుగతమో, పూర్వాచారమో ఐనంతమాత్రమున దేనినైనను తలఁ దాల్చుట ఆతని స్వభావమునకు వ్యతిరేకము.

ఉపనయనానంతరము గదాధరుఁడు రఘువీరాది దేవతార్చన మొనర్ప సమ్మతి నొంది మహానందముతో నొనరింపసాగెను.

గదాధరుఁ డిపు డించుమించు పదేండ్లబాలుఁడు. శ్రీమంతుఁడగు ధర్మదాస్‌లాహా యింట నొక పితృకార్యము జరుగ, అనేక బ్రాహ్మణపండితులు ఆహూతులై వచ్చి యేదియో సూక్ష్మమగు శాస్త్రవిషయమునుగూర్చి చర్చింప నారంభించిరి. గంటలు గడచుచుండెను. ఆవేశపూరితమగు వారల కంఠధ్వనులచే గ్రామవాసు లనేకు లాకృష్టులై వచ్చిరి. గదాధరుఁడును వచ్చెను. ఆ వచ్చినవారిలో పిల్లలు వాదోపవాదనిమగ్నులగు పండితుల నేత్రహస్తాద్యభినయములను చిత్రవిచిత్రరీతుల ననుకరించుచు, ముచ్చటలాడుకొనుచు, ఆ స్థలమునకు మఱింత యాకర్షణము, కలకలముఁ గలుగఁ జేయుచుండ, బాలగదాధరుఁడు నిశ్శబ్దముగా అతి శ్రద్ధతో చర్చ నాలకించుచుండెను. తుద కాతఁ డొక పండితుని చెవిలో నేదియో చెప్పి, "ఇది సరియైన సమాధానము కాదా?" యనెను. దానినిగూర్చి వినినంతనే త మ్మంత వఱకుఁ గలవరపఱచుచుండిన విషమసమస్య కంతకంటె సమాధానాంతరము—పరిష్కారాంతరము—లేదని పండితులు

ఏకగ్రీవముగా అంగీకరించిరి. బాలగదాధరుని ప్రజ్ఞావైభవమున కెల్లరును ఆశ్చర్యచకితులైరి.

లోకకల్యాణార్థము ఆవిర్భవించు మహనీయుల చరిత్రలు బాల్యమునుండియు నిట్టి యద్భుతధీవైభవాంకులతో విరాజిల్లుచుండుట పురాణేతిహాసప్రసిద్ధము. పసితనమున నే పండితులకు ధర్మసూక్ష్మములను దెలిపి వారలను ఆశ్చర్యచకితుల నొనర్చిన గదాధరు నేపాఠశాలయుఁ దనయందిముడ్చుకొనఁజాలకపోవుట అబ్బురము కానేరదు. ఈవిధముగా బాల్యముననే "చదువులలో మర్మమెల్లఁ" జదివి, పవిత్రమనోవాక్కర్మములచే జీవితమును జాజ్వల్యమానమొనర్చు నిట్టి మహనీయులకంటె లోకమునకు ధర్మోపదేశకులు, స్వయముగా ధర్మమార్గప్రదీపకులు, మఱెవ్వరు?

గదాధరుని నిర్మలకోమలబాలహృదయమును ధార్మికగ్రంథము లెట్లు ఆకర్షించుచుండెనో గమనించియున్నాము. అట్టిగ్రంథములందలి విశేషాసక్తిచే నాతఁడు వానిని—ముఖ్యముగాఁ దన్ను ఆకర్షించిన ఘట్టములను—గ్రామవాసులకుఁ గూడఁ జదివి వినిపించుచుండును. ఆతని పఠనవిధానము అద్భుతము. ఆ ఘట్టములందలి మహత్తరవిషయములతో ఐక్యము నొంది యాతఁడు పొందు భావోద్రేకము—భావపారవశ్యము—శరీరమున మూర్తీభవింప నాతఁడు కేవలము వేఱొకవ్యక్తియై మఱియొక లోకమున నున్నట్లు గోచరించును. అట్టి యాతని భావపారవశ్య ప్రభావమున శ్రోతలు మంత్రముగ్ధులో యన నిశ్చేష్టు లగుచుందురు. గదాధరుని ధోరణిని, ఆతని మనస్తత్త్వమును గ్రహింపఁ

జాలకుండిన బంధువు లిదంతయు నాడీదౌర్బల్యమో, అప స్మారమో యనుకొనిరి. శారీరమానసిక పరిపూర్ణారోగ్య వంతుఁడగు గదాధరుని మృదుల బాలహృదయమునందలి యపురూపమగు రసజ్ఞత వారి కెఱుకపడదయ్యె! ప్రకృతి శోభాస్పదమైన యాయూర మృదుపవన తరంగడోలికలం దూఁగాడు పచ్చని పైరులను, శతపత్త్రికమల సందీపిత కాసారములను, నానావిధ సుగంధపుష్ప ఫల సంభరిత వనములను, మానసాంబరమున భావములవోలె విసీలాకాశ మున యథేచ్ఛముగా విహరించు పలురంగుల విహంగము లను, మేఘములను గాంచుచు, నాతఁడు తలఁచు ముగ్ధుఁడై నిశ్చేష్టితుఁ డగుచుండును. అంతరవలోకనాయత్తమగు నాతని చిత్తమునకు అవి యే అద్భుత ప్రకృతిరహస్యము లను విప్పి చెప్పుచుండెనో, యే అమర సందేశముల నందించు చుండెనో, యెవరు చెప్పఁగలరు? ఈ విధముగా గ్రంథ ములేకాక, గ్రంథములను దన వర్ణనాదులచే రమణీయ మొనర్చెడి యే రమణీయ ప్రకృతి దృశ్యమైనను, హృద యమును స్పృశించు నే సంఘటన మైనను ఆతనికి పూర్ణ మగు మైమఱపు గల్గింపఁ గల్గుచుండెనని యచిరకాలము ననే యెల్లరకును వెల్లడియైనది. ఈ సమయమునఁ దన యూప్పుల కెంతయో యలజడి కలిగించిన యిట్టి యొక సంఘ టనమునుగూర్చి కాలాంతరమున శ్రీ రామకృష్ణుఁడు భక్త లకును శిష్యులకును నిట్లు తెలిపెను:

"...నాయొద్ద బుట్టికలో నుండిన మరమరాలు తినుచు, ఒకనాఁడు ఉదయము వరిపొలముల గట్లమీఁదుగా

నడచుచుంటిని. అది జ్యేష్ఠమో, ఆషాఢమాసమో ఐ యుండును. ఆకాశమున నొకవైపునఁ జక్కని యొక కాలమేఘము కనుపించెను. దానిని దిలకించుచు మరమరాలు తినుచుంటిని. అట్టె యట్టె యా మేఘము ఆకసము నంతయుఁ గ్రమ్ముకొనుచుండ, పాలవలె తెల్లనైన కొంగల బారు ఆ కాలమేఘమున కెదురుగా నెగురసాగెను. (విలక్షణమైన తారతమ్యముచే) ఇంతింతనరాని సుందరమై భాసించినది ఆ దృశ్యము! ఆ మనోహరదృశ్యమును అవలోకించుచు, అపూర్వభావమున తన్మయుఁడనైతిని. బాహ్యస్మృతి తప్పిపోయినది. క్రిందఁ బడిపోతిని. మరమరాలు నల్దిక్కులను జెదరిపోయినవి. ఆ యవస్థలో నన్నుఁ గొందఱు కనుఁగొని యెత్తుకొని యింటికిఁ జేర్చిరి. భావసమాధిస్థితిచే బాహ్యస్మృతి గోల్పోవుట కదియే నాకు మొదటిసారి.''[1]

బాలకుఁ డేమి! సుందర ప్రకృతి సన్నివేశమును గాంచి భావసమాధిస్థితి నందుటేమి! ఏ ప్రత్యేక శిక్షణమును బడసి యెఱుఁగని బాలకుఁ డిట్లు ప్రకృతి సౌందర్యానుభవ పరవశుఁడై అతీంద్రియావస్థను జూఱకొనుట ఆధ్యాత్మిక చరిత్రమున ప్రాయికముగా అద్వితీయ సంఘటనము.

---

1 ఈ సంఘటనసమయమున గదాధరుఁడు ఆఱేఁడేండ్ల ప్రాయమున నున్నట్లు 'శ్రీ శ్రీరామకృష్ణ లీలాప్రసంగ'(ము) చెప్పుచున్నను, శ్రీరామకృష్ణుని దైనందిన సంభాషణలు యథాతథముగా క్రోడీకరింపఁ బడియున్న 'శ్రీ శ్రీరామకృష్ణ కథామృత'(ము) అతఁడు తన కపుడు పదిపదునొకం డేండ్లుండెనని వచించియున్నట్లు రెండుచోట్ల వెల్లడించుచున్నది. (Refer The Gospel of Sri Ramakrishna, pp. 85, 820) పూర్వాపరసంఘటనలును దీని కెంతయు అనుగుణముగా నున్నవి.

ఇది యెట్లు సాధ్యమయ్యెనో యెవరు నిరూపింపఁగలరు? "త్రుళ్లింతలాడుచు, ఉల్లాసముతో నవ్వుచుండెడి యీ బాలకుని శరీరమున నెంతటి గంభీరభావములు, ఎంతటి మహోన్నతభూమికలును అణఁగిమణఁగియుండెనో యెవ్వరును—తుదకా బాలకుఁడు సైతము—ఊహించియుండలేరు" అని జగద్విఖ్యాత రచయితయైన రోమే రోలా (Romain Rolland) తన శ్రీరామకృష్ణ చరిత్రమున వ్రాసియున్న వాక్కులు అత్యంత సమీచీనములుగదా? గదాధరుఁడు నవీన మనస్తత్త్వశాస్త్రీయ చికిత్సకు (Psycho-therapy) లోనై యుండినచో, ఆతనియందలి ఆధ్యాత్మిక తేజము అణఁగారిపోయియుండెడిదనియు, లోకము భావి శ్రీరామకృష్ణుని మహోపకారములను గోల్పోయియుండెడిదనియు నొక యూరపుదేశీయ పండితుఁడు వాపోయియున్నాఁడు గాని, అట్టి చికిత్స గదాధరుని ఆధ్యాత్మిక జీవితమును జెఱుపఁగలిగియుండుటకు బదులు యోగుల అప్రాకృతానుభూతికి సంబంధించిన మూలసూత్రములను వేనినైనను గొన్నిఁటిని గనుఁగొని, కేవల పరిశోధనాత్మకములు (Experimental) అగు నవీన మనస్తత్త్వశాస్త్రమునకును, తదీయచికిత్సావిధానములకును మహత్తర ప్రబోధకమై పరిణమించియుండెడిదని చెప్పనొప్పును.

దేహస్మృతి నొందిన వెనుక గదాధరుఁడు ఎప్పటివలెనే ఆరోగ్యోల్లాసవంతుఁడై యుండినను, తల్లియు నితరాప్తబంధువులును అది మూర్ఛారోగ సంబంధమో, మఱియే పీడయో యని మహాందోళన మొంది దాని నటుపై

నివారించుటకై యుపాయముల నరయసాగిరి. కాని గదాధరుఁడు తనకు ఆ స్థితిలో ఆనందపరవశత్వము కలిగెననియు, శరీరస్మృతి తప్పినంతమాత్రమున భయపడవలసిన దేమియు లేదనియు నచ్చఁజెప్పఁబూనెను. ఏమైనను గొన్ని దినముల వఱకును వా రాతనిని బడికి వెడలనీయలేదు.

కామార్పుకుర్ సమీపమున నున్న ఆనుర్ అను గ్రామమందలి విశాలాక్షీదేవియను ప్రసిద్ధదేవతను ఆరాధించుటకై ధర్మదాస్‌లాహా కుమార్తెయు మహాభక్తురాలును నగు ప్రసన్నయు మఱికొందఱు స్త్రీలును ఒకనాఁడు గదాధరుని దమ వెంటనిడుకొని బయలుదేఱిరి. దారిలో గదాధరుఁడు తన కోమలమధురస్వరమున విశాలాక్షీ దేవికీర్తనలను మనోహరముగాఁ బాడుచుండెను. భక్త్యావేశపారవశ్యమున అకస్మాత్తుగా నాతని శరీరము నిశ్చేష్టితమై కొయ్యబాఱెను; చెక్కిళ్లపై అశ్రువులు జాలువాఱెను. ఎంత బిగ్గఱగాఁ బిలిచినను బదులు లేదు. పిల్లవానికి వడగొట్టినదికాఁబోలు ననుకొని వా రొనర్చిన శైత్యోపచారములన్నియు నిష్ఫలము లయ్యెను. దిక్కుతోఁపక ప్రసన్న తుదకు విశాలాక్షీదేవినిఁ బ్రార్థింపసాగెను. విశాలాక్షీనామము కొలఁదిసార్లు ఉచ్చరింపఁబడఁగనే స్మృతిచిహ్నములు గోచరింపసాగ, కొంచెము సేపటికే పూర్తిగా బాహ్యస్మృతి నొందెను. ఏ దౌర్బల్యమును బొడకట్టలేదు; సరికదా, అపూర్వానందోత్సాహములు మోమునఁ జిందులాడుచుండెను.

ఈ భావసమాధిస్థితినిగూర్చియే కాలాంతరమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు 'మ'(మహేంద్రనాథగుప్త)యను శిష్యున కిట్లు

తెలిపెను: "నాకపుడు పదిపదునొకండేండ్ల ప్రాయము. ఒక మైదానముమీఁదుగా విశాలాక్షీదేవిగుడికి వెడలుచుంటిని. అపుడు సంఘటిల్లినది నా ప్రారంభభావసమాధిస్థితులలో నొకటి. ఏమి దివ్యదర్శనము!"

ఒక మహాశివరాత్రినాఁడు గదాధరుఁడు ఉపవసించియుండి, రాత్రి శివపూజాసంకీర్తనాదులతో జాగరణ మొనర్పఁబూనెను. తొలియామము గడచెను. ప్రథమపూజ యైనది. ఇంతలో గ్రామమున సీతానాథపాయిన్ అను భక్తునింటఁ బ్రదర్శింపఁబడనున్న శివలీలానాటకమున శివవేషధారికి అకస్మాత్తుగా జబ్బుచేయ, ప్రధానశివపాత్రధారణమునకు గదాధరుఁడే సమర్థుఁడని గ్రామమందలి పెద్దలెల్లరును ఒనరించిన నిర్ణయమును దెలిపి యాతని నందుల కియ్యకొనఁ జేయుటకై గయావిష్ణు మున్నగు నాప్తమిత్రులు అతని కడకు వచ్చిరి. ఆ పుణ్యరాత్రమునఁ దన పూజాదికములను విడువఁజాలనని తెలుపుచు, గదాధరుఁ డందులకు మొదట నిరాకరించియు, ప్రేక్షకభక్తజనసమూహముల పవిత్రోత్సాహమును బాటించియైననేమి, శివపాత్రధారణమున నిరంతర శివచింతావకాశము లభింపఁగలదను మిత్రుల సమాలోచనము నామోదించియైననేమి, తుదకు సమ్మతించెను. మిత్రులాతనిని నాటకప్రదేశమునకుఁ గైకొనివెడలి భస్మజటారుద్రాక్షమాలాదికములతో నలంకరించుచుండ, నాతని మానసము బాహ్యప్రపంచస్మృతి నతిక్రమించి యున్నత భూమికల కెగయుచుండెను. యథాయోగ్యమగు సమయమున మిత్రులతోడ్పాటున మెల్లఁగా నడుగులిడుచు, బాల

చంద్రాలంకృత జటాజూటాదికములతో, ప్రశాంతగంభీర వదనముతో, దివ్యానందస్ఫోరకములగు సర్ధనిమీలిత నేత్రములతో నాతఁడు రంగస్థలమునఁ బ్రవేశించెను. ఏమి శివ స్వరూపసాక్షాత్కారము! అపరిమితోత్సాహమున ప్రేక్షకులాతనిని ఱెప్ప వాల్పక చూచుచుండిరి. గదాధరుఁ డంతలో ధ్యానమున పూర్తిగా మైమఱచెను. విషయప్రపంచాతీతమై యాతని మానసము అచంచలశాంత్యానందమయలోకమున రమించుచుండెను. సచ్చిదానందస్వరూపుఁడగు మహేశ్వరుని—దేవదేవుఁడగు మహాదేవుని—సమస్తలోకకల్యాణకరుఁడగు శంకరుని మహావైభవలీలావిలాసములను అంతరవలోకనమున సందర్శించుచు, నిశ్చలుఁడై నిలిచియున్న యాతని కన్నులనుండి అశ్రుధారలు ప్రవహించుచుండ, ముఖమండలము దివ్యతేజోవంతమై దీపించుచుండెను. కాని యా భావ పారవశ్యస్థితితత్త్వము బోధపడని నాటకనిర్వాహకులును, మిత్రులును, ఆతనిని సమీపించిన తదితరులును పొందిన యాందోళన మింతింత కాదు. శరీరస్మృతి కలిగించుటకై యెంతయో ప్రయత్నించిరి. కాని ఫలములేదయ్యె. ఆస్థితియందాతని నింటికిఁ గైకొనిపోయిరి. గదాధరుని దివ్యభావ ప్రకటనమే నాటకమునకు నాందియు భరతవాక్యము నైనవి. మఱునాఁటి యుదయమువఱకును నాతనికి స్మృతి రాలేదు.

ఇంతటినుండియు నిట్టి భావపారవశ్యస్థితులు మెండుకొనసాగెను. ధ్యానించునపుడుకాని, భక్తిసంభరితమైన కీర్తనము నాలించునపుడుకాని యాతనిమానసము బాహ్య విషయములనుండి విడివడి యెంతయో సేపు అంతర్లీనమై

యుండును. ఇవ్విషయమై యాతనిఁ బ్రశ్నింపఁ, దా నే దేవతను ధ్యానించుచుండునో ఆ దేవతాస్వరూపము తన మనస్సునఁ బ్రకాశించుననియు, తన్మూలమునఁ గలుగు భావావేశముచే బాహ్యస్మృతి సమసిపోవుననియు నాతఁడు పలుకును. ఈ పారవశ్యస్థితులను మూర్ఛలుగా భావించి తల్లియు నితరాప్తులును మొదటఁ జాల భయపడినను, చెక్కుచెదరని యాతని శరీరారోగ్యమును గాంచి క్రమముగా వారు స్తిమితపడసాగిరి. ఎట్టి భేదభావమునకును మనసున నెడమీయక, యాతఁడు ఊరిలో జరుగు నానాదేవతోత్సవములందును సమానోత్సాహముతోఁ బాల్గొనుచుండును. ఈసమదృష్టియే, ఈ నిష్పాక్షికభక్తియే, కాలక్రమమున సర్వమతములందును ఆతనిని అద్వితీయబ్రహ్మసాక్షాత్కారము నొందించి, యాతని జీవితమును సర్వమతసమన్వయజ్యోతి నొనరించెనని చెప్పనొప్పును.

పూవు పుట్టఁగనే పరిమళము తెలియును. బాలగదాధరుని మహనీయతను గుర్తించి స్వయముగా నాతని నారాధింపఁగలిగిన ధన్యజీవులలో శ్రీనివాస్ అను నాతఁడు సుస్మరణీయుఁడు. శంఖపుగాజులను జేయుచు జీవనోపాధి నార్జించుచుండిన యీతఁ డొక నిమ్నకులమునకుఁ జెందిన వ్యక్తి. విశేషప్రశంసనీయమగు నీతని పవిత్రశీలమును, పారమార్థిక జీవితమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు తఱచు ముచ్చటించువాఁడు. గదాధరునియందు అత్యంతానురక్తుఁడగు నీతఁడు భాగవతమునందలి మహత్తరవిషయములనుగూర్చి యాతనితో దివ్యోత్సాహముతోఁ జర్చించును. ఒకనాఁ డాతఁడు

గదాధరు నేకాంతప్రదేశమునకుఁ గైకొని వెడలి, పుష్ప మాలాలంకృతునిఁ గావించి, మిఠాయులను దినిపించి, పూజించుచు, బాష్పపూరితనేత్రుఁడై, గద్గదకంఠుఁడై యిట్లు వచించెను : "నాయనా! నేను ముసలివాఁడనైతిని. నా అవసానకాలము సమీపించుచున్నది. లోకమున నీ వొనరింపఁబోవు మహాద్భుతకార్యములను కన్నులారఁ గాంచు మహాభాగ్యము నాకుఁ గలుగదు. నీదాసుఁ డనిపించుకొనుట కైనను దగని యీ దీనుని సదా దయఁజూచుచుండుము, ఇదియే నా ప్రార్థన."

చెలికాండ్రు తన్ను వెంబడింప గదాధరుఁడు పాఠశాలకు వెడలుట తఱచు మానివేయుచుఁ దన క్రీడావినోదములతో హాయిగా కాలక్షేపము చేయుచుండును. జనోపయోగార్థము మాణిక్యరాజప్రదత్తమైన మామిడితోఁపు వారల యభిమానవిహారస్థలము. పాడఁగలిగిన బాలురను గొందఱ నెన్నుకొని గదాధరుఁ డొకవిధమైన నాటకసమాజము నేర్పఱిచెను. ప్రతినటకునకును దగిన పాత్ర నాతఁడే నిర్ణయించి స్వయముగా నాయకపాత్రను ధరించును. శ్రీకృష్ణ లీలలు—అందు ముఖ్యముగా వ్రజలీల — బృందావనగోప గోపికలతో శ్రీకృష్ణలీల—వారల యభిమానప్రదర్శనకథ. అద్భుతధారణాశక్తిసంపన్నుఁడగు గదాధరున కా యీ నాటకభాగములు కంఠస్థములు. నందనందనుని మహాద్భుత కృత్యముల నభివర్ణించు జానపదగీతములనో, రాధావిరహ గీతములనో, సముచితహావభావములతో గదాధరుఁడు తన కోమల మధురకంఠమునఁ బాడుచుండునపుడు ప్రదర్శనము

మహోచ్చస్థాయి నందుకొనుచుండును. ఇతర బాలురు సుబల శ్రీదామాది శ్రీకృష్ణసఖపాత్రలు ధరించువారు. గదాధరుఁడు తన సహజసుందరాకృతితో, దీర్ఘశిరోజములతో, కంఠమున వనమాలను దాల్చి, వేణువు నూఁదుచు, శృంగారరస స్వరూపుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడై రంగస్థలమునఁ బ్రవేశించును. మఱియొకప్పుడు శ్రీకృష్ణవిరహసంతాపమున కరుణారస స్వరూపిణియగు రాధికయై యభినయించును. ఈ లోకోత్తర పాత్రలను ధరించి వారల దివ్యభావములను బ్రదర్శించునప్పు డాతఁడు తన్మయుఁడై అతీంద్రియావస్థల నందుచుండును. ఒక్కొక్కతఱి బాలకులందఱును గలిసి యొనరించెడి సంకీర్త నలతో ఆ మామిడితోఁపంతయు మాఱుమ్రోఁగుచుండును. క్రీడావినోదములతో హాయిగా నిట్లు కాలము గడపుటకై బాలకులు బడికి వచ్చుట మానివేయుచుండిరని అచిరకాలము ననే ఉపాధ్యాయుఁడు తెలిసికొని యొకనాఁడు వారి నందఱను బిలిపించి తన సమక్షమున నిలువఁబనిచి, "మీ నాయకుఁ డెవ్వఁడో చెప్పుఁ" డనెను. గదాధరుఁడు పేర్కొనఁబడ నుపాధ్యాయుఁడు, " 'ధర్మమామిడితోఁపు'లో నీ జతగాం డ్రతో నేమి చేయుచుందువో చూపు" మనెను. అదరు బెదరును లేకుండ గదాధరుఁడు వెంటనే యొకకీర్తన మనో హరముగాఁ బాడనారంభించుటయు నంతవఱకును క్రుద్ధుఁడై యుండిన యుపాధ్యాయుఁ డది విని ముగ్ధుఁడై వారలను శిక్షింపనెంచిన సంగతియే మఱచిపోయెను.

ఇది యిట్లుండ, కుటుంబపోషకుఁడగు రామకుమా రుఁడు, తాను కలకత్తావంటి మహాపట్టణమున నివసించుచో,

తన శక్తిసామర్థ్యములను వినియోగించి యార్థికపరిస్థితిని జక్కఁబఱచుకోవచ్చునని యచటికి వెళ్లి యొక పాఠశాలను—ఇంచుమించుగా ఉచిత పాఠశాలయే—నెలకొల్పెను.

సుగుణాభిరాముఁడగు గదాధరునియందలి అపరిమిత ప్రీతిచే నిరుగుపొరుగు స్త్రీలు తఱచు చంద్రాదేవి యింటికి వచ్చుచు, నాతని చుట్టును గుమికూడుచుండువారు. వారల కోరికలను మన్నించి తన గ్రంథపఠనసంకీర్తనాదులతో వారిని సంతృప్తి నొందించుట ఆతనికి విధాయకమగు నిత్య కృత్యమైనది. ఒక్కొక్కప్పు డాతఁడు యాత్రలనఁబడు వీధినాటకములను—అందలి వివిధపాత్రలను తానే వేర్వేఱు కంఠధ్వనులతో ధరించి—ప్రదర్శించుచు వారలను వినోదింపఁజేయును. కంఠస్వరములను, అందు ముఖ్యముగా స్త్రీకంఠములను అనుకరించుటలో ఆతని సామర్థ్యము అద్భుతము. జనుల మాటలలో, చూపులలో, నడకలలోఁ గల వైచిత్ర్యముల నాతఁడు మహాద్భుతరీతి ననుకరించుచు నెవ్వరినైనను ప్రక్కలుపడ నవ్వించును. కాలక్రమమున నాతని యీ అనుకరణమునకును హాస్యమునకును శిష్యులుమున్నగు వారు క్రిందఁబడి దొరలిపోవుచు నవ్వువారని విందుము.[1]

వైష్ణవసంప్రదాయములలోఁ బుట్టిపెరిగిన యీ పల్లెటూరి స్త్రీలు అనేకులు దివ్యలక్షణోపేతుఁడగు గదాధరుని గోపాలునిగా భావించుచు, ఆతని నెపుడు కలిసికొందుమా

[1] నర్తకియగు నొక వేశ్యయొక్క నటనను శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకప్పుడు అతిచాతుర్యముతో అనుకరించుట తాను గాంచితినని శ్రీ విజ్ఞానానందస్వామి మాకుఁ దెలిపిరి.

యని సదా ఉవ్విళులూరుచుండువారు. రుచ్యమగు నాహార ములను వా రాతనికి దాఁచి పెట్టుచుందురు; అరమరిక యనునది లేక తమ రహస్యముల నాతనితోఁ జెప్పు చుందురు. బృందావన గోపగోపికలతో శ్రీకృష్ణుని సన్ని హితసంబంధమును ప్రదర్శించు జానపదనాటకములను గాంచుచు, వైష్ణవగీతములను, పురాణగాథలను వినుచు, పఠించుచు, తదీయభావనాప్రపంచమున మసలుచుండిన గదాధరుని స్వభావము ఈ కాలమున ఆశ్చర్యకరమగు రీతిని స్త్రీస్వభావముగా మాఱఁజొచ్చెను. ఇందువలన నాతఁడును భక్తురాండ్రగు ఆ నారీమణులతో అపురూప మగు చనవుతో మెలఁగుచుండును.

మధురాతిమధురమగు గోపికల శ్రీకృష్ణప్రేమ, వారల మహావిరహాపరితాపము, శ్రీకృష్ణపునస్సమాగను పరమానందము, అంతలి దివ్యశృంగారరసోత్కర్ష, రాస లీలాపరమార్థము—ఇవన్నియు గదాధరుని హృదయ క్షేత్రమున సుస్థిరముగా నాటుకొనియెను. భగవత్పరితాప మున నాతఁడు తఱచు తన వ్యక్తిత్వమునే మఱచి తా నొక గోపికనని భావించుకొనుచుండును. స్త్రీలై యుండుటచేత నే కదా, గోపికలు శ్రీకృష్ణునిఁ దమ భర్తగా భావించి యాతని శాశ్వతసమాగమసౌఖ్యము ననుభవింపఁగలిగిరని సమాలోచించి యా యాదర్శసిద్ధిని దానును బడయవలయు ననెడి మహాపరితాపమున నాతఁడు, "అయ్యో, పురుషుఁడనై జన్మించితినే! ఈ పురుషజన్మముగదా ప్రాణప్రియునిఁ బ్రాపించుటకు నాకు మహావరోధమును గల్పించు

చున్నది!" అని విచారించును. తాను మరల జన్మించుచో, పవిత్రబ్రాహ్మణకుటుంబమున బాలవితంతువై యుండఁగోరును. నెఱికురులతో, సుందరరూపముతో, దివ్యగుణములతో నొప్పుచుండు నామె శ్రీకృష్ణునే తన ప్రాణేశ్వరునిగా ధ్యానించుచు ప్రొద్దులు పుచ్చుచుండును. ఒక పాడియావు, నూలు వడకుటకు రాట్నము, కాయగూరలు పండించుకొనుటకు కుటీరసమీపమున నుండెడు నేల— ఇవియే యామె యాస్తిపాస్తులు. ఒకవృద్ధురా లామెకు తోడునీడ. భర్తరాలైన యా బాలవితంతువు ఆవుపాలతో వివిధమధురాహారములను జేసి మనోహరునికై దాఁచి యుంచును. గృహకృత్యములను ముగించుకొని రాట్నము కడఁ గూర్చుండి నూలు తీయుచు, దివ్యగంభీరభావపూరితములగు శ్రీకృష్ణకీర్తనలను బాడుచుండును. అంతట మనోహరుఁడు ప్రసన్నుఁడై, గోపాలరూపమున సంజలేఁజీఁకటులలో రహస్యముగా కుటీరమునఁ బ్రవేశించి భక్ష్యముల నారగించును. ఇట్లు ఆతఁడు భావనాసౌధములను నిర్మించుకొని శ్రీకృష్ణసంసర్గానుసంధానమున రమించుచుండును.

బాలగదాధరుని యీ యపురూపమైన ఆదర్శము ఈ రూపమున సిద్ధించినట్లు కనఁబడకున్నను, ప్రస్తుతజన్మముననే కాలాంతరమున శ్రీకృష్ణసాక్షాత్కారము నాతఁడెట్లు పొందెనో కనుఁగొనఁగలము. స్త్రీపాత్రలను దాల్చునపుడు అత్యంతము స్త్రీస్వభావానుగుణములగు తన వేషభాషాభినయముల మూలమున అచ్చముగా స్త్రీవలెనే భాసించును. జానపదస్త్రీలవలెనే బిందె చంకఁ బెట్టుకొని,

తఱచుగా వినోదార్థము యువతీవేషమున హాల్దార్ చెఱువునకు వెడలును; పుట్టిన నాఁటినుండియుఁ దన్నెఱింగిన వ్యక్తులకుసైత మప్పు డాతఁడు గదాధరుఁడని పోల్చుకొనుటకే వీలు గాకుండెడిదఁట!

క్షుదిరాముని యింటి పొరుగుననే యుండిన దుర్గాదాస్ పాయిన్ అనునాతనికి 'ఘోషాపద్ధతి' యెడ మహాభిమానము. తన యింటిస్త్రీలు అసూర్యంపశ్యలనియు, వారల యంతఃపుర నివాసమునుగూర్చి యన్యులెవ్వరికిని ఎంతమాత్రము తెలియదనియు, మఱి యేమేమో ఆతఁడు అట్టహాసముగాఁ జెప్పుచుండును. గదాధరుఁ డొకనాఁ డాతని దంభోక్తులను విని, స్త్రీలను అంతఃపురముననో, తెరమఱుఁగుననో, బంధించుటెన్నఁటికిని వారల శీలమును పాతివ్రత్యమును గాపాడు మార్గము కానేరదనియు, నందులకు సద్విద్యయు భగవద్భక్తియునే సాధనభూతములనియు వక్కాణించుటయే కాక, యాతని 'అంతఃపురము'నఁ దాను అవలీలగాఁ బ్రవేశింపఁ గలనని పలికెను! 'ఏదీ, చేసి చూపు'మని దుర్గాదాసు సవాలుచేయ, 'సరే, చూచెదముగాక!' అని నవ్వుచు, గదాధరుఁడు సమాధానించి వెడలిపోయెను.

ఒకనాఁడు సాయంకాలము దుర్గాదాసు కొంతమంది మిత్రులతో సల్లాపములాడుచుండఁగా, ఒక పేదరాలు చంకనొక పుటికతో, మోము నాచ్ఛాదించియుండిన మేలిముసుఁగుతో, వచ్చి యెదుట నిలిచి, తాను పొరుగూరి సాలెదాననినియు, నూలమ్ముకొనుటకై సంతకు వచ్చి, తోడివారందఱు నిండ్లకుఁ బోవుటచే, ఆ సంజచీఁకటివేళఁ

దా నొంటరిగాఁ బోఁజాలకున్నాననియుఁ జెప్పి యారాత్రి కాతని యాఁడువారితో నుండనిండని వేఁడుకొనెను. దుర్గాదాసు ఆమెను గొన్ని ప్రశ్నలడిగి, "సరే, లోనికిఁ బోయి స్త్రీల నడుగు"మనెను. 'చిత్తము' అని యామె లోనికి వెడలి తన సమాచారము స్త్రీలకుఁ దెలుప, వారా మెలప్రాయమున నామె నిస్సహాయతకు జాలిపడి, సరళ స్వభావవర్తనములకు మెచ్చుకొని, రాత్రి తమయింట నుండ సమ్మతించుటయేకాక, యామెకుఁ గొన్ని తినుబండారముల నొసఁగిరి. సమీపమునఁ గూర్చుండి తినుచు, ఇంటిలో ప్రతిగదిని బరిశీలించుచు, అపుడపు డామె వారల సంభాషణమునఁ బాల్గొనుచుండెను. ఈ విధముగా జాము సేపు గడచెను. ఇంత నంతవఱకు గదాధరుఁడు కాన్పింపమికి ఆందోళితమానసయైన చంద్రాదేవి పనుపున రామేశ్వరుఁ డాతనికై యిందందు వెదకులాడుచు, బిగ్గఱగా పేరఁ బిలుచుచుండ, దుర్గాదాసు నింటినుండి, "అన్నా! ఇదిగో, వచ్చుచున్నాను" అని సమాధానము వెలువడెను. మాఱు వేసమునఁ దమ్మంతవఱకుఁ గనుఁగప్పిన యా సాలెపడుచు గదాధరుఁడేయని గ్రహించి యా స్త్రీలందఱును ఆశ్చర్యచకితలై బుగ్గపై వేలిడుకొనిరి. తన్ను వలలో వేసికొని యీవిధముగాఁ దన గర్వభంగ మొనర్చిన గదాధరునియెడ దుర్గాదాసు మొదటఁ గొంచెము కుపితుఁడైనను, వెనువెంటనే యీ మహాచమత్కారమునకుఁ దానును సంతసించుచు, బాలుని సామర్థ్యము నెంతయో కొనియాడెను.

గదాధరుఁడు తమయింటి సమీపమున నుండిన సీతానాథపాయిన్ అను భక్తునింట విశేషమగు చనవుతో నించుమించుగా ప్రతిదినము కొంతకాలము గడపును. ఆతనిఁ గాంచుటయందేమి, ఆతని పురాణకథాభగవత్సం కీర్తనాదుల నాలించుటయందేమి, అపరిమితాసక్తిచే నిరుగు పొరుగుస్త్రీ లనేకులు అచటికి వచ్చుచుండఁ, బైని దెల్పిన 'సాలెపడుచుకథ' జరిగిన నాఁటినుండియు దుర్గాదాసునింటి యంతఃపురస్త్రీలును 'ఘోషా'వలని ప్రతిబంధమునకు 'ఘోషా' కల్పించి యచట సమావేశమగుచుండువారు. సంకీర్తనసమయమున నాతఁడు భావసమాధిస్థితి నొందునెడ, ఆ పరమపవిత్రశరీరమున శ్రీకృష్ణుఁడో, గౌరాంగుఁడో ఆవిర్భావము నొందియున్నట్లు తోఁప, వా రాతని నారా ధించువారు. కాలక్రమమున వా రాతని కొక బంగారు మురళిని, స్త్రీపురుషపాత్రధారణమునకు వలయు దుస్తులను అలంకారములను బహూకరించిరి. శ్రీరామకృష్ణుని సాక్షాత్ శిష్యులగు యతివరేణ్యులు కొందఱు 1893-వ సంవత్సరమున కామార్పుకుర్ వెడల, సీతానాథుని కుమార్తెలలో నొకతె యగు అఱువదేండ్ల వయసు గల రుక్మిణియను మహనీయు రాలు గదాధరునకుఁ దమ కుటుంబముతో నుండెడి సన్నిహితత్వమునుగూర్చి యీక్రిందిమహత్తరవిషయములను దెల్పెను: "నా కపుడు పదునేడు పదునెనిమిదేండ్ల ప్రాయము. మా కుటుంబ మపుడు సిరిసంపదలతో, పిల్లలతో, పాపలతో, కలకలలాడుచుండెడిది. సీతానాథపాయిన్ మాతండ్రి. తోఁబుట్టువులము, దాయాదురాండ్రము కలిసి

మొత్తముమీఁద మేమందఱము పదునేడు, పదునెనమండుగు రము; ఇంచుమించు ఒకే యీడువారము. చిన్ననాఁటి నుండియు గదాధరుఁడు మాతో ఆడుచుండెడివాఁడు. అందుచే మా కతనితో ఎంతో చనవు. మాకు పెండ్లిండ్లై యీడు వచ్చినతరువాతఁగూడ అతఁడు మాయింటికి వచ్చు చుండువాఁడు. అతఁడును ప్రాయము నొందినవాఁడైనను మేము నివసించు లోపలిగదులలోనికి యథేచ్ఛగా వచ్చుట కే యభ్యంతరమును లేకుండెడిది. నాయనగా రతని నెంతో ప్రేమించువారు. సాక్షాత్తు తన యిష్టదేవతవలెఁ జూచు కొనుచు, అతనియెడ శ్రద్ధాభక్తులు చూపువారు. 'ప్రాయము వచ్చిన ఆఁడుపిల్లలు మీయింట నెందఱో ఉన్నారు. గదా ధరుఁ డేమంత కుఱ్ఱవాఁడు కాఁడుగదా? అతని నెందుకు మీకుటుంబములోని కంత తఱచుగా రానిచ్చెదరు?' అని యిరుగుపొరుగు వ్యక్తులు కొందఱు నాయనగారితో మొఱ పెట్టిరి. అందుల కాయన, 'మీ కెందుకీ లేనిపోని చిత్తక్షోభ? గదాధరుఁ డెట్టివాఁడో నాకు బాగుగాఁ దెలియును 'అని సమాధానించువారు. ఇఁక వారు కిక్కురుమన సాహసించు వారుకారు. ఆహా! గదాధరుఁడు మా కెన్ని పురాణకథలు చెప్పువాఁడు! ఎన్ని చమత్కారములు చేయువాఁడు! ఇంచుమించుగా ప్రతిదినము ఆ కథల నాలకించుచు మేము ఆనందముగా గృహకృత్యములు చేసికొనువారము. ఆతని సాహచర్యమున మేము పొందుచుండెడి యానందము ఈ యొక్కనాలుకతో నే నెట్లు వర్ణింపఁగలను? ఒక్కనాఁ డాతఁ డెందుచేనైన రాకుండినచో, అతని క్షేమమైనను

అస్వస్థతగా నున్నదేమోయని మేము పొందుచుండెడి యాందోళనమునకు మేరయే లేదు. ఏదో మిషపెట్టుకొని మాలో నెవరో యొకరు బ్రాహ్మణమ్మ (చంద్రాదేవి) గారి యింటికిఁ బోవలసినదే. ఆతని క్షేమవార్తకై మిగిలినవా రందఱము కాచుకొనియుండువారము. ఆతని ప్రతివాక్కును మాకు అమృతప్రాయమై యుండెడిది. ఆతఁడు మాయింటికి విధివశమున రాఁజాలని దినములలో ఆతనిఁగూర్చిన ప్రసంగములతో ప్రొద్దుపుచ్చువారము.''

తనబాల్యమున ఊరిలోని స్త్రీపురుషు లెల్లరును దన్నుఁ బ్రేమించువారనియు, ప్రతివారును తమకుటుంబమునఁ దనొక వ్యక్తిగాఁ జూచువారనియు, తా నపుడు ఆనందమయమైన యొక పావురమువలె కాలము గడపువాఁడ ననియు కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు భక్తులకుఁ దెలుపును.

ఇంచుమించుగా ప్రతిసాయంకాలము ఆయూరి రచ్చలు మున్నగు తావులలోఁ జేరుచుండు గ్రామస్థులకు గదాధరుఁడు ఏ భాగవతమునుండియో భక్తిరసభరితమైన ఘట్టములను శ్రావ్యముగాఁ బఠించి యందలి భావములను అరఁటిపం డొలిచినట్లు విప్పిచెప్పుచుండును. ఆతని దివ్యోత్సాహము, హాస్యచమత్కృతులు, ఆనందపారవశ్యము, మృదుమధురస్వరము, రమణీయనృత్యము—ఇవన్నియు గ్రామస్థులకు గగుర్పాటు గలిగించి వారల దృక్పథమున దివ్యభావజ్యోతులను ప్రదర్శించుచుండును.

ఈ సమయమున గ్రామమందలి కొందఱు బాలు రేర్పఱిచిన యొక నాటకసమాజమున గదాధరుఁడు తన మిత్రులలో నొకని ప్రేరణమునఁ జేరి, ప్రధానపాత్రలను స్వయముగా ధరించుటయేకాక, యితరనటకులకు శిక్షణగఱపుచు, లలితకళోపాసనమున దివ్యానందానుభూతులనందుచు, పాఠశాలయందలి విద్యాభ్యాసమునకు స్వస్తిచెప్పెను.

ప్రత్యేకమగు నేశిక్షణము లేకుండినను, విగ్రహనిర్మాణమునను చిత్రలేఖనమునను గదాధరుని కౌశలము అభివృద్ధి గాంచెను. తీవ్రమగు నాతని యేకాగ్రతయు స్వతస్సిద్ధమగు దివ్యాదర్శపరతయు నాతని కిందు ప్రబల స్సాహాయ్యకరములై యొప్పెను. ఆరితేఱిన శిల్పులకు సైత మాతఁడు విగ్రహమునందలి భావప్రదర్శకాంగములగు నేకన్నులయందో కల సూక్ష్మమగు లోటుపాటులను, వానిని సవరించుకొను విధానమును దెలిపి వారలను ఆశ్చర్యచకితుల నొనర్చుచుండును. దివ్యభావావస్థలలోఁ దాను గాంచు దేవతారూపములు తన పరిశీలనశక్తిని బెంపొందింప, దివ్యసుందరము, జీవకళాప్రదీప్తమునగు విగ్రహములను నిర్మింపఁగలుగుచుండువాఁడు.

చెల్లెలగు సర్వమంగళను జూచుటకై గదాధరుఁ డొకనాఁ డామెయొక్క యత్తవారింటికి వెడలిన సమయమున నామె తన భర్తను సేవించుచు మహోల్లాసమూర్తియై యుండుటఁ గాంచెను. ఆ దివ్యమంగళదృశ్యము తన లలితకళాదృష్టిని ఆకర్షింప, అనంతరము ఇంటికి వచ్చిన కొలఁది దినములకు ఆ పుణ్యదంపతులను సరిగాఁ దాను గాంచిన

రీతిని చిత్తరువు రచించి, యింటిలోనివారి కెల్లరకును మహా శ్చర్యానందములు గొల్పెను.

గదాధరుఁ డిపుడు పదునేడేండ్ల నవయౌవనవంతుఁడు. అట కాళీఘట్ట (కలకత్తా) మహాపట్టణమున ఝామాపుకుర్ అను పేటలో తన పాఠశాలానిర్వహణమునకు తోడు కొన్ని యిండ్లలో నిత్యదేవతార్చన జరుపుచు నొంటరిగా నున్న రామకుమారుని కార్యభారము అతిశయించు చుండెను. ఆతఁ డొకనాఁడు కామార్పుకుర్ వచ్చి, గదాధరుఁడు బడిచదువు మానివేసెనని తెలిసికొని, తల్లి తోడను రామేశ్వరునితోడను సమాలోచించి, తనశిష్యు లతోఁ బాటాతఁడు తనయొద్ద విద్య నభ్యసించుటకే కాక, గృహకృత్యనిర్వహణమునఁ దా నాతని తోడ్పాటు నొందు టకును అనువగునని తనతోఁ గైకొని వెడల నిశ్చయించెను. 'జ్యేష్ఠభ్రాతా పితృసమ' యనునట్లు పెద్దన్నగారియెడ పితృభావము కలిగియుండిన గదాధరుఁడు తనచదువుమాట యెట్లున్నను, తా నాతనికిఁ దోడ్పడవచ్చునుగదా యను భావమున మాఱుమాటాడక వెంటనే సమ్మతించెను. ఒక శుభదినమున రామకుమార గదాధరు లిరువురును రఘు వీరుని సేవించి, మాతృదేవిపాదరజమును శిరమునఁ దాల్చి, యాశీస్సుల నందుకొని, కలకత్తాకు బయలుదేఱిరి.

"ప్రభాతమందమారుతమువలె స్వేచ్ఛామయమై, అప్పుడప్పుడే విరిసిన పూవువలె సుకోమలమై, మంచుబిందువు చందమున స్వచ్ఛమై యలరారు బాల్యము ఆజన్మాంత మెవ్వనియందు శోభిల్లునో వాఁడే ధన్యాత్ముఁడు" అని

శ్రీరామకృష్ణుఁడు పలుకు దివ్యవాక్కులు సర్వవిధములను ఆతనియందే సార్థకములై భాసించుచున్నవని చెప్పనొప్పును. సదా బాల్యోత్సాహపూరితుఁడై, ఆత్మీయులకు అల్లారు ముద్దుబిడ్డఁడై, బాలబాలికలకు నెచ్చెలియై, తోడివారలకు నాయకుఁడై, గ్రామజనసామాన్యమునకు బోధకుఁడై, లలిత కళారాధకులకు ఆచార్యస్థానీయుఁడై, పారమార్థిక చింతా పరాయణులగు ననేకులకు ఆరాధ్యుఁడై, యెల్లరకును ప్రేమానురాగపాత్రుఁడై, స్త్రీ పురుష హృదయములం దాతఁడు తన వ్యక్తిత్వమును స్థిరముద్రిత మొనరించెను. గదాధర బాల్యజీవనవాహిని శ్రీరామకృష్ణజీవన దివ్యగంగా ప్రవాహమై తన మహోపదేశామృతవాహినులను మానవ కోటికి అందింపవలసియున్నది. ప్రపంచశాంతిమార్గదర్శక మగు తన యపూర్వసాధనానుభవములకై విశేషానుకూల ప్రదేశము నాతఁడు ప్రాపింపవలసియున్నది. అట్టిచోఁ దన యెడబాటున జన్మగ్రామమున నెంద ఱు తపించు చున్నను, పరితపించుచున్నను, చంద్రాదేవి మున్నగు నాత్మీయులయు, ఆప్తసఖీసఖులయు నెడబాటు స్వయముగాఁ దన కెంతటి పరితాపకరమైనను, తన మహా జీవితోద్యమసాధనరంగమును ప్రాపింప జగజ్జననీచోదితుఁడై యాతఁడు పురోగమించెను.

దక్షిణేశ్వరనివాస ప్రారంభము

"ఓ సంసారులారా! ఒకచేతితో మీ గృహకృత్యములను నిర్వర్తించుకొనుచు, రెండవచేతితో భగవానుని పాదారవిందములను బట్టుకొనుఁడు; గృహకృత్యములు మీకు లేకుండునప్పుడు రెండుచేతులతోడను వాని పాదపద్మములను బట్టుకొని మీ హృదయమునకు అద్దుకొనుఁడు" అని, కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుఁడై లోకమునకు బోధించు గదాధరుఁడు కలకత్తాలో ఝామాపుకుర్ నందలి తమ నివాసమున రామకుమారునకు గృహకృత్యములలోఁ దోడ్పడుచు, నిర్ణీతగృహములందలి దేవతార్చన నాతఁడు తన కొప్పగింప, మహానందముతో నిర్వర్తింపసాగెను. ఆ కుటుంబములలోని పెద్దలు, ముఖ్యముగా స్త్రీలు, పూజావిషయమున గదాధరునకును పూర్వార్చకులకునుగల యపారభేదమును గుర్తింపసాగిరి. హడావుడిగా ఏదో తంతు జరిపెననిపించుటకుబదు లాతఁడు విశేషశ్రద్ధాభక్తులతో దేవతార్చన మొనర్చును. ఆతని వినిర్మలహృదయము, సరళవర్తనము, భక్తిప్రపత్తులును ఆతని సాహచర్యము నొందినవారి నెల్లరను ముగ్ధుల నొనర్చును. వారల కోరికల ననుసరించి తన యభిమానకీర్తనములను బాడుచు, చిన్నచిన్న సాయములొనర్చుచు, ఆయిండ్లలో నాతఁడు గంటలకొలఁది గడపును. చదువుకొనుట కాతనికి తీఱికగాని, చదువుపై నాస్థగాని

యెంతమాత్రము గోచరింపకుండెను. గదాధరుఁడు విద్యావంతుఁడై, ప్రయోజకుఁడై కుటుంబాదాయమును బెంపొందించుననిగంపెడాశ పెట్టుకొనియున్న రామకుమారుఁడు ఆతని యీ ధోరణిఁ జూచి, యిఁకఁ గలుగఁజేసికొననిచో సుతిమించునని తలఁచి, యొకనాఁ డాతనిఁ జేరఁబిలిచి మృదు వాక్కులతో మందలించెను.

సోదరుని మందలింపులకు గదాధరుఁడు, "అన్నా! బియ్యమును, అరఁటిపండ్లను మూటకట్టుకొను విద్య నాకు వలదు, దేనివలన యథార్థజ్ఞానము కలుగునో ఆ విద్య నేర్తును" అని నిర్భయముగా, నిష్కపటముగా బదులు చెప్పెను. సోదరుని మనస్తత్త్వమును గ్రహింపని రామ కుమారునకు ఈ సూత్రప్రాయమైన సమాధానమునకు సమగ్రమైన తాత్పర్యము అవగతము కాలేదు.

గదాధరుని నిశితపరిశీలనదృష్టికి లోకుల పోకడలును లక్ష్యములును తేటతెల్లమై యున్నవి. తుచ్ఛసాంసారికవిషయములకై వారు ప్రాఁకులాడుచున్నారు. క్షణభంగురమగు పేరుప్రతిష్ఠలకై పరితపించుచున్నారు. ఐహికచింత, స్వార్థ పరత—ఇవియే యించుమించుగా లోకుల ధర్మసూత్రములై యున్నవి. పాఠశాలయందలి విద్యావిధానము భగవదను రక్తికిఁగాక భోగానురక్తికే దారితీయుచున్నది. పరమ పురుషార్థసాధనము కాని యట్టి విద్య సహజముగా పార మార్థికశీలుఁడగు గదాధరుని యంతరాత్మ కెట్లు సంతృప్తి కరము కాఁగలదు? గ్రుడ్డెద్దు చేనఁ బడినట్లు సంచరించు

సామాన్యమానవులవలెఁగాక, మహత్తరప్రయోజనములను సాధించుటకై జన్మించిన వ్యక్తినని నానాఁటి కాతనికి విస్పష్టము కాఁజొచ్చెను.

"దేవదేవునిఁ జింతించు దినము దినము
చక్రహస్తునిఁ బ్రకటించు చదువు చదువు
కుంభినీధవుఁ జెప్పెడి గురుఁడు గురుఁడు
తండ్రి, హరిఁ జేరుమనియెడి తండ్రి తండ్రి!"

అని పరమభాగవతోత్తముఁడగు ప్రహ్లాదుఁడు ప్రకటించిన చందమున, వట్టి పొట్టకూటి నీచవిద్య తన కక్కఱలేదనియు భగవత్సాక్షాత్కారహేతుభూతము, శాశ్వతానందదాయకమునగు బ్రహ్మవిద్యయే తనకు పరమావలంబనీయమనియు గదాధరుఁడు నిశ్చయించెను.

గదాధరుని సమాధానము విని రామకుమార పండితుఁడు 'నిర్ఘాంతపడెను.' ఏమి చేయుటకును అతనికిఁ దోఁపలేదు. విద్యాప్రయోజనములను దెలుపుచు విద్యావంతుఁడగు నాగరకుని సుఖమయజీవితము నాతఁడు కన్నులకుఁ గట్టినట్లు వర్ణించి యాబాలునకు నచ్చఁజెప్పఁబూనెను. కాని యాతని లౌకికసుఖాభినుతులన్నియు గదాధరుని పరమార్థాసక్తచిత్తము నించుకంతయు ఆకర్షింపఁజాలకపోయెను.

రెండేండ్లు గడచెను. ఏయ్యది తన నివాసక్షేత్రమై మహాపుణ్యక్షేత్రప్రసిద్ధి గాంచియున్నదో, అట్టి దక్షిణేశ్వరమును గదాధరుఁడు చేరుటకు హేతుభూతమగు నొక విశేష సంఘటనము జరిగెను.

కలకత్తాయందలి జాన్ బజార్ అను పేటలో నివసించుచుండిన రాణి రాస్మణి (రాసమణి) మహాభక్తురాలు. "జగజ్జననికి పార్శ్వచారిణులైన యెనమండుగురు నాయికలలో నొకతెయగు నామె దేవీపూజను వ్యాప్తిచేయుటకై ఆవిర్భవించెను. తన జమీందారికి సంబంధించిన పత్రాదులలో వేయఁబడు నామె మొహరున, 'కాళీపదాభిలాషిణీ శ్రీమతి రాసమణిదాసి' యను పదములు చెక్కఁబడియుండెను. ఆమె ప్రతికార్యముననను జగన్మాతయెడ అచంచలభక్తి ప్రకాశమానమగుచుండెడిది" అని స్వయముగా శ్రీరామకృష్ణుఁడే ప్రశంసించెనన్నచో, ఆమె భక్తిప్రపత్తు లెట్టివో యూహింపనగును. భర్తృమరణానంతరము తనకు సంక్రమించిన జమీందారి నామె విశేషశక్తిసామర్థ్యములతోఁ బరిపాలించుచుండెను. పేదసాదలయెడ నామె ప్రేమసానుభూతులకు కలకత్తాయందును పరిసరములందును ఆమెచేఁ బ్రతిష్ఠితమై నేఁటికిని నిలిచియున్న యనేకధర్మసంస్థలే తార్కాణములు.

రాసమణిరాణి స్వప్నమున కాళీదేవి తన కొసఁగిన యాదేశము ననుసరించి దక్షిణేశ్వరమున, గంగాతీరమున కాళికాలయమును నెలకొల్పెను. దక్షిణేశ్వరము కలకత్తా కేంద్రస్థానమునకు ఉత్తరమున నాలుగుమైళ్ల దూరమున నున్న యొక పేట. ఇందలి కాళికాలయమునకు పడమట గంగానది ప్రవహించుచుండును. నావపై వచ్చు యాత్రికు లచట నిర్మితమైయున్న స్నానఘట్టసోపానముల నెక్కి, యుత్తరమునను దక్షిణముననను గల చెఱియాఱు శివాలయముల నడుమనున్న ద్వారమంటపమునఁ బ్రవేశింతురు. దానికి తూర్పున

విశాలప్రాంగణమునడుమ కాళికాలయమును, ఈయాలయము నానుకొనియున్న రాధాగోవిందాలయమును ఎల్లర నాకర్షించు చుండును. తొమ్మిది విమానములతో వెలయు నీకాళికాల యముప్రోల విశాలమైన నాట్ మందిర్ అను నుత్సవ మండపము కలదు. ఆలయావరణమునకు పడమటివైపు విడిచి మిగిలిన మూఁడువైపులను గల గదులు ఆలయో ద్యోగుల నివాసములు, అతిథినివాసములు, ఉగ్రాణములు మున్నగునవి. ఆవరణవాయవ్యభాగమున శివాలయశ్రేణి నానుకొని, దానికి ఉత్తరమున నున్న గది శ్రీరామకృష్ణునకు నివాసస్థానమై పరమపావనమై ప్రత్యేకప్రాముఖ్యము నొంది యున్నది. ఈగదికి వెనుకతట్టున పుష్పవనము కలదు. వనముప్రక్కనే దిగువ గంగానదీప్రవాహము. ఆలయావర ణమునకు వెలుపల ఉత్తరదిక్కున నున్న భవనము రాసమణి కుటుంబమువారి తాత్కాలికనివాసస్థానము. ఆలయప్రాంగ ణమునకు సమీపమున నైరృతిదిశ నొకటియు వాయవ్య దిశను మఱొకటియు నహబత్ఖానా లనెడి వాద్యమందిరములు కానఁగును. రెండుచెఱువులును అనేకమహావృక్షములును వనశోభను బెంపొందించుచుండును. శ్రీరామకృష్ణుని దివ్య సాధన లనేకములు ఈవనమున నేఁటికిని సురక్షితమైయున్న విశాలవటవృక్షముక్రిందను, కొన్ని వనమునకు ఉత్తరపుఁ గొననున్న మారేడుచెట్టుక్రిందను జరిగెను.

కాళికాలయమున సంప్రోక్షణమునకు సర్వము ఆయిత్తమై యుండఁగా నొక విషమసమస్య వెలువడెను. మందిరమున దేవికి నిత్యము పంచభక్ష్యపరమాన్నములతోఁ

గూడిన యన్నము సమర్పించు నేర్పాటు గావింపవలయునని రాసమణిరాణి గాఢాభిలాష. కాని, యాచారసంప్రదాయములనుబట్టి చూచినచో, దేవికి అన్నపునైవేద్యము నర్పింప బ్రాహ్మణుఁడే, లేదా, బ్రాహ్మణుఁడగు నర్చకుఁడుమాత్రమే అధికారియైయుండ, శూద్రస్త్రీ, అందును పల్లెకులస్త్రీయగు తాను గట్టించిన యాలయమున పూర్వాచారపరాయణుఁడగు నే బ్రాహ్మణుఁడు అర్చకుఁడై యుండనంగీకరించును ? అన్న ప్రసాదమును గ్రహింపనొడంబడును ? సమయస్ఫూర్తితో నామె యివ్విషయమున శాస్త్రనిశ్చితాభిప్రాయము నరయుచు అనేకపండితులకు లేఖలు వ్రాయించెను. కాని యెవ్వరును అనుకూలసమాధానము నొసఁగరైరి. ఆలయనిర్వహణార్థము తగినంత యాస్తితో కాళికాలయమును రాణి యొక బ్రాహ్మణునకు దాన మొనరించినచో, బ్రాహ్మణుఁ డందు పూజారిగా నుండుటకైనను, అన్నాదికప్రసాదమును గ్రహించుటకైనను శాస్త్రసమ్మతమగునని యెట్టకేలకు రామకుమారపండితునియొద్దనుండి సమాధానము లభించెను. ఇది సుసాధ్యమేకదా? రాణి తన గురువర్యునకు అట్లు దాన మొనర్చి యా ప్రతిబంధమును దొలఁగించుకొనెను. కాళికాలయార్చకుఁడుగా నుండుటకై యామె రామకుమారునే కోర నాతఁ డంగీకరించెను. స్నానయాత్రాదినమనెడి శుభదినమున (1855–వ సం॥ మే 31–వ తేదీని) అఖండశ్రద్ధాభక్తిపూర్వకముగా, మహావైభవాన్వితముగా సంప్రోక్షణ జరిగెను.

గదాధరుఁడు ఈదివ్యోత్సవమును గాంచి పరమానంద భరితుఁడయ్యెను. ఐనను, శూద్రప్రతిష్ఠితాలయసంబంధమగు

నన్నము దినుట నాఁటి శిష్టాచారవ్యతిరిక్త మగుటచే నందుల కొల్లక, యొక కాని పెట్టి మరమరాలు గొని భుజించెను. పరమనిష్ఠాపరుఁడగు తమ తండ్రి శూద్రులయొద్ద నెన్నఁడును దానములకు చేయిచాపని వ్యక్తియైయుండ, రామకుమారుఁడు శూద్రులయొద్ద కొలువున కొడంబడుటయు, శూద్రస్త్రీప్రతిష్ఠితాలయార్చకుఁ డగుటయు గదాధరునకు మనస్కరింపదయ్యె. ఇవ్విషయమై సోదరు లిరువురకును ఎంతయో ధార్మిక చర్చ జరిగెను. కర్తవ్యనిర్ణయార్థము తుదకు 'ధర్మపత్రము' అను విధానము ననుసరించి చీట్లు వేసికొనిచూడ, రామకుమారుని పక్షమే నెగ్గెను. గదాధరుఁడు ఆలయమందలి యుగ్రాణము నుండి బియ్యము, కూరగాయలను గ్రహించి గంగాతీరమున స్వయంపాక మొనర్చుకొని భుజించుచు సోదరునితో నివసింప సాగెను. "పల్లెకులస్థుల యన్నము తినవలసిన విధి యేర్పడుచున్నదే దైవమా! యని నా కపుడు దారుణమనోవ్యథ కలుగుచుండెడిది" యని కాలక్రమమున నాతఁడు శిష్యులకుఁ దెల్పెను.

పావనగంగాతీరమున, దక్షిణేశ్వరపుణ్యక్షేత్రమున, ఏకాంతప్రదేశమున, దేవాలయావరణమున నివాసము, సోదరుని విశేషప్రేమానురాగములు, రాసమణిరాణియు నామె యల్లుఁడగు మధురానాథవిశ్వాస్ [1] యును తనయెడఁ జూపుచుండిన ప్రేమగౌరవాభిమానములు, ఆలయమున శ్రీభవతారిణీకాళీదేవి నిక్కముగా అవతరించియున్నదను

[1] మథురామోహన విశ్వాస్ అని యీతని నామాంతరము. 'మథురానాథ్'అని వాడుక పేరు.

తన దృఢవిశ్వాసము—ఇవన్నియు నూతననివాసమున నాతని హృదయమును బాదుకొల్పెను.

విశేషప్రసిద్ధమగు శ్రీరామకృష్ణనామమున నిఁక గదాధరునిఁ బేర్కొందము.[1] యావజ్జీవితము శ్రీరామకృష్ణుఁడు గంగాభవానియెడ అఖండభక్తిభావముఁ జూపుచుండువాఁడు. "గంగాజలము సామాన్యజలముగా భావింపరాదు, అది పరమపవిత్రము, బ్రహ్మస్వరూపము. గంగాతీరమున నివసించుచో, నాస్తికులు సైతము ఆస్తికులై భక్తులగుదురు. గంగానదీతుషారభరితమైన గాలి ప్రసరించు ప్రదేశమంతయు పవిత్రము. అచట నివసించువారు అప్రయత్నముగా ఆత్మప్రబోధము నొందుదురు" అని యాతఁడు వచించును. భక్తుఁ డెవ్వఁడైనను లౌకికసహవాసము చేసినను, చాలసేపు లౌకికప్రసంగము చేసినను గంగాజల మొకింత పానముచేయుమని చెప్పును. ఏస్థలమైనను విషయలంపటుఁడగువాని స్పర్శచే కలుషితమైనచో, తద్దోషపరిహారార్థ మాతఁ డచట గంగాజలము ప్రోక్షింపఁ జేయును. చిన్ననాఁటినుండియు నిట్లు గంగాభక్తిపూరితుఁ డగు నాతఁడు స్వయముగాఁ బర్యాలోచించియైననేమి,

---

[1] గదాధరునకు శ్రీరామకృష్ణనామము ఎట్లు కలిగెనో ఇదమిత్థముగాఁ జెప్పఁజాలము. ఆలయనిర్వాహకుఁడగు మథురానాథుఁడు తనకీ పేరిడెనని తనపినతండ్రియే—శ్రీరామకృష్ణుఁడే—తనతోఁ జెప్పినట్లు రామలాల్ మహాశయుఁడు తెలిపెను. సన్న్యాసదీక్షాసమయమున గదాధరునకు ఆతనిగురువరేణ్యుఁడగు శ్రీతోతాపురి శ్రీరామకృష్ణనామము నిడియుండవచ్చునని శ్రీరామకృష్ణుని శిష్యుఁడు శ్రీశారదానందస్వామి 'శ్రీరామకృష్ణలీలాప్రసంగ'(ము)నఁ దెలుపుచున్నాఁడు.

"గంగాజలములతోఁ బచనమైన దేవీనివేదితాన్నము శూద్రస్త్రీప్రతిష్ఠితాలయసంబంధ మైనంతమాత్రమున స్వీకరింపకుండుట పాడి గాదు" అని రామకుమారుఁడు సోదర ప్రేమతో హెచ్చరించుటచే నైననేమి, శ్రీరామకృష్ణుఁడు అచిర కాలముననే సంకోచవిరహితుఁడై మహానందముతో దేవీప్రసాదాన్నము భుజింపసాగెను.

జాతిభేదాదులనుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు కాలక్రమమున లోకమున కొనరించిన యీక్రింది యుపదేశములు ఈసందర్భమున ముఖ్యముగా గమనింపఁదగియున్నవి: "జాతిభేదబుద్ధి తొలఁగించుకొనుటకు ఒక్కటే ఉపాయము. భక్తియే ఆ ఉపాయము. భక్తులు ఏజాతికిని జెందరు. భగవద్భక్తిలేని బ్రాహ్మణుఁడు బ్రాహ్మణుఁడు కాఁడు; భగవద్భక్తుఁడగు చండాలుఁడు చండాలుఁడు కాఁడు. అస్పృశ్యుఁడు భక్తిమూలమున శుద్ధుఁడు, పవిత్రుఁడును అగుచున్నాఁడు.

"కొబ్బరిచెట్లును తాటిచెట్లును ఎదిగినకొలఁదియు ప్రాఁతమట్టలు తమంతఁ దామే రాలిపోవునట్లు, ఆత్మవికాసము నొందినకొలఁదియు జాతిభేదాదులు తమంతఁ దామే రాలిపోవును. కాని వానిని బలాత్కారముగాఁ బరిత్యజింపఁదగదు.

"ముక్తిమార్గమున ఆరూఢుఁడైనవాఁడు ఆచారములు మొదలైనవాని నంతగాఁ బాటింపనక్కఱలేదు. పుండు మానిపోయినతరువాత పక్కు దానంతటదే రాలిపోవును. కాని అంతవఱకు ఆఁగక పక్కును బలాత్కారముగా లాగివేసితిమా, పుండునుండి నెత్తురు కాఱనారంభించును."

దేవీసాన్నిధ్య సాక్షాత్కారములు

తన నిష్ఠానియమములతోఁ, సాధనానుభవములతోఁ, అత్యంతనిరాడంబరముగా మనుచుండిన శ్రీరామకృష్ణుని యునికి యచిరకాలముననే మథురానాథుని అనిర్వచనీయ రీతిని ఆకర్షింపసాగెను. రాసమణిరాణికి సర్వవిధములను చేదోడువాదోడునై యుండిన యాతఁడు కాళికాలయమున శ్రీరామకృష్ణు నెట్లైనను ఏదియోయొక సేవయందు నియోగింప నభిలషించి రామకుమారునితోఁ బ్రస్తావించెను. కాని తన సోదరుని చిత్తవృత్తి అపూర్వమైనట్టిదనియు, అత్యంతస్వాతంత్ర్యప్రియుఁడగు నాతఁడు కొలువుచే బద్ధుఁడై యుండ నిచ్ఛగింపఁడనియు రామకుమారుఁడు చల్లఁగా విశద పఱిచెను. ఇట్లు ప్రతికూలసమాధానము నొంది మథురుఁడు కేవలతాత్కాలికముగాఁ దన యుద్దేశమును, లేదా, ప్రయత్నమును విరమించినను, తన యభిలాషను నెఱవేర్చు కొనుటకుఁ దగిన యవకాశమునకై వేచియుండెను.

కాళికాలయావరణమున శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు తనచే నిర్మితమైన శివవిగ్రహమును తన్మయుఁడై యారాధించుచుండ, మథురుఁడు సమీపస్థుఁడై విగ్రహదివ్యసౌందర్యమునకే కాక, ఆరాధకుని తన్మయత్వమునకును ఆశ్చర్యచకితుఁడయ్యెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడే యావిగ్రహనిర్మాతయని యనంతరము మథురుఁడు తెలిసికొని దానిని దన కిమ్మని

ప్రార్థించి యాతనివలనఁ బడసెను. కాళికాలయమున శ్రీరామకృష్ణుని సేవల నేదియో యొకరూపమునఁ బడయ వలయుననెడి విశేషాభిలాషతో మథురుఁడు మరల రామ కుమారుని సమీపించెను గాని, మరల వ్యతిరేకసమాధానమే యయ్యెను. శ్రీరామకృష్ణునియెడ గాఢాసక్తచిత్తుఁడగు నాతని యభిలాష మఱింత ప్రబలమయ్యెను.

కాళికాలయమునఁ దన్ను సహాయార్చకునిగా నొనరించుటకై మథురుఁడు తనపై కన్నువేసియుండెనని శ్రీరామకృష్ణుఁ డెట్లో గ్రహించి సాధ్యమైనంతవఱ కాతని కంటఁ బడకుండఁ దప్పించుకొని మెలఁగుచుండెను. అఖండ త్యాగవైరాగ్యములను బూని స్వీయమార్గమున భగవత్సా క్షాత్కారమును బడయుటకంటె కర్తవ్య మొండులేదను దృఢనిశ్చయమే యాతని యీ కార్యవిముఖతకు ప్రధాన కారణము. కాని కాళికాలయావరణమున నివసించు చుండిన యాతఁ డెంతకాలము మథురుని కంటఁబడకుండ, ఎదురుపడకుండ, మనఁగలఁడు? తన మేనత్త (తండ్రిచెల్లెలి) దౌహిత్రుఁడును, ఆలయమున నేదేని యుద్యోగమును సంపాదించు నిమిత్త మచటికి వచ్చియున్నవాఁడును, తన కిటుపై పాతికసంవత్సరములపర్యంతము తోడునీడయై వర్తింపనున్నవాఁడును నగు హృదయ్ (హృదయరామ ముఖోపాధ్యాయ) అనునాతనితో శ్రీరామకృష్ణుఁడు కాళికాలయమున సంభాషించుచుండ, మథురుఁడు కనుఁగొని, శ్రీరామకృష్ణుఁడు తొలఁగిపోఁగలుగుటకుముందే యాతనికిఁ గబురంపెను. మథురునిఁ గలిసికొనన నాతఁడు సందేహించు

చుండ, హృదయుఁడు కారణమరయ నాతఁ డిట్లు పల్కెను: "కలిసికొంటినా, ఆలయమున న న్నాతఁడు కొలువుచేయు మనును." అందులకు హృదయుఁడు, "కానిమ్ము, అందు బాధ యేమున్నది? సౌమ్యుఁడు, పుణ్యాత్ముఁడు నగు నాతనిక్రింద (ఆలయమున) కొలువుచేయుటవలని అగౌరవ మేమి?" అని ప్రశ్నింప, శ్రీరామకృష్ణుఁడు మెల్లఁగా నిట్లు సమాధానించెను: "పరాధీనుఁడనై జీవింపనొల్లను. అది గాక, దేవి యమూల్యాభరణములను భద్రపఱచుచు, స్వాధీనమున నుంచుకొనుటయనిన, మహాబాధ్యతకదా? అది నాకు మనోవ్యాకులహేతు వగును. ఆబాధ్యతను నీవు వహింపనంగీకరించిన పక్షమున మథురుని కోరికకు ఒడంబడఁగలుగుదునేమో." ఆడఁబోయిన తీర్థ మెదురైన దన్నట్లు, ఉద్యోగార్థమే యచటికి వచ్చియుండిన హృదయుఁడు వెనువెంటనే యందులకు అంగీకరించెను. శ్రీరామకృష్ణుని సమ్మతికి మథురుఁడు పరమానందభరితుఁ డయ్యెనని వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱలేదు. రామకుమార శ్రీరామకృష్ణులకు హృదయుఁడు సహకారిగా నియమితుఁ డయ్యెను. శ్రీరామ కృష్ణుఁడు దేవి భూషణాద్యలంకరణోద్యోగము గైకొనెను.

శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు కాళికాలయసేవానియుక్తుఁ డైనపిమ్మట రాసమణిరాణికిని మథురునకును ఆతనియెడ గౌరవము ఇనుమడించుటకు సాధనభూతమైన యొక సంఘటనము జరిగెను. రాధాగోవిందాలయార్చకుఁడైన క్షేత్రనాథ్ అనునాతఁడు శ్రీకృష్ణవిగ్రహమును పవళింపు మందిరమునకుఁ గైకొనివెడలుచు, చలువఱాతిపడిపై కాలు

జారిపడుట తటస్థింప, విగ్రహమున నొక కాలు విఱిగెను. వెంటనే, పాపము, ఆతఁడు అర్చకత్వమునుండి తొలఁగింపఁబడెను. విగ్రహము విఱిగిపోవుట అపశకునము కాఁబోలునని రాణి యెంతయో వ్యాకులపడి, కర్తవ్యనిర్ణయార్థము పండిత సమావేశము నొనఁగూర్ప, భగ్నవిగ్రహమును అర్చించుట శాస్త్రవిరుద్ధమనియు, దానిని గంగార్పితమొనర్చి నూతన విగ్రహమును ప్రతిష్ఠింపవలయుననియు పండితులు తీర్మానించిరి. నూతనవిగ్రహనిర్మాణార్థము వెంటనే ఉత్తరువొసఁగఁబడెను. కాని తా నంతవఱకుఁ బూజించుచుండిన విగ్రహమును గంగపాలుచేయుటకు భక్తురాలైన యామె మనసు ఒప్పదయ్యె. ఇవ్విషయమై మథురుని ప్రేరణమున నామె శ్రీరామకృష్ణుని యభిప్రాయము నరసెను. వృత్తాంతమునంతయు విని శ్రీరామకృష్ణుఁడు అతీంద్రియావస్థయందిట్లు పలికెను : "పండితుల నిర్ణయము హాస్యాస్పదము. ప్రమాదవశమున రాణిగారి యల్లుని కాలు విఱిగిన పక్షమున, ఆతనిని విడనాడి యాతని స్థానమున మఱియొకరి నుంచునా? చికిత్సచేయించునా? ఇందును అదియే విధానము అవలంబనీయము. విగ్రహమును బాగుచేయించి యథాప్రకారము పూజింపనగును." ఈయద్భుతపరిష్కారవిధానమును విని పండితులు దిగ్భ్రాంతులైరి. ఎన్నిశాస్త్రములు తలక్రిందుగా నొప్పఁజెప్పఁగలిగినను, ఎన్నిధర్మము లెకరువుపెట్టఁగలిగినను, శాస్త్రహృదయమును, ధర్మమునందలి మర్మమును గ్రహింపఁగల పండితు లెందఱు? ధర్మసూక్ష్మమును తన వినిర్మలాంతఃకరణమనెడి సూక్ష్మదర్శినియందుండి పరిశీలించిన శ్రీరామ

కృష్ణుని సరళాతిసరళమైన యీసమాధానమునకు పండితులు మొదట పెదవి విఱిచినను, తుద కదియే సరియైనదని శిరసావహింపవలసినవారైరి. రాణి యానందమునకు మేర లేదు. ఇదివఱకే శ్రీరామకృష్ణుని శిల్పనైపుణ్యమునకు నిదర్శనముఁ గాంచియుండిన యామె విగ్రహమును బాగు చేయుఁడని యాతనిఁ గోరెను. ఎందఱెందఱి ఘోరసంసార దుఃఖభగ్నహృదయములనో తన యుపదేశామృతసేచనమునఁ జక్కఁబఱుపనున్న యాదివ్యశిల్పి సమ్మతించి, విగ్రహమునకు విఱుపెచ్చుట నేర్పడెనో తెలియఁగాకుండునట్లు అతిచమత్కారముగా కాలు అతికెను!

మథురుని కోరికపై రామకుమారుఁడు ప్రేరేపింప, శ్రీరామకృష్ణుఁడు సమ్మతించి రాధాగోవిందాలయార్చకుఁడయ్యెను.

ఏకొలువున కొడంబడ శ్రీరామకృష్ణుఁ డిదివఱకెంతయో సంకోచించియుండెనో, ఆకొలువే యాతని ఆత్మసామ్రాజ్యలక్ష్మీమందిరద్వార మయ్యెను. పూజార్థము ఆసీనుఁడైనంతనే బాహ్యలోకమును మఱచును. పూజాదులను దర్శింపవచ్చువారల యునికియే యాతనికిఁ దెలియదు. అంగన్యాసకరన్యాసము లాచరించునపుడు శరీరమందలి ఆయాభాగములందు దివ్యకాంతులలో మంత్రాక్షరములను దర్శించువాఁడనని కాలాంతరమున నాతఁడు శిష్యులకుఁ దెలుపును. నియమితవిధానము ననుసరించి 'రంగ్' అను అగ్నిబీజమంత్రము నుచ్చరించుచు, చుట్టును జలముప్రోక్షించుకొనుచు, జ్వాలావలయ మేర్పడియున్నట్లు భావించునపు

డాతనికిఁ దాను నిజముగా జ్వాలావలయమునడుమనున్నట్లును, ఆజ్వాల తనను, పూజాస్థలమును సమస్తదుష్టసంపర్కముల నుండియు సంరక్షించుచున్నట్లును అనుభూతమగును. యోగ శాస్త్రోక్తమగు కుండలినీవిజృంభణముసైత మాతనికి అనుభూతము కాఁజొచ్చెను. పూజాసమయమున నాతని ముఖమండలమున వెల్గొందుచుండెడి యలౌకిక తేజము, ఆతని ధ్యాననిమగ్నత, ఆదివ్యవ్యక్తిత్వముచే నిర్మితమై పవిత్రతతో స్పందించుచుండెడి యా వాతావరణము—ఇవన్నియు వేద శాస్త్రవర్ణితమైన సనాతనబ్రాహ్మణత్వ మచట మూర్తీభవించియున్నట్లు ప్రేక్షకులకుఁ దోఁపించుచుండును.

ఈవిధముగా శ్రీరామకృష్ణుఁడును అర్చకత్వమును ఒండొరులను వరించియున్నట్లు ఎల్లరకును భాసింప, నాతఁడు తన నూతనోద్యోగమున కలవడి మిగిలినవిషయము లన్నియు మఱచిపోయెను. సోదరుఁడు మనఃపరివర్తనము నొందెనని రామకుమారుఁడు మొదట సంతృప్తి నొందియు, క్రమముగా శ్రీరామకృష్ణుని ఏకాంతవాసానురక్తిని, అభివృద్ధిగాంచు చుండిన యాతని సంసారవిరక్తిని గని యాందోళనము నొందసాగెను. సమయము వచ్చినంతనే కాళికార్చనమును సోదరుఁడు స్వయముగా నిర్వహింపఁగలుగుటకై సాంగోపాంగముగా నాతనికి నేర్పవలయునని రామకుమారుఁడు సమకట్టెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు సమ్మతించి యందులకై మంత్రోపదేశము నొందనిశ్చయించుకొని, శక్త్యుపాసనాధురీణుఁడనియు మహనీయుఁడనియు ప్రసిద్ధిగాంచిన శ్రీకేనారాం భట్టాచార్యునియొద్ద నుపదేశమునొందెను. మంత్రము చెవినిఁ

బడినంతనే భక్తిపరవశుఁడై యొక కేక వేసి గాఢధ్యానమున మునిఁగిపోవ, గురు వది గాంచి నిశ్చేష్టుఁడయ్యెనఁట! మహనీయగురుశిష్యమంత్రసంయోగమునఁ గలుగని మహాఫలము లెవ్వి?

ఇంతటినుండియు రామకుమారుఁ డపుడపుడు కాళికార్చనమును సోదరునిచే నిర్వర్తింపఁజేయుచు, రాధాకృష్ణార్చనము తాను జేయసాగెను. "శ్రీకాళికార్చనమును మీరే సాగించుచుండుఁడు" అని మధురుఁ డొకనాఁడు శ్రీరామకృష్ణు నెంతయో వేఁడుకొన నాతఁడు సమ్మతించెను. వృద్ధుఁడగుచుండిన రామకుమారుని యారోగ్యము క్షీణింప సాగెను. కొంతకాలమువఱకును దన పని హృదయుని కొప్పగించి, విశ్రాంతినిమిత్తము రామకుమారుఁ డింటికి వెడలఁబూనియు, కార్యవశమున సమీపగ్రామమున కేఁగి యచటనే పరమపదించెను.

రామకుమారుని మరణము శ్రీరామకృష్ణునకు మహావిషాదకరమయ్యెను. తనకు అతిబాల్యముననే తండ్రి గతింప, నాతని పితృప్రేమానులు పెద్దన్నయగు రామకుమారునియందు లగ్నమైయున్నవి. తనయం దాతనికి అఖండవాత్సల్యము. అట్టి పరమాప్తసోదరుని యాకస్మిక మరణము ప్రబలఘాతమై యాతనిహృదయమును సోకెను. కాని యీవిషాదసంఘటనమే యాతనిమానసమున మహత్తర పరిణామముఁ గల్గింపసాగెను. మరణాదివిషాదసంఘటనములను గాంచియేకదా గౌతమబుద్ధుఁడు మహావిరక్తుఁడై తత్త్వాన్వేషణమున నిమగ్నుఁడయ్యెను? సంసారసారహీనతను

శ్రీరామకృష్ణుఁ డిదివఱకే గ్రహించి సత్యాన్వేషణమున మహాసంక్షోభము నందుచుండెను.

ఈ మహామనఃపరివర్తనసమయమున కాళికాలయ సేవ యాతని నిత్యకృత్యముగా నేర్పడినది. ఏశుభము హూర్తమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు మంత్రోపదేశము నొందెనో, ఆసుముహూర్తమునుండియు కాళీమాతయే యాతని యభీష్ట దైవతము. వస్త్రాభరణమాల్యాదులతో ప్రతిదిన మాతఁ డామె మూర్తి నలంకరించును. ఆతని కామె సాక్షాజ్జగజ్జనని, సచ్చిదానందస్వరూపిణి. దివ్యకళావిలాసములతో విరాజిల్లుచున్న యా మనోహరప్రతిమ అపూర్వశిల్పనిదర్శనమని తన్మూర్తిని సందర్శించినవా రెల్లరును వక్కాణించుచుందురు. దేవి మేలిమి కాశీపట్టుచీరతో, ఆపాదమస్తకము దివ్యాభరణములతో సమలంకృతయై సొంపునింపుచుండును. సహస్రదళాన్వితరజతకమలమున యోగనిద్రితుఁడై యుండు పరమశివుని ధవళవక్షఃస్థలమున నామె కాళమూర్తి నిలిచి యుండును. ఆతీరు అనిర్వచనీయము. ప్రళయరౌద్రాకారమును ప్రేమామృతమయమాతృస్వరూపమును అందు అద్భుతరీతిని సమ్మేళన మొందియుండును. ఆమె మహాశక్తి స్వరూపిణి, సృష్టిస్థితిలయకారిణి. సృజనసంరక్షణముల నొనర్చు శాంతమూర్తియు సర్వవినాశన మొనర్చు భయానకమూర్తియు నామెయే. ఆమె గళమునఁ దాల్చినది కపాలహారము. మొలచుట్టును వ్రేలాడుచుండు ఖండితమానవ హస్తములే యామె యొడ్డాణము. క్రింది యెడమచేతితో ఖండితమానవశిరస్సు పట్టుకొనియుండును. (ఈశిరస్సును,

పైని దెల్పిన యొడ్డాణమును, హారమును సువర్ణనిర్మితములు.) పై యెడమచేతిలో రక్తలిప్తమైన ఖడ్గము. క్రింది కుడిచేతితో నామె భక్తులకు వరప్రదాన మొనర్చుచుండ, పై కుడిచేతితో అభయ మొసఁగుచుండును. ఆమె నేత్రత్రయము దుష్టులకు మహాభయంకరములయ్యును, శిష్టులకు—భక్తులకు—ప్రేమ కటాక్షసమంచితములు. ఖడ్గకపాలాదు లామె రౌద్రస్వభావ మును బ్రకటించుచుండ, వరదాభయహస్తములు దయా స్వభావమును వ్యక్తీకరించుచుండును. ఇట్లు దయారౌద్ర సమ్మిళితదివ్యమూర్తియగు నామెయే శ్రీరామకృష్ణుఁడు అనుదినము అర్చించు భవతారిణీకాళీదేవి. [1] అతని కామె సర్వదా వర్ణనాతీతప్రేమస్వరూపిణియగు తల్లి; ఆనందమయి; సమస్తశక్తిస్వరూపిణి; అభయప్రదాయిని. అతఁ డామె చరణారవిందాశ్రితుఁడు.

అతని విషయవిరక్తి అఖండవైరాగ్యముగాఁ బరిణ మించెను. లౌకికసంసర్గమే కాక, లౌకికసంపర్కము సైతము అతనికి అత్యంతదుర్భర మయ్యెను. అహోరాత్రకాలమంతయు నేకాంతముగాఁ గడపును. రాత్రి యెల్లరును నిదురించు చుండునపు డాతఁడు శయ్య విడిచి నిశ్శబ్దముగా బయటకు వెడలును. తెల్లవాఱునపుడు తిరిగివచ్చును. విశేషవిలాప

1 కాళీమూర్తితత్త్వమును దెలుపుచు శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించును: "కాళీపాదపద్మములక్రింద శివుఁడు శవప్రాయముగాఁ బడి యుండును. కాళి శివుని అవలోకించుచుండును. ప్రకృతిపురుషసంయోగ మే యిందలి తాత్పర్యము. పురుషుఁడు అకర్త, కావున నాతఁడు శవప్రాయ ముగాఁ బడియుండును. పురుషునితోఁ జేరియుండుటవలననే ప్రకృతి— జగన్మాత—తన సృష్టిస్థితిలయకార్యముల నొనర్చుచున్నది."

ముననో, దీర్ఘకాలపర్యంతధ్యానముననో కన్నులు వాఁచి యుండును. ఎచటికి వెడలుచుండునదియు నెవ్వ రడిగినను జెప్పక తప్పించుకొనును. హృదయుఁడు ఈ రహస్యమును గనుఁగొన నిశ్చయించెను.

శ్రీరామకృష్ణుని బహుసంవత్సరపర్యంతముగు తీవ్ర తపోధ్యాననిష్ఠలకు నిలయమై నేఁడు పంచవటీక్షేత్రనామమున ప్రసిద్ధమై ఆలయమునకు ఉత్తరమున నున్న ప్రదేశము నాఁడు దట్టమైన చిట్టడవి. గుబురుకొనిన పొదలతోడను ముండ్ల చెట్లతోడను నిండియుండిన యెగుడుదిగుడు నేల. ప్రాయికముగా సూర్యరశ్మియే చొరని చీఁకటికోన. దీనికి తోడది పూర్వము శ్మశానవాటికయై యుండినందున జను లెవ్వరును అచటికిఁ బోవ సాహసించువారు కారు. తన యాధ్యాత్మిక సాధనలకు శ్రీరామకృష్ణుఁ డీసలము నెన్నుకొని,
యందలి యొకవిశాలమైన యుసిరిక చె రాత్రులను,
అపరాహ్ణములను ధ్యాననిమగ్నుఁడై

హృదయుఁ డొకరేయి నిశ్శ కృష్ణుని
నెంబడించెను, కాని యా నిశీథమ
మును బ్రవేశించుటఁ జూడ నా
ఆతనికి భయము గొ
నిష్ఫల

వచనము.'' హృదయుఁ డీసమాధానముతోఁ దృప్తి నొందక, తన చర్య మఱింత విశేషముగా సాగించియు ప్రయోజనము గానక, యొకరేయి యెట్లో సాహసించి యడవిలోఁ జొరఁబాఱి తన బాబును గాంచి మహాశ్చర్యచకితుఁ డయ్యెను. అతఁ డేమి చేయుచుండెను? యజ్ఞోపవీతమైనను లేక కేవల దిగంబరుఁడై యా యుసిరిక చెట్టుక్రింద ధ్యాన నిమగ్నుఁడై యుండెను. 'బాబూ! ఏమిది? కట్టుబట్టను, యజ్ఞోపవీతమునుగూడ తీసివేసితివేమి?' అని కొన్నిసార్లు కేకలిడుచుఁ బ్రశ్నింప, నాతఁడు మెల్లమెల్లఁగా బాహ్యప్రజ్ఞ నొంది, హృదయుని ప్రశ్న విని యిట్లు సమాధానించెను: ''తెలియదా? ఈ విధముగా పాశముక్తుఁడై సాధకుఁడు ధ్యానింపవలయును. పుట్టినది లగాయతు మానవుఁడు ఘృణ (అనఁగా రోఁత), లజ్జ, కులము, శీలము(అనఁగా స్వభావము), భయము, వ (అనఁగా ప్రతిష్ఠ), జాతి, అభిమానము ననునట్టి పాశములచే బద్ధుఁడగుచున్నాఁడు.[1]
'నేను అందఱికంటెను అధికుఁడను'
అ చిహ్నమై జందెముకూడ పాశమగు
ని) ప్రార్థించుచో, ఈపాశముల
గ'(ము)నఁ బేర్కొనఁ
ము.

నన్నింటిని తొలఁగఁద్రోసి యేకాగ్రచిత్తుఁడై ప్రార్థింప వలయును, ధ్యానింపవలయును. అందుచే వీనిని (బట్టను జందెమును)తీసివేసితిని, ధ్యానానంతరము మరల ధరింతును.'' హృదయుఁడు ఆలకించి మెల్లఁగా అటనుండి వెడలెను.

'సాక్షాత్కారము నాకెపుడు లభించును? అమ్మను (జగజ్జననిని) ఎపుడు దర్శింతును?'—ఇదియే ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములతోఁ బాటు, హృదయస్పందనములతోఁ బాటు నిరంతరమై శ్రీరామకృష్ణుని యంతరంగమునఁ జెలరేఁగ సాగిన మహావాంఛ. రామప్రసాదు, కమలాకాంతుఁడు మున్నగు మహాభక్తులు రచించిన భక్తిప్రపూరితకీర్తనముల నాతఁడు తన్మయుఁడై పాడుచు, దేవినిఁ బ్రార్థించుచుండును. ఆకీర్తనలచే నాతని హృదయమందలి భగవద్భావము లుబికి పొరలిపాఱ, తల్లి నెడఁబాసిన బిడ్డవలె అఖండవేదనతో వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచు నిట్లు మొఱలిడుచుండును: ''అమ్మా! అమ్మా! ఎక్కడ ఉన్నావు? నాకు సాక్షాత్కరింపుము. రామప్రసాదు నిన్నుఁ గాంచి నీ యనుగ్రహము నొంది ధన్యుఁడై యుండెఁగదా? నాకుఁ గానరావా? నే నంతటి నిర్భాగ్యుఁడనా? సౌఖ్యము, సంపద, సఖులు, భోగములు— ఇవేవియు నాకు వలదు. అమ్మా! నిన్నుఁ గాంచుటయే నా కోరిక.'' ఆతని కన్నీరు సంతతధారగాఁ బ్రవహించుచుండును. ఇట్టి సమయములలోఁ దఱచుగా నాతఁడు కేవలము 'అమ్మా! అమ్మా!' యని విలపించుచుండ, ఆవిలాపములు జనసమూహముల నాకర్షింప, వా రాతనిఁ గాంచి, '' పాపము, ఈయువకుని తల్లి చనిపోయెనుగాఁబోలును,

ఎంత దీనముగా విలపించుచున్నాఁడు!" అని తమ సానుభూతిని వెల్లడించువారు.

ఇట్లు తీవ్రభగవత్పరితాపమునఁ గడచిన యాదినము లనుగూర్చి కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుఁడే శిష్యుల కిట్లు వచించును: "ఒక్కొక్కప్పుడు తీవ్రభగవద్విరహవేదనచే మొగము నేలను బెట్టి రాచుకొన, గాయములై రక్తము వచ్చెడిది. ధ్యానముతో, ప్రార్థనలతో, భక్తిసాధనలతో దినము లట్టె నిమిషములవలెఁ గడచిపోవ, నాకపుడు వానిని గూర్చిన యెఱుకయే లేకుండెడిది. సంధ్యాసమయమున ఆలయమునుండి శంఖఘంటారావములు ఘోషింప, పగలు గడచి రాత్రి యగుచున్నదని నాకపుడు స్మరణకు వచ్చెడిది. ఆయెఱుకతోఁబాటు నిరాశాదుఃఖము నన్ను అలముకొన, నేలపైఁ బడి పొరలాడుచు, మొగము నేలను రాచుకొని యిట్లు బొబ్బలుపెట్టువాఁడను: 'ఓతల్లీ! మఱియొక దినము నిరర్థకముగాఁ గడచిపోయినది. నా కింకను నీవు ప్రసన్నవు గావైతివికదా!' హృదయము అంపముతోఁ గోయఁబడినట్లు తోఁప, నేలపైఁ బొరలాడుచు, నేను బడు వేదనను గాంచిన జనులు, 'అయ్యో! పాపము! ఈతఁ డేదియో శూలచే బాధపడుచున్నాఁడుకాఁబోలును!' అనుకొనెడివారు."

ఒక్కొక్కప్పు డాతఁడు కాళీమూర్తి ముందుఁ గూర్చుండి యిట్లు పలుకును: "అమ్మా! నీ వుండుట నిజమేనా? కాక ఇదంతయు కేవలచిత్తవిభ్రాంతియా? ఉత్త కవితాకల్పనయా? ఉన్నచో, ఎందుకు నిన్నుఁ జూడఁ జాలకున్నాను? పరమార్థము అభూతకల్పనయేనా? గగన

కుసుమమేనా ?'' కాని వెనువెంటనే యాతఁడు దైవసాక్షాత్కారము నొందిన రామప్రసాదాదిమహనీయుల దివ్య జీవితములను స్మరించి, వారివలె సాక్షాత్కారము నొందిననే జీవితము అర్థవంతమై, రసవంతమై, బ్రహ్మానందమయమై విరాజిల్లుననియు, లేనిచో రసాభాసమై, హాస్యాస్పదమై, నిరర్థకమై, దుర్భరమైపోవుననియు నిశ్చయించి, భగవత్సందర్శనార్థము తీవ్రతరపరితాపముతో, తన సాధనలను మహత్తరదీక్షతో సాగింపఁబూనును.

లోభికిఁ దాను గూడఁబెట్టుకొనిన ధనమునం దుండు మక్కువ, పతివ్రతకు భర్తయందలి ప్రణయము, తలిదండ్రులకుఁ దమ యేకైకపుత్త్రునం దుండు ననురాగము—ఇవి ముప్పిరిగొనినప్పు డేర్పడు గాఢప్రేమానురాగములును, పరితాపమును ఎట్టివో ఊహించినయెడల, తన భగవదనురాగమును, భగవత్పరితాపమును ఒకించుక గ్రహింపనగునని కాలక్రమమున నాతఁడు శిష్యులకుఁ దెలుపును. శ్రీరామకృష్ణుని అఖండ భగవత్పరితాపమును, భగవదున్మత్తతనుగూర్చి My Master (నాగురుదేవుఁడు) అను తన మహోపన్యాసమున శ్రీ వివేకానందస్వామి యిట్లు చాటియున్నాఁడు : ''ఆమహనీయుఁడే నా కిట్లు తెల్పెను : 'నాయనా! ఒక గదిలో కాసులసంచియు, ప్రక్కగదిలో నొక దొంగయు ఉన్నారనుకొనుము. దొంగ నిశ్చింతగా నిద్ర పోఁగలఁడా? ఎట్లు ఆగదిలోఁ జొరఁబడి కాసులసంచి చేపట్టుదునాయని తల్లడిల్లిపోవుచుండునుగదా? అట్లే యీ దృశ్యప్రపంచమునకు ఆధారభూతమైన పరతత్త్వ మొకటి

కలదని, దేవుఁడనువాఁ డొకఁ డున్నాఁడని, ఆతఁడు అమృతానందస్వరూపుఁడని, ఆయానందముతోఁ బోల్చిచూచినచో, విషయసుఖము లన్నియు తుచ్ఛములని—స్థిరవిశ్వాసము గలవాఁడు దానికై తీవ్రప్రయత్న మొనరింపకుండ నుండఁ గలఁడా? నిమిషమైనను ప్రయత్నహీనుఁడై మనఁగలఁడా? మనఁజాలఁడు. ఈపరితాపము వానిని ఉన్మత్తునిఁ జేసివేయును.' ఈదివ్యోన్మాదమే ఆయువకు నావేశించెను. ఈసమయమున ఆయనకు గురువనువాఁ డెవ్వఁడును, ఏవిషయమును జెప్పువాఁడును లేఁడు. ఎల్లరును ఆయనకు మతిపోయినదని తలఁచిరి. ఇదియేకదా లోకస్వభావము? లౌకికవిషయముల నెవ్వఁడైనను ఉజ్జగించినచో, లోకము వానిని పిచ్చివాఁడనును; కాని యీపిచ్చివాండ్రే లోకమున ఉత్తమోత్తమగణ్యులు, లోకాభ్యుదయమునకు వీరే మూలకారణభూతులు. ఇట్టి యున్మాదమునుండియే మన జగత్తును ఉత్క్రాంతలూఁగింపఁ గలిగిన శక్తులు ఉద్భవించినవి; ఇట్టి యున్మాదమునుండియే లోకమున మహాపరివర్తనము గల్గింపఁగల శక్తులు ఉద్భవింపఁ గలవు."

ఇంతటినుండియు యథాక్రమమున పూజచేయుట ఆతనికి అసాధ్యమయ్యెను. ఏవిధమైన చలనము లేకుండ శిలాప్రతిమ్రమోల నాతఁడు మఱియొక శిలాప్రతిమవలెఁ గూర్చుండును. ఒకప్పు డాతఁడు పిచ్చివానివలె సంచరించును; మఱుక్షణమున పసిబిడ్డవలె నేడ్చును. పూజారంభవిహితధ్యానసందర్భమున తలపై పుష్పము నిడుకొని యేరెండుగంటలసేపో నిశ్శబ్దముగా అట్లే కూర్చుండును.

నైవేద్యము నర్పించి దేవి ప్రత్యక్షముగా ఆరగించుచుండినట్లు తదేకదృష్టితో నామెవైపు చూచుచుండును. ఉదయము పూలు కోసి మాలలు కట్టి గంటలతరబడిని దేవి నలంకరించుచుండును. సాయంసంధ్యాసమయమున హారతుల నిచ్చుచు, వానిని పరిసమాప్తినొందించు మాటయే మఱచిపోవును. ఆలయోద్యోగులు ఎవ్వరేమనినను, అనుకొనినను, మథురుఁడుమాత్రము ఆతని తన్మయత్వమునకు ముగ్ధుఁడగుచుండెను. తన మహాలక్ష్యసాధనయందు నిమగ్నుఁడై యుండిన శ్రీరామకృష్ణునకు ఒరులు తన చర్యలను గాంచి ముగ్ధులైన నేమి? క్రుద్ధులైన నేమి? భూషించిన నేమి? దూషించిన నేమి? ఆతనికి సమానమే. మహావిరక్తుఁడగు నాతని నిద్రాహారములు విశేషముగా క్షీణించెను. వక్షము, ముఖమును భావోద్రేకముచే సదా ఎఱ్ఱవాఱియుండును. కన్నులు తఱచు బాష్పపూరితములై యుండును.

ఆ మహాహృదయమథనము బ్రహ్మానందామృతఫల ప్రాప్తిని గాంచు సమయ మాసన్నమైనది. ఆశానైరాశ్య తరంగడోలాందోళిత మగుచున్న యా మానసము సాక్షాత్కారమహాప్రశాంతస్థితి నందు తరుణము ఇఁక క్షణములో నున్నది. అనిర్వచనీయార్తితో నాతఁడొకనాఁడు, "అమ్మా! నిన్ను నే నెంతగా ప్రార్థించుచున్నను, కొంచెమైనను నా మొఱ ఆలకింపవా? రామప్రసాదుని ధన్యునిఁజేసితివికదా? నన్నును ఏల ధన్యునిఁ జేయవు?" అని మొఱలిడుచు, నిరాశాసంజనితదుఃఖము హృదయము నలముకొనన, జీవితము నంతమొందించుకొనఁ బ్రయత్నించునంతలో అద్భుతరీతిని

సాక్షాత్కారము లభించెను. ఈ మహాసంఘటనమునుగూర్చి యాతని వాక్కులనే క్రోడీకరించుచున్నాము:

"అమ్మ సందర్శనము నొందనైతినిగదాయని మహా తీవ్రబాధ పడుచుంటిని. ఆ దారుణవ్యథ మెలిపెట్టి తడిబట్టను పిండునట్లు నా హృదయమును పిండివేయుచుండెను. ఈ జన్మమున నా కామె సాక్షాత్కారభాగ్యము లభింపదేమో యను ఘోరమైన అశాంతియు భయమును నన్ను ఆవేశించెను. వియోగతాపము దుర్భరమయ్యెను. ఎందుకీ బ్రతుకనిపించెను. అకస్మాత్తుగా నా దృష్టి అమ్మగుడిలో నున్న ఖడ్గముపైఁ బడెను. జీవితము తుదముట్టింప నిశ్చయించుకొని, పిచ్చివానివలె అచటికిఁ బరుగెత్తి తటాలున ఖడ్గము పట్టుకొంటిని. అకస్మాత్తుగా 'అమ్మయొక్క అద్భుతదర్శనము' లభించెను. దేహస్మృతి గోల్పోయి నేలపైఁ బడిపోయితిని. అటుపై బాహ్యలోకమున నేమి జరుగుచుండెనో నాకు స్ఫురణయే లేదు—నాఁడును మఱు నాఁడును ఎట్లు కడచెనో ఎఱుకయే లేదు. కాని అంతరంగమున అనిర్వచనీయానందవాహిని—అంతకుముందు నే నెన్నఁడును అనుభవింపని దివ్యానందము—ప్రవహించుచుండెను; మఱియు అమ్మ (జగదంబ) ఉనికి భాసించెను."

ఈ యనుభూతినిగూర్చియే మఱియొకప్పు డాతఁ డిట్లు వివరించెను: "నానాభాగములతోసహా భవనములును, ఆలయమును, నా చుట్టునుండిన సమస్తము క్షణములో అదృశ్యమయ్యెను; ఇఁక నేమియు లేనట్లు తోఁచెను! దేదీప్యమానమగు అనంతచైతన్యసాగరముమాత్రమే నాకు

గోచరింపసాగెను. ఏవైపు చూచినను—అన్ని దిశలనుండియు—ఆదివ్యసాగరతరంగములు గంభీరఘోషతో నావైపు ఉవ్వెత్తుగ వచ్చుచుండెను. రెప్పపాటులో అవి నాపైఁ బ్రసరించి నన్ను ముంచివేసెను. ఉక్కిరిబిక్కిరినై, స్మృతి తప్పిపోవ, క్రిందఁ బడిపోతిని!''

ఈ చిద్రూపతేజస్సాగరమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన యభీష్టదైవతమగు కాళీమాతను సందర్శించెనా? సందర్శించియేయున్నట్లు ఊహింపనగును. ఏలన, బాహ్యస్మృతి నొందినంతనే, 'అమ్మా!' యని దీనస్వరమున నాతఁడు ఉచ్చరించుచుండెను.

జగజ్జననీసందర్శనమును అవిచ్ఛిన్నముగాఁ బొంద వలయుననునదియే యిఁక నాతని నిరంతరమహావాంఛ.[1] భగవదనుభవము కొల్లగొని కరతలామలకము గావించుకొను పర్యంతము తృప్తినొందఁజాలని ఆధ్యాత్మిక యోధాగ్రేసరుఁడు శ్రీరామకృష్ణుఁడు. కాని జగజ్జనని కాతఁడు ముద్దుబిడ్డఁడు. తన మహాభిలాషను నెఱవేర్పుమని యాతఁడామెను నానా విధములుగా బతిమాలుకొనును, ప్రార్థించును, విలపించును. "అమ్మా! నన్ను అనుగ్రహించి సాక్షాత్కరింపుము" అని యాతఁడు మహాపరితప్తహృదయుఁడై, యొక్కొక సమయ

---

1 ఈసమయమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు కేవలము మఱియొక సారి దేవీసందర్శనము నొందఁగోరెనని కొందఱి యభిప్రాయము. కాని యాతఁ డింతటినుండియు, అవిచ్ఛిన్నసందర్శనవాంఛ నొందసాగెనని 'శ్రీ శ్రీరామ కృష్ణ లీలాప్రసంగము' స్పష్టీకరించుచున్నది. (Refer Sri Rama-Krishna The Great Master, pp. 143.)

మున నేలపైఁ బడి పొరలాడుచు బాష్పధారలచే నేల తడిసి పోవునట్లు రోదనముచేయును. ఈ సమయమందలి తన మనఃస్థితినిగూర్చి కాలాంతరమున శిష్యుల కాతఁ డిట్లు తెలుపును: "జనులు నా చుట్టును (రోదనచేతను, ప్రార్థనల చేతను ఆకృష్టులై) మూఁగినయెడల, వారు కేవలము నీడల వలెను, తెరపై వేయఁబడిన బొమ్మలవలెను—అంతటి కల్పితవ్యక్తులుగాఁ—దోఁచెడివారు: అందుచే వారియెదుట నా భావోద్రేకమును గనఁబఱుప లజ్జకాని, సంకోచముకాని కలిగెడిది కాదు. కాని అమ్మయెడఁ బాటువలని(దుర్భరావేదనచే బాహ్యస్మృతి కోల్పోయినపుడెల్ల, ఉత్తరక్షణముననే నిరుపమాన తేజోమయస్వరూపమున వరదాభయహస్తములతో ప్రత్యక్షమయ్యెడిది. ఆ భవ్యరూపము నవ్వుచు, సంభాషించుచు, బుజ్జగించుచు, నానాప్రకారములుగా బోధించుచు, సాక్షాత్కరించెడిది."

దివ్యోన్మాదము

"యా ప్రీతి రవివేకానాం విషయే ష్వనపాయినీ, త్వాం అనుస్మరత స్సా మే హృదయా న్మాపసర్పతు" (క్షణిక ములగు విషయసుఖములయందు అవివేకుల కెట్టి ప్రీతి యుండునో, ఓ సర్వేశ్వరా! నిన్ను ధ్యానించునపుడు నీయం దట్టి గాఢమగు ప్రీతి నా హృదయమునుండి తొలఁగిపోకుండుఁ గాక!) అని భక్తాగ్రేసరుఁడగు ప్రహ్లాదుఁడు ప్రార్థించును. విషయసుఖములనిన లోకుల కెంత యుబలాటము! ఎంత యాందోళన! ఎంత గగుర్పాటు! వాని నిమిత్త మెంత కష్టమైన నోర్తురే! ఎంత యవమానమైన సహింతురే! విషయసుఖాన్వేషణమున తుదకు నిజముగా పిచ్చివాం డ్రైపోవుచుందురే! ఈ యున్మత్తలోకమున కొందఱకు డబ్బుపిచ్చి, కొందఱకు సంతానపుఁబిచ్చి, కొందఱకు భోగముల పిచ్చి, మఱికొందఱకు పేరుప్రతిష్ఠలపిచ్చి—ఇం దనేకులకు తామితరుల నణఁగఁద్రొక్కి యెట్లైనను పైకి రావలయునను పిచ్చి. ఇఁక నెవరి పిచ్చి వారి కానందము! ప్రపంచమను ఉన్మత్తశరణాలయమున లోకు లిట్లు నానావిధములుగా ఉన్మత్తులై యుండ, తాను భగవత్ప్రాప్తినిమిత్తము ఉన్మత్తుఁడ నైతినని కాలాంతరమున శ్రీరామకృష్ణుఁడే వచించును. అఖండసచ్చిదానందమూర్తి, అనంతకల్యాణగుణాకరుఁడు, పరమప్రేమాస్పదుఁడును నగు భగవంతునిఁ బొందనైతినిగదా యను దివ్యవిరహోన్మాదమును, తదుపరి అవిచ్ఛిన్నసాక్షా

త్కారమున బ్రహ్మానందానుభవాస్వాదమును బొందఁగలుగు టెంతటి మహాభాగ్యము!

దేవీసాక్షాత్కారము శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యజీవితో ద్యానమునకు వసంతోదయము. ఇంతటినుండియు అపూర్వా శయములతో, అపూర్వసాధనలతో, అపూర్వదివ్యాను భవములతో విరాజిల్లనున్న యాతని ఆధ్యాత్మిక సార్వభౌమ స్థితికి ప్రారంభోత్సవము. ఈసమయమున నించుమించుగా ప్రతిదినము ఆతఁడు అసాధారణదివ్యదర్శనములను బడయ సాగెను. ఇందుఁ గొన్ని ధ్యాననిమగ్నావస్థయందు—సమాధ్యవస్థయందుఁ—గలుగ, కొన్ని బాహ్యప్రజ్ఞావస్థ యందే కలుగుచుండెను. బాహ్యప్రజ్ఞావస్థయం దిట్లు దివ్య దర్శనములను బడయఁగల్గెనన్నచో, ఆతని యంతఃకరణ మెంతటి పవిత్రమై యుండియుండవలయునో, ఉన్నతా ధ్యాత్మికభూమిక లాతని కెంతటి స్వాధీనములై యుండ వలయునో ఊహింపనగును. ఈ లోకముననే మసలుచుండి నను, నిజముగా మఱియొకలోకమునకుఁ జెందిన వ్యక్తియగు నాతఁడు ఇతరులకు అదృశ్యులగు నే దేవతలతోడనో తఱచు సంభాషించుచుండును. కాళీప్రతిమతో మంతనములాడు చుండును, సల్లాపించుచుండును, సంభాషించుచుండును. కాళికాలయమునకు సంబంధించిన జనుల కిదంతయు కేవలము పిచ్చిధోరణిగాఁ దోఁచెననుటకు సందియము లేదు. తీవ్ర సాధనలవలన నాడీకోశము దుర్బలమై మెదడు చెడెనని హృదయుఁడు—ఆతని సన్నిహితుఁడు—నిశ్చయించెను. భూకైలాసపాలకుల సంస్థానవైద్యునితో సంప్రతించి

యూతనిచే చికిత్స చేయింపసాగిరి. కాని శ్రీరామకృష్ణుని మనఃస్థితిని గ్రహింపుచుపట్ల మందులనదగు వారిమందులచే, చికిత్సలచేఁ గుదురు పిచ్చియా యది? గుణమేమియుఁ గనఁ బడనందున చికిత్స విరమింపవలసివచ్చెను.

దేవీ సాక్షాత్కార సంజనితానందోద్వేగముచేఁ గొన్నాళ్లవఱకును పూజాదికార్యములను నిర్వహించు టాతనికి అసాధ్యమయ్యెను. అయ్యెడ హృదయుఁడు వానిని జరుపువాఁడు. తదనంతరము అవిచ్ఛిన్నసాక్షాత్కారమునకై దుర్భరపరితాపము నందుచుండియు, మనస్సు కొంత శాంత స్థితిలో నున్న దినములలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు పూజచేయఁ బూనెను. ఈసమయమందలి తన ధ్యానానుభవములను గూర్చియు మనఃస్థితినిగూర్చియు కాలక్రమమున నాతఁ డిట్లు వివరించును : "ఆలయమున కెదుటి మంటపపుఁబిట్టగోడపై నున్న భైరవ (శిలా) విగ్రహమును గనఁబఱచుచు, 'నీవట్లు నిశ్చలముగా, నిశ్శబ్దముగా నుండి అమ్మపాదారవిందములను ధ్యానింపవలయును' అని మనస్సును శాసించుకొనువాఁడను. ధ్యాన మారంభించినంతనే, చీలమండలనుండి మీఁదికి కీళ్లను ఒకదానివెంబడినొకటిగా నెవ్వరో లోనుండి తాళము వేయుచుండిరా యనునట్లు చిత్రమైన శబ్దములు స్పష్టముగా వినిపించెడివి. అటుపై లేశమును గదలఁజాలను, మెదలఁ జాలను. ధ్యానము సాంతమగువఱకు నిర్బంధముననో యను నట్లు అదే స్థితిలో నుండువాఁడను. ధ్యానాంతమున తలక్రిందు వరుసలో కీళ్లకు వేయఁబడిన తాళము లొకటొకటిగాఁ దీయఁబడు శబ్దములు వినఁబడును. అప్పుడే మెదలఁగలుగుట.

ధ్యానారంభమున మిణుఁగుఱుఁగుంపులవలె తేజఃకణములు కనఁబడుచుండును. ఒక్కొక్కప్పుడు దేదీప్యమానమైన మంచుతెర నానాదిశలను ఆవరించియున్నట్లు గోచరించును. ఇంకొకప్పుడు కరఁగిన వెండివలె ధగధగలాడు తరంగములు సర్వత్ర వ్యాపించియున్నట్లు కనిపించును. కన్నులు మూసికొని యున్నను, తెఱచికొనియున్ననుగూడ ఈ దృశ్యములు గోచరించుచుండును. వీని యర్థమేమో, నా ఆత్మోన్నతికి ఇవి సాధకములో, బాధకములో గ్రహింపఁజాలక, అత్యం తార్తితో అమ్మ నిట్లు ప్రార్థించువాఁడను: 'అమ్మా! వీని యర్థమేమో ఎఱుఁగను. నీ సాక్షాత్కారమునకు వలయు మంత్రాదు లేవియు నాకుఁ దెలియవు. అమ్మా, నిన్ను దర్శించు టెట్లో నాకు బోధింపుము. నీవు గాక నాకు దిక్కెవ్వరు? గురు వెవ్వరు?' అహర్నిశము ఇదియే నేఁ జేయుచుండెడి ప్రార్థన. దుఃఖము మితిమీఱినప్పుడు వెక్కి వెక్కి యేడ్చువాఁడను.''

జగజ్జనని నుద్దేశించి యొక్కొక్కప్పు డాతఁడు, ''అమ్మా, వినోదార్థము తల్లి తన బిడ్డకుఁ గానరాకుండ దాఁగియుండునుగదా? అట్లే నాతో దాఁగుడుమూఁతలాడు చుంటివా?'' అని కొంత మనశ్శాంతి నొందుచుండును. ఆతని చర్యలనుగూర్చి లోకుల—అందు ముఖ్యముగా ఆలయోద్యోగుల—గుసగుసలు నానావిధనిందలుగాఁ బరిణ మించి చెవినిఁ బడుచుండెను. కాని యవి యాతని నిరంతర దేవీ చింతాప్రపూరిత మా న స ము నఁ బ్రవేశింపఁజాలక పోయెను.

ఏమహోత్తమదివ్యానుభూతికై యాతఁడు అనవరతము దేవిని ప్రార్థించుచు పరితపించుచుండెనో, అట్టి అవిచ్ఛిన్న సాక్షాత్కారము క్రమక్రమముగా లభింప నారంభించెను. పూర్వము పూజాధ్యానసమయములం దొక్కొక్కప్పు డామె రమణీయహస్తమునో, పాదపద్మములనో, దివ్యప్రేమ విలసితముఖారవిందమునో ఒకించుక దర్శింపఁగలుగువాఁడు ; ఇపు డామె దివ్యసుందర తేజోమయమూర్తి మందహాస మొనర్చుచు, తనతో సంభాషించుచు, 'ఇది చేయు మిది చేయకు 'మని యుపదేశించుచున్నటు లాతనికిఁ దఱచు ప్రత్యక్షమగుచుండును. ఇదివఱకు నైవేద్యము సమర్పింపఁ బడునపుడు ఆమె నేత్రములనుండి యొక తేజఃకిరణము వెలువడి నైవేద్యమును స్పృశించి యందలి సారమును మాత్రము గ్రహించునట్లు కానవచ్చెడిది. ఇపుడో, విధ్యుక్త సమర్పణమునకుముందే యామె నైవేద్యము నా[illegible]గించుటకు ఆత్రముచూపుచు, ఆసీనయైయున్నట్లు ఆతఁడు [illegible]ను.

పూర్వము కాళీశిలాప్రతిమ చైతన్యమ[illegible]
లాతఁడు పరిగణించువాఁడు ; ఇపుడు శిలా[illegible]
మైపోయి యా స్థానమున దివ్యప్రేమా[illegible]
దనపైఁ బఱపుచున్న జగన్మాత ప్ర[illegible]
కాలాంతరమున నాతఁ డిట్లు వచి[illegible]
యొద్ద చేయి పెట్టి చూతునుగదా[illegible]
శ్వాసలు నాచేతిపైఁ బడుచుం[illegible]
దీపారాధన జరిగినవెనుక, [illegible]
గాక, గోడలపై ఆమె[illegible]

కెన్నఁడును గనఁబడ లేదు. బాలికవలెఁ నామె మహోల్లాస ముతో గంతులిడుచు, ఆలయపు మిూఁదియంతస్తునకు వెళ్లు చుండ, ఆమె పాదభూషణముల గలగలలు నా గదిలోనికి వినిపించెడివి. భ్రమపడితినేమోయని చట్టున బయటికి వచ్చిచూడ, విరియఁబోసికొనిన కేశపాశములతో ఆమె పై యంతస్తువసారాలో నిలుచుండి కలకత్తానో, గంగానదినో తిలకించుచుండును. ''

శ్రీరామకృష్ణుని పారమార్థికజీవితలత మహత్తర వికాసము గాంచెను. ఆరాధనసంబంధములగు శాస్త్రోక్త విధానములకును, ఆచారములకును, నియమములకును ఇఁక నాతఁడు అతీతుఁడు, జగజ్జననీసాక్షాత్కారసల్లాపలాలనాదిక మహాభాగ్యములను గొల్లగొనఁగలుగుచుండిన యాతని కిఁక ఆచారాదిలాంఛనము లేల? కర్మకలాపము లేల? నియమ బంధనము లేల? సాష్టాంగప్రణామములతో నాతఁడు ఆలయ ము[illegible] పఁడు. భీతహృదయముతో, బేలచూపులతో [illegible]మిూపింపఁడు. దూరదూరముగా నిలువఁడు. [illegible]ంలను బఠింపఁడు. కన్నతల్లియొద్ద నటు [illegible]తల్లియొద్ద బిడ్డకు భయమా? తల్లికంటె [illegible]నతరవ్యక్తి, బిడ్డకు మఱేమి కలదు? [illegible]నన్నను, కొట్టుచున్నను, 'అమ్మా! [illegible]ను, తల్లిని మఱింత గాఢముగా [illegible]ఁగదా? 'అమ్మ' యనుమాట [illegible]ు మాట మఱేమి కలదు? [illegible] యను నామ మెంత

మనోహరము! దేవీభావములలో మాతృభావము అత్యంత సహజముకదా! ఆత్మోద్ధారకముకదా! దేవీసాక్షాత్కార దివ్యసాధనభూతమై విరాజిల్లు ప్రేమామృతవాహినికదా మాతృభావము! ప్రళయతాండవ మొనర్చు మహారౌద్ర మూర్తియు కరాళియునగు నామెయే, "సైషా ప్రసన్నా వరదా నృణాం భవతి ముక్తయే—వరప్రదాయినియైన యా దేవియే ప్రసన్నయైనపుడు నరులను సంసారబంధ విముక్తులను జేయుచున్నది"అని దేవీమాహాత్మ్యము వక్కాణించురీతిని, తన భక్తులపై కరుణాకటాక్షవీక్షణములను బఱుపు భద్రకాళి, భవతారిణీమహాకాళి, జగన్మాత.

శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యానందానుభవోన్మత్తతనుగూర్చి హృదయంగమమగు ననేకవిషయములను హృదయుఁడు తెల్పియున్నాఁడు. ఆతఁ డిట్లు వచించును: "ఆలయమున—ముఖ్యముగా ఠాకురు (శ్రీరామకృష్ణుఁడు) పూజచేయుచుండునప్పుడు—ప్రవేశించుచో, అనిర్వచనీయమైన యొకానొక దివ్యావేశము గలుగ శరీరము పులకరించును. పూజా కాలమున ఆయన యెట్లు వర్తించునో చూడవలయుననెడి ప్రబలాసక్తికి లోనై అనేకసమయములలో, అకస్మాత్తుగా నే నచటికి వెళ్లి చూచుచుండెడి సంఘటనములు నన్ను ఆశ్చర్యచకితుని, భక్తిపులకితాంగునిఁ జేయుచుండెడివి. కాని బయటికి వచ్చినప్పుడు మనస్సున సందేహము కలుగుచుండెడిది. 'బాబుకు నిజముగా పిచ్చియెత్తినదా? కానిచో పూజాకాలమున అట్లేల అశాస్త్రీయకృత్యములను జేయును?' అనుకొనువాఁడను. రాణికిని, మథురాబాబునకును ఈ

పూజాసమాచారము తెలిసినచో, వా రేమనుకొందురో, ఏమందురోయని నా భీతి. కాని ఆయన ఈ విషయములపట్ల పూర్తిగా ఉదాసీనుఁడు. నే నేమైనను జెప్పినను వినిపించుకొనువాఁడు కాఁడు. ఇట్టివిషయములనుగూర్చి పూర్వమువలె ఆయనతో అంతగాఁ బ్రస్తావింపను సాహసింపఁజాలకపోవువాఁడను. ఏదో అనిర్వచనీయమైన భయమును సంకోచమును నా వాగ్బంధనచేయుచుండెడివి. ఆయనకును నాకును హాఁస్తిమశకాంతర మున్నట్లు తోఁచును. అందుచే నిశ్శబ్దముగా నా శక్తికొలఁదియు పరిచర్యచేయుచుంటినన్నమాటయే కాని, ఆయన అసాధారణవైఖరివలన ఏదియో ముప్పువచ్చునని మాత్రము భయపడుచునేయుంటిని.''

శ్రీరామకృష్ణుని పూజాపద్ధతినిగూర్చి హృదయుఁడిట్లు పలుకును: ''పూవులను, మారేడుదళములను గైకొని, ఆయన తన తలకును, ఱొమ్మునకును, శరీరమున కంతకును—తుదకు పాదములకుసైతము—అద్దుకొని, పిమ్మట వానిని కాళీచరణారవిందములకు సమర్పించును. మఱియొకప్పుడాయన వెఱ్ఱివాఱిన కన్నులతోడను, వక్షముతోడను, త్రాగియున్నవానివలెఁ దూలుచుఁ దన యాసనము వీడి, దేవీపీఠము నెక్కి, ప్రీతిపూర్వకముగా నామె చుబుకము తాఁకి బుజ్జగించుచుఁ బాడును, సల్లాపించును, పరిహాసము చేయును, నవ్వును, దేవిచేతులను బట్టుకొని నృత్యముచేయ నారంభించును! నైవేద్యసమయమున నొక కబళము చేతఁ బట్టుకొని త్వరితగతిని వెళ్లి దేవిమూఁతియొద్దఁ బెట్టి తినుమని బతిమాలును. అపు డీ మనోహరసంభాషణ జరుగును:

'నన్ను ముందుఁ దినుమందువా? సరే తిందును!' అని కొంత తాను దిని, మిగిలినది దేవినోటఁ బెట్టి, 'నేను దిన్నానుగదా! ఇపుడు నీవంతు, తిను'మనును! ఒకనాఁడు నైవేద్యసమర్పణ సమయమున, 'మ్యావు, మ్యావు' మని యఱచుచు, ఆలయములోనికి వచ్చియుండిన యొకపిల్లిని జూచి, 'అమ్మా, తినుటకుఁ దొందరపడుచున్నావా? ఇదిగో, తిను, అమ్మా, తిను!' మనుచు, నైవేద్యము పిల్లికిఁ బెట్టెను. రాత్రి పవళింపుసేవాసమయమున దేవినిఁ బరుండఁబెట్టుచు, ఒక్కొక్కప్పుడాతఁడు, 'నన్ను దగ్గఱ పండుకొనుమనుచుంటివా? సరే పండుకొందును' అనుచుఁ గొంత తడవామె వెండిమంచముపైఁ బరుండును. ఇది యిట్లుండ, పూజకై కూర్చుండి, గాఢధ్యానమున మునిఁగిపోవ, బాహ్యస్మృతిచిహ్నము లెంతమాత్రము కానరాకుండ నెంతయో సేపు అట్లు కడచిపోవును. ఉదయమున దేవిమాలలనిమిత్తము పూలు కోయునప్పుడును ఆయన ఎవరినో ముద్దులాడును, ఎవరితోడనో సంభాషించును, పరిహాసములాడును, ఉల్లసించును, ఎవరియొద్దనో గాఁతముగుడుచును. రాత్రులు కనులు మూయఁడు. నే నెప్పుడు మేల్కొని చూచినను, దివ్యభావపరవశుఁడై సంభాషించుచుండును, లేక పాడుచుండును, లేదా, ఇప్పుడు పంచవటి యున్నతావున ధ్యాననిమగ్నుఁడై యుండును."

ఇట్టివన్నియు ఉన్మాదలక్షణములుగా భావించుట లోకులకు పరిపాటియేకదా! భట్టాచార్యునకు (అనఁగా శ్రీరామకృష్ణునకు) మతిపోయినదని స్థానికాధికారు లిపుడు

నిశ్చయించుకొనిరి. ఏష్పుట, నవ్వుట, విగ్రహముతో ముచ్చట లాడుట —యనువానిమాట యటుండ—పూవులతోఁ దన పాదములను దాఁకి వానిని దేవికి అర్పించుటా! నైవేద్యమును దేవికి సమర్పించుటకుముందుఁగనే తాను దినుచుండుటయా! దేవీసింహాసనము నెక్కి తనయెంగిలిని దేవినోటఁబెట్టుటయా! దేవీతల్పమున స్వయముగాఁదాను శయనించుటయా! ఎంతటి మహాపచారములు! దారుణకృత్యములు! ఇట్టిపనులు చేయువాఁడు 'పూజారి'[1] కాని 'పూజారి' కాఁడే! మఱియున్న వాఁ డెవఁడైనను ఇట్టి ఘోరాపచారములకు ఒడికట్టుకొనునా?—ఇదియే వారల యభిప్రాయము. ఇట్టి వానిని దేవాలయమున నుండనిచ్చుట యుక్తముకాదనియు, అమంగళకరమనియు నెంచియు, స్వయముగా నేమియుఁ జేయఁజాలక, విషయములను సవివరముగా మధురునకుఁ దెలియఁబఱిచిరి. మధురుఁ డొకనాఁడు అకస్మాత్తుగా వచ్చి, నిశ్శబ్దముగా ఆలయమునఁ బ్రవేశించి, శ్రీ రామకృష్ణుని పూజావిధానమును బరిశీలింపసాగెను. రసజ్ఞుఁడు, పరిశీలన దక్షుఁడు నగు నాతనికి విషయము విస్పష్టమైనది. "నేఁటికి ఆలయప్రతిష్ఠ సార్థకమైనదికదా! దేవీపూజ సుసంపన్న మైనదికదా! జగన్మాత నేఁటికి ఆలయమున ఆవిర్భావము నొంది ప్రకాశించుచున్నదికదా!" యని యాతఁడు భక్తి పులకితాంగుఁడై, పరమానందభరితుఁడయ్యెను. ఇంటికి వెళ్లి, మఱునాఁ డాతఁడు, భట్టాచార్యమహాశయులు (అనఁగా

[1] పూజా + అరి = పూజారి, అనఁగా పూజకు శత్రువు.

(శ్రీరామకృష్ణుఁడు) తమ యిచ్ఛవచ్చినరీతిని పూజచేయవచ్చు ననియు, ఆయన కెవ్వరును ఎట్టి యాటంకమును గల్పింపరాద నియు ఆలయపర్యవేక్షణాధికారికి తనయాజ్ఞాపత్రముపంపెను.

భక్తివికాస క్రమమునుగూర్చి (కాలక్రమమున) శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించును: "శాస్త్రవిధుల ననుస రించునది'వైధభక్తి'. నియమితవిధుల ననుసరించి నామ జపముచేయుట, ఏకాదశ్యాదిపుణ్యతిథులందు ఉపవసించుట, తీర్థయాత్రలుచేయుట, శాస్త్రోక్తమైన పూజాద్రవ్యములతో భగవంతు నర్చించుట—ఇట్టి నియమములన్నియు వైధభక్తికి లక్షణములు. 'శాస్త్రములు ఈకర్మములను విధించుచున్నవి, కావున నేను జేయుచున్నాను' అను భావనతోఁ గూడినది ఈ వైధభక్తి. ప్రహ్లాదునకువలె అఖండమైన భగవత్ప్రేమచే లభించు మఱియొకవిధమైన భక్తికలదు: అదియే'రాగభక్తి'. గాలి వీచకుండునంతవఱకు విసనకఱ్ఱతో విసరుకొందుము. వైధభక్తి యిటువంటిది. స్వయముగా మలయమారుతము వీచునపుడు విసనకఱ్ఱను ఆవలఁబెట్టుదుము. ఇట్లే రాగభక్తి కలుగునపుడు శాస్త్రవిహితక్రియాకలాపములను ఆచరించుట అనావశ్యకము. స్వయముగా భగవత్ప్రేమోన్మత్తత కలుగు నపుడు వాని నెవరు ఆచరింతురు? భక్తుఁడు పిచ్చివానివలె ఒకప్పుడు నవ్వును, మఱియొకప్పుడు ఏడ్చును. ఆతఁడు ఇంద్రియములను పూర్తిగా జయించియుండును. లోకులకు అత్యంతప్రియమగు శరీరమునే మఱచును. చాలకాలము వైధభక్తిసాధన చేసినయెడల, ఉత్తమమగు రాగభక్తి— ప్రేమభక్తి—లభించును,"

అత్యంతసహజముగా శ్రీరామకృష్ణుఁడు వడసిన యీదివ్యప్రేమోన్మాదము పరమభాగవతోత్తమస్థితి యనుట స్పష్టము. కాని యీ మహత్తరపరిణామము ఇపు డాతని కైనను ఇదమిత్థముగాఁ దెలియకుండెననుటకు క్రమముగా మన కనేకనిదర్శనములు కానవచ్చును.

శ్రీరామకృష్ణునకు ఈ సమయమున శరీరమందంతటను కారము నూఱిపూసినట్లు దుర్భరమైన మంట కలుగసాగెను. కాలాంతరమున దీని నాతఁ డిట్లు వివరించెను: "సంధ్యావందనము, పూజ మొదలగువాని నాచరించునపుడు, శాస్త్రవిహితవిధానము ననుసరించి, శరీరమునందలి పాపపురుషుఁడు దగ్ధమైపోయెనని భావించువాఁడను. శరీరమున నిజముగా పాపపురుషుఁడనువాఁ డుండుననియు వానిని వినాశముచేయ వచ్చుననియు అపు డెవ రెఱుఁగుదురు! సాధనప్రారంభము నుండియు శరీరము మంటలెత్తసాగెను. అదేదియో వ్యాధి యనుకొంటిని. క్రమముగా అది వృద్ధియై దుర్భరమైనది. వైద్యులు చెప్పిన నానావిధతైలములు మర్దనముచేయఁ బడినవి. కాని మంట లెంతమాత్రము తగ్గలేదు. ఒకనాఁడు పంచవటిక్రిందఁ గూర్చుండియుండఁగా, కాఱునల్లని శరీరముతో, చింతనిప్పులవంటి కన్నులతో, భయంకరాకారుఁడైన యొకపురుషుఁడు తాగినవానివలెఁ దూలుచు, (తన శరీరము చూపుచు) ఇందుండి వెలువడి నాయెదుట నడయాడసాగెను. చూతునుగదా, ఉత్తరక్షణముననే, సౌమ్యమూర్తియు, కాషాయాంబరధారియు, త్రిశూలపాణియు నగు మఱియొక పురుషుఁడు అట్లే (యీ శరీరము)

లోనుండి బయల్వెడలి, ముందుఁ జెప్పిన భీషణాకారుని ప్రచండరీతి నెదుర్కొని చంపివేసెను. నాఁటినుండియు మంట తగ్గిపోసాగెను! ఈ సంఘటనకుముందు ఆఱునెలల పర్యంతము ఆ మంటతో బాధపడితిని.''

శ్రీరామకృష్ణుఁ డీఁక దాస్యాదిభక్తిభావముల నవలంబించి యం దెట్లు చరితార్థత గాంచెనో ఆచరిత్ర యంతయు అత్యంతరమణీయము. కాళీసాక్షాత్కారానంతరము కొలఁదికాలమైనంతనే శ్రీరామకృష్ణుఁడు దాస్యభక్తిసాధనయందు నిమగ్నుఁడయ్యెను. ఈదివ్యసాధనానుభవములనుగూర్చి కాలక్రమమున నాతఁ డిట్లు తెలుపును: "నిరంతరము హనుమంతుని దివ్యశీలమునుగూర్చి చింతించుచు నావ్యక్తిత్వమును పూర్తిగా మఱచిపోయితిని. ఆసమయమున ఆహారవిహారాదినిత్యకృత్యముల నన్నింటిని హనుమంతుని వలెనే చేయవలసివచ్చెను—చేయవలయునని అట్లు చేయుచుంటినా? కాదు, దానంతటదే అట్లుఏర్పడెను. కొంతభాగము తోఁకవలె వ్రేలాడునట్లు కట్టుబట్టను మొలకు దట్టివలెఁ గట్టుకొని, యొకచోటినుండి మఱియొకచోటికి నడచుటకుబదులు దుముకుచుఁ బోవువాఁడను. పండ్లు, దుంపలు మొదలగునవియే ఆహారము; అవైనను ఒలువకయే తినుట ఇష్టముగానుండెడిది. చాలకాలము చెట్లపైఁ గడపుచు, 'రఘువీరా! రఘువీరా!' యని గంభీరస్వరమున ఉచ్చరించువాఁడను. కన్నులును కోతికనులవలె చంచలము లయ్యెను. అన్నింటికంటెను ఆశ్చర్యము, వెన్నెముకతుదిభాగము ఒక యంగుళము పెరిగి పైకిఁ బొడుచుకొనివచ్చెను! ఆ సాధన పరిసమాప్తమై యా

చిత్తవృత్తి అంతరించినపిమ్మట, క్రమముగా అది యథాస్థితి పొందెను.

"ఈసాధనకాలమున, ఒకనాఁడు పంచవటీతలమున—ధ్యానించుచునా? కాదు, ఊరకయే—కూర్చుండియుండఁగా, అకస్మాత్తుగా నిరుపమాన తేజోమయమగు నొక స్త్రీమూర్తి ప్రత్యక్షమై ఆ స్థలమంతయుఁ దన తేజముతో నింపివేసెను. ఆ మూర్తినేకాక, పంచవటీప్రదేశమందలి వృక్షసమూహమును, గంగానదిని, సర్వము కనుఁగొంటిని. ఆమెకు నేత్రత్రయము మొదలైన దేవీచిహ్నములేవియు లేవు, మానవస్వరూపమే. కాని ప్రేమను, దయను, దుఃఖమును, సహనమును ఒక్కుమ్మడి విరజిమ్ముచుండిన యా మహనీయ ముఖాకృతి దేవీమూర్తులలో నైనను అరుదుగాఁగాని కానరాదు. నాపై ప్రసన్నవీక్షణములను బఱుపుచు, ఆ 'దేవమానవి' ఉత్తరమునుండి దక్షిణమునకు మెల్లఁగా అడుగులిడుచు నావైపునకు వచ్చుచుండెను. ఆశ్చర్యపరవశుఁడనై, 'ఎవరా యీమె?' యనుకొనుచుండఁగా, ఎచ్చటినుండియో ఒక కోఁడముచ్చు అచటికి దుమికి, కిచకిచలాడుచు, ఆమె పాదములచెంతఁ గూర్చుండెను. 'సీత; యావజ్జీవితము దుఃఖము లనుభవించిన సీత; జనకమహారాజసుతయైన సీత; రామమయజీవితయైన సీత!' యని అంతర్వాణి పలికెను. 'అమ్మా! అమ్మా!' యనుచు, త్వరితముగా లేచి యామెపాదములపైఁ బడఁబోవుచుండఁగా, ఆమె తనచిఱునగవు నా కిచ్చుచున్నానని పలికి (శరీరమును జూపుచు) ఇందుఁ బ్రవేశించెను. ఆశ్చర్యానందపరవశుఁడనై

బాహ్యస్మృతిఁ గోల్పోయి క్రిందఁ బడిపోతిని. ఏ ధ్యానాదులను జేయుచుండని స్థితిలోఁ గలిగిన మొట్టమొదటి దివ్యదర్శన మిదియే. జననమునుండియు దుఃఖము లనుభవించిన సీతను మొట్టమొదటఁ జూచుటచేఁగాఁబోలు, యావజ్జీవితము ఆమెవలె దుఃఖములు అనుభవించుచున్నాను!''

శ్రీరామకృష్ణుని యెడ రాసమణిరాణికిఁ గల విశేష గౌరవమును గమనించియుంటిమి. తాత్కాలికముగా దేవాలయవనభవనమున నివసించుచుండిన యామె యొక నాఁడు గంగాస్నానానంతరము ఆలయమును జొచ్చి, దేవికిఁ బ్రణమిల్లి, పూజాధ్యానార్థము సన్నిధిని ఆసీనయై దేవీ సంకీర్తన మొనరింపుఁడని శ్రీరామకృష్ణునిఁ గోరెను. ఆతఁడు సమ్మతించి తన మహాభక్త్యానందసౌరభము తన మనోహర గానమారుతముతో సమ్మిళితమై యా ప్రదేశమం దంతటను వ్యాపింప దేవీకీర్తనములను బాడసాగెను. కొంతసేపటి కామె పూజకై పువ్వులను సర్దుచు—పరధ్యానముగా—పరతత్త్వధ్యానముననా? కాదు, అన్యవిషయచింత చే పరధ్యానముగా—నుండు టాతఁడు కనుఁగొని, ''ఇక్కడను అదే గొడవా!'' యని కఠినముగాఁ బలికి యామెను రెండు లెంపకాయలు వేసెను. ఆలయసేవకులును, రాణిపరిజనమును ఈసంఘటనమును గనుఁగొని దిగ్భ్రాంతులైరి, కోపావిష్టులైరి. ఆందోళనతో అనేకు లిటునటు తిరుగాడఁజొచ్చిరి. వారిదృష్టి నిపు డాతఁడు క్షమింపరాని మహాపరాధి. కాని యాతని నెవ్వరును శిక్షింపసాహసింపలేదు. ఇఁకను ఆ మహాందోళన పరిస్థితిలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు, రాసమణిరాణియు నే ప్రశాంత

ముగాఁ గూర్చుండియుండిన వ్యక్తులు. వాత్సల్యపూరితుఁడయ్యు, తప్పుచేసిన తనబిడ్డను శిక్షింపవలసివచ్చిన తండ్రి వైఖరి యాతనియందుఁ దోఁప, ఏదియో అనుచిత కార్యముఁ జేయుచుఁ బట్టుబడినట్లు ఆమె లజ్జావినయవిధేయతలతో చేతులు జోడించుకొని కూర్చుండియుండెను. భక్తికీర్తన—శ్రవణాయత్తమై యుండుటకుబదులు తన మనస్సు అపుడు న్యాయస్థానమున జరుగుచుండిన యొక వ్యాజ్యెముమీఁదికిఁ బోయినట్లు ఆతఁ డెట్లు కనుఁగొనఁగల్గెనాయని యామె యాశ్చర్యచకితయయ్యెను. దండనాధికారము నారోపించుకొని యాలయసేవకులు శ్రీరామకృష్ణునిపై దౌర్జన్యము ప్రయోగింతురేమోయని—మహాభాగవతాపచారము సంభవించునేమోయని—భీతిలి, జరిగిన సంఘటనముఁగూర్చి యాతనితో ప్రస్తావమైనను జేయవలదని రాణి కఠినశాసన మొనరించెను.

ఆమె తనమందిరమునకు వచ్చినపిమ్మట, పరిచారకులు శ్రీరామకృష్ణుని ప్రవర్తనమును నిరసించుచు, ఆమె సహించిన యవమానమునుగూర్చి తమ రోషమును వెలిపుచ్చుచు, మొఱలిడఁగా, శాంతముగా నామె యిట్లు సమాధానించెను : "విషయము మీకు బోధపడలేదు. అమ్మయే—భవతారిణీదేవియే—నన్ను శిక్షించి నా భ్రాంతులను నిర్మూలించినది."

పరిశీలించినచో, పైని దెల్పిన సంఘటనమున సాధనసంబంధమైన యొక మహారహస్యము ఇమిడియున్నదని గ్రహింపనగును. మనస్సంయమమును మించిన ఘనతర కార్యము—మహత్తరవిజయము—లేదు. మనస్సంయమము

నొంది ధ్యానసిద్ధుఁడగువానికి మోక్షము కరతలామలకము. కాని యదెప్పుడు ప్రాప్తింపవలయునో అప్పుడే ప్రాప్తించు ననుచు, కర్మసిద్ధాంతమునకు విపరీతార్థములు కల్పించుచు, ప్రయత్నహీనులై యనేకులు మెట్టవేదాంతులై మను చుందురు. నిజముగా పురుషప్రయత్నమునకు—మానవ ప్రయత్నమునకు—వేదాంతమునఁ గల ప్రాముఖ్యము మఱెందును గానరాదు. పురుషప్రయత్నవిహీనునకు పరమేశ్వరానుగ్రహము లభించుట కల్లయని వేదాంతకేసరియు, శ్రీరామకృష్ణశిష్యాగ్రగణ్యుఁడు నగు శ్రీవివేకానందస్వామి ఘోషించును. విషయవాసనాప్రాబల్యమున పలువిషయ ములమీఁదికి మనస్సు పరుగులెత్తుచుండునపుడు ప్రయత్న పూర్వకముగా, సామోపాయములచే, దాని నరికట్టఁ బూనుటయే మన కర్తవ్యము. ఆత్మసంయమయోగమున నిదియే భగవద్గీతోపదేశము.

రాసమణిని శిక్షించినరీతినే శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈ సమయమున మఱియొకరిని శిక్షించుట తటస్థించెను. ఈ సంఘటనములనుగూర్చి కాలక్రమమున నాతఁడే యిట్లు తెలిపెను: "ఆ దివ్యోన్మత్తావస్థలో ఒకనాఁడు బరా(వరాహ) నగరమందలి గంగాస్నానఘట్టమునకు వెళ్లినాను. అచట జయముఖర్జీ (జయముఖోపాధ్యాయ) భగవన్నామజపము చేయుచుండెను. కాని, 'చిత్తము శివునిమీఁద, భక్తి చెప్పుల మీఁదను' అన్నట్లు, అతని మనస్సు అన్యవిషయాక్రాంతమై యుండెను. అతనిని రెండుచెంపకాయలు గొట్టినాను.

"...(రాసమణిని చెంపపైఁ గొట్టఁగా) ఆమె కలవరపడి చేతులు జోడించుకొని కూర్చుండెను.

"ఈ నా మనఃస్థితినిగూర్చి, యిదియేమి దైవమాయని యెంతో దిగులుపడి సోదరుఁడగు హాలధారితో నిట్లంటిని: 'చూడు నా స్వభావము! దీనిని తొలఁగించుకొను టెట్లు?' మహాపరితాపముతో అమ్మను (దేవిని) గొంతసేపు ప్రార్థించి యీ యలవాటు తప్పించుకొంటిని."

ఎట్టి మృదులబాలహృదయము శ్రీరామకృష్ణుని యీ వాక్కులలో స్పందించుచున్నదో!

ఇది యిట్లుండ, దెబ్బలను దేవీప్రసాదముగా భావింపఁగలిగిన రాసమణి ఆత్మసమర్పణమును, సర్వాధికారిణియగు తన్ను, ఏ కారణముచేనైన నేమి, కొట్టిన వ్యక్తియెడల ఆగ్రహము చెందుటకుబదులు విశేషగౌరవము చూపఁగలిగిన యామె వినయశీలమును ఆదర్శప్రాయములనుటకు సందియము లేదు.

శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు భావసమాధిస్థితిలో మథురుని యెదుట కాళికార్చకస్థానమున హృదయు నుంచి, యంతటినుండి యాతఁడు పూజ సాగించుచో, దేవి సంతుష్టురాలగునని వచించెను. మథురుఁడు అది దేవీసంకల్పముగా భావించి వెంటనే సమ్మతించెను.

శ్రీరామకృష్ణుని తపమునకు ఆలవాలమైయున్న పంచవటీక్షేత్రముఁగూర్చి ముచ్చటించియుంటిమి. పవిత్రమగు వట-బిల్వ-అశ్వత్థ-అశోక-ఆమలక నామకమగు పంచవృక్షసముదాయమే పంచవటియనియు, పంచవటిక్రింద తప

మాచరించినచో, త్వరితముగా సిద్ధించుననియు శాస్త్ర వచనము. ఇందొకటియై శ్రీరామకృష్ణుని జపధ్యానాదులకు ఆలవాలమై జన్మసార్థకత గాంచిన ఉసిరిక చెట్టు కారణాంతరమునఁ గొట్టివేయఁబడుట తటస్థించెను. అంతటఁ దనసాధనలకు మఱియొక తావు నేర్పాటుచేయుమని శ్రీరామకృష్ణుఁడు హృదయునితోఁ జెప్పెను. హృదయుఁడు పూర్వసాధనస్థల సమీపముననే యొక తావును సంసిద్ధమొనర్ప, శ్రీరామకృష్ణుఁడు స్వయముగా అచట నొక రావిమొక్క నాటి, మిగిలిన నాలుగు మొక్కలను హృదయునిచే నాటించెను. విశేషయోగ్యక్షేత్రమున ఈవిధముగా పంచవటి వెలసెను. తులసిమొక్కలతోడను అపరాజితాపుష్పలతలతోడను దాని కొక చక్కని కంచె నిర్మింపఁబడ, అవి చక్కఁగాఁ బెరుగసాగెను. కాని యొకనాఁడు పశువులు ఆ కంచెను బాడు చేయుటచే, శ్రీరామకృష్ణుఁడు గట్టికంచె వేసి మొక్కలను సురక్షితమొనర్ప సంకల్పించెను. ఆశ్చర్యకరముగా త్వరలోనే రాటలు, త్రాడు, కొడవలి—కంచెకుఁగావలసిన సామగ్రి అంతయు—గంగాప్రవాహ మెటనుండియో తీసికొనివచ్చి, 'ఇదిగో, గైకొను'మను చందమున, గట్టున వైచెను!

ఈకాలమునఁ దనసాధనలనుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడిట్లు తెలుపును: "పంచవటియందు తులసీవనము పెంచి యందుఁ గూర్చుండి ధ్యానించువాఁడను. హృదయపరితాపముతో ఒక్కొక్కప్పుడు 'అమ్మా! అమ్మా!' యనియు మఱియొక్కొక్కప్పుడు 'రామా! రామా!' యనియు ఉచ్చరించువాఁడను....ఆ కాలమున పట్టుబట్ట ధరించి పూజ

చేయువాఁడను. ఆహా! ఆపూజలో నేమి యానందము నొందువాఁడను!''

శ్రీరామకృష్ణునియెడ మథురుని కెట్టి లక్ష్యమమరి యున్నదో గమనించియున్నాము. అట్టి మథురుఁడును శ్రీరామకృష్ణున కేమైనను చిత్తచాంచల్యము కలిగెనేమోయనియు, రాణీని, జయముఖోపాధ్యాయుని అతఁడు చెంపదెబ్బలు గొట్టుట కిదియే కారణము కాఁబోలుననియు అనుమానించి యొక సుప్రసిద్ధాయుర్వేదవైద్యునిచేఁ గొంతకాలము చికిత్స చేయించెను, గాని యది నిరర్థకమని తేలెను. భగవద్భక్తి సైతము మితిమీఱరాదనియు, మితిమీఱినచో ఉన్మాదమునకు దారితీయుచుండుననియు నింకను ఏమేమో తనకుఁ దెలిసియుఁ దెలియని పరమార్థతత్త్వములను—పాపము—మథురుఁడు శ్రీరామకృష్ణునకుఁ దెలుపఁబూనుచు, నిర్ణీతసూత్రముల ననుసరించి జీవితమును క్రమపఱుచుకొనఁదగునని హితోపదేశముచేయఁబూనెను! మథురున కెట్లు మనఃపరివర్తనము కలిగెనో తెలుపుచు, కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యుల కిట్లు వచించెను: ''భగవంతుఁడుసైతము తన నియమములకు అధీనుఁడని, స్వయంకృతమైన ప్రకృతి నియమముల నతిక్రమించుటకు అశక్తుఁడని, మథురుని యభిప్రాయము. నే నిట్లంటిని: 'ఎంత అసంగతమైన భావము! నియమకర్తయైనవాఁడు తన చిత్తానుసారము ఆనియమమును రద్దుచేయఁగలఁడు, దానితావున వేఱొకనియమమైనను జేయఁగలఁడు.' దీని కాతఁడెంతమాత్రము అంగీకరింపఁడయ్యె. ఆతఁ డిట్లనెను: 'ఎఱ్ఱపూవులు పూచు చెట్టెప్పుడును ఎఱ్ఱ

పువ్వులే కాని తెల్లపువ్వులు పూయదు—ఏలన, అది భగవన్నియమము. ఏదీ, చూతము, ఎఱ్ఱపువ్వులు పూచు చెట్టున భగవంతుఁడు తెల్లపువ్వు పుట్టింపఁగలఁడేమో!' నేనందుకు, 'భగవంతుఁడు సంకల్పించెనా, సర్వము చేయఁగలఁడు; అదియుఁ జేయఁగలఁడు' అంటిని. కాని యాతఁడొప్పుకోలేదు. మఱునాఁడు నేను పక్కపొదలవైపు బహిర్భూమికి వెళ్లఁగా అచట నొక మందారవృక్షమున ఒకే కొమ్మను రెండు రెమ్మలందు ఎఱ్ఱని దొకటియు, ఇసుమంతయు ఎఱ్ఱమచ్చ లేకుండ, ధగధగలాడుచున్న తెల్లనిదొకటియు రెండు పువ్వులు కనఁబడినవి. వెంటనే పువ్వులతోఁ గూడిన యా కొమ్మ విఱిచి, తీసికొనివచ్చి మథురుని యెదుటఁ బెట్టి, 'ఇదిగో, చూడవోయి' యంటిని. 'బాబా! నిజమే, మీరు వక్కాణించిన మాట. నేను పరాజితుఁడనైతిని' అన్నాఁడు మథురుఁడు.''

మాయాతీతులై భగవదానందప్రమత్తులై యుండు మహనీయుల మానసికస్థితిని గ్రహించుట సహృదయులగు సన్నిహితులకుసైత మెంతయు దుర్లభము. కఠోరబ్రహ్మచర్యమువలన శ్రీరామకృష్ణునకు నాడీదార్బల్యమును, చిత్తచాంచల్యమును గలిగియుండవచ్చుననియు, అవియే నానావిధభావావేశములుగా వ్యక్తమగుచున్నవి కాఁబోలు ననియు నాతని సాధనదశయందలి తొలినాలుగు (1855—1858) సంవత్సరములలో నొకానొకప్పుడు మథురుఁడును రాసమణిరాణియు ననుమానించిరి! బ్రహ్మచర్యము నొకించుక సడలించినచో, స్వస్థత కలుగవచ్చునని యోచించి—శాంతం పాపమ్—అందులకై మోహనాంగులగు వ్యభిచారి

ణులను రహస్యముగా నేర్పాటుచేయుటకును, విశేష మాతని మనోనైర్మల్యమును బరీక్షించుటకునుగూడ సమకట్టిరి.[1] ఇందు మొదట దక్షిణేశ్వరమున జరిగిన సంఘటనమునుగూర్చి కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు భక్తులతో నిట్లు వచించెను: "నే నపుడు ఆస్థితిలో (దివ్యప్రేమోన్మత్తస్థితిలో) నుండఁగా, నన్నుఁ బరీక్షించుటకును, నా ఉన్మాదమును నివారించుటకునుగూడ నుద్దేశించి యొకరు నా గదిలోని కొక వ్యభిచారిణిని దీసికొనివచ్చిరి. సుందరనేత్రములతోఁ గూడిన యందకత్తె యామె. 'అమ్మా! అమ్మా!' యని కేక వేసి, త్వరితముగా ఈవలకు వచ్చివేసితిని. (వరుసకు సోదరుఁడగు) హాలధారియొద్దకు పరుగునఁ బోయి, 'హాలధారీ! హాలధారీ! నాగదిలో ఎవరు ప్రవేశించినారో వచ్చిచూడు!' మంటిని. ఆస్త్రీనిగూర్చి యతనితోను, మిగిలినవారందఱితోనుగూడఁ జెప్పినాను. (ఆ దినములలో) ఆ స్థితిలో (భగవత్ప్రేమోన్మత్తస్థితిలో) దేవీనామము నుచ్చరించుచు, విలపించువాఁడను. 'అమ్మా! రక్షింపుము! సదా అమలచరిత్రుఁడనై యుండునట్లు అనుగ్రహింపుము! సద్వస్తువునుండి అసద్విషయములవైపు నామనస్సు ఎన్నఁడును మఱలకుండునట్లు కటాక్షింపుము!' అని మొఱలిడువాఁడను."

1 "ఒకవైపున మథురుఁడు శ్రీరామకృష్ణున కొనర్చుచుండిన యద్భుతసేవలనుగూర్చియేకాక, మఱియొకవైపున ఆయన మనోనైర్మల్యమును బరీక్షించుటకై వ్యభిచారిణుల నేర్పాటుచేయుటనుగూర్చియు స్వయముగా ఠాకురువలననే వినియున్నాము" అని శ్రీశారదానందస్వామి 'శ్రీ శ్రీ రామకృష్ణలీలాప్రసంగము'న వ్రాసియున్నాఁడు. (Sri Ramakrishna The Great Master, pp. 175 & 439.)

ఆపరమభాగవతోత్తముని వైఖరినిఁ గాంచి యాకులట పశ్చాత్తప్తయై పలాయనమయ్యెనని వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱ లేదు. ఇంకను గుణపాఠము గ్రహింపని మథురుఁడు మఱియొక నాఁడు శ్రీరామకృష్ణునిఁ దన గుఱ్ఱపుసారటులో నెక్కించుకొని, కలకత్తాలోని మెఛువాబజారను పేటలోని యొక భవనమునకుఁ దీసికొని వెడలెను. అచట విలాసినులగు యువతులు పలువురు తుచ్ఛసంకల్పముతో వేచియుండిరి. మరుకటారులగు వారికడ శ్రీరామకృష్ణుని దిగవిడిచి మథురుఁ డటనుండి తొలఁగెను. జగజ్జననీప్రియతమనందనుఁడగు శ్రీరామకృష్ణుఁడు తత్క్షణమే శిశుభావము నొంది, యా పతితస్త్రీలయందు జగజ్జననినిఁ గాంచి, 'అమ్మా! అమ్మా!' యని యుచ్చరించుచు, బాహ్యస్మృతిరహితుఁడై, మనస్సంయమ మనోనైర్మల్య మూర్తీభావమై భాసించెను. [1] శ్రీరామకృష్ణుని నిరుపమాన విరక్తికిని, అఖండభక్తిపారవశ్యమునకును నిశ్చేష్టితలై యాభోగకాంతలు తమ బుద్ధిహీనతను గుర్తించి, ఋషీశ్వరుని మోహితుని జేయనుద్యమించిన తమకు ఏ ఘోర నరకము ప్రాప్తించునోయని భీతిలి, క్షమింపుఁడని యేడ్చుచు, పదేపదే ప్రణమిల్లుచు, నాతనిఁ బ్రార్థింపసాగిరి. ఈ కల్లోలముచే ఆకృష్టుఁడై మథురుఁ డాగదిలోఁ బ్రవేశించి సర్వజనాదర్శమగు శ్రీరామకృష్ణుని జితేంద్రియత్వమునకు నిశ్చేష్టుఁ డయ్యెను. అట్టి ఋషీశ్వరునిఁ బరీక్షింపఁబూని

1 ఆ సమయమునఁ దన మర్మావయవము ముడుచుకొనిపోయి తాఁబేటియవయవములవలె పూర్తిగా శరీరమునఁ జొచ్చెనని కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యులకుఁ దెల్పెను.

నందులకేకాక, ఆ యువతులు తనపైఁ గురిపింపసాగిన నిందాలాపములకును సిగ్గుచే తల వంచుకొని, శీఘ్రముగా నాతఁడా తావునుండి శ్రీరామకృష్ణునిఁ దోడ్కొనిపోయెను.

ఈ విధముగాఁ దన సంశయములు తొలఁగిపోవ, మథురుఁడు శ్రీరామకృష్ణునియెడ గురుభావము నందసాగెను.

పరమవిరక్తుఁడగు శ్రీరామకృష్ణునకు భక్తజనసంసర్గమనిన, వారలొనర్చు పూజాసంకీర్తనలందుఁ బాల్గొనుటనిన, పరమప్రీతి. అందులకై ఆత్రము చూపును. దశమహావిద్యలనెడి దేవీదశావతారమూర్తులను సందర్శించుటకై కలకత్తాలోని బరా (వరాహ) నగరమునకును, కాళీసందర్శనార్థము కాళీఘట్టమునకును వెడలును. దక్షిణేశ్వరమునకుఁ గొలఁది మైళ్లదూరముననున్న పాణిహాటియందు జరుగు దేవతామహోత్సవమున నించుమించుగా ప్రతిసంవత్సరము వెడలి పాల్గొనును. ప్రసిద్ధవైష్ణవభక్తుఁడగు వైష్ణవచరణుఁడు ఈ పుణ్యక్షేత్రముననే ప్రప్రథమమున (1858-వ సం॥న) శ్రీరామకృష్ణసమావేశము నందెను. శ్రీరామకృష్ణునిఁ గాంచినంతనే యాతఁడు అసాధారణపారమార్థికప్రతిభావంతుఁడని గ్రహింపఁగలిగిన మహనీయుఁడు వైష్ణవచరణుఁడు. భక్తబృందము శ్రీరామకృష్ణునిఁ బరివేష్టించి నృత్యముచేయుచు హరినామసంకీర్తనము చేయసాగెను. భక్తిపరవశుఁడైన యాతని నోట వైష్ణవచరణుఁ డొకించుక నైవేద్యము నుంచెను, కాని యాతఁడా స్థితిలోఁ దినఁజాలకపోయెను; మిగిలినదానిని వైష్ణవచరణుఁడును భక్తులెల్లరును పరమ పవిత్రప్రసాదముగా స్వీకరించిరి.

హలధారి

సమస్తభోగవాంఛలను వీడి, మనోవాక్కాయములచే భగవంతునే ఆశ్రయించి భగవత్పరిపూర్ణానుగ్రహపాత్రులగువారు అత్యల్పసంఖ్యాకులు. కాని, 'అవ్వా కావలె, బువ్వా కావలె'ననునట్లు, యోగము కావలయును, భోగమును గావలయుననువా రనేకులు. రాముని, కాముని౦ గూడ వీరు సేవింపఁజూచుచుందురు. వీరల మనోవాక్కర్మములందుఁ దఱచుగా సామరస్యమనునది కానరాదు. వీ రెంతటి పాండిత్యము సంపాదించినను, ఎంతటి జపతపములు చేయుచుండినను, ఒక్కొక్కప్పు డేవో కొన్ని యద్భుతశక్తులను బడసినను, నిజమైన ఆధ్యాత్మికవికాసము నొందకుండుటకు త్రికరణశుద్ధి—అందు ప్రప్రథమమగు చిత్తశుద్ధి—లేకుండుటయే, లేదా, కొఱఁతగా నుండుటయే ముఖ్యకారణము. హలధారి యిట్టి వ్యక్తులకు ప్రతినిధియని చెప్పవచ్చును.

శ్రీరామకృష్ణుని పినతండ్రికుమారుఁడగు నీతని పుట్టుపేరు రామతారక్, కాని హలధారియను పెట్టుపేరే యెక్కువ వాడుక. శ్రీరామకృష్ణుఁడు దివ్యోన్మత్తావస్థయం దుండఁగా, ఉద్యోగార్థము దక్షిణేశ్వరము వచ్చిన యీతఁడు ఇంచుమించుగా నెనిమిదేండ్లు (1858—1866) ఆతని సన్నిధి నుండెను. ఈతఁడు వేదాంతశాస్త్రపండితుఁడు. స్వయముగా వైష్ణవుఁడయ్యు, మథురుని కోరిక ననుసరించి కాళికార్చకుఁ

డయ్యెను. కాని యంతలి పశుబలి కొల్లక, పూజను మనఃపూర్వకముగాఁ జేయకుండెను. ఒకనాఁ డీతఁడు ధ్యానస్థుఁడై యుండ, కాళీదేవి కనఁబడి, తన యాలయమును వీడుమనియు, హృదయపూర్వకముకాని పూజకు ఫలితముగా నీతని పుత్త్రుఁడు చనిపోవునని శపించెననియు; ఆశాపము వెనువెంటనే ఫలించెననియు విందుము. జరిగిన సంగతి శ్రీరామకృష్ణునకుఁ దెలిపి హలధారి రాధాగోవిందాల యార్చకుఁ డయ్యెను.

హలధారి పగటిపూట భగవంతుని సాకారునిగను, రాత్రి నిరాకారునిగను ధ్యానించువాఁడని శ్రీరామకృష్ణుఁడు తెలుపును.

కామినీకాముక ప్రేమానురాగానుబంధమును ఎందు భక్తుఁడు భగవంతునియందుఁ బడసియుండునో అట్టి దివ్య మధుర భావమును విధ్యుక్తధ్యానమార్గమునను భావనా మార్గమునను గాక, నిజముగా ఏ స్త్రీతోడనో రహస్య సంబంధము నేర్పఱుచుకొని సాధింపఁబూను నొక పతిత వైష్ణవ సంప్రదాయమునకుఁ జెందినవాఁడు హలధారి. పలువురి నోళ్లలోఁ బడిన యివ్విషయమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు విని, యాతని విపరీతసాధనలనుగూర్చి జను లేమనుకొనుచుండిరో పరమహితవాక్కులతో, సహజనిష్కపటరీతి నాతనికిఁ దెల్పెను. సిగ్గుపడి పశ్చాత్తప్తుఁడగుటకు బదులు దురభిమానపూరితుఁడు, ఆగ్రహపరవశుఁడునై, హలధారి, "నీవు నా తమ్ముఁడవైయుండియు నన్నిట్లు అవమానింప సాహసించెదవుగా! ఇందుకు శాస్తిగా నీనోటినుండి రక్తము

ప్రవహించుఁగాక !" యని శపించెను. సంగతిసందర్భముల నాతనికిఁ దెలుపుటలోని తన సదుద్దేశమును వివరించి, శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనిని శాంతింపఁజేయఁ బ్రయత్నించినను, ఆతఁడు తన శాపము నుపసంహరించుకొనలేదు.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈసమయమున నచటికి రాసాగిన పరివ్రాజకులలో ఏ హఠయోగిపుంగవునియొద్దనో తద్రహస్యములను గ్రహించి హఠయోగము నభ్యసించినట్లు కానవచ్చుచున్నది. పైని దెల్పిన సంఘటనము జరిగిన కొలఁది కాలమున కొకనాఁటిసాయంకాలము ఆతనికి అంగిలియం దొక విధమైన గులగుల కలుగ, నొకక్షణములో నటనుండి నెత్తురు కాఱసాగెను. ఈ సంఘటనమునుగూర్చి యాతఁడే యిట్లు వివరించెను : "ఆ రక్తము చిక్కఁడాకులపసరువలె నల్లగా నుండెను. చాల చిక్కఁగా నుండుటచే ఒక లేశమే నేలపైఁ బడి, మిగిలినది ముద్దకట్టి మఱ్ఱియూడలాగున పండ్లనుండి వ్రేలాడసాగెను. రక్తము కాఱకుండుటకుఁగాను బట్టకొంగుతో అంగిలిని అదిమిపట్టితిని గాని లాభము లేకపోయెను. చాల కలవరపడితిని. ఇంతలో అనేకులు నా చుట్టును జేరిరి. ఆలయమున సేవచేయుచుండిన హలధారికూడ ఆందోళనతోఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చెను. ఆతనిఁ జూచి, కన్నుల నీరు గ్రమ్మ నిట్లంటిని : 'అన్నా ! నీ శాపముచే నా కెట్టి యవస్థ దెచ్చిపెట్టితివో చూడు!' నా స్థితి చూచి యాతఁడును ఏడ్చెను.

"నాఁ డొక మహావిజ్ఞానియగు సాధువు ఆలయమునకు వచ్చియుండెను. గందరగోళము విని యాతఁడును వచ్చి, రక్తపురంగును, నోటినుండి యది సరిగా ఏ తావునుండి వచ్చు

చున్నదియుఁ బరిశీలించి యిట్లు పలికెను: 'భయము లేదు. ఈ నెత్తురు వెలువడుటయే మేలైనది. నీవు యోగసాధన చేసితివి. హఠయోగచరమావస్థయందు జడసమాధి[1] కలుగును. ప్రస్తుత విషయమును అట్టిదే. సుషుమ్నా ద్వారము తెఱచుకొన, శరీరమునందలి రక్తము తల కెక్కు-చుండెను. అది తలలోనికిఁ బోవుటకు బదులు, స్వయముగా నోటినుండి యొకమార్గము కల్పించుకొని బయటికివచ్చి వేసినది. ఈ రక్తమే కనుక నీ శిరస్సులోనికిఁ బోయియుండెనా, ఇఁక మరల తెలివి కలుగని జడసమాధిస్థితి నొందియుండెడి వాఁడవు. నీ శరీరమూలమున జగజ్జనని సాధింప సంకల్పించిన విశేషకార్య మేదియో యున్నది. అందుచేతనే ఆమె నిన్నిట్లు రక్షించినది.' ఆ సాధువు చెప్పిన యీవాక్యములను విని, బ్రతుకు జీవుఁడా యనుకొంటిని.''

హలధారిశాపము ఇట్లు వరముగా—శ్రీరామకృష్ణో త్తరజీవితమహాలాభప్రాప్తిమూలమున—లోకమునకు మహా వరప్రసాదముగా మాఱిపోయినది! తా నొకటి తలఁచిన, దైవ మొకటి తలఁచును!

శ్రీరామకృష్ణుని మానసికస్థితినిగూర్చి హలధారి యొకప్పుడు విస్మయము, మఱియొకప్పుడు నిరసన, వేఱొకప్పుడు జాలియుఁ బొందుచు, సంశయాందోళితచిత్తుఁడై యుండెను. ''తామసికమూర్తియగు కాళిని బూజించుటచే నెవ్వరికైనను ఆత్మవికాసము కలుగునా?'' యని యొకప్పు డాతఁడు శ్రీరామకృష్ణుని నిరసించెను. అనంతర మాతని

1 అనఁగా నిర్వికల్పసమాధి.

శరీరస్పర్శప్రభావమునకు వివశుఁడై పూవులతో నాతనిఁ బూజించెను. ఏమైనను, తన వేదాంతగ్రంథములకడఁ గూర్చుండి, జోరుగా పొడుముపట్టు పీల్చి, వ్యాఖ్యాన మారంభించినంతనే 'పునర్మూషికకథ' చందమున పాండిత్యాహంకార పిశాచ మాతని నావేశించుచుండును!

"గ్రంథములు గ్రంథులు—మనలను బంధించు ముడులు; తఱచుగా ఈయర్థమే వానికిఁ జెల్లును. గర్వమునంతయు విడిచి, సత్యము గ్రహింపవలయునను తీవ్రవాంఛతో నొనరించిననేకాని గ్రంథపఠనము దుష్పాండిత్యము, అహంభావము మొదలగువానిని బెంచును. హృదయమున నివి యనేకగ్రంథులై బాధించును" అని కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు సాధకలోకమున కొనరించు మహోపదేశమునందలి యథార్థమునకు హాలధారి వర్తనమే ప్రబల నిదర్శనము.

కాళికాలయమున భిక్షుకులకు అన్నప్రదాన మొనర్పఁబడుచుండెడిది. శ్రీరామకృష్ణుఁడు వారిని సాక్షాన్నారాయణస్వరూపులుగాఁ బరిగణించి వారి యుచ్ఛిష్టము నొకనాఁడొక లేశము భుజించెను. ఇది గని హాలధారి శ్రీరామకృష్ణునిఁ జూచి, "కులభ్రష్టుఁడ వైతివి. నీ కుమార్తెలకు పెండ్లి యెట్లగునో చూతునుగాక!" అని తన కులాచారాభిమానవీరావేశమును బ్రకటించుచు అధిక్షేపింప, శ్రీరామకృష్ణుఁడిట్లు సమాధానించెను: "ఓ ధూర్తుఁడా! జగత్తు మిథ్య యనియు, సమస్తభూతములయందును బ్రహ్మదృష్టిని అవలంబింపవలయుననియు నీ వేమేమో శాస్త్రవచనములను ఏకరువుపెట్టుచుందువే! నీవలెనే నేను జగత్తు మిథ్య

యనుచు దానితోఁబాటు పిల్లలను గందుననుకొనుచుంటివా? చీ చీ! ఇదేనా నీ శాస్త్రజ్ఞానము!''

హలధారి యొకనాఁడు శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యానుభూతులనుగూర్చి విమర్శించుచు, భగవంతుఁడు అవాఙ్మానసగోచరుఁడనియు, భావాభావములకు, లేదా, అస్తిత్వ నాస్తిత్వములకు రెంటికినిగూడ అతీతుఁడనియు శాస్త్ర ప్రమాణములతో వ్యాఖ్యానించుచు, ఆతని దైవదర్శనములు మిథ్యాభూతములని నిరూపింపఁబూనెను. అందలి సత్యాసత్యములనుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన బాలహృదయ మెంతయో కలఁత నొంద, దేవి తన్ను మోసగించెనాయని సంశయించి దేవినిఁ దలంచి విలపింపసాగెను. అనంతరము తనకుఁ గలిగిన దివ్యానుభూతినిగూర్చి కాలాంతరమున నొక శిష్యున కిట్లు తెల్పెను: ''...పొగమంచువంటి ఆవరణమున సువర్ణతేజోమయమైన యొక సౌమ్యవదనము వక్షమువఱకుఁ గల గడ్డముతో ప్రత్యక్షమయ్యెను! ఆమూర్తి తదేకదృష్టితో నన్నుఁ జూచుచు, గంభీరస్వరమున, 'నాయనా! భావముఖమున నుండుము!'[1] అని ముమ్మాఱు పలికి, వెంటనే యా పొగమంచులో లీనమైపోవ, ఆ పొగమంచును అంతర్ధానమయ్యెను. ఈ దివ్యదర్శనము నొంది మనశ్శాంతి పొందితిని.''

సంశయనిర్మూలనార్థమై మఱియొకప్పుడు దేవినిఁ

---

[1] సమస్తప్రపంచము భగవత్స్వరూపమే యనెడి యెఱుకతో ద్వంద్వప్రపంచపుఁబొలిమేరను—సమాధిద్వారమున—నెలకొని యుండుమని భావము.

ప్రార్థింప, ఒకానొక స్త్రీరూపమున దేవి ప్రత్యక్షమై, ‘భావముఖమున నే యుండు’మని పలికెనని శ్రీరామకృష్ణుఁడు తెలిపెను. కాలక్రమమున సన్న్యాసస్వీకారానంతరము ఆతఁడు ఆఱు నెలలపర్యంతము ఎడతెగని నిర్వికల్పసమాధి స్థితియందు నెలకొనియుండిన సందర్భమున నిదే భగవదాదేశమును మూఁడవసారి వినెను.

తన జ్ఞానోన్మత్తావస్థలో నొకానొక పూర్ణిమనాఁటి రాత్రి, “అన్నా! నేఁడు అమావాస్యయా?” అని తాను హలధారిని అడుగ నాతఁడు, “ఏమి ఘోరకలి! పూర్ణిమకును అమావాస్యకును ఇతనికి భేదము తెలియకున్నదఁట! ఐనను లోకు లితనిని గౌరవించుచున్నారు!” అని పలికెనని శ్రీరామకృష్ణుఁడు తెలుపును.

వివాహము

తన వివాహసంఘటనమునుగూర్చి చిఱునగవుతో శ్రీరామకృష్ణుఁడు భక్తులతో నిట్లు ముచ్చటించును : "శాస్త్రవిహిత సంస్కారమునిమిత్తము వివాహము ఆవశ్యకము. కాని లౌకిక జీవితము గడుపుట నా కెట్లు సాధ్యపడును? నిగ్రహింపరాని దివ్యభావావేశమువలన జందెము మెడలో వేయఁబడినపుడెల్ల జాఱిపడిపోవుచుండెడిది!"

కామవాసనావిరహితమగు తన వినిర్మలగార్హస్థ్యజీవితమున లోకమునకు మహోన్నతాదర్శము చూపిన యాతని వివాహము ఎట్లు సంఘటిల్లెనో ఆముచ్చటలను జూతము.

దక్షిణేశ్వరమందలి శ్రీరామకృష్ణుని మానసికస్థితిని గూర్చి చంద్రాదేవియు రామేశ్వరుఁడును ఏమేమో విని, యెంతయో వ్యాకులపడి, యాతనికి ఆరోగ్యము నొనఁగూర్ప వలయునను తలంపున నెన్నియో లేఖలు వ్రాసి యాతనిని జన్మగ్రామమునకు రావించిరి. ఒకవైపున నాతఁ డెల్లరి యెడలను సహజప్రేమానురాగములతో మెలఁగుచుండినను, మఱియొకవైపున అంతర్ముఖుఁడై సర్వవిషయములయెడలను ఉపేక్షాభావము నొందసాగెను. ఏదియో అపూర్వవేదన నొందుచు, జగన్మాతను స్మరించుచుఁ దఱచుగా, 'అమ్మా! అమ్మా!' యని విలపించుచుండును. పూర్వమువలెనే శరీరము మరల మంటలెత్తసాగెను. ఔషధచికిత్సలతోఁబాటు

మాంత్రిక చికిత్సలను, శాంతిస్వస్త్యయనాదిక్రియలను జరుపసాగిరి.

ఏనివారణోపాయములకును లొంగని యిది యే భూతావేశపీడయోయని చంద్రాదేవి మహాందోళిత మానసయై భూతమాంత్రికులచే చికిత్స చేయింపఁబూనెను. ఇవ్విషయమై యనంతరము శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు తెలిపెను: "ఒకనాఁ డొక భూతమాంత్రికుఁడు వచ్చి, మంత్రించిన యొక వత్తిని గాల్చి, నన్ను దానిని వాసనచూడఁజేసి, 'భూతావేశమైతే భూతము వెంటనే పాఱిపోవు'ననెను. కాని యది కేవలము నిష్ప్రయోజనమయ్యెను. అనంతర మొకరాత్రి కొందఱు ప్రసిద్ధభూతమాంత్రికులు ఏకమై, పూజాదిక్రియలు జరిపి, 'చండ' (ఒక ఉగ్రక్షుద్రదేవత)ను ఆవాహనచేసిరి. పూజాబలులను స్వీకరించి ప్రసన్నమై చండ యా మాంత్రికులతో, 'వీనికి భూతావేశముకాని, మఱియేవ్యాధిగాని లేదు' అని పలికెను. పిమ్మట నన్ను సంబోధించుచు, అందఱియెదుటను ఇట్లనెను: 'ఓ గదాయ్! నీవు సాధువవు (సన్న్యాసివి) కాఁగోరుచున్నావు. ఐతే నీ వంతగా పోకచెక్కలు తినుచున్నావేమి? అది కామమును వృద్ధిచేయునని తెలియదా నీకు?' నిజముగా నాకు వక్కలనిన చాల ఇష్టము. తఱచు తినుచుండువాఁడను. చండ మాట విని యా యలవాటు నంతటినుండి విడిచిపెట్టినాను."

భోగానురక్తులకు భయాస్పదము, భగవదనురక్తులకు ధ్యానాస్పదమును నగు శ్మశానవాటికను శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన తీవ్రతపమునకు సముచితస్థానముగా నెన్నుకొని,

అహర్నిశము విశేషభాగము అచట పూజాజపధ్యానాదులలోఁ గడపసాగెను.

కొలఁది నెలలిట్లు కడచెను. మనోవ్యాకులత మఱఁగెను. విలాపము లంతరించెను.

శ్రీరామకృష్ణుఁ డిపు డిరువదిమూఁడేండ్ల యువకుఁడు. శారీరసుఖములయెడ, ఇంద్రియభోగములయెడ, మహా విరక్తుఁడు; సాంసారికవిషయములయెడ నెప్పటివలెనే కేవలము ఉదాసీనుఁడు. వివాహయోగ్యమగు ప్రాయమున భోగమనక, భాగ్యమనక, ఇల్లనక, వాకిలియనక, ఎంతసేపు శ్మశానములనో ఆశ్రయించుచుండుట ఆప్తబంధువర్గమునకు దురవగాహనమగుటయేకాక, దుర్భరమయ్యెను. ఇది యిట్లుండ నాతఁడు సన్న్యాసి కాఁగోరుచుండినట్లు చండ—మాంత్రికులచే ఆవాహనచేయఁబడిన ఉపదేవత—చెప్పియుండెనుగదా? ఇట్టి స్థితిలో సాంసారికవిషయములయం దీతనికి ఆసక్తి కలిగించు టెట్లని వారు యోచింపసాగిరి. అనుకూలురాలైన కన్యను దెచ్చి పెండ్లిచేసినచో, ఆమెయందు అనురాగమున మనస్సు కుదురుకొనుననియు, సర్వవిషయములును జక్కఁబడుననియు వారికిఁ దోఁచెను. ఆశ్చర్య మేమి? లోకస్థితిని అరయుచో, సమస్తబాధ్యతలను గుర్తింపఁజేయునదియు సమస్తబాధ్యతలను గల్పించునదియు వివాహబంధమేకదా!

చుట్టుపట్ల గ్రామములలో కన్యాన్వేషణచేయసాగిరి, కాని వారి ప్రయత్నములు సఫలముకాకుండెను. నాఁటి సాంఘికాచారముల ననుసరించి తగినంత శుల్కమీయని దే

మంచి సంబంధము దొరకుట దుర్లభమైయుండ, అంతటి సమర్థత రామేశ్వరునకు లేదయ్యె. ఇది యిట్లుండ వివాహ సంబంధమగు తమ సంప్రతింపులును, కన్యాన్వేషణమును తెలిసినచో, గదాయి సర్వము పాడుచేయునను భయమున రహస్యముగా సాగించుచుండిరి. కాని నిశితపరిశీలనదక్షుఁడగు నాతఁడు పన్నఁబడుచున్న వ్యూహమంతయు అచిర కాలముననే కనుఁగొని, ప్రతిఘటించుటకు బదులు, పెండ్లి వేడుక కెదురుచూచు బాలకునివలె ఉల్లాసము ప్రకటింప సాగెను. జగన్మాతృసంకల్ప మిట్లుండెనని గ్రహించి యందుల కిట్లు ఆతఁడు మహోల్లాసపూర్వకముగా సంసిద్ధుఁ డయ్యె ననియే భావింపనొప్పును.

ఎంత ప్రయత్నించినను తగిన సంబంధము దొరక నందున, తల్లియు అన్నయు చింతాక్రాంతులై యుండుట కనుఁగొని, భావసమాధిస్థితిలో శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించెను: "ఎక్కడెక్కడో ప్రయత్నించిన, ఏమి లాభము? జయరాంబాటి (జయరామవాటి) కిఁ [1] బోయి చూడుఁడు, అచట రామచంద్ర ముఖోపాధ్యాయు నింట నాకై నిర్ణీతమైయున్న వధువు కలదు." [2] ఈపలుకులను

---

[1] జయరామవాటి, కామార్పుకుర్ నకు వాయవ్యదిశగా (అనఁగా పశ్చిమోత్తరదిక్కున) మూఁడు మైళ్లలో నున్న పల్లెటూరు.

[2] సహజసరళమనోహరభాషలో నాతఁ డీ సందర్భమున నొక చక్కని జాతీయము నుపయోగించెను: అది యిది: "(గుర్తుగా) గడ్డిపోఁచతోఁ జుట్టఁబడి భద్రపఱుపఁబడియున్నది." చెట్టుననున్న ఉత్తమ ఫలమును దేవుని కర్పించుటకై గుర్తుగా నిట్లు గడ్డిపోఁచతోఁ జుట్టి భద్రపఱుచుచుండుట వ్యవసాయులగు (నచటి) గ్రామవాసుల యాచారము.

వారంతగాఁ బాటింపకపోయినను, 'పోనీ, చూత'మని యచటి కొకరిని బంపిరి. అతఁడు తిరిగివచ్చి, రామచంద్రునకు కుమార్తె యుండుట నిజమేయనియు, సంబంధము చాల మంచిదే యైనను, పిల్ల కైదేండ్లుమాత్రమే యగుటచే ఈడు తక్కువగు నేమోయనియుఁ జెప్పెను. కాని విశేషానుకూలమగు సంబంధము దొరకునట్లు కాన్పింపకుండుటచేత నేకాక, తలవని తలంపుగాఁ బ్రాప్తించిన యీ సంబంధము దైవసంకల్పిత మనియు, వధువునకు ఈడు చాలకున్నను, వంశసంప్రదాయాదులచేఁ దమ కదియాడైన సంబంధమేకదాయనియు మనస్సమాధానమునొంది చంద్రాదేవి దీనికేయంగీకరించెను. శారదామణీదేవియను ఆకన్యకకును శ్రీరామకృష్ణునకును శుభముహూర్తమున జయరామవాటిలో సిద్ధార్థినామ సంవత్సర వైశాఖమాసమున (1859-వ సం॥ మే నెలలో) వివాహము జరిగెను. రామేశ్వరుఁడు మూఁడువందల రూపాయల శుల్కము నీయవలసివచ్చెను.

వివాహము సక్రమముగా జరిగెననియుఁ దమ గదాయి కిది విశేషశ్రేయస్కరమగుననియు చంద్రాదేవి యెంతయో సంతసించెను. వివాహసమయమున నామె పొరుగున నున్న ధనవంతమగు లాహాకుటుంబమునుండి నగల నెరువు తెచ్చి పెండ్లికూఁతునకుఁ బెట్టియుండెను. తన చిన్నికోడలితో స్వగృహమునకు వచ్చిన యనతికాలముననే నగల నిచ్చివేయ వలసిన సమయమును వచ్చెను. కాని యా నగలను దన ముద్దుకోడలును, అమాయకురాలును నగు నా బాలికయొద్ద నుండి తీసికొనుటకు చంద్రాదేవికి చేతులు రావయ్యె! ఇది

గని శ్రీరామకృష్ణుఁడు బాలిక నిద్రపోవుచుండఁగా నిపుణముగా నగల నన్నిఁటిని దీసివేసి లాహాకుటుంబమునకుఁ బంపివేసెను. బాలిక లేచి చూచుకొనునుగదా, నగ లేవి? తన నగలు పోయిననని ప్రాయశః కండ్ల నీరు పెట్టుకొని యామె యందఱితోఁ జెప్పనారంభించెను. చంద్రాదేవి యామెను కౌఁగిలించుకొని, "చిట్టితల్లి! విచారింపకు. గదాయ్ నీకింతకంటె మంచినగలను జేయించిపెట్టునులే" [1] అని యోదార్చెను. నాఁడచటికి వచ్చియుండిన శ్రీశారదాదేవి పినతండ్రి యీ సంఘటనఁ జూచి కోపించి వెంటనే పిల్ల నింటికిఁ దీసికొని పోయెను. కాని శ్రీరామకృష్ణుఁడు నర్మగర్భితముగా నవ్వి, "ఇప్పు డెవ రేమి చెప్పినను, చేసినను, పెండ్లిమాత్రము రద్దుచేయలేరుకదా!" యని తల్లి మనస్సు నూఱడించెను.

తన వివాహానంతరమానసికస్థితినిగూర్చి ముచ్చటించుచు, కాలాంతరమున శ్రీరామకృష్ణుఁడిట్లు వచించెను: "నా భార్యనుగుఱించి మొదట వ్యాకులపడితిని. పిమ్మట ఆమెయు నావలెనే అన్నపానములను బొందుచుండునుగదా యని మనస్సమాధానము [illegible]."

వివాహానంతరము శ్రీరామకృష్ణుఁడు కామార్పుకుర్‌న నించుమించుగా రెండు సంవత్సరము లుండెను. ఆచారము ననుసరించి యాతఁ డీ సమయమున నొకసారి యత్తవారింటికి వెళ్ళి కొన్ని దినములు గడపెను. ఆ సమయమున

1 నిజముగా శ్రీరామకృష్ణుఁడు కాలక్రమమున నామెకు మూఁడు వందల రూపాయలను బెట్టి చక్కని నగలను జేయించెను. ఆమె వానిలోఁ గొన్నిఁటిని తుదివఱకును ధరించెడిది.

మాతృదేవి (శ్రీశారదాదేవి) తా నేడేండ్ల బాలికననియు, పతికిఁ బ్రణమిల్లి, పాదములను గడిగి, యాయనకు వీవనతో విసరితిననియు, అపుడచట నున్నవారందఱును అది గని (సంతోషాతిశయమున) నవ్విరనియు కాలక్రమమున స్మరించెడిది.

ఆటలలో మైమఱచియుండు పసితనముననే తన హృదయసింహాసనము నీవిధముగా ప్రాణేశ్వరునకు సమర్పించిన పరమసాధ్వీమణి శ్రీశారదామణీదేవి!

అనతికాలముననే శ్రీరామకృష్ణుఁడు కామార్పుకుర్ వచ్చి కొన్ని దినము లుండి, తల్లియొద్దను, అన్నయొద్దను సెలవు గైకొని దక్షిణేశ్వరకాళికాలయమునకు మఱలెను.

తన్మయత్వము

దక్షిణేశ్వరమునకు వచ్చినంతనే శ్రీరామకృష్ణుఁడు మరల కాళీపూజను నిర్వహింపసాగెను. కాళికాదేవి యాతని నావేశించుటకై వేచియుండెనో యనునట్లు కొలఁదిదినముల లోనే యాతఁడు దివ్యోన్మత్తుఁ డయ్యెను. వృద్ధురాలగు తల్లి, సంసారనిర్వహణబాధలు పడుచున్న సోదరుఁడు, బాలభార్య—సర్వము ఆతని దేవీనిరంతరసందర్శనమహా వాంఛలో విస్మృతమైపోయెను. పూర్వమువలెనే అహర్ని శము ఒకటే ప్రార్థన, ఒకటే ధ్యానము! అఖండభావావేశ మున వక్షఃస్థలము ఎఱ్ఱవాఱుట, శరీరమందంతటను మంటలు, ప్రాపంచికవిషయవైముఖ్యము, క్షణమైనను నిద్రింపకుండుట, లేదా, నిద్ర పట్టకుండుట—ఇవన్నియు మరల గోచరింప సాగెను. చికిత్సలవలన శారీరబాధలు ఉపశమించుటకు బదులు హెచ్చుచుండెను.

క్రమముగా ఈ వార్తలు చెవినిఁ బడ, చంద్రాదేవి పొందసాగిన పరితాపము వర్ణనాతీతము. భగవదనుగ్రహము నర్థించుటకంటె నుపాయాంతరము లేదని, యా భక్తవత్స లుఁడు పుత్రరక్షోపాయము దెలుపనిచో నామె ప్రాయోపవేశము చేయ సమకట్టెను. ఇట్టి మహాదీక్షతో నామె కామార్పుకుర్ నందలి 'వృద్ధశివాలయము'నకు వెడలి ప్రణమిల్లియుండెను. ప్రసన్నుఁడైన శివుని పనుపున నామె

ముకుందపురమందలి శివాలయమున కేఁగి రెండుదినము లుపవసించియుండ, స్వప్నమున పరమశివుఁడు ప్రత్యక్షమై యిట్లు అభయప్రదానమొనర్చెను: "భయము లేదు, నీ పుత్త్రుఁడు పిచ్చివాఁడు కాఁడు; కేవలము ఈశ్వరావేశమున నిట్టి స్థితిలో నున్నాఁడు." మనస్సు కుదుటఁ బడ, దేవదేవునికృపకు కన్నీరు విడిచి యామె యింటికి మఱలెను.

తన ప్రస్తుతదివ్యానుభూతులనుగూర్చి యనంతరము శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించును: "ఒక స్థితి గడచినంతనే మఱియొక స్థితి గలుగుచుండెను. ఆ ఝంఝామారుతమున యజ్ఞోపవీతము ఎగిరిపోయినది. కట్టుకొన్న బట్ట యైనను సరిగా నిలువకుండెను. పల్లెవాండ్రు వల విసరి అమాంతముగా చేఁపలను బట్టునట్లు జగన్మాతను బట్టుకొనవలయునను సంకల్పమున, దౌడలు ఆకాశపాతాళములను దాఁకుచుండెనో యనురీతిని, నోరు తెఱచి, 'అమ్మా!' యని బిగ్గఱగా అఱచి పిలుచువాఁడను.

"ఆహా! ఏమి తన్మయావస్థ యది! బాహ్యలోకమునందలి యే అల్పకారణమైనను ఈశ్వరజ్ఞానమును రగుల్కొల్పుచుండెడిది.... నీలిచీర దాల్చిన యొక స్త్రీ యొకనాఁడు పొగడచెట్టుకడ నిలిచియుండుట చూచితిని. ఆమె యొక వేశ్య. కాని తత్క్షణమే యామె నా యంతరంగమున సీతాదర్శనమును రగుల్కొల్పెను. ఆ స్త్రీని మఱచిపోతిని. రావణుని బారినుండి రక్షితయై విజయాభిరాముఁడగు రాముని గలిసికొనవెడలుచున్న సాక్షాత్ సీతగా ఆమె కనిపించెను. బాహ్యప్రపంచస్మృతిని గోల్పోయి చాలసేపు

సమాధిస్థితిలో నుంటిని....మఱియొకనాఁ డొక ఆంగ్లేయ బాలుఁడు (కాలుపై కాలు వేసికొని) ఒక చెట్టు నానుకొని నిలుచుండియుండ, వాని శరీరము మూఁడు తావులందు వంగి యుండెను. తటాలున కృష్ణభావము[1] స్ఫురింప సమాధిస్థితి నొందితిని. ఒకప్పుడు బుజమున వెదురుకఱ్ఱతో దేవాలయావరణమున సంచరించువాఁడను. ఒక్కొక్కప్పుడు కుక్కపై నెక్కి కూర్చుండి, దానిచే లూచి (ఒకవిధమైన పూరీ) తినిపించుచు, నేనును దినువాఁడను. 'సర్వం విష్ణుమయం జగత్.' మట్టిగుంటలలో నిలిచియుండు నీటిని ఆచమనము చేయువాఁడను. ఆ దివ్యోన్మత్తావస్థలో జాతిభేదము లెంతమాత్రము పాటింపఁగల్గువాఁడను గాను. ఒక హీనకులస్థుని భార్య తాను వండిన కూరలను బంప, ప్రీతితోఁ దినువాఁడను. ప్రపంచస్మృతిని గోల్పోయి, నిశ్చలశరీరమున, గాఢధ్యాననిమగ్నుఁడనై పంచవటియందుఁ గూర్చుండువాఁడను. తల జడలు కట్టుకొనిపోయెను. పక్షులు తలపై వ్రాలి పూజాక్షతల నేరికొని తినును. నిశ్చలమై కొయ్యవలెనున్న శరీరమున పాములు ప్రాఁకును—పాములకుఁగాని, నాకుఁగాని యా యెఱుకయే లేకుండెడిది. అహా! అహర్నిశము ఏమి దివ్యదర్శనములు గలుగుచుండెడివి!"

---

1 ఉ. "మూఁపున వామకుండలము, మోవి నొకించుక మోడ్చు నందమున్
జూపెడు నోరచూపు, సొగసుంబొమ యొక్కట నిక్కఁ గన్పడన్
గ్రేవులు సోకఁ గల్పకముక్రిందఁ ద్రిభంగిగ నిల్చి యంగుళీ
వ్యాపితవంశపూర్తియయి వర్తిలు మోహనమూర్తి గొల్చెదన్."

—కృష్ణకర్ణామృతము.

నాఁటి తన విచిత్రానుభవములనుగూర్చి యాతఁ డిట్లు వచించును: "ధ్యానమునకుఁ గూర్చుండినంతనే త్రిశూలపాణియగు నొక సన్న్యాసి యీ శరీరమునుండి వెలువడి, 'ఇతరచింతల నన్నిఁటిని విడిచి భగవంతునియందే మనసు లగ్నముచేయుము' అని నన్ను ఆజ్ఞాపించును. అట్లు చేయనియెడల త్రిశూలమును శరీరమున గ్రుచ్చెదనని బెదరించును. నాలోనుండి వెలువడిన పాపపురుషునిఁ జంపిన దీ యతియే. దూరస్థులగు దేవతలను జూడఁగోరినను, దూర ప్రదేశములందలి సంకీర్తనము వినఁగోరినను, ఈ తేజోమూర్తియే లోనుండి బయల్వెడలి, తేజోమయమార్గమున ఆ తావులకుఁ బోయి, నాకోరిక తీర్చినపిమ్మట మరల శరీరమునఁ బ్రవేశించును."

కాలక్రమమున శిష్యులతో నాతఁ డిట్లు తెలుపును: "సరిగా నావలెనే యుండు నొక యువసన్న్యాసి నాలోనుండి వచ్చి సర్వవిషయములను నాకు బోధించువాఁడు. ఒక్కొక్కప్పుడు బాహ్యప్రజ్ఞ కొంచె ముండెడిది. మఱి యొక్కొక్కప్పు డాతని చేష్టలను గమనించుచు, వాక్కులను వినుచు, బాహ్యస్మృతి పూర్తిగాఁ గోల్పోయి జడునివలెఁ బడియుండువాఁడను. ఆతఁ డీశరీరమునఁ బ్రవేశించినపిమ్మటనే యథాస్థితి నొందువాఁడను. పూర్వ మాతనివలన ఏ తత్త్వ విషయములను వినియుంటినో, వానినే తిరిగి బ్రాహ్మణి, దిగంబరుఁడు (శ్రీ తోతాపురి) మొదలగువారు వచ్చి బోధించిరి—ఇదివఱకు (నేను) తెలిసికొనియుండిన తత్త్వము లనే వారు ఉపదేశించిరి. శాస్త్రవిధిని మన్నించి శాస్త్ర

ప్రామాణ్యమును బాటించుటకై (నా)యీ జీవితమున వారు గురువులుగా ఏర్పడినట్లు తోఁచుచున్నది. వారిని గురువులుగా గ్రహించుట కింతకంటె మఱియొక కారణము గోచరింపదు."

"అట్టి భావావేశమును గొంచెమైనను సామాన్యులగు లోకులు భరింపఁజాలరు; దానిలో నాల్గవవంతునకే శరీరము తుత్తునియలై పోవును. ఆ దశలో అహర్నిశము విశేషకాలము ఏదియోయొక రూపమున అమ్మదర్శనము నొందుచు, అనిర్వచనీయమైన నా పరితాపమును మఱవఁగల్గువాఁడను. అట్లు లభింపకుండినచో, ఈ శరీరము నిలిచి యుండెడిది కాదు. ఆ తేండ్లపర్యంతము కంటికొకకునుకైనను రాలేదు—ఎంత ప్రయత్నించినను ఱెప్పలు మూఁతపడెడివే కావు. కాలమే అపుడు స్ఫురించెడిది కాదు, శరీరస్మృతి సమసిపోయెను. అరుదుగా ఒకానొకప్పుడు లేశము శరీరము వైపునకు దృష్టి మఱలుట సంభవింప, పిచ్చివాఁడనై పోవుచున్నానేమోయను ఘోరభయము ఆవహించెడిది. అద్దమునెదుట నిలిచి, ఱెప్పలు మూఁతపడునేమోయని కండ్లలో వేలు పెట్టుకొందునుగదా, మూఁతపడవే! ఈ స్థితిని గాంచి భయభ్రాంతుఁడనై విలపించుచు, అమ్మ నిట్లు ప్రార్థించువాఁడను: 'అమ్మా! కేవలము నిన్నే నమ్మి యుండుటకును నా ప్రార్థన లన్నిఁటికిని ఇది యా ఫలము! శరీరమునకీ విషమవ్యాధి తెచ్చిపెట్టితివా?' కాని మఱు క్షణముననే, 'అమ్మా, ఈ శరీరమునకు ఏగతి పట్టినను సరే, నీవుమాత్రము నన్ను విడనాడకుము! కృపాకటాక్షము చూపుము! ప్రత్యక్షమగుము! తల్లీ! నీ దివ్యపాదార

విందములనే అనన్యగతిగా నమ్మియున్నానుగదా! నీకంటె నాకు దిక్కెవ్వరు?' అని బాష్పము లొలుక వేఁడికొన, మనస్సునకు మరల అద్భుతోత్సాహమును ఉత్తేజమును గలిగెడివి. శరీరము తృణప్రాయముగాఁ దోఁచెడిది. అపుడు అమ్మ—దయామయి—ప్రత్యక్షమై తన అభయవాణిచే నన్ను ఊఁరడించును.''

ఆఱు సంవత్సరములపర్యంతము శ్రీరామకృష్ణునకు కంటికి కునుకే పట్టలేదన్నచో, ఱెప్పలు మూఁతపడెడివే కావన్నచో, అదెంతటి తీవ్రభగవత్పరితాపమో, తన్మయావస్థయో, ఊహింపనగును. ఆఱు సంవత్సరములపాటు కాదుగదా, ఆఱుదినముల పర్యంతము నిద్ర యనునది లేకపోయినచో, లోకుల గతి యేమగునో వేఱుగఁ జెప్ప నక్కఱలేదు. కొలఁది క్షణములపాటి భగవదనుభవలేశముచే నైనను గలుగు మహావిశ్రాంతియు ప్రశాంతియు నెంతటి నిద్రాదులచేనైనను గలుగఁజాలవన్నచో, ఇంచుమించుగా అహోరాత్రము ఏదియోయొక రూపమునఁ దాను భగవద్దర్శనము నొందుచుండువాఁడననియు, లేనిచో శరీరము నిలిచియుండెడిది కాదనియు—ఇందలి కీలకమును—శ్రీరామకృష్ణుఁడే వెల్లడించియున్నాఁడుకదా? తత్త్వానుభూతి కెవ్వరును పరిమితి నేర్పఱుపఁజాలరనియు, నీవొక దివ్యానుభూతిని బేర్కొన్నచో, దానిని మించినది మఱొకటియు దానికి అతీతమైనది వేఱొకటియు నుండవచ్చుననియు నాతఁడు వచించును. ఆధ్యాత్మికసాధనప్రభావమున మనస్సు తగినంత నైర్మల్యము నొందునపుడు అదియే సాధకునకు గురువై

వర్తించుననని యాతఁడు తెలుపును. తనలోనుండి తన్నుఁ బోలు పురుషుఁడు వెలువడి సర్వవిషయములను దనకు బోధించుచుండినట్లు శ్రీరామకృష్ణుఁడు స్వయముగా దివ్యానుభూతి నందియుండెనుగదా? ధ్యానసిద్ధులగు మహాయోగుల వినిర్మలాంతఃకరణమున వేదవేదాంతతత్త్వరహస్యములును, భూతభవిష్యత్తులును సైతము అప్రయత్నముగా భాసించుననుటకు శ్రీరామకృష్ణుని యీ దివ్యానుభూతులే తార్కాణములు. ధ్యానప్రభావముననేకదా ఋషులు స్వయముగా మంత్రద్రష్టలై ప్రకాశించుచున్నారు? ఈశ్వరవాణిని వినిపించు దివ్యమైన రేడియో (Radio) కీలకముగదా ధ్యానము!

తన మహోన్నతాదర్శసిద్ధిని గాంచి యందు సుప్రతిష్ఠితుఁడగుటకై శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆచరించిన సాధనలు అనుపమానములు. కాంచనాసక్తి—ధనాసక్తి—తన మనసున లేశమైనను నుండరాదని, కలనైనను గలుగరాదని, నిశ్చయించుకొని యాతఁ డీ సమయమున నొక యపూర్వ సాధన నాచరించెను. గంగాతీరమునఁ గూర్చుండి, యొక చేతఁ గొంత మట్టిని, రెండవచేతఁ గొన్ని రూపాయలను గ్రహించి వాని విలువలను మనస్సున నెంచుకొనుచు, నొక చేతినుండి మఱియొక చేతిలోనికి మార్చుకొనుచు, భగవత్సాక్షాత్కారమునకు అవి రెండును నిరర్థకములేకదా యని నిశ్చయించుకొని వానిని గంగలోఁ బాఱవేయును. ఈసాధనను గూర్చియే కాలక్రమమున నాతఁడు భక్తులతోడను శిష్యుల తోడను నిట్లు వచించెను: "భగవంతుని బొందినచో, సమస్తము పొందినవాఁడనే. 'ఇది రూపాయ, ఇది మట్టి;

మట్టి—బంగారము; బంగారము—మట్టి' యనుచు వెండి బంగారములను త్యజించితిని. ధనమును మట్టిని గంగలోఁ బాఱవేసినాను. అంతట శ్రీమహాలక్ష్మి తన్ను నిరసించితినని నాపైఁ గోపగించునేమోయని, నాకు అన్నము దొరకకుండఁ జేసినను జేయునేమోయని, భయపడి యిట్లు ప్రార్థించినాను: 'అమ్మా! నీవు నా హృదయమున నెలకొనియుండుము, నాకు మఱేమియు అక్కఱలేదు.' ఆమెను సాక్షాత్కరించు కొనుటచే సమస్తము పొందుదునని నాకుఁ దెలియును!''

సర్వసమభావమున సుప్రతిష్ఠితుఁడగుటకై యాతఁడు చందనమును మలమును సమభావముతో స్పృశించును. మలమును నాలుకతోఁ దాఁకిన సంఘటనములు సైతము కలవు.

అహంకారనిర్మూలనకై శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆచరించిన సాధనలు అపూర్వములు. పేదలకును బిచ్చగాండ్రకును ఆలయమున సంతర్పణ చేయఁబడునపు డాతఁడు వారల యెంగిలి ఆకులను తలపై నిడుకొని మోసికొని వెడలి, యవ్వల విసర్జించి, వారు తినిన తావును స్వయముగా శుభ్రపఱిచిన సమయములు కలవు. వారును సాక్షాన్నారాయణస్వరూపు లేయను దివ్యభావమున వారల యుచ్ఛిష్టము నాతఁడొకప్పు డొకించుక భుజించియున్న సంగతి గమనించితిమికదా? ఆలయసేవకులు మలవిసర్జన చేయు ప్రదేశము నాతఁడు జడలు కట్టిన తన శిరోజములనే చీఁపురుగా గ్రహించి వానితో నూడ్చి, కడిగి, జగజ్జననిని, ''అమ్మా! వీరికంటె నే నధికుఁడ నను భావము నామనసున నెన్నఁడును గలుగకుండునట్లు

నన్ను అనుగ్రహింపుము!" అని ప్రార్థించెనని 'శ్రీ శ్రీరామ కృష్ణలీలాప్రసంగము' తెలుపుచున్నది. 'చెప్పరానివాండ్రు', 'అంటరానివాండ్రు', 'చండాలురు' అని నిరసింపఁబడుచుండిన హరిజనులయెడనైత మాతఁడు ఎట్టి పరమాదర్శ సేవకభావము చూపెనో శ్రీవివేకానందస్వామి My Master (నా గురుదేవుఁడు) అను తన మహోపన్యాసమున నిట్లు ప్రకటించియున్నాఁడు: "ఈ బ్రాహ్మణోత్తముఁడు (పొరుగున నివసించుచుండిన) యొక పంచముని సమీపించి, తన్ను వానియింట నీచసేవల నొనరింపనిమ్మని కోరెను... కాని యాతఁడు అందులకు అంగీకరించునా? అంగీకరింపలేదు. అందుచే అర్ధరాత్రమున, ఎల్లరును గాఢనిద్రలోనుండఁగా శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆ పంచమునింటఁ బ్రవేశించి, 'అమ్మా! జగజ్జననీ! నన్ను మాలమాదిగల సేవకునిగాఁ జేయుము! మాలవానికంటెను అల్పుఁడనను భావము నాకుఁ గలిగింపుము!' అని ప్రార్థించుచుఁ దన దీర్ఘశిరోజములతో వాని దొడ్డి నూడ్చును."

ఇట్టి నిరహంకారమున సహస్రాంశమైనను ఎవ్వనికబ్బునో వాఁడేకదా ధన్యాత్ముఁడు!

కాళీదేవి తన యభీష్టదైవతమైయున్నను, భగవానుని నానారూపములయెడ సమభావమునను, అభేదదర్శనమునను శ్రీరామకృష్ణుఁడు నెలకొనియుండెననుటకు అనేక నిదర్శనములను గనుఁగొనియున్నాము. ఇందులకు మఱియొక ప్రబలనిదర్శన మీ సమయమున సంఘటిల్లెను. ఒకనాఁడాతఁడచటి ద్వాదశశివాలయములలో నొకదానియందుఁ బ్రవేశించి, యఖండభక్తిపూర్వకముగా శివమహిమ్నస్తోత్ర

మును పారాయణమొనర్పసాగెను. అతులితభక్తిభావ సంభరితమైన యా స్తోత్రరాజమునందలి "అసితగిరిసమం స్యాత్కజ్జలం...."[1] అను నత్యంతరమణీయశ్లోకమునకు వచ్చినంతనే భావావేశము మహోన్నతస్థితి నంద, నాతఁడు పరమశివసాక్షాత్కారము నందుచుండెనో యనున ట్లుండెను. అట్టి తన్మయావస్థలో యథాతథముగా శ్లోకము నుచ్చరించుటకు అవకాశ మెక్కడిది? పాదములవరుసయు శ్లోకశబ్దములు సైతము విస్మృతమైపోయెను. "ఓ మహాదేవా! నీ మహిమాతిశయము నే నెట్లు వర్ణింపఁగలను?" అను మాటలు మాత్రము నోటినుండి వెలువడెను. కన్నీరు ధారాపాతముగాఁ బ్రవహించుచుండెను. ఇంతలో జను లనేకులు చుట్టును మూఁగిరి. ఆ సమయమున కాళికాలయమునకు వచ్చియుండిన మథురుఁడును శీఘ్రముగా అచటికి వచ్చెను. కాని శ్రీరామకృష్ణునకు శరీరస్మృతియే లేదు. లేనిపోని పెత్తనము చలాయింపఁజూచు నాలయోద్యోగి యొకఁడు, "ఈ పిచ్చివానిని స్వామిసన్నిధినుండి నెట్టివేయవలెను" అని పలుక, "తల మెడపై నుండఁజూచుకొనివాఁ డెవఁడైనను భట్టాచార్య

---

1 "అసితగిరిసమం స్యాత్కజ్జలం సిన్ధుపాత్రే
సురతరువరశాఖా లేఖినీ పత్త్రిముర్వీ;
లిఖతి యది గృహీత్వా శారదా సర్వకాలం
తదపి తవ గుణానా మీశ పారం న యాతి."

(ఓ మహేశ్వరా! నల్లని కొండయే సిరాయు, సముద్రమే సిరాపాత్రయు, కల్పతరుశాఖయే కలమును, భూమియే పత్త్రిమునునై, స్వయముగా వాగ్దేవియగు సరస్వతి వీనిని గ్రహించి సర్వకాలము వ్రాయఁబూనినను, నీ యనంతకల్యాణగుణపారమును బొందఁజాలదు.)

మహాశయునిఁ దాఁకవచ్చును" అని మథురుఁడు హెచ్చరించెను. కొంతసేపటికి శ్రీరామకృష్ణుఁడు మెల్లఁగా బాహ్యప్రజ్ఞ నొంది, అనేకులు తన్ను అవలోకించుచుండుట గని, "వివశుఁడనై యున్న స్థితిలో ఏమైనను అనుచితకార్యము చేసియుంటినా?" యని బాలకునివలె మథురు నడిగెను. మథురుఁడు బద్ధాంజలియై యిట్లు విన్నవించెను: "లేదు, బాబా! మీరు స్తవపఠనము చేయుచుండిరి. మీ ధ్యాన ప్రార్థనల కెవ్వరును భంగము కలిగింపకుండుటకై నే నిచట నిలిచియుంటిని."

ఈ విధముగా శ్రీరామకృష్ణునియెడ నానాఁటికి అతిశయించుచుండిన మథురుని గౌరవము మహత్తరభక్తిభావముగాఁ బరిణమించుటకు హేతుభూతమైన యొక అద్భుత సంఘటనము అచిరకాలముననే జరిగెను. తన గదికి తూర్పు తట్టున నున్న వసారాలో శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు గంభీరభావనిమగ్నుఁడై పచారుచేయుచుండెను. అపు డొంటరిగాఁ దన గదిలోఁ గూర్చుండియుండిన మథురుఁడు ఆతనివైపే తిలకించుచుండెను. కాని శ్రీరామకృష్ణున కా విషయమే తెలియదు. అకస్మాత్తుగా మథురుఁడు పరుగున వెళ్లి శ్రీరామకృష్ణునకుఁ బ్రణమిల్లి, బాలకునివలె విలపింప సాగెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు అబ్బురపడుచు, "ఏమిది? రాసమణిరాణి యల్లుఁడవగు నీ విట్లు ప్రవర్తించిన, లోకు లేమనుకొందురు? లెమ్ము, మనస్సు కుదుటఁబఱుచుకొనుము" అని పలికెను. కాని మథురుఁ డింకను విలపించుచునేయుండెను. భావావేశము కొంచె ముపశమింప నాతఁడు ఇట్లు విశద

పలికెను: "వసారాలో మీరు పచారు చేయుచుండఁగాఁ జూచితిని. ఒకవైపునకు వెళ్లునప్పుడు ఆనందమయి యగు జగజ్జననిరూపమునఁ గాన్పించితిరి, రెండవవైపునకుఁ దిరుగునప్పుడు సాక్షాత్ పరమశివస్వరూపమును దాల్చితిరి! మొదట భ్రమయేమో యనుకొంటిని. కన్నులు నులుముకొని మరలఁ జూతునుగదా, ప్రతిపర్యాయము ఆయద్భుత దృశ్యమే గోచరించెను." ఇట్లు పలుకుచు నాతఁడు మరల భావావేశమున విలపింపసాగెను. "నేనేమియు ఎఱుఁగను జుమీ!" అని సహజసరళరీతిని శ్రీరామకృష్ణుఁడు వక్కాణించెను. ఈ సంఘటనమునుగూర్చియే కాలాంతరమున నాతఁ డిట్లు తెలుపును: "మథురుఁడు ఊఁపిరాడఁడయ్యె. రాసమణిరాణి యీ సంగతి వినిన నేమనుకొనునోయని— ఆతని కే మాయామంత్రమో పెట్టితిననుకోవచ్చునని— భయపడితిని. పలువిధముల ఊఁతడింపఁగా అతఁడు ఊఁటట పొందెను. మథురుఁడు ఊరకే అంతగా ఉపచరించెనా? అంతగా ప్రేమించెనా? (తన శరీరమును జూపి తన్నుద్దేశించుచు) దీనినిగూర్చి యెన్నో దర్శనములను, అనుభూతులను అమ్మ యాతనికిఁ గలిగించెను...."

ఇంతటినుండియు శ్రీరామకృష్ణునకు ఏ యల్పసేవ చేయఁగల్గినను, అది అనన్యసామాన్యమగు తన మహాభాగ్యముగా మథురుఁడు పరిగణింపసాగెను.

రాసమణిరాణి రక్తగ్రహణివ్యాధిపీడితురాలయ్యెను. అవసానసమయము సమీపించెను. గంగాతీరమునకుఁ గొనిపోఁబడిన యా మహాభక్తురాలు తన యెదుట నున్న దీప

ములను గని, "వీనిని దీసివేయుఁడు. ఇపు డివి యెంత వెలవెలఁబోవుచున్నవో! ఆహా! అదిగో, నా తల్లి (జగజ్జనని) వచ్చుచున్నది—ఆమె దివ్యశరీరప్రభచే నల్దిక్కులును ప్రకాశించుచున్నవి!" అని క్షణ మూరకుండి, "అమ్మా! వచ్చితివా? ..." అనుచు, (1861-వ సం॥ ఫెబ్రువరి 19-వ తేదిని) భౌతికదేహము వీడి దేవీసాయుజ్యము నొందెను.

రాసమణిరాణి యనంతరము మధురుఁడు జమీందారి కంతకును వ్యవహారనిర్వహణకర్తయై, సర్వవిధములను శ్రీరామకృష్ణునకు వశవర్తియై నడచుకొనఁ బ్రయత్నించుచుండెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఏ యాత్రనైనను, పర్యటనమునైనను జేయఁగోరినపుడు మధురుఁడు వలయు నేర్పాటు లన్నియుఁ జేయుటయేకాక, పాణిహాటియందలి దేవతోత్సవమువంటి మహోత్సవములకు వెడలు సందర్భమున జనసమ్మర్దమువలన నాతని కెట్టి యిబ్బందియుఁ గలుగనీయకుండుటకై తఱచు కొంతమంది పరిచారకులతో స్వయముగా మాఱువేసమున వెంబడించును.

సాధనసమయమున ఆయా సాధనలకు వలయు సామగ్రి తనకుఁ జేకూర్పఁగల యొకవ్యక్తి ప్రాపు తన కొసఁగుమని శ్రీరామకృష్ణుఁడు దేవిని ప్రార్థించియుండెను. తనకై దేవిచే నియమితులైన యైదుగురు 'రసద్దారు' (సరఫరాదారు) లలో మధురుఁడు మొదటివాఁడని యాతఁడు తెలుపును. ఐనను మధురునకు విధ్యుక్తధర్మమును దెలుపుట కాతఁ డెన్నఁడును వెనుదీయువాఁడు కాఁడు. బంగారమును మట్టిపెళ్లను సమదృష్టితోఁ జూడఁగల్గిన ధీరుఁడు ధనికుని

కేల లోఁబడుదు? తన స్వాతంత్ర్యప్రవృత్తినిగూర్చి యాతఁడే యొకప్పు డిట్లు తెల్పెను: "మథురాబాబుతో నొకప్పు డిట్లంటిని: 'నీవంటి యొక గొప్పవాఁడు నన్ను గౌరవించు చున్నందువలన నేను కృతార్థుఁడనై పోతి ననుకొనఁబోకుము. నీవు నాకు విధేయుఁడవై యున్నను, కాకున్నను నా కొకట్టిదియే.'" మథురునియెడ నాతఁడు విశేషదాక్షిణ్యవంతుఁడై యుండియు, నిష్కర్షగా నాతనికి ధర్మమును దెలిపి, ఆవశ్యకమగుచో, కఠినముగా మందలించువాఁడనుట కొక నిదర్శనము నాతనివాక్కులలోనే తెలిపెదము: "రాధాకాంతాలయమున నొకప్పుడు విగ్రహాభరణములను దొంగ లెత్తుకొనిపోవుట తటస్థింప, సంగతిసందర్భములను గనుఁగొనుటకై మథురుఁడును నేనును ఆలయమునకు వెళ్ళితిమి. ప్రతిమను సంబోధించుచు మథురుఁ డిట్లు ఆక్రోశించెను: 'సిగ్గుచేటు! ఓ దేవుఁడా! నీవు అసమర్థుఁడవు! నీ యాభరణముల నన్నిఁటిని దొంగ లెత్తుకొనిపోవ నీ వేమియుఁ జేయఁజాలవైతివి.' అపుడు మథురునితో ఇట్లంటిని: 'ఛీ ఛీ! ఏమి అసంబద్ధప్రలాపము! నీ వేదో మహార్ఘ్యానిగాఁ జెప్పుచున్న నగలు జగదీశ్వరునకు మట్టిపెళ్లలపాటి చేయవుసుమీ! సౌభాగ్యదేవతయగు శ్రీమహాలక్ష్మి వాని సతి, వాని దాసి. దొంగ లెత్తుకొనిపోయిన నీ యీనూకల కోసము—ఈ మట్టిపెళ్లలకోసము—భగవంతుఁడు కలవరించు ననుకొనుచుంటివా? నీ విట్లు ఎన్నఁడును అనరాదు!'"

సిరిసంపదలయెడ శ్రీరామకృష్ణుని అనాసక్తి యెట్టిదో గమనించియున్నాము. ఇందులకు మఱియొక ప్రబలనిదర్శనము

ఈ సమయమునసే సంఘటిల్లెను. దీనినిగూర్చి యనంతర మాతఁడు భక్తులతో ప్రసంగవశమున నిట్లు తెలిపెను: "ఒకప్పుడు మథురుఁడు నాకు (పెద్ద)భూవసతి నీయఁగోరి—నాపేర వ్రాయఁదలఁచి—హృదయునితో సంప్రతించుచుండెను. కాళికాలయమునుండి యీ విషయమంతయు విని వెళ్లి మథురునితో ఇట్లంటిని: 'ఇదిగో, చూడు. అట్టి భావము నెన్నఁడును తలపోయకు. అది నాకు మహాహాని సుమీ!'"

"నరులను నారాయణునియెడ విముఖులను జేసి సంసారమున—పాపపంకిలమున—ముంచివేయునవి కామినీ కాంచనములే (కామకాంచనమోహామే)"యని శ్రీరామకృష్ణుఁడు లోకమునకు ఉపదేశించును. "నిధి చాల సుఖమా, రాముని సన్నిధిసేవ సుఖమా..."అని సార్థకనామధేయుఁడగు శ్రీ త్యాగరాజు దివ్యగాన మొనరించియున్నాఁడు గదా?

జాన్‌బజాఱునందలి తననివాసమునకుఁ దఱచు శ్రీరామకృష్ణుని ఆహ్వానించుచు, మథురుఁ డాతనితో మహానందమున అనేకదినములు గడపువాఁడు. సాయంకాలము విహారార్థము తన గుఱ్ఱపుసారటులోఁ దోడ్కొని వెడలును. ఆతని యుపయోగమునకై వెండిబంగారుపాత్రలను జేయించును: విలువైన వలువలను గొనివచ్చును. కాని జ్ఞానభక్తివైరాగ్యాదిమహైశ్వర్యవంతుఁడగు శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈ యైహికసంపద లన్నిఁటియెడలను అత్యంతము అనాసక్తుఁడై మెలఁగుచుండెను.

అగుచో, లోకులను ముప్పతిప్పలఁ బెట్టి మూఁడు చెఱువుల నీళ్లు త్రాగించు భోగ్యవస్తువాంఛ లెన్నఁడును శ్రీరామకృష్ణునకుఁ గలుగనే లేదా యనినచో, కలిగినవి; కాని తగురీతిని వానిని దీర్చుకొని యాతఁడు సమస్తభోగవాంఛాతీతుఁ డయ్యెను. స్వానుభవమును దెల్పుచు నిర్విషయమైన కాలక్రమమున నాతఁడే భక్తులతో నిట్లు వచించును: "త్యాగసాధనకై రాజసికభావము పూనువాఁడను. అచ్చపు జరీబుటావలువను, ఉంగరమును ధరింపవలయుననియు, పొడవైన గొట్టము గల హుక్కా పీల్చవలెననియు నా కొకప్పుడు వాంఛ కలిగెను. మథురాబాబు వీని నన్నిఁటిని గొని పంపెను. శాలువ ధరించితిని. హుక్కా కూడ అనేకరీతులను పీల్చితిని. ఒకప్పుడీవైపునకు, మఱియొకప్పుడావైపునకును ఒఱిగియు, ఒకప్పుడు తలయెత్తియు ఇంకొకప్పుడు వాల్చియు హుక్కా పట్టితిని. అంతట నాలోనే నిట్లు అనుకొంటిని: 'ఓ మనసా! దీనినే వెండిహుక్కా పీల్చుటందురు.' వెంటనే దానిని త్యజించితిని. మఱికొన్ని నిమిషములు శాలువను శరీరమున నుంచుకొని పిమ్మటఁ దీసివేసితిని. 'ఇదేకదా విలువైనవలువ! కాని యిది మానవుని రజోగుణము వృద్ధిచేయును' అనుచు, దానిని కాలిక్రింద వేసి త్రొక్కివేయుచు, దానిపై ఉమ్మివేయ నారంభించినాను![1]

---

[1] ఇంతటితో తృప్తినొందక దాని నాతఁడు తగులఁబెట్టఁబోవ, వాని కా గతి పట్టకుండ నెవ్వరో కాపాడిరనియు, మథురుఁ డీ సంఘటన మంతయు విని, "బాబా మంచిపని చేసినారు!" అని సంతసించెననియు 'శ్రీశ్రీరామకృష్ణలీలాప్రసంగము' తెలుపుచున్నది. (Sri Ramakrishna The Great Master, p. 441.)

"నా చిన్నతనమున ఒకనాఁడు గంగాస్నానము చేయుచుండఁగా, బంగారుమొలత్రాటితోఁ గూడిన యొక బాలుని జూచియుంటిని. దివ్యోన్మత్తస్థితిలో నుండఁగా నాకు స్వయముగా అట్టి యాభరణము దాల్పవలెనని మనసయ్యెను. దానిని నాకుఁ జేయించియిచ్చిరి; కాని దాని నెంతోసేపు ఉంచుకోఁజాలకపోతిని. దానిని ధరించినపుడు శరీరమున ఒకానొక వాయుప్రవాహము క్రిందినుండి మీఁదికెగయుచు బాధ కలిగింపసాగెను. సువర్ణస్పర్శచే ఆబాధ కలిగినది. కొద్ది క్షణములపాటు ఆ నగ దాల్చి యావలఁ బెట్టవలసివచ్చెను. లేనియెడల దానిని త్రెంపివేసికోవలసివచ్చెడిది.

"భోగలాలస మంచిది కాదు. అందుచే నాకు ఏ కోర్కెలు కలిగినను నెఱవేర్చుకొనువాఁడను. ఒకప్పుడు పెద్ద బజాఱులో రంగురంగుల 'సందేశ్' (ఒకవిధమైన పాల మిఠాయి) చూచి తినఁగోరఁగాఁ దెచ్చిపెట్టిరి. ఎంతో తింటిని. తత్ఫలితముగా జబ్బుచేసినది.

"ఒకప్పుడు వివిధనగరములలోని పేరు పొందిన మిఠాయులను తినవలయునని నాకు వాంఛ కలిగినది.[1]

---

1 ఒకానొక మధురభక్ష్యము తినవలయునని నీ మనస్సు ఉబలాటపడుచున్నచో దానిని సంపాదించి నోటఁబెట్టుకొని నములుచు, "ఓ మనసా! దీని మాధుర్యానుభవము ఇది గొంతుక్రిందికి దిగునంతవఱకే. అనంతర మిదియు ఇతరపదార్థముల వలెనే రక్తమాంస మలమూత్రాదులుగా మాఱిపోవును. అధికముగాఁ దిన్నచో వ్యాధి సంభవించును. ఇట్టి క్షుద్రవస్తువుపై నీ కింత మోహమేల?" యని మనస్సునకు ఉద్బోధించుకొనుచు, ఈవిధమైన వివేచనతో నొకటిరెండుసార్లు దాని ననుభవించినయెడల తత్కాంక్ష తీఱిపోవునని శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యులకు బోధించును.

"ఒక యేకాదశినాఁడు కృష్ణకిశోర్ [1] లూచీ (ఒక విధమైన పూరీ)లను కూరను దినుచుండఁగాఁ జూచితిని. హృదయునితో నిట్లంటిని: 'హృదు, కృష్ణకిశోరుని ఏకాదశి నవలంబింపవలయు నని నాకు కోరిక గలుగుచున్నది.' ఒకనాఁడు అట్లే చేసితిని. బాగుగా కడుపునిండఁ దింటిని. ఆమఱునాఁడు ఉపవాసముచేయవలసివచ్చెను!

"వాంఛ లున్నంతవఱకు—భోగలాలస యున్నంత వఱకు—ముక్తియనున దెవ్వరికైనను అసంభవము.

(సన్న్యసింపఁబోవు శిష్యులను అవలోకించుచు) "చిల్లరకోర్కెలనే యిట్లు వివేకముతో నెఱవేర్చుకొనుటచే వానిని బరిత్యజించుట—వానియందలి రాగమును నివర్తించుకొనుట—సాధ్యమగును, కాని పెద్దవాని విషయమున నిది యసాధ్యము. అట్టికామోపభోగములకు దిగినంతనే వానిలోఁ జిక్కుకొనిపోవుచుందురు. అట్టివానిని వివేకముచేతను, వాని యందలి దోషములనుగూర్చి చింతించుటచేతను మనసునుండి తఱిమివేయవలయును."

తాను భక్తరాజై యుండవలయు ననియు, శుష్కసాధువై యుండక భక్తజనసాంగత్యమున ఆనందించుచుండ వలయుననియుఁ దనకు రెండుకోర్కె లుండెడివని శ్రీరామకృష్ణుఁడు కాలక్రమమునఁ దెలుపును.

ఒకనాఁడు సమాధిస్థితుఁడై మథురునియింట శ్రీరామకృష్ణుఁడు పరుండియుండఁగా, మెల్లమెల్లఁగా బాహ్యప్రజ్ఞ

---

[1] ఈమహనీయునితో శ్రీరామకృష్ణుని సంసర్గమునుగూర్చి 'సాధు పండితసంసర్గము' అను ప్రకరణమునఁ జెప్పఁబడును.

నంచుచుండఁగా, ఆతని యద్భుత సహనశీలమును జాటు నొక సంఘటనము జరిగెను. దానినిగూర్చి యాతఁడు కాల క్రమమున ప్రసంగవశమున నొకరి కిట్లు చెప్పెను: ("నన్ను తన్నిన) అతఁడు కాళీఘట్టపు చంద్రహాల్దార్. తఱచు మథురునింటికి వచ్చుచుండువాఁడు. ఒకనాఁడు భగవదావేశ స్థితిలో (మథురునింట వెలుపలిగదిలో) క్రిందఁ బరుండియుంటిని. ఆ గది చీఁకటిగానుండెను. మథురాబాబునకు ప్రీతిపాత్రుఁడ నగుటకై నేను ఆతన్మయస్థితి నటించుచుంటి నని చంద్ర హాల్దార్ తలఁచెను. గదిలో ప్రవేశించి తన కాలిజోళ్లతో నన్ను తన్ననారంభించెను. శరీరమున నల్లని జాడలు పడినవి. ప్రతివారును ఈ సంగతి మథురాబాబునకుఁ జెప్పఁబూనిరి; కాని నేను వలదంటిని."

కాళీఘట్టపు కాళికాలయమున మథురుని కుటుంబ పురోహితుఁడై యుండిన యీ చంద్రహాల్దార్ మథురుని వశపఱుచుకొనఁ బూనుటలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు తనకు పోటీదారుఁ డని యెంచి, "మథురాబాబు నే మంత్రముచే వశపఱుచుకొంటివో చెప్పు" మని శ్రీరామకృష్ణుని గుంజి గుంజి యడిగి తన్నెననియు, అచిరకాలముననే ఏదియో మఱియొక కుత్సార్యమూలమున మథురునిచే పదభ్రష్టుఁడు చేయఁబడెననియుఁ దెలియవచ్చు[illegible]న్నది. మహాభాగవతా పచారఫల మనుభవింపక త[illegible]

131

భైరవీ బ్రాహ్మణి

శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఒకనాఁడు ఉదయము ఆలయో ద్యానమున పూలు కోయుచున్న సమయమున, నావనుండి యొక స్త్రీ చేత నొక చిన్న మూటతో అచటి చిన్న స్నానఘట్టమున దిగుట గాంచెను. నడిమి వయస్సు. స్ఫురద్రూపము. విరియఁబోసికొనిన దీర్ఘశిరోజములు. సన్న్యాసిని యని సూచించుచున్న కాషాయవస్త్రములు. ఆమెకు నలుబదియేండ్లుండునుగాని యంత వయస్సు గలదిగాఁ గనఁబడదు. ఏదియో అలౌకికాకర్షణ కలుగ, శ్రీరామ కృష్ణుఁడు తన గదికి వెడలి హృదయునిచే నామెకుఁ గబురంప, వెంటనే యామె వచ్చెను. శ్రీరామకృష్ణునిఁ గాంచినంతనే ఆనందబాష్పములను విడుచుచు, ఆశ్చర్యానురాగములతో నామె, "నాయనా! నీ విచట నుంటివా! గంగాతీరమున నీ వున్నట్లు గ్రహించి యింతకాలముగా నీకోసము వెదకుచుంటిని; ఇపుడు నిన్నుఁ గనుఁగొంటిని!" అని పలికెను. "అమ్మా! నన్ను గుఱించి నీ వెట్లు తెలిసికోఁగలిగితివి?" అని శ్రీరామక[illegible] నామె యిట్లు తెలిపెను: "మీలో ముఁ[illegible]వలసియుండు నని జగదంబ కృపచే [illegible]సి. తూర్పు వంగదేశమున ఇద్దఱిన[illegible]నేఁ డిచట నిన్నుఁ గనుఁ

గొన్నాను.'' తన్నెడఁబాసియున్న తల్లిని గలసికొనిన బిడ్డ వలె శ్రీరామకృష్ణుఁడును ఆనందపరవశుఁ డయ్యెను.

కొంతసేపటి కామె స్వవిషయము తెలిపెను. ఆమె పేరు యోగేశ్వరి.[1] వంగదేశమందలి జయశూర్ (?) [Jessore] జిల్లాలో నొక బ్రాహ్మణవంశమున నామె జన్మించెను. ఆ దేశమందలి ముప్వురు మహనీయులకు సాధన యందుఁ దాను సాయమొనర్పవలసియున్నట్లు యోగదృష్టి వలన నామె గ్రహించెను. వారిలో నిదివఱకే యామె కలసి కొనిన వ్యక్తులు 'చంద్ర', 'గిరిజ' యనువారు. శ్రీరామకృష్ణుఁ డామెదగ్గఱఁ గూర్చుండి, తల్లికిఁ దన హృదయరహస్యము లను దెలుపు బాలునివలెఁ దన సాధనానుభవవిశేషములను, జనులు తన్ను పిచ్చివాఁడనుచుండుటయు సర్వము తెలిపి, ''అమ్మా! ఈ లక్షణములకు అర్థ మేమి? నిజముగా నేను పిచ్చివాఁడనైతినా? అహర్నిశము జగన్మాతను ప్రార్థించు చున్నందుల కిదియేనా ఫలితము?'' అని పదేపదే ప్రశ్నింప సాగెను. పరమాశ్చర్యానందములతో ఈ కథ యంతయు విని, పరిపూర్ణమాతృవాత్సల్యముతో ఆ యోగిని యిట్లు సమాధానించెను: ''నాయనా! నిన్ను పిచ్చివాఁ డనువా రెవరు? ఇది పిచ్చి కాదు. శాస్త్రములలో 'మహాభావము'[2]

---

1 తాంత్రికసంప్రదాయమునకుఁ జెందినదై సాధారణముగా శివు నుపాసించు సన్న్యాసినియే 'భైరవి.' శ్రీరామకృష్ణునిచే 'బ్రాహ్మణి'యని చెప్పఁబడుచుండిన యీమె నింగుచే 'భైరవీబ్రాహ్మణి' యని పేర్కొని యున్నాము.

2 'వాత్సల్యమధురభావ దివ్యానుభవములు' అను ప్రకరణమున దీనినిగూర్చి వివరింపఁబడును.

అని చెప్పఁబడియున్న దివ్యస్థితియే నీ స్థితి. తన్మూలముననే నీ కివన్నియుఁ గలుగుచున్నవి. ఈ నీ దివ్యస్థితిని గ్రహింపఁజాలనిలోకులు—అజ్ఞానులు—నిన్నుపిచ్చివాఁడనుచున్నారు. శ్రీరాధకును శ్రీచైతన్యమహాప్రభువునకును ఈ స్థితి లభించినది. ఇవన్నియు భక్తిశాస్త్రములలోఁ దెలుపఁబడియున్నవి. ఆ గ్రంథములు నాయొద్ద నున్నవి. ఆత్మసమర్పణ మొనర్చుకొని భగవత్ప్రాప్తికై పరితపించువారెవ్వరైనను, పూర్వము కానీ, వర్తమానమునఁగానీ, ఈ స్థితి పొంది దీని నధిగమింపవలసినవారే యని నిరూపింపఁగలను.'' ఈ వాక్యులు విని శ్రీరామకృష్ణుఁడు అపూర్వధైర్యోత్సాహానందితుఁడయ్యెను.

అనంతరము ఆ యోగిని భిక్షాటన మొనర్చి తెచ్చిన యాహారపదార్థములను వండి, నివేదనార్థము తన యిష్టదైవప్రతీకము ముందుంచి ధ్యానస్థితురాలయ్యెను. ఆమె చెక్కిళ్లపై ఆనందాశ్రుధారలు ప్రవహించుచుండెను. ఇంతలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు అర్ధబాహ్యప్రజ్ఞావస్థలో అచటికి వచ్చి యా నైవేద్యమును భుజింపసాగెను. కొంతసేపటి కామె కన్నులు తెఱచి, ధ్యానావస్థలోఁ దనకుఁ గలిగిన దివ్యానుభవమును, శ్రీరామకృష్ణుని చర్యయు నేకరీతి నుండుట చూడఁగా నామె మేను పులకరించెను. దేహస్మృతి నొందినపిమ్మట శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన కార్యమునకు లజ్జించి యామెను క్షమాపణ వేఁడుకొనఁ, నామె యాతని నూఱడించి, ''నేఁటికి నాపూజ సఫలమైనది'' అని వచించుచు, ఆ భుక్తశేషమును మహాప్రసాదముగా భుజించి, తన సాలగ్రామమును గంగార్పిత మొనర్చెను.

ప్రథమసమావేశముననే ఉభయులకును ఏర్పడిన మాతాపుత్త్రసంబంధము నానాఁటికి ప్రబలమయ్యెను. ఇరువురును పగటిపూట పంచవటియందు చాలసేపు పారమార్థిక ప్రసంగములుచేయువారు. తంత్రశాస్త్రవైష్ణవభక్తిశాస్త్రములలో విజ్ఞాననిధియగు బ్రాహ్మణి—శ్రీరామకృష్ణునిచే ఎక్కువ వాడుక చేయఁబడిన యీనామముననే యామె నిఁకఁ బేర్కొందము—ఆతఁడు తన వివిధదివ్యానుభవములనుగూర్చి వేయు ప్రశ్నలకు శాస్త్రప్రమాణముల నుదాహరించుచు సదుత్తరము లొసఁగును.

వచ్చిననాఁటినుండి కొలఁదిదినములుగా ఆలయావరణముననే బ్రాహ్మణి నివసించుచుండెను. ఆమెతోడి తన సన్నిహితత్వము లోకుల యుహాపోహలకు కారణము కావచ్చునని శ్రీరామకృష్ణునకుఁ దోఁప, ఆతని సూచన ననుసరించి యామె దక్షిణేశ్వరమునకు రెండుమైళ్లదూరముననుండిన అరియాదహా యను గ్రామమున దేవమండలఘట్టముకడ నివాస మేర్పఱుచుకొని యటనుండి ప్రతిదినము నాతనిఁ జూడవచ్చుచుండెను. వాత్సల్యభక్తిభావప్రపూరితహృదయయై యామె శ్రీరామకృష్ణుని గోపాలునిగా భావించును. దివ్యప్రేమానురాగములతో నాతనికి వెన్నను, మధురాహారములను బెట్టును. ఒక్కొక్కప్పు డెటనుండియో పట్టుచీరను నగలను దెచ్చికొని తాల్చి, యిరుగుపొరుగిల్లాండ్రను వెంట నిడుకొని తన్మయురాలై వాత్సల్యభక్తికీర్తనలను బాడుచు, మహోత్సవమున శ్రీరామకృష్ణునికడకు వచ్చి, తాను దెచ్చిన భక్ష్యములను దినిపించును. ఇట్టి దృశ్యములచే, పవిత్రసన్నివేశములచే,

చూపఱ కామె యశోదను తలఁపునకుఁ దెచ్చుచుండెడిది.

ఈ సమయమున శ్రీరామకృష్ణునకు శరీరమున మరల దుర్భరమైన మంట కలుగసాగెను. ఉదయమున ప్రారంభమై మధ్యాహ్నమునకు బాధ దుస్సహమగుచుండెను. నిపుణులగు వైద్యులుసైతము తమ ప్రయత్నములచే నేమియుఁ జేయఁ జాలరైరి. ఆ తాపము భరింపఁజాలక మూఁడు నాలుగు గంటలసే పాతఁడు గంగానదిలోఁ గూర్చుండును. ఇంకను నీళ్లలో నానినచో, ఉన్న బాధకుఁ దోడు మఱే బాధలు కలుగునో యని, బైటికి వచ్చి, తడిగుడ్డలో అలుకఁబడి మఱింత చల్లఁబఱుపఁబడిన చలువఱాతినేలపైఁ బొరలాడును. బ్రాహ్మణి యీతాప మఖండ భగవత్పరితాపసంజనితమనియు పూర్వము శ్రీ రాధాదేవికిని శ్రీ చైతన్యదేవునకును నిట్టి దుస్సహశరీరతాపము కలిగినట్లు గ్రంథములు తెలుపుచున్న వనియుఁ జెప్పి, శరీరమున గంధము పూసికొని సుగంధకుసుమ మాలలను దాల్చుటే శాస్త్రోక్తనివారణోపాయమని తెలిపెను. అపురూపమైన యీ చికిత్సచే బాధ మూఁడునాళ్లలోనే పూర్తిగా నివారణమయ్యెను. ఇది యిట్లుండ, శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు సిహొాక్ గ్రామమునకు వెడలుచుండ, ఆతని శరీరమునుండి యిరువురు బాలురు వెలువడియుండి రను వృత్తాంతము ఆతనివలననే బ్రాహ్మణి విని, యీ సంఘటనము లన్నియు శ్రీ చైతన్య శ్రీ రామకృష్ణుల యేకత్వమునకు నిదర్శనము లని నిశ్చయించుకొని, "శ్రీ చైతన్యుఁ డీసారి (తన నిత్యసహవాసి యగు) నిత్యానందుని 'ఒఱ' యందు

ఆవిర్భవించియున్నాఁడు'' అని శ్రీరామకృష్ణునకుఁ జెప్పెను.[1]

కొన్ని దినములైనపిమ్మట శ్రీరామకృష్ణునకు తీవ్రమైన మఱియొక బాధ కలుగసాగెను. దానినిగూర్చి యాతఁడే యిట్లు పలుకును: ''ఎంత తినినను తనివి తీఱని దారుణమైన ఆఁకలి! తినిన ఉత్తరక్షణముననే తిరిగి ఆఁకలి! ఏమి తిందునా యను తలంపు తప్ప అహర్నిశము మఱియొక తలంపే లేదయ్యె! 'ఈ క్రొత్త వ్యాధి యేమై యుండునా?' యని కలవరపడి బ్రాహ్మణికిఁ దెలుపఁగా, ఆమె యిట్లు సమాధానించెను: 'నాయనా! భయము లేదు. భగవదనుభవ మార్గమున పురోగమించువారి కిట్టి స్థితులు గలుగుచుండునని శాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి. నేను దీనిని కుదుర్పఁగలను.' ఇట్లని యామె అటుకులు మొదలుకొని 'సందేశ్', 'రసగుల్లా' వంటి భక్ష్యముల పర్యంతముగల నానావిధరుచ్యాహారములను సమృద్ధిగ నొక గదిలో మథురునిచే అమర్పఁజేయించి, 'అహర్నిశము ఈ గదిలో ఉండి, యిచ్చవచ్చినప్పుడు ఇచ్చ వచ్చినదానిని దినుచుండు'మని నాకుఁ జెప్పెను. నే నందుండి పచారుచేయుచు, వానిని అవలోకించుచు, చేతఁబట్టుకొనుచు, ఇపు డొక దినుసు, మఱియొకప్పుడు మఱియొక దినుసు— ఈ విధముగా యథేష్టముగాఁ దినుచుంటిని. ఇట్లు మూఁడు

1 ''చైతన్యదేవుఁడు భగవదవతారము'' అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు కాలక్రమమున వక్కాణించియుండ, నరేంద్రుఁడు—శ్రీరామకృష్ణుని ప్రియతమశిష్యుఁడు—''అద్వైత-చైతన్య-నిత్యానందు లను నీ ముగ్వురును తానేయని ఠాకురు (శ్రీరామకృష్ణుఁడు) నాతో ఎన్నియో సార్లు చెప్పియుండిరి'' అని వచించును. (Refer The Gospel of Sri Ramakrishna, pp. 235, 393, 615, 913.)

నాళ్లు గడచునప్పటికి ఆ విపరీత క్షుద్బాధ నివారణమైనది.''

ఇంతటి ఉద్ధృతముగాఁ గాకున్నను, విపరీతమైన యీ యాఁకలి శ్రీరామకృష్ణునకు జీవితమునఁ బెక్కుసార్లు కలిగెను.

శ్రీరామకృష్ణుని వాస్తవవ్యక్తిత్వమునుగూర్చి తాను జేసిన ప్రతిపాదనము శంకింపఁబని లేదని బ్రాహ్మణి యిపుడు నిశ్చయించుకొనెను. ఆతఁడు కేవలసాధారణభక్తుఁడు కాఁడనియు, ఉన్నతాధ్యాత్మికానుభవములను బడసిన మానవాతీతుఁడుకూడఁ గాఁడనియు, ఏదియో మహాకార్యము నిమిత్తము ఆవిర్భవించిన సాక్షాద్భగవదవతారమూర్తి యనియు నామె యాతనితోడనేకాక, హృదయుఁడు మున్నగువారితోడను ధారాళముగాఁ బ్రకటింపసాగెను. ఈ సందర్భమున వెలువడిన యొక ప్రసంగమున నామె, వైష్ణవపండితుల యెదుటఁ దన వాదమును ఋజువుచేయ సంసిద్ధురాల నని శ్రీరామకృష్ణునకును మథురునకును దెలిపెను.

బ్రాహ్మణి యొనర్చిన ప్రకటనము కాళికాలయమున విశేషసంచలనము గలిగించెను. సరళబాలహృదయుఁడగు శ్రీ రామకృష్ణుఁడు పండితసమావేశము జరుపఁబడుటకై ఆత్రము చూపసాగెను. బ్రాహ్మణి యభిప్రాయమునుగూర్చి సంశయాందోళితమానసుఁడై యుండిన మథురుఁడు సమావేశము నొనఁగూర్ప నిశ్చయించెను.

సుప్రసిద్ధపండితులగు వైష్ణవచరణుని, గౌరీకాంత తర్కభూషణుని ఆహ్వానింప నిశ్చయించిరి. వైష్ణవచరణుఁడు మహాభక్తుఁడని ప్రసిద్ధిగాంచి, తత్ప్రాంతమున వైష్ణవసమాజ నాయకుఁడై యుండెను. గౌరీకాంతుఁడును సాధనసంపన్నుఁ

డగు మహావిద్వాంసుఁడు. ఇరువురును మహాపరీక్షాదక్షులు. కొలఁది దినములలో వైష్ణవచరణుఁడు దక్షిణేశ్వరమునకు వచ్చెను. సభ సమావేశ మయ్యెను. పండితుల తోడను, మథురునితోడను, స్వయముగా శ్రీరామకృష్ణుని తోడను గూడియుండిన యా సభలో బ్రాహ్మణి శ్రీరామకృష్ణుని వివిధదివ్యానుభూతులను—తాను విన్నవియు స్వయముగాఁ గన్నవియునగువాని నన్నిఁటిని—ఉగ్గడించి, శాస్త్రప్రమాణములను క్రోడీకరించుచు, అతఁడు సాక్షాద్భగవదవతారమని మహాధైర్యస్థైర్యములతో, అప్రతిహతయుక్తులతోఁ బ్రకటించెను. ఈ చర్చ కంతకును మూలపురుషుఁ డగు నాతఁడు ఆతరుణమున నెట్లుండెను? ఆ చర్చయు, తత్పరిష్కారమును దన కెంతమాత్రమును సంబంధింపనిదో యనునట్లు కేవలము ఉదాసీనుఁడై, అచ్చట జరుగు వినోదమునకు ఆనందించు బాలునివలె నొకప్పుడు నవ్వుచు, మఱియొకప్పుడు చెంతనున్న సంచినుండి సుగంధద్రవ్యములను చిటికెఁడు నోట వైచుకొనుచు, వేఱొక సమయమున, "ఇటు చూడుఁడు, ఒకప్పుడు నా కిట్లుండును, మఱియొకప్పు డట్లుండును" అని వైష్ణవచరణునకుఁ జెప్పుచు, స్వీయదివ్యభావనిమగ్నుఁడై హాయిగాఁ గూర్చుండియుండెను. బ్రాహ్మణి యొనర్చిన సిద్ధాంతముల నన్నిఁటిని వైష్ణవచరణుఁడు మనఃపూర్వకముగా ఆమోదించి, లోకాతీతవ్యక్తులగు నే కొందఱియందో మహాభావమునందలి కొన్ని దివ్యలక్షణములుమాత్రమే గోచరించియుండ, శ్రీ రామకృష్ణునియం దవన్నియు పూర్తిగా

వ్యక్తమైయుండుట అత్యాశ్చర్యకరమైన విషయమని వక్కాణించెను. మథురుఁడు మున్నగువారు ఈ పరిష్కారమును విని నిశ్చేష్టులైరి. శ్రీరామకృష్ణుఁడు—బాలునివలె—మథురునితో నిట్లు పలికెను: "ఏమనుచున్నాఁడో అతఁడు! ఏమైనను ఇది రోగము కాదని గ్రహించి సంతోషించుచున్నాను."

శ్రీ రామకృష్ణునియెడ మహాగౌరవమున వైష్ణవచరణుఁ డింతటినుండి తఱచు దక్షిణేశ్వరము వచ్చి యాతనిని సందర్శించి తన గుప్తసాధనల నాతనికిఁ దెల్పుచు, హితోపదేశములను గైకొనసాగెను. వైష్ణవచరణుఁడు వంగీయ వైష్ణవమతమందలి 'కర్తాభజా' సంప్రదాయమునకుఁ జెందిన వాఁడు.[1] కలకత్తాప్రాంతమున నున్న యొక గ్రామమున నీతని శిక్షణమున సాధనల నభ్యసించుచుండిన స్త్రీపురుషశిష్యులనేకు లుండిరి. వైష్ణవచరణుఁడు శ్రీరామకృష్ణునిఁ బెక్కుమాఱు లచటికిఁ దోడ్కొని వెడలెను. ఈ సంప్రదాయములోని స్త్రీపురుషులలో ఒండొరులకుఁ గల యసాధారణమైన చనవు శ్రీరామకృష్ణునకు దుస్సహమై యుండెడిది. కాని యందును గొందఱు నిజమైన భక్తు లుండుటచే అనంతర మాతఁడు తన యభిప్రాయమును మార్చుకొనెను. వామాచారపరులయెడ రోఁతను దొలఁగించుటకై కాలాంతరమున శిష్యుల కాతఁ డిట్లు ఉపదేశించును: "ఆహా! మీ రేల ద్వేషింపవలయును? వామాచారపరులది సైతము భగవత్ప్రాప్తిమార్గములలో ఒక మార్గమే యని, కాని యది అశుద్ధమార్గ మని, గ్రహింతురుగాక. ఇంటికి సింహద్వార

[1] ఈ సంప్రదాయస్థులు గురువునే భగవంతునిగా ఆరాధింతురు.

మనియు, దొడ్డిగుమ్మమనియు, పాకివాండ్రు ప్రవేశించు గంత గుమ్మమనియు అనేక ద్వారము లుండవచ్చునుగదా? ఎందుండియైనను సరియే, ఇంటిలోఁ బ్రవేశింపవచ్చును—గమ్యమును జేరవచ్చును. కాని మీరు వామాచారపరుల ననుకరింపవలెననియు, వారితోఁ గలసిమెలసి తిరుగవలెననియునా, నాయభిప్రాయము? కాదు, కాదు. ఐనను వారియెడ మీరిసుమంతైనను ద్వేషభావము నొందరాదు.''

స్మరణీయమైన యీ సమావేశము జరిగిన కొన్నాళ్లకు బాంకురాజిల్లాయందలి ఇందేశగ్రామమునుండి గౌరీకాంత తర్కభూషణుఁడు కూడ దక్షిణేశ్వరమునకు వచ్చెను. గొప్ప తాంత్రికసాధకుఁడగు నీతఁడు ప్రతిసంవత్సరము దుర్గాపూజా దినములలో తన భార్యనే దేవీప్రతీకముగా ఆరాధించువాఁడు. ఈతఁడు హోమముచేయు విధానము అత్యాశ్చర్యకరము. లోకసామాన్యరీతిని నేలపై సమిధలు పేర్చి హోమముచేయుటకుబదులు తన యెడమఱచేయి వాతావరణమునఁ జాపి, దానిపై నించుమించు మూఁడున్నర మణుఁగుల బరువుగల సమిధలను బేర్చి, కుడిచేతితో వానికి నిప్పంటించి, హోమక్రియ పూర్తియగువఱకు చేతి నట్లే యుంచి హోమమాచరించువాఁడఁట! ఆతని యీ యద్భుతప్రక్రియను స్వయముగాఁ దాను జూచితిననియు, అది యాతని అలౌకికశక్తులలో నొకటనియు శ్రీరామకృష్ణుఁడు వచించును.

గౌరీకాంత పండితుఁడు దక్షిణేశ్వరమునకు వచ్చిన సందర్భమున జరిగిన యొక విచిత్రసంఘటనమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు తఱచు భక్తులతో ముచ్చటించువాఁడు.

వాదమున ఈ పండితప్రకాండునిముం దెవ్వరును నిలువఁజాల కుండెడివారనియు, అది యాతనికి దేవీప్రసాదలబ్ధమైన యొక అమానుషశక్తియనియు జనులు చెప్పుకొనువారు. వాదమునకై ఏ పండితసభకైనను ఆహ్వానింపఁబడినపు డీతఁడు శ్రీ శంకరాచార్యకృత మగు దేవీస్తవమందలి "నిరాలంబో లంబోదరజనని కం యామి శరణమ్" (ఓ లంబోదరజననీ! (లంబోదరుఁడగు గణేశుని తల్లీ!) నిరాలంబుఁడనగు నేను నిన్నుఁగాక మఱెవ్వరిని ఆశ్రయింతును?) అను పాదమునకు ముందు 'హా-రే-రే-రే'యను బీజాక్షరములను జేర్చి మేఘగర్జారావమునఁ బఠించుచు, ఉద్దీప్తశక్తిమంతుఁడై, సమస్త ప్రతివాదిభయంకరుఁడై సభలోఁ బ్రవేశించువాఁడఁట! అంత నాతఁడు మల్లురవలె జబ్బకొట్టి సభలో వీరాసనమునఁ గూర్చుండి అజేయుఁడై భాసించును. దక్షిణేశ్వర కాళికాలయావరణములోనికి సైత మాతఁ డీ గర్జారావముచేయుచునే ప్రవేశించెను. ఆ సమయమునఁ దన గదిలోఁ గూర్చుండి యుండిన శ్రీరామకృష్ణునకు ఈ యుద్దండపండితుని శక్తులను గూర్చి యేమియుఁ దెలియకుండినను, ఏదియో అంతశ్శక్తి ప్రేరణమున, నాతఁడు పండితుఁడు ఉచ్చరించిన శబ్దములను మఱింత గంభీరధ్వనితో ఉచ్చరించెను. అది విని పండితుఁడు మఱింత బిగ్గఱగా అఱచెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు దానిని మించిన కంఠధ్వనితో అఱచి సమాధానించెను. ఇరువురకును ఈపోటీ జరుగుచుండ, తన్మూలమున వెలువడుచుండిన గావుకేకలు, బందిపోటుదొంగలు భయంకర ధ్వనులతో దోపిడిచేయు చున్నట్లు తోఁప, దేవాలయరక్షకభటులు నలువైపుల

నుండియు దుడ్డుకఱ్ఱలతో అచటికిఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చిరి! ఎవరిది పెద్దగొంతో పరీక్షించుకొనుచందమున ఆ పండితుఁడును తమ 'పిచ్చిపూజారి'యు అట్లు అఱచుచుండినట్లు కనుఁగొని యెల్లరును గడుపుబ్బ నవ్వుచు నిలుచుండిరి! శ్రీరామకృష్ణుని కంటె బిగ్గఱగా ఘోషింపఁజాలక పండితుఁడు మొగము చిన్నపుచ్చుకొని మెల్లఁగా కాళికాలయమునఁ బ్రవేశించెను. వాదమున 'గౌరి' అజేయుఁడగుటకు కారణభూతమయ్యు, భగవత్సాక్షాత్కారమునకు అవరోధమును గల్పించుచుండిన యా యసాధారణశక్తులను ఆతని మేలుకొఱకే జగజ్జనని తన లోనికి (శ్రీరామకృష్ణునిలోనికి) ఆకర్షించెనని యనంతరము శ్రీరామకృష్ణుఁడు తెలిపెను.

గౌరీకాంతపండితుఁడు వచ్చినపిమ్మటఁ గొలఁదిదినములలో మథురుఁడు మఱియొక పండితసభ సమావేశపఱిచెను. వైష్ణవచరణుఁడును విధాయకముగా ఆహ్వానింపఁబడెను. ఆతఁడు వచ్చుట ఆలస్యమగుటచే, శ్రీరామకృష్ణుఁడు గౌరీకాంతునితోఁ గూడి కాళికాలయముమ్రోల నాట్యమందిరమున నేర్పఱుపఁబడిన సభామంటపమునకు బయలుదేఱెను. అట నాసీనుఁడగుటకుముందుఁగా శ్రీరామకృష్ణుఁడు కాళికాలయమునఁ జొచ్చి, దేవికిఁ బ్రణమిల్లి, దివ్యభావపరవశుఁడై వెలువడుచుండ, నింతలో వైష్ణవచరణుఁడు వచ్చి యాతనికి సాష్టాంగవందన మొనరించెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు భావసమాధిస్థితుఁడై వైష్ణవచరణుని భుజములపైఁ గూర్చుండెను. వైష్ణవచరణుఁడు దివ్యానందపులకితాంగుఁడై సంస్కృతమున ఆశువుగా శ్లోకములను రచించి శ్రీరామకృష్ణుని స్తుతింప

సాగెను. పరమానందప్రపూరితహృదయుఁడై, సులలితరీతిని స్తవపఠనమొనర్చుచు, బద్ధాంజలియై యుండిన వైష్ణవచరణుని, సమాధిస్థితుఁడై ప్రకాశించుచుండిన శ్రీరామకృష్ణుని ప్రసన్నోజ్జ్వలమూర్తినిఁ గాంచి మథురుఁడు మున్నగువారెల్లరును నిశ్చేష్టులై నిలుచుండిరి. కొంతసేపటికి శ్రీరామకృష్ణుఁడు బాహ్యప్రజ్ఞ నొంద, ఎల్లరును ఆతనితో మెల్లఁగా సభలోఁ బ్రవేశించిరి.

సభాప్రారంభముననే గౌరీకాంతుఁడు శ్రీ రామకృష్ణుని దివ్యత్వమునుగూర్చి తాను వైష్ణవచరణుని యభిప్రాయముతో ఏకీభవించుచున్నాననియు, అందుచే వాదము అనావశ్యకమనియుఁ బ్రకటించెను. అనంతరము గౌరీకాంతుని మనోభావమును బరీక్షింపఁబూని శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు (తన శరీరమును జూపుచు) ఆతనితో, "వైష్ణవచరణుఁడు దీనిని అవతార మనుచున్నాఁడు.[1] అ దెట్లు సంభవము!

---

[1] అవతారతత్త్వమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుని యీ క్రింది ప్రవచనములను బరికింపుఁడు: (ఇం దనేకము లాతనిచేఁ బదేపదే వక్కాణింపఁబడియున్నవి.)

"ఇతరులను బంధవిముక్తులను జేయునదే భగవదవతారము." (The Gospel of Sri Ramakrishna, page 779.)

"భగవంతుఁడు మానవుఁడుగా అవతరించునపుడు సరిగా మానవునివలెనే ప్రవర్తించును. అందుచేతనే భగవదవతారమును గుర్తించుట దుర్లభము. భగవంతుఁడు మానవుఁడైనపుడు సరిగా మానవునివలెనే ఉండును. అదే ఆఁకలి, దప్పిక, వ్యాధి, దుఃఖము, ఇఁక నొక్కొక్కప్పుడు భయము. రాముఁడు సీతనిమిత్తము మహాదుఃఖితుఁ డయ్యెను. కృష్ణుఁడు తన తండ్రి నందుని కాలిజోళ్లను, పీటను తలపైఁ బెట్టుకొని మోసెను." (Gospel, p. 286.)

తాంత్రిక సాధన

తాంత్రికోపాసన అత్యంతప్రాచీన మైనట్టిది. తంత్రము లందలి ధ్యానవిధానము వివిధయోగములందలి ప్రధాన తత్త్వములను సమీకరించుచున్నదని చెప్పనొప్పును. తంత్రములు భగవన్మాతృభావమును బోధించుటయేకాక, స్త్రీమహత్త్వమును వేనోళ్లఁ జాటుచున్నవి. వేదములలోఁ గాని, పురాణములలోఁగాని మన కీభావము చూచాయగాఁ గాని కానరాదు. స్త్రీశరీరము పరమపవిత్రమనియు, ఆమెను సాక్షాజ్జగన్మాతృస్వరూపముగా గ్రహింపవలయు ననియుఁ దెలుపుచు, ఎవ్వరును, ఎన్నఁడును, ఎంతమాత్రము స్త్రీలను హింసింపరాదని తంత్రములు ఆదేశించుచున్నవి.[1]

ఐనను తాంత్రికమార్గావలంబకులు కాలక్రమమున ఇంద్రియలోలురై, దేవీసాక్షాత్కారమునకై ప్రయత్నించుటకు బదులు దైహికము, ఐహికమును నగు అల్పసిద్ధులకై

[1] ఈ క్రింది యుదాహరణములను గమనింపుఁడు:

"యస్యాః అంగే మహేశాని సర్వతీర్థాని సన్తి వై."—పురశ్చరణోల్లాసతంత్రము. (ఓ మహేశ్వరీ! ఆమె (స్త్రీ) శరీరమున సర్వతీర్థములును నెలకొనియున్నవి.)

"స్త్రియో దేవాః స్త్రియః పుణ్యాః స్త్రియ ఏవ విభూషణమ్,
స్త్రీద్వేషో నైవ కర్తవ్య స్తాసు నిన్దాం ప్రహారకమ్."

—ముండమాలాతంత్రము, పంచమపటలము. (స్త్రీలు దేవతలు, పుణ్యమూర్తులు, సమాజమునకు అలంకారములు. వారల నెవ్వరును ఎన్నఁడును ద్వేషింపరాదు, నిందింపరాదు, కొట్టరాదు.)

దేవులాడఁ జొచ్చిరి. భూతపిశాచారాధనమునకును, క్షుద్ర దేవతారాధనమునకును ఇదియే మూలము. ఇఁక నివి తంత్రములలో నేఁడు మనకుఁ గాన్పించు పరమదుర్మార్గములకును, ఘోరవామాచారములకును దారితీసినవి. ఈవిధముగా ప్రతి తంత్రమునను ఉన్నతోపాసనవిధానము, నీచోపాసనవిధానమునుగూడ గోచరించును. సంస్కారజనితమైన అభిరుచి ననుసరించి సాధకుఁడు వీనియందుండి తన మార్గము నెన్నుకొనుచుండును.

మానవుని సదా మోహితుని జేయుచు, జననమరణరూప సంసారబద్ధుని జేసి, భగవత్సాక్షాత్కారదూరుని గావించు నింద్రియవిషయములకు దివ్యత్వము నాపాదించి, వానియందు సాక్షాదీశ్వరస్వరూపభావమును సాధకునికి అలవఱిచి విషయరాగవిముక్తుని జేయుటయే తంత్రముల ముఖ్యోద్దేశము. సాధకుల అర్హత ననుసరించి, ఇంద్రియనిగ్రహదృష్టిని క్రమాధికమైన పశుభావము, వీరభావము, దివ్యభావము నను మూఁడు సాధనమార్గములను తంత్రములు బోధించుచున్నవి. వైష్ణవమతాచార్యులు తాంత్రికోపాసనయందలి పశుభావమును ప్రధానముగా గ్రహించి, ఆహారవిహారాదిసర్వవిషయములందును సాధకుఁడు శౌచము నవలంబింపవలయునని శాసించుచు, భగవత్సాక్షాత్కారముకొఱకు భగవన్నామజపము ప్రధానసాధనగా నిర్ణయించియున్నారు.

కాలక్రమమున ఈసంప్రదాయమునను దోషములు బయలుదేఱినవి. ఆచార్యుల బోధనలందలి అంతరార్థమునకు స్వస్తిచెప్పి, అనుయాయులు తమ యభిరుచులకును మనః

ప్రవృత్తులకును అనుగుణమగు పద్ధతులను అవలంబింపసాగిరి. భగవంతునిపై సాధకుని కెట్టి గాఢప్రేమానురాగములు కుదురవలయునో తెల్పుచు, కామినీకాముకుల పరస్పరప్రబలాకర్షణమును ఉదాహరణముగ ఆచార్యులు పేర్కొనిరి. అనుయాయులు ఈసాదృశ్యమును మక్కికి మక్కిగా అవలంబించి, పూర్వపవిత్రారాధనవిధానమును స్వీయప్రవృత్తులచే భ్రష్టము చేసిరి. కామవ్యాపారసురాపానము లనునవి యెంతమాత్రము లేకుండ తాంత్రిక క్రియలను జయప్రదముగ సాధింపవచ్చుననుటకు శ్రీరామకృష్ణుని సాధనానుభవములే ప్రబలనిదర్శనము.

జగజ్జనని అభ్యనుజ్ఞ నర్థించి పొందియే తా నీనూతన తాంత్రికసాధనమార్గము నవలంబించితినని శ్రీరామకృష్ణుఁడు తెలుపును. తన నైసర్గికమహాదీక్షతో ఆతఁడీసాధనలకు ఉపక్రమించెను. పంచవటిక్రింద నొకటియు, వనమునకు ఉత్తరపుఁగొన నున్న బిల్వవృక్షముక్రింద మఱొకటియు— రెండు 'కపాలాసనములు' ఏర్పఱుపఁబడెను. ఈ సాధనానుభవములనుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు అనంతర మిట్లు వచించును: "తంత్రోక్తము, దుష్ప్రాపమునైన వస్తువుల నన్నింటిని బ్రాహ్మణి పగటిపూట ఆలయవనమునుండి యెక్కడెక్కడికో వెళ్లి తెచ్చుచుండెడిది. రాత్రి వానిని పంచవటి క్రిందనో, మారేడుచెట్టుక్రిందనో ఉంచి నన్ను బిలిచి, యా వస్తువిని యోగము తెలిపెడిది....ఒక్కసారి జపమాల త్రిప్పితినో, లేదో, సమాధిలో మునిఁగిపోవ, ఉపాసనక్రియల నిర్దిష్టఫలము ప్రత్యక్షమగుచుండెడిది. ఈ విధముగా అతి శీఘ్రముగా, ఒకదానివెంబడి నొకటిగా, ఎన్నెన్ని మహాద్భుత

దర్శనములు! ఎన్నెన్ని దివ్యానుభూతులు!—వాని నన్నింటిని ఇపుడు వివరింపఁజాలను. ప్రధానమైన అఱువదినాలుగు తంత్రములందును జెప్పఁబడిన సాధనల నన్నింటిని ఒకటొక టిగా బ్రాహ్మణి నాచేఁ జేయించెను. వానిలో అనేకములు అత్యంతకఠినసాధనలు, భ్రమప్రమాదకరములు; వాని నాచరింపఁబోయి సాధకులనేకులు మార్గభ్రష్టులగుచుందురు. అవినీతిపంకిలమునఁ బడిపోవుచుందురు. అమ్మకృపవలన వానిలో అన్నింటియందును ఉత్తీర్ణుఁడనైతిని.''

సాధకుఁడు అసహ్యతను అతిక్రమింపఁగలుగుటకై తంత్రశాస్త్రములు వేనిని నిర్దేశించుచున్నవో, వేని ప్రక్రియ లను, సన్నివేశములనుగూర్చి వినినచో, ఒడలు జలదరించునో, అట్టి యసాధారణసాధన లెన్నియో శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈసమయమున ఆచరించి యందు పరిపూర్ణవిజయోపేతుఁ డయ్యెను. ఇదే విధముగా సముచితమనోనిగ్రహసంపన్ను లగువారికిమాత్రమే తంత్రోద్దిష్టమైన వీరభావసాధనలను[1] —వేని నాచరింపఁబూని యనేకులు కామమోహితులై, మార్గ భ్రష్టులై, సమాజమునకు మహోపద్రవకరులై, యొక్కొక్క- ప్పుడు ఉన్మత్తులై పోవుచుందురో—అట్టి కఠినాతికఠినమగు వీరభావసాధనలను శ్రీ రామకృష్ణుఁడు అఖండజయప్రద ముగా ఆచరించి, ఆధ్యాత్మికవీరశిఖామణి యయ్యెను.

''తంత్రములు స్త్రీసాహచర్యమున సాధన విధించు చున్నవికదా? దానినిగూర్చి మీ యభిప్రాయ మేమి?''

---

1 యౌవనోద్దీపితసౌందర్యవతియు, నగ్నయు నగు స్త్రీయొడిలోఁ గూర్చుండి ధ్యానించుట మున్నగునవి.

అని కాలక్రమమున నరేంద్రుఁడు—తన ప్రియతమశిష్యుఁడు—ప్రశ్నింప, శ్రీ రామకృష్ణుఁ డిట్లు సమాధానించును: "అది వాంఛనీయము కాదు, మహాకఠినమార్గము. దాని నవలంబించి సాధకులు తఱచు పతితు లైపోవుచుందురు. అట్టివి మూఁడు విధములైన సాధనలు కలవు. స్త్రీయెడ (తాంత్రిక) సాధకుఁడు ప్రేయసీభావముకాని, సఖీభావము కాని, మాతృభావముకాని అవలంబింపవచ్చును. స్త్రీని నేను తల్లిగా భావింతును. ఆమెయెడ సఖీభావముకూడ మంచిదే. కాని స్త్రీని తనప్రేయసిగా భావించుచు, (తాంత్రికవీరభావ) సాధనచేయుట మహాభ్రమప్రమాదకరము. పుత్త్రిభావమే నిష్కళంకము." దుస్సాధమైన తంత్రోక్తయోగమునఁ దన దివ్యశిష్యుఁడు పరిపూర్ణుఁడయ్యెనని బ్రాహ్మణి ప్రకటించెను. "నా కేవనిత పాలిండ్లైనను నాతల్లి పాలిండ్లవలెనే తోఁచును" అని యాతఁడే యొకప్పుడు వచించిన చందమున, సమస్త స్త్రీలయందును మాతృభావ మనెడి తన దివ్యాదర్శము నాతఁడు అసిధారావ్రతముగాఁ బరిపాలించెను. తంత్రశాస్త్రమున మద్యమునకు సాంకేతికపద మగు 'కారణము'—తదుచ్చారణమాత్రమున—జగన్మూలకారణమగు జగజ్జననిని దన మనస్సున స్ఫురింపఁజేయ, ప్రాపంచికవిషయముల నన్నిఁటిని మఱచి యాతఁడు దివ్యానందప్రమత్తుఁ డగువాఁడు.

ఆతఁ డీ సమయమున, 'ఇది పవిత్రము, ఇది అపవిత్రము' ననెడి భేదభావమునకు పూర్తిగా అతీతుఁడయ్యెను. సర్వము ఆతని దృష్టిని పవిత్రమే. "తులసీపత్త్రము, మునగాకును ఒకే విధమున పవిత్రముగాఁ దోఁచుచుండెడివి" అని

యాతఁడే తెల్పియున్నాఁడు. శాస్త్రములు ఉపదేశించురీతిని ప్రతి అక్షరము అక్షరతత్త్వప్రతీకమే, జగజ్జననీచిహ్నమే యని విశ్వసించిన యాతనికి పచ్చిబూతుమాటలుసైతము కేవలము అక్షరసముదాయములుగఁ దోఁచుచుండెడివి; ఇంతేగాక, ఆనందమయియగు జగన్మాతనే యాతనికి అవి స్ఫురింపఁజేయుటచే, వానిని విని యాతఁడొక్కొక్కప్పుడు సమాధినిమగ్నుఁడగుచుండును. బాహ్యాంతరములందు జ్ఞానతేజము తన్నావరించియున్నటు లాతఁడు కనుఁగొనును.

ఈకాలమున శ్రీరామకృష్ణుని మహత్తరదివ్యానుభవము కుండలినీవిజృంభణమని చెప్పవచ్చును. మూలాధారమునుండి సహస్రారము వఱకును ఆయా కేంద్రములలో అధోముఖమై ముకుళితమైయున్న కమలములు కుండలినీ విజృంభణమున ఊర్ధ్వముఖమై పరిపూర్ణవికాసము నొందినటు లాతఁడు దివ్యదర్శనము నొందెను. ఒడలు జల్లుమన, కుండలినీశక్తి విజృంభించి శిరస్సును జేరఁబోవునప్పు డయ్యది కంఠమును దాఁటకుండునంతవఱకే మాటాడఁగల్గుచుండు నని యాతఁడు తెల్పును. యోగశాస్త్రోక్తములైన పిపీలికా-మండూక-సర్ప-విహంగ-మర్కట గమనము లను నైదు విధములైన కుండలినీగమనమును తత్సంబంధమగు స్వానుభవవిశేషములతో వివరించును.

కుండలినీప్రబోధము నొందనిదే బ్రహ్మజ్ఞానము నొందు టెవ్వనికైనను అసాధ్యమని శ్రీరామకృష్ణుఁడు వక్కాణించును.

ఈ కాలముననే జగన్మూలకారణము నాతఁడు దర్శించెను. ప్రతిక్షణము అనేకలోకములను గనుచున్న అఖండ

చైతన్యవంతము, దివ్యతేజోమయము నగు నొక బ్రహ్మాండమైన త్రికోణముగా అది సాక్షాత్కరించెను. మహాగంభీర ప్రణవనాదమువంటి అనాహతధ్వని తెలుచుగా వినవచ్చెడిది. పశుపక్షుల భాషసైత మాతనికి ఈకాలమున అవగాహన మగుచుండెడిదట.

మానవుని సర్వశక్తిసంపన్నుని జేయు నణిమాదికమైన యోగసిద్ధు లన్నియు శ్రీరామకృష్ణునకు కరతలామలక మయ్యెను. కాని నిరంతర భగవచ్చింతామృతపాన పరితృప్తుఁడగు భక్తునిదృష్టి కివన్నియు తృణప్రాయము లనియు, వ్యభిచారిణిమలమువలె అతిహేయము లనియు జగజ్జనని తనకొక దృశ్యమూలమున విస్పష్టమొనర్చెనని శ్రీ రామకృష్ణుఁడు పలుకును. సిద్ధులు తఱచు వ్యామోహకరములై సాధకుని పురోభివృద్ధికి అవరోధము కల్పించుచుండును గావున వానిని వాంఛింపరాదని శిష్యుల నాతఁడు హెచ్చరించును.

అచింత్యరీతిని సృష్టిస్థితిలయముల నొనర్చుచు, జనన మరణాదిరూపమగు తన యనంత ఖేలనమున లోకులను సదా సమ్మోహితమొనర్చు భగవన్మాయను— దేవీమహామాయా స్వరూపమును— ఆతఁడీసమయమున నే దర్శించెను. లోకాతీత సౌందర్యవతి యగు నొక స్త్రీ గంగానదినుండి వెలువడి మెల్లఁగా పంచవటిని సమీపించెను. పూర్ణగర్భవతియగు నామె యంతలో నొక బిడ్డను గని యఖండవాత్సల్యముతోఁ బోషించుచుండెను. మఱుక్షణముననే యామె మహాభయంకరస్వరూపము దాల్చి బిడ్డను నోటఁబెట్టుకొని తుత్తునియలు చేసి నమలి మ్రింగివేసి, మరల గంగానదిలో అంతర్ధానమయ్యెను!

తాంత్రికసాధనకాలమున శ్రీ రామకృష్ణునకు అసంఖ్యాకమైన దేవతలు ప్రత్యక్షమైరి. వారందఱును అసాధారణ సౌందర్యసందీపితులైనను (షోడశియనియు రాజరాజేశ్వరియనియు నామాంతరములు గల) త్రిపురసుందరి జగన్మోహనరూపవైభవమున నెల్లరను మించెనని యాతఁడు వచించును.

శ్రీరామకృష్ణుని శరీరచ్ఛాయ సర్వజనాకర్షకమై ప్రకాశింపసాగెను. బాహువుపై నాతఁడు ధరించెడి బంగారుతాయెతు రంగు మేని పసిడి కాంతులతో మిళితమైపోవ, ప్రత్యేకముగా దానిని గనుఁగొనుటకే సాధ్యము కాకుండెడిదఁట. శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించును : "జను లీ రూపలావణ్యమును తేఱిచూచువారు. ముఖమును వక్షమును సదా ఎఱ్ఱవాఱియుండ, శరీరము తేజస్సు విరజిమ్ముచున్నట్లుండెడిది. జనులు తేఱిచూచుటచే, ఎప్పుడును దళమైన ఉత్తరీయముతో శరీరము కప్పుకొనువాఁడను: మఱియు అమ్మ నిట్లు వేఁడుకొనువాఁడను : 'ఇదిగో, నీ బాహ్యసౌందర్యము; అమ్మా, దీనిని నీవే తీసికొని అంతస్సౌందర్యమును నాకిమ్ము.' శరీరము నిమిరి, మెల్లఁగాఁ దట్టుచు, 'లోనికిఁ బొమ్ము' అని పదేపదే చెప్పుచుండువాఁడను. చాలకాలమైనపిమ్మట బాహ్యరూపము ఇపు డున్నరీతిని ఛాయనచాయగా మాఱిపోయినది."

కాలక్రమమున నందఱెందఱో ఆధ్యాత్మికబోధలను, శిక్షణను బడయుటకై తనయొద్దకు వత్తురని శ్రీరామకృష్ణునకు ఈకాలముననే ఎఱుకపడెను.

సాధు పండిత సంసర్గము

నిండుకుండ తొణఁకదు. అల్పవిద్యావంతునకే, లేదా, అల్పప్రజ్ఞావంతునకే అహంభావము. తన్మూలమున నాతఁ డెగిరియెగిరిపడుచుండును, పడి తఱచు లేవలేకుండును. "జీవించియున్నన్నాళ్లు నేర్చుకొనుచునేయుందును" అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు వచించెనన్నచో, అతని వినయసంపద యెట్టిదో విశదము కాఁగలదు. ఆతఁ డెంతటి ఆధ్యాత్మిక ప్రజ్ఞాధురీణుఁడో అంతటి సహజవినయసంశోభితుఁడు. తన్ను గూర్చి అత్యావశ్యకమైననే కాని యాతఁడు 'నేను' అని చెప్పుకొనఁడు; తానని సూచించుటకై యాతఁడు శరీరమును జూపుచు, 'ఇది', లేదా, 'ఇందున్నది' యనును. ఏ యాహ్వానమునిమిత్తము నిరీక్షింపకయే యాతఁడు ప్రసిద్ధులగు సత్యాన్వేషకులను, తత్త్వజ్ఞులను స్వయముగా వెడలి కలసికొనును. తన్నుగూర్చి వా రేమనుకొందురో యనికాని, వారు తన్ను సమాదరింతురో, లేదో యనికాని యణుమాత్రము చింతింపఁడు. పారమార్థికు లగు కొందఱను గలసికొనుటకై యాతఁడు పరితపించువాఁడు.

బ్రాహ్మణివలన నిదివఱకే సాధనపథమున సాహాయ్యము నొందియుండిన గురుపురిలో నొకఁ డగు చంద్ర (చంద్రుఁడు) ఆమె తనకు లేఖ వ్రాయఁగా, ఆమె నివాసమునకు వచ్చెను. ఇంతలో శ్రీరామకృష్ణుఁడును అచటికి వచ్చి భావసమాధిస్థితుఁడై, అకస్మాత్తుగా, "ఆహా! ఇడిగో, చంద్రుఁడు! ఇతఁడు చంద్రుఁడు కాఁడా?" అని బిగ్గఱగాఁ

బలికి, శరీరస్మృతిరహితుఁ డయ్యెను. చంద్రుఁడు ఆతనిచేతు లను బట్టుకొని, మూఁడునాలుగుసార్లు 'రామకృష్ణా!' యని గట్టిగాఁ బిలిచినంత నే శ్రీరామకృష్ణుఁడు బాహ్యప్రజ్ఞ నొంద, నిరువురును ఎంతయో ఆప్యాయముతో సంభాషింపసాగిరి. ఆతఁడు ఇతరులకు అదృశ్యుఁడు కాఁగల్గునట్టి గుటికాసిద్ధి యను నొక సిద్ధిని బడసియుండెను. కాని క్రమముగా వ్యామోహితుఁడై యొక శ్రీమంతుని కుమార్తెను కామించి యామె యంతఃపురము తన గుటికాసిద్ధిప్రభావమున అదృశ్యుఁడై ప్రవేశించుచుండువాఁడఁట. క్రమముగా నాతఁడు తన సిద్ధిని గోల్పోయి యెన్నియో అవమానముల పాలయ్యె ననియు, తుదకు శ్రీరామకృష్ణసాంగత్యప్రభావమున తెలివి నొంది పురోగమనమార్గ మవలంబించెననియుఁ దెలియవచ్చు చున్నది. "సిద్ధులను అశుద్ధమువలె పరిత్యజింపవలయును. ఆధ్యాత్మికసాధనలవలనను, ఆత్మసంయమమువలనను సిద్ధులు వానియంతటనవియే కలుగుచుండును. కాని సిద్ధులపై మనసు నిలుపువారు వానియందుఁ దగుల్కొని యింక పురోవృద్ధి నొందఁజాలకుందురు" అను శ్రీరామకృష్ణుని మహోపదేశము నందలి పరమసత్యమున కిదియే ప్రబలనిదర్శనముకదా?

బ్రాహ్మణికి మఱియొక శిష్యుఁడగు గిరిజయు (గిరిజుఁడు) దక్షిణేశ్వరమునకు వచ్చెను. శ్రీరామకృష్ణుఁ డొక సాయం కాలము ఆతనితో సమీపమున నున్న శంభుచరణమల్లిక్ అనునాతని తోఁటకు వెడలెను. భక్తుఁడు, శ్రీమంతుఁడును నగు శంభుచరణుఁడు శ్రీరామకృష్ణున కేమైనను సేవచేయఁ గల్గుట తన మహాభాగ్యముగాఁ బరిగణించువాఁడు. ముప్పు

రును ఆధ్యాత్మికగోష్ఠిలో నిమగ్నులై యుండ, చీకటిపడెను. గిరిజునితో శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన నివాసమునకుఁ దిరిగి వచ్చుచుండ, గాఢాంధకారమున నాతని యడుగులు తడఁబడుచుండెను. ఈస్థితిలో గిరిజుఁడు అకస్మాత్తుగా ఆఁగి, "సోదరా! ఒక్క క్షణ ముండు, వెలుతురు చూపుదును" అని తన వీఁపు త్రిప్పఁగనే యందుండి అద్భుతమైన కాంతి కాళికాలయ ద్వారమువఱకుఁ బ్రసరించెను. ఈయుదంతమును వివరించుచు శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు పలుకును : "చంద్రుఁడుగాని, గిరిజుఁడు కాని యా స్థితులను నిలుపుకోలేదు. వా రిచట నివసించుచుండఁగా, వారి మేలుకోసము వానిని అమ్మ దీనిలోనికి (తనలోనికి) ఆకర్షించినది. అంతటినుండి యా నిస్సారవిషయముల నన్నిఁటిని విడిచిపెట్టి భగవంతునివైపు వారు తమ దృష్టి మఱలించిరి."[1]

వివిధసంప్రదాయములకుఁ జెందిన సాధువులును భక్తులును తండోపతండములుగా తమ యాత్రామార్గమధ్యమున దక్షిణేశ్వరము రాసాగిరి. వా రచటఁ గొన్నిదినము లుండి, గంగాసాగరమునకో, జగన్నాథమునకో పయనించువారు.

---

[1] శ్రీరామకృష్ణనిర్యాణానంతరము అనేకసంవత్సరములకు 1899-వ సం॥న శ్రీ బ్రహ్మానందస్వామి శ్రీరామకృష్ణమఠాధ్యక్షుఁడై యుండ, నొక మహనీయుఁడు బేలూర్‌మఠమునకు వచ్చి తన పేరు చంద్రయని తెలిపెననియు, శ్రీరామకృష్ణుని ఛాయాపటమును జూచి 'సోదరా!' యని సంబోధించిన యాతఁడు అశ్రువులు ప్రవహింపఁ దఱచు ధ్యానప్రార్థనలందు నిమగ్నుఁడై యుండువాఁడనియు, స్వామి యాతని నటుపై బేలూర్మఠముననే నివసింపఁగోరినను, వ్యవహారపరిష్కారార్థ మాతఁ డింటికి వెళ్ళి తిరిగి రాలేదనియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

వారిలో రామాయతులనెడి వైష్ణవసాధువుల భక్తిప్రపత్తులు అత్యంతప్రశంసనీయములై యుండెడివని తెలుపుచు, అందొక సాధుపుంగవునిగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుం డిట్లు వచించును:

"ఒక పుస్తకము, కమండలువు—ఇవియే యాతని యాస్తి. ఆపుస్తకము ఆతని పెన్నిధి. పూలతోఁ బూజించి యాతఁడు దానిని మహాదీక్షతో పారాయణచేయువాఁడు. ఆతని పరిచయమైనపిమ్మట దాని నొకసారి చూడనిమ్మని బతిమాలి, తెఱచి చూతును గదా, ప్రతిపుటలోను ఎఱ్ఱసిరాలో పెద్ద పెద్ద అక్షరములతో వ్రాయఁబడిన 'ఓమ్ రామ' యను రెండే మాటలు! దానినిగూర్చి యాతఁడు నా కిట్లు విశదపఱిచెను: 'పెట్టెలకొలఁది పుస్తకాలు చదువుటవలన ఏమి లాభము? సమస్తవేదశాస్త్రములకును భగవంతుఁడే మూలము. భగవంతునకును వాని నామమునకును అభేదము. చతుర్వేదములలోను, అష్టాదశపురాణములలోను, మఱి సకలశాస్త్రములలోను ఉన్నదంతయు భగవన్నామమునం దిమిడియున్నది. కాఁబట్టి వాని నామముతోనే సంతుష్టుఁడనైయున్నాను.' భగవన్నామమున ఆతని కంతటి మహాభక్తివిశ్వాసములు!"

'పొట్టకూటి బైరాగిబలగము'గాక నిజమైన సాధువులు—పరమహంసపరివ్రాజకులు—ఎందఱెందఱో తనయొద్దకు రా సాగిరనియు, తీవ్రచర్చలచే వారికిఁ దేలకుండిన తాత్త్విక సమస్యలు దేవీప్రేరితమైన తన సమాధానములచే పరిష్కృతమగుచుండెడివనియు శ్రీరామకృష్ణుఁడు తెలుపును. మఱియు నాతఁ డిట్లు వచించును:

"ఒకప్పు డిచటి కొక సాధువు వచ్చెను. ఆతని ముఖము దివ్యతేజస్సుతో ప్రకాశించుచుండెడిది. ఒకచోటఁ గూర్చుండి కేవలము చిఱునవ్వు నవ్వుచుండువాఁడు. ఉదయసాయంకాలములందుమాత్ర మాతఁడు తన గదినుండి వెలువడి, గంగ, ఆకాశము, చెట్లు మొదలైన ప్రకృతిదృశ్యముల నన్నిఁటిని తేఱిచూచి పరమానందమున చేతు లెత్తి నృత్యము చేయువాఁడు. ఒకొక్కప్పుడు క్రిందఁబడి దొరలిపోవ నవ్వుచు, 'సెబాసు!

మగు మతధర్మములు ప్రాయికముగా విస్మృతమై, స్వధర్మా చరణము అడుగంట, పరమతావలంబనవ్యామోహము తల యెత్త, సాంఘిక రాజకీయాదిరంగములందన్నిఁటను పతనము గోచరింపసాగెను. ఆత్మశ్రేయమునకేకాక జగత్కల్యాణము నకును భారతవర్షము పునఃప్రాణవంతమై నిల్చుటత్యావశ్యక మయ్యెను. ఈమహాకార్యమునకు వలయు ధార్మికపునర్ని ర్మాణము శ్రీరామకృష్ణునివంటి అఖండాధ్యాత్మికశక్తిసంపన్ను నికేకదా సాధ్యము? బ్రాహ్మసమాజప్రచారకులలో పేరు పొందిన ప్రతాపచంద్రమజుందార్ మహాశయుని యీక్రింది వాక్కులను బరికింపుఁడు: "ఈసాధుసత్తముఁడు హిందూమత మాధురీ గాంభీర్యములకు సజీవ నిదర్శనము. పరిపూర్ణ జితేంద్రియుఁ డీతఁడు. ఆపాదమస్తకము ఆత్మవైభవమే, పరమార్థయాథార్థ్యమే, ఆనందమే, దివ్యనైర్మల్యమే...."

పండితశిరోమణియగు గౌరీకాంత తర్కభూషణుఁడు శ్రీరామకృష్ణుని ఆధ్యాత్మికమహత్త్వమున కెట్లు ముగ్ధుఁ డయ్యెనో కనుఁగొంటిమి. తన తార్కికప్రతిభ యంతయు నిస్సారమనియు, ఈశ్వరసాక్షాత్కారము నొందని జీవితము నిరర్థకమనియు నిశ్చయించుకొని యాతఁడు (ప్రాయికముగా 1870-వ సం॥న) శ్రీరామకృష్ణుని సన్నిధికి వచ్చి శిక్షణనంద సాగెను. ఇంతలో ఆతఁ డెక్కడ సన్న్యసించునోయని భయ భ్రాంతులై, మఱలిరమ్మని ఆత్మీయు లాతనికిఁ బదేపదే లేఖలు వ్రాయసాగిరి. ఒకనాఁ డాతఁడు శ్రీరామకృష్ణుని సమ క్షమున నిల్చి, కరములు మోడ్చి, కన్నుల నీరు గ్రమ్మ, "ప్రభూ! నా యభీష్టము సిద్ధించునట్లును, భగవత్సాక్షా

త్కారము నొందనిదే సంసారమునకు మఱలకుండునట్లును నన్ను ఆశీర్వదింపుఁడు'' అని విన్నవించి సెలవు గైకొని వెడలెను. ఇఁక నాతని జాడ యెవ్వరికిని దెలియదు.

పిమ్మట నారాయణశాస్త్రి యను మఱియొక మహా పండితుఁడు శ్రీరామకృష్ణుని సన్నిధికి వచ్చెను. ఈతని నివాస స్థానము రాజపుత్రస్థానము. ముప్పదిరెండేండ్లు గురుకులవాస మొనర్చి, షట్ఛాస్త్రపారంగతుఁడై, యాలోపుననే జయ పురమహారాజు ఆస్థానపండితపదవి స్వీకరింపఁ దన్ను ఆహ్వా నించినను నిరాకరించిన వైరాగ్యసంపన్నుఁ డీతఁడు. కేవల శాస్త్రజ్ఞానముతో ఈ పండితోత్తముఁడు తృప్తినొందక, భగవద్దర్శనము నొంద నిశ్చయించుకొని, భాగ్యవశమున శ్రీరామకృష్ణుని సన్నిధికి వచ్చెను. ఈతనియందు సమృద్ధిగా రాణించుచుండిన సాధనసంపదకు అలరి, తత్త్వబోధనప్రసంగ ములలో శ్రీరామకృష్ణుఁ డీతనితో గంటలు గడపువాఁడు.

ఇది యిట్లుండ, న్యాయవాదియు, వంగదేశీయ కవివరేణ్యుఁడును, క్రైస్తవమతావలంబియు నగు మైకేల్ మధుసూదనదత్తు కార్యవశమున దక్షిణేశ్వరము వచ్చి, శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శింప నభిలషించెను. శ్రీరామ కృష్ణుఁడు నారాయణశాస్త్రితో మధుసూదనునికడకు వెడల, శాస్త్రి యాతనితో సంస్కృతమున సంభాషించుచు, నాతని స్వధర్మపరిత్యాగమునకును పరమతావలంబనము నకును కారణమేమని యడిగెను. మధుసూదనుఁడు తన కడుపు చూపి, దారిద్ర్యబాధచే క్రైస్తవమత మవలంబింప వలసివచ్చెనని సూచించెనఁట. అందులకు పరమజుగుప్సా

సూచక కంఠస్వరమున శాస్త్రి, "ఏమి! ఈ మూన్నాళ్ల జీవితమున ఉదరపోషణార్థమై స్వధర్మమును పరిత్యజించుటయా! ఎంత అవివేకము! ఎప్పుడో యొకప్పుడు ఎవ్వరైనను మరణింపక తప్పదు. అట్టిచో, పస్తుండి నీవు ప్రాణత్యాగము చేసిన బాగుండెడిది" అని పలికి యాతనితో నిఁక మాఱు మాటాడలేదు. పిమ్మట కవితనకేమేని బోధింపుఁడని శ్రీరామ కృష్ణు నెంతయో బతిమాలుకొనెను. "ఎవ్వరో నా నోరు మూయుచున్నారు, ఒక్కమాటయైనను బలుకఁజాలకున్నాను" అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు బదులు చెప్పెను; సహజముగా మధుసూదనుఁడు మొగము చిన్నపుచ్చుకొనెను; కాని శ్రీరామకృష్ణుఁడు కొన్ని భక్తికీర్తనలను బాడి యాతని నూఱటపఱిచెను.

నారాయణశాస్త్రి యొకనాఁడు శ్రీరామకృష్ణునిఁ బ్రార్థించి యాతనివలన సన్న్యాసమును బడసి దక్షిణేశ్వరము విడిచివెళ్లెను. ఈకాలమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు స్వయముగా వెడలికలసికొనిన సుకృతాత్ములలో పద్మలోచనతర్కాలంకారుఁడు చిరస్మరణీయుఁడు. ఆతఁడు మహాపండితుఁడు, ఉదారహృదయుఁడు, భగవద్భక్తుఁడు, సనాతనధర్మనిష్ఠాంగరిష్ఠుఁడు.

ఇష్టదేవతోపదేశము ననుసరించి పద్మలోచనుఁడు సదా తనయొద్ద నొక యంగవస్త్రమును జలపాత్రము నుంచుకొని, యేదైనను కఠినసమస్యను బరిష్కరింపవలసివచ్చునెడ, కొన్నియడుగులు నడచి, ముఖము కడుగుకొని తుడుచుకొని పిమ్మట సమాలోచించును. వాదమున నాతఁడిఁక అజేయుఁడు. ఇది యాతఁ డెన్నఁడును ఎవ్వరికిని దెలుపని రహస్యము.

కాని శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁ డాపరికరములను దాఁచి వేయ, పద్మలోచనుఁడు నిశ్చేష్టుఁడై తన యిష్టదైవరూపాంతరమే శ్రీరామకృష్ణుఁడని విశ్వసించి, బాష్పపూరితలోచనుఁడై యాతనిని నుతించుచు, ఆత్మసమర్పణ మొనరించుకొనెను.

కాలక్రమమున ఆర్యసమాజమును స్థాపింపనుండిన శ్రీ దయానందసరస్వతి యీ సమయమున కలకత్తా వచ్చి యుండ, శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనిఁ గలసికొని కాలాంతరమున శిష్యులతో నిట్లు పలికెను: ''సింతిగ్రామమున నాతఁ డొక తోఁటలో నివసించుచుండఁగా వెళ్లిచూచినాను. కొలఁదిగా దివ్యశక్తియున్నట్లు కనఁబడినది. వక్షఃస్థలము సదా ఎఱ్ఱగా నుండెడిది. అది 'వైఖరీ అవస్థ.' అహర్నిశము శాస్త్రచర్చ చేయుచు, వ్యాకరణసాహాయ్యమున అనేక శాస్త్రవాక్యముల కాతఁడు విపరీతార్థములు కల్పించువాఁడు. 'ఏదో యొక అపూర్వ కార్యము చేయుదును—నూతనమతము స్థాపింతును' —అను నియహంకారము ఆతనియం దుండెను.''

అధ్యాత్మరామాయణ శ్రవణమునకై శ్రీరామకృష్ణుఁడు కృష్ణకిశోర్ అను మహాభక్తునికడకు వెడలుచుండువాఁడు. కృష్ణకిశోరుని భగవన్నామవిశ్వాసము నాతఁడు విశేషముగాఁ గొనియాడును. ఈకాలమునఁ దన్ను సందర్శించువారగు గోవిందపాల్, గోపాలసేన్ అనునిరువురు దొడ్డ బాలభక్తులనుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు తఱచు ముచ్చటించును.

వాత్సల్య మధురభావ దివ్యానుభవములు

ఎవ్వని శాసనాధీనమై వాయువు వీచునో, మేఘుఁడు వర్షించునో, సూర్యుఁడు వెలుంగునో, మృత్యువు ప్రాణులను గ్రసించునో అట్టి సర్వేశ్వరుఁడు భక్తవత్సలుఁడేకాక, భక్త పరాధీనుఁడని మహాభక్తుల చరిత్రలు చాటుచున్నవి. అట్టి భగవానుని అవతారమూర్తులలో ఉత్తమగణ్యుఁ డగు శ్రీరామచంద్రునిఁ దన వత్సగా భావించి శ్రీరామకృష్ణుఁడు పడసిన నిరుపమాన దివ్యానుభవములు ప్రేమమహత్త్వమును బ్రకటించుచు, దివ్యావేశజనకమై యలరారుచున్నవి.

ఇంచుమించుగా 1864-వ సం॥న దక్షిణేశ్వరమునకు వచ్చిన జటాధారి యను సాధుసత్తముఁడు రామభక్తాగ్రేసరుఁడు. ఆతని భగవద్భక్తిప్రపత్తులు నిరుపమానములని శ్రీరామకృష్ణుఁడు వచించును. "రామలాలా", లేక బాల రామచంద్రుఁడు ఆతని యిష్టదైవము. సదా తనయొద్ద నుంచుకొను 'రామలాలా' యను ముద్దు లొలుకు నొక చిన్న లోహవిగ్రహమున నాతఁడు రాము నుపాసించును. రామలాలాసంసేవనమే యాతని యేకైకవృత్తి, అదియే యాతని చిత్తవృత్తి. రామలాలాను ఆతఁడు పాలించును, లాలించును, ఆతనితోఁ గ్రీడించును. ఈవిధముగా బాలరామ చంద్రుని నిరంతరసాక్షాత్కార మాతనికి సిద్ధించెను.

తమ కులదైవమగు రఘువీరుని యర్చనమున బాల్యమునునే తన్మయత నందసాగిన శ్రీరామకృష్ణుఁడు జటాధారి రామసేవాదివ్యానుభవములకు స్వయముగా ముగ్ధుఁ డగు

చుండెను. అచిరకాలముననే యిరువురకును పరమాప్త సంబంధ మమరెను. జటాధారివలన శ్రీరామకృష్ణుఁడు రామ మంత్రోపదేశము నందెను. రామలాలా ప్రతిమారూపముననే కాక, అప్రతిమానమగు నిజస్వరూపమున శ్రీరామకృష్ణున కెట్లు పూర్తిగా వశుఁ డయ్యెనో, ఆమనోహరకథను అతని వాక్కులలోనే విందము :—

"ఆ బాబాజీ రామలాలాను చిరకాలము సేవించెను. ఎప్పుడును వెంటఁ గైకొనిపోవును. భిక్షాటనమున ప్రాప్తించినదానిని వండి నివేదించును. అంతేకాదు,—రామలాలా తినుటయు, తనకు ఫలానివస్తువు కావలయునని కోరుటయు, విహారమునకు వెళ్లెదననియో, మఱెందులకనియో గారము గుడుచుటయు బాబాజీకి ప్రత్యక్షానుభవములు. రామలాలాసాంగత్యమున సదా అతఁడు ఆనందోన్మత్తుఁడై యుండును. రామలాలా చేష్టలన్నియు నాకును గాన్పించెడివి. బాబాజీతో అహర్నిశము కూర్చుండి రామలాలాను అవలోకించువాఁడను.

"నానాఁటికి రామలాలాకు నాపై ప్రీతి వృద్ధిపొందుచుండెను. బాబాజీతో నేను ఉన్నంతసేపు రామలాలా తన క్రీడావినోదములతో హాయిగా నుండును. కాని (నేను నా) గదికి మఱలినంతనే అతఁడును నన్ను వెంబడించును. రావలదని యెంత చెప్పినను వినఁడు. మొట్ట మొదట నిది నా భ్రాంతియేమో యనుకొంటిని. అంత కాలముగా అపార ప్రేమానురాగములతో తన్ను సేవించుచుండిన యాతనికంటె నాపై నెక్కువ ప్రీతి యుండునా? కాని ప్రతిదినము ఇదే దృశ్యము—ఇదే యనుభవము—ఐనప్పుడు భ్రాంతియగు టెట్లు? (శిష్యుల నుద్దేశించుచు) మిమ్మందఱను ఇప్పు డెట్లు చూచుచున్నానో, అట్లే రామలాలానుగూడ చూచువాఁడను. ఒకప్పు డాతఁడు నాయెదుట ముచ్చటగా నృత్యము చేయును. మఱియొకప్పుడు నాబుజములపై కుఱుకును. ఇంకొకప్పుడు ఎత్తుకొనుమని పట్టుపట్టును. ఒక్కొక్క సమయమున తొడపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొందును. కాని యతఁడు అక్కడ నుండునా? ఎండలో వనము లోనికిఁ బరుగెత్తును. ముండ్లపొదలలో పువ్వులు కోయును. గంగానదిలో

ఉఱికి యథేచ్ఛముగా ఈఁదులాడును. 'వద్దురా, నాయనా! ఎండలో పరుగులెత్తకు, కాళ్లు బొబ్బలెక్కును; అంతగా నీళ్లలో నానకు, జలుబు చేయును, జ్వరము వచ్చును' అని యెంత చెప్పినను వినఁడు. తామరరేకులను బోలు సుందరనేత్రములతోఁ గూడిన తన దృష్టి నాపై నిగిడ్చి పకపక నవ్వును. తన కొంటె చేష్టలను మఱింతగా సాగించును; వలయాకారముగా మూఁతి ముడుచును, మఱియొకప్పుడు వెక్కిరించను. అంతట నిజముగా కోపముచే, 'ఓరీ, ధూర్తుఁడా! ఉండు, ఒడలు చీల్చిఁగొట్టుదును' అని కూఁకలువేయుదును. ఎండనుండియో, నీటినుండియో యీవలకు లాగి, గదిలో ఆడుకొమ్మని చేత పలువిధములైన ఆటబొమ్మలు పెట్టి బుజ్జగింతును. ఏమైనను అనుపునఁ బెట్టుట ఎంత మాత్రము సాధ్యపడకుండుటచే, ఒక్కొక్కప్పుడు ఒకటిరెండు లెంపకాయలు వేయుదును. అంత నతఁడు పెదవులు కంపింప, కన్నీ రొలుక, వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచు, నాకేసి చూచును. ఆహా! ఆతని నట్లు శిక్షించినందులకై నే నెంత వేదనపడు వాఁడనోకదా! అపు డాతనిని ఒడిలోఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని ఓదార్చు వాఁడను. ఇవన్నియు వాస్తవముగా జరిగినవి.

"ఒకనాఁడు రామలాలా పట్టుపట్టి నాతోఁగూడ స్నానమునకు వచ్చెను. కాని నీటిలోనుండి యీవలకు రాకుండెను. ఎంత చెప్పినను వినఁడయ్యె. తుదకు ప్రాణము విసుగ, నీళ్లలో గట్టిగా నదిమిపట్టి, 'ఏదీ, ఇపుడు నీళ్లలో నీయిచ్చవచ్చినంతసేపు ఉండు'మంటిని. పాపము, ఆ పిల్లవాఁడు నీళ్లలో ఊపిరి ఆడక గిజగిజ కొట్టుకొనసాగెను. పశ్చాత్తాప పడి యెత్తుకొని బుజ్జగించితిని. మఱియొక సందర్భమునఁగూడ ఎట్లు నొచ్చుకొని యెంతగా విలపించితినోకదా! నాయొద్ద లేని యేదో తిను బండారము పెట్టుమని రామలాలా నాఁడు పట్టుపట్టెను. ఊఱడించుటకై ఆటుకులను—చక్కఁగా దంపనివానిని—పెట్టితిని. వానిని నమలునపుడు అందలి ఊఁకచే—పాపము—కోమలమైన యతని నాలుక గీఱుకొని పోయెను! ఆహా! అపుడు నేఁ బడిన పరితాపము ఇంతింత కాదు. అంత నాతని నాతొడపైఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని, 'కౌసల్యామాత వెన్న మీఁగడలను బెట్టి నిన్నెంతో గారాబముతోఁ బోషించెడిది; అట్టి పరమ సుకుమారుఁడవగు నీకు నే నెంత తెలివిమాలినవాఁడనై నికృష్టమైన యీ మోటుపదార్థము పెట్టితినోయి!' అనుచు విలపించితిని."

ఇట్లనుచు, శ్రీరామకృష్ణుఁడు మరల పూర్వభావావేశ పరవశుఁడై విలపించెను.

అపురూపమైన తన వాత్సల్యభక్తిసంజనిత దివ్యానుభవములనుగూర్చి శ్రీ రామకృష్ణుఁడు మఱియు నిట్లు ముచ్చటించును :

"బాబాజీ వంటచేసి, రామలాలాను గానక, పరితప్తుఁడై, యిచటికి (అనఁగా శ్రీరామకృష్ణుని గదికి) వచ్చి, రామలాలా గదిలో ఆడుకొనుచుండుట చూచి, అభిమానగ్రస్తుఁడై బాలు నిట్లు మందలించును: 'ఎంతో శ్రమపడి వంటచేసి నీకోసము వెదకులాడుచుండ, నిశ్చింతగా నీ విక్కడ ఆటలాడుచున్నావు! ని న్ననఁనేల ? ఇది నీ నైజము. చిత్తానుసారము సంచరింతువు. తల్లిదండ్రులను విడనాడి, అడవులకుఁ బోయిన నీకు దయాదాక్షిణ్యము లెక్కడివి? గుండె పగిలి తండ్రి మరణించుచుండ, కడసారి చూపునకైనా నీవు తిరిగి రాలేదు.' ఈ విధముగాఁ గూఁకలిడుచు, రామలాలాను తీసికొనిపోయి అన్నము తినిపించును. రామలాలాకు నన్ను విడిచి వెళ్లుట ఇష్టము లేనందున, బాబాజీ యిచట చాలకాలము ఉండెను.

"ఒకనాఁడు జటాధారి (బాబాజీ) వచ్చి కన్నీరు గార్చుచు, ఇట్లు చెప్పెను: 'రామలాలా తన కృపావిశేషమున నాకు అత్యంతప్రియమగు రూపమున దర్శన మిచ్చి నా జీవితపిపాసను దీర్చెను. మఱియు నిన్ను విడిచి రాఁజాలనని చెప్పెను. నీతోఁ గ్రీడించుచు, అతఁ డిచట హాయిగా నుండుటకంటె నాకుఁ గావలసిన దేమున్నది? అదియే నాకు ప[illegible]కము. అతనిని [illegible]కు అప్పగించి వెళ్లెదను.' ఇట్లనుచు నాతి[illegible] రామలాలాను నా యొద్ద దిగవిడిచి దక్షిణేశ్వరము వీడి వెళ్లెను. అప్పటినుండియు రామలాలా ఇక్కడ నున్నాఁడు."

ఆత్మార్పణపూర్వకమైన అఖండతపోధ్యానాదులవలన భగవంతుఁడు ప్రత్యక్షమై ప్రాయికముగా ఆముహూర్తము

ననే అంతర్ధానమైనట్లు మహాభక్తుల చరిత్రలలో మనకుఁ గాన్పించుచుండును. కాని శ్రీరామకృష్ణుఁడు అవిచ్ఛిన్న సాక్షాత్కారము నందఁగల్గుటయేగాక, ఉపాస్యదైవమును బిడ్డగాఁ జేసివేసికొని తనివితీర లాలనపాలనముల నొనరింపఁ గల్గెనన్నచో, అదెంతటి అనన్యసామాన్యదివ్యానుభవము! ఇందలి కీలక మేమి? "భగవానునియెడ 'ప్రేమ' యనఁబడు నిక్కమైన అనురాగమును బడయఁగల్గినచో, వానిని గట్టి వేయు పాశము లభించినదన్నమాటయే" యని శ్రీరామ కృష్ణుఁడే తెలుపును. ప్రేమమూలముననే భగవంతుని—అనిర్వచనీయ ప్రేమస్వరూపుఁడగువానిని—వశమొనర్చుకోఁ గలమనుట ఎంతయు సహజముగదా? శ్రీరామకృష్ణుని చరిత్రమందలి దివ్యసుందరఘట్టములలో ఉత్తమోత్తమగణ్యమగు రామలాలావృత్తాంతము లౌకికులకు కేవల కావ్యకల్పన గనో, శ్రీరామకృష్ణుని చిత్తవిభ్రాంతిగనో తోఁచినఁ దోఁప వచ్చును. కాని త్రికరణశుద్ధిగాఁ దాను భగవత్ప్రాప్తికై, లేదా, భగవదనుభూతికై ప్రయత్నించితినని యుఁ బరితపించితి ననియుఁ దనకెట్టి దివ్యానుభూతియుఁ గలుగలేదనియు గుండె పై చేయి వేసికొని చెప్పఁగలవాఁ డెవ్వఁడు?

కం. "ఇందుఁ గలఁ డందు లేఁడని
సందేహము వలదు చక్రి సర్వోపగతుం
డెందెందు వెదకి చూచిన
నందందే కలఁడు దానవాగ్రణి వింటే"

అను భక్తాగ్రేసరుఁడగు ప్రహ్లాదుని మహోపదేశమునందలి "ఎందెందు వెదకి చూచిన, నందందే కలఁడు" అను

వాక్యులు మణివిరాజితసువర్ణాక్షరములతో లిఖించి గుర్తింపఁదగియున్నవనుటకు సందియము లేదు.

సాధనకాలమున తొలి నాలుగేండ్లలో శ్రీ రామకృష్ణుఁడు భగవానునియెడ ముఖ్యముగా శాంత-దాస్య-అపత్య[1] భావముల నవలంబించి వాని యన్నిఁటియందును అఖండవిజయోపేతుఁ డయ్యెను. కొన్ని సమయములలో శ్రీదామ సుదామాది శ్రీకృష్ణమిత్రుల సఖ్యభావమునుగూడ ననుసరించెను. పిమ్మట వాత్సల్యమధురభావము లనెడి ప్రేమామృతసాగరోత్తుంగతరంగములలో నోలలాడ నభిలషించెను.

స్త్రీయే—తల్లియే—వాత్సల్యమునకు పట్టుగొమ్మ. వాత్సల్యభక్తి సాధింపఁబూనినంతనే శ్రీరామకృష్ణుని యంతరంగమున తదనుగుణమగు భావపరిణామము కలుగసాగెను. అట్టిచోఁ దన పురుషస్వభావమునే మఱచిపోవ, మాటలందును చేష్టలందును నాతఁడు అచ్చముగా స్త్రీవలెనే ప్రవర్తించుచుండెను. సఖీభావమున జగజ్జననికి సమస్తోపచారముల నొనర్చును. ఈ తరుణముననే జటాధారి సాంగత్యము లభ్యమై శ్రీరామకృష్ణుని వాత్సల్యసాధనకు దివ్యమార్గదర్శక మైనది.

సాధనయందు నిర్విరామదీక్షాదక్షుఁడగు శ్రీ రామకృష్ణుఁడు అచిరకాలముననే మధురభావభక్తిసాధన పూనెను. జగదీశ్వరుఁడుగా, తన ప్రభువుగా, తల్లిగా, పుత్త్రుఁడుగా, మిత్రుఁడుగా, తుదకు ప్రాణప్రియుఁడుగా—భక్తిశాస్త్రోక్త

[1] అపత్యభావమనఁగా తల్లియనికాని, తండ్రియనికాని భగవంతుని గూర్చి భావించుట.

ములగు నానావిధములను—భగవంతునిఁ బ్రేమించి స్వవశ మొనర్చుకొనుటయే, నానావిధములుగా దివ్యానందానుభూతి నందుటయే, ఆతని పరమసంకల్పము. ప్రేయసి తన ప్రియునిఁ బ్రేమించునట్లు ఏమహోన్నతభక్తిభావమున భక్తుఁడు భగవానునిఁ బ్రేమించునో, ఏదివ్యభావమున శాంతదాస్యాదికమైన యితరభావములును జేరియుండునో, అదియే మధురభావమని గమనించియుంటిమి. ఈ భక్తిభావము లన్నియు మానవజీవిత మూలాధారమగు ప్రేమను ఆశ్రయించుకొని యున్నవి. ఈ భక్తిభావశ్రేణియందు ఒక్కొక్క మెట్టు ఎక్కుకొలఁదియు సాధకునకు భగవానునితోఁ చనవు అతిశయించును; భగవద్వైభవముచే నిఁక నాతఁడు అంతగా ఆకృష్టుఁడుగాక, ప్రియతమ సంబంధముననే రమించుచుండును. ఈ చనవును, ఈ యాప్తసంబంధమును భక్తుఁ డెందు జగదీశ్వరునిఁ దన హృదయేశ్వరునిగా—ప్రాణ ప్రియునిగా—ప్రేమించునో, అట్టి మధురభావమున సహజముగా మహోన్నతస్థాయి నందుకొనును. బృందావనగోపికల శ్రీకృష్ణప్రణయచరిత్రయే యిందులకు మహోజ్జ్వలమగు తార్కాణము. ప్రేమావతారమనఁదగు శ్రీచైతన్యుఁడును, ఆతని శిష్యులును మధురభక్తి సాధనను పరిపుష్టమొనర్చి వ్యాప్తి గావించిరి.

తాను ఏసాధనపూనునో, అందు అఖండదీక్ష వహించి నిమగ్నుఁడై, తద్విధానమున ప్రతిసూక్ష్మవివరమును పాటించుచు, అన్యవిషయవిముఖత నొందుట శ్రీరామకృష్ణుని స్వభావము. ఇదియేకదా విజయకీలకము? మధురభావ సాధనకై స్త్రీవస్త్రుల నన్నిఁటిని ఆతఁడు మధురు నడిగి

పడసెను. సముచితసువర్ణాభరణములను, (స్త్రీపాత్రధారణమున) నటులు దాల్చు కేశకలాపమునుసైతము మథురుఁడు సమకూర్చెను. ఇఁక శ్రీరామకృష్ణుని శ్రీకృష్ణప్రేమోన్మత్త గోపికాజీవితము ప్రారంభమైనది. శ్రీకృష్ణునిఁ దమ భర్తగా నొనఁగూర్పుమని బృందావనగోపికలు కాత్యాయనీదేవినిఁ బ్రార్థించునట్లు శ్రీరామకృష్ణుఁడును జగజ్జనని నందులకై ప్రార్థించెను. ఈసమయమున నాతఁడు తఱచు పరిచారికగా రాధాకృష్ణులను సేవించును.

తన దివ్యభావపరిణామము వేషభాషలలో ఈవిధముగాఁ బ్రతిబింబింప, శ్రీరామకృష్ణుఁడు అచ్చముగా స్త్రీవలెనే ప్రవర్తించుచుండ, మథురుని కుటుంబస్త్రీలు ఆతనిఁ దమలో నొకరుగాఁ జూచుకొనుచుండిరనుట అబ్బురము కానేరదు. మథురుని గృహమున, ఒకానొక దుర్గాపూజా మహోత్సవసందర్భమున, శ్రీరామకృష్ణుఁడు పట్టుచీర కట్టుకొని, దివ్యాభరణభూషితుఁడై, స్త్రీజనపరివేష్టితుఁడై, దేవీసఖీభావనిమగ్నుఁడై, దేవికి చామరముతో విసరుచుండ, ఆ దృశ్య మెంతయు దర్శనీయమై విరాజిల్లుచుండెను. చిరపరిచితుఁడై యుండిన మథురుఁడు, ఆసమయమున, శ్రీరామకృష్ణుని యీ స్త్రీరూపమును గాంచి, గుర్తింపఁజాలక, పూజానంతరము తన భార్య నడిగి తెలిసికొని, "ఆహా! స్వయముగా వ్యక్తపఱుచుకొనిననేకాని, అల్పవిషయములలోఁగూడ బాబాను మనము తెలిసికోఁజాలముకదా!" యని యాశ్చర్యపరవశుఁ డయ్యెను.

ప్రాణవల్లభుఁడగు శ్రీ కృష్ణుని సమాగమమునకై

శ్రీరామకృష్ణుఁడు మహాపరితాపము నందసాగెను. బాల్యముననే శ్రీకృష్ణసంసర్గము నాతఁ డెట్లు కాంక్షించెనో పాఠకులకు జ్ఞప్తి నుండవచ్చును. ఇపు డా కాంక్ష వేయింతలైనది. దినములు, నెలలును గడచుచుండెను. విరహవేదన దుర్భరమయ్యెను. అన్నపానములను మఱచి, అహర్నిశము ఆఁతడు విలపించును. శ్రీకృష్ణసందర్శనమహోత్కంఠ క్రమముగా ప్రేమోన్మాదముగాఁ బరిణమించెను. మనోవ్యథయుఁ దోడు శరీరమంతటను తీవ్రమైనమంట. అదెంతటి మహాపరితాపమో కాని, రోమకూపములనుండి సూక్ష్మమైన రక్తబిందువులు స్రవింపసాగెను. ఒక్కొక్కప్పుడు శరీరమందలి కీళ్ళన్నియు పట్లు తప్పిపోయినట్లుండును. పరితాపతీవ్రతచే ఇ [illegible] రములన్నియుఁ గట్టువడ, శరీరము శవప్రాయమ [illegible] ను.

తన వినిర్మలప్రేమచే శాశ్వతముగ [illegible]
వశవర్తి నొనరించుకొనిన శ్రీరాధాదేవి య [illegible]
శ్రీకృష్ణదర్శనభాగ్యము లభింపఁజా [illegible]
తదేకభక్తితో నామెను ప్రార్థింపసా [illegible]
లభించిన శ్రీరాధాదర [illegible]

శ్రీరామకృష్ణునకు అనుభూత మయ్యెను. ఇఁక నాతనికిఁ దానే రాధగాఁ దోఁపసాగెను. నిరంతర రాధాధ్యానము ఆతని వ్యక్తిత్వమునే అదృశ్య మొనర్చి, శ్రీరామకృష్ణుని అపర రాధగాఁ బరిణమింపఁ జేసెను. అపారము, అగాధము, మహోజ్జ్వలమునగు రాధాదేవి శ్రీకృష్ణప్రేమానురాగములు శ్రీరామకృష్ణునియందు అభివ్యక్తమై, 'మహాభావము' ఆతనియందు రూపు దాల్చెను. తన మహాభావానుభవములనుగూర్చి యనంతర మాతఁ డిట్లు వచించును :

“ఆ యనుభూతికి ముం దెంతటి దుర్భర వేదనయో, తదనంతర మంతటి పరమానందము! మహాభావ మనఁగా ఈశ్వర భావావేశపరవ
శత్వము … ములను ఉఱ్ఱూఁతలూఁగించివేయును. పెద్ద యేనుఁగు
చిన్న … నట్లే. గుడిసె అల్లల్లాడిపోవును. కూలిపోవునేమో
కు … ము, అబ్బా! చెప్పఁదరము గాదు. ఈస్థితిలో రూప
… ని శిష్యవరేణ్యులు) ఒక చెట్టుక్రిందఁ గూర్చుండి
… లు వాడిపోయెడివఁట! అస్థితిలో మూఁడుదినములు
… ంటిని. కదలలేక ఒకచోటఁ బడియుంటిని. స్మృతి
… నన్ను స్నానమునకుఁ దీసికొనివెళ్లెను. కాని శరీర
… కపోవు … శరీరముపై దళమైన గుడ్డ కప్పి,
… కొనియుండఁగా

లోకులకు యావజ్జీవితము పట్టును. కాని యీ శరీరమున (తనయందు) పందొమ్మిదియు పూర్తిగా వ్యక్తమైనవి.''

తాను రాధ నను భావము నందుచు, మహాభావ ప్రపూర్ణ ప్రేమానురాగములతో శ్రీకృష్ణుని ధ్యానించుచు, శ్రీరామకృష్ణుఁడు అచిర కాలముననే తన మహాసాధనఫలము నందఁగల్గెను. శ్రీకృష్ణుఁడు తన జగన్మోహనరూపమున సాక్షాత్కరించి శ్రీరామకృష్ణుని మనోరథము నీడేర్చి యాతని యందు లీనమయ్యెను. అంతట చరాచరసకలప్రపంచమును శ్రీకృష్ణమయముగాఁ గాంచుచు, స్వీయవ్యక్తిత్వమునే మఱచి, తాను శ్రీకృష్ణుఁడనను భావము నందుచు, నాతఁడు అఖండానందసాగరమున నోలలాడసాగెను. రెండుమూఁడు నెల లిట్లు కడచెను. పెక్కేండ్లు ఐనపిమ్మట నాతఁ డొకా నొక గడ్డిపువ్వు పుడికి, శిష్యులకుఁ జూపుచు, నిట్లు పలికెను: "ఆ సాధనకాలమున అగపడుచుండెడి శ్రీకృష్ణుని మేని చాయ యిట్లుండెను.''

మధురభావానుభవకాలమున నొకనాఁ డాతఁడు శ్రీమద్భాగవతపారాయణము వినుచుండ, శ్రీకృష్ణపాదార విందములనుండి దివ్యతేజఃకిరణములు ప్రబలపాశరూపమున వెలువడి భాగవతమును, పిమ్మటఁ దన వక్షమును పెక్కు మాఱులు తాఁకుచు, మూఁడిఁటి నేకముచేయుచున్నట్లు దివ్యదర్శనము నొందెను. భాగవత-భక్త-భగవానులు ముగ్వురును ఏకమేయని యిందలి భావమని శ్రీరామకృష్ణుఁడు విశదీకరించును.

నిర్వికల్ప సమాధి

జంతువు ఆహారనిద్రామలయందును, మానవుఁడు బుద్ధి వైభవమునను, దివ్యపురుషుఁడు ఆత్మధ్యానమునను రమించు చున్నారు. ధ్యానసాక్షాత్కారసంజనితమైన ఆనందమే సర్వోత్కృష్టమైన బ్రహ్మానందము.

ప్రగాఢధ్యానస్థితియే సమాధి. ఇదియే అతీంద్రియ జ్ఞానావస్థ, దివ్యజ్ఞానావస్థ. సమస్తతత్త్వరహస్యములును ఇందే ప్రత్యక్షమై భాసించును. ఈస్థితిని బడసినవారే యోగులు, ఋషులు, తత్త్వదర్శులును.

పరిపూర్ణమైన అతీంద్రియజ్ఞానావస్థయే—ధ్యానపర మావధియే—నిర్వికల్పసమాధియని చెప్పనొప్పును. ఇదియే అద్వైతవేదాంతమున తుదిమెట్టు. మాయను విడనాడి, ద్వైత ప్రపంచము నతిక్రమించి, సుఖదుఃఖాదిద్వంద్వములను,సమస్త భ్రాంతులను త్రోసిరాజని, యేమహోన్నతస్థితియందు ఆత్మ స్వస్వరూపవైభవమునఁ దేజరిల్లుచుండునో అదియే నిర్వికల్ప సమాధి. నిర్వికల్పసమాధిమహత్త్వమునుగూర్చి శ్రీరామ కృష్ణుఁ డిట్లు వచించును: "కర్పూరనీరాజనము వెలుఁగఁగా వెనుక నేమియుమిగులని చందమున సదసద్విచారము ముగియ, నిర్వికల్పసమాధి ప్రాప్తించునపుడు 'నీవు', 'నేను', 'జగత్తు' అను స్ఫురణమే యుండదు. ఇది వర్ణింపనలవికానిది—జీవుఁడు బ్రహ్మముగా మాఱునట్టి అఖండపరిణామము. ఉప్పుబొమ్మ సముద్రపులోఁతును గనుఁగొనుటకై అందు దుమికినదఁట! కాని యది నీటిని తాఁకినంతనే కరఁగిపోయినదఁట! అపుడిఁక

సముద్రము ఎంత లోఁతున్నదో వచ్చి చెప్పవారెవ్వరు!''

తన ఆధ్యాత్మికవిజయయాత్రలో భక్తిమార్గమునను, తాంత్రిక యోగమార్గమునను మహాద్భుతవిజయములను సాధించియున్న శ్రీ రామకృష్ణుఁ డిఁక జ్ఞానమార్గమునను పరిపూర్ణుఁడై అతీంద్రియప్రజ్ఞాపరమావధి యగు నిర్వికల్ప సమాధిని కైవస మొనర్చుకొనవలసియున్నది. ''మొదట పురాణమతప్రకారముగను, పిమ్మట తంత్రమతప్రకారముగను, అటుపిమ్మట వేదమతము ననుసరించియు—ఇట్లు భగవంతుఁడు నాచే నానావిధసాధనలను జేయించెను'' అని యాతఁడే వచించును.

తోతాపురి యను మహాసీయుఁడు ఈసమయముననే దక్షిణేశ్వరవనమునకు వచ్చెను. ఆజానుబాహువు; దృఢకాయుఁడు; నాగసంప్రదాయమునకుఁ జెందిన యతివరేణ్యుఁడు; దిగంబరుఁడు; బ్రహ్మమే సత్యమని అపరోక్షానుభూతిచే గ్రహించి, ప్రపంచమును స్వప్నప్రాయముగాఁ గాంచుచు, శీతోష్ణాదులను లక్షింపక విశాలాకాశవితానము క్రింద కాలము గడపుచు, భిక్షచే ప్రాప్తించినదానితో తృప్తి నొందుచు, ఎచటను మూఁడురాత్రులకంటె అదనముగా నిలువక సంచరించు మహాపరివ్రాజకుఁడు; నర్మదానదీతీరమున నొక నిర్జనారణ్యమున నలుబదియేండ్లు కఠినతప మొనర్చి నిర్వికల్పసమాధి సాధించిన యోగిపుంగవుఁడు. కాళికాలయ సన్నిధి నాతఁడు శ్రీ రామకృష్ణునిఁ గని, ''బ్రహ్మవిద్యకు ఉత్తమాధికారివిగాఁ దోఁచుచున్నావు: వేదాంతసాధన చేయుదువా?'' యని యడిగెను. ''అదంతయు అమ్మ దివ్య

చిత్త" మని శ్రీరామకృష్ణుఁడు కాళికాలయమునకు వెడలి, భావసమాధిస్థితిలో దేవి అభ్యనుజ్ఞను బడసివచ్చి, "అమ్మ సెలవైనది" అని చెప్పెను. యథావిధిగా వేదాంతసాధన చేయుటకు సన్న్యాసస్వీకారము ఆవశ్యకమని తోతాపురి తెలుప శ్రీరామకృష్ణుఁడు సమ్మతించెను. పితృదేవతలకును, సాంసారికవిషయములపట్ల మృతప్రాయుఁడగు తనకును విధ్యుక్తశ్రాద్ధక్రియలను ఆచరించి, నియమితశుభదినమున, విరజాహోమమున, శిఖాయజ్ఞోపవీతములను హోమాగ్నికి అర్పించి, శ్రీ రామకృష్ణుఁడు తన గురువరేణ్యుఁ డగు తోతాపురి యొసఁగిన కాషాయాంబరములను స్వీకరించెను.

ఆశ్రమసోపానశ్రేణియందు అంత్యసోపానము, సర్వసంగపరిత్యాగ నిలయము, సర్వసమభావసమాశ్రయము, జీవన్ముక్తిపరమసాధనము, శ్రీ బుద్ధ-శంకర-చైతన్యాది-జగద్గురూత్తమావలంబితమును నగు సన్న్యాసాశ్రమము నిట్లు శాస్త్రోక్తముగా శ్రీరామకృష్ణుఁడు స్వీకరించెను. "స్వీయ మోక్షజగత్కల్యాణములకై ప్రపంచమున సన్న్యాసి జన్మించుచున్నాఁడు. పరహితార్థము తన జీవితము నర్పించుటకై, ఆకసమును ఆర్తనాదములచే చిల్లులువడఁజేయు దీనజనకోటి కష్టములను దొలఁగించుటకై, అనాథుల కన్నీటి నాఁపుటకై, పుత్త్రశోకసంతప్తలగు తల్లుల నోదార్చుటకై, అజ్ఞులు, అధఃపతితులు నగు జనులు స్వశక్తిపై నిలుచుటకు వలయు సమపాయముల నొసఁగూర్చుటకై, జాతిమతభేదములను గణింపక సమస్తమానవకోటికిని ఇహపరసౌఖ్యదాయకమగు తత్త్వబోధ లొనరించుటకై, ప్రతివ్యక్తియందును నిద్రాణమై

యున్న బ్రహ్మశక్తిని మేల్కొల్పుటకై సన్న్యాసి యీ లోకమున జన్మించుచున్నాఁడు" అని శ్రీవివేకానందస్వామి ప్రకటించును. "సన్న్యాసియందలి అఖండత్యాగమును గాంచిననే లోకులకు త్యాగమును అలవఱుచుకొనుటకు వలయు ధైర్యము కలుగును. సన్న్యాసి కానిచో, లోకులకు మఱెవ్వరు త్యాగవైరాగ్యమార్గదర్శకులు కాఁగలరు?" అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు వక్కాణించును.

సన్న్యాసదీక్షానంతరము శ్రీరామకృష్ణుఁడు గురునకు సాష్టాంగవందన మొనర్చెను. తోతాపురి అద్వైతవేదాంత తత్త్వోపదేశ మొనర్పసాగెను. పొడవరియు దృఢశరీరియు నైన యాపంజాబుదేశపు యతిసింహము, ఆమహాముక్తజీవి, అంతగా పొడవరియు పొట్టియుఁ గానివాఁడును, అతిసుకుమార శరీరుఁడును, వినమ్రుఁడగు పరమసత్యాన్వేషకుఁడును నగు తన వంగదేశీయశిష్యునకు ఉద్బోధించుచుండిన యాదృశ్యము సంస్మరణీయము. ఆత్మవిచారమూలమున సమాధినిమగ్నత నంది, అఖండసచ్చిదానంద పరబ్రహ్మముతో ఐక్యము నందు విధానమును ఆతరుణమున తోతాపురి యుక్తియుక్తముగా, వేదాంతశాస్త్రప్రమాణపూర్వకముగా శ్రీరామకృష్ణునకు ఉపదేశించెను.[1] ప్రపంచాధ్యాత్మిక చరిత్రలో ఉత్తమోత్తమ

---

1 అందలి సారాంశ మిది: "నిత్య-శుద్ధ-బుద్ధ-ముక్తము, దేశకాల నిమిత్తత లనువానికి అతీతము, అఖండము, అద్వితీయమును నగు బ్రహ్మము అనిర్వచనీయమగు మాయవలన, నామరూపములచే, విభక్తము, అనేకమునై యున్నట్లు కాన్పించుచున్నది. సమాధినిమగ్నత నందునపుడు మాయా కల్పితనామరూపములుగాని, దేశకాలనిమిత్తతలుగాని గోచరింపవు. కావున

గణ్యమగు తన వేదాంతసాధనానుభవములనుగూర్చి సహజ సరళరీతిని శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఇట్లు వచించును :

"దీక్షానంతరము దిగంబరుఁడు అద్వైత వేదాంత సిద్ధాంతములను నాకు ఉపదేశింపసాగెను. సర్వవిషయముల నుండియు మనస్సును ఉపసంహరించుకొని ఆత్మలో నిమగ్నుఁడవు కమ్మని చెప్పెను. కాని నే నెంత ప్రయత్నించినను, నామరూపప్రపంచమును దాఁటి మనస్సును నిర్వికల్పము చేయఁ జాలకపోతిని. ఇతరవిషయములనుండి మనస్సును మఱల్చుట నాకు కష్టమనిపించలేదు కాని, చిద్ఘనము, దేదీప్యమానమునై యొప్పు శ్రీజగదంబరూపము నాకు మిగుల చనవైన కారణమున, ఆదివ్యరూపము నాకు సజీవ సత్యస్వరూపమున ప్రత్యక్షమై నామనస్సును నామరూప ప్రపంచమును దాఁటిపోనీయకుండెను. ఎన్నిసారులు అద్వైతముపై మనసు నిలుపఁ బ్రయత్నించినను, ప్రతిపర్యాయమును ఆరూపము నాకు అడ్డు వచ్చుచునే యుండెను. అప్పుడింక నిరాశుఁడనై, 'ఇది నాకు సాధ్యము కాకున్నది. మనస్సును పూర్తిగా నిర్వికల్పముచేసి, ఆత్మధ్యానమున నిమగ్నుఁడను గాఁజాలకున్నాను' అని దిగంబరునితోఁ జెప్ప, నాతఁడు తీవ్ర దృష్టితో నిట్లు నిష్ఠురముగఁ బలికెను: 'ఏమి! నీకిది సాధ్యము కాకున్నదా? చూచెదను, నీ కిది సాధ్య మైతీరవలయును!'

మాయామాత్రమగు నామరూపజాలమును ఆత్మవిచారముచే భేదించి, సమాధిమూలమున ఆత్మసంస్థితుఁడ వగుము, అఖండసచ్చిదానందపర బ్రహ్మముతో ఐక్యము నొందుము. ఇట్టి అద్వైతజ్ఞానమే శాశ్వత బ్రహ్మానందప్రాప్తిసాధనము."

ఇట్లని, చుట్టుపట్ల పరికించి, యొక గాజుపెంకు గనఁబడ, దానిని గైకొని నా కనుబొమలనడుమ నొక్కి, 'సూటిగా మనస్సును ఈచుక్కపై కేంద్రీకరింపుము' అనెను. అంతట కృతనిశ్చయుఁడనై, మరల ధ్యానమునకుఁ గూర్చుండి, శ్రీ జగజ్జననిరూపము కాన్పింపఁగనే వివేకమను ఖడ్గముతో ఆరూపమును ఖండించితిని. ఇఁక నేమియు వికల్పము—అంత రాయము—లేకుండుటచే, మనస్సు దృశ్యప్రపంచమును దాఁటి రివ్వున పై కెగసిపోవ, సమాధినిమగ్నుఁడ నైతిని!"

శ్రీ రామకృష్ణుఁడు వాచామగోచరమైన నిర్వికల్ప సమాధిమహత్త్వమున లీనమయ్యెను!

నిర్విరామముగా మూఁడుదినములు ఒక్కపట్టున శ్రీరామకృష్ణుఁడు అదే విధముగా సమాధినిమగ్నుఁడై కూర్చుండియుండుట గాంచి, తోతాపురి, "ఏమిది! ఇది నిజమా! నలుబదియేండ్ల కఠోరతపస్సుచే నేను సంపాదింపఁ గలిగినదాని నీతఁడు ఒక్కదినముననే సాధింపఁ గలిగెనా?" అని నిశ్చేష్టుఁ డయ్యెను. హృదయము స్పందించుచున్నదా? లేశమైనను ఊపిరి ఆడుచున్నదా?—అని బహుజాగ్రత్తగాఁ బరీక్షించిచూడ, ప్రాణచిహ్నముగాని, చైతన్యలక్షణముగాని యెంతమాత్రము గోచరింపకుండెను. ఐనను ముఖమండలము ప్రశాంతమై, దివ్యతేజోవంతమై ప్రకాశించుచుండెను. "ఓహో! ఇది మహాద్భుతము! నిర్వికల్పసమాధియే యిది!" యని యాతఁడు నిశ్చయించుకొని, బాహ్యప్రజ్ఞ కలిగించుటకై "హరిః ఓమ్" అను మంత్రమును గంభీరస్వరమున, ఆ పంచవటీధ్యానకుటీరము మాఱుమ్రోఁగునట్లు ఉచ్చరింప

నారంభించెను. మెల్ల మెల్లఁగా బహిఃప్రజ్ఞ నొంది, కన్నులు తెఱచి, శ్రీరామకృష్ణుఁడు, తన్ను పరిపూర్ణ వాత్సల్య మహాశ్చర్యానందములతో అవలోకించుచున్న గురువర్యునిఁ గాంచి, సాష్టాంగవందన మొనర్చెను. గురువు శిష్యుని ఆలింగన మొనర్చుకొనెను. ఎచటను మూఁడునాళ్లకంటె అదనముగా నిలువని యా మహాపరివ్రాజకుఁడు—ఆ సర్వసంగపరిత్యాగి—తన అద్భుతశిష్యునిచే ఆకృష్టుఁడై పదునొకండు నెలల పర్యంతము అతని సాంగత్యమునఁ గడపెను. కొన్ని విషయ ములలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు స్వయముగాఁ దన గురువున కెట్లు గురువయ్యెనో, ఆముచ్చటల నికఁ గనుఁగొనఁగలము.

గురుజనసాన్నిధ్య విశేషములు

"నిష్కళంక హృదయముతో, తీవ్రపరితాపముతో, మనఃపూర్వకమగు ప్రార్థనలతో భగవత్ప్రాప్తిని ఆశించు వానికి గురువు అనావశ్యకము. కాని యిట్టి పరితాపము పొందువా రరుదు, —కావుననే గురుని ఆవశ్యకత"యని శ్రీరామకృష్ణుఁడు వచించును. స్వయముగాఁ దా నట్టి అసాధారణవ్యక్తియైయుండియు గురువులను ఆశ్రయించుటకు కారణ మేమి? "శాస్త్రవిధిని మన్నించి శాస్త్రప్రామాణ్యమును పాటించుటకై (నా) యీజీవితమున బ్రాహ్మణి, దిగంబరుఁడు మున్నగువారు గురువులుగా నేర్పడినట్లు తోఁచుచున్నది"[1] అని యాతఁడే సమాధానించును. గురుముఖము ననే తత్త్వజ్ఞానము నొందనగునను లోకసామాన్యోద్దిష్టమైన శాస్త్రనియమమును శ్రీరామకృష్ణుఁడు యథావిధిగాఁ బరిపాలించుటయే కాక, తనవ్యక్తిత్వప్రభావముచేఁ గన గురువుల దృక్పథమును సైతము సువిశాల మొనర్చె

తన గురువగు తోతాపురి అనుదిః

ధ్యానించుచుండుట చూచి, శ్రీరామక

"ఉత్తమోత్తమజ్ఞానము సాధించిన వి

చేయుచుందురు?" అని

దినము శుభ

"చూ

తోమనియెడల దాని మెఱుఁగు మాయదా? మనస్సువిష యముకూడ నిట్టిదే. ధ్యానముచే ప్రతిదినము మెఱుఁగు పెట్టనిచో, మనస్సు కళంకితమగును.'' అని సమాధానించెను. అందుల కొప్పుకొనుచు, శ్రీరామకృష్ణుఁడు, "నిజమే కాని, పాత్రము బంగారపు దైనయెడల, ప్రతిదినము తోమనక్కఱ లేదుకదా?'' యనెను. "ఔనౌను, నీవు చెప్పినది నిజమే'' యని తోతాపురి చిఱునవ్వుతో అంగీకరించెను. ప్రతిదినము యథావిధిగ ధ్యానించుటవలని ప్రయోజనమునుగూర్చి తన గురువర్యుని యీపలుకులను శ్రీరామకృష్ణుఁడు మదినుంచు కొని తన శిష్యులకు మున్ముందు తఱచు తెలుపును. మేలిమి బంగారమువంటి శీలవర్తనములతో శోభించు తన శిష్యుని సమాధానపుఁ బసిడిపలుకులును తోతాపురి మనఃఫలకమున నిక్లే ముద్రితమై యుండనోపును!

బాల్యముననే సద్గురుసాన్నిధ్యమును బొంది క్రమముగా నిర్వికల్పసమాధిస్థితిని బడసిన తోతాపురి దైవానుగ్రహ ...ము లేకయే, స్వప్రయత్నముననే మానవుఁడు ...మ్మెను. ఆ 'పక్కా-వేదాంతి' దృష్టికి శ్రీ ...గజ్జనని యని వచించు పరాశక్తి తుదకు ...న అనిర్వచనీయ శక్తివిలాసములచే ... లోకమును కీలుబొమ్మవలె ...శావ మాతనికి ...మువలన

ఒక్కొక్కప్పుడు ఆనందపారవశ్యమున నృత్యముచేయుచు, భగవన్నామసంకీర్తన మొనరించుట శ్రీరామకృష్ణునకు చిన్న నాఁటినుండియు అలవాటు. "హరి బోల్! హరి బోల్!" (హరియనరా! హరి యనరా!)—"హరి గురు, గురు హరి" (హరియే గురువు, గురువే హరి)— "హరి ప్రాణ హే గోవింద మమ జీవన!" (ఓ గోవిందా! నా జీవనమా!)— "మన్ కృష్ణ, ప్రాణ కృష్ణ, జ్ఞాన కృష్ణ, ధ్యాన కృష్ణ, బోధ కృష్ణ, బుద్ధి కృష్ణ"—అని యీవిధముగా ఉచ్చైస్స్వరమునఁ గొంతసేపు ఆతఁడు సంకీర్తనచేయును. సాక్షాత్కార పరమావధి నొందినపిమ్మట నైతమాతఁ డిది విడువలేదు. శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు తోతాపురితో పరమార్థ ప్రసంగములుచేయుచు, సాయంకాల మైనంతనే తన యభ్యాసము ననుసరించి కరతాళధ్వనులతో భగవన్నామసంకీర్తన చేయసాగెను. సంకీర్తనాదులు కేవలము ప్రారంభస్థితిలోని వారికి ఉద్దేశింపఁబడిన "గుంట ఓనమాలు"అని భావించు తోతాపురి, ముక్తపురుషుఁడైన తన శిష్యుఁడు వాని నవలంబించుట గని విస్మితుఁడై, వికటముగా నవ్వుచు, "ఏమది! ఆ విధముగా చేతులతోఁ దట్టుచు చపాతీలుచేయుచున్నావా?" అని హేళనచేసెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడును నవ్వుచు నిట్లు సమాధానించెను: "ఏమి అవివేకము! నేను భగవన్నామ సంకీర్తన చేయుచుండఁగా, మీరు దానిని చపాతీలు చేయుటతోఁ బోల్చుటయా!"

మఱియొకనాఁటి సాయంకాలము శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన గురునితో, నెగడిప్రక్కనఁ గూర్చుండి వేదాంతచర్చ

చేయుచుండఁగా, తోఁటకాపరి యొకఁడు ఆ నెగడినుండి హుక్కాకై యొక నిప్పుకణికను దీసికొనఁ బోయెను. తోతాపురి కోపోద్దీపితుఁడై యాసేవకునిఁ దిట్టిపోయుచు, పట్టుకాఱువంటి తన చిమ్టాతోఁ గొట్టెదనని బెదరించెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు, "అహాహా! ఏమి మాయామోహము! సిగ్గు! సిగ్గు!!" అని అర్ధబాహ్యప్రజ్ఞావస్థలోఁ బదేపదే పలుకుచు, పొరలిపొరలి నవ్వసాగెను. తనశిష్యుని వింతచర్యను విస్మితుఁడై, తోతాపురి, "ఎందుకు నవ్వెదవు? అతఁడు చేసిన పని యెంత అక్రమమో చూడు!" మనెను.[1] చిఱునగవుతో శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఇట్లు బదులుచెప్పెను: "నిజమే కాని, దానితోఁబాటు మీ బ్రహ్మజ్ఞానవిజృంభణముకూడ గమనించుచున్నాను! బ్రహ్మమే అద్వితీయసత్త యనియు, జగత్తునందలి సర్వము తత్ప్రకాశమాత్రమే యనియు ఇప్పుడే కదా మీరు చెప్పుచుంటిరి? కాని మఱుక్షణముననే సర్వము మఱచి యొకనిని గొట్టఁబోయితిరి! అప్రతిహతమైన మాయా ప్రభావము చూడ నాకు నవ్వువచ్చుచున్నది!" ఈపలుకులు విని తోతాపురి గంభీరవదనుఁడై కొంతసేపు నిశ్శబ్దముగా నుండి పిమ్మట నిట్లనెను: "నిజమే నీవు చెప్పినమాట. కోప వివశుఁడనై సర్వము మఱచితిని. కోపము చండాలము. ఇఁక నెన్నఁడును కోపమునకు వశుఁడనుగాను."

జగజ్జనని యగు మాయాశక్తికటాక్షవీక్షణములందే మోక్షమార్గము కలదని శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈ క్రింది

---

[1] నాగసంప్రదాయపు సాధువులు 'ధుని' యనఁబడు తమ నెగడిని పూజనీయముగా భావించుచు, ఎప్పుడును దగ్గఱ నుంచుకొందురు.

యుదాహరణమూలమున అతిమనోహరముగ విశదీకరించును:

"సీతారామలక్ష్మణులు అడవులగుండా పోవుచున్నారు. అది మిక్కిలి యిఱుకుదారి,—ఒకరివెంబడి నొకరుగా మాత్రమే పోఁగలరు. కోదండపాణియగు రాముఁడు ముందు, అతనివెనుక సీత, ఆమెవెనుక ధనుర్బాణహస్తుఁడు లక్ష్మణుఁడును నడచుచున్నారు. రామునియెడ గాఢ భక్తిప్రేమాసక్తుఁడగు లక్ష్మణుఁడు నవఘనశ్యామసుందరుఁడగు రాము నెప్పుడును జూచుచుండఁగోరును. కాని సీత యడ్డుగా నుండుటచే ఆతఁడు చూడఁజాలక పరితపించును. ఇది యెఱిఁగి యామె కొంచెము ప్రక్కకుఁ దొలఁగి, 'అదిగో, చూడు' మనును. లక్ష్మణుఁడంతట కన్నులార తనయిష్ట మూర్తి నవలోకించును. ఇటుల నేజీవునకును ఈశ్వరునకును నడుమ మాయా శక్తి—జగజ్జనని—కలదు. ఆమె దయఁదలఁచి తొలఁగినేకాని జీవుఁడెన్నఁటికిని ఈశ్వరునిఁ గనఁజాలఁడు. కావున ఆమె కృప లేనిచో, నిత్యానిత్య వస్తువివేచనము, వేదాంతవిచారము, ఎంత చేసినను నిష్ప్రయోజనము."[1]

---

1 కాలాంతరమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈవిషయమునుగూర్చియే భక్తులకును శిష్యులకును ఇట్లు బోధించెను: "కామకాంచనములు నిజముగా మిథ్యాభూతములని గ్రహించుటయు జగత్తు త్రికాలములయందును అసత్తను దృఢనిశ్చయము నొందుటయు సామాన్యవిషయ మనుకొంటివా? వాని (భగవంతుని) దయ లేనిదే యిది సాధ్యమా?...తన సాధనచే—స్వప్రయత్నముచేతనే—మానవుఁడు ఈవిశ్వాసము నొందఁగలఁడా? అహా! మానవుని శక్తి యేపాటిది! ఆశక్తితోఁ దాను జేయఁగల్గిన ప్రయత్నమేపాటిది!" భగవత్కృపనుగూర్చి యీవిధముగాఁ బ్రసంగించుచు శ్రీరామకృష్ణుఁడు సమాధిస్థితుఁ డయ్యెను. కొంతసేపటికి అర్ధబాహ్యప్రజ్ఞావస్థలో నాతఁడు, "ఓ కుశలవులారా! స్వయముగా నేను బంధితుఁడను గానొడఁబడియుండనిచో, నన్ను మీరు బంధింపఁగల్గియుందురా?" యను నర్థమిచ్చు వంగకీర్తన పాడనారంభింప, నాతని యశ్రుధారలచే—తివాసిపైఁ బఱవఁబడియుండిన—దుప్పటి కొంత భాగము తడిసిపోయెను. వేదాంతగ్రంథపఠనాదులందు ప్రబలాసక్తుఁడై యుండిన హరి (తురీయానంద స్వామి)యను శిష్యుఁ డీసన్నివేశమును గాంచి తన యశ్రుధారల నాఁపుకొనఁజాలకపోయెను. అతఁడు అపూర్వమనఃపరివర్తన మందెను.

వజ్రకాయుఁడగు తోతాపురి వ్యాధి యన నేమో యెన్నఁడును ఎఱుఁగఁడు. కాని వంగదేశపు శీతోష్ణస్థితియు నీరును భరింపక, రక్తగ్రహణిపీడితుఁ డయ్యెను. ప్రేవులను మెలిపెట్టి పిండుచున్నట్లు అహర్నిశము ఒకటే బాధ. శ్రీరామకృష్ణుని ప్రేరణమున మథురుఁడు చికిత్స చేయింపసాగెను. కాని వ్యాధితగ్గకుండెను. ఒకరాత్రి బాధ మహాతీవ్రమయ్యెను. అలవాటు చొప్పున శరీరస్మృతినుండి మనస్సు మళ్లించి, బ్రహ్మముపై లగ్నమొనర్చి ధ్యాననిమగ్నుఁ డగుట కెంత ప్రయత్నించినను సాధ్యము కాకుండెను. అంత నాతఁడు ప్రాణము విసుగ, "ఈ దౌర్భాగ్యపుశరీరమూలమునఁగదా మనస్సు నేఁడు వశము తప్పినది! నే నీశరీరము గాననుట నాకు విస్పష్టము. దీనిని గంగార్పితముచేసి యీ బాధల నన్నిఁటిని తుదముట్టింతును"అని నిశ్చయించుకొని గంగలో దిగెను. అనంతరము జరిగిన సంఘటనమునుగూర్చి కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు భక్తుల కిట్లు తెల్పెను: "ఈశ్వరేచ్ఛ లేనిచో, గడ్డిపోఁచ యైనను కదలదు. నిజముగా స్వతంత్రేచ్ఛ—స్వేచ్ఛ—యనున దెక్కడిది? ఎల్లరును ఈశ్వరేచ్ఛాధీనులై యున్నారు.[1] దిగంబరుఁడు గొప్పజ్ఞాని.

---

[1] 'జీవుఁడు స్వతంత్రుఁడా, అస్వతంత్రుఁడా?' యను విషయమై శ్రీరామకృష్ణుఁడు కాలక్రమమున నిరువురు ప్రియశిష్యుల కొనర్చిన యీ క్రిందియుపదేశము ముఖ్యముగా గమనింపఁదగియున్నది: "...'ఈనిర్ణీత ప్రదేశమున ఈయావు తన చిత్తానుసారము సంచరించుఁగాక' యని ఆవు నొక పొడవైన త్రాటితో రాటకుఁ గట్టిపెట్టుచుందుముకదా? ఇట్లే భగవంతుఁడు మానవునకుఁ గొంతశక్తి నిచ్చి అందు తన(మానవుని)చిత్తానుసారము ఎంతవఱకు దేనికి వినియోగించుకొనుటకైనను స్వాతంత్ర్యము

విపరీతమైన కడుపునొప్పివలన ఒకప్పుడు వివశుఁడై నదిలో మునిఁగి(చని)పోవుటకై అందు దిగెను. స్నానఘట్టముకడ రేవు చాలదూరమువఱకు మెట్టక ప్రదేశము. ఎంత లోపలికిఁ బోయినను, మోఁకాళ్లబంటినీటికంటె ఎక్కువ లేకుండెను. అంతట సర్వము గ్రహించి తిరిగివచ్చెను.'' [1]

శ్రీరామకృష్ణుని యీసంగ్రహకథనమందలి ''సర్వము గ్రహించి'' యను వాక్కులలో భావబ్రహ్మాండ మిమిడి యున్నది. తోతాపురిదృక్పథము నావరించియుండిన తెర తొలఁగిపోయెను. సర్వము జగన్మాతృస్వరూపముగా అతనికిఁ గన్పట్టెను. ఆమె కరుణించిననేకాని యామె గీచిన గీటి నెవ్వరును దాటఁజాలరు. ఆత్మసమర్పణ మొనర్చుకొని

నిచ్చియున్నాఁడు. అందుచేతనే మానవుఁడు తాను స్వతంత్రుఁడననుకొను చుండును. కాని త్రాడు రాటకుఁ గట్టఁబడియున్నది. కాని యీవిషయము గురింపుఁడు: వినీతుఁడై మనఃపూర్వకముగా మానవుఁడు భగవంతుని ప్రార్థించినచో, వాని నాతఁడు మఱియొకచోట మఱింత పొడవైన త్రాటితోఁ గట్టవచ్చును, బంధమును పూర్తిగా తొలఁగింపనువచ్చును.... భగవంతుఁడు నీ కిచ్చిన శక్తిని సద్వినియోగముచేసిననేకాని నీ కాతఁడు అధికముగా నీయఁడు. అందుచేతనే పురుషకారము (మానవప్రయత్నము) యొక్క అక్కఱ. కాఁబట్టి భగవదనుగ్రహము పొందుటకైనను ప్రతి వ్యక్తియు శ్రమపడి యేదోకొంత కృషిచేయవలసియే యున్నది. ఇట్లు చేసినచో, పరజన్మములలోఁ బొందవలసిన అనుభవములు వానికృపవలన ఒక్కజన్మములోనే తీఱిపోవుచుండును. ఏమైనను, కొంత మానవప్రయత్నము అత్యావశ్యకము.''

---

1 ఈసంఘటనవిషయమున ఇతరగ్రంథములకంటె 'శ్రీ శ్రీరామకృష్ణకథామృత'మే విశేషప్రామాణికముగ గ్రహింపనగును. (Refer 'The Gospel of Sri Ramakrishna,' p. 83.)

యావజ్జీవితము తాను ఏతత్త్వమును బ్రహ్మమని యుపాసించు చున్నాఁడో, అట్టి పరతత్త్వము ఆమెయే! బ్రహ్మము, శక్తియు అభిన్నము—ఏకసత్పదార్థమును గుఱించిన రెండుభావములు.

భక్తిప్రపూరితహృదయుఁడై తోతాపురి తన ధుని కడకుఁ దిరిగివచ్చి, మిగిలిన యారాత్రి యంతయు జగజ్జననీ పావననామస్మరణతోడను ఆమె ధ్యానముతోడను గడపెను. మఱునాఁడు తోతాపురి మనఃపరివర్తనకథను ఆతనివలననే శ్రీరామకృష్ణుఁడు విని చిఱునగవుతో నిట్లు పలికెను: "ఆహా, అమ్మను మీరు నమ్మక, మాయాశక్తి—జగజ్జనని—మిథ్య యని నాతో వాదించుచుంటిరే! ఆమెయునికి సత్యమని మీ కిప్పటికి అనుభూతమైనది. అగ్నియు దహనశక్తియు వలె బ్రహ్మమును శక్తియగు తానును అభిన్నమని శ్రీజగదంబ నాకు చాలకాలముక్రిందటనే బోధపఱిచెను."[1]

---

1 'జగత్తు మిథ్యయా?' యను విషయమై శ్రీ రామకృష్ణుని యీక్రింది యుపదేశము ముఖ్యగమనార్హము:—"సంసారము—జగత్తు—మిథ్యయా? భగవంతునిఁ గనఁజాలకుండునంతవఱకు మిథ్యయే. (ఇందుల కొక ఉదాహరణము.) మారేడుపండుయొక్క ముఖ్యభాగమును గూర్చి చెప్పునపుడు అందలి చిప్పను, గింజలను గాక గుంజునే గ్రహింతుము. కాని దాని పూర్తితూనిక చెప్పవలసివచ్చినప్పుడు గుంజుమాత్రమే తూఁచిన, చాలదుకదా? మొత్తమంతయు—గుంజు, గింజలు, చిప్ప—అన్నిఁటిని గైకొనవలయును. ఇవన్నియు ఒకే పండునకుఁ జెందునట్టివి. (ఇట్లే) నిత్యమగు బ్రహ్మమును, లీలారూపమగు జగత్తును ఒకే సత్పదార్థమునకుఁ జెందునట్టివి. కావున నేను సర్వము—బ్రహ్మమును జగత్తునుగూడ.—అంగీకరింతును. జగత్తు మాయయని త్రోసివేయను. అట్లు త్రోసివేసినచో, పూర్తితూనిక తెలియదు. భగవంతుని నిరుణావస్థయందు సాక్షాత్కరించు కొనినపిమ్మట నెవ్వఁడు (ఏభగవంతుఁడు) స్వతస్సిద్ధముగా నిత్యుఁడో,

భగవత్ప్రేమామృతపరిపూరితహృదయులైన యీ మహనీయు లిరువురును, నహబత్ఖానానుండి ప్రభాతార్చనా గానవాహినులు దేవాలయోద్యాన సువాసనలతో సమ్మిళితమై నల్దిక్కులను వ్యాపించుచుండ, భవతారిణీ కాళికాలయమునకు వెడలి దేవికి సాష్టాంగవందన మొనరించిరి. తన పరివ్రాజకయాత్రలను సాగింప నెంచిన తోతాపురిగమనమునకు దేవి సమ్మతించినట్లు ఇరువురకును అనుభూతమైనది. పూర్ణారోగ్యవంతుఁడై కొలఁదిదినములైనపిమ్మట తోతాపురి శ్రీరామకృష్ణునికడ సెలవుగైకొని దక్షిణేశ్వరము వీడి వెళ్లెను.

తోతాపురితోడి తన సంసర్గమునుగూర్చి కాలాంతరమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యులతో నిట్లు ముచ్చటించును: (ప్రారంభమున ఛలోక్తులతో): "నే నొకప్పు డొక జ్ఞాని బారిఁ బడితిని; పదునొకండు నెలలపాటు వేదాంతము వినిపించెను. కాని నాలోని భక్తిబీజమునుమాత్రము నశింపఁ జేయఁజాలకపోయెను! మనస్సు ఎక్కడెక్కడికిఁ బోయినను, తిరిగి అమ్మ (జగజ్జనని) పాదపద్మములమ్రోల వాలుచుండెడిది. అమ్మనుగురించి నేను పాడినపుడెల్ల దిగంబరుఁడు (భావావేశమున) విలపించి, 'ఆహా! ఏమిది!' యనును. అంతటి గొప్పజ్ఞానియై యుండియు విలపించువాఁడు."

శ్రీరామకృష్ణునకు తాంత్రికోపాసనమున గురువైనను భైరవీ బ్రాహ్మణి యాతనివలె సమ్యగ్దర్శనము నొందియున్న

ఆతఁడే లీలామయుఁడై జగద్రూపమును దాల్చియున్నాఁడని బోధపడును."

మారేడుపండు ఉదాహరణమున గింజలు జీవులను, చిప్ప ప్రపంచమును సూచించునని శ్రీరామకృష్ణుఁడు మఱియొకప్పుడు తెలిపెను.

వ్యక్తికాదు. అద్వైతవేదాంతమనిన, ఆమెకుఁ గిట్టదు. తోతాపురితో శ్రీరామకృష్ణుని సన్నిహితత్వమున కిచ్చగింపక యామె యాతనితో, "నాయనా! నీ వాసాధువుతో అట్టె చనవుగా మెలఁగకు. అతనిది శుష్కజ్ఞానమార్గము. ఆతని తోడి సంసర్గమువలన నీభక్తిని, భగవత్ప్రేమానురాగములను గోల్పోవుదువు" అనిసైతము హితోపదేశముచేసియుండెను. శ్రీరామకృష్ణుఁ డీమాటలను జెడచెవినిఁ బెట్టెనని వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱలేదు.

తాను రుచిచూచిన నిర్వికల్పానుభవమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు నెలకొనియుండ నభిలషించెను. ఆయభిలాష అప్రయత్నముగా నెఱవేఱ, తన మహానుభూతినిగూర్చి యనంతర మాతఁ డిట్లు వచించెను: "ఒక్కపట్టున ఆఱు నెలలవఱకు ఆస్థితి (నిర్వికల్పసమాధి)లో నుంటిని. సామాన్యమానవులు ఆస్థితిని బొందినచో, మరల నందుండి వెలువడరు—మూఁడువారము లైనపిమ్మట శరీరము ఎండుటాకువలె రాలిపోవును. రేయుం బవళ్ల యెఱుకయే లేకుండెను. నిర్జీవకళేబరమునందువలె నోటిలోను ముక్కుపుటములలోను ఈఁగలు దూరుచుండెడివి, కాని వానియెఱుకయే (నాకు) లేకుండెడిది. ధూళిధూసరితములై తలవెంద్రుకలు జడలుకట్టెను. తెలియకుండఁగనే ప్రాయికముగా మలమూత్రవిసర్జన జరుగుచుండెడిది. దైవవశమున దక్షిణేశ్వరమున కపుడొకసాధువు వచ్చి పరిచర్యలు చేసియుండనియెడల, ఈశరీరము నిశ్చయముగా అంతరించియుండెడిది. ఆసాధువు వెంటనే స్థితిని గుర్తించి, యీశరీరమూలమున శ్రీలోకేశ్వరి యింక ననేక కార్యములు ఒనర్పవలసియున్నదని—

ఈశరీరము పరిరక్షింపఁబడినచో, అనేకులు శ్రేయస్సునొందఁ గలరని—గ్రహించెను. ఆతఁడు వేళకు ఏదో కొంత ఆహారము తీసికొనివచ్చి, రూళ్లకఱ్ఱవంటి తన చిన్నకఱ్ఱతోఁ గొట్టికొట్టి బాహ్యస్మృతి కలిగించుటకై యెంతో ప్రయత్నించువాఁడు. తుదకు కొంచెము స్మృతి వచ్చినట్లు కాన్పింపఁగనే కొంచెము ఆహారమును నోటిలోఁ గ్రుక్కును. కొన్నిదినములలో అందు బహుస్వల్పభాగముమాత్రమే కడుపులోనికిఁ బోయెడిది; మఱి కొన్నివేళల అదియు సాధ్యముకాకుండెడిది. ఈవిధముగ ఆఱు నెలలు గడచినవి. అంతట అమ్మ ఆజ్ఞ నాకిట్లు వినవచ్చెను: 'భావముఖమున ఉండుము, లోకశిక్షకై (అనఁగా లోకమునకు బోధించుటకై) భావముఖమున (అనఁగా ద్వైతప్రపంచస్ఫురణము, ఆత్మావలోకనము ననురెంటికిని నడుమ—ద్వైత ప్రపంచద్వారమున) ఉండుము.' అటుపిమ్మట రక్తగ్రహణి సంభవించెను. ప్రేవులను మెలిపెట్టి పిండుచున్నట్లు దారుణ బాధ. ఇంచుమించు ఆఱునెలల పర్యంతమైన యీబాధమూల మున క్రమముగా మరల స్మృతి కలుగనారంభించెను. అంతకు ముందు స్వల్పావకాశము దొరకినపుడెల్ల మనస్సు తీవ్రవ పైకెగసి నిర్వికల్పసమాధిస్థితిలో లీనమగుచుండెడిది!''

ఇంచుమించుగా ఈసమయముననే మథురుఁడు, తన భార్యయగు జగదంబాదాసి రక్తగ్రహణిపీడితయై వైద్యులు నిరాశచేసికొనుట సంభవింప, మహాదుఃఖితుఁడై శ్రీరామ కృష్ణుని సన్నిధి కేఁగి కన్నుల నీరు గ్రమ్మ గద్గదకంఠుఁడై యిట్లు విన్నవించెను: ''వ్యక్తిగతముగా నాకు ఘోరమైన ఆపద సంభవింపఁబోవు టటుండ, జమీందారి నిర్వహణ

యితరుల చేతిలోనికిఁ బోయెనా, మిమ్ము సేవించు భాగ్యము నాకిఁక దక్కదు.'' మథురుని మనోవ్యథ కెంతయు జాలిపడి, అతీంద్రియావస్థలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు, "భయపడకు, నీ భార్యకు నిమ్మళించును''అని అభయ మొసఁగెను. అనంతరము జరిగిన అద్భుతసంఘటనమునుగూర్చి యాతఁ డిట్లు వచించును : "ఆనాఁటినుండి జగదంబకు క్రమముగా స్వస్థత కలుగనారంభించెను; ఆ వ్యాధి (తన శరీరమును జూపుచు) ఇచటికి మాఱినది. ఆమె వ్యాధినివారణఫలితముగా ఆఱు నెలలవఱకు రక్తగ్రహణితోడను తదితరవ్యాధులతోడను బాధపడితిని.[1] పదునాలుగేండ్లపర్యంతము మథురుఁడు ఊరకే అంతటి విశ్వాసముతో ఉపచరించెనా? అమ్మ యీ శరీరమూలమున ఎన్నియో అద్భుతముల నతనికిఁ జూపుటచేత నే ఆతఁ డిట్లు ఉపచరింపఁగలిగెను.''

పరమేశ్వరస్వరూపుఁడైన శ్రీరామకృష్ణుఁ డెట్లు స్వయముగా దారుణవ్యథల ననుభవించెనో! మథురుఁడు ఘనవైద్యునిచే శ్రీరామకృష్ణునకు చికిత్స చేయించుచుండ, హృదయుఁడు నిరంతరము పరిచర్య చేయసాగెను. జ్ఞానయోగసాధకులగు యతివరేణ్యు లెందఱెందఱో ఈసమయమున దక్షిణేశ్వరమునకు రాసాగిరి. తీవ్రవ్యాధిగ్రస్తుఁడై యుండియు దాని నిసుమంతయు లక్షింపక, శ్రీరామకృష్ణుఁడు వారల మహోన్నత వేదాంతచర్చల నాలకించుచు, వారికిఁ బోడకట్టని తత్త్వరహస్యములను దెలుపుచుండువాఁడు.

---

[1] దీర్ఘనిర్వికల్పసమాధిస్థితిపిమ్మట ఆఱునెలలవఱకును సంభవించిన వ్యథ లివియే యని గ్రహింపనగును.

క్రమముగా శ్రీరామకృష్ణుఁడు స్వస్థుఁ డయ్యెను. సనాతనధర్మమందలి నానాసంప్రదాయములచే నానారీతులను పరంజ్యోతిని సందర్శించిన యాతని సువిశాలవీక్షణములు అన్యమతములపై సైతము ప్రసరింపసాగెను. మహమ్మదీయమతమునకు—ప్రాయికముగా అందలి సూఫీసంప్రదాయమునకుఁ—జెందిన గోవిందరాయ్ అను మహనీయుఁడు దక్షిణేశ్వరము వచ్చియుండ, శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆతని దివ్యజీవనవిధానముచే ఆకృష్టుఁడై, ఇస్లాంమతోద్దిష్టమగు భగవదుపాసనమున ఆతనిచే ఉపదేశ మందెను. ఈసాధనానుభవములనుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించును: "అపుడు అల్లానామ స్మరణము చేయుచు, మహమ్మదీయులవలెనే బట్ట కట్టుకొనుచు, యథావిధిగా నమాజు చేయుచుండెడివాఁడను. మనస్సునుండి హిందూమతభావములన్నియు పూర్తిగా పలాయనమగుటచే హైందవ దేవతలకు నమస్కరింపకుండుటయేగాక, వారిని దర్శింపవలయునని నాకపుడు బుద్ధికూడ పుట్టెడిది కాదు. ఈవిధముగా మూఁడునాళ్లు సాధన చేసినపిమ్మట ఆసాధనగమ్యము పొందితిని." తేజస్వంతుఁడైన యొక పురుషుఁడు గంభీరాకారముతోడను, పొడవైన గడ్డముతోడను శ్రీరామకృష్ణునకు ప్రత్యక్షమయ్యెను; అంత నాతనిమనస్సు సగుణబ్రహ్మభావము నొంది తుదకు నిర్గుణబ్రహ్మానుభవమున లీనమయ్యెను.

ఈసాధనకాలమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు మహమ్మదీయాహారము సైతము భుజింపసమ్మతించెననియు మథురుఁడాతని నెంతయో బతిమాలుకొనినమీఁదట మాత్రమే విరమించెననియు హృదయుఁడు తెలుపును. కాని యేసాధన నైనను

సమగ్రముగా, హృదయపూర్వకముగా, అవలంబించుట శ్రీరామకృష్ణునకు స్వభావసిద్ధమనియు, తదనుగుణముగాఁ దనకోర్కె కొంతవఱకైనను తీఱినఁగాని యాతఁడు సంతృప్తి నందఁడనియు గ్రహించిన మథురుఁడు పలురకముల భోజ్యముల నొక మహమ్మదీయుని సలహా ననుసరించి బ్రాహ్మణుని చేఁ జేయించి పంపువాఁడు. మహమ్మదీయమత సాధనకాలమున శ్రీరామకృష్ణుఁ డెన్నఁడును దేవాలయావరణములో అడుగిడ లేదు; వెలుపల నున్న మథురుని తాత్కాలిక నివాసభవనమున నివసించుచుండెను.

"వేదాంతసాధనయందు పరిపూర్ణత నందినపిమ్మట నే శ్రీరామకృష్ణుఁడు మహమ్మదీయమతసాధన నాచరించుటను బట్టి చూచినచో, వేదాంతవిజ్ఞానమున విశ్వాస మేర్పడినప్పుడే హిందువులును మహమ్మదీయులును పరస్పరసానుభూతి నొంది సోదరభావనిబద్ధులు కాఁగలరనుట స్పష్టము" అని శ్రీరామకృష్ణలీలాప్రసంగగ్రంథకర్త శ్రీశారదానందస్వామి వ్యాఖ్యానించియున్నాఁడు. హిందువులకును మహమ్మదీయులకును మధ్య నేర్పడియున్న విభేదముల కెంతయో చింతించుచు, పరస్పర సఖ్యభావావశ్యకతను దెలుపుచు, శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించువాఁడు: "హిందువులకును మహమ్మదీయులకును నడుమ విభేదపర్వతము లేర్పడియున్నవే! ఎంతో కాలము నుండి కలసి నివసించుచున్నను, వీరల భావములు, మతవిశ్వాసములు, ఆచారవ్యవహారములును ఒండొరులకు దుర్బోధమై యున్నవే!" ఐనను సర్వధర్మసమన్వయమూర్తియగు నాతఁడు మహమ్మదీయమతసాధనయందుఁ బడసిన దివ్యానుభవము

ఏనాఁటికైనను ఈ యుభయజాతులును తమలోఁ దమకుఁ గల విభేదము లంతరింప సౌభ్రాత్రమున నొండొరుల నాలింగన మొనర్చుకొనఁగల రను దివ్యసూచనయేమో!

గ్రహణి నివారణమైనను శ్రీరామకృష్ణుఁ డింకను నీరసించియుండెను. పల్లెటూరివాతావరణము ఆరోగ్యమునకు విశేషముగా అనుకూలించు నను మథురుని ప్రేరణమునను, తోడ్పాటునను ఆతఁడు 1867–వ సం॥ మే నెలలో భైరవీ బ్రాహ్మణితోడను, హృదయునితోడను జన్మగ్రామమగు కామార్పుకుర్ నకు వెళ్లెను. తల్లి చంద్రాదేవి గంగాతీరమును వీడుట కిష్టపడక, మథురుని సంరక్షణమున దక్షిణేశ్వరమునందే యుండెను.

గ్రామవాసులు ఎడతెఱపి లేకుండ శ్రీరామకృష్ణుని సాన్నిధ్యము నొందుచు, ఆతని బోధామృతమును గ్రోలసాగిరి.

శ్రీరామకృష్ణుని రాకనుగూర్చి ఆత్మీయు ... సతీ మణియగు శ్రీశారదామణీదేవికిఁ గబురంప నా... ను. శ్రీరామకృష్ణభక్తకోటిచే మాతృదేవి యని... ంత యనియుఁ బిలువఁబడు నామె యిపుడు ... ద్ద నవయౌవనవతి. కొలఁదిదినములలోనే ప్రా... ష వృత్తిని గ్రహించి యామె పరిపూర్ణభక్తిప్రేమ... లతో సేవింపనభిలషించుచుండెను. ప్రాయము ... ప్రాణవల్లభునితోఁ దన కొనఁగూ... మిదియే. సుసంప్రదాయమ... భర్తకు ఆత్మసమ... త్మ్యుడును త...

కృష్ణుఁడో? తాను సన్న్యాసియైయుండియు, వనితయనినంతనే భీతిలు సామాన్యవిరాగులవలెఁగాక, తన నూతనబాధ్యతను మనఃపూర్వకముగా గుర్తించి సహధర్మచారిణికిఁ దగు శిక్షణ గఱపసాగెను. వివాహితుఁడ నని తన గురువగు తోతాపురితోఁ దాను జెప్పినప్పు డాతఁ డిట్లు తెలిపియుండెను: "ఐననేమి? భార్యతో నివసించుచున్నను, ఎవఁడు తన వివేక వైరాగ్యములను చెక్కుచెదరకుండఁ గాపాడుకొనఁగల్గునో, అతఁడే స్థితప్రజ్ఞుఁడు, బ్రహ్మజ్ఞాననిష్ఠుఁడు. ఎవఁడు స్త్రీపురుషులను ఆత్మగనే గ్రహించి, ఆత్మభావముతో వారియెడ వర్తింపఁ గలుగునో అతఁడే పరిపూర్ణజ్ఞాని. స్త్రీపురుషభేదభావము గలవాఁడు ఉత్తమసాధకుఁడు కావచ్చునేమోకాని పరమావధి కింకను దూరస్థుఁడే." ఈ సద్గురువాక్కులు శ్రీరామకృష్ణున కిపుడు స్మరణకు వచ్చెను.

...దైనను తనధర్మముగా, కర్తవ్యముగాఁ, దోఁచినచో, దాని ...ంచుపట్ల శ్రీరామకృష్ణుఁ డిసుమంతయు జాగు సేఁ... అసంపూర్ణముగను విడువఁడు. ఆధ్యాత్మిక విష... కాక, సాంసారిక విషయములందును సహ ధరి... గఱపిన శిక్షణ మనఃపూర్వకమై, లోకా ...ప్పను. గృహకృత్యనిర్వహణమునం దేమి, ధన ...నం దేమి, అన్నిఁటికంటెను ముఖ్యముగా ... ఆయా పరిస్థితులకు అనుగుణముగా ...తోముఖమగు శిక్షణ మాౘె ...శ్రద్ధ వహించెను. ...దివ్యఫలప్రద

మయ్యెనో యింకఁ జూచెదము. పావనాత్ముఁడగు తన హృదయేశ్వరుఁడు తనపైఁ జూపిన స్వార్థరహిత వినిర్మల ప్రేమానురాగములకు ఆమె ముగ్ధురాలై, పరమానందముతో నాతనిఁ దన యిష్టదైవముగా నుపాసించుచు, ఆతని యడుగు జాడల ననుసరించి స్వీయవ్యక్తిత్వశీలములను ఆదర్శప్రాయ ముగా నొనరించుకొనసాగెను.

భైరవీబ్రాహ్మణి రామేశ్వరుని కుటుంబముతో చన వుగ మెలఁగుచు నెల్లరిచే గారవింపఁబడుచుండెను. దివ్యాను భూతులను బడసిన వ్యక్తియే కాని, ఆమె యింకను పరి పూర్ణత నందలేదు. ఇతరగురువులతో శ్రీ రామకృష్ణుఁడు సంసర్గమొనర్చినను, తుదకేయితరభక్తునియెడనైనను విశేష గౌరవము చూపినను ఆమె సహింపఁజాలదయ్యె. బ్రాహ్మణి వంటి భక్తురాలును,విదుషీమణియు నిట్టి యసూయాహంకార పిశాచగ్రస్తురా లయ్యెనన్నచో, సామాన్యులగు లోకుల మాట యింకఁ జెప్పనేల?

క్రమముగా బ్రాహ్మణి అహంభావమును దురభి మానమును హెచ్చెను. శ్రీరామకృష్ణుని గురువగు తాను అత్యంతప్రముఖవ్యక్తి ననియు ప్రతివారును తనమాటను శిరసావహింపవలయుననియు నామె తలంచుచుండెను. భార్య యెడ శ్రీరామకృష్ణుఁడు విధ్యుక్తధర్మమును నిర్వహించుట ఆమెకుఁ గిట్టకుండెను. ఆతని బ్రహ్మచర్యమున కది భంగకర మగునేమో యని యామె భయపడియుండవచ్చును. కాని శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆమెమాటలను పెడచెవినిఁ బెట్టెను. ఇది యామెకు అవమానకరముగఁ దోఁచుటయేకాక, అహం

భావమును ప్రజ్వలింపఁజేయ, నాతనిఁ జిన్నచూపునఁ జూడ సాగెను. ఆధ్యాత్మికవిషయములనుగూర్చి తనతో నెవ్వరైనను జర్చించి పిమ్మట శ్రీరామకృష్ణుని యభిప్రాయము నరయఁ గోరుచో, అహంకారము ఉట్టిపడ నామె యిట్లు పలుకును: "అతని నేల యడుగవలయును? అతనికన్నులను దెఱచినది నేనేకదా?" క్రమముగా ముంగోపియై యామె చీటికి మాటికి ఇంటిలోని స్త్రీలను గద్దింపసాగెను. కాని పరమశాంత స్వభావుఁడగు శ్రీ రామకృష్ణుఁ డామెను మునుపటివలెనే గారవించుచుండెను. పతిహితోపదేశానుసారము శ్రీశారదా దేవి యామెను తనయత్తగారివలెనే భావించుచు, ప్రేమ గౌరవములతో, వినయవిధేయతలతో సేవించుచుండెను.

వినయముకంటె ఒప్పులకు పట్టుకొమ్మగాని, అహంకారముకంటె తప్పులకు ఆలవాలముకాని మఱియొకటి లేదు. వినయవంతుఁడగువానికే జ్ఞానలాభము గలుగుననియు, మిట్టిపడువాని హృదయమునుండి జ్ఞానము కొట్టుకొనిపోవుననియు శ్రీరామకృష్ణుఁడు వచించును. యోగానుభూతులను బడసియు, బ్రాహ్మణి ఆత్మనిగ్రహమును గోల్పోయెను. ఒకనాఁ డామె హృదయునితో నేదియో అల్పవిషయమునుగూర్చి పెద్ద జగడము తెచ్చిపెట్టుకొనెను. ఇంటిలోని యితరవ్యక్తులందఱును జేరి దానిని బరిష్కరింపవలసివచ్చెను. బ్రాహ్మణి మొదట ఈయవమానమున కెంతయో దుఃఖించి, పిమ్మటఁ దనతప్పు గ్రహించిసిగ్గుపడెను. పశ్చాత్తప్తురాలైన యామెకుఁ దా నిటీవల చేసిన తప్పులేకాక, వానికి మూలమగు తన మనోదౌర్బల్యమును గోచరింపఁ, దా నాకుటుంబమున నిఁక

బాహ్యముగా, నీభవనమున ఆసీనురాలై యీమూఁడు దినములును నీపూజను స్వీకరించినది. కాని యింతటినుండి అమ్మ నీ కింకను సన్నిహితురాలై, నిరంతరము నీహృదయమున అధివసించుచు నీపూజను స్వీకరించును.''

ఆ మహిమాన్వితస్పర్శయు భక్తిజ్ఞానామృతవీచికలైన యీ వాక్కులును మథురునకు అపూర్వశాంతిని—మధుర ప్రశాంతిని—గల్గించెను. హృదయమున దేవి భాసించుట గోచరించియుండనోపును. ప్రతిమానిమజ్జనమున కాతఁడు వెనువెంటనే సమ్మతించెను. స్పర్శచే, వాక్కుచే, కటాక్షముచే సద్గురువరేణ్యులు మహత్తరమైన మనఃపరివర్తనము గల్గింపఁగలరనుట కిది యొక నిదర్శనముగదా? శ్రీరామకృష్ణసూర్య కరస్పర్శనమున శిష్యహృదయకమలము లెట్లు వికసించెడివో ఇటుపైఁ గనుఁగొనఁగలము. అది హృదయాంతరభావస్పర్శ. తాను స్పృశించునపుడు శిష్యుని మనోమాలిన్యము తొలఁగ, వాని నిర్మలదృష్టిని సత్యము భాసించునని యాతఁ డిందలి కీలకము దెల్పును.

శ్రీరామకృష్ణునియెడ మథురుని గాఢభక్తిని నిరూపించు నొక సంఘటనము. అపాయకరమైన వ్రణముచే మథురుఁడొకప్పుడు మంచముపట్టియుండి, తన కొకసారి వచ్చి దర్శన మిమ్మని పలుసారులు శ్రీరామకృష్ణునకు వర్తమాన మంపెను. ఆతఁడు వచ్చినంతనే మథురుఁడు మహాశ్రమపడి లేచికూర్చుండి యామహనీయుని పాదరజమునకై యాచించెను. ''దానివలన నీకేమి ప్రయోజనము? అది నీవ్రణమును మాన్పునా?'' అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు అడుగ, మథురుఁడు, ''వ్రణచికిత్సకై

వైద్యు లున్నారు. కాని సంసారసాగరమును తరించుటకై నేను కోరునది నా రక్షకుని పాదధూళి!'' యని పలికెను. వెంటనే శ్రీరామకృష్ణుఁడు భావసమాధిస్థితుఁడై యొప్ప, మథురుఁడు తన కన్నులవెంట బాష్పధారలు ప్రవహింప, మహాభక్తిపూర్వకముగా ఆతని పాదకమలములందుఁ దన శిరము నుంచెను. అచిరకాలముననే యాతఁడు వ్యాధి నివారణ నొందెను.

దివ్యభావపరవశుఁడై శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు మథురునితో, "నీవు జీవించియున్నంతపర్యంతము నే నిచట (దక్షిణేశ్వరమున) నుందును'' అని పలుక, మథురుఁడు శ్రీరామకృష్ణసేవాసాన్నిధ్యమహాభాగ్యము తన భార్యకును, కుమారుఁడగు ద్వారకానాథునకునుగూడ యావజ్జీవితము లభింపవలయునను నాత్రమును బ్రకటింప, శ్రీరామకృష్ణుఁడు "మంచిది; నీభార్యయు 'ద్వారి'యు జీవించియున్నంతవఱకు దక్షిణేశ్వరముననే యుందును'' అని యనుగ్రహించెను. వారల యనంతరమే యాతఁడు దక్షిణేశ్వరము వీడెను.

మథురుఁడు తన ప్రతిరహస్యము శ్రీరామకృష్ణునకు విన్నవించుకొను రీతినే ఆతఁడును ప్రాయికముగా సర్వవిషయములందును మథురునితో సమాలోచించి, బాలకునివలె ఆతని సలహా, లేదా, అభిప్రాయము గైకొనును. ఐనను ఆతఁడు మథురుని ఐశ్వర్యము సద్వినియోగ మగునట్లు చూచును. యోగీశ్వరునిసర్వజ్ఞత్వము, పసిబాలకుని అమాయికత్వమును అద్భుతరీతిని శ్రీరామకృష్ణునియందు సమ్మేళన మొందియుండుట గాంచి మథురుఁడు ముగ్ధుఁడై యాతని

శరీరరక్షణభారము తాను వహించుచు, తన శ్రేయోభారము నాతనిపై నిడెను. వ్యావహారికవిపత్తులలోఁ జిక్కుకొన్నప్పుడును శ్రీరామకృష్ణునే యాతఁడు ఆశ్రయించుచుండును. ఒకప్పు డాతఁడు తన బలఁగమునకుఁ దన యెదిరిపక్షపు జమీందారుని బలఁగముతో యథేచ్ఛముగాఁ బోరాడ నాజ్ఞ యిచ్చెను. ఈపోరాటమునఁ గొందఱు మడిసిరి. శాసన సంబంధమైన విపత్తునకుఁ దాను గుఱి కానుండుట కనుఁగొని, వెంటనే వెళ్లి శ్రీరామకృష్ణుని పాదసన్నిధిని వ్రాలి, "బాబా! రక్షింపుము!" అని ప్రార్థించెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు మొదట గట్టిగాఁ గూఁకలిడుచు, "ఓధూర్తుఁడా! రోజూ నీ వేదో తంపి తెచ్చిపెట్టుకొని వచ్చి, 'నన్ను రక్షింపు' మనుచుందువు! నేనేమి చేయఁగలను? పోయి స్వయంకృతకర్మఫలము ననుభవింపు"మనెను. కాని మథురుఁడు పట్టుపట్టి బతిమాలుకొన, తుద కాతఁడు, "వెళ్లు! అమ్మ సంకల్పము ఎట్లున్నదో అట్లగును!"అని పలికెను. మథురునకు విపత్తుతొలఁగిపోయెను.

శ్రీరామకృష్ణుని సమాధిస్థితులనే కాక, ఆతని యపార దివ్యప్రభావమున కెన్నియో నిదర్శనములను కన్నులారఁ గాంచుచుండిన మథురుఁడు స్వయముగా సమాధిదివ్యానందానుభవము నందనభిలషించి, ప్రార్థింప నాతఁ డిట్లు సమాధానించెను: "ఓహో! అది సకాలమున ప్రాప్తించును, సకాలమున ప్రాప్తించును. గింజ పాతినంతనే చెట్టయి ఫలించునా? ఏల? నీపరిస్థితి బాగుగనే యున్నది—ఈవైపు, ఆవైపు—రెండు వైపులును (ఇహపరము లని భావము) నడచుచున్నవి. అవన్నియు (సమాధి మొదలైనవి) నీకు

ప్రాప్తించెనా, నీ జమీందారి చక్కఁగా నిర్వహించుకోఁ జాలవు. సర్వము తాఱుమాఱు అగును.'' కాని మథురుఁడు పట్టుపట్టెను. అంతట శ్రీరామకృష్ణుఁడు, ''సరే, అమ్మ నడిగెదను. ఆమె తన యిచ్ఛానుసారము చేయును'' అని పలికెను. కొన్ని దినములైనంతనే మథురునకు నిజముగా సమాధిస్థితి కలిగెను. తన జమీందారి నిఁక నాతఁడెంత మాత్రము నిర్వహించుకోఁ జాలకుండెను. అతఁడాడును, పాడును, నవ్వును, అశ్రుధారలు ప్రవహింప నిష్కారణముగా నేడ్చును. ఈవిచిత్రపరిణామమునకు కారణము గ్రహింపఁ జాలక బంధువులు ఘనవైద్యులచే చికిత్సచేయింపసాగిరి, కాని నిష్ప్రయోజన మయ్యెను. ఎల్లరును మహాందోళన మొందుచుండిరి. తుదకు మథురుని సూచనపై శ్రీరామకృష్ణునకు వర్తమాన మంపఁబడ నాతఁడు వచ్చెను. ఈయద్భుతసంఘటనమునుగూర్చి యాతని వాక్కులనే ఆలకింతము :

''వెళ్లి చూచుసరికి అతఁడు విచిత్రస్థితిలో నుండెను. కన్నులు ఎఱ్ఱవాఱియుండెను. భగవంతునిగూర్చి యాతఁడు ప్రసంగించుచుండ చెక్కిళ్లపై అశ్రుధారలు ప్రవహించుచుండెను. ఱొమ్ము దడదడలాడుచుండెను. వచ్చి నాపాదములను పెనవైచుకొని, 'బాబా! క్షమింపుఁడు! మూఁడునాళ్లుగా ఈస్థితిలో నున్నాను. ఎంత ప్రయత్నించినను మనస్సు వ్యవహారముమీఁదికిఁ ద్రిప్పుకోఁజాలకున్నాను; సర్వము తాఱుమాఱైనది. దయయుంచి మీభావసమాధిస్థితిని మీరే తీసికొనుఁడు, నాకిఁక వలదు' అనెను. 'ఏల? నీవే కదా కావలయునని పట్టుపట్టితివి?' అంటిని. అందు కాతఁడు, 'నిజమే, ఈస్థితివలని ఆనందముకూడ అనుభవించుచున్నాను. కాని నేనిట్లే ఉండిపోతినా, జమీందారి ధ్వంసమైపోవును. మీ కేకాని మాకుఁ దగని స్థితి యిది. కావున దయయుంచి తిరిగి తీసికొనుఁడు' అనెను. నవ్వి, నేను, 'ఆసంగతి మునుపే చెప్పితినిగదా? కాని నీవు వినవైతివి' అంటిని. 'నిజమే

బాబా! కాని యిది నన్ను భూతమువలె ఆవేశించి సదా తన చిత్తానుసారము త్రిప్పునని అప్పుడు నా కెట్లు తెలియును?' అన్నాఁడు మథురుఁడు! అంతట చేతితో ఱొమ్ము నిమురఁగా, అతఁడు స్తిమితపడెను."

ప్రబలమైన ఆధ్యాత్మికస్థితులను భరించుటకుఁ దగు శిక్షణయు సాధనయు అత్యావశ్యకము. లేనిచో, తన్మూలమున శారీరమానసిక ప్రతిఘాతములు—అనర్థములు—సైతము సంభవించును. ఆశించుటకు ముందు అర్హత కలిగియుండ వలయును. నానావిధభక్ష్యభోజ్యపానీయములతోఁ గూడిన దివ్యభోజనమును ఆరోగ్యవంతుఁడు, క్షుధార్తుఁడు నగువాఁడే కదా తనివి తీర నారగించి జీర్ణించుకొనఁగల్గుచున్నాఁడు? ఇట్లే బ్రహ్మానందానుభవమునకును వినిర్మలశీల మనెడి ఆరోగ్యమును, భగవత్పరితాపమనెడి ఆఁకలియు ఆవశ్యకము. వేదాంతమైనను, యోగశాస్త్రమైనను, మఱియే ఆధ్యాత్మిక శాస్త్రమైనను బ్రహ్మచర్యాదికమైన సాధనసంపదనుగూర్చి మున్ముందు నొక్కి వక్కాణించుచుండుట సువిదితము. ఐహిక వాంఛలను పరిత్యజింపనిదే మహోత్తమాధ్యాత్మికస్థితుల నందఁగోరుట నిష్ప్రయోజన మనియు హాస్యాస్పద మనియు మథురుని చరిత్రయందలి యీ సంఘటనము లోకమునకు బోధించు మహత్తర గుణపాఠము.

శ్రీరామకృష్ణుని సుఖజీవనమున కేదియో కొంత శాశ్వతాధారము నేర్పఱుపవలయు నని మథురుని మహాభి లాష. కాని అఖండత్యాగతపోధనుఁ డగు శ్రీరామకృష్ణుఁ డందుల కొల్లఁడయ్యె. చంద్రాదేవి దక్షిణేశ్వరమున నుండ, మథురుఁడు తన యభిలాషను నెఱవేర్చుకొనవచ్చునని తలఁచి,

యొకనాఁ డామెను సమీపించి, యిచ్చ వచ్చిన దేనినైనను తన్నడుగుఁడని—తనవలన నేదియో యొకటి స్వీకరింపక తప్పదని—పట్టుపట్టెను. ఏ మహాభూదానమో, గృహ దానమో, ధనదానమో చేయవలయునని యాతని హృద యాభిలాష. చంద్రాదేవి యాశ్చర్యపడి, యెంత యాలోచిం చినను కోరఁదగిన దేమియుఁ దోఁపక, చిట్టచివరకు, "సరే, ఏమైనను ఈయక తప్పనియెడల, ఒక అణా పెట్టి పొగాకు కొనియిమ్ము, పండ్లపొడి చేసికొందును" అనెను. ఈపరమాదర్శసంతృప్తిని, తన్మూలమగు నిస్పృహత్వమును గనిన మథురునకు కన్నుల నీరు గ్రమ్మ, "ఆహా! ఇటువంటి తల్లిగాక మఱెవ్వరు శ్రీరామకృష్ణునివంటి పుత్త్రునిఁ గనఁ గలరు?" అని తనలోఁ దా ననుకొనుచు, నాతఁ డామెకు సాష్టాంగవందన మొనర్చెను.

ఒకపండాతోడను గంగానదిపై పడవలోఁ బయనించు చుండెను. పడవ మణికర్ణికను సమీపింప, నచటి శ్మశాన మందలి శవదహనమును గని, అకస్మాత్తుగా ఆనందపర వశుఁడై వడిగా పడవయంచునకు వెడలి సమాధినిమగ్నుఁడై నిల్చెను. నదిలోఁ బడకుండఁ గాపాడుటకై కొందఱు రయమున ముందునకు వచ్చిరి. కాని యాతఁడు దివ్యదరహాసకాంతులను వెదచల్లుచున్న ముఖమండలముతో నిశ్చలుఁడై యచట నిలిచియుండ, నెవ్వరును గాపాడనక్కఱయే లేకపోయెను. తన దివ్యానుభూతినిగూర్చి యనంతర మాతఁ డిట్లు వచించెను: "పొడగరియు, పింగళవర్ణజటాధారియు, శ్వేతవర్ణుఁడును నగు నొక పురుషుఁడు మెల్లఁగా నడుగు లిడుచు, ప్రతిచితి కడకును వెడలి, నెమ్మదిగా అందలి జీవునిఁ బైకెత్తి, చెవిలో తారకబ్రహ్మమంత్రి ముపదేశించుచుండుట కనుఁగొంటిని! సర్వశక్తిమయి యగు శ్రీజగదంబ—మహాకాళి—కాష్ఠమున కవ్వలిప్రక్క గూర్చుండి, యాజీవుని స్థూలసూక్ష్మకారణాది బంధముల నన్నిఁటిని విడఁదీసి, స్వయముగా మోక్షద్వార మును తెఱచి, కైవల్యధామమున కనుపుచుండెను. ఎన్నో యుగముల యోగతపోనిష్ఠలచేఁ బొందనగు అద్వైతానుభవ భూమానందమును శ్రీవిశ్వనాథుఁడు క్షణములో ఆజీవులకు ఈవిధముగ ప్రసాదించి వారిని కృతార్థుల నొనర్చుచుండెను."

యాత్రికబృందముతో శ్రీరామకృష్ణుఁడు తాత్కాలికముగా ప్రయాగకు వెడలి, త్రివేణీసంగమ మగు గంగా యమునా సరస్వతీసంగమమున స్నాన మాచరించి, తిరిగివచ్చి బృందావనమునకు బయలుదేఱెను. శ్రీకృష్ణలీలావిహార

భూమియగు బృందావనమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు పొందిన దివ్యానందానుభవములు వర్ణనాతీతములు. వానినిగూర్చి యాతఁడే యిట్లు వివరించెను:

"(మందిరమున) బంకువిహారిని (బంకువిహారియను శ్రీకృష్ణవిగ్రహము నని భావము) గని పరవశుఁడనై ఆలింగనమొనర్చుకొనుటకై పరుగెత్తితిని. గోవిందజీని జూచినప్పుడు నాకట్టి భావపారవశ్యము గలుగలేదు. కాళియ దమనఘట్టమును జూచినంతమాత్రముననే వివశుఁడనైపోవ, హృదయుఁడు నన్ను పసిబిడ్డనువలె స్నానముచేయించువాఁడు. సాయంకాలము యమునా తీరమున నడయాడుచుండువాఁడను. అచట పెద్ద రేగుచెట్లనడుమ పర్ణ కుటీరము లుండెను. మేఁత మేసి తిరిగివచ్చుచున్న ఆలమందలను ఒకనాఁడు సాయంకాలము చూచితిని. అవియు వానివెనుక గోపబాలకులును యమునా నది నీఁదికొని వచ్చుచుండిరి. ఆదృశ్యము వెంటనే శ్రీకృష్ణుని జ్ఞప్తికిఁ దేఁగా, భావపరవశుఁడనై, 'ఆహా! కృష్ణుఁ డేఁడీ! కృష్ణుఁ డేఁడీ!' అని ఉన్మత్తునివలెఁ గేకలిడుచుఁ బరుగెత్తితిని. శ్యామకుండమును రాధాకుండ మును (మధురకుఁ గొన్నిమైళ్ల దూరమున నున్న పావనతటాకములు) దర్శింప నొక పల్లకీ నెక్కి వెళ్లితిని. త్రోవలో గోవర్ధనగిరియొద్ద దిగి, వివశుఁడనై దాని శిఖరమునకుఁ బరుగిడిపోయి బాహ్యస్మృతిరహితుఁడనై నిలుచుంటిని. అపుడు వ్రజవాసులు (అచటి జనులు) వచ్చి మెల్లఁగా నన్ను దింపిరి. శ్యామకుండరాధాకుండములకుఁ బోవుదారిలో పూర్వపుఁబచ్చిక బయళ్లు, చెట్లు, పొదలు, పక్షులు, లేళ్లు,—శ్రీకృష్ణుని బాల్యక్రీడలకు నిలయమైన వీని నన్నిఁటిని—జూచి మనస్సు పట్టఁజాలకపోతిని. కన్నీళ్లు జలజల ప్రవహింప బట్ట తడిసిపోయెను. 'ఓకృష్ణా! నీసహవాసభాగ్యముచే పవిత్రమైన ప్రతిదియు ఇచ్చట నున్నది, నీవుమాత్రము కానరాకున్నావు!' అని భావించితిని. పల్లకీలో నుంటిని, కాని యొక్కమాటయైనను బలుకు శక్తి లేదు, అఁపుఁడని బోయీలకుఁ జెప్పఁజాలకుంటిని. హృదయుఁడు వెనుక వచ్చుచుండెను. 'బహుజాగ్రత్తసుఁడీ!' అని వారిని ముందే యాతఁడు హెచ్చరించియుండెను. శ్యామకుండరాధాకుండముల సమీపమున సాధు వులు పర్ణకుటీరముల నేర్పఱుచుకొని, వెలుపలి జనులు తమకు అగపడ కుండుటకై ద్వారమువైపు వీఁపు త్రిప్పి సాధనల నొనర్చుచుండిరి."

బృందావనమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు గంగామాత యనునొక గొప్ప వైష్ణవభక్తురాలిని సందర్శించెను. ఈమె మహోత్తమదివ్యానుభూతుల నందిన దని ప్రసిద్ధి. అప్పటి కామెకు అఱువదేండ్లుండును. ఈమహనీయురాలి దివ్యగుణ సంపద్వైభవము తన్నెంతగా ఆకర్షించెనో తెలుపుచు శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించును:

"గంగామాయి నన్నెంతో ఆప్యాయముతో ... తో ఆదరించుచుండెడిది. ఆమె వృద్ధురాలు. నిధువనసమీపము ... గా ఒక కుటీరమున నివసించుచుండెను. నాస్థితిని, మహా ... స్థితిని జూచి, 'ఈ ... గాధాదే ... . నన్ను '... ప్పుడు

భక్తిపరాయణుఁడును శ్రీరామకృష్ణుఁడే! "పుష్పచందనములతో మా అమ్మను పూజించువాఁడను. సాక్షాత్తు జగన్మాతయే లోకమున మన తల్లియై ఆవిర్భవించుచున్నది. తలిదండ్రులను సంతుష్టులనొనర్పనిదే ఏ ఆధ్యాత్మిక సాధనయు సఫలముకాదు" అని యాతఁడు తెలుపును.

బృందావనమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు వైష్ణవవేషము నవలంబించెను. మథురలో ధ్రువఘట్టమును గాంచినంతనే యాతనికి [illegible] వుఁడు" చేతులలో శిశువగు శ్రీకృష్ణు నెత్తుక [illegible] దాఁటుచుండినట్లు దివ్యదర్శనము కలిగెను

ఈమె మనశ్శరీరములను పరమపవిత్ర మొనర్చి, యామె యందు ఆవిర్భవించి సర్వకల్యాణసాధనభూతవు కమ్ము!" అంత నామెను పరమేశ్వరీ స్వరూపముగా భావించి షోడశోప చారములతోఁ బూజింపసాగెను. ఆ సమయమున నామె దివ్యభావపారవశ్యమును బొందియుండి తుదిని సమాధిస్థితి నందెను. పూజ సమాప్త మగుసరికి ఆతఁడును సమాధి నిమగ్నుఁ డయ్యెను. ఆ ప్రశాంతసమయమున నిటు లా లోకోత్తరదంపతులు హృదయైక్యనౌక నధిష్ఠించి యింద్రియా తీతానందసాగరమున నోలలాడిరి! ఆ దివ్యానందపారవశ్య మున గంటలు గడచెను. అర్ధరాత్ర మగుసరికి శ్రీరామ కృష్ణునకు అల్లన బాహ్యస్మృతి కలుగసాగెను. అంత నాతఁడు కన్నెదుట సతీమణియందు ఆవిర్భవించియున్న లోకేశ్వరికి ఆత్మసమర్పణగావించుకొని సమంత్రకముగాఁ దన సమస్తసాధనఫలమును, జపమాలను, తన దగు సర్వస్వమును సమర్పించి ప్రణామ మొనర్చెను.

షోడశీ[1] పూజ యను నీ మహా (తాంత్రిక) క్రియ శ్రీ శారదా రామకృష్ణుల దాంపత్యము నెంత దివ్య సుందర మొనర్చెనో గమనింపనగును. శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యసాధనల కిది శాంతిపాఠమై, యాతని గురుభావమునకు —లోకమున కాతఁ డొనర్చిన యఖండజ్ఞానదానమునకు— గణపతిపూజయై యొప్పెనన్నచో, శ్రీశారదాదేవిజీవితమున నియ్యది నిరుపమాన మానసికపరిణతికి నాందియై, ఆమె

---

[1] త్రిపురసుందరియనియు రాజరాజేశ్వరియనియు శ్రీవిద్యయనియు భావింపఁబడు జగన్మాతయే షోడశి.

పారమార్థిక జీవితమునకు ప్రాణప్రతిష్ఠయై యలరారెనని చెప్పనొప్పును.

శ్రీరామకృష్ణుని పావనసాహచర్యమున దక్షిణేశ్వరమునఁ దాను గడపిన దివ్యానందదినములను గూర్చి శ్రీ శారదాదేవి యిట్లు పలుకును: "అహర్నిశము అపు డాయన పొందుచుండెడి అద్భుతమైన దివ్యభావములను వర్ణింప నెవరి తరము? దివ్యభావపరవశులై ఒక్కొక్కప్పు డాయన దురవగాహమైన వేదాంతవిషయములనుగూర్చి ప్రసంగించువారు. ఒకప్పుడు నవ్వువారు, మఱియొకప్పుడు ఏడ్తురు, ఇంకొకప్పుడు గాఢసమాధినిమగ్నులై నిశ్చలులై యుండువారు! రాత్రి యంతయు నిట్లే జరుగుచుండును. ఆయనయందు ప్రత్యక్షమగు అసాధారణమైన దివ్యావేశమును, దివ్యచైతన్యమును జూచి భయముతో వణఁకుచు, రాత్రి యెట్లు కడచునా యని తత్తఱిల్లుదానను. సమాధిస్థితు లనఁగా నెట్టివో అపుడు నాకుఁ దెలియదయ్యె. ఒకనాఁ డాయన సమాధినుండి యెంతసేపటికిని స్మృతి నొందకుండుట చూచి భయభ్రాంతురాలనై పిలపించి హృదయునకుఁ గబురంపినాను. ఆతఁడు వచ్చి ఆయన చెవిలో భగవన్నామము నుచ్చరింప నారంభించెను. చాలసేపైన వెనుక బాహ్యస్మృతి కలిగెను. అటుతరువాత నాచిక్కును గ్రహించి యే యే సమాధిస్థితులలో ఏ యే భగవన్నామములను, ఇతరస్థితులలో ఏ యే మంత్రములను ఉచ్చరింపవలయునో ఠాకురు స్వయముగా నాకు నేర్పిరి. అప్పటినుండి ఆ విధానములవలన బాహ్యస్మృతి కలుగుచుండెడిది; అందుచే నాకును చాలవఱకు భయము

తగ్గెను. ఈవిధముగా నెలలు గడచెను. ఐనను తమ కే నిమిషమున సమాధిస్థితి కలుగునోయని నేను రాత్రియంతయు మేల్కొనవలసివచ్చుచుండుట కనుఁగొని, ఆయన నన్ను సహాబత్తునఁ బండుకొనుమని చెప్పిరి.'' శ్రీ శారదాదేవి ఠాకురు తన కా దినములలో సంసారనిత్యకృత్యములందలి వివరములు—దీపపువత్తుల నెట్లు కత్తిరించి చక్కఁజేయవలయునో, తములపాకులచిలుకల నెట్లు చుట్టవలయునో, వారివారి స్వభావానుగుణముగా కుటుంబమునందలి వివిధవ్యక్తులతో నెట్లు మెలఁగవలయునో, ఇతరుల యిండ్లకు వెడలునపు డెట్లు నడచుకోవలయునో—ఇట్టి దైనందిన వ్యావహారికవిషయములు మొదలుకొని ప్రార్థన, భగవన్నామసంకీర్తన, ధ్యానము, బ్రహ్మసాక్షాత్కారము పర్యంతము సర్వవిషయములను గూర్చియు బోధించిరని చెప్పుచుండెడిది. జ్ఞానవిజ్ఞానప్రదము, ఇహపర శ్రేయోదాయకము, పరమానందమయము నగు మహత్తరాదర్శదాంపత్యము ఇంతకంటె మఱేది?

తన సతీమణినాలుకపై శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకప్పుడు మహోపదేశాత్మకమంత్రాక్షరములను లిఖించెను. ఒకనాఁ డాతఁ డామెకు యోగమునుగూర్చి బోధించుచు, కుండలినీ విజృంభణమునుగూర్చి కాకితముపై షట్చక్రములను చిత్రించెను. జపధ్యానార్థము ఆతఁ డామెను తెల్లవాఱుజాముననే మేల్కొల్పినట్టి, లేదా, తన యన్నకుమార్తెయగు లక్ష్మీదేవిచే మేల్కొల్పఁజేసినట్టి, సమయము లనేకములు కలవు. సకాలమున వా రిరువురును మేల్కొననిచో, వారల పడుక యొకించుక తడియునట్లు తన కమండలువుతో

నొక్కొక్కప్పు డాతఁడు గడపపై నీరు పోయును! "పని పాటులలో ఎంత మునిఁగి తేలుచుండినను, ప్రతిదినము లక్ష పర్యాయములు నా మంత్రమును జపించుచుండెడిదానను" అని శ్రీశారదాదేవి యొకప్పుడు తెల్పెనన్నచో, శ్రీరామకృష్ణుఁ డామెకుఁ గఱపిన శిక్షణము ఎట్టిదో తెలియఁగలదు. గృహకృత్యములతోఁబాటు సకాలమున జపధ్యానాదుల నాచరించుచుఁ దాను బొందెడి పరమానందమునుగూర్చి యామె పల్కిన యీక్రిందివాక్కులు సుస్మరణీయములు:

"ఆదినములలో తెల్లవాఱుజామున మూఁడుగంటలకు లేచి ధ్యానమునకుఁ గూర్చుండుదానను. తఱచుగా ధ్యాన నిమగ్నత కలుగ శరీరస్మృతి లేకుండెడిది. పండువెన్నెలలో నహబత్ఖానా మెట్ల సమీపమునఁ గూర్చుండి యొక రాత్రి జప మొనర్చుచుంటిని. అంతయు ప్రశాంతముగా నుండెను. ఠాకురు అపుడా త్రోవను బట్టి వెళ్లిరను సంగతియే నాకుఁ దెలియలేదు....ఆహా! ఏమి యా దివ్యానందదినములు! పండువెన్నెలరాత్రులలో చంద్రునిఁ దిలకించి కరములు మోడ్చి యిట్లు ప్రార్థించుదానను: 'నా హృదయము ఆ చంద్రకిరణముల వలె నిర్మలమై వెలయుఁగాక!' లేదా, 'తండ్రీ! లోకేశ్వరా! చంద్రునియందుఁగూడ మచ్చకలదు, కాని నా హృదయము అకలంకమై వెలయుఁగాక!' ధ్యానమున సుస్థిరుల మైనంతనే హృదయమున భగవానుని విస్పష్టముగాఁ గనవచ్చును, అపుడాతని వాక్కులను వినవచ్చును. ఇట్టి నిర్మలమానసమున ఏభావము తోఁచినను వెనువెంటనే ఫలించును. అపుడు మీరు దివ్యానందమున నోలలాడెదరు,

ప్రశాంతి మిమ్ముల నావరించును, వరించును. ఆహా! ఆదిన
ములలో నామానస మెంత ప్రశాంతముగా నుండెడిది!
(పరిచారికయగు) బృంద యొకనాఁడు నాయెదుట (ప్రమాద
వశమున)నొకకంచుపళ్లెము దొరలింప, ఖంగుమని మ్రోఁగెను.
ఆశబ్దము నా హృదయాంతరాళమునఁ జొచ్చినది.[1]
ఏ పరమేశ్వరుఁడు మనహృదయాంతర్వర్తియై వెల్గొందు
చున్నాఁడో, ఆ పరమేశ్వరు [illegible] తరు లందఱి హృదయము
లందును—దీనుల—నిస్స [illegible] ల—చండాలుర
—హృదయములందును [illegible] ఁడని సాక్షా
త్కారము నొందునపుడు [illegible] ము.[2] ఇట్టిభగవ
దనుభవము నరునకు నిజ [illegible] ంచును.''

(శ్రీ)శారదా [illegible] ఁ దాను జేయు
[illegible] బరిగణించెను.
[illegible] కికి సరిగా

సరిపడునట్లు వండిపెట్టువా రెవ్వరు?'' అనును. ఒకప్పు డాతఁ డామెతో, ''నీవు వండిన యాహారమును దిని నే నెంత బలారోగ్యముల నొందుచున్నానో చూడు'' మనెను.

శ్రీశారదారామకృష్ణుల యన్యోన్యదివ్యానురాగమున కామవాసన లేశమును గానరాదనుట కనేక నిదర్శనములు కలవు. ఆమె తనపక్కను బండుకొనియుండఁగాఁ గాంచి శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁ ... ోఁ దా నిట్లు వితర్కించు కొనెనఁట: ''మన ... చే నిదియే నారీశరీర మని చెప్పఁబడునది. ... తాపత్రయపడెదరు. కాని దీనికై ప్రాఁకులా ... భిమానకూపమునఁ బడి భగవంతునిఁ బో ... ఓ మనసా! త్రికరణ శుద్ధిగా—లోప ... కటియుఁ గాకుండఁ— జెప్పు, నీ కీ స్త్రీ ... డు కావలయునా? ...

యన శ్రీశారదాదేవి యొకనాఁడు శ్రీ రామకృష్ణుని పాదకమలములను తన కరపల్లవముల నల్లన నొత్తుచు, "నన్నుగూర్చి మీరేమని తలఁచెదరు?" అని మోమునఁ జిఱునవ్వు వెలయఁ బ్రశ్నించెను. వెంటనే శ్రీరామకృష్ణుఁడిట్లు సమాధానించెను : "ఆలయమున ఆరాధింపఁబడుచున్న యేతల్లి యీశరీరమును గన్నతల్లియై యిపుడు నహాబత్తున నివసించుచున్నదో, ఆతల్లియే యిపుడు నాపాదములు ఒత్తుచున్నది.[1] ఆనందమయియైన జగజ్జనని ప్రత్యక్షమూర్తివనియే నిన్నుగూర్చి సదా భావించుచుందును." పావనానందదాయకములు, ఆత్మోద్ధారకములును గదా ఆ లోకోత్తర దంపతుల సరస సల్లాపములు!

సర్వసంగపరిత్యాగియయ్యు, శ్రీరామకృష్ణుఁడు శ్రీ శారదాదేవిజీవితము నన్నివిధములను ఆనందమయ మొనర్చుటకై — సతీమణి తన యభిరుచులను, [illegible] పతి లక్షించుపట్లఁ బొందు ననిర్వచనీయసం[illegible] [illegible]కొన గూర్చుటకై — మనఃపూర్వకముగాఁ బ్రం[illegible] [illegible]శ్రీ[illegible] లకు ఉచితమగు నాభరణములం దామెకు [illegible] గ్రహించి మూఁడువందలరూపాయలను [illegible] జేయించెను. తన దివ్యదర్శనమున [illegible] లుండెనో, అట్టివానినే యాతఁడా[illegible]

[1] "నా భార్య నా పాదములు [illegible] నమస్కరింతును" అని శ్రీరా[illegible] భక్తులకుఁ జెప్పెను.

చెను.[1] ఆతఁడామె నెంతగాఁ బ్రేమించెనో, ఆమె మానసము నెట్లు అలరించెనో తెలుపు నిదర్శనములు అనేకములు కలవు. శరీరచ్ఛాయనుగూర్చి దక్షిణేశ్వరమున నొకప్పు డొక పోటీ పరీక్ష జరిగెను. అందు శ్రీరామకృష్ణుఁడే యొక యభ్యర్థి.[2] మఱియొకఁడు (కాలాంతరమున) ఆతని శిష్యులైనవారిలో నొకని యల్లుఁడు. ఇరువురును వర్చస్సునకు పేరు గాంచి యుండిరి. శ్రీరామకృష్ణుఁడు శ్రీశారదాదేవిని మధ్యవర్తినిగా నియమించెను. అభ్యర్థు లిరువురును ఆమె తమ్ముఁ బరీక్షించుటకై పంచవటీప్రాంతమున నొకరి ప్రక్క నొకరు నడువ సాగిరి. శ్రీ శారదాదేవి నిష్పక్షపాతబుద్ధితో రెండవ వ్యక్తికే విజయపతాకము నొసఁగెనఁట.

"నీ వెవరిని ఎక్కువగా ప్రేమింతువు—నన్నా, ఆమెనా?" యని శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకప్పుడు శ్రీశారదాదేవి యెదుట [illegible] యను భక్తురాలి నడుగ, నామె సందర్భో
చిత [illegible] ళీధరా! రాధకంటె నీవు అధికుఁడవు
గావ [illegible] ప్నలగు జనులు నిన్ను, 'ఓ మధుసూదనా!
[illegible] ర్థింప, నీవో, 'ఓ రాధా! నామనోహారిణీ!'
[illegible] మును నీ మురళీగానమున వెడలఁబోసి

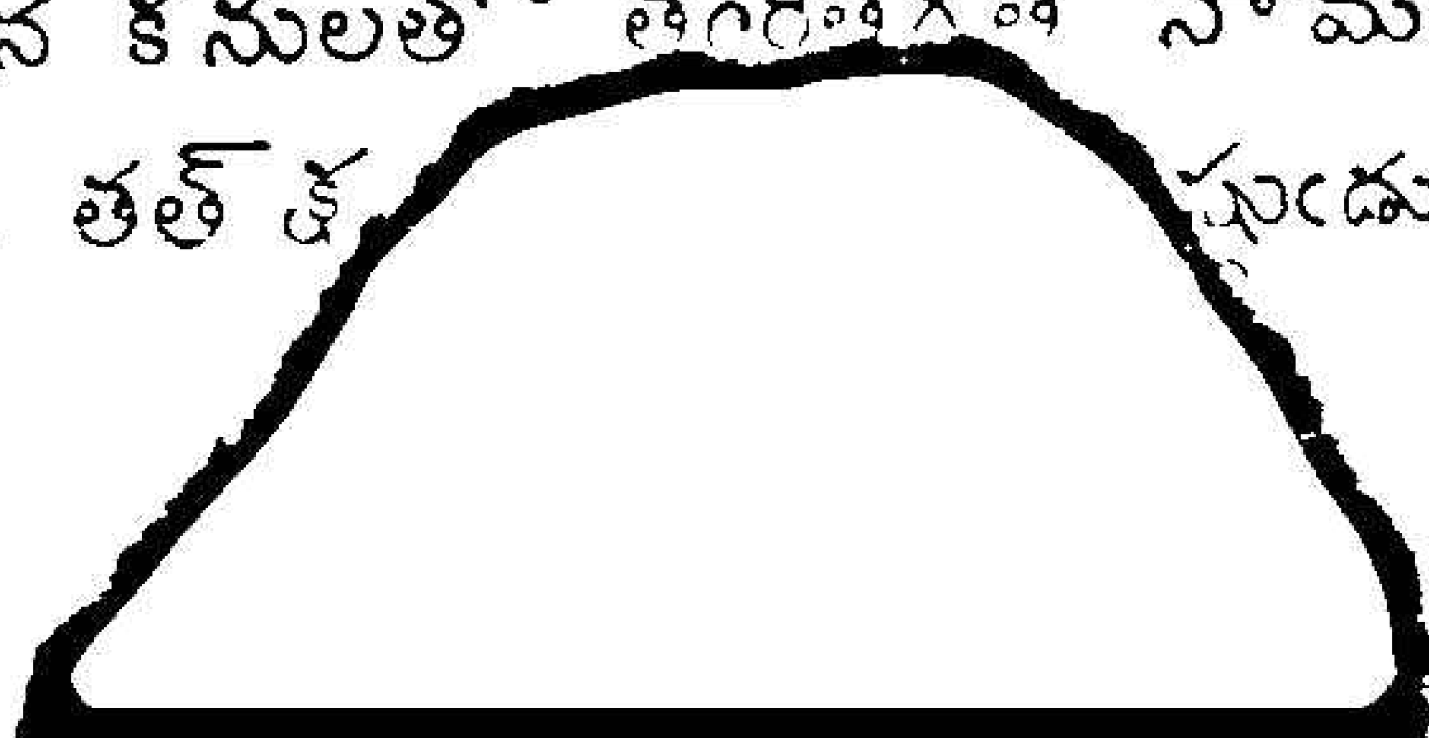
[illegible] (సఖీభావసాధనకాలమున శ్రీరామకృష్ణు
[illegible] ను గాజులు, మెడను బంగారు గొలుసు—
[illegible] రించుచుండెడి నగలు. ఆమె రూపము 'మిల
[illegible] గూమె యాప్తురాలు తెలిపెను.

[illegible] అదినములలో స్వర్ణచ్ఛాయతో నొప్పు
[illegible] కన మొనర్చుచుండ, ఆయన
[illegible] రి.

కొందువు" అని తెల్పు వంగకీర్తనద్వారా సమాధానించెను!

తన సతీమణినిగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఛలోక్తిగా, "నిజవర్ణమును బూడిదచే మఱుఁగుపఱుచుకొను పిల్లి" యని వచించును. కాలక్రమమున నాతఁ డామె విజ్ఞానమును గొనియాడుచు, "ఆమె సామాన్యురాలా? ఆమె నా శక్తి" యని పల్కెను. హృదయునితో నొకనాఁ డాతఁడు, "నాయనా! ఆమెపేరు శారద. ఆమె సరస్వతి. అందుచేతనే యామె నగలను దాల్పఁగోరును" అనెను. వేయేల, తన సహధర్మిణి యనినచో, శ్రీ రామకృష్ణునకు అపురూపమైన ప్రేమ గౌరవానురాగములు. ఠాకురు తన్నెన్నఁడును 'ఏమే' యని పిలిచియెఱుఁగ రనియు పూవుతోనైనను గొట్టియెఱుఁగ రనియు శ్రీశారదాదేవి తెలుపును.

కాలక్రమమున భక్తు లనేకులు శ్రీ రామకృష్ణుని సన్నిధికి ఫలములను మధురాహారములను పుష్కలముగాఁ గొనివచ్చుచుండువారు. శ్రీశారదాదేవి శ్రీరామకృష్ణునకు అందుఁ గొంత యుంచి, తన మాటయే తలపెట్టక, భక్తులకును, ఇరుగుపొరుగుబిడ్డలకును వాని నన్నిఁటిని బంచిపెట్టెడిది. శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁ డది గాంచి, అయ్యది అతివ్యయమునకు లక్షణముగా నెంచి సంతాపసూచకకంఠస్వరమున నిట్లు పలికెను: "ఈవిధముగా వ్యయించిన నెట్లు నిర్వహింపఁ గలవు?" ఆమె మృదులమాతృహృదయమున కా పలుకులు ములుకులై సోకెను. బొమముడిచే వదనకమలము ముకుళింప, ఎఱ్ఱవాఱిన కనులతో [illegible] నామె యటనుండి వెడలిపోయెను. తత్క[illegible]ష్ణుఁడు పరిస్థితిని గ్రహించి,

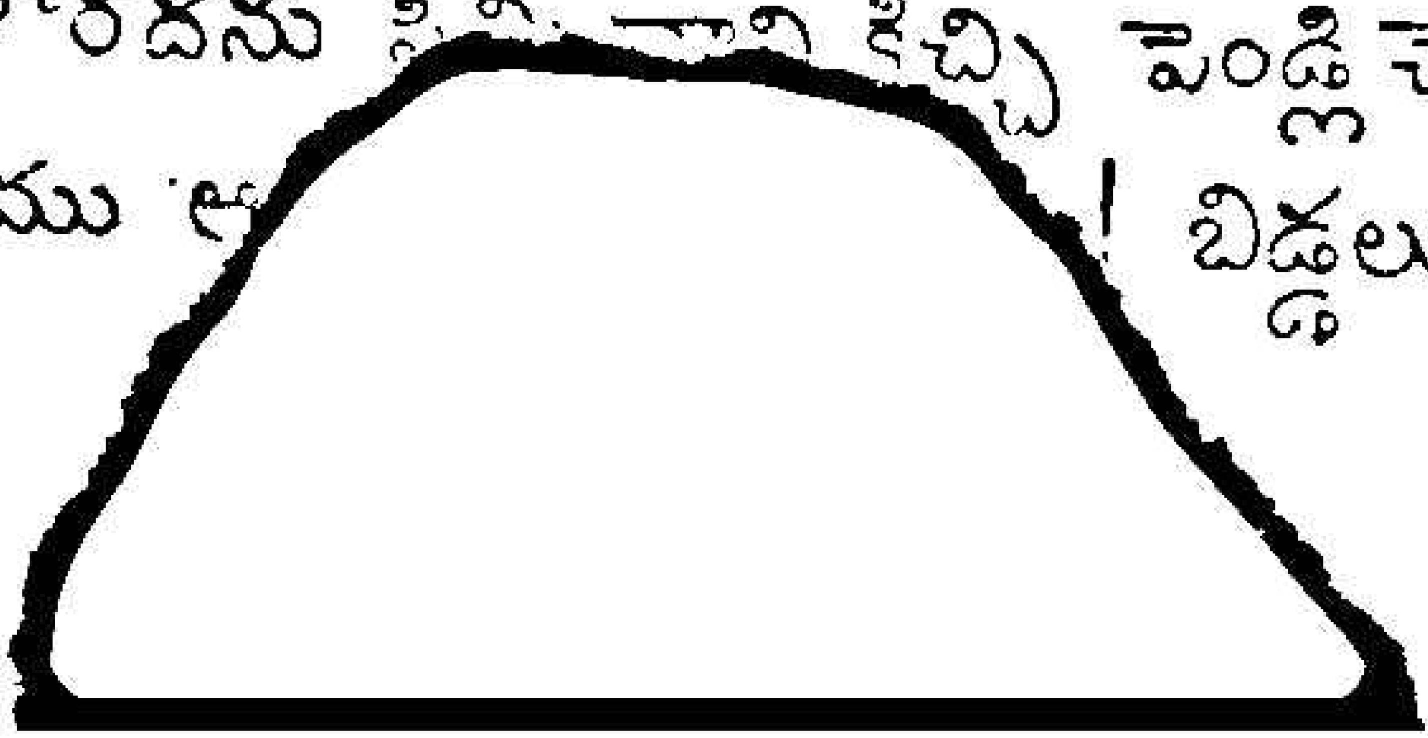


సన్నిహితుఁడగు రామలాలును చేకవైచి, కంపితగాత్రమున నిట్లు పలికెను: "రామలాల్! వెళ్లి మీ పిన్నిని సమాధాన పఱుచు. ఆమె మనస్సు క్షోభించెనా, నా కిఁక దుర్గతియే."

హృదయసింహాసనమున ఉన్నతాదర్శములను నెలకొల్పుకొని విజ్ఞానానంద తేజమున వాని నుపాసించుచుండు వారికి విషయవాంఛ లనెడి చీకట్లు పటాపంచలై పోవును. "నన్ను మాయలోనికి లాగుట నీ యభిమతమా?" అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన యర్ధాంగిని ఆమె దక్షిణేశ్వరప్రారంభ దినములలో నొకనాఁడు ప్రశ్నింప, వెంటనే యామె యిట్లు సమాధాన మొసఁగెను: "ఏల? పరమార్థమార్గమున మీకుఁ దోడ్పడుటకే నేనువచ్చియున్నాను." ఏమిదివ్యసమాధానము!

ఇట్టి పరమానుకూలదాంపత్య మమరినచో, ఏ యున్నతాదర్శములు అవలీలగా సాధింపఁబడకుండును?

ఆదర్శదాంపత్యమునుగూర్చి యిట నొక విషయము పరికింపవలసియున్నది. సత్సంతానమున దాంపత్యము శోభిల్లు ననుటకును, వివాహమువలని ముఖ్యప్రయోజనము సత్సంతానమే యని వేదశాస్త్రప్రమాణములు కలవనుటకును సందియము లేదు. సన్న్యసించుటకు పూర్వము శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఒకప్పుడు అత్తవారింటికి వెడలియుండ, ఆతని యత్త శ్యామసుందరీదేవి తన కుమార్తెకు—శారదాదేవికి—బిడ్డలు లేరనియు మాతృజీవనమహాభాగ్యమున కామె నోచుకొనలేదు కాఁబోలు ననియు వగచి, అల్లునకు వినవచ్చునట్లు ఇట్లు పలికెను: "మా శారదను [illegible]కిచ్చి పెండ్లిచేసినాము. కుటుంబజీవనసౌఖ్యము అ[illegible]! బిడ్డలు లేరైరి!



'అమ్మా!' యనిపించుకొను భాగ్యమున కామె నోచుకోలేదు కాఁబోలును!" తన గదిలోనుండి యది విని శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈసమస్యను బరిష్కరించుచు నిట్లు సమాధానించెను: "అత్తా! ఆవిషయమై మీ రెంతమాత్రమును తాపత్రయపడనక్కఱ లేదు. అహర్నిశము 'అమ్మా! అమ్మా!' యని ప్రాణము విసిగించునంతమంది బిడ్డలు మీ కుమార్తెకుఁ గలుగఁగలరు." శ్రీరామకృష్ణుని వాక్యములు అమోఘములుకదా! శ్రీశారదా రామకృష్ణులకంటె విశేషాధ్యాత్మిక పుత్త్రపౌత్త్రసంతతిని—శిష్యప్రశిష్యసంతతిని—గనిన తల్లిదండ్రు లెవ్వరు?

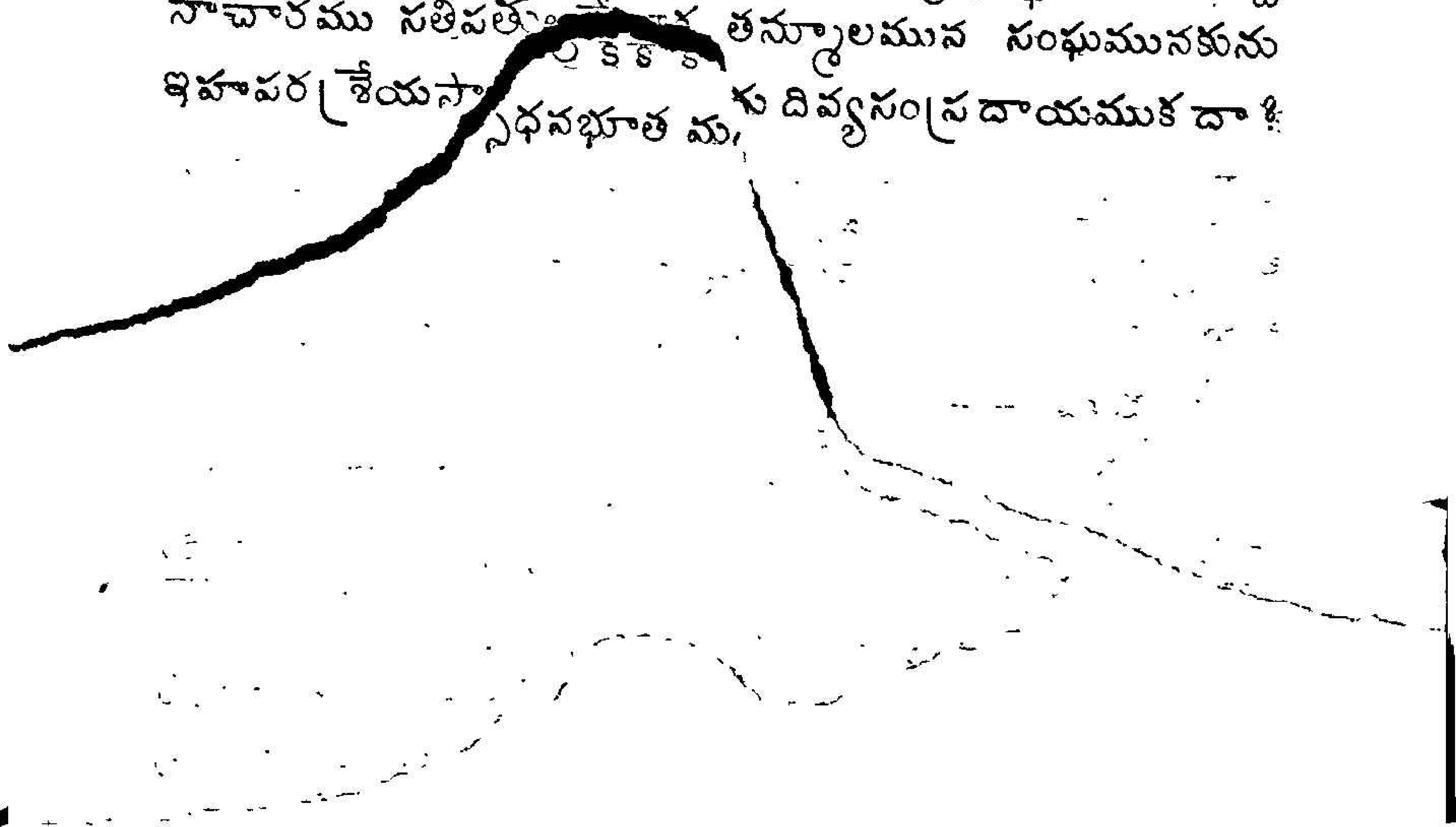
"కాఁపురము చేసితి వ ... న్నమాట ... యే కాని, మగనితో సంసారసుఖమును నీ వేమనుభ వించితి వమ్మా ! మగనివిలువను నీ వెఱుఁగవైతివి!" అని కా ... క్రమమున నొక ... యాప్తురాలు తన్ను అధిక్షేపింప, శ్రీశా ... రదాదేవి వెంటనే సగర్వముగా నిట్లు సమాధానించెను: 'ఔను! నా భర్త దిగంబరుఁడగు యతీంద్రుఁడు,—పరమహంస!"

శ్రీశారదా ... రామకృష్ణుల దాంపత్యజీవనౌన్నత్యము పైని ... ర యామె యీ సమాధానమున దేదీప్యమానమై ... ట లేదా?

... శిరోమణివలనఁ దాను ... ఱుపుచు కాల

వాంఛలను నిర్మూలింపు'మని వివాహానంతరము అమ్మను మనఃపూర్వకముగా ప్రార్థించినాను. అమ్మ నా ప్రార్థనను సఫలమొనర్చెనని యామెతో (అనఁగా శారదాదేవితో) నివసించినప్పుడు గ్రహించినాను.''

దంపతుల కిట్టి హృదయైక్యమే సనాతనభారతీయ వివాహపరమలక్ష్యము. వివాహసమయమున వరుఁడు వధువు హృదయమును స్పృశించి, ''యదేతత్ హృదయం తవ తదస్తు హృదయం మమ, యదిదం హృదయం మమ తదస్తు హృదయం తవ'' అని హృదయైక్యప్రార్థన మొనర్చు నాచారము సతీపతు[illegible] తన్మూలమున సంఘమునకును ఇహపరశ్రేయసా[illegible]ధనభూతము[illegible] దివ్యసంప్రదాయము కదా!



సాధనానుభవవిశేషములు : సాధనాంతము

"మీ రెందుకు సాధన చేయవలసివచ్చినది?"[1] అని గిరీశచంద్ర ఘోష్ అను ప్రియశిష్యుఁడు కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణునిఁ బ్రశ్నింప, నాతఁడు చిఱునవ్వు నవ్వుచు నిట్లు సమాధానించెను : "శివునిఁ దన భర్తగాఁ బడయుటకై భగవతి (పార్వతి) సైతము పంచాగ్నితపస్సు, శీతకాలమున జలమున (కంఠపర్యంతము) నిలిచియుండుట, సూర్యుని తదేక దృష్టితోఁ జూచుట—ఇట్టి యనేక కఠోరసాధన లాచరించెను. స్వయముగా కృష్ణుఁడును రాధాయంత్రముఁ గైకొని అనేక సాధన లొనరించెను." (ఒనరింపవలసివచ్చెనని భావము.)

ఎల్లరను సంసారమోహితులను జేయు కామమును దా నెట్లు ఎదుర్కొనెనో తెలుపుచు, కాలాంతరమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యభక్తబృందముతో నిట్లు వచించును : "కామినీ కాంచనములయెడ మనస్సు విరక్తి పొందినయెడల, ఇఁక దేనినిగూర్చియైనను వ్యాకులపడవలయునా? ఎంత విచిత్రము! ఎంతో జపధ్యానములను ఆచరించినపిమ్మటమాత్రమే నే నీ వాంఛలను తొలఁగించుకోఁగలిగితిని. కామవిముక్తి పొందుటనిన మాటలా ? సాధన ప్రారంభించిన ఆఱు నెలలకు నాకే అంతరంగమున ఒక విచిత్రభావము తల యెత్తెను. అంతట చెట్టు (అనఁగా పంచవటి) క్రింద నేలపైఁబడి బోరన విలపించి, శ్రీ జగజ్జననితో, 'అమ్మా! అంతవఱకు వచ్చెనా, కత్తితో నిజముగా గొంతు కోసికొందు' నంటిని."

---

1 'మీరు అజన్మసిద్ధులు కదా' యని భావము.

"మహాశయా! కామవిముక్తి నొందు టెట్లు?" అని సాధకుఁడైన యొక యువకుఁడు తన మనోవికారమునుగూర్చి మిక్కిలి ఖిన్నుఁడై యొకప్పుడు తన్ను బ్రశ్నింప, శ్రీరామకృష్ణుఁడు స్వానుభవమును దెల్పుచు నిట్లు ఉద్బోధించెను: "ఆహా! భగవత్సాక్షాత్కారము కలుగనిదే కామము పోదు. శరీర మున్నంతవఱకు సాక్షాత్కారానంతరముకూడ ఏ కొంచెమో నిలిచియుండును; కాని యపు డది తల యెత్తఁజాలదు. నే నైనను పూర్తిగా కామవిముక్తుఁడ ననుకొనుచుంటివా? ఒకప్పుడు నేను కామమును జయించితి ననుకొంటిని. పంచవటిక్రిందఁ గూర్చుండియుండఁగా, కామము నిగ్రహింప శక్యము గాదని తోఁచునంతటి ఉద్ధృతముగాఁ గలిగెను. అంతట నేలమీఁది ధూళిపై మొగము పెట్టి రాచుకొనుచు, విలపించి అమ్మ కిట్లు మొఱలిడితిని: 'అమ్మా! మహాపరాధముచేసితిని, కామమును జయించితి నని యిఁక నెన్నఁడును అనుకొనను.' అప్పు డది యంతరించినది.... భగవంతుని మనఃపూర్వకముగా బ్రార్థింపుము, నిరంతరము హరినామస్మరణ చేయుచుండుము. కామభావము లంతట క్రమముగా నీకు వశమైపోవును."[1]

[1] గాంధి మహాత్ముని 'ఆత్మకథ'యందలి యీ క్రిందివాక్యములను గమనింపుఁడు: "వికారరూపములగు మలములను, అనఁగా కామాదులను, శుద్ధిచేయుటలో హృదయపూర్వకమైన ఉపాసన ఉత్తమసాధన మని చెప్పుటకు నేను సందేహింపను." "మనోమాలిన్యము విచారముచేత, ఈశ్వరధ్యానముచేత, తుదకు ఈశ్వరానుగ్రహముచేతనే క్షాళితమగును." (శతావధాని శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారిచే అనువదింపఁబడియున్న 'ఆత్మకథ' నుండి ఉద్ధృతము.)

తన కామదమనమునుగూర్చి కాలాంతరమున శ్రీ రామకృష్ణుఁడు ఆ ప్రత్యశిష్యుల కిట్లు తెల్పెను : "మీతో అతి గుహ్యవిషయము చెప్పుచున్నాను. కామమును జయించుటకై అనేక సాధనలను ఆచరించినాను. 'జయ! కాళీ!' 'జయ! కాళీ!' యనుచు, ఎన్నో సార్లు... ప్రదక్షిణము చేసినాను."

మఱియొకప్పుడాతఁ డిట్లు తెలిపెను : "మానవుఁడు జితేంద్రియుఁడు కాఁగలుగు టెట్లు? స్వయముగా స్త్రీభావమును ఆరోపించుకొనవలయును. నేను అనేక దినములు (జగజ్జననీ)సఖిభావమునఁ గ [illegible] వలె చీర కట్టుకొని, నగలు పెట్టుకొని, పయఁట [illegible] ను. పయఁటతోనే సాయంకాలము దేవికి హ [illegible] ను. కానిచో, భార్యను ఎనిమిదిమాసము [illegible] గిగితిని? ఇరువురముకూడ అమ [illegible]

అహంకా [illegible]

రించిన ఆ [illegible]

కల్గించెడివో పరికింపుఁడు. మఱియొకప్పు డాతఁడిట్లు తెలిపెను: ‘‘అహంకారము నెట్లు నశింపఁ జేసికొనవలయునో తెలియునా? వడ్లు దంచువా రప్పుడప్పుడు ఆఁగి, ఊఁక పూర్తిగా పోయెనో లేదో యని పరిశీలించుచుందురు. నగలను త్రాసులో వేసి తూఁచువారు ముల్లు సరిగా నడుమ నిలుచుచున్నదో లేదో తఱచుగా ఆఁగి కనుఁగొనుచుందురు. అటులనే అహంకారము ఇంకను తల యెత్తుచున్నదో, అడఁగిపోయినదో తెలిసికొనుటకు అప్పుడప్పుడు నన్ను నేను నిందించుకొనువాఁడను. ఒక్కొక్కప్పుడు శరీరసం[illegible] గూర్చి యిట్లుపర్యాలోచించుకొనువాఁడను: ‘చ[illegible] కుట్టిదో! మాంసముతోడను ఎముకలతోడన[illegible] కాక మఱే మిది? ఇందులో నెత్తురు[illegible] పదార్థములు తప్ప మఱే[illegible] గూనమును అహంకార

[illegible] డొకప్పు

[illegible]

అజ్ఞానమును) కబళించివేయుచున్నట్లు భావించువాఁడను.''

సర్వము తన కెట్లు భగవన్మయముగాఁ గాన్పింపసాగెనో, తన పూజాకలాపము ఎట్లు అంత మొందెనో కాలాంతరమున భక్తుల కాతఁ డిట్లు నెల్లడించెను: ''ఈశ్వరసాక్షాత్కారముతో సమస్తకర్మములును తొలఁగిపోవును. నా పూజాకలాపము ఈవిధముగనే అంత మొందినది. కాళికాలయమున పూజచేయువాఁడను. సమస్తము చిన్మయమని అకస్మాత్తుగా నొకనాఁడు నాకు విదితమైనది. (అమ్మ చూపినది.) పూజాపాత్రములు, వేదిక, ద్వారబంధము—సర్వము చిన్మయమై గోచరించినవి. మానవులు, జంతువులు, సమస్తప్రాణులును చిన్మయమే. అంతట పిచ్చివానివలె నలువైపులను పూలను వెదచల్ల నారంభించితిని. చూచినదాని నెల్ల పూజించితిని.

''శివార్చన చేయుచు, ఒకనాఁడు శివుని శిరస్సున (శివలింగముపై) వజ్రము నుంచుచుండఁగా, ఈ విశ్వమంతయు శివుఁడే యని నాకు గోచరించినది. అంతటితో నా శివమూర్తి పూజ అంత మొందినది. మఱియొకనాఁడు పూవులను గోయుచుండఁగా, ప్రతి పూలమొక్కయు భగవంతుని విశ్వరూపము నలంకరించుచున్న పూగుత్తివలెఁ గాన్పించినది. పూలు గోయుట కదియే నాకు కడసారి.''

ఈవిధముగా సనాతనధర్మమహాసాగరమందలి అమూల్యరత్నములను కైవస మొనర్చుకొని, పిమ్మట మహమ్మదీయ మతతత్త్వానుభూతిని బడసియున్న శ్రీరామకృష్ణుని సువిశాల దృష్టి ప్రాయికముగా 1874-వ సం॥న క్రైస్తవమతముపైఁ బ్రసరింపసాగెను. క్రైస్తవమతానుసారము సాక్షాత్కారము

నొంద నాతనికి అభిలాష కలిగెను. అది యిట్లు సంఘటిల్లెను. మథురుని యనంతరము శ్రద్ధాభక్తులతో శ్రీరామకృష్ణుని యక్కఱలను దీర్చుచు, సేవల నొనర్పసాగిన ధన్యుఁడు—శంభుచరణమల్లిక్ అను నుదారహృదయుఁ డగు హిందువుఁడు—శ్రీరామకృష్ణునకు బైబిల్ చదివి వినిపించుచుండువాఁడు. శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁ డొక భక్తుని భవనమున బాలక్రీస్తు చిత్రపటమును—మేరీకన్య తన దివ్యశిశువు నెత్తుకొనియున్నట్లుండు మనోహరచిత్రపటమును—జూచుట తటస్థించెను. తదేకదృష్టితో నాతఁడు ఆ చిత్తరువు నవలోకించుచు, ఏసుప్రభుని యద్భుతజీవితమునుగూర్చి చింతింపసాగెను. పటము నిక్కముగా ప్రాణప్రదీప్తమై భాసించెను. మేరీక్రీస్తులనుండి దివ్యతేజఃకిరణములు వెలువడి తనలోఁ బ్రవేశించుచు, తన దృక్పథమును పూర్తిగా మార్చివేయుచున్నట్లు తోఁచెను. నూతనభావతరంగములు పొంగిపొరలి తన హిందూభావముల నొకమూలకు నెట్టివేయుచుండెను. "అమ్మా! అమ్మా! ఇదేమి? నన్ను నీ వేమి చేయుచున్నావు?" అని యాతఁడు ఆత్రముతో కాళీమాతను ప్రార్థించెను. కాని ఫలము లేదయ్యె. ఈనూతనభావతరంగవిజృంభణమునకుఁ దన హైందవదేవతాసక్తి మటుమాయమైపోవ, వాని తావున క్రీస్తు నెడలను, క్రైస్తవసంప్రదాయము నెడలను గాఢభక్తి హృదయము నాక్రమించెను. క్రైస్తవభక్తులు తమ ప్రార్థనాలయములలో క్రీస్తువిగ్రహము మ్రోల ధూపదీపారాధనములతో హృదయపూర్వకప్రార్థనల నొనర్చుచున్నదృశ్యము ప్రత్యక్షమయ్యెను. మూఁడుదినము లీ భావములు మనస్సున సంపూర్ణాధిపత్యము

వహించెను. నాలవనాఁ డాతఁడు పంచవటియందు నడయాడు చుండ, ప్రశాంతముఖమండలముతో నొప్పు నొక యపూర్వ వ్యక్తి తదేకదృష్టితోఁ దన్నుఁ జూచుచు, సమీపించుచున్నట్లు కాన్పించెను. ఆతఁడు అన్యదేశీయుఁడని వెంటనే గ్రహించెను. సుందరవిశాలనేత్రములు. ఒకించుక చిదకముక్కైయున్నను, ముఖదివ్యసౌందర్యమునకది యించుకంతయు వెలితి కలిగించుట లేదు. ముగ్ధుఁడై శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈ యపూర్వవ్యక్తి యెవ్వరా యనుకొనుచుండ, చట్టున ఆ మూర్తి తన్ను సమీపింప, హృదయాంతరాళమునుండి, ''మానవకోటిసముద్ధరణమునకై తన హృదయరక్తమును ధారపోసి దారుణవ్యథల ననుభవించిన క్రీస్తుమహాశయుఁడే యీతఁడు! ప్రేమమూర్తియు పరమ యోగియు నగు ఏసుక్రీస్తుప్రభువే యీతఁడు!'' అను విస్పష్టభావము వెలువడెను.

ఏసుక్రీస్తు అంతట శ్రీరామకృష్ణుని ఆలింగన మొనర్చుకొని, యాతనియందు లీన మయ్యెను. శ్రీ రామకృష్ణుఁడు బాహ్యస్మృతిరహితుఁడై, సమాధిస్థితిని, తన్మూలమున సగుణ బ్రహ్మసాక్షాత్కారము నందెను. కొంత సేపటికి బాహ్యప్రజ్ఞ కలిగెను. ఏసుక్రీస్తు భగవదవతారమని శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈవిధముగా నిశ్చయించుకొనెను.[1]

---

[1] ఏసుక్రీస్తు-భగవానుని జన్మదినోత్సవము పూజ, బైబిల్ పారాయణ మున్నగువానితో నేఁడు దేశదేశాంతరములలో వ్యాపించియున్న శ్రీరామకృష్ణమఠము లన్నిఁటియందును శ్రద్ధాభక్తులతో జరుపఁబడుచుండును. ఇట్లే శ్రీబుద్ధదేవునియొక్కయు, శ్రీరామ శ్రీకృష్ణ శ్రీచైతన్య శ్రీశంకరాదుల యొక్కయు జన్మదినోత్సవములను సముచితరీతిని జరుపుట శ్రీరామకృష్ణమఠ సంప్రదాయము.

క్రీస్తుముఖవైఖరినిగూర్చి విద్యమానమై యున్న త్రివిధ వర్ణనలలో నొకటి యాతని ముక్కు చిదకముక్కు అని తెలుపుచున్నట్లు కాలాంతరమున శ్రీ రామకృష్ణుని శిష్యులు— గురునిర్యాణానంతరము—తెలిసికొనిరి! సాక్షాత్కారసంజనిత వచనములు—ప్రత్యక్షానుభవవాక్కులు—అమోఘములుకదా!

ఇప్పట్టున బుద్ధదేవునిగూర్చియు, ఇతరమతమహాసంస్థాపకులనుగూర్చియు శ్రీరామకృష్ణుని యభిప్రాయము నరయుట సమంజసము. బుద్ధుఁడు భగవదవతారమూర్తి యని నమ్మి భక్తితో శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆతని నారాధించువాఁడు. శ్రీజగన్నాథాలయమందలి విగ్రహత్రయమున శ్రీబుద్ధదేవుఁడే యిప్పటికిని అర్చింపఁబడుచున్నాఁడని విశ్వసించి, గంగాజలమువలెనే జగన్నాథప్రసాదమును పరమపవిత్రముగాఁ బరిగణించువాఁడు. జగన్నాథాలయమందలి సర్వమతసహనమునుగూర్చి విని సందర్శింపఁ గుతూహలపడెను గాని, శ్రీ చైతన్యుఁడేచటఁ దన యవతారమును జాలించెనో, అట్టి యా దివ్యక్షేత్రసంబంధమైన భావసంసర్గప్రభావమునకుఁ దన శరీర మచట పతన మగునేమోయని—తా నింకను లోకోద్ధరణార్థము జీవింపవలసియున్నదని యెఱింగియున్న యాతఁడు —వెడల మానుకొనెను. "బుద్ధుఁడు అవతారమూర్తి యనుట కిసుమంతయు సందియము లేదు, వైదికజ్ఞానకాండకును ఆయనసిద్ధాంతములకును భేదము లేదు" అని యాతఁడు వక్కాణించెను.

జైనమతస్థాపకులగు తీర్థంకరులనుగూర్చియు, సిక్కుమతగురువులనుగూర్చియు తదీయమతప్రతినిధులగువారివలన

శ్రీరామకృష్ణుఁ డెంతయో విని విశేషగౌరవము చూపెను. సిక్కుగురువులందఱును జనకమహారాజుయొక్క అవతారములనియు, సిక్కుమత స్థాపనానంతర మాతఁడు శాశ్వతపరబ్రహ్మైక్యము నందెనని విశ్వసింపఁదగు ననియుఁ దెలిపెను.

తాను భగవదవతార మను మనోనిశ్చయము శ్రీరామకృష్ణునకుఁ గలిగెను. [1]

శిష్యుని, లేదా, భక్తుని అర్హత ననుసరించి శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన యథార్థవ్యక్తిత్వమును సూచించువాఁడు. ఏమైనను, తాను అత్యంతము అసాధారణవ్యక్తి ననియు, తన యపూర్వసాధనానుభూతులు నూతనమైన యొక ఆధ్యాత్మికవికాసయుగమును వెలువరించి ముక్తిమార్గమునందలి యవరోధముల నెట్లు అతిక్రమింపవలయునో మానవకోటికిఁ జూపుటకేకాని స్వప్రయోజనార్థము కావనియు నాతఁడు అంగీకరింపవలసివచ్చెను. తన వివిధసాధనలు ఇతరులనిమిత్తమే కాని నిజముగాఁ దనకు ఆవశ్యకము కావనియుఁ దాను నిత్యముక్తుఁడ ననియు గ్రహించెను. కావున ముక్తి యను మాట తనకు అన్వయింపదు. "జమీందారుని యుద్యోగి యెచట కల్లోలము సంభవించునో అచటికిఁ బరుగెత్తవలసియుండును" అనియాతఁడు తన్నుగూర్చి దివ్యభావగర్భితముగాఁ బలుకును. (వాయవ్యమూల, అనఁగా పశ్చిమోత్తరదిక్కు చూపుచు) అచట మరలఁ దాను ఆవిర్భవింపవలసియుండు నని శిష్యులకుఁ

[1] అవతారతత్త్వమునుగూర్చి శ్రీ రామకృష్ణుని ప్రవచనములను 'భైరవీ బ్రాహ్మణి' యను ప్రకరణము తుదిని క్రోడీకరించియున్నాము.

జెప్పువాఁడు.[1] గిరీశచంద్ర ఘోష్ మున్నగు కొందఱు శిష్యులు ఆతఁడీ సంఘటనకాలమును సూచించుచు, "ఇన్నూఱేండ్ల తరువాత నేనచటికిఁ బోవలసియుండును. అపుడు అనేకులు ముక్తి నొందుదురు; అపు డింకను ముక్తులు కానివారు దీర్ఘకాలము వేచియుండవలసివచ్చును" అని తెలిపె నని పలికియున్నారు.

తన వివిధమహాసాధనాంతమున శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యదృష్టికి గోచరములైన మహత్తరవిషయము లిట్టివి అనేకములు కలవు. ఇందొకటి తన నిర్యాణసమయవిషయము. శ్రీ శారదాదేవితో దక్షిణేశ్వరమున నొకనాఁ డాతఁ డిట్లు పలికెను: "ఎవ్వరిచేతినుండియైనను సరియే, నే నెపుడు అన్నము తినుట, కలకత్తాలో రాత్రులు గడపుట, ఒకరికిఁ బెట్టఁగా మిగిలినదాని నారగించుటయుఁ జూతువో అపుడు నా అవసానకాలము ఆసన్నమైన దని గ్రహింపుము." ఈ వాక్కులు 'తు, చ' తప్పకుండ యథార్థము లయ్యెను. ఆమెతో మఱియొక సందర్భమున భావపారవశ్యస్థితిలో నాతఁడు, "అవసానకాలమున పాయసము తప్ప మఱేమియు తినను" అని తెలిపెను. ఇదియు వాస్తవ మయ్యెను.

ఇఁక సర్వసాధారణముగా ఆధ్యాత్మికవిషయములను గూర్చి శ్రీరామకృష్ణుని సిద్ధాంతములను గమనింతము.

"ఏకం సత్ విప్రా బహుధా వదంతి" (ఉన్న

---

[1] ఆ సమయమునఁ దా నొక ప్రభువుగా ఆవిర్భవింతు నని శ్రీరామకృష్ణుఁడు తనతోఁ జెప్పినట్లు శ్రీ విజ్ఞానానందస్వామివలన మేము వినియున్నాము.

దొక్కటియే, ఋషులు దాని ననేకనామములఁ జేర్కొందురు)
అను వేదవాక్యమే శ్రీరామకృష్ణుని భగవత్తత్త్వోపదేశముల
కన్నిఁటికిని మూలసూత్రము. "భగవంతుని నామరూప
ములు అనంతములు. ఏనామమున, ఏరూపమున నీవు వాని
నారాధించినను సరియే, తన్మూలముననే నీకు వాని
సాక్షాత్కారము లభింపఁగలదు" అని యాతఁడు బోధించును.

సర్వమతములును యథార్థమే(అనఁగా ఆస్తికధర్మము
లన్నియు పరమార్థప్రాప్తిమార్గములే) యని నానామతి
సాధనల మూలమున శ్రీరామకృష్ణునకుఁ గలిగిన సునిశ్చితాభి
ప్రాయము. "బ్రహ్మానందస[illegible]వరమునకు అ[illegible]కమైన రేవు
లున్నవి. ప్రపంచమందలి ప్రతిమతమును అట్టి యొకానొక
రేవు. కాళీఘట్టమందలి కాళికాలయమును జేరుటకు అనేక
మార్గము లున్నవి. ఇట్లే ఈశ్వరసదనమును జేరుటకును
ఎన్నియో మార్గములు కలవు. ప్రతిమతమును వీనిలో
కేవలము ఒకానొక మ[illegible]ర్గము" అని యాతఁడు వక్కాణించును.
సంగ్రహావ[illegible] [illegible]నాతఁడు, "మతము లెన్నో, పథము లన్ని"
యని [illegible] మతవివాదములు
[illegible]ము లెన్నో, పథము
[illegible] లోకమునకు నిరూ
[illegible]

మనునది యించుమించుగాఁ దొలఁగిపోవ, లోకు లెల్లరును అత్యంతసన్నిహితులై మనవలసియున్న నేఁడు, అన్యోన్య మతగ్రహణము అత్యావశ్యకమై యున్న నేఁడు, అందులకు మూలసమన్వయసూత్రమై యున్న యీ మహాధర్మతత్త్వ మును స్వానుభవపూర్వకముగా లోకమునకుఁ జాటిన సర్వమతసమన్వయాచార్యశేఖరుఁడు శ్రీరామకృష్ణుఁడు.

సర్వమతములును పరమార్థప్రాప్తిమార్గము లే యగుచో, స్వమతానుష్ఠానము, లేదా, స్వధర్మానుష్ఠానము ఆవశ్యక మని ... ర్పడుచున్న ... కదా? స్వధర్మానుష్ఠానావశ్య కతనుగూర్చి...యు, తో...డనే పరమతధర్మములయం దుండ వలయు సద్భావమునుగూర్చియు శ్రీరామకృష్ణుఁడు పదేపదే నొక్కి వక్కాణించియున్నాఁడు.

"మొదలు తన మతము వదల ... క
తుద నెవ్వరి మతమునైన ... సూషింపకయున్
పదపడి కోర్కులు గోరక
ముదమున నటియించువాఁడె ముఖ్యుఁ ... ేమా!"

అని వేమనయోగియ ... మత
ధర్మముల నెన్నఁడు ...
సద్భావము కలిగియుం ...

యాతఁడు కనుఁగొనెను. వివిధమానసికదృక్పథములకు అనుగుణమగు నివి భగవత్ప్రాప్తిమార్గమున క్రమసాధనములే కాని యెంతమాత్రము పరస్పరవిరుద్ధములు కావని చాటెను. శ్రీరామకృష్ణుని యీ సిద్ధాంతమువలననే వేదములు అర్థవంతము లగుననియు, శాస్త్రములకు సమన్వయ మేర్పడుననియు శ్రీరామకృష్ణ హృదయతత్త్వవేత్తలలో మేటియగు వివేకానందస్వామి చాటియున్నాఁడు. మతవాఙ్మయమును అర్థముచేసికొనుటకై శ్రీరామకృష్ణుని యీ మహానుభూతి లోకమున కెంతగాఁ దోడ్పడఁగలదో ఒకించుక పరిశీలించిన చో స్పష్టము కాఁగలదు. క్రమవికాససాధనభూతమైన యీ త్రిమతసిద్ధాంతములనుగూర్చియు పండితుల నడుమ నెట్టి భేదాభిప్రాయపు తుపానులు చెలరేఁగియున్నవో మత చరిత్రను గమనించినవారి కెల్లరకును విదితమే. ఈ త్రిమత సిద్ధాంతముల యంతర్గత సామరస్యము నరయక, ప్రతిసంప్రదాయమును వీనిలో ఏ యొకానొక దృక్పథమునో అవలంబించి, మిగిలిన రెంటిని త్రోసిరాజని శాస్త్రతత్త్వనిర్ణయము చేయఁబూనుటచే, స్వపక్షేతర శాస్త్రవాక్యములకు విపరీతార్థకల్పనలతోఁ గూడిన యీ వ్యాఖ్యానములవలన తత్త్వజిజ్ఞాసువులకును ముముక్షువులకును అంతగా ప్రయోజనము లేకపోవుచున్నది. కావున వీని యన్నిఁటి యంతరార్థమును స్వయముగా అనుభూత మొనర్చుకొని యథార్థములను దొలఁగించు మహాప్రవక్త ఆవిర్భవించుట ఆవశ్యకమైనది. త్రిమతసిద్ధాంత సామరస్యమును దెలుపుచు నాతఁ డిట్లు వక్కాణించును :

"సాక్షాత్కారవిషయమున అద్వైతము తుదిమాట. అది మనస్సునకును వాక్కునకును గూడ అతీత మగుటచే కేవలము సమాధిస్థితిలో అనుభూత మొనర్చుకొనఁదగినది."

"మనస్సుచేతను, బుద్ధిచేతను విశిష్టాద్వైతపర్యంతము మాత్రమే గ్రహించి వాక్కులలోఁ దెలుపనగును. ఆస్థితిలో నిత్యము, లీలయు (అనఁగా బ్రహ్మము, జగత్తును) గూడ తుల్యముగనే నిత్యము (యథార్థము)—భగవానుని నామము, ధామము, భగవానుఁడును చిన్మయమే!" ("చిన్మయ నామ్, చిన్మయ ధామ్, చిన్మయ శ్యామ్!")

"వేదములలోఁ దెలుపఁబడిన సచ్చిదానందబ్రహ్మమే తంత్రములలోని సచ్చిదానందశివుఁడు, అతఁడే పురాణముల లోని సచ్చిదానందకృష్ణుఁడు."

"విషయరాగము ప్రబలముగాఁ గల సాధారణ మానవులకు ద్వైతభావము, అనఁగా, నారదపాంచరాత్రమున ఉపదేశింపఁబడియున్నటుల బిగ్గఱగా నామసంకీర్తన చేయుట మున్నగునవి ప్రశస్తము, శ్రేయస్కరము."

కర్మమునుగూర్చియు, కర్మరాహిత్యమునుగూర్చియు నాతఁ డిట్లు బోధించును: "సత్త్వగుణాధిక్యము గల వ్యక్తి నుండి కర్మములు తమంతఁ దామే తొలఁగిపోవును. ప్రయత్నించినను అతఁడు కర్మములను జేయఁజాలఁడు; భగవంతుఁడే వానిని కర్మములను జేయనీయఁడనియుఁ జెప్పవచ్చును. గర్భవతి యగు కోడలికి ప్రసవకాలము సమీపించుకొలఁదియు గృహకృత్యభారము తగ్గింపఁబడును. ప్రసవానంతరము బిడ్డను సంరక్షించుకొనుట తప్ప మఱేమియు నుండదు, ఉండ

నీయరు. కాని సామాన్యమానవుఁడు శ్రీమంతుని యింటి దాసివలె—గృహయజమానునకు సమస్త పరిచర్యలను జేయుచున్నను, తనయిల్లు అది కాదను నెఱుక గల యా దాసివలె—మెలఁగుచు, సదా భగవంతునిమీఁదనే నిర్భర పడి కర్తవ్యముల నన్నిఁటిని అసంగబుద్ధితో నిర్వర్తింపఁ బూనవలయును. ఇదే కర్మయోగము. సాధ్యమైనంతవఱకు భగవన్నామము స్మరించుచు, తోడ్తోడనే పైని జెప్పిన రీతిని నిత్యకృత్యముల నొనర్చుచుండవలయును—ఇదియే మార్గము.'' తన జీవితమున ప్రకాశితమైన ఉదారధర్మతత్త్వ ములను పరమప్రమాణముగా గ్రహించువారితోఁ గూడిన యొక నూతన సంప్రదా... ...శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన మూలమున జగజ్జనని స్థా... ...గ్రహించెను.

''ఇఁక పునర్జన్మ... ...తజన్మమే కడసారి జన్మమె యున్నవా... ...; మఱియు ...ుగా ప్రార్థించి ...యును'' అని ...మమున శిష్యు ...యొద్ద కనికాని,

ఆప్తబంధు వియోగములు

మహాత్యాగశీలుఁడును భక్తుఁడును నగు రామేశ్వరుఁడు —శ్రీరామకృష్ణుని చిన్నన్న— క్రీ. శ. 1873-వ సం॥న కామార్పుకుర్ న దివంగతుఁ డయ్యెను. ఆసన్నమృత్యువును గూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనిని సూచనప్రాయముగా హెచ్చరించియే యుండెను. తన ముదుసలితల్లి యీ పుత్త్ర వియోగదుఃఖభారమునఁ గ్రుంగిపోవునేమో యని శ్రీరామ కృష్ణుఁడు అత్యంతార్తుఁడై యామె నూఱడింపు మని జగజ్జననిని ప్రార్థించెను. అనంతరము కన్నీటితో మరణవార్త నాతఁడు చంద్రాదేవికిఁ దెల్పఁ నామె, "నాయనా! సంసారము అనిత్య[illegible] యొకనాఁడు ఎవ్వరైనను మరణింపక తప్పదు[illegible] సట నిష్ప్రయోజనము" అని తానే శ్రీ[illegible]ము! జీవితవిషమ సన్నివేశము [illegible]

ప్రార్థన యె[illegible]

"ప్రార్థించునపు[illegible]

తప్పక భగవం[illegible]

[illegible]

ఉపాధ్యాయ యను మఱియొక భక్తుని తోడ్పాటున ఆలయ సమీపమున నామెకై యొక కుటీరమును నిర్మించెను. ప్రతి దినము ఆమె శ్రీరామకృష్ణుని భోజనమును సిద్ధమొనర్చి యాతని గదికిఁ గొనివచ్చును. అతఁడును ఆమె యోగక్షేమముల నరయుటకై ప్రతిదినము నొక్కసారి యామె కుటీరమునకు వెడలి, సాయంకాలము తప్పక తన నివాసమునకుఁ దిరిగి వచ్చును. ఆ ప్రేమలో అంతటి యసంగబుద్ధి!

ఇంచుమించుగా నొక సంవత్సర మైనపిమ్మట నామె తీవ్రమైన గ్రహణిచే బాధపడి జయరామవాటి వెళ్లెను. అంతట నిమ్మళించినను, కొన్నాళ్లకు వ్యాధి తిరుగఁబెట్టి ప్రాణాపాయస్థితి సంభవించెను. ఈ వార్త విని శ్రీరామకృష్ణుఁడు విషాదగ్రస్తుఁడై హృదయునితో నిట్లు పలికెను: "హృదయా! ఆమె మానవజన్మసా [illegible] ము నొందనియెడల, ఈ లోకమున జన్మించు [illegible] నిష్ప్రయోజనమైపోవునే!" కాని శ్రీ [illegible] సమయమున వెలువరించిన భగవద్వి [illegible]. రహస్యముగా నామె తప [illegible] దేవ్యాలయమునకు వెళ్లి, యా [illegible] ణ చేయనిచో, ప్రాణా [illegible] డెను.

దినము కొంతసేపు తన తల్లియొద్ద నుండి, యామె యక్కఱలను దీర్చుచు నామెను సేవించును. ఆమె యవసానసమయము సమీపించెను. మూఁడు దినములు శరీరస్మృతిరహితమై యుండిన యామెను అవసానసమయమున గంగాతీరమునకుఁ గొనిపోయిరి. మాతృపాదములకు శ్రీరామకృష్ణుఁడు పుష్పాంజలి సమర్పించెను. ప్రశాంతముగా నామె పరమపదించెను. నాఁడు 1876-వ సం॥న మార్చి నెలలో శ్రీరామకృష్ణుని నలుబదవ జన్మదినము. యతి యగు నాతఁడు తన యన్న కుమారుఁ డగు రామలాలుచే యథావిధిగా ఉత్తరక్రియలు జరిపించెను. అనంతర మాతఁడు తల్లికి తర్పణము చేయఁబోవఁగా, వ్రేళ్లు కొంకుపాఱి, పట్టు వదలిపోవ, జలమంతయుఁ గాఱిపోయెను! పదేపదే ప్రయత్నింపఁ బదేపదే యిట్లే సంభవింప నాతఁడు విలపించెన[illegible] యముగాఁ దాను నిత్యనైమిత్తిక కర్మవిముక్తుఁ[illegible] గదా? పరమధర్మాశ్రయుఁడు, ధ[illegible] నాతఁడు ఒకవేళఁ దనకు విహితము కాని[illegible]నినను, ఆతని శరీరమే యందులకు అ[illegible]న యాతని శారీర మానసిక విశిష[illegible]

మాత్రలను సేవింపుఁ డని సలహా చెప్పి, వానిని దనయొద్ద నుండి తీసికొం డనెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు అంగీకరించెను గాని, యాతనితో సంభాషించుచు, ఆతనితోఁబాటు తానును ఆమాట మఱచి, పిమ్మట నాతని ధర్మవైద్యశాలను నిర్వహించుచున్న యొకని నడిగి కొంచెము నల్లమందు గైకొనెను. అంత నాతఁడు తన నివాసమునకు బయలుదేఱి, దారి తప్పుచుండెను. ఆశ్చర్యపడి దృష్టి వెనుకకు సారింప, శంభు నింటికిని, వైద్యశాలకును బోవు దారి స్పష్టముగా గోచరించు చుండెను, గాని ముందు తెరువు సరిగాఁ గనఁబడదయ్యె. వెనుకకు మఱలి, జాగ్రత్తగా దారి చూచుకొనుచు, ముం దడుగు వేయఁబూనెను. కాని మఱల తొట్రుపాటే! త న్నేదియో వెనుకకు లాగుచున్న ట్లుండెను. ఇట్లు పలుసార్లు విఫలప్రయత్న మొనర్చిన పిమ్మట నాతనికి శంభుఁడు తన యుద్యోగియొద్దనుండి కాక తనయొద్దనుండి నల్లమందు తీసి కొనుమని చెప్పినట్లు అకస్మాత్తుగాఁ దట్టెను. అనుమతి లేనిదే యిచ్చుట కాతనికి అధికార మెక్కడిది? జగజ్జనని తన్ను నివారించియుండనిచో, తాను అసత్యము, దొంగ తనము నను దో[illegible]లకుఁ బాల్పడినవాఁడనై యుందునని తోఁచెను! కా[illegible] [illegible] వైద్యశాలకు వెళ్లి, "ఇదిగో, నీ నల్లమందు తి[illegible] [illegible]యుచున్నాము" అని బిగ్గఱగాఁ జెప్పుచు, కిటి[illegible] [illegible]ను [illegible]నికిఁ బడవేసెను. [illegible] ఇకఁ దిరిగి

నమునుగూర్చి యనంతర మాతఁ డిట్లు పలికెను : ''భారము నంతయు అమ్మపైఁ బెట్టితిని గావున ఆమె నాచేయి పట్టుకొనియుండి లేశమైనను మార్గమునుండి యెన్నఁడును తప్పిపోనీయదు.''

శంభుచరణుఁడు తీవ్రవ్యాధిగ్రస్తుఁ డయ్యెను. ఆతనిఁ జూచివచ్చి, శ్రీరామకృష్ణుఁడు హృదయునితో, ''శంభుని జీవనదీపములోని చమురు ఐపోయినది'' అని చెప్పెను. అది యథార్థ మయ్యెను. గతించుటకుఁ గొలఁదినాళ్లకు ముందాతఁడు, ''మరణమునుగూర్చి నాకెంతమాత్రము చింత లేదు, అవసానయాత్రకై సంసిద్ధుఁడనై యున్నాను'' అని ధైర్యోల్లాసములతోఁ జెప్పఁగలిగిన ధీరుఁడు. మథురునకుఁ బిమ్మటఁ దనసౌకర్యముల నరయుటకై దేవిచే నియమితుఁడైన రెండవరసద్దారు శంభుచరణుఁడని శ్రీరామకృష్ణుఁడు తెల్పెను.

నేపాళసంస్థానమునకుఁ జెందిన గొప్ప సైనికోద్యోగి యగు విశ్వనాథఉపాధ్యాయ యను నతఁడు ప్రభామండల పరివేష్టితుఁడై యున్న యొక మహాపురుషుఁడు ఉత్తమజ్ఞానము తనయొద్దఁ బొందుమని తన్నుఁ బిలుచుచున్నట్లు కల గని,
యనంతరము శ్రీరామకృష్ణుని గూ... విని, కలసికొని,
స్వప్నమునఁ దాన... గాంచిన పురు... యని గుర్తించి,
ఆశ్చర్యపరవశుఁ డయ్యెను. ... డీతనిని పూర్వ
స్నేహితునివలె ఆ... చెను ..., మహాపండి
తు... ...మానసిక

బ్రాహ్మసామాజిక సంసర్గము

బ్రాహ్మసామాజికులతో సంసర్గము శ్రీరామకృష్ణుని దివ్య జీవితచరిత్రలో నూతనాధ్యాయమును నెలువరించిన యొక ముఖ్యసంఘటనము. బ్రాహ్మసామాజికులనుండియే కాలక్రమమున నాతని ప్రధానశిష్యులు వెలువడిరి.[1]

'ఆదిబ్రాహ్మసమాజ' సంస్థాపకుఁడగు మహర్షి-దేవేంద్రనాథఠాకూర్ యొక్క భగవద్భక్తినిగూర్చి విని శ్రీరామకృష్ణుఁడిదివఱకే మథురానాథునితో వెడలి యాతనిఁ గలసికొని యుండెను. స్మరణీయమైన యా సమావేశమును గూర్చి యాతఁడు (శ్రీరామకృష్ణుఁడు) ఇట్లు తెలిపెను :

"...దేవేంద్రుని శరీరలక్షణములను జూడఁగోరి యాతనితో, 'నీ శరీరము చూపు'మంటిని. అతఁడు తన చొక్కా పైకెత్తి చూపెను. గౌరవర్ణము. తామ్ర సిందూరకాంతి కలిగియుండెను.... మొదట నేను ఆతనిఁ గలసికొనినప్పుడు అతఁడు కొంచెము అహంకారము కలిగియున్నట్లు కనిపించెను. అది సహజముకదా?—అంతటి ఐశ్వర్యము, విద్య, పేరు ప్రతిష్ఠలను అనుభవించుచుండెనాయెను. దానిని గనుఁగొని మథురునితో ఇట్లంటిని : 'అహంకారమునకు మూల మేది? జ్ఞానమా, అజ్ఞానమా? బ్రహ్మజ్ఞాని యైనవానికి, 'నేను పండితుఁడను, నేను జ్ఞానిని, నేను ధనవంతుఁడను' అనునిట్టి అహంకారము ఉండఁగలదా?' దేవేంద్రునితో ప్రసంగించుచుండఁగా, నిజముగా ఎవరెట్టివారో కనుఁగొనఁగల విచిత్రమైన

---

1 బ్రాహ్మసామాజిక సమావేశమునుగూర్చి ... కృష్ణుఁ
డొకప్పుడు, "బ్రాహ్మసభయా, లేక (బ్రాహ్మ) శో ... సమా
జమున నియమితమైన ఉపాసన జరుగుచుండును ... ంచిది;
కాని యందు మునుఁగవలయును" అని పలికెను ... of Sri
Ramakrishna, p. 947.)

మనఃస్థితి అకస్మాత్తుగా నన్ను ఆవేశించినది. ఆ మనఃస్థితిలో మహాపండితులు సైతము, వివేకవైరాగ్యరహితులైనయెడల, నాకంటికి గడ్డిపరకలవలెఁ గనఁబడుదురు....లోలోన నాకు నవ్వు పొంగిపొరలుచుండెను. దేవేంద్రుని యందు యోగము, భోగము రెండును గూడ కనఁబడెను. అతనికి చాలమంది పిల్ల లుండిరి. జ్ఞానియైయుండియు సర్వదా సంసారనిమగ్నుఁడై యుండ వలసినవాఁ డాయెను. 'నీవు కలియుగజనకుఁడవు' అంటిని. 'ఇహపరములను రెంటిని జతపఱిచి తన పరిపూర్ణక్షీరకలశమునుండి యాతఁడు పాలను గ్రోలెను.' 'నీవు సంసారమం దుండి మనస్సును భగవంతునియందు నిలిపి యుంతు వని విని నిన్ను జూడవచ్చినాను. భగవద్విషయ మేమైనను విని పింపు' మంటిని. అంత నతఁడు వేదములనుండి కొలఁదిగా వినిపించి యి ట్లనెను: 'ఈ జగత్తు వేయికొమ్మల దీపపుసెమ్మెవంటిది. ఇందుఁ గల ప్రతిజీవియు అం దొక దీపము.' పంచవటియందు ధ్యానించుచుండఁగా, సరిగా ఇట్టి దృశ్యము నే ఒకప్పుడు చూచియుంటిని. ఆ నా దర్శనముతో అతని వాక్కులు ఏకీభవించుట చూచి యాతఁడు చాల గొప్పవాఁడైయుండ వలయునని యూహించి, యా వాక్కులను వ్యాఖ్యానింపు మంటిని. అంత నతఁడు, 'ఈ జగత్తత్త్వము నెవరు తెలిసికోఁగలరు?—తన మహిమను ప్రకాశిత మొనర్చుటకై భగవంతుఁడు మానవుని సృజించెను. దీపపుసెమ్మెలో దీపములు లేనిచో అంతా అంధకారమైపోవును; సెమ్మెకూడా కనఁబడదు గదా!' యనెను. మేము చాలసేపు సంభాషించితిమి. అతఁడును సంతసించి తమ సమాజవార్షికోత్సవమునకు నన్ను ఆహ్వానింప నే ని ట్లంటిని: 'అది ఈశ్వరేచ్ఛాధీనము. నా స్థితి చూచుచుంటివికదా! ఈశ్వరుఁడు నన్ను ఎపుడు ఏస్థితిలో నుంచునో వానికే యెఱుక.' అందు కాతఁడు, 'కాదు మీరు రాక తప్పదు. కాని దోవతి ధరించి, ఉత్తరీయము కప్పుకొని రాఁగో రెదను. మీ దుస్తులు చిందఱవందఱగా నుండుట చూచి యెవరైనను ఏమైనను అ[illegible]వల, నాకు కష్టముగా నుండును' అనెను. అందులకు, 'అది నావ[illegible] నేను బాబును (లౌకికవేషధారి నని భావము) కాఁజాల' నంటిని.[illegible]స, మథురుఁడును, అందఱును పక్కన నవ్విరి. ఆ ఉత్సవ[illegible] ధరించి రానియెడల, అసభ్యముగా నుండునని —నన్ను[illegible] దేవేంద్రునియొద్దనుండి మఱునాఁడు మథురునకు

తే

శ్రీరామకృష్ణున కింతవఱకు విశేషముగా యతుల తోడను, సనాతనపండితులతోడను గల్గుచుండిన సమావేశములవలన నాతని దివ్యాశయములును, ఉపదేశములును సనాతనమతధర్మావలంబుల—పూర్వాచారపరాయణుల—నడుమ విశేషముగా వ్యాప్తి నొందసాగెను. ఆంగ్లభాషావేత్తలు, ఆధునిక భావపూరితులు, సంఘసంస్కరణప్రవృత్తులు, అందు ముఖ్యముగా బ్రాహ్మసామాజికులును అగువారితో నాతనికి సుపరిచయము గల్గుటకును, వారిపై నాతని ప్రభావము ప్రసరించుటకును బ్రాహ్మసమాజనాయకుఁడు, సుప్రసిద్ధ ప్రచారకుఁడును నగు శ్రీకేశవచంద్రసేను నాతఁడు కలసికొనుటయే ప్రారంభమని చెప్పవచ్చును. విద్యాధికుఁడును, గంభీరవక్తయు, దేవేంద్రనాథమహాశయునకు కుడిభుజమునై యుండిన కేశవచంద్రసేను అచిరకాలముననే 'ఆదిబ్రాహ్మసమాజ'మందలి పురోగమనశాఖకు నాయకుఁడై 'భారతవర్షీయ బ్రాహ్మసమాజము'ను స్థాపించెను.

1875-వ సం॥న మార్చి నెలలో నొకనాఁడు శ్రీరామకృష్ణుఁడు హృదయునితో బయలుదేఱి, (యాసమయమున దక్షిణేశ్వరసమీపమున నివసించుచుండిన) కేశవచంద్రసేనుని గలసికొని, "మీరు భగవంతుని సందర్శించితిరఁట. కావున దానినిగూర్చి వినుటకై మీయొద్దకు వచ్చితి" ననెను. అనంతర మాతఁడు భక్తిపరవశుఁడై యొక కాళీకీర్తన పాడి సమాధిస్థితుఁ డయ్యెను. అట్టిస్థితుల నెఱుఁగని కేశవునకును నాతని యనుచరులకును అది యొక విశేషముగాఁ దోఁపలేదు, కాని హృదయుఁడు శ్రీరామకృష్ణుని చెవిలో ఓంకారము

నుచ్చరించుచు బాహ్యప్రజ్ఞ కలిగించుట వారలకు ఆశ్చర్య జనక మయ్యెను. శ్రీరామకృష్ణుని వదనము దివ్యతేజముతో విరాజిల్లుచుండ, నందుండి గంగాప్రవాహమువలె అనర్గళమైన దివ్యవాణి వెలువడి యెల్లరను సమ్మోహితుల నొనర్చెను. అనంతకల్యాణగుణపరిపూర్ణుఁడు, అద్వితీయుఁడు నగు భగవంతుఁడే నానావిధములుగా భాసించుచున్నాఁడని తెలుపుచు, నాతఁడు మనోహరమైన యుదాహరణములతో భగవత్తత్త్వమునుగూర్చి సహజసరళరీతి నిట్లు ప్రసంగింపసాగెను:

"కొందఱు గ్రుడ్డివాండ్రు ఒక జంతువుకడకు వచ్చుట తటస్థించెను. వారి కొకఁడు అది యేనుఁ గని చెప్పి, యది యెట్లు తోఁచుచున్నదో తెలుపుఁ డనెను. అంతట వారిలో నొకఁడు దాని కాలు తడవి, 'ఏనుఁగు స్తంభమువలె నుండు' ననెను. రెండవవాఁడు దాని చెవి తడవి, 'ఏనుఁగు చేటవలె నుండు' నని చెప్పెను. ఇట్లే దాని తొండమును, లేదా, కడుపును తాఁకిన వారు వివిధాభిప్రాయములను వెలిపుచ్చిరి. భగవద్విషయముకూడ నిట్టిదే. ప్రతివాఁడును (పరిమితమైన తన) అనుభవము ననుసరించి భగవత్తత్త్వమును గూర్చి భావించుచుండును...."

అత్యంతము పరిమితమైన తన బుద్ధిచే, అనుభవముచే మానవుఁడు అపరిమితము, అవాఙ్మానసగోచరము నగు భగవత్తత్త్వమును నిరూపింపఁ బూనుట పంచదారగుట్ట నంతయుఁ దననోటఁ గఱచుకొనిపోనెంచిన చీమ యత్నము వంటిదని—అంతటి పరిహాసాస్పద మని—శ్రీరామకృష్ణుఁడు తెలిపెను. భగవత్కృపవలననే భగవత్సాక్షాత్కారము లభించు నని వక్కాణించెను. ఆ వాగ్వైఖరిచే నాతఁడు భగవత్సాక్షాత్కారము నొందిన మహనీయుఁడని భాసింప, బ్రాహ్మసమాజాచార్యశేఖరుఁ డగు కేశవచంద్రుఁడు

నిశ్చేష్టుఁడై యా సిద్ధపురుషునిముందు పసిబాలునిగాఁ దన్ను భావించుకొని, యఖండగౌరవముతో నాతని వాక్కుల నాలకింపసాగెను. ప్రసంగము తుదిని శ్రీరామకృష్ణుఁడు కేశవునితో, "నీ తోఁక ఊడినది" అని పలికెను. శ్రోతల కీమాటలు బోధపడలేదని గ్రహించి యాతఁడిట్లు విశదీకరించెను: "కప్పపిల్లలను జూచితిరికదా? తోఁక యున్నంతవఱకు అవి నీటనే నివసింపవలసియుండును; కాని యది యూడినపిమ్మట నవి నీటను, నేలమీఁదనుగూడ నివసింపఁగలవు. ఇట్లే అజ్ఞాన మను వాల మున్నంతవఱకు మానవుఁడు లోకమను గుంటయందుమాత్రమే మనఁగలుగుచున్నాఁడు. కాని యీ తోఁక యూడినపిదపఁ దన చిత్తానుసారము లోకమునను భగవంతునియందునుగూడ నెలకొనియుండఁగల్గును. కేశవా, ఇపుడు నీమనస్సు అట్టి స్థితిలో నున్నది. నీవు లోకమునను మనఁగలవు, దివ్యానందానుభవమును బొందఁగలవు." కొంతసేపటికి సెలవు గైకొని శ్రీరామకృష్ణుఁడు దక్షిణేశ్వరమునకు మఱలెను.

శ్రీరామకృష్ణునియెడ కేశవుఁడు గాఢాసక్తచిత్తుఁడయ్యెను. ఐనను, ఆ మహాపురుషునిగూర్చి సవిమర్శముగాఁ దెలిసికొనఁగోరి యాతనిఁ బరిశీలించి తనకుఁ దెలుపుటకై కేశవుఁడు తన యనుచరులను గొందఱను దక్షిణేశ్వరమునకుఁ బంపెను. క్రమముగా నిరువురకును ఆప్తత పెంపొంద, కేశవుఁడు తఱచు శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శించుచు దివ్యప్రసంగానందలాభము నందసాగెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడును ఒక్కొక్కప్పుడు కలకత్తా వెడలి కేశవుని గలసికొనును.

బ్రాహ్మసమాజవార్షికోత్సవసందర్భములలోఁ దన యనుచరులతో కేశవుఁడు దక్షిణేశ్వరము వచ్చుటయో, సమాజమునకు శ్రీరామకృష్ణుని రావించుకొనుటయో జరుగుచుండెడిని. భక్తశిష్యబృందముతో నాతఁడు ప్రత్యేకమైన స్టీమరులో శ్రీరామకృష్ణుని సన్నిధికి వచ్చి యాతనిఁ దోడ్కొని వెడలి పావనగంగానదిపై ఆ పరమపావనవాగమృతానందతరంగములలో నోలలాడిన సమయములనేకములు కలవు. శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యబోధనలను బ్రాహ్మసమాజమందిరములనుండి తన ప్రబోధోపన్యాసమూలమునసేకాక, ఆంగ్లమునను వంగభాషయందును గల వివిధవార్తాపత్రికలలోఁ దన రచనల మూలమునను కేశవచంద్రుఁడు వ్యాప్తిచేయసాగెను. ఆ మహనీయసాన్నిధ్యమున మహోన్నతవేదాంతమతతత్త్వములనుగూర్చి క్రమక్రమముగా గ్రహించుచు, తదనుభూతికై పలయు సాధనల నాతఁడు అవలంబింపసాగెను.

"ఎంతకాలము మీ రీవిధముగా దాఁగియుందురు? క్రమముగా జనులు తండోపతండములుగా మీసన్నిధికి వత్తురు" అని కేశవుఁ డొకప్పుడు పలుక, శ్రీరామకృష్ణుఁడు, "ఏమనుచుంటివి?...ప్రతివాని పాదధూళికి ధూళిని నేను. ఎవ్వరైనను ఇచటికిఁ దమ దయావిశేషమున వచ్చుచో వత్తురుగాక!" అని బదులుచెప్పెను! మఱియొకప్పు డాతఁడు కేశవునితో నిట్లు పలికెను: "మీ పత్రికలో నన్నుగూర్చి యెందుకు వ్రాయుదువు? పుస్తకాలలోను, వార్తాపత్రికలలోను వ్రాయుటవలన నీ వెవ్వరిని ఘనునిఁ జేయఁజాలవు.... నేఁడు నిన్ను పొగడిన నాలుక రేపు నిన్ను తెగడును. నాకు పేరు

ప్రతిష్ఠలు అక్కఱలేదు. సదా అధమాధముఁడనై యుందును గాక.'' ఇట్టి నిరహంకారము—ఇట్టి వినయము—మహోదారశీలసౌరభము కదా! ''శ్రీరామకృష్ణుఁ డెల్లరను తన సమస్కారాయుధముచే (వినయముచే) జయించెను'' అని గిరీశచంద్రఘోష్—శ్రీరామకృష్ణుని గృహస్థశిష్యులలో ప్రధానగణ్యుఁడు—వచించును. తన్ను సందర్శింప వచ్చు వారలకు శ్రీరామకృష్ణుఁడు తఱచు ముందు తానే నమస్కరించునను టటుండ, చిన్నబిడ్డలు తనకుఁ బ్రణమిల్లినను, అందులకు ప్రతిగా ఫాలముతో నేలను దాఁకి వారికి ప్రణామ మొనర్చును. భక్తులతోఁగూడి భగవద్భజన, లేదా, సంకీర్తన చేయునపుడు తుది నాతఁడు, 'భాగవత-భక్త-భగవాన్!' అని పలుకుచు, ఆ భక్తబృందమునకు సాష్టాంగ వందన మొనర్చును. అట్టియెడ నాతఁ డొకప్పు డిట్లు వచించెను: ''జ్ఞానుల పాదములకు ప్రణామములు; భక్తుల పాదములకు ప్రణామములు; సాకారవాదులగునట్టియు నిరాకారవాదులగునట్టియు భక్తుల చరణములకు నా ప్రణామములు; ప్రాచీన బ్రహ్మజ్ఞానుల చ[illegible]లకును, బ్రాహ్మసమాజపు నవీ[illegible] బ్రహ్మజ్ఞాన[illegible] [illegible]ను ప్రణామములు.

కాతఁడు [illegible] [illegible]వీవనతో విసరిన

లెని [illegible] దాసానుదా

[illegible] నా

చున్నాను—లేశమును అహంభావము పొందను'' అని తెలిపెను. మఱియొకప్పు డాతఁడు, ''నా కేమియుఁ దెలియ దన్న సంగతి తెలియును'' అని పలికెను. 'గురువు', 'బాబా' (అనఁగా తండ్రి), 'కర్త' యను పలుకులు తన్ను ముల్లుకుల వలె గ్రుచ్చుకొనుననియు, జగత్తునఁ దన శిష్యుఁ డెవ్వఁడును లేఁడనియు, ఎల్లరకును దానే శిష్యుఁడ ననియు నింకొకప్పుడు వచించెను. కాళికాలయవనమున నొకప్పు డాతఁడు నడచు చుండ, నొకానొకఁ డాతనిని సామాన్యుఁడైన తోఁటమాలి యనుకొని, ''ఓయీ, అదిగో, ఆ పువ్వులను నాకుఁ గోసియిమ్ము'' అనఁగా, పల్లెత్తుమాట యైనను అనక, అట్లే కోసియిచ్చి చల్లఁగా అటనుండి వెడలిన నిగర్వచూడామణి యీ జగద్గురువరేణ్యుఁడు. వినయాదిసుగుణప్రబోధకమైన నైతికధార్మికశిక్షణము నేఁటి పాఠశాలలలోను, కళాశాలల లోను వెనుకఁబడియుండు టెంతయు శోచనీయము.

శ్రీరామకృష్ణునియెడ కేశవచంద్రుని గౌరవము క్రమముగా విశేషభక్తిభావముగాఁ బరిణమింప, నొకనాఁ [illegible]తనిఁ దన ధ్యానపుగదికిఁ దోడ్కొనివెడలి యాతఁడు [illegible]ఁ బూజించెను.

[illegible]మతములును భ[illegible] [illegible]శే యను
[illegible] విశ్వజనీన[illegible] [illegible]ీయ
[illegible]కు

మాత్ర మనఁదగియుండ, ప్రతివ్యక్తిని స్వధర్మమును, లేదా, స్వీయమానసికసంస్కారానుగత మగు మతమును మనఃపూర్వకముగా అవలంబింపనిచ్చుటయే శ్రీరామకృష్ణుని యాశయ మని చెప్పనొప్పును.

బ్రాహ్మసమాజమందలి నవవిధానసభ్యులు, సాధారణ బ్రాహ్మసమాజసభ్యులు నను నిరుశాఖలవారును తమలోఁ దాము స్పర్థలచే, స్వపక్షదురభిమానముచే, బద్ధులు గాక యావచ్ఛక్తితో భగవదన్వేషణచేయఁగల్గుటకై అట్టి యవరోధములను శ్రీరామకృష్ణుఁడు తొలఁగింపఁబూనెను.

శ్రీరామకృష్ణుని సంసర్గమువలన బ్రాహ్మసమాజము విశేషలాభము నందెను. భగవన్మాతృభావమును తదీయ సభ్యులకుఁ గల్గించిన దాతఁడే. భగవద్భావమును, భగవదుపాసనమునుగూర్చి కేశవచంద్రునకును నతని యనుచరులకును ఒకనాఁ డాతఁ డిట్లు ఉద్బోధించెను:

"భగవానుని వైభవమునుగూర్చియు శక్తులనుగూర్చియు మీ రంతగా స్తోత్రములు చేయుచుండు రేల? తండ్రికడ నున్న కుమారుఁడు, 'మా నాయన కిన్ని యిండ్లు, వాకిండ్లు నున్నవి; ఇన్ని గుఱ్ఱము లున్నవి, ఇన్ని యావు లున్నవి, ఇన్ని తోఁట లున్నవి' అని తలపోయునా? లేక తండ్రి త న్నెంత మక్కువతోఁ జూచునో తలపోయునా? తండ్రి తన బిడ్డలకు అన్నవస్త్రము లిచ్చి పోషించి వారిని సుఖపెట్టుట అబ్బురమా? మన మందఱము భగవానుని బిడ్డలము కామా? మన యోగక్షేమముల నాతఁడు ప్రేమతో వహించుటలో ఆశ్చర్య మేమున్నది? కావున నిజమైన భగవద్భక్తుఁడు వాని వైభవమునుగూర్చి చింతించుటకు బదులు వానితో సన్నిహితసంబంధము నేర్పఱచుకొని వానిని తనవానినిగా నొనర్చుకొనును; తన ముద్దు చెల్లింపుమని పట్టుపట్టును; 'భగవంతుఁడు నావాఁడు' అని గర్వించును; 'నాకు నీవు సాక్షాత్కరింపక తప్పదు' అని నిర్బంధించును.

వాని వైభవమునుగూర్చి—విభూతులనుగూర్చి—మీ రంతగా చింతించు చున్నపక్షమున వానిని మీరు సన్నిహితునిగా—ఆప్తునిగా—భావింపఁ జాలరు; వానిని నిర్బంధింపఁజాలరు. అపుడు భగవంతుని మహిమాతిశయ మునుగూర్చి 'ఆతఁ డెంత అతీతుఁడో' యని భయభ్రాంతు లగుదురు. ఆతఁ డిఁక సన్నిహితుఁ డెట్లగును? భగవంతుని మీరు అత్యంతసన్నిహితునిగా, పరమాప్తునిగా భావింపవలయును. అపుడే మీరు వానిని సాక్షాత్కరించు కొనఁగల్గుదురు."

భగవంతునిగూర్చి బ్రాహ్మసామాజికుల భావము శ్రీరామకృష్ణుని బోధలవలన విశేషవైశాల్యము నొందెను. ఆతఁడు వారి కిట్లు ఉపదేశించువాఁడు: "భగవంతునిగూర్చి తాను సర్వము గ్రహించితి నని యెవ్వరును వానికి పరిమితి కల్పింపఁజాలరు. సాకారుఁ డాతఁడే, నిరాకారుఁడును ఆతఁడే. సర్వాతీతుఁ డగు నాతఁ డింకను ఎట్టివాఁడో యెవరికిఁ దెలియును!" భగవంతుఁడు సాకారుఁడై యుండుట అసంభవ మనియు, విగ్రహమూలమునఁగాని, ప్రతీకమూలమునఁగాని వాని నర్చించుట దోషమనియు, పాపమనియుఁ దలఁచువారి కాతఁ డిట్లు బోధించును: "నీటికి ఆకారము లేదు, నిజమే; కాని మంచుగడ్డగా గట్టిపడినప్పుడు ఆకార మేర్పడుచున్నది కదా? ఇట్లే నిరాకారసచ్చిదానందబ్రహ్మమును ఉపాసకుని భక్తిఫలితముగా వివిధరూపములను దాల్చుచుండును. బొమ్మసీతాఫలము నిజమైన సీతాఫలము నెట్లు తోఁపించునో, లేదా, ఛాయాపటము ఒకనికి గతించిన తన తండ్రి నెట్లు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చునో, అట్లే విగ్రహాదిచిహ్నములును యథార్థ భగవత్స్వరూపసాక్షాత్కారమునకుఁ దోడ్పడును."

'ఉత్త బొమ్మలకొలువు' అనియు, రాళ్లను రప్పలను

బూజించుట యనియుఁ దాము నిరసించుచుండిన విగ్రహారాధనమున విశేషార్థము కలదని బ్రాహ్మమతస్థులు గ్రహింపసాగిరి. దేవీమూర్తిపూజవలన అఖండసాక్షాత్కారమును బడసి లోకపూజ్యుఁడై కేశవచంద్రాదిబ్రాహ్మమతాచార్యులకు సైతము ప్రబోధకుఁడైన శ్రీరామకృష్ణుఁడే విగ్రహారాధనప్రయోజనమునకు ప్రత్యక్షనిదర్శనభూతుఁడు కదా!

కేశవచంద్రసేనుని సహచరుఁ డగు ప్రతాపచంద్ర మజుందారు *The Theistic Quarterly Review* అను పత్రికలో శ్రీరామకృష్ణుని సర్వతోముఖానుభూతినిగూర్చి అత్యంతహృదయంగమముగ నిట్లు వ్రాసెను :

"ఆయన మత మేమి? సనాతనహిందూమతము; కాని యది విచిత్రమైన, అపురూపమైన, హిందూమతము. రామకృష్ణపరమహంస యే ప్రత్యేకహిందూదేవతారాధకుఁడును గాఁడు. ఆయన శైవుఁడు కాఁడు, శాక్తేయుఁడు కాఁడు, వైష్ణవుఁడు కాఁడు, వేదాంతి కాఁడు. ఐనను ఈ సర్వమును ఆతఁడే. శివారాధకుఁడు, కాళికారాధకుఁడు, రామారాధకుఁడు, కృష్ణారాధకుఁడు నాతఁడే, తోడ్తోడనే వేదాంతసిద్ధాంతముల నాతఁడు సుస్థిరవిశ్వాసముతో సమర్థించును....విగ్రహారాధకుఁడయ్యు, అఖండసచ్చిదానందస్వరూపమని తాను వచించునట్టి నిరాకార-అద్వితీయ-అనంతపరిపూర్ణ-భగవత్తత్త్వమును అఖండభక్తివిశ్వాసములతో ధ్యానించును. ఆయనకు ఈ దేవతలలో ప్రతి యొక్కరును అఖండజ్ఞానానందమయము, నిత్యము, నిర్వికారము నగు పరబ్రహ్మముతో జీవాత్మకుఁ గల పరమసంబంధమును ప్రకాశింపఁజేయు నొక మహాశక్తికి మూర్తీభావము...అనిర్వచనీయము, నిర్వికారము నగు అఖండసచ్చిదానందసాగరమునకు ఈయవతారములు కేవలము వివిధశక్తులనియు లీలాస్వరూపములనియు ఆయన వచించును....భగవదనుగ్రహమున ఆయన సజీవుఁడై మాకు ప్రాప్యుఁడై యున్నంతవఱకు సంతోషపూర్వకముగా ఆయన

పాదసన్నిధిని గూర్చుండి పవిత్రతను, పారమార్థికతను, భగవద్భక్తిప్రమత్త తనుగూర్చి యాయన దివ్యబోధలను బడయుచుందుము."

ప్రతాపచంద్రుఁడే మఱియొక వ్యాసమున నిట్లు ప్రకటించెను: "సర్వజీవులను నిత్యనిర్నిద్రప్రేమతోఁ బోషించు భగవానుని జగన్మాతృత్వమునుగూర్చి తన సుదృఢభావములచే, శిశుస్వభావవినిర్మలమైన తనభక్తిచే ఆయన దానిని (జగన్మాతృభావమును) మా మనస్సునకు అద్భుతముగా విశదపఱిచెను. పురాణవర్ణిత దేవతల రూపమున—ముప్పది మూఁడుకోట్ల పౌరాణికభారతవర్షీయ దేవతల రూపమున— ఆరాధింపఁబడు భగవదనంతకల్యాణగుణములను ఆయన సాంగత్యప్రభావమున మునుపటికంటె బాగుగా గ్రహింపఁగల్గితిమి." బ్రాహ్మమతస్థుల ఆధ్యాత్మికదృక్పథమును శ్రీరామకృష్ణుఁ డెట్లు పరివర్తన మొందించెనో దీనివలన స్పష్టమగుచున్నది కదా?

శ్రీరామకృష్ణుని లోకోత్తరవ్యక్తిత్వమూర్తిమత్త్వములచే ఆకర్షింపఁబడిన బ్రాహ్మసమాజనాయకులలో మఱియొక ప్రసిద్ధపురుషుఁడు పండిత విజయకృష్ణ గోస్వామి. తొలుత కేశవచంద్రు ననుసరించుచుండిన యాతఁడు అభిప్రాయభేదముచే విడివడి, తన సత్యాన్వేషణము రగుల్కొన శ్రీరామకృష్ణుని సాన్నిధ్యము నొందునప్పటికే భగవత్సాక్షాత్కారమునకై పరితపించుచుండెను. దక్షిణేశ్వరమునను, బ్రాహ్మసామాజిక గృహములందును అనేకపర్యాయములు శ్రీరామకృష్ణునితో స్వయముగా తన్మయనృత్యము సల్పిన ధన్యుఁ డీతఁడు. విజయకృష్ణుని స్థూలకాయము నెంచి

శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకప్పుడు, "విజయునకు ఈ రోజులలో సంకీర్తన మనిన, అమితప్రీతి; కాని యాతఁడు (మిద్దెపై) నృత్యము చేయుచో, మిద్దె యంతయు గభాలున కూలిపోవునేమో యని నా భయము!" అని యుపాధ్యాయముతోఁ బరిహసించెను. శ్రీరామకృష్ణసాన్నిధ్యసదుపదేశముల నొందుచు, విశేష శ్రద్ధాభక్తులతో సాధనల నొనర్చుచు, విజయకృష్ణుఁడు వివిధ దివ్యానుభవముల నొందసాగెను. బ్రాహ్మమతాభిప్రాయముల ననుసరించి యింతకుముందుఁ దాను మూఢవిశ్వాసముగాఁ బరిగణించుచుండిన దేవతాస్వరూపములలో నవ్యాక మీఁతనికి మరలఁ గుదిరెను. శ్రీరామకృష్ణునుండి యొక్కొక్కప్పుడు వందలకొలఁది మైళ్లదూరమున నున్నను, తదీయదర్శన స్పర్శనభాగ్యము ఈ మహనీయునకు లభించుచుండెడిదఁట.

బ్రాహ్మమతాచార్యులలో మఱియొక విఖ్యాతపురుషుఁడగు పండిత శివనాథశాస్త్రి శ్రీరామకృష్ణుని పరిచయము నొంది, అపురూపమైన యాతని కామకాంచనత్యాగమునకు విస్మితుఁ డయ్యెను. "జిజ్ఞాసువులగు ప్రేక్షకులచే పరిశోధనార్థము ఆయన చేతిలో నాణెము లుంచఁబడిన సమయములలో నే నచట నుంటిని. అప్పుడు పరమహంస తనకు అలవాటైయున్న యొకానొక సమాధిస్థితి నొంది, యవి తీసివేయఁబడినపిమ్మటఁ గాని బాహ్యస్మృతి నొందకుండు వాఁడు" అని యాతఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. ఏమైనను శ్రీరామకృష్ణు నఖండకామకాంచనత్యాగతత్త్వము ఆతనికి ప్రమింగుడుపడకుండెను. శివనాథునితో ఒకానొక సంభాషణమున, శ్రీరామకృష్ణుఁడు నవ్వుచు, "నీకు వేళ మైనది;

ఆలస్య మగునేమో జాగ్రత్త! లేకున్న మీ ఆవిడ నిన్ను గదిలోనికి రానీయదు!'' అని వేళాకోళము చేసెనఁట! శ్రీరామకృష్ణుని సమాధిస్థితులు నాడీదౌర్బల్యసంజనితమైన మూర్ఛావస్థ లనియు, శ్రీచైతన్యుఁడు, మహమ్మదు మున్నగు మహనీయులును మహాభక్తులును పొందుచుండినవి సైత మిట్టివే యనియు శివనాథు నభిప్రాయము. ఇది యిట్లుండ, శ్రీరామకృష్ణునితోడి విశేషసంసర్గమువలన బ్రాహ్మసామాజికులకు ఆధ్యాత్మిక భావవిప్లవము సంభవించునేమో యనియు, తన్మూలమున బ్రాహ్మసమాజమే అంతరించునేమో యనియు తుద కాతఁడు భయపడినట్లు కాన్పించును. శ్రీరామకృష్ణుఁడు శివనాథుని యభిప్రాయములను గూర్చి విని, యొకనాఁ డాతనితో నిట్లు పలికెను: ''సరేకాని శివనాథా! నా సమాధి ఒకరోగ మనియు, అందుచే ఆసమయమున బాహ్యస్మృతి కోల్పోవుచుందుననియు నీవు చెప్పుచున్నట్లు వినుచున్నాను. అహర్నిశము నీవు నానావిధలౌకికవిషయములనుగుఱించియుఁ జింతించుచున్నను, సుస్థిరమతిమంతుఁడ ననుకొనుచున్న నీకు, దేని దివ్యతేజముచే సర్వము భాసించుచున్నదో, అట్టి యనంతచిత్స్వరూపమును ధ్యానించు నేను మతిభ్రష్టుఁడనుగాఁ దోఁచుచుంటినా ?! సెబాస్! ఏమి యుక్తివాదము!'' శివనాథుఁడు మాఱుమాటాడక ఊరకుండెను.

శివనాథుఁ డనిన శ్రీరామకృష్ణునకు అఖండప్రేమ. తన్నాతఁడు ఆలింగనమొనర్చుకొనువాఁడని శివనాథుఁడే వ్రాసియున్నాఁడు. శివనాథుని సత్యకాంక్షయే, తత్త్వజిజ్ఞాసయే, యిందులకు కారణమని చెప్పనొప్పును.

శ్రీరామకృష్ణ సాంగత్యలాభము నొందిన మఱియొక ప్రసిద్ధబ్రాహ్మమతాచార్యుఁడు చిరంజీవిశర్మ యను ప్రచ్ఛన్న నామమునఁ బరఁగిన త్రైలోక్యనాథ సాన్యాల్. ప్రసిద్ధ గాయకుఁడు, కీర్తనరచయితయు నగు నీతఁడు శ్రీరామకృష్ణుని అతీంద్రియస్థితులను తఱచు సందర్శించుచు, దివ్యావేశపూరితుఁడై వెలువరించిన భక్తికీర్తనలును గేయములును స్వయముగా నాతని మెప్పు నొంది వేలకొలఁది వంగదేశీయ హృదయములను నేఁటికిని స్పృశించుచున్నవి.

త్రైలోక్యనాథునితో నొకానొక సందర్భమున శ్రీరామకృష్ణుఁ డొనరించిన యీ క్రింది ప్రసంగ మెంతయు గమనింపఁదగియున్నది :

"...ఏమేమి! మొదట ధనసంచయము, పిమ్మట భగవంతుఁడా! దానమును దయాదాక్షిణ్యములనుగూర్చియా చెప్పుచున్నావు? కూఁతుల పెండ్లిండ్లకై వేనవేలరూపాయలు ఖర్చుపెట్టుచుందురు, గాని, పొరుగు వాఁడు కుటుంబసహితముగా పస్తుపడియున్నను, పట్టెఁడన్నము పెట్టుటకై వేయిసార్లు ఆలోచించి తటపటాయించుచుందురే! ఇరుగుపొరుగువారు తినఁ దిండి లేక పసుపడియుండఁగా, 'కానీ, ఆ నిర్భాగ్యులు చచ్చినను, బ్రతికినను నా కేమి?—నేను, నా కుటుంబమును హాయిగా నుండుటయే నాకుఁ గావలసినది' అని వా రనుకొనుచుందురు. 'చిన్న నా పొట్టకు శ్రీరామరక్ష!' సర్వభూతదయనుగూర్చి నోటఁ జెప్పుచుందురు!

"నరుఁడు సంసారమున నున్నను పారమార్థికుఁడై యుండవచ్చును. కాని యట్టివాఁడు మొదట జ్ఞానప్రాప్తి నొందియుండవలయును. తొలుత భగవత్సాక్షాత్కారము నొందియుండవలయును. అపు డాతఁడు కళంక సాగరమున నీఁదులాడినను కళంకితుఁడు గాకుండును. భగవత్సందర్శనము నొందిన పిమ్మట నరుఁడు సంసారమున బురదలో చేపవలె (లేదా, మట్టిలో కుమ్మరపురుగువలె) లిప్తుఁడు గాకుండ మెలఁగఁగలుగును."

బ్రాహ్మసమాజాధ్యాత్మికభావ వికాసస్థితిగతులను

గూర్చి కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుని శిష్యులు కొందఱు ప్రతాపచంద్రుని బ్రశ్నింప నాతఁ డిట్లు సమాధానించెను: "ఆయనను (అనఁగా శ్రీరామకృష్ణుని) జూచుటకుముందు ధర్మ మనఁగా, పరమార్థ మనఁగా, నెట్టిదో గ్రహించితిమా? కేవలము ప్రాతిపదికస్థితిలో ప్రాఁకులాడుచుంటిమి. ఆయన సందర్శనలాభము నందినపిమ్మటనే నిజమైన పారమార్థికజీవన మనఁగా నెట్టిదో మాకు బోధపడినది."

ప్రతాపచంద్రమహాశయుని వినయపూర్వకమైన యీ ప్రకటనము బ్రాహ్మసమాజముపై శ్రీరామకృష్ణుని ప్రభావమునకు ప్రబలనిదర్శనము కదా?

వంగదేశమున ఆధునికవిద్యావంతులగు యువకుల మనోభావములను, ధోరణులను గ్రహించుటకేకాక, కాలక్రమమునఁ దన సందేశవ్యాపనమునకు ప్రధానసాధనభూతులైన మహాత్యాగులా జనసంఘమునుండి వెలువడుటకును బ్రాహ్మసమాజసభ్యులతోఁడి సంసర్గము శ్రీరామకృష్ణునకు విశేషముగా నుపకరించెను. లోకమున వికాసవంతమగు నే యుద్యమమున నైనను ముందంజ వేయు విద్యావంతులగు నడిమితరగతిజనులతో పరిచయము నొందుటకు యుగధర్మ ప్రవర్తకుఁడగు శ్రీరామకృష్ణున కిదియే ప్రారంభము. విద్యుద్దీపకాంతులతో మిర్మిట్లు గొల్పుచు, వివిధయంత్ర యానవేగముతో దూరభారములను తృణీకరింపఁ జేయుచు, వార్తాపత్రికాదిప్రచురణలతో పులకలు గల్గించుచు, చలన చిత్రచాతుర్యముతో సమ్మోహితులను జేయుచు, పురాణ వర్ణితస్వర్గసుఖములను బెక్కింటిని స్వయముగా భూతలమునకు

దింపి, లోకులకు లోకాంతరచింత యనుదానిని దొలఁగించి, లౌకికచింతను అద్భుతరీతిని రేకెత్తింపఁజాలు పాశ్చాత్య నాగరికతావిజ్ఞానములు సనాతనఋషీశ్వరసంతతి యగు భారతీయుల మానసమును సైతము ఎట్లు వశమొనర్చుకొన సాగెనో గ్రహించుటకు శ్రీరామకృష్ణునకు—పల్లెటూరి వాతావరణమునఁ బుట్టిపెరిగి, పిమ్మటఁ దన యపూర్వసాధనానుభవములలో నిమగ్నుఁడై యుండిన యాతనికి—ఇంత వఱకు అవకాశము లేకపోయెను. కామకాంచనత్యాగ మెవ్వని యాధ్యాత్మికజీవితమునకు హృదయస్పందనమో, ఆత్మవశీకరణ మెవ్వనికి అక్షరాభ్యాసమునాఁటినుండియు అభ్యస్తముకాసాగిన విద్యయో, అట్టి యీ మహనీయునకు యోగమును భోగముతో సమన్వయింపఁజూచుట—క్షణిక తుచ్ఛవిషయసుఖములను శాశ్వతబ్రహ్మానందముతో ముడి వెట్టఁజూచుట—పరిహాసాస్పదముగాఁ దోఁచుట సహజము గదా? సనాతనభారతీయవిధానముల ననుసరించియే యాతఁడు పరమపురుషార్థసిద్ధిని బడసెను. ఇఁక దేశీయమతధార్మిక స్థితిగతు లపు డెట్లుండెను? భారతీయమహర్షుల మహోపదేశములకంటె పాశ్చాత్యతత్త్వశాస్త్రవేత్తల యభిప్రాయములను ఊహలునే దేశీయులకు—అందు ముఖ్యముగా ఆంగ్లవిద్యావంతులకు—విశేషప్రామాణికముగాఁ దోఁచుచుండెను. సనాతన భారతీయధర్మతత్త్వములు శ్రీరామకృష్ణునియందు ప్రత్యక్షముగా ప్రకాశించుచుండినను, వానిని గ్రహించుట వారికి దుస్సాధ మయ్యెను. యోగమును భోగముతో జతపఱుపఁబూనిన విద్యావంతుల విచిత్రమైన

కలగలుపు భావములను దొలఁగించుటాతనికిని కష్టసాధ్యముగాఁ దోఁచెను. కాని యాతఁ డెంతమాత్రము నిర్విణ్ణుఁడు గాక, అక్షీణప్రేమతో బ్రాహ్మసామాజికులకుఁ దన సాధనానుభవములను సర్వము తెలుపుచు, త్యాగావశ్యకత, సాధనదీక్ష, భగవద్విశ్వాసము, నిష్కామకర్మాచరణము, స్వధర్మానుష్ఠానము మున్నగు మహత్తరవిషయములనుగూర్చి తన బోధనసారమును వారి కొసఁగసాగెను. వారల మనస్తత్త్వము గ్రహించి, తన బోధలలోఁ దమకు ఇచ్చవచ్చినంత వఱకే స్వీకరింపవచ్చునని స్వేచ్ఛ నొసఁగెను. అప్పటి కది చాలునని యాతని భావము. తన బోధలను పూర్తిగా గ్రహించుటకేకాక, అవలంబించుటకును ఎవ్వరు మహాధైర్యోత్సాహములతో ముందంజ వేయుదురో, అట్టి జగజ్జననీ ప్రియతమనందనులను గలసికొనుటకై యాతని ఆత్రము ఈ యనుభవానంతరము శతగుణాధిక మయ్యెను.

సంకీర్తనానంద పారవశ్యము: కాంచనాది విషయ విముఖత్వము

కేశవచంద్రసేనునిఁ గలసికొనిన కొలఁది కాలమునకుఁ బిమ్మట శ్రీరామకృష్ణుఁడు సర్వజనసమ్మోహనకరమైన శ్రీ చైతన్యుని నగరసంకీర్తనమును దర్శింప నభిలషించి, అద్భుత దివ్యదర్శనము నొందెను. భక్తజనమహాసమూహము పంచవటివైపు నుండి ఆలయవనప్రధానద్వారము దిశగా నడచుచు, క్రమముగా వృక్షసమూహము వెనుక అదృశ్యమైపోవుచున్నట్లు కాన్పించెను. నవద్వీపచంద్రుఁ డగు శ్రీ చైతన్యుఁడు తనకు ఒకవైపున అద్వైతునితోడను, మఱియొకవైపున నిత్యానందునితోడను ఆ మహాసమావేశమధ్యమునుండి అఖండభక్త్యావేశపరవశుఁడై మెల్లఁగాఁ బురోగమించుచుండ, భక్తజనసాగరము సంకీర్తనానందతరంగములతో నుప్పొంగుచుండెను. దివ్యానందోన్మత్తులై కొందఱు తన్మయ నృత్యము సల్పుచుండ, మఱికొందఱు ఆనందోద్వేగమున నిశ్చేష్టు లగుచుండిరి. ఈవిధముగా నాలుగు శతాబ్దముల క్రిందటి యీ దివ్యప్రేమోన్మత్తదృశ్యము శ్రీరామకృష్ణుని కట్టెదుట మరలఁ బ్రదర్శిత మయ్యెను. ఆ సమావేశమందలి కొన్ని ముఖములు ఆతని మనఃఫలకమున ముద్రితమై నిలువ, కాలక్రమమున నాతఁడు తదీయవ్యక్తులను తన ముఖ్యశిష్యులలోఁ గొందఱుగా గుర్తించి, వారు తమ పూర్వజన్మమున శ్రీచైతన్యుని సాంగోపాంగకోటిలోనివా రని విశ్వసించెను.

శ్రీ చైతన్యుని సంకీర్తనదివ్యానందానుభవములను శ్రీరామకృష్ణుఁడు స్వయముగా అనతికాలముననే పడసెను. అది యిట్లు సంఘటిల్లెను. పై దివ్యదర్శనానంతరము కొన్నాళ్లకు ఆతఁడు కామార్పుకూరునకు కడసారి వెడలెను. అటనుండి పరిసరగ్రామములకు వెడలి యందలి సంకీర్తనములలోఁ బాల్గొనసాగెను. సంకీర్తనసంఘములును, జనసమూహములును ఆతని సంకీర్తనానందప్రమత్తతచే నెట్లు అద్భుతరీతిని ఆకర్షింపఁబడసాగెనో తెలియుట కాతని యీక్రింది వాక్కులే మనకు నిదర్శనములు:

"సిహోర్ గ్రామమందలి హృదయు నింటికి వెళ్లియుంటిని. అటనుండి వారు నన్ను శ్యామబజారునకుఁ దీసికొనిపోయిరి. ఆ గ్రామమునఁ బ్రవేశింపఁబోవుచు, గౌరాంగభక్తులను గలసికొందునని గ్రహించితిని. ఏమి ఆకర్షణ! అహోరాత్రము ఏడునాళ్లు జనసమూహములు! నిరంతరము నృత్యసంకీర్తనలే. జనులు గోడలపైకి, చెట్లపైకిఁగూడ ఎక్కి చూచుచుండిరి. నటవరగోస్వామి యింట నా బస. అచటను ఇదే విధముగా అహర్నిశము ఒకే జనసమ్మర్దము. ఉదయమున రవంత విశ్రాంతికై ఒకసాలెయింటికిఁ బారిపోవువాఁడను. కాని మనుష్యులతోను, తాళములతోను కొలఁది నిమిషములలోనే అచటను జనసమూహము సిద్ధమగును. 'తాకుటీ, తాకుటీ' యను నిరంతర మృదంగ ధ్వని! మహా స్నానభోజనములు అపరాహ్ణము మూఁడుగంటలకు! 'దినమునకు ఏడుసార్లు మరణించి మరల అన్నిసార్లును జీవించు నొకఁడు వచ్చె' నను వార్త నల్దిక్కులను వ్యాపించెను! (ఆ నిరంతరసంకీర్తనపు ధాకకు) సొమ్మసిలి పడిపోవుదునేమో యని హృదయుఁడు నన్ను ఆ జనసమూహములనుండి యొక పొలమునకు లాగుకొనిపోవును. కాని మరల చీమలబారువలె జనులు మమ్ము వెంబడించువారు. మరల తాళములు, మద్దెలలు— 'తాకుటీ, తాకుటీ!' 'మీ రెందు కీవిధముగా మా వెంటఁ బడెదరు? ఇదివఱకెన్నఁడును మేము సంకీర్తన వినలేదనుకొనుచుంటిరా?' అని హృదయుఁడు వారిని మందలించును. దూరగ్రామములనుండి జనులు తండోపతండములుగా వచ్చుచు, రాత్రులు కూడ అచటనే యుండిపోవువారు. దివ్యాకర్షణ యన

నేమో నా కచ్చట బోధపడినది. భగవంతుఁడు భూమిపై నవతరించి జరుపు లీలలయందు ఆకర్షణ యోగమాయాప్రభావమునఁ గలుగుచుండును. సమ్మోహనాస్త్రమునకో యనునట్లు దాని కెల్లరును వశీభూతు లైపోవుచుందురు!

"ఆయూరి గోస్వాములు (వైష్ణవప్రముఖులు) తమను రావలసిన కట్నములలో మేము వాటా కోరుదుమేమో యని నాతో జగడమాడవచ్చిరి. కాని నే నొకబట్టయైనను, తుద కొకనూలుపోగునైనను తీసికొనుట లేదని శీఘ్రముగనే వారు కనుఁగొనిరి! నేను బ్రహ్మజ్ఞాని నని వారితో నెవరో చెప్పిరి. అందుచే వైష్ణవపండితులు నన్ను బరీక్షింపనెంచి, వారిలో నొకరిట్లు ప్రశ్నించిరి: 'ఐతే యితనికి మెడలో తావళమును నుదుట నామమును లేవేమి?' దీనికి వారిలో నే యొకఁడు, 'కొబ్బరిచెట్టు-ఎండుమట్టలవలె వానియంతటవియే రాలిపోయినవోయి!' అని బదులుచెప్పెను."

జ్ఞానోదయానంతరము సమస్తానుబంధములును తమంతఁ దామే వీడిపోవుననుట కుదాహరణముగా శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈ సామ్యము చెప్పుచు, తా నెక్కడ దీనిని వినెనో, తన సహజసరళస్వభావమునఁ బేర్కొనుచుండువాఁడు. ఇట్లే యెవరివలన ఏ లేశము గ్రహించినను, దానిని అవకాశము కలిగినప్పుడు వెల్లడించుట ఆమహనీయుని యలవాటు.

సుమధురకంఠుఁ డగు శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యగానము వలెనే యాతని నృత్యమును ఎల్లరను సమ్మోహితుల నొనర్చుచుండెడిది. కాలాంతరమున నొక బ్రాహ్మసామాజిక భక్తునింట శ్రీరామకృష్ణుని సహజసుందరనృత్యమును కన్నులారఁ గాంచిన శారదానందస్వామి యిట్లు వ్రాసెను:

"అది యొక అపూర్వదృశ్యము! దివ్యానందమహోత్తుంగతరంగములు పొంగిపొరలుచుండెను. ఎల్లరును సంకీర్తనానందపరవశులై యుండిరి.... తాళమృదంగాదులతోఁ గూడిన యా దివ్యగానమందలి యారోహణావరోహణముల ననుసరించి త్వరితగతి నింతలో ముందుకును, మరల నంతలో వెనుకకును బోవుచు, ఆ భగవదానందప్రమత్తజనసంఘమధ్యమున తానును

(శ్రీరామకృష్ణుఁడు) నృత్యము చేయుచుండెను.... ఆయన మందస్మిత ముఖమండలమున అసాధారణమైనయొక దివ్యతేజము తాండవించుచుండెను. అపురూపమైన లాలిత్యసౌకుమార్యములు సింహబలముతో అద్భుతరీతిని సమ్మేళన మొంది యాయనప్రత్యంగమునను భాసించుచుండెను. ఆహా! ఆ లోకోత్తరనృత్యము! అం దేమియు పటాటోపము లేదు; ఎగురుటలు, దుముకుటలును లేవు; అసహజమైన చేష్టలు లేవు; సంయమలోప మిసుమంతయు లేదు. చాలకాల మొక చిన్న బురదగుంటలో బంధితమై యుండి, అకస్మాత్తుగ నొక సరోవరమున విడువఁబడిన యొక పెద్దచేఁప యెట్లు ఇంతలో మెల్లఁగా, అంతలో త్వరితముగా, నానాదిక్కులను ఈఁదులాడుచు, నానావిధములఁ దన యానందమును వెలువరించునో, అట్లే ఆయన నృత్యమున లోనుండి పైకుబుకుచున్న లాలిత్యమాధుర్యానందములకు అనురూపమైన సహజస్థితిగతులు ప్రత్యవయవవిన్యాసమునను ప్రకాశించుచుండెను. ఆయన తన యంతరంగమునఁ బొందుచుండిన బ్రహ్మానందమునకు, బ్రహ్మసాక్షాత్కారమునకు, ఆ నృత్యము ప్రత్యక్ష శారీర ప్రకటనమో యనునట్లు తోఁచుచుండెను...."

ఇఁక శ్రీరామకృష్ణుని కామార్పుకుర్ నివాసవిశేషములు. గ్రామాంతరము వెడలుటకై యొకనాఁ డాతఁడు పల్లకీయొద్దకు వచ్చెను. పచ్చనిశరీరమున కెంజాయపట్టుపంచె, బాహువున బంగారుతాయెతు, తాంబూలరంజితమై యొప్పు పెదవులును ఆతని రూపసంపద నినుమడించుచు, సొగసుగులుకుచుండెను. పల్లకీ యెక్కఁబోవుచు, నాతఁడు అచటికి వచ్చియున్న జనసమూహమును జూచి, "ఇందఱి రాకకు కారణ మేమి?" అని తన సన్నిధి నున్న హృదయు నడిగి, యాతని సమాధానము విని, తన శారీరసౌందర్యము జనుల నట్లు ఆకర్షించుచుండుటకు మిక్కిలి నొచ్చుకొనెను. ఆ భావమే తనకు అసహ్యమగుటచే నాతఁడు, "ఒక మనుష్యునిఁ జూచుటకా యింతమంది జనులు గుమిగూడుట!

నేను వెళ్లను. నే నెక్కడికి వెళ్లినను జను లిట్లే చేరుదురు'' అని యఖండవిరక్తితోడను, అసహ్యతతోడను తన గదికి మఱలి యాదుస్తు తీసివేసెను. హృదయాదు లెంత బతిమాలు కొన్నను, ఆతఁ డానాఁడు బయలుదేఱలేదు. బాహ్య సౌందర్యాదులనే లోకులు లక్షించుచు, విషయాకర్షణలకు లోనై, సంసారసంతాపపరిపీడితు లగుచుండుట శ్రీరామ కృష్ణునకు అఖండమనోవ్యధ కలిగించియుండనోపును. తాంత్రికసాధనానంతరము తనకుఁ గలిగిన యసాధారణశరీర తేజమునుగూర్చి యాతఁడిట్లే మహావిరక్తుఁడై యుండెఁగదా!

శ్రీరామకృష్ణునకు ఈకాలమున నొకటిరెండుసార్లు విపరీతమైన యాఁకలి కలిగెను. కామార్పుకుర్ లోఁ గొలఁది నెల లుండి యాతఁడు దక్షిణేశ్వరమునకు మఱలెను. భక్తులు, సాధకులును అనేకు లాతని సాన్నిధ్యము నందసాగిరి. లోకు లెల్లరును దేనినిగూర్చి కలలు గనుచు, కలవరించుచుందురో, అట్టి ధనమునెడ శ్రీరామకృష్ణుని యనాసక్తిని, విముఖతను వేనోళ్లఁ జాటు నొక సంఘటనము ఈ సమయముననే జరిగెను. దానినిగూర్చి యాతఁ డిట్లు పలుకను : ''మార్వాడీ యగు లక్ష్మీనారాయణ వేదాంతి. తఱచుగా ఇచటికి వచ్చు చుండువాఁడు. ఒకనాఁ డాతఁడు (నా) పడక మలినముగా నుండుట చూచి, (అనఁగా దానిపై మలినవస్త్రము పఱవఁ బడియుండుట చూచి యని భావము) 'మీపేర పదివేల రూపాయలు బ్యాంకులో వేయుదును, దానిపై వచ్చు వడ్డీతో మీసేవ జరుగుచుండును' అనెను. ఆతఁ డీమాట లన్నంతనే తలపై నెవ్వరో లాఠీతోఁ గొట్టినట్లు స్మృతి తప్పి పడిపోతిని.

తిరిగి స్మృతి వచ్చిన పిమ్మట నాతనితో ని ట్లంటిని : 'మరల నీ విట్టి మాట లాడు నెడల, ఇఁక నీ విచటికి రావద్దు. ధనము ముట్టుట నాకు అసాధ్యము. దగ్గఱ ఉంచుకొనుటయు నాకు అసాధ్యమే.' చాల గడుసువాఁ డాతఁడు. 'హేయోపాదేయ భావము' (ఇది విడువఁదగినది, ఇది గ్రహింపఁదగినదియు నను భావము) మీ కింకను పోలేదన్నమాట. ఐతే మీరు పూర్ణజ్ఞానము నొందలేదు' అన్నాఁ డాతఁడు. అందుపై, 'అయ్యా, నే నంతవఱకు ఇంకా రాలే' దంటిని. అంతట లక్ష్మీనారాయణ ఆధనము హృదయునియొద్ద నుంచఁగోరెను. 'అదియు వలదు. హృదయునియొద్ద నుంచితినా, నా యిష్టానుసారము దానిని ఖర్చుపెట్టుమని నే ననవచ్చును; నామాట అతఁడు వినకపోయెనా, నాకు కోపమురావచ్చును. ధనసంపర్కమే చెడ్డది. హృదయునియొద్ద నీ వుంచరాదు' అంటిని. అద్దమునొద్ద నుంచిన వస్తు వేదైనను దానిలో ప్రతిబింబింపదా ?''

ఈ సంఘటనమునుగూర్చియే మఱియొకప్పు డాతఁ డిట్లు పలికెను : ''ఆ మార్వాడీ భక్తుఁడు ఆధనము ఈయఁ గోరినప్పుడు నా తల అంపముతోఁ గోయఁబడుచున్నట్లు (నాకు) అనిపించెను. 'అమ్మా ! అమ్మా ! ఇప్పటికిని నీవు నాకు మరల ప్రలోభనము చూపవచ్చితివా ?' అని అమ్మతో మొఱపెట్టినాను. ఇది యిట్లుండ, ఆమె (అనఁగా శారదా దేవి) మనస్సు తెలిసికొనుటకై అపుడు పిలిపించి, 'ఇదిగో, చూడు. ఆతఁడు ఆధనము ఈయఁగోరుచున్నాఁడు. నేను పుచ్చుకోఁజాలను. నీపేర నుంచఁగోరుచున్నాఁడు. నీవు

పుచ్చుకోరాదా?—ఏమందువు?' అంటిని. ఈమాట విన్నంతనే యామె, 'అదెట్లు? దాని నెన్నఁటికిని గ్రహింపరాదు. నేను పుచ్చుకొన్నట్లయితే, మీరు పుచ్చుకొన్నట్లే యగును. ఆధనము నాదగ్గఱ ఉంచుకొంటినా, మీసేవకును, ఇతరమైన అవసరములకునే కదా ఖర్చుపెట్టవలసి యుండును? కాఁబట్టి మీరు స్వీకరించినట్లే యగును. మీ త్యాగమునూలమున జనులు మీయందు శ్రద్ధాభక్తులు చూపుచున్నారు: కావున ఆధనము నెన్నఁటికిని ప్రతిగ్రహింపరాదు' అనెను. 'బ్రతుకు జీవుఁడా' యనుకొని దీర్ఘ నిశ్వాసము విగిడ్చితిని!''

సర్వవిధములను శ్రీరామకృష్ణునకుఁ దగిన సహధర్మిణీ మణి గదా శ్రీశారదామణీదేవి!

భగవంతునిపై నిర్భరపడక, భవిష్యత్తునుగూర్చి లేనిపోని వ్యూహములను బన్నుట శ్రీరామకృష్ణుని కెంతటి అసహ్యమో నిరూపించు నొక సంఘటనము జరిగెను. దానిని గూర్చి యాతఁడే యిట్లు తెలిపెను: ''హృదయుఁ డొకప్పుడిచటి కొక కోడెదూడను తీసికొనివచ్చెను. వనములో మేయుటకై యది త్రాటితోఁ గట్టఁబడియుండుట చూచి, ఒకనాఁ డతనితో, 'హృదయా, ప్రతిరోజు దాని నేల అచటఁ గట్టివేయుదువు?' అని యడిగినాను. అందు కతఁడు, 'బాబూ! దీనిని మా ఊరు పంపుదును. ఇది బలిష్ఠమైన గిత్త అగును. అపుడు దీనిని నాఁగలికిఁ గట్టుదును'అన్నాఁడు. ఈ మాటలు వినఁగానే దిగ్భ్రాంతుఁడనై యిట్లు భావించితిని: 'ఆహా! ఏమి దురవగాహమైన మాయాలీల! ఎక్కడి

సిహాోర్ (హృదయుని జన్మగ్రామము)! ఎక్కడి కలకత్తా! పాపము ఈదూడ అంతదూరము పోవలయునఁట! అపు డది పెరిగి పెద్ద గిత్త యగునఁట! అపుడు దీనిని నాఁగలికిఁ గట్టునఁట! ఇదే కదా సంసారము! ఇదే కదా మాయ!' స్మృతి తప్పి క్రిందఁ బడిపోతిని. ఎంతో సేపటికిఁగాని తిరిగి స్మృతి రాలేదు.''

దివ్యదర్శనములలో, దివ్యరూపములలో, తన కిదివఱకే జగజ్జనని చూపిన పావనాత్ములగు భక్తులను—తన యాంతరంగికకోటిని—గలసికొనుటకై శ్రీరామకృష్ణునకు ఈ కాలమున మహాతీవ్రవాంఛ కలుగసాగెను. జగన్మంగళకరమగు తన సందేశమును తన దివ్యోపదేశరత్నములను లోకమునకు అందఁజేయనున్నవారలను సుశిక్షితుల నొనర్పవలయు సమయము వచ్చెను. తన యలౌకికపరితాపమును గూర్చి యాతఁ డిట్లు పలుకును :

''అపుడు నేను బొందుచుండిన పరితాపమునకు మేర లేకుండెను. ఆ నిరంతరపరితాపమును పగటిపూట యెట్లో అణఁచుకొనియుండువాఁడను. లౌకికుల నిస్సారవిషయప్రసంగములు నాకు విషప్రాయముగాఁ దోఁచెడిః; వారందఱును—ఆత్మీయులగు వారందఱును—ఎపుడు వత్తురో కదా!—వారితో మనసార భగవత్ప్రసంగములు చేయుచు, ఎపుడు చిత్తశాంతిని, శ్రవణానందమును బొందుదునో కదా!—అని యావేదనపడువాఁడను. ఆత్మానుభూతుల నన్నిఁటిని వారితో ముచ్చటించి హృదయభారము నెప్పుడు తగ్గించుకొందునా యని యుబలాటపడువాఁడను. ప్రతిస్వల్పవిషయము నన్ను వారిని స్మరింపఁజేయుచు, వారి రాకనుగూర్చి నా మనోభావములను ఉద్దీపింపఁజేయుచుండెడిది;—ఈవిధముగా నాకపుడు వారినిగూర్చియే నిరంతరచింత. ఒకరి కేమి చెప్పవలసియుండునో, మఱియొకరి కేమి యీయవలసియుండునో యని యిట్లు అప్పటికే నాలో నేను ఆయితపడు

చుండువాఁడను. పగలు గడచి సాయంకాలమైనంతనే యిఁక నా భావములను, వ్యాకులమును అణఁచుకోఁజాలకపోవువాఁడను. 'అయ్యో! మఱియొకదినము గతించినది, వారింకను రాలేదే!' యను చింత నన్ను అలముకొనెడిది. ఆరాత్రికసమయమున శంఖఘంటారావములతో దేవాలయము మాఱుమ్రోఁగునపుడు, వనభవనపుకప్పుపై కెక్కి, దుర్భరహృదయ సంతాపమున, కన్నుల నీరు ... గ్రమ్మఁగా, ఎలుగెత్తి, 'ఓ నా వత్సలారా! రండు! ఆహా! మీ ... రెక్కడ నున్నారు? మిమ్ముఁ జూడకుండ నే నిఁక జీవింపఁజా ..' అని యఱచువాఁడను. వారికోసమై నేఁ బరితపించినంతగా తల్లి తన బిడ్డను జూచుటకై పరితపించునా యని నా సందేహము; ప్రేయసీ ప్రేయసులుకాని, ఆప్తమిత్రులుగాని ఒండొరులను గలసికొనుటకై అట్లు వర్తించిరని నే నెన్నఁడును వినియుండలేదు—అంతగా తల్లడిల్లిపోయితిని. అనంతరము కొన్నాళ్లకు భక్తులు ఒకరొకరుగా రాసాగిరి."

రసభరితమగు కావ్యమే రసిక హృదయములను ఆకర్షించునట్లు లోకాతీతమైన యీ శిష్యవాత్సల్యమే లోకోత్తరచరిత్రులగు శిష్యులను, భక్తులను శ్రీరామకృష్ణుని సన్నిధికిఁ గొనిరాసాగెను.

ప్రియతమశిష్యుఁ డగు నరేంద్రుఁడు

శ్రీరామకృష్ణుని అలౌకికప్రేమపూరితమైన యాపిలుపునకు ఆతని సాన్నిధ్యము న[illegible]గిన కొలఁదిమంది గృహస్థశిష్యులకును భక్తులకును బిమ్మటఁ [illegible] శ్రే[illegible]నఁదగిన మహామహనీయుఁడు కాలక్రమమున వివేకానందనామమున జగద్విఖ్యాతుఁడై వఱలిన నరేంద్రుఁడు ('నరేంద్రనాథదత్త'). గతశతాబ్దపు తుదిభాగమున అమెరికా (చికాగో) లో జరిగిన సర్వమతమహాసభయందు హిందూమతప్రతినిధియై, తన మహోపన్యాసామృతవాహినులచే సభ్యులను తన్మయత నొందించిన మహాప్రబోధకుఁడు, భారతీయవిజ్ఞాన సనాతన ధర్మ మహత్త్వమును పాశ్చాత్యులకు అనర్గళముగాఁ జాటి, పాశ్చాత్యమేధానిధులచే 'ఈశ్వర నియుక్త మహావక్త' *(Orator by Divine Right)* అనియు, వేదాంతి శిరోభూషణము *(The Paragon of Vedantins)* అనియు, హైందవ ఝంఝామారుతము *(The Hindu Cyclone)* అనియు సంకీర్తితుఁడు, అఖండభోగైశ్వర్యసంపన్నులగు తన అమెరికాదేశీయమిత్రుల భవనములలో హంసతూలికా తల్పములపైఁ దాను సుఖనిద్రితుఁడు కాఁజాలుటకు మాఱు, ఘోరదారిద్ర్యపీడితులై, 'అన్నమో రామచంద్రా!' యని యార్చుచు, పస్తులు పడియుండు భారతదేశీయదీనజనసహస్రములను దలఁచి కన్నీటిధారలచే పడకనంతయుఁ దడిపిన దయార్ద్రహృదయుఁడు, "నా దేశమున (నా పరమపవిత్ర భారతదేశమున) నొక కుక్కయైనను బస్తుపడియున్నంత



శ్రీ వివేకానందస్వామి (చికాగో విశ్వమతమహాసభలో)

'ఈశ్వరప్రేరిత మహావక్త' ('Orator by Divine Right)'

296 b

వఱకు దానికి ఆహారమిడి రక్షించుటయే నా పరమధర్మము, ఇదియే నా మతము; తద్భిన్న మంతయు అధర్మము, కృత్రిమధర్మము''; ''సమస్తజీవస్వరూపుని, అద్వితీయుని.... విశేషము...నా ఆర్తనారాయణుని, నా దీననారాయణుని, సమస్తదేశీయుల కెల్ల పేదయగు నా భారతనారాయణుని,— నాయిష్టదేవత నర్చించుటకై యెన్ని జన్మములైన నెత్తెదను గాక, ఎన్నివేల బాధలనైనను అనుభవింతునుగాక'' యని ప్రకటించి, అన్నదాన విద్యాదాన జ్ఞానబోధాదులచే నేఁడు అఖండ దేశ సేవనే కాక, ప్రపంచ సేవను సల్పుచు, శాఖోప శాఖలతో జగద్వ్యాప్తమై యున్న శ్రీరామకృష్ణమఠ సేవా సంఘములను స్థాపించిన దేశభక్తాగ్రగణ్యుఁడు, విశ్వమానవ ప్రేమపూరితుఁడు, ద్వైతాద్వైతాది సిద్ధాంత సమన్వయ మూర్తి, ప్రాచ్యపాశ్చాత్యవిజ్ఞానసాగరుఁడు, సింహగంభీర పురుషాకృతియు జగన్మోహనస్త్రీసౌందర్యమును అద్భుతరీతిని సమ్మేళన మొందియున్న సర్వజనాకర్షక మూర్తియు నగు శ్రీ వివేకానందస్వామినిగూర్చి వినియుండని—పులకితాంగు లై యుండని— దేశభక్తులుగాని, మతభక్తులుగాని, సారస్వత భక్తులుగాని యుండరు.

కలకత్తాలోని సిమ్లా యను పేఁటయందు దత్తవంశము విద్యావిజ్ఞానములతోఁడను సిరిసంపదలతోఁడను తుల్తూఁగుచు ప్రఖ్యాతి గాంచియుండెను. వీరు కాయస్థక్షత్రియులు. మహా విద్యావంతుఁడై, సాంసారిక జీవితౌన్నత్యము కరతలామలక మయ్యు, విడనాడివైచి, యిరువదియైదేండ్లు నిండకమునుపే సర్వసంగపరిత్యాగ మొనర్చి సన్న్యసించిన దుర్గాచరణదత్తు

నరేంద్రుని పితామహుఁడు. దుర్గాచరణుని పుత్త్రుఁడు, కలకత్తాలో సుప్రసిద్ధన్యాయవాది, ఉదారహృదయుఁడు, మహాభోగి, తోడ్తోడనే మహాదాతయునగు విశ్వనాథునకును, విద్యాసౌశీల్యవతియు, శివభక్తిపరాయణయు నగు నాతని సతీమణి భువనేశ్వరీ దేవికిని వీరేశ్వరశివానుగ్రహమున, దుందుభినామసంవత్సర పుష్యబహుళ సప్తమీ సోమవారమున (1863-వ సం॥ జనవరి 12-వ తేదిని) సర్వజనానందకరమగు మకరసంక్రాంతినాఁడు నరేంద్రుఁడు ఉదయించెను. నిత్యము రామాయణమహాభారతములను పారాయణమొనర్చుచు, వానిలోని విశేషభాగములను కంఠస్థమొనర్చుకొనిన యామె రామాయణమహాభారతసారమును నరేంద్రునకు ఉగ్గుబాలతోఁ బోసెనని చెప్పనొప్పును.

నరేంద్రుఁడు దినదినప్రవర్ధమానుఁడై, తోడిబాలురకు నాయకుఁడై, మహాద్భుతప్రతిభతో పాఠశాలలో విద్యనభ్యసింపసాగెను. ప్రేమానురాగ నిలయమగు హృదయము, ధైర్యసాహసములకు ఆకరమగు నాత్మవిశ్వాసము, శాస్త్రకళాకౌశలమునకు తావలమగు ధీశక్తియు బాల్యముననే యాతనియందు వికసింపనారంభించెను. బుద్ధిబలమునకు దేహబలము దీప్తినొసఁగ, వ్యాయామము, ఈఁత, సాము, గరిడీ, కుస్తీ, మల్లయుద్ధము మున్నగువానిలో నిపుణుఁడయ్యెను. శారీర-మానసిక-ఆధ్యాత్మిక-వికాసమునకు వలయు నిట్టి సమగ్రవిద్యాభ్యాసమే కదా విద్యార్థులకు ఆవశ్యకము? ఇఁక లలితకళలలో గాన మనిన నరేంద్రునకు ప్రాణము. గానకళాకోవిదుఁడైన యాతని దివ్యగానమాధుత

మునకు శ్రీరామకృష్ణపరమహంస యెట్లు బ్రహ్మానందసరో వరమున నోలలాడునో కనుఁగొనఁగలము.

ధ్యానము నరేంద్రునకు బాలక్రీడ. దేవతావిగ్రహములతో నాడుకొనుచు, చిన్ననాఁడే యాతఁడు మైమఱపు నొందిన సమయము లెన్నియో కలవు. కాలక్రమమున ధ్యానమున విశేషానురక్తుఁడై యితరులకుఁ దెలియరాకుండ రాత్రి విశేషభాగము ధ్యానమునఁ గడపువాఁడు.

కళాశాలలో నరేంద్రుఁడు ఆంగ్లము, సంస్కృతము, దేశచరిత్ర, తర్కశాస్త్రతత్త్వశాస్త్రములు—వీనియన్నిఁటి యందేకాక, గాన కవితా వక్తృత్వములందును దన కౌశలముచే సహపాఠులను, అధ్యాపకులను ముగ్ధుల నొనర్చుచు, "లోకమున నీతఁడు ఘనత వహించితీరును" అని కళాశాలా ప్రధానాచార్యునిచే ప్రశంసల నందిన ప్రతిభానిధి. పాశ్చాత్య తత్త్వశాస్త్రవాఙ్మయము నాతఁ డెంతశ్రద్ధగా, కూలంకషముగాఁ జదువసాగినను, తన పిపాసను దీర్పఁగల తత్త్వానుభవామృతము ఆతని కందు లభింపకుండెను.

నరేంద్రుఁడు అఖండయనబ్రహ్మచర్యవ్రత మవలంబించుచుండిన నిష్ఠాపరుఁడు. కటికినేలమీఁదనే, లేదా, క్రింద నొక్కొక్కప్పు డొక కంబళిమాత్రము పఱచుకొని పరుండును. మాంసాహారము వంశానుగతమైయుండినను, దానిని వర్జించి యాతఁ డీకాలమున శాకాహారమును మాత్రమే గ్రహింపసాగెను.[1] గంటలతరబడి నాతఁడు ధ్యానించుచుండును.

---

1 శ్రీరామకృష్ణుని ప్రియతమ శిష్యుఁడగు నీతఁడు (కాలక్రమమున

యౌవనోదయమునుండియు నరేంద్రునకుఁ దన యంతరంగమున అపూర్వభావసంఘర్షణ—తన జీవితాదర్శమునుగూర్చి హృదయమథనము—కలుగసాగెను. దానినిగూర్చి యాతఁడే యిట్లు పలుకును :

"యౌవనోదయమునుండియు ప్రతిదినము రాత్రి పరుండఁబోవునపుడు రెండు ఆదర్శములు చిత్రితములై నా కట్టెదుటఁ గాన్పించెడివి. అందొకటి నేను అఖండభోగభాగ్యములతో, ఆశ్రితపరివారములతో, అధికారగౌరవములతో, సకలైశ్వర్యసంపద్విలాసవైభవోపేతుఁడనై లోకమున ఘనులనఁబడువారిలో అగ్రస్థానము వహించియున్నట్లు ప్రదర్శించును. నిశ్చయముగా అట్టి సామర్థ్యము నాకున్నట్లు తోఁచును. ఉత్తరక్షణముననే రెండవ దృశ్యము—సర్వసంగపరిత్యాగినై, కౌపీనమాత్రధారినై, భిక్షాన్నతృప్తుఁడనై, ఏ చెట్టుక్రిందనో రాత్రులు గడపుచు, కేవలము ఈశ్వరేచ్ఛపై నిర్భరపడి మనుచున్నట్లు ప్రదర్శించును.... పరిశీలించినకొలఁదియు, ఈ రెండు దృశ్యములలో తుదకు రెండవదే ప్రబలాకర్షకమై హృదయము నాక్రమించును. యథార్థపరమానందము నొందు మార్గ మిదే యని తోఁచును...."

ఈ విధముగా మోక్షసామ్రాజ్యలక్ష్మిపై దృష్టి నిలిపియున్న నరేంద్రుఁడు వివాహము నొల్లక భగవద్దర్శనకాంక్షతోఁ బరితపించుచుండెను. ఇంతకుముందే యాతఁడు

శ్రీ వివేకానందస్వామి) మాంసాహారవిషయమై Practical Vedanta (అనుష్ఠానవేదాంతము)నఁ బల్కిన యీ క్రిందివాక్కులెంతయు గమనింపఁదగియున్నవి : "నేను సరియైన శాకాహారిని గాకపోవచ్చును, కాని యీ విషయమున ఆదర్శ మెట్టిదో నాకు అవగతమైయున్నది. మాంసము తినుచో, అది తప్పని నాకుఁ దెలియును; కొన్ని పరిస్థితులలోఁ దినుట తప్పనిసరియైనను, అది క్రూరమని నాకుఁ దెలియును.... సర్వజంతువులును నా సోదరులే కావున, మాంసము తినకుండుటయే, ఏజీవిని హింసింపకుండుటయే, ఆదర్శము, ధర్మము."

బ్రాహ్మసమాజమునఁ జేరి మహర్షి దేవేంద్రనాథునిఁ గలసి కొనియుండెను. నరేంద్రుఁ డిపుడు మరల దేవేంద్రుని సందర్శించి, "మహాశయా! మీరు దేవునిఁ జూచితిరా?" యని యావేశపూరితుఁడై ప్రశ్నించెను. అఖండవైరాగ్య సంజనితము, మహాధైర్యసాహసోపేతము నైన యీ ప్రశ్నకు సంతృప్తికరమైన సమాధానము నొసఁగక, దేవేంద్రుఁడు, "వత్సా! నీవి యోగినేత్రములు" అని వచించి యూరకుండెను. నరేంద్రుఁడు నిరాశతో వెనుకకు మరలెను.

భగవత్సందర్శనమునకై యిఁక నరేంద్రుని పరితాపము వర్ణనాతీతము: అకస్మాత్తుగా నాతనికి ఈ క్రిందివిషయము జ్ఞప్తికి వచ్చెను:—సురేంద్రనాథమిత్ర యను భక్తునింటికి శ్రీరామకృష్ణపరమహంస వేంచేసియుండిన సమయమున సంకీర్తన మొనర్చుటకై తానచటికి వెడలియుండెను. తన గానమునకు శ్రీరామకృష్ణుఁడు ముగ్ధుఁడై తన్నుగూర్చి విచారణసల్పుటయేకాక, త్వరలో దక్షిణేశ్వరమునకు రమ్మని తన్నాహ్వానించియుండెను. ఇఁక నరేంద్రుఁడు శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శింప నెంచెను.

ఈసమయమున నరేంద్రు నాతని చుట్టమగు రామచంద్రదత్తు, "బిలే! (నరేంద్రుని ముద్దుపేరు) పరమార్థమే నీకు వలసినపక్షమున బ్రాహ్మసమాజాదికములకుఁ బోవ నేల? దక్షిణేశ్వరములోని శ్రీరామక[illegible] హంసకడకు వెళ్లు" మని ప్రోత్సహించెను. అన[illegible] కొలు మిత్రులతో నరేంద్రుఁడు శ్రీరామకృ[illegible] ను. చంద్రోదయసమయము[illegible] చినంత నే

తన హృదయ ముప్పొంగ శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతని నెట్లు ఆదరించెనో తెలిసికొనుటకు నరేంద్రుని యీక్రిందివచనములే మనకు నిదర్శనములు :

"(ఆయన కోరిక ననుసరించి) కీర్తనలను పాడితిని. అనంతరము ఠాకురు అకస్మాత్తుగా లేచి నాచేయి పట్టుకొని నన్ను ...ఏకాంతప్రదేశమునకుఁ దీసికొనిపోయిరి. అచట నా కేదియో ఉపదేశమొనర్తురని తలఁచితిని; కాని నా యాశ్చర్య మేమని చెప్పుదును ?...ఆనందపారవశ్యమున అశ్రుధారలు జాలువాఱ, 'ఎంతకాలమునకు వచ్చితివోయి తండ్రీ! ఇంతవఱకెట్లు నిర్దాక్షిణ్యము వహించితి వోయి !' అని వివశులై పలికిరి. భావాతిశయ మించుక శాంతించినంతనే మరల ఆయన, 'నాయనా ! చాలకాలము నీకోసము వేచియుంటిని. లౌకికజనుల తుచ్ఛప్రసంగములను వినుటచే నాచెవులు మండిపోయినవి. ఆహా ! నా ఆత్మానుభవములనుగూర్చి యొక రసజ్ఞునితో ముచ్చటించుట కెంతగాఁ బరితపించితి నోయి ! ఇఁక నీతోఁ బ్రసంగించి యాతాపమును చల్లార్చుకొందును' అని (ముదితాంతరంగులై) వచించిరి. అంతట బద్ధాంజలియై నాయెదుట నిలిచి, 'ప్రభూ! నీవు నరుఁడవు ఆ సనాతనఋషివని—మానవకోటిబాధలను బాపుటకై ఆవిర్భవించిన నారాయణుని అవతారమవని—నే నెఱుఁగుదును' అని పలుకసాగిరి!— అనంతర మాయన స్వహస్తములతో వెన్న, కలకండ, మిఠాయిని నాచేఁ దినిపించి, 'మరల నొంటరిగా, శీఘ్రముగా, రావలయునుజుమీ !' యని నన్ను ఒడంబఱిచి పంపిరి."

ఏమహావాంఛచేఁ దాను శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శించెనో, అట్టి భగవత్సందర్శనైకవాంఛవలననే నరేంద్రుఁ డాతని నిట్టిప్రేమపాశములచే బంధించివైచెను. ఇవ్విషయమై శ్రీరామకృష్ణుని వ [illegible] ము వినుఁడు :

"...అతఁడు [illegible] లము అసంగుఁడై యున్నట్లు, బాహ్యవిషయస్ప [illegible] నుపించినది. మనస్సున అధికాంశము సర [illegible] న్న ట్లుండెను అతని కన్నులు. [illegible] డి అట్టి సత్త్వ

గుణాధికుఁడు—ఆత్మనిరతుఁడు—వచ్చుట నాకు ఆశ్చర్యముగాఁ దోఁచినది.... నాకోరిక ననుసరించి నరేంద్రుఁడు పాడిన పాటలలో,

'మన్ చలో నిజ నికేతనె,
సంసార విదేశె విదేశీర్ వేషె భ్రమ కేనో అకారణే....'

(మనసా! స్వస్థానమునకు వెడలుదము రమ్ము! విదేశమగు నీసంసారమున పరుఁడవై యేల పరిభ్రమించెదవు?) అను నాతని పాట... విని వివశుఁడనై భావసమాధినిమగ్నుఁడ నైతిని.

"పిమ్మట నరేంద్రుఁడు సెలవు తీసికొని వెళ్లెను. కాని మరల నరేంద్రునిఁ జూచుటకై నేఁ బడిన పరితాపము ఇంతింత కాదు....తడి బట్టను పిండునట్లు ఆవ్యాకులత నా హృదయమును పిండివేసినది! దుర్భర విచారమునకు లోనై,...వనములో నొక మారుమూలకుఁ బోయి, 'ఓ నరేంద్రా! నాయొద్దకు రమ్ము! నిన్ను జూడనియెడల నే నెట్లు జీవింపఁ గలను?' అని యెలుఁగెత్తి విలపించితిని. ఇట్లొక దినమా, రెండు దినములా? ఆఱు నెల లట్లు కడచినవి. నరేంద్రునితో నితరబాలురను వచ్చినను, నా ప్రాణములకు ప్రాణమై నన్ను ఆకర్షించిన వ్యక్తి నరేంద్రుఁ డొక్కఁడే."

శ్రీరామకృష్ణుని చేష్టలును ఆతని విచిత్రవచనములును నరేంద్రునకు బోధపడలేదు. "నిజముగా నితఁ డొక దివ్య పురుషుఁడా? కాక యొక పిచ్చివాఁడా?" అని యాతఁడు ఆందోళన మొందసాగెను. ఈవిషయమునే తలఁచి నరేంద్రుఁ డిట్లు పలుకువాఁడు :

"నే నాయనను సావధానుఁడనై పరిశీలించితిని. ఆయన వచనము లందుఁగాని, వర్తనమందుఁగాని నా కేమియు విరుద్ధముగాఁ దోఁపలేదు. విశేషము, ఆయన దివ్యప్రసంగములను, సమాధిస్థితులను బట్టిచూడ, నిజమైన విరాగివలెఁ గాన్పించెను: ఆతనిగు వచనములకును జీవితమునకును అద్భుతమగు సామరస్య మున్నదని గ్రహించితిని....'భగవత్సాక్షాత్కారము పొందవచ్చును. నే నిప్పుడు నిన్నెట్లు చూచుచున్నానో, అట్లే మనము భగవంతునిఁ జూడవచ్చును, నీతో నే నెట్లు సంభాషించుచున్నానో, అట్లే మనము భగవంతునితో సంభాషింపవచ్చును. కాని భగవంతుని

కోసము పరితపించువా రెవ్వరు? పుత్త్రసంతానము లేదనియో, కలిమి కలుగలేదనియో కన్నీరు కాలువలు కట్టునట్లు విలపింతురు; కాని భగవంతునికోసము విలపించువా రెవ్వరు? నిజముగాఁ బరితపించినయెడల, భగవంతుఁడు ప్రత్యక్షమైతీరును' అని యాయన వక్కాణించిరి. ఇవ్విషయములను ఆయన సామాన్యబోధకులవలెఁగాక, స్వాత్మానుభవపూర్వకముగాఁ బలికెనని నమ్మకతీరినది కాదు. కాని యాయన వచనములకును నన్నాదరించుపట్టున ఆయన విచిత్రచర్యలకును సామరస్యము నా కగపడలేదు.... అందుచే ఆయన పిచ్చివాఁ డని నిశ్చయించుకొంటిని. ఐనను ఆయన వైరాగ్యమో, అత్యద్భుతము! 'ఈతఁడు పిచ్చివాఁడే యగుఁగాక; కాని యిట్టిమహోన్నతవైరాగ్యసంపద యెందఱు అదృష్టవంతులకు అబ్బును? నిజముగా నీతనికి పిచ్చియెత్తినదనుకొన్నను, మహనీయులకెల్ల మహనీయుఁడీతఁడు. యథార్థమైన మహర్షి. లోకము ఈతని పాదసేవ చేయవలయు ననుటకీ యొక్క కారణము చాలును!' పరస్పరవిరుద్ధములగు నిట్టి భావములతో ఆయనకు పాదాభివందన మాచరించి సెలవుగైకొని మఱలితిని.''

ఇంచుమించుగా నొక నెలయైన వెనుక నరేంద్రుఁడు రెండవసారి శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శించెను. నరేంద్రునిఁ జూచినంతనే శ్రీరామకృష్ణుఁడు అపరిమితానందభరితుఁడై అత్యంతప్రీతిపూర్వకముగాఁ దన పాన్పుపైఁ గూర్చుండఁ జేసెను. ఉత్తరక్షణముననే యాతఁడు అఖండావేశపరవశుఁడై నరేంద్రునిపై దృష్టి నిగిడ్చి తనలోఁ దా నేదియో గొణఁగుకొనుచు మెల్లఁగా నాతని సమీపించెను. ఆ సమయమున జరిగిన మహాసంఘటనమునుగూర్చి నరేంద్రుని వచనములనే యుదాహరించుట ఉచితము :

''...వెనుకటివలెనే యీతఁ డేదియో విచిత్రచర్య నొనర్చునని గాఁబోలు ననుకొంటిని. తెప్పపాటుకాలములో ఆయన తన కుడిపాదమును నా శరీరముపై నుంచెను. తోడనే నా కొక అపూర్వానుభవము కలుగ నారంభించెను. కండ్లు తెఱచికొని చూచుచుండఁగనే యామందిరము సమస్తవస్తుసహితముగా గిఱ్ఱునఁ దిరుగ నారంభించి క్షణములో అదృశ్య మైనది.

నాతోఁబాటు చరాచరప్రపంచమంతయు సర్వవ్యాప్తమగు మహాశూన్యమున లయించిపోవుచున్నట్లు తోఁచెను. అట్టి ఘోరభయంకరస్థితిలో నా వ్యక్తిత్వమే నశించిపోవుచున్నట్లు కాన్పింప, నే నిఁక మృత్యుముఖమునఁ బడుచుంటినని తలఁచి, 'నన్ను మీ రేమి చేయుచున్నారు? నా కింట తల్లిదండ్రు లున్నారు' అని వివశుఁడనై పల్కితిని.[1] ఆయన పక్కున నవ్వి, మెల్లఁగా నావక్షమును నిమురుచు నిట్లు పలికిరి: 'మంచిది. ఇప్పటికిది చాలును. సర్వము సకాలమున ప్రాప్తించునులెమ్ము.' అత్యాశ్చర్యము! ఆయన ఇట్లు పలికిన మఱుక్షణమే నా విచిత్రానుభవము అదృశ్యమైనది. మందిరాంతరమందును వెలుపలను సమస్తము మరల యథాప్రకారముగఁ గాన్పించెను. నా యెప్పటి మనఃస్థితి నొందితిని."[2]

"ఇది యంతయు ఇంద్రజాలమా? యథార్థమా?" యని నరేంద్రుఁడు ఆశ్చర్యచకితుఁడై వితర్కింపసాగెను. శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతని కొక మహాసమస్యగాఁ దోఁచెను. "ఏమైనను మరల నాతని సమ్మోహనవిద్యకు వశ్యుఁడను

---

1 ఇవ్విషయమునే స్మరించుచు శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకప్పు డిట్లు నరేంద్రునిఁ బరిహసించెను: "ఒకప్పు డొకఁడు చనిపోయి దయ్యమయ్యెను. ఆదయ్య మెవ్వరైనను తోడు దొరకుదురా యని పరితపించుచుండెను. ఎవ్వరైనను చనిపోయిరని విన్నంతనే ఆత్రముతో అచటికిఁ బోవుచుండెడిది; కాని దురదృష్టవశమున—విశేషము అవ్యక్తిపూర్వపుణ్యవశమున—ఆజీవుఁడు ముక్తుఁ డగుట సంభవించుటచే, ప్రతిపర్యాయము నిరాశతో వెనుకకు మఱలుచుండెడిది. నా స్థితియు నట్లే యున్నది. నిన్ను జూచినంతనే నా కొక మిత్రుఁడు దొరకెనని మురిసితిని; కాని నీవో, 'నా కింట తల్లిదండ్రు లున్నారు' అంటివి! ఆకథలోని దయ్యమువలె నేను ఏకాకినై యున్నాను."

2 "ఠాకుర్ (శ్రీరామకృష్ణుఁడు) ఎవ్వనినైనను అవలీలగా పూర్వసంస్కారబంధవిముక్తు నొనర్చి, ఱెప్పపాటులో ఉన్నతభూమికలకుఁ గొనిపోఁగల్గుచుండెడివారు" అని యాయన శిష్యులును మా గురువర్యులును అగు శ్రీ విజ్ఞానానందస్వామివలన వినియున్నాము.

గా రాజని నరేంద్రుఁడు నిశ్చయించుకొనెను. శీఘ్రముగా మరల వచ్చెదనని వాగ్దాన మొనరించిన వెనుక శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనికి సెల వొసంగెను.

అచిరకాలముననే నరేంద్రుఁడు మరల శ్రీరామ కృష్ణుని సందర్శించెను. చెంత నున్న యదునాథమల్లికుని వనమునకు శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనిఁ గొనిపోయి కొంతసే పందు విహరించెను. పిమ్మట నిరువురును అచటి చావడిలోఁ గూర్చుండిరి. వెంటనే యాతఁడు సమాధిస్థితుఁడై నరేంద్రుని స్పృశించెను. శ్రీరామకృష్ణు నద్భుతప్రభావ మను సూర్య రశ్మిచే నరేంద్రుని మనోనిశ్చయ మను మంచు కరఁగిపోవ, పరిపూర్ణముగా నాతఁడు బాహ్యస్మృతిరహితుఁ డయ్యెను. కొంతసేపటికి స్మృతి కలుగ, చూచుసరికి శ్రీరామకృష్ణుఁడు తనఱొమ్ము మెల్లఁగా నిమురుచుండెను.

శ్రీరామకృష్ణుఁ డాసమయమున నరేంద్రునిగూర్చి గ్రహించిన యద్భుతవిషయము లనేకములు గలవు. ఇవ్విష యమునుగూర్చియే యనంతర మాతఁ డిట్లు వచించెను: "ఆస్థితిలో నరేంద్రు ననేకప్రశ్న లడిగితిని. అతని పూర్వ జన్మవృత్తాంతమునుగూర్చియు, ఈలోకమున నాతని యుద్య మమునుగూర్చియు, ఆయుఃపరిమితినిగూర్చియుఁ బ్రశ్నింప నాతఁడు అంతర్ముఖుఁడై నా ప్రశ్నల కన్నిఁటికిని సదుత్తర ముల నొసఁగెను. ఆతనిఁగూర్చి నాకిదివఱకే కలిగిన యభి ప్రాయములును, చూచిన విషయములును ఆ సమాధాన ములచే మఱింత బలపడినవి. అవన్నియు పరమరహస్యములు. కాని యాతఁడు ధ్యానసిద్ధుఁ డనియు మహర్షి యనియు నిజ

స్వరూపమును గ్రహించిన మఱుక్షణముననే యోగమార్గమున శరీరత్యాగ మొనర్చుననియు గ్రహించితిని.''

నరేంద్రుఁడు తన్ను సందర్శించుటకు పూర్వమే శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనిఁగూర్చి పొందిన దివ్యదర్శనములు అత్యాశ్చర్యకరములు.

నరేంద్రుని జననమునకు పూర్వ మొకనాఁడు గగనమండలమున కాశీక్షేత్రమువైపునుండి కాశీఘట్టము (కలకత్తా) వైపునకు దివ్యతేజము మెఱసినట్లు కాంచి, తోడనే యాతఁడు, "నా ప్రార్థన సఫల మైనది, నా ప్రియబాలకుఁడు నాయొద్దకు వచ్చితీరును" అని యానందపరవశుఁడై వచించెను. సమాధిస్థితుఁడై యుండ మఱియొకప్పుడు శ్రీరామకృష్ణుని చిత్తము తేజోమార్గమున క్రమముగా సూర్య-చంద్ర-నక్షత్రమండిత-స్థూల జగమును, సూక్ష్మభావప్రపంచమును, దేవతామూర్తులను, తేజోనిర్మితావరణమును దాఁటి, నిరామయమగు లోకమును జొచ్చెను. అం దాతఁడు దివ్యతేజోమయమూర్తులు, సమాధినిమగ్నులును నగు సప్తర్షులను గాంచెను. అంత తేజోమండలమున నొక భాగము దివ్యశిశురూపముఁ దాల్చెను. తోడనే యా శిశువు సప్తర్షులలో నొకనిని తన చిన్నిముద్దుచేతులతో ఆలింగన మొనర్చుకొని మధురస్వరమునఁ బలుకరించుచు, సమాధినిష్ఠమగు నాతని చిత్తమును బహిర్ముఖ మొనర్చుటకై ప్రయత్నింపసాగెను. ఆ దివ్యస్పర్శచే నాతఁడు అతీంద్రియావసనుండి వెలువడి, అర్ధనిమీలితలోచనుఁడై ప్రేమ తరంగములను బాలునిపైఁ బ్రసరింపఁజేయ, బాలుఁడు అమందానందపరవశుఁడై, "నేను క్రిందికిఁ బోవుచున్నాను, నీవును నాతో రావలయునుజుమీ!" యని వచించెను. ప్రేమపూరితమగు మహర్షి చూడ్కులే యందుల కాతని యంగీకారము సూచింప, మరల సమాధినిమగ్నుఁడైన యాతని మనశ్శరీరాంశ మొకటి వెనువెంటనే ఉజ్జ్వలతేజోరూపమున భూమండలమున అవతరించుచున్నట్లు శ్రీరామకృష్ణునకు గోచరించెను. "నరేంద్రుని జూచినంతనే ఆమహర్షియే యాతఁ డని గుర్తించితిని" అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు వచించెను.[1]

1 ఆప్తశిష్యులు ప్రశ్నింపఁ దానే యా దివ్యబాలకుఁడ నని మఱియొకప్పుడు శ్రీరామకృష్ణుఁడు తెలిపెను.

మఱియు నాతఁ డిట్లు పలికెను: "ఆ దివ్యతేజము నంతయు భరించుటకు ప్రపంచమునకు శక్తి చాలదు. లోకమున నేఁటి లోపములను దీర్చుటకు ఆ యంశ మొక్కటియే చాలును; తచ్ఛక్తివలన మహాద్భుతములు జరుగఁగలవు."

శ్రీరామకృష్ణుని పాదస్పర్శవలనఁ దనకు అపూర్వ దివ్యానుభవము కలిగినదాది నరేంద్రుని మనోభావ మాతని యెడ మాఱిపోవ నారంభించెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు పిచ్చివాఁడు కాఁడనియు, కామకాంచనాదివిషయవ్యామోహిత లోకమున నాతఁడే సుస్థిరమతి యనియు, ధీరాగ్రేసరుఁ డనియు నరేంద్రుఁడు గ్రహింపసాగెను. ఐనను ప్రథమసమావేశమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన్నుగూర్చి పల్కిన వాక్కులు నరేంద్రున కింకను అవగతము కాలేదు. బంగారమును గీటుఱాతిపైఁ బరీక్షించునట్లు శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యానుభవవర్తనముల నాతఁడు తన తీవ్రవిమర్శనశక్తిచేఁ బరిశోధించిననేకాని తా నాతని శిష్యాగ్రగణ్యుఁడై యొనర్పవలయు మహాకార్యమును జక్కఁగా గ్రహింప లేదు.

నరేంద్రుఁ డెందుచేతనైనఁ గొన్నిదినములవఱకు, లేదా, కొన్నివారములవఱకు రాకున్నచో, శ్రీరామకృష్ణుఁడు కాళీమాత తనకుఁ గాన్పింపని సమయమున నెట్లు తల్లడిల్లెనో అట్లు తల్లడిల్లువాఁడు. నరేంద్రుఁడు రాకుండుటచే నాతఁడు కాళీదేవిమూర్తిని సమీపించి, "అమ్మా! ఆతనిఁ జూడనిచో, నేను జీవింపఁజాలను. కరుణించి యాతనిని రప్పింపుము" అని ప్రార్థించిన సమయము లనేకములు కలవు. నరేంద్రునిఁ జూచి నంతనే తఱచుగా నాతఁడు భావపరవశుఁడై, మనోహరమైన

యొకించుక నత్తితో, 'న-న-న' యనుచు, "నరేంద్రుఁడు ఇదిగో!" యను వాక్యమును పూర్తిచేయఁగలుగుటకుముందే ఆనందపారవశ్యమున సమాధిస్థితుఁ డగుచుండును. ఆతని యందలి యీ వాత్సల్యాతిశయము చూచి యితరశిష్యులు అబ్బురపడువారు. "నరేంద్రునిపై ఈయన కింతటి పక్షపాత మేల?" యనియుఁ గొందఱు తలంపకపోలేదు. ఏమైన నేమి? ఆదినములలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు అప్రయత్నముగా నరేంద్ర నామమును జపించెను, ఆతనికొఱకే తపించెను. అగాధమైన మాతృప్రేమను మించిన శ్రీరామకృష్ణుని ప్రేమానురాగ ముల తత్త్వము నరేంద్రునకు ఊహాతీత మయ్యెను. ఆతని విశుద్ధప్రేమమును మోహముగా నెంచి నరేంద్రుఁడొకప్పుడు, "నన్నుగూర్చి మీ రింతగాఁ గలవరించుచున్నచో, మీకు జడభరతుని గతి పట్టు" ననెను. ఈపలుకులకుఁ దన ముగ్ధ హృదయ మెంతయో కలఁత నొంద, నాతఁడు కాళీమాతను ఆశ్రయించి, యా బాలునియందుఁ దనకు భగవంతుఁడు కాన్పించుచుండుటచేతనే తన యనురాగ మని కనుఁగొను వఱకును శాంతి నందలేదు. "అగాధమైన ప్రేమచే న న్నాయన తన దాసుని జేసివేసెను" అని కాలక్రమమున నరేంద్రుఁడే పలుకును.

నరేంద్రుని విశుద్ధతయందును భావిమహోన్నతియందును తన యఖండవిశ్వాసమున శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతని యెదుటనే యాతనిని గుఱించి యితరులతో నిట్లు ప్రశంసించును: "ఇచటికి వచ్చు ముముక్షువులలో నరేంద్రునకు నరేంద్రుఁడే సాటి. వీరిలో నొకఁడు అష్టదళపద్మము, మఱియొకఁడు

షోడశదళపద్మము నైనచో, నరేంద్రుఁడు సహస్రదళపద్మము.

"ఒక మహాలక్షణముచే కేశవసేను ప్రఖ్యాతుఁ డైనచో, అట్టి లక్షణములు నరేంద్రునందు పదునెనిమిది కలవు. కేశవునందును విజయునందును జ్ఞానము దీపమై వెల్గుచుండ, నరేంద్రునందయ్యది ప్రచండసూర్యబింబమై ప్రజ్వలించుచున్నది."

అసాధారణమైన యీ ప్రశంసలకు ఉబ్బిపోవుటకు బదులు నరేంద్రుఁ డిట్లు ప్రతిఘటించును: "మహాశయా! మీరట్లు పల్కిన, జనులు మీకు మతిపోయిన దని భావింతురు. అఖండయశోధురీణుఁ డగు కేశవచంద్రసే నెక్కడ! అజ్ఞాత విద్యార్థినగు నే నెక్కడ! మహనీయుఁ డగు విజయకృష్ణ గోస్వామి యెక్కడ! అల్పుఁడ నగు నే నెక్కడ! దయయుంచి నన్నిఁక వారితోఁ బోల్పకుఁడు." నరేంద్రుని వినయ సంపదను గాంచి శ్రీరామకృష్ణుఁడు అలరి నెమ్మదిగా నిట్లు వచించును: "నరేన్! నే నట్లు చెప్పక తప్పదు. ఇవి నా మాట లనుకొనుచుంటివా? అమ్మ నాకుఁ దెల్పిన విషయము లివి. అమ్మ నా కెన్నఁడును అసత్యము తెలుపదు." నరేంద్రుఁ డింకను ప్రతిఘటించును.

ఈవిధముగా శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యులలో నరేంద్రుని ప్రత్యేకదృష్టితోఁ జూచువాఁడు. నరేంద్రు నెవ్వరైనను నిందించినచో, "శివనిందాపాపమున కొడిగట్టుకొనకు" మని వారించును. శిష్యులొనర్పవలయు పరిచర్య నాతనివలన గ్రహింపఁడు; "నీ మార్గము వేఱు" అని వారించును. ఇతర శిష్యులకు నిషిద్ధమైన యాహారాదికము నరేంద్రుని మాత్రము

కలుషితు నొనర్పఁజాల దనును. దుశ్చరిత్రులు వండినను, తాఁకినను గూడ తనకు అపరిగ్రాహ్య మగు మధురాహారాది కమును నరేంద్రున కిచ్చి భుజింపుమనును. "జాజ్వల్యమాన మగు నాతని జ్ఞానాగ్ని దహింపఁజాలని అపరిశుద్ధాహారమే లేదు" అనును.

బ్రాహ్మసమాజసభ్యుఁ డగు నరేంద్రుఁడు ఆదినము లలో విగ్రహారాధనమును తీవ్రముగా నిరసించువాఁడు. కాళికాది దేవతల నాతఁడు నమ్మఁడు. ఆతని యీధోరణిని జూచి తుదకు శ్రీరామకృష్ణుఁడు, "సరిలే, ఆనందమయి యగు నా జగన్మాతను నీవు నమ్ముటయేకాక, ఆమెను స్మరించి విలపించు దినములు వచ్చితీరును" అని వచించెను. ఈ యమోఘవాక్కు లెట్లు అద్భుతముగా ఫలించెనో చూచెదము.

అద్వైత వేదాంతతత్త్వగ్రహణమునకు నరేంద్రుఁడు ఉత్తమాధికారి యని శ్రీరామకృష్ణుఁడు తొలుతనే గ్రహించి తద్రహస్యముల నాతనికి ఉపదేశింపఁబూనెను. కాని జీవబ్రహ్మైక్యసిద్ధాంతము నరేంద్రునకు విపరీతముగాఁ దోఁచెను. కాలక్రమమున అద్వైతాశ్రమస్థాపనాచార్యుఁ డైన నరేంద్రుఁ డా దినములలో "నేనే బ్రహ్మమను" ('అహం బ్రహ్మాస్మి') యనుకొనుటకంటె మహాత్తరపాపము ఉండఁబోదని వాదించును! ఒకప్పుడు నరేంద్రుఁడు తన మిత్రునితో, "ఈ కూజా బ్రహ్మము, ఈ బల్ల బ్రహ్మము, మనముకూడ బ్రహ్మమే! ఎంత అసంగతము! అవివేకము!! —" అని యేమేమో పలుకుచుండ, శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనిని సమీపించి, "నాయనా! ఏ మనుచుంటివి?" అని నవ్వుచు

స్పృశించి సమాధినిమగ్నుఁ డయ్యెను. తత్ఫలితమును నరేంద్రుఁడే యనంతర మిట్లు వెల్లడించెను: "గురుదేవుని యీ మహాద్భుతస్పర్శ వెనువెంటనే నా మనస్సున అపూర్వ పరిణామము కల్గించెను. నిజముగా బ్రహ్మేతరవస్తువు ప్రపంచమున లేనే లేదని కనుఁగొని దిగ్భ్రాంతుఁడ నైతిని! ...(అట్లు అనేకదినములు గడచిన తరువాత) ప్రపంచము స్వప్నప్రాయముగాఁ గనఁబడసాగెను.... శాస్త్రవాక్యములు మిథ్య కావని తోఁచెను. అద్వైతవేదాంతసిద్ధాంతముల నిఁక నిరాకరింపఁ జాలకపోతిని."

పరస్పరపరీక్షల కన్నిఁటికిని తాళి, వేళ్లు పాఱి నిల్చునదే ఉత్తమగురుశిష్యసన్నిహితసంబంధము. తన తత్త్వానుభూతులను పరీక్షింపుఁడని పదేపదే శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యులకుఁ జెప్పును. "వర్తకులు నాణెములను బరీక్షించునట్లు నన్ను బరీక్షింపుము. పూర్తిగాఁ బరీక్షించిననేకాని నామాటలు అంగీకరింపవలదు" అని యాతఁ డొకప్పుడు నరేంద్రునకుఁ దెలిపెను. ఈమాటలు జ్ఞప్తి నుంచుకొని నరేంద్రుఁడు గురువర్యునిఁ బరీక్షింపసమకట్టి, యొకనాఁ డాతఁడు గదిలో లేనప్పు డాతని పాన్పుక్రింద నొక రూపాయ దాఁచియుంచెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు వచ్చి పాన్పుపైఁ గూర్చుండఁ జూచియుఁ గూర్చుండకమునుపే బాధతో అదరిపడి లేచెను! సాధనదశయం దాతఁడు అంతఃకరణమునే కాక, ఇంద్రియములను సైతము నివృత్తివశ మొనర్చుటచే ధనసంపర్కమునైనను సైపఁజాలని యద్భుతస్థితి వాని కబ్బెను. అనంతర మాతఁడు 'నరేన్' తన్నిట్లు పరీక్షించెనని విని మిక్కిలి సంతసించెను.

కఠినపరీక్షలకుఁ దాళనిదే నరేంద్రుఁడు శ్రీరామ కృష్ణుని ప్రియశిష్యుఁడు కాలేదు. ఒకప్పు డాతఁడు నరేంద్రుని అతి కఠినముగాఁ బరీక్షించెను. నరేంద్రుని జూచినంతనే యాతఁ డెట్లు ఆనందపరవశుఁ డగునో చూచియుంటిమి కదా? అట్టి యాతఁడు నరేంద్రుఁడు వచ్చినచో నిఁకఁ బలుకరింపఁ డయ్యెను. అతని ప్రస్తావనమే పెట్టుకొనక పరిపూర్ణమైన అలక్ష్యభావము చూపును. ఇట్లు అనేక వారములు గడచినను యథాప్రకారము నరేంద్రుఁడు తన్ను సందర్శించుచునేయుండుట చూచి, శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు కారణ మరయ, నరేంద్రుఁ డిట్లు సమాధానించెను: ''నేను వచ్చునది మీ వచనములను వినుటకుమాత్రమే యనుకొనుచుంటిరా? మీపై నాకుఁ గల ప్రేమవలన వచ్చుచుందును.'' శ్రీరామ కృష్ణుఁడు బ్రహ్మానందభరితుఁడై నరేంద్రు నభినందించెను.

మఱియొకప్పు డాతఁడు నరేంద్రుని జేరఁబిలిచి, ''తీవ్ర సాధనలఫలితముగ లభించిన దివ్యశక్తులను—సిద్ధులను— అమ్మ యాజ్ఞను గొని నీకు ఈయఁదలఁచుచున్నాను. ఏమని యెదవు?'' అనెను. భగవత్సాక్షాత్కారమే తన అద్వితీయ లక్ష్యముగాఁ గల నరేంద్రుఁడు వానిని నిరాకరించెను. శ్రీరామ కృష్ణుఁడు నరేంద్రుని బరీక్షించియుండవచ్చును. ఏమైనను నరేంద్రుఁ డట్లు సిద్ధులను నిరాకరింపఁగల్గినందులకై శ్రీరామ కృష్ణుఁడు అపరిమితానందభరితుఁ డయ్యెను.

నరేంద్రుఁ డిపుడు ఇరువదియొక యేండ్ల యువకుఁడు. బి. ఏ. పరీక్ష నిచ్చియుండెను. తండ్రి విశ్వనాథుఁడు హృద్రోగమువలన హఠాత్తుగ మరణించెను. నరేంద్రునకు కష్టదినములు

సంప్రాప్తమైనవి. తండ్రి సంపాదించిన సిరిసంపదలు ఆతని తోడనే పోయినవి. ఆతేడుగురతోఁ గూడిన కుటుంబమున కంతకును ఇఁకఁదనదే పోషణభారము. భోగభాగ్యములతోఁ బుట్టిపెరిగిన యాతఁడు ఘోరదారిద్ర్యము నెదుర్కొనవలసి వచ్చెను. "జ్ఞాతిశ్చేదనలేన కిమ్?" అనునట్లు దాయాదులు సమస్తము హరించుటకు సంసిద్ధులైరి. దీనికిఁ దోడు ఋణదాతల యొత్తిడి. నిరాహారియై, కాలికి జోడైనను లేకుండ, మండుటెండలలో, చేత దరఖాస్తుతో, ఆఫీసులవెంట నరేంద్రుఁడు ఉద్యోగమునకై తిరుగులాడవలసివచ్చెను. ఎన్నిచోట్లఁ బ్రయత్నించినను 'లే' దనుమాటయే! ఈ కష్టకాలమున నొక్క మిత్రుఁడుమాత్రము అనామకముగా నరేంద్రుని తల్లి పేర అపుడపుడు విరాళములను బంపుచుండెను. స్వల్పకాలము నరేంద్రుఁడు ఉపాధ్యాయుఁడయ్యెను. ఎంత కష్టించినను కడుపార భుజించుటకు కఱవయ్యెను. కాని యీకష్టపరంపర యను నగ్నిజ్వాలలే నరేంద్రుని జీవితాభరణమునకు వన్నె దెచ్చినవి. ఆతఁ డీకష్టదినముల నెన్నఁడును మఱవలేదు. "ప్రపంచమున స్వార్థరహితమగు సానుభూతిని జూపువా రరు దనియు దుర్బలులు, దరిద్రులు, దీనులును అగువారికి లోకమున తావు లే దనియు ఈ మొదటి స్వానుభవమువలన గ్రహించితిని" అని యాతఁడే తెల్పియున్నాఁడు. తన్ను జేపట్టినచో నాతని దారిద్ర్యమును రూపుమాపుదు నని ధనికురాలగు నొక వనిత పలుక, నరేంద్రుఁడు ఆప్రస్తావమును తృణీకరించెను. ఇట్లే మఱియొక యువతి యాతని వ్యామోహితుని జేయఁబ్రయత్నింప, నాతఁడు, "నరకప్రాప్తిహేతువైన

యీ తుచ్ఛవాంఛను విడిచి భగవంతుని స్మరింపుము'' అని యుపదేశించి తన విశుద్ధహృదయమును వెల్లడించెను. ఇంతకు రెండుమూఁడేండ్లకు మునుపే యొక బాలవితంతువు సమ్మోహితయై తన్ను సమీపింప, నామె కిట్లే నరేంద్రుఁడు తన మనోనైర్మల్యమును బ్రకటించియున్నాఁడు. జీవితమున నాతఁ డెదుర్కొనిన యిట్టి యగ్నిపరీక్ష లనేకములు కలవు.

విపత్పరంపర లెంతటి భగవద్విశ్వాసవంతులనైనను ఒక్కొక్కప్పుడు ఉద్భ్రాంత లూఁపి సంశయాందోళితుల నొనర్చుచుండును. ''కలఁడు కలండనెడువాఁడు కలఁడో, లేఁడో?'' యను సంశయము మానసము నాక్రమించును. ''నిజముగా దేవుఁడు కలఁడా? ఉన్నచో నా మొఱ లేల యాలకింపఁడు? దయామయుఁ డని చెప్పఁబడు నాతని సృష్టి వ్యధామయమై యుండనేల?...'' అని నరేంద్రుఁడు భాషింపసాగెను. నాఁటి తన మనఃస్థితినిగూర్చి తెలుపుచు నాతఁడే యిట్లు పలుకును :

''చాటుమాటుగా ఏపని యైనను జేయుట నా స్వభావమునకు వ్యతిరేకము. చిన్ననాఁటినుండియు ఏ భయాదులకుఁగాని లోఁబడి నా యభిప్రాయమును బ్రకటింప వెనుదీయువాఁడను గాను. దేవుఁడు లేఁడనియు, ఒకవేళ నిజముగా ఉన్నను, ప్రార్థనాదులు వ్యర్థము లనియు లోకమునకు నిరూపింపఁ బ్రయత్నించుట నాఁడు నా పరిస్థితులలో నాకు సహజము కదా? తోడనే నేను నాస్తికుఁడ నైపోతిననియు సురాపానవ్యభిచారములకుఁగూడ సంకోచింపకుంటి ననియు పుకారు పుట్టెను....'నరేంద్రుఁ డిట్లు భ్రష్టుఁ డైపోవునని కలనైనను అనుకోలేదు' అని కండ్ల నీరు పెట్టుకొని ఠాకురుప్రియశిష్యులలో నొక రాయనతోఁ జెప్పఁగా, ఠాకురు ఆగ్రహపూరితులై యాతనితో, 'ఓ అవివేకీ! అట్టి ప్రసక్తులు కట్టిపెట్టు. అట్లు ఎన్నఁడును జరుగదని అమ్మ నాకుఁ జెప్పినది. మరల నిట్టి ప్రలాపము లాడితివా, నే నిఁక నీ మొగము చూడఁజాలను' అనిరి.''

సంశయధూమము ఎంత కాలము సత్యజ్వాలను మఱుఁగుచేయఁగలదు? అచిరకాలముననే నరేంద్రుని భగవద్విశ్వాసము నిరాచ్ఛాదితమై వెలువడియెను. సన్న్యసింపవలయునను వాంఛ జాజ్వల్యమానమై యాతని హృదయమున భాసించెను. అనతికాలముననే యాతఁడు శ్రీరామకృష్ణుని గలసికొనెను. శిష్యుని హృదయాంతర్గతభావముల నాతఁడొక కీర్తనలో వెలువరించి, పిమ్మట నిట్లు ఉపదేశించెను: "అమ్మ కార్యమును నిర్వహించునిమిత్తమే నీవు ఉద్భవించితివని నే నెఱుఁగుదును. సంసారమున నీ వెన్నఁటికిని ఉండఁజాలవు. ఐనను నేను జీవించియున్నంతవఱకు నాకోసము నీ వింట నుండుము."

ఇఁక నరేంద్రుఁడు దేవిని ఆశ్రయించిన సుస్మరణీయ ఘట్టము. ఎంత ప్రయత్నించినను స్థిరమగు కుటుంబపోషణ మార్గము కాన్పింపకుండెను. దారిద్ర్యబాధ యించుమించుగా నెప్పటివలెనే యుండెను. అత్యంతార్తుఁడై యాతఁడు శ్రీ రామకృష్ణుని సందర్శించి, "మీరు కోరినచో దైవానుగ్రహము తప్పక లభించును. పస్తుండవలసివచ్చుచున్న (మా) కుటుంబమునకై మీ రీ ప్రార్థన చేయక తప్పదు" అని పట్టుపట్టెను. నరేంద్రుని కుటుంబస్థితి శ్రీరామకృష్ణుఁ డెఱుఁగును. ఆతఁ డిట్లు పలికెను: "నాయనా! నే నట్టి మాటలు చెప్పఁజాలనని నీకుఁ దెలియును. నీవే యేల ప్రార్థింపరాదు? అమ్మను (జగదంబను) నమ్మకపోవుటచేతనే నీ వింతగా బాధపడుచున్నావు." కాని నరేంద్రుఁడు తనపట్టు వీడకుండెను. అంతట శ్రీరామకృష్ణుఁడు పరమవాత్సల్య

ముతో నిట్లు వచించెను: "నీ కష్టములను దొలఁగింపుమని అమ్మ నెన్నోసార్లు ప్రార్థించితిని. కాని అమ్మను నీవు నమ్మ కుండుటచే నా ప్రార్థన నాలకింపకున్నది. సరి, నేఁడు మంగళ వారము—నేఁటిరాత్రి కాళికాలయమునకు వెళ్లి, అమ్మకు ప్రణమిల్లి, నీ కేమి కావలయునో అడుగు: తప్పక (ఆవరము) ఇచ్చును. ఇచ్ఛామాత్రముననే యీ జగత్తును సృజించిన చిన్మయి—బ్రహ్మశక్తిస్వరూపిణి—గదా నా తల్లి! ఆమెకు అసాధ్య మేమి కలదు?" అపరప్రష్టోదుఁడగు నరేంద్రుఁడు మాత్రము అట్లు ఐహికవిషయములకై—దారిద్ర్యనివా రణకై—ప్రార్థింపఁగలఁడా? దేవిని సమీపించినంతనే నరేంద్రుఁడు తన సంకల్పమును మఱచి, "తల్లీ! వినిర్మల జ్ఞానభక్తివైరాగ్యములను, నీ నిరంతరసందర్శనమును నాకు అనుగ్రహింపుము!" అని ప్రార్థించెను. నరేంద్రుఁడు వచ్చి నంతనే శ్రీరామకృష్ణుఁడు, "కుటుంబస్థితిని జక్కఁ జేయుమని ప్రార్థించితివా?" యని ప్రశ్నింప, నరేంద్రుఁడు తెల్లపోయి జరిగిన సంగతి తెలిపినంతనే, "మరల ఈసారి వెళ్లి ప్రార్థించి రమ్ము" అని పంపెను. లోకైక మాతను జూచినంతనే నరేంద్రుఁడు మరల తన సంకల్పమును మఱచి, "అమ్మా! కేవలభక్తిజ్ఞానములను నాకు ప్రసాదింపుము" అని ప్రార్థించి వచ్చెను. శ్రీరామకృష్ణుఁ డది విని సంకల్పసిద్ధికై మరల వెళ్లి ప్రార్థింపు మనియెను. నరేంద్రుఁడు దేవిని సందర్శించి, "ఏమీ! ఎట్టి తుచ్ఛవిషయమునకై తల్లిని ప్రార్థింపవచ్చితిని! ప్రసన్నుఁడగు భూమండలాధిపతిని కూరగాయలకై అర్థించిన

ట్లున్నది![1] ఎంతటి అవివేకి'' నని లజ్జావనతవదనుఁడై, మహా భక్తితో, ''అమ్మా! విశుద్ధభక్తిజ్ఞానములు దక్క నాకు వేఱొండు వలదు, అనుగ్రహింపుము!'' అని ప్రార్థించెను. ఆలయమునుండి వెలువడి, ''ఇది యంతయు శ్రీరామకృష్ణుని లీల'' యని విశ్వసించి గురుదేవుని సమీపించి, ''మహాశయా! మీ ప్రభావమే నన్నిట్లు మఱపించినది. ఇంట నా ఆప్తులకు ఈ దుర్భరదారిద్ర్యబాధ లేకుండునట్లు వరమీయుఁడు'' అని పట్టుపట్టెను. ఎట్టకేలకు శ్రీరామకృష్ణుఁడు, ''వారి కిఁక సామాన్యమైన అన్నవస్త్రములకు లోటుండదు''అని యానతిచ్చెను.

శ్లో॥ ''అనన్యాశ్చింతయంతో మాం యే జనాః పర్యుపాసతే,
తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహమ్''

అని భక్తజనావళికి భగవానుఁడు శాశ్వతాభయప్రదాన మొనర్చియుండఁడే![2]

---

[1] మ. ధనహీనుండు నృపాలుఁ జేరి మిగులన్ ధాటిన్ ఫలీకార మి
మ్మని యర్థించిన రీతి ముక్తిఫలదుం డైనట్టి పంకేజలో
చనుఁడే చాలఁ బ్రసన్నుఁ డైన నతనిన్ సాంసారికం బర్థిఁ గో
రిన నావంటి విమూఢమానసులు ధాత్రిం గల్గిరే యెవ్వరున్!

—శ్రీమదాంధ్రమహాభాగవతము, ధ్రువోపాఖ్యానము.

[2] మ. కలలోనన్ దను మున్నెఱుంగని మహాకష్టాత్ముఁ డైనట్టి దు
ర్బలుఁ డాపత్సమయంబునన్ నిజపదాబ్జాతంబు లుల్లంబులోఁ
దలఁప న్నంతనె మెచ్చి యార్తిహరుఁడై తన్నైన నిచ్చున్ సుని
శ్చలభక్తిన్ భజియించువారి కిడఁడే సంపద్విశేషోన్నతుల్?

—శ్రీమదాంధ్రమహాభాగవతము, కుచేలోపాఖ్యానము.

భగవంతునియెడ జగన్మాతృభావము కలుగుట కైన నేమి, సాకారోపాసనతత్త్వము, విగ్రహారాధనతత్త్వమును సుబోధమగుట కైన నేమి, నరేంద్రున కిదియే ప్రారంభము. ప్రియశిష్యునియం దీపరిణామమును గాంచి శ్రీరామకృష్ణుఁడు అపరిమితానందభరితుఁ డయ్యెను. మఱునాఁ డాతఁడు తన దివ్యప్రేమానురాగములు పొంగిపొరల నరేంద్రుని యొడిలోనికి జరిగి కూర్చుండి, మొదట తనను, పిదప నాతనిని సూచించి యొక భక్తునితో నిట్లు పలికెను: "ఇదియు నేనే, అదియు నేనే. భేదము నా కేమియుఁ దోఁచుట లేదు. గంగలోఁ దేలుచుండు నొక పుల్లవలన జలము రెండుగా విభజింపఁబడి నట్లు కనఁబడును గాని నిజమున నొక్కటియే కదా! బోధ పడినదా? ఈ సకలమును అమ్మయే."

ఆ గురుశిష్యసంబంధమును వర్ణింప నెవరి తరము? శ్రీరామకృష్ణ సన్నిధిని నరేంద్రుఁ డెట్టి స్వాతంత్ర్యము ననుభవించెనో, ఎట్టి నిరంతరదివ్యప్రేమానురాగతరంగములం దోలలాడెనో, ఆ సద్గురుభాస్కరుఁడు ఆ 'సహస్రదళకమలము' నెట్లు క్రమవికాసము నొందించెనో యెవరు చిత్రింపఁగలరు?

సుప్రసిద్ధవ్యక్తులతో సమావేశములు

శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యకీర్తిచంద్రికలు నల్దిక్కులను వ్యాపించుచుండ, నానాస్థితిగతులలోనివారును ఆతని సన్నిధికి రాసాగిరి. సుప్రసిద్ధదేశసేవకుఁడు, మహాశయుఁడు నగు అశ్వినీకుమారదత్తు 1881-వ సంవత్సరమున తొలిసారి శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శించెను. ఆ సమయమున కేశవ చంద్రుఁడును శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శింప, ప్రసంగవశమున కేశవచంద్రునితో శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు పలికెను: ''కేశవా! మీ కలకత్తా బాబులు దేవుఁడు లేఁ డందురఁట—నిజమేనా? అట్టి యొక బాబు ఒకప్పుడు మేడమెట్లు ఎక్కుచుండెను. ఒకమెట్టెక్కి, పైమెట్టుపై కాలు వేయఁబోవునంతలో, 'అయ్యో! నా పక్క! నా పక్క!' అని యఱచుచు, స్మృతి తప్పి పడిపోయెను. 'పిలు, పిలు, డాక్టరును పిలువు' మనుచు, డాక్టరుకోసము పెద్దగోల బయలుదేఱెను. డాక్టరు వచ్చు లోపున బాబు కడతేఱెను. ఇట్టివారా, దేవుఁడు లేఁ డనుట!'' ప్రసంగానంతరము జరిగిన నృత్యసంకీర్తనములలో అశ్వినీకుమారుఁడు తాను కన్నులారఁ గాంచిన శ్రీరామ కృష్ణుని దివ్యభావసమాధిదృశ్యములను జన్మజన్మాంతరము లలో నెన్నఁటికిని మఱవఁజాలనని వ్రాసియున్నాఁడు.

''మహాశయా! నేను భగవంతుని సందర్శించు టెట్లు?'' అని (కాలక్రమమున) మఱియొక సమావేశమున అశ్వినీ కుమారుఁడు శ్రీరామకృష్ణునిఁ బ్రశ్నింప, నాతఁ డిట్లు సమాధా నించెను: ''అయస్కాంతము ఇనుమును ఆకర్షించునట్లు

భగవంతుఁడు సదా మనలను ఆకర్షించుచున్నాఁడు. కాని మాలిన్యముచేఁ గప్పఁబడిన యినుము ఆకర్షింపఁబడదు. మనస్సును గప్పియున్న మాలిన్యమును కన్నీరు కడిగివేసి నంతనే మనస్సు భగవంతునివైపునకు ఆకర్షింపఁబడును.'' అశ్వినీకుమారుఁడు శ్రీరామకృష్ణుని వాక్కులను వ్రాసికొను చుండ, శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు పలికెను: ''ఇటు చూడుము. 'గంజాయి' యని యఱచినంతమాత్రమున మత్తు కలుగునా? దానిని దెచ్చి నీటితో నూఱి త్రాగవలయును. నీవు సంసారివై యున్నావు, కావున మనస్సు నించుక భగవచ్చింతామత్తత నొందనిమ్ము. పనిచేయుచున్నపుడు కూడ ఆ మత్తతను నిలుపుకొనుము. సంసారివై మనవలసియున్న నీవు భగవంతు నకు నీ ముక్త్యారునామా యిచ్చి, సమస్తబాధ్యతలను అప్ప గింపుము. భగవంతుని తన చిత్తానుసారము చేయనిమ్ము.''

శ్రీరామకృష్ణుని సాన్నిధ్యమునఁ దాను బొందిన యానందము వర్ణనాతీత మని తెలుపుచు అశ్వినీకుమార మహాశయుఁ డిట్లు వ్రాసెను:

''నాలుగైదుసార్లు మాత్రమే వారిని సందర్శింపఁగల్గితిని. కాని యా స్వల్పకాలములోనే, ఆయనయు నేనును సహపాఠకులమా యను నంతటి చనవుతో మెలఁగితిమి. ఆయనతో ఎంత స్వేచ్ఛగా మాటలాడు వాఁడను! కాని యాయన సన్నిధినుండి యావలకు వచ్చినంతనే, 'ఎంతటి మహామహునితో అట్లు మాటాడుచుంటిని!' యని వెఱఁగుపడువాఁడను. కాని యా కొలఁదినాళ్లలో ఆయన సాన్నిధ్యమున నే నేమి పొందితినో, చూచితినో అయ్యది నాజీవితమును మధుమయ మొనర్చినది. అమృతవర్షము గురిసెడి యా దివ్యమందహాసము—తదీయసంస్మృతి— నా మనస్సున నేఁటికిని నిలిచి నిరంతరానందప్రదాయకమై భాసించుచున్నది.''

మహారాజా యతీంద్రమోహన ఠాకు రొకనాడు శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శించెను. ఆ సమావేశమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు తెలిపెను: '' 'మానవుని కర్తవ్య మేమి? భగవచ్చింతయే కదా?' అని యతీంద్రునితో అంటిని. 'సాంసారికులము మేము. మా కిఁక ముక్తి యెక్కడిది? యుధిష్ఠిరమహారాజు సైతము నరకదర్శనము చేయవలసి వచ్చెను' అన్నాఁడు యతీంద్రుఁడు. అందుపై నాకు చాల కోపము వచ్చినది. అతనితో ఇట్లంటిని: 'ఏమి మనిషి వయ్యా నీవు! యుధిష్ఠిరుని జీవితములో ఈ ఒక్క విషయము మాత్రము జ్ఞప్తి నుంచుకొంటివి! యుధిష్ఠిరుని సత్యనిష్ఠ, ఆతని క్షమాశీలము, ఆతని ధైర్యము, ఆతని వివేకవైరాగ్యములు, ఆతని భగవద్భక్తి—ఇవన్నియు మఱచిపోయితివి!—''

The Hindu Patriot (హిందూదేశాభిమాని) పత్రికాధిపతియు జాతీయోద్యమపురోగాములలో నొకఁడును నగు బాబు కృష్ణదాస్ పాల్ శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శించి, వైరాగ్యప్రస్తావము వెలువడఁగా నిట్లు పలికెను: ''ఈ వెఱ్ఱియే దేశమును నాశనదశకుఁ దెచ్చి దాస్యమునఁ గూల్చినది. పరోపకారము, విద్యాప్రదానము, ముఖ్యముగా దేశీయుల ఐహికస్థితిని బాగుపఱచుట—ఇవియే యిపుడు మన కర్తవ్య కార్యములు. పరమార్థఘోషయు వైరాగ్యఘోషయు కేవలము మనలను బలహీనులను జేసివేయును. దేశోద్ధరణకు ఆవశ్యకమైన యీ కార్యములందుమాత్రమే ప్రసక్తులు కండని మీరు వంగదేశీయయువకులకు బోధచేయవలయును.'' శ్రీరామకృష్ణుఁడు తీవ్రస్వరమున నిట్లు బదులుచెప్పెను:

"మందబుద్ధివిగాఁ గనఁబడుచున్నావు. వేదశాస్త్రము లన్నియు మహోన్నత మని కొనియాడుచున్నదానిని నీ విట్లు నిరసింపసాహసింతువా! రెండు ఇంగ్లీషు పుటలను జదివినంతనే ప్రపంచతత్త్వమంతా కరతలామలక మైనదను కొనుచున్నావు. సర్వజ్ఞుఁడ ననుకొనుచున్నట్లున్నావు. వర్షములు ఆరంభ మైనప్పుడు గంగానదిలో అప్పటికప్పుడు పుట్టుచుండు చిన్నచిన్న పీతలను జూచితివా? ఈ మహా విశ్వములో నీ వాయల్పజీవులలో నొకదానికంటెను అల్పుఁడవు. లోకమునకు ఉపకారము చేయవలయునని యెట్లు చెప్పసాహసింతువు? భగవంతుని కార్య మది. లోకమునకు ఉపకారము చేయుటకును లోకము నుద్ధరించుటకును నీ వెవ్వఁడవు?...కొందఱకు భోజనము పెట్టుట, రోగులను చికిత్సచేయుట, రోడ్లు వేయించుట, బావులు త్రవ్వించుట— ఇంతేకదా లోకోపకార మనఁగా నీ యభిప్రాయము? ఇవి మంచిపనులే, ఎవరును కాదనరు; కాని యీ మహావిశ్వముతోఁ బోల్చి చూచినచో, ఇవి యేపాటివి?! శ్యామ దేవత నోటినుండి యెందఱను నీవు రక్షింపఁగలవు?...ప్రపంచ యోగక్షేమములను గనుఁగొనఁగలవాఁడు పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడే. మానవుఁడు మొదట తన్ను ఉద్ధరించుకొనుటకై ఈశ్వరసాక్షాత్కారము నొంది, ఆయనయొద్దనుండి యితరులకు మేలుచేయు శక్తిని, అధికారమును పొందవలయును. అహంకారమును పూర్తిగా విడిచిపెట్టినవాఁడుగాని లోక హితము చేయుటకై ఆనందమయి యగు జగదీశ్వరివలన అధికారము నొందఁజాలఁడు."

శ్రీరామకృష్ణుని యీ మహోపదేశము లోకసేవా తత్త్వమును విశదీకరించుచున్నది. మానవసేవ మాధవసేవ యనుట నిక్కమే యైనను, జ్ఞానభక్తివైరాగ్యావలంబన మున నిరహంకారి యైననేకాని మానవునకు ఆ భావము అభావమే యగును. మఱియు సరియైన భావము లోకసేవ కాని లోకోపకారము కాదు. సేవాభావప్రపూర్ణులై దీనజన సానుభూతితో శ్రీశారదా రామకృష్ణ వివేకానందాదులు విలపించిరిగదా?

విద్యాసాగరబిరుదాంచితుఁడు, విశ్వమానవసౌహార్ద పూరితుఁడునై వాసికెక్కిన ఈశ్వరచంద్రవిద్యాసాగరుని శ్రీ రామకృష్ణుఁడు 1881-వ సంవత్సరమున సందర్శించెను. ఇరు పురకును జరిగిన అత్యంతమనోహరము, ఆత్మోద్ధారకమును నగు సంభాషణమునుండి కొన్ని ముఖ్యఘట్టములను క్రోడీక రించుచున్నాము.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు (మందహాసముతో): నేఁడు సముద్రుని జేరితిని. ఇంతవఱకుఁ జూచినవి కాలువలు, వాఁగులు, నదులును మాత్రమే.

విద్యాసాగరుఁడు (వినయస్మిత వదనుఁడై): ఐతే కొంచెము ఉప్పునీటిని తీసికొనుఁడు.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు: అ దెట్లు? అవిద్యాసాగరుఁడవు కావు నీవు, విద్యాసాగరుఁడవు—క్షీరసాగరుఁడవు....నీవు చేయునవి సాత్త్వికకార్య ములు. సత్త్వముయొక్క రాజసికాంశ మవి. సత్త్వగుణమువలన దయ కలుగును. దయవలనఁ జేయఁబడు కార్యము రాజసిక మైనను, ఈరజస్సునకు మూలము సత్త్వము కావున అందు దోషము లేదు. శుకదేవాదులు భగవద్వి షయము లోకమునకు బోధించుటకై తమయందు దయ నిలుపుకొనిరి. నీవు విద్యాదానము, అన్నదానమును జేయుచున్నావు, ఇది మంచిదే. నిష్కా మముగా ఇవి చేయఁగలిగితివా, వీనిమూలమున నీకు భగవత్సందర్శనలాభము

కలుగఁగలదు. కొందఱు పేరుప్రతిష్ఠలకో, పుణ్యమునకో వీనిని జేయు చుందురు. అట్టివారిది నిష్కామకర్మము కాదు.

"...పండితమాత్రు లెన్నఁటికిని పండని తెగులుగొంటుకాయల వంటివారు. అవి యెందుకును కొఱగావు. రాబందు ఎంతో యెత్తుగా ఎగురుచున్నను, దాని దృష్టి దిగువ నున్న యే శవముమీఁదనో లగ్నమై యుండును. అట్టివారు పండితు లను పేరేకాని, కామినీకాంచనములందే వారి ఆసక్తి....దయ, భక్తి, వైరాగ్యము—ఇవన్నియు విద్యావిభూతులు. ...బ్రహ్మము విద్యకును అవిద్యకును గూడ అతీతము. అది మాయాతీతము, వాచామగోచరము. వేదములు, పురాణములు, తంత్రములు, షడ్దర్శనములు—ఇవన్నియు నోటితో ఉచ్చరింపఁబడుటచే, పఠింపఁబడుటచే, ఉచ్ఛిష్ట మైపోయినవి. ఉచ్ఛిష్టము కాని దొక్కటే, అదే బ్రహ్మము! బ్రహ్మ మనఁగా ఎట్టిదో ఇంతవఱ కెవ్వరును జెప్పఁజాలినవారు లేరుకదా!"

విద్యాసాగరుఁడు: (తన మిత్రులతో) ఆహా! ఎంతచక్కని మాట! నేఁ డొక నూతనవిషయము నేర్చుకొంటిని.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు: శుష్కపాండిత్యము నిరర్థకము. భగవంతుని బొందుమార్గము తెలిసికొనుటకే గ్రంథపఠనము. గీతయొక్క భావ మేమి? గీ-తా-గీ-తా-గీ—అన్నచో, అది 'తాగీ', అనఁగా 'త్యాగి' యగును. ఇదే గీతాబోధ—'ఓ జీవులారా! సర్వము త్యజించి భగవత్సాక్షాత్కారమునకై ప్రయత్నింపుఁడు.' సన్న్యాసి యగుఁగాక, సంసారి యగుఁగాక,—మనస్సు నుండి ఆసక్తిని (అనఁగా విషయాసక్తిని, కర్మఫలాసక్తిని) విడువవలయును.

"నీలో బంగారము నిక్షిప్తమై యున్నది; దానినిగూర్చి నీ కింకను ఏమియుఁ దెలియకున్నది. కేవలము పలుచని మట్టిపొర యొకటి దానిని గప్పియున్నది. నీవు దానిని గనుఁగొంటివా, భగవచ్చింతకంటె అన్యమైన కార్యము లన్నియు క్షీణించిపోవును."

విద్యాసాగరుఁడు శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యప్రసంగములను ముగ్ధుఁడై యాలకించెను.

సుప్రసిద్ధపండితుఁడు, సనాతనధర్మమహాప్రచారకుఁడు నగు శశధరతర్కచూడామణిని శ్రీరామకృష్ణుఁడు 1884-వ

సంవత్సరమున స్వయముగా వెడలి కలసికొని యిట్లు సంభాషింపసాగెను :

"నీవు దేనినిగూర్చి యుపన్యసించుచుందువు ?"

పండితుఁడు: మహాశయా! శాస్త్రవిషయములను బోధింపఁ బ్రయత్నించుచుందును.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు: కలియుగమునకు నారదీయభక్తియే సముచితము. శాస్త్రనిర్దిష్టమైన కర్మకలాపముల నన్నిఁటిని యథావిధిగా ఆచరించుట కిప్పటివారికి తీఱిక లేదు....జ్వరమునకు నేఁడు దశమూలకషాయము వినియోగపడదు. నేఁడు దానికి 'ఫీవర్ మిక్చ్చర్'. దశమూలకషాయము మెల్లఁగాఁ బనిచేయులోపున రోగి కడతేఱును.[1] కావున కర్మకాండను బోధించుచో, అందలి ప్రధానవిషయములను మాత్రమే చెప్పవలెను. మార్జనమంత్రాదులతోఁ గూడిన సంధ్యావందన మంతా చేయు టెట్లని వ్యాకులపడక, మీరు గాయత్రీజపము చేయుచుండినఁ జాలు నని నేను లోకులకు (అనఁగా సామాన్యుల కని భావము) చెప్పుచుందును.... ఈశ్వరసాక్షాత్కారపూర్వము ఎవ్వరును పూర్తిగా కర్మత్యాగము చేయఁ జాలరు....కాయ కాచినంతనే పువ్వు రాలిపోవును. భక్తి కాయ, కర్మములు పువ్వులు....క్రమక్రమముగా లయించు ఘంటానాదమువలె సంధ్య గాయత్రియందును, గాయత్రి ప్రణవమునందును, ప్రణవము సమాధియందును లయ మొందును....

"ఈశ్వరాదేశము నొంది యితరులకు బోధింపఁబూనుచో, అందు దోషము లేదు. అట్టి బోధకుఁడు అజేయుఁడు. దీపముకడకు కీటకములు తమంత తామే చేరును. ఇట్లే ఈశ్వరాదేశము గల ప్రచారకుఁడు తన యుపన్యాసములను వినుటకై లోకుల నాహ్వానింపనక్కఱ లేదు. అయస్కాంతము ఇనుమును ఆహ్వానించునా ?..."

---

1 దీనినిబట్టి శ్రీరామకృష్ణునకు ఆయుర్వేదచికిత్సయెడ నిరసనభావమనియు, అల్లోపతిచికిత్సయెడ గౌరవ మనియు భావింపరాదు. తన జీవితమున అవశ్యకమైనపు డెల్ల, ముఖ్యముగా నాతఁడు ఆయుర్వేదచికిత్సనే పొందెననియు, ప్రత్యేకపరిస్థితులలో హోమియోపతిచికిత్సకు ఒడంబడెననియు గ్రహింపనగును.

కొన్నాళ్లయినపిమ్మట శశధరపండితుఁడు శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శింప, నాతఁ డెన్నియో దివ్యకీర్తనలు పాడి, పెక్కు బోధ లొనర్చి, యి ట్లుపదేశించెను: "శాస్త్రము లెన్నియో సద్విషయములను బోధించును. కాని భగవత్సాక్షాత్కారము నొందనిదే, భగవత్పాదపద్మములయందు భక్తి నొందనిదే, చిత్తశుద్ధి నొందనిదే సర్వము నిష్ప్రయోజనము. పంచాంగమున ఇన్ని దుక్కుల వాన కురియు నని వ్రాయఁబడియుండును. కాని దానిని మెలిపెట్టి పిండుటచే ఒక్క బొట్టయినను ఓడిగిలదు కదా!"

బాలకస్వభావుఁ డగు శ్రీరామకృష్ణుఁడు పండితుఁడు తన్ను సందర్శింపవచ్చుచున్నాఁ డని విని మిక్కిలి భయపడితి నని తెలుపుచుఁ బలికిన యీక్రిందివాక్కులు గమనార్హములు:

"అమ్మతో ని ట్లంటిని: 'అమ్మా! నిన్ను వినా నేను అన్య మెఱుఁగను—ఈ శాస్త్రములు, గీస్త్రములు నా కేమీ తెలియవు. నీవే నన్ను గాపాడవలయును. పిమ్మట ఒకరిద్దఱితో, 'ఆసమయమున ఇట నుండుఁడు' అంటిని—వారిని జూచిన నాకు ధైర్యము కలుగునని....పండితుఁడు వచ్చినతరువాతకూడ భయము వేయుచునేయుండెను....అతని అంతరంగమును అమ్మ నాకు విప్పిచూపెను: వివేకవైరాగ్యములు లేనిచో పాండిత్యాదులు నిష్ప్రయోజన మని తెలిపెను. (తన శరీరమును జూపుచు) శిరస్సువైపున కేదియో (కుండలినీశక్తి యని భావము) చరచర ప్రాఁకిపోయెను; భయ మంతరించెను; పూర్తిగా వివశుఁడ నైతిని. ముఖ మెత్తితిని, నోటినుండి మాటలు ప్రవహింపసాగెను....ఒకఁడు ధాన్యము కొలుచునపుడు మఱియొకఁడు వెనుకనుండి ముందుకుఁ ద్రోయుచుండును. ఇదియు నట్టిదే. కొంచెము స్మృతి వచ్చినపిమ్మటఁ జూచుసరికి, పండితుఁడు కన్నీటితో శరీరము తడిసిపోవ నేడ్చుచుండెను. అప్పుడప్పుడు (నాకు) ఈస్థితులు గలుగుచుండును.... (పండితుని రాకనుగూర్చి విని) మొదట భయముచే పక్కపొదలవైపు (బహిర్భూమి కని భావము) పదేపదే వెళ్లుచుంటిని!"

దివ్యత్వము, మానవత్వమును శ్రీరామకృష్ణునియం దెట్లు అద్భుతరీతిని సమ్మేళన మొందియున్నవో ఈ సంఘట నము తెలుపుచున్నది కదా! దివ్యత్వమానవత్వ సమ్మేళన మూర్తులే కదా శ్రీరామాదులు? మఱియొకసారి పండితుఁడు తన్ను సందర్శింప, శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనికి ముఖ్యముగా భగవ త్ప్రాప్తికై పొందవలయు పరితాపమునుగూర్చి బోధించెను.

ప్రసిద్ధముగు తన నవలలమూలమునను ఇతరగ్రంథముల మూలమునను ఆధునికవంగవాఙ్మయనిర్మాతలలో ప్రధాన గణ్యుఁడై యొప్పిన బంకించంద్ర చటర్జి (చట్టోపాధ్యాయ) శ్రీరామకృష్ణు నొక భక్తునింట 1884-వ సంవత్సరమున సందర్శించెను. ఇరువురకును ఈక్రింది సంభాషణము జరిగెను.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు (బంకించంద్ర నామమందలి 'బంకిమ్'(వంగిన) అనుమాటనుగూర్చి చిఱునగవుతో, ఛలోక్తిగా): 'బంకిమ్' ఆ! ఎవరి ప్రభావము నిన్ను వంచినది?

బంకించంద్రుఁడు (చిఱునవ్వుతో): ఆహా! మహాశయా! మన తెల్ల దొరల కాలిజోళ్ల తన్నులు.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు: కాదు, కాదు, నా ఉద్దేశ మది కాదు. శ్రీకృష్ణుఁడు తన దివ్యప్రేమవలన వంగెను. రాధయందలి తన ప్రేమవలన శ్రీకృష్ణుఁడు త్రిభంగుఁడు (అనఁగా మూఁడువంపులు తిరిగినవాఁడు) అయ్యె నందురు. శ్రీకృష్ణుడు పురుషుఁడు, శ్రీమతి (రాధాదేవి) అతని శక్తి, ఆది శక్తి....సరి, మానవుని విధ్యుక్తధర్మములు ఏ మని నీ యభిప్రాయము?

బంకించంద్రుఁడు (చిఱునవ్వుతో): భోజనము, నిద్ర, కామోప భోగమును.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు (జుగుప్సతో): ఇస్సీ! అధికప్రసంగివలె నున్నావు. రేయుంబవళ్లు చేయున దేదో అదే నోటినుండి వెలువడును. తిండి యెట్టిదో త్రేఁపు అట్టిది....నిరంతరము కామినీకాంచనములనడుమ నుండుటచే, అట్టి మాటలే నీ నోటినుండి వెలువడును. లౌకికవిషయములనుగూర్చిన నిరంతర

చింతవలన మానవుఁడు లోభియై, కపటి యైపోవును. భగవచ్చింతవలననో, నిష్కపటి యగును....ధ్యానము, వివేకవైరాగ్యములను లేనిచో, కేవల పాండిత్యమువలన ఏమి లాభము?...భగవంతునివైపు తన మనస్సు మఱల్పనివాఁడు పండితుఁ డనఁదగఁడు.

"భగవద్భక్తులనుగూర్చి కొందఱు, 'వీరి కెంతసేపు ఇదే గొడవ—దేవుని గొడవ; వీరు మతిభ్రష్టులు! మనమెంత తెలివైనవారమో! సంపదను, కీర్తిని, ఇంద్రియసుఖములను ఎట్లు అనుభవించుచున్నామో!' అనుకొనుచుందురు. కాకికూడ తానెంతో తెలివైనదాన ననుకొనుచుండును; కాని తెల్లవాఱి లేచినది లగాయతు అశుద్ధముకోసమే దాని దేవులాట!... భక్తుఁడు హంసవంటివాఁడు. పాలను, నీటిని గలిపి హంసముం దుంచిన యెడల, అది నీటిని విడిచి పాలనే గ్రోలును....(బంకించంద్రుని జూచి, ప్రేమపూర్వకముగా) దయయుంచి నామాటలకు కోపగించుకొనవలదు.

బంకించంద్రుఁడు: మహాశయా! నేను తియ్యనిమాటలను మాత్రమే విన నిచ్ఛగించువాఁడను గాను.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు: కావున భగవంతు నాశ్రయించి సాక్షాత్కారమునకై పరితాపముతో ప్రార్థించుటయే మానవుని ధర్మము.... మొదట భగవంతుఁడు, పిమ్మట ప్రపంచమును.[1] ఒకటి తెలిసిన, సర్వము నీకుఁ దెలిసినట్లే.[2] ఒకటి తర్వాత నేఁబది సున్నలుంచినచో, పెద్దమొత్తమగును. ఒకటి తీసివేసిన, ఇఁక సున్నల విలువ సున్నయే కదా?

ప్రసంగానంతరము జరిగిన దివ్యసంకీర్తనమున శ్రీరామకృష్ణుని సమాధిస్థితిని గాంచి బంకించంద్రుఁడు ముగ్ధుఁడయ్యెను.

---

[1] "Seek ye first the Kingdom of Heaven and all other things shall be added unto you."—Jesus Christ. (మొదట ఈశ్వర సామ్రాజ్యమును అన్వేషింపుము, పిమ్మట నీకు సర్వము లభింపఁగలదు."—ఏసుక్రీస్తు.)

[2] "కస్మిన్ను విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతి." (దేనిని దెలిసికొనినచో, ఈసర్వము తెలిసికొనఁబడుచున్నది?) ముండకోపనిషత్తు, 1-1-3.

ఈవిధముగా శ్రీరామకృష్ణుని జీవితోపదేశములు ప్రాచీనసంప్రదాయసిద్ధమయ్యు, ఆధునిక దేశకాలయోగ్యము, అన్యమతసమ్మతమునై, అత్యంతసరళమయ్యు, గంభీరము, దివ్యసుందరమునై, పాండితీవిరహితమయ్యు, కావ్యకళాసార భూతము, పండితులకు మహాశ్చర్యకరమునై వెల్గొందసాగెను. సమన్వయసూత్రమున అనుసంధానింపఁబడి నానామతములును నానాధర్మములును శ్రీరామకృష్ణజీవితరత్నహారమై విలసిల్లినవి. కాలాంతరమున విశ్వకవి రవీంద్రుఁడు శ్రీరామకృష్ణజీవిత మహాసౌందర్య ముగ్ధుఁడై, "పరిపూర్ణతాప్రాప్తి సాధనము లగు వివిధోపాసనావాహినులు నీ ధ్యానసాగరమున లీనమై యున్నవి. బ్రహ్మానంద తేజము నానావిధములఁ బ్రకాశితమై నీ దివ్యజీవితమున ఐక్యమందిరమును నిర్మించి యున్నది. సర్వజనవంద్యమైన యా మందిరమున కివే నా నమోవాకములు" అని దివ్యపుష్పాంజలి నర్పించియున్నాఁడు గదా? శ్రీపరమహంససందర్శన దివ్యప్రసంగశ్రవణాసక్తచిత్తులై యెందఱెందఱో మహాపురుషులును భక్తులును జిజ్ఞాసువులును ముముక్షువులును ఆతని సాన్నిధ్యము నొందుచుండ, వారలతో నాతఁ డొనరించిన అమూల్యప్రసంగములే దేశదేశాంతర భాషలలోనికి పరివర్తన మందుచు, ఎందఱెందఱి హృదయములనో పరివర్తన మొందించుచు, జగత్ప్రసిద్ధమై యున్న 'శ్రీరామకృష్ణకథామృత'[1] రూపమును దాల్చియున్నవి.

---

[1] ఈ వంగగ్రంథమునకు ఆంగ్లానువాదము The Gospel of Sri Ramakrishna.

శ్రీరామకృష్ణ నిర్యాణానంతరము శరీరసన్నిధిని నిలిచియున్న శిష్యభక్తబృందము



(1) మహేంద్ర ('మ') (3) కాళీ (5) శరత్ (7) గంగాధర్ (11) తారక్ (13) బుడాగోపాల్ (15) వైకుంఠ (18) హరీశ్ (19) నారాయణ్ (21) శశి (22) లాటూ (24) బాబురాం (25) నిరంజన్ (26) నరేంద్ర (27) రామచంద్రదత్త (28) బలరాం (29) రాఖాల్ (30) నిత్యగోపాల్ (31) యోగీంద్ర

33[illegible]6

శిష్యభక్తకోటి : శిష్యశిక్షణము

శిష్యవిత్తాపహారకులగు 'బాధగురువులు' ఎందఱో యుందురు కాని శిష్యహృత్తాపహారకు లగు 'బోధగురువులు' అత్యంత దుర్లభులు గదా! మనుష్యత్వము, ముముక్షుత్వము, మహాపురుషసంశ్రయము నను నీ మూఁడును సమకూడుట యెంతయు దుర్లభమని శ్రీశంకరాచార్యుఁడు వక్కాణించును. బోధగురువరేణ్యుఁ డగు శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన శిష్యులకును తన్ను ఆశ్రయించిన పలువురు భక్తులకును మహోపదేశము లొనర్చుచు, దివ్యానుభవము లొనగూర్చుచు, భగవత్ప్రాప్తి మార్గమున వారల నెట్లు పురోగమింపఁజేసెనో యీప్రకరణమున సంగ్రహముగా ముచ్చటింతుము.

సర్వవిధములను అర్హు లని తోఁచిననేకాని శ్రీరామకృష్ణుఁ డెవ్వరికిని పరమార్థము నుపదేశించువాఁడు కాఁడు. సుప్రసిద్ధుఁ డగు నొక ధర్మప్రచారకునితో నివ్విషయమై యాతఁ డొకప్పు డిట్లు పలికెను: "పాత్రత చూచి ఉపదేశింపవలయును. మీరు పాత్రత చూచి ఉపదేశింపరు. నాయొద్దకు ఏకుఱ్ఱవాఁడు (యువకుఁడు) ఐనను వచ్చినయెడల, ముందు వాని ఆత్మీయులనుగూర్చి వానిని అడుగుదును. వానికి తండ్రి లేఁ డనుకొనుము; లేదా, తండ్రియొక్క ఋణభారము వానిపై నున్నదనుకొనుము. అట్టివాఁడు మనసు నెట్లు భగవంతునిపై నిలుపఁగలుగును?"

తన బాలశిష్యుల యోగ్యతనుగూర్చి కొందఱు భక్తులకు శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకప్పు డిట్లు తెలిపెను: "ఈ

కష్టాల ఆంతరంగికలక్షణములు ధ్యానావస్థలో నాకు గోచరించు చుండును. ఇంటిని, ఆస్తిని సంపాదింపవలయు నను తలంపే వారికి లేదు. కామోపభోగములు వారు కాంక్షించుట లేదు. ఈయువకులలో వివాహితులై యున్నవారు భార్యతోఁ బరుండరు. రజోగుణము తొలఁగించుకొని మానవుఁడు సత్త్వము సముపార్జించిననేకాని భగవంతునియందు స్థిరముగా మనసు నిలుపఁజాలఁడు, భగవదనురక్తుఁడై సాక్షాత్కారము నొందఁ జాలఁడు—ఇదియే కీలకము." "మహాశయా! మీసన్నిధికి వచ్చు బాలురను సంసారము పరిత్యజించి సాధువులు కం డని ప్రోత్సహించుచు, మీరు వారికి వైరాగ్యము బోధించు చుందురే—ఇది న్యాయ్యమా?" అని యొకరు తన్నొకప్పుడు ప్రశ్నింప, శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు సమాధానించెను: "ఇచటికి వచ్చు బాలురు విశుద్ధహృదయులు, చిన్ననాఁటినుండియు భగవదాసక్తచిత్తులు. వీరిలోఁ గొందఱు త్రికాలస్నానము చేయుచు, స్వయంపాక మొనర్చుకొని హవిష్యాన్నము భుజించుచు, అధ్యయనాదులలో నిమగ్నులై యున్నారు. ఐహికజీవనమునకై ఆరాటపడవలసిన కష్టాలు త్యాగవైరాగ్య ములను కాంక్షించుచున్నారు! ఒక్క జన్మములో ఇది సాధ్యమా? చిన్ననాఁటినుండియు నివృత్తిపరమైన యిట్టి చిత్తవృత్తి నొందుటకు పూర్వజన్మములలో వీ రెన్ని తపో నిష్ఠలను, సాధనలను అవలంబించియుండవలయునో కదా! పరమార్థమునుగూర్చి వీరితోఁగానిచో, మఱెవ్వరితోఁ బ్రసంగింపుమందు వోయి!"

కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణమఠసేవాశ్రమప్రదీపకు

లైన యీ బాలశిష్యుల పారమార్థికాశయములకు మఱికొన్ని నిదర్శనములు. పసితనముననే తన్మయుఁడై దేవతావిగ్రహములను ఆరాధించుచు, తదారాధనతో క్రీడించుచుండిన పారమార్థికుఁడు రాఖాల్ (రాఖాల్ చంద్ర ఘోష్) అను బాలశిష్యుఁడు. అఖండవైరాగ్యముతో ఏకాంతప్రదేశమున నొక కుటీరమున మఱియొక సాధువుతో తపోధ్యాననిమగ్నుఁడై యుండుటయే తన లక్ష్యముగా ఎనిమిదేండ్ల లేఁబ్రాయముననే భావించుచుండిన భగవదనురక్తుఁడు బాబురామ్ (బాబురాం ఘోష్) అను మఱియొక బాలశిష్యుఁడు. చిన్ననాఁడు ఆటలనడుమ, అకస్మాత్తుగా గంభీరవదనుఁడై, యొకమూలకుఁ బోయి, ఆకసమువంకఁ జూచుచు, "అం దుండు నక్షత్రములలో ఒకదానినుండి వచ్చితినేమో. వీరు కారు నా జతపిల్లలు—వారు వేఱుగా ఉన్నారు" అని యీవిధముగా భావించుచుండెడి అంతరవలోకనపరుఁడు జోగీన్ (యోగీంద్రనాథరాయ్ చౌధురి) అను నింకొక బాలశిష్యుఁడు. శ్రీరామకృష్ణుని ప్రియబాలశిష్యబృందమున గంగాధర్ (గంగాధర ఘటక్), హరి (హరినాథ చట్టోపాధ్యాయ) యను బాలురు త్రిసంధ్యాస్నానము చేయుచు, స్వహస్తపాక మొనర్చుకొనుచు, భగవద్గీతను నిత్యము పారాయణమొనర్చుచు—హరి కది కంఠస్థము—బాల్యమునుండియు తపోధ్యాననిష్ఠాపరులై యుండిన మహనీయులు. వీరే కాలక్రమమున (వరుసగా) అఖండానంద తురీయానంద స్వాములైరి. "నీవు పూర్వజన్మమున యోగివి. అందుచేతనే యింత చిన్నతనముననే యోగాసక్తుఁడవై యున్నావు" అని స్వయముగా

శ్రీరామకృష్ణుని యభినుతి నందిన ధన్యాత్ముఁడు కాళి (కాళీ ప్రసాదచంద్ర—కాలక్రమమున నీతఁడే అభేదానందస్వామి) యను మఱియొక బాలశిష్యుఁడు. ఈవిధముగా శ్రీరామకృష్ణుని ప్రియశిష్యులలో అనేకులు బాల్యమునుండియు పరమార్థాసక్తచిత్తులై యుండిన పావనాత్ములు. ఈ యనుభూతుల నన్నిఁటిని బట్టి చూచినచో, పూర్వజన్మము, లేదా, పునర్జన్మ మనునది భ్రాంతి కా దని భావింపవచ్చునుగదా?

శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన శిష్యకోటిలో ఐదాఱుగురను ఉత్తమోత్తములుగా గణించుచు, వారలను ఈశ్వరకోటి లోనివా రనియు నిత్యసిద్ధు లనియు వచించును. వారినిగూర్చి యిట్లు పలుకును: "సాక్షాద్భగవదవతారమూర్తులుగాని, అవతారలక్షణములలోఁ గొన్నిఁటితో ఆవిర్భవించియున్న వారు కాని యీశ్వరకోటి యనఁబడుదురు. ఒకించుక ప్రయత్నము వారియందు అంతర్గతమై యున్న పారమార్థికతను వికసింపఁజేయును. ముందు పిందెలు పెట్టి తరువాత పువ్వులు పూచు సొర, గుమ్మడి తీఁగలవంటివారు వీరు. వీరు మొదట భగవత్సాక్షాత్కారము నొంది పిమ్మట సాధన చేయు ప్రత్యేకవర్గములోనివారు. అవతారమూర్తికి అనుచరులై జన్మించువారే నిత్యసిద్ధులు (జన్మమునుండియు సిద్ధులు); వారిలోఁ గొందఱ కదియే తుదిజన్మము. నిత్యసిద్ధులు అల్పసాధనచేతనే, ఒక్కొక్కప్పుడు ఏసాధనయుఁ జేయకుండఁగనే కూడ భగవల్లాభము నొందుచుందురు. కాని తదనంతరము వారు సాధన చేయుదురు." నరేంద్రనాథదత్త (వివేకానందస్వామి), రాఖాల్ చంద్ర ఘోష్ (బ్రహ్మానందస్వామి),

బాబురాం ఘోష్ (ప్రేమానందస్వామి), నిత్యనిరంజన ఘోష్ (నిరంజనానందస్వామి), యోగీంద్రనాథ రాయ్ చౌధురి (యోగానందస్వామి), పూర్ణచంద్ర ఘోష్ అను వారు ఈశ్వరకోటిలోనివా రనియు నిత్యసిద్ధు లనియుఁ జేర్కొనఁబడిన మహనీయులు. ఇందు తుదివ్యక్తి తక్క మిగిలినవారును మఱియాఱుగురు శిష్యరత్నములును శ్రీ రామకృష్ణునిచేఁ దన "అంతరంగికులు" అని పేరొందిరి. వారినిగూర్చి సందర్భానుసారముగా ముచ్చటింతుము.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యుల పారమార్థికచిత్తవృత్తిని అద్భుతరీతుల నుద్దీపింపఁ జేయును. కొందఱకు పరమార్థము నుపదేశించును; కొందఱకు వ్రేలితో నాలుకపై మంత్ర బీజాక్షరములను వ్రాయును; నాభినుండి కంఠమువఱకును నిమురుచు, 'అమ్మా, మేలుకో'మని కుండలినీశక్తిని మేల్కొల్పును; అతీంద్రియస్థితిలోఁ గొందఱపై కేవలము తన కటాక్షవీక్షణముఁ బఱపును; కొందఱను స్పృశించును; ఒక్కొక్కరి వక్షమున, లేదా, శిరమునఁ దన పాదము నుంచును; కాలిబొటనవ్రేలితో నొకానొకరి ఱొమ్మునో, తలనో, తాఁకును. వీనిలో వారివారి అర్హత ననుసరించి దేనిని బడసినవా రైనను అపూర్వహృదయవికాసమును, దివ్యానుభూతులను బొందుచుండువారు. ఏకొలఁదిమందికి మాత్రమో స్వయముగా నాతఁడు మంత్రోపదేశము నొనర్చును. కొంద ఱాతనివలన స్వప్నమున మంత్రదీక్ష నొందియున్నారు. వివిధములైన యీ ఆత్మప్రబోధమునకు రెండు మూఁడు ఉదాహరణములు. కాలక్రమమున శ్రీ

రామకృష్ణమఠ సేవాసంఘాధ్యక్షుఁడు, సద్గురువరేణ్యుఁడునై యొప్పిన తారకనాథ ఘోషాల్ (శివానందస్వామి) నాలుకపై శ్రీరామకృష్ణుఁ డేదియో వ్రాయఁగా, వెంటనే యాతఁడు అపూర్వానుభవము నొంది, బాహ్యస్మృతిరహితుఁడై ధ్యాననిమగ్నుఁ డయ్యెను. గురుసాన్నిధ్యమునఁ దనకుఁ గల్గిన మహానుభూతులనుగూర్చి యాతఁ డిట్లు తెలిపెను: "తాకురుసన్నిధిని తఱచు నాకు ఏడుపు వచ్చెడిది....ఆయన చూపు నాపై సోకఁగనే విలపింపనారంభించితిని. తాకురు మౌనముగా నిలుచుండిరి. నాయొడలు జలదరించి వణఁక నారంభించెను. నా కట్టి స్థితి లభించినందుల కాయన హర్షించి యది దివ్యభావావేశఫలిత మనిరి....సాధకుని యందలి ఆధ్యాత్మికశక్తులను తమ కటాక్షవీక్షణమాత్రమున నే తాకురు మేల్కొల్పఁగలరు." కాలక్రమమున సుబోధానందస్వామి యను యతివర్యుఁడైన సుబోధ్ (సుబోధచంద్ర ఘోష్) అను బాలశిష్యునకు శ్రీరామకృష్ణుఁడు నాలుకపై నేమియో వ్రాసి, కుండలినీశక్తి నుద్దేశించి, 'మేలుకో, అమ్మా! మేలుకో' మని నాభినుండి కంఠమువఱకును నిమిరి, పిమ్మట ధ్యానింపఁబనుపఁగా, నాతఁడు ధ్యానారంభముననే కంపితగాత్రుఁడై, ఆనందపరవశుఁడై, తనలో దివ్యతేజమున స్త్రీపురుష దేవతాస్వరూపములను గాంచెను.[1] కాలక్రమమున నాగమహాశయనామమున విఖ్యాతుఁడైన దుర్గాచరణ నాగ్ అను గృహస్థశిష్యుని యురమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు

---

1 క్షీరోద్ అను బాలునకు శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లే యొనర్ప, నాతని కేదివ్యానుభూతియుఁ గలుగకపోఁగా, కాలక్రమమునఁ గలుగునని తెలిపెను.

తన కుడిపాదము నుంచినంతనే యాతఁడు విశ్వమంతయు అనంతదివ్యానందసాగరమునఁ దేలియాడుచున్నట్లు దివ్య దర్శనము నొందెను.

శ్రీరామకృష్ణుని శిష్యవాత్సల్యము, భక్తప్రేమానురాగములును అపారము లనుటకు అనేకనిదర్శనములను జూచియున్నాము. ప్రీతిపాత్రు లగు బాలశిష్యులచే నాతఁడు స్వహస్తములతో మధురాహారములను దినిపించును. అట్టి యేశిష్యుని, లేదా, భక్తుని రాకకైనను ఏదేని అభ్యంతరము కలిగినచో, లేదా, ఆలస్యమైనచో, నాతఁడు పొందు పరితాపము ఇంతింత కాదు. "కేవలము నీ విచటికి వచ్చుచుండినఁ జాలును, నీ జీవిత లక్ష్యము సిద్ధించును" అని యాతఁడు అనేకభక్తులకును శిష్యులకును దెల్పెను. ఉత్తమ సంస్కారసంపన్నులగు తన బాలశిష్యులయెడ శ్రీరామకృష్ణుని వాత్సల్యము వర్ణనాతీతము. నిరంజన్ (నిత్యనిరంజన ఘోష్) అను బాలశిష్యు నొకనాఁ డాతఁడు గాఢప్రేమతో ఆలింగన మొనర్చుకొని, "నాయనా! నిరంజనా! దినములు గడచి పోవుచున్నవి....నీ వెపుడు ఈశ్వరాన్వేషణపరాయణుఁడ వగుదువోయి? నీవిషయమై నాకెంతో ఆందోళనగా నున్నది" యని పలికెను. నరేంద్రుని కాతఁ డొకప్పుడు, "నరేన్! నీకొఱ కింటింటికిఁ దిరిగి బిచ్చమెత్తుట కైనను సంసిద్ధుఁడ" నని తెలిపెను. ఇట్టిదికదా వినిర్మలప్రేమ! అవ్యాజానురాగము! మానవమానసమును మహోన్నతాదర్శసౌధములకుఁ గొనిపోవు దివ్యాందోళిక!

శిష్యభక్తకోటికథనమున నిదివఱకుఁ బేర్కొనఁబడిన

శ్రీనివాసుఁడు, మథురానాథుఁడు, వైష్ణవచరణుఁడు మున్నగు భక్తులును, ప్రసన్నమయి, హేమాంగినీదేవి మున్నగు భక్తురాండ్రును, నారాయణ శాస్త్రి, గౌరీపండితుఁడు మున్నగు శిష్యులును, శిష్యప్రాయులగు ననేకులును మన కిచ్చోట సంస్మరణీయులు.

స్వయముగా శాస్త్రపండితుఁడు గాకపోయినను శ్రీ రామకృష్ణుని శాస్త్రతత్త్వజ్ఞానము శిష్యులకు ఆశ్చర్యము గొల్పెడిది. "మహాశయా! చదువుటయు వ్రాయుటయు మీ రెన్నఁడును అంతగా నేర్వకున్నను, ఇవన్నియు ఎక్కడ గ్రహించితిరి?" అని చనవుతోఁ గొందఱు శిష్యులు ప్రశ్నింప, చిఱునగవుతో నాతఁ డిట్లు సమాధానించును : "ఔను, స్వయముగాఁ జదువకపోయినను, ఎంతో వినియుంటినిగదా? అదంతా నాకు జ్ఞప్తి నున్నది. వేదవేదాంతములను, దర్శన శాస్త్రములను, పురాణములను మంచిమంచి పండితులవలన వినియుంటిని. విని యందలి విషయములను గ్రహించి, వాని నన్నిఁటిని మాలగా నొనర్చి, గళమున ధరించి, 'అమ్మా! ఇవిగో, నీ శాస్త్రపురాణములు ; వీనిని స్వీకరించి నాకు శుద్ధ భక్తిని అనుగ్రహింపుము' అనుచు, వానిని అమ్మ పాద పద్మములకు సమర్పించితిని."

ఇఁక శ్రీరామకృష్ణుని శిష్యశిక్షణవిధానము. తన దివ్యసాధనానుభవ ప్రకృతిపరిశీలనములవలననే మానవ మనస్తత్త్వవేత్తలలో మేటియై యొప్పిన యాతఁడు శిష్య మనస్తత్త్వానుగుణముగా బోధించుచు, సాధనలను గఱపుచు, వారికి ఆత్మవికాసము నొనగూర్చును. సాధకుల శారీరలక్షణ

ములను బరిశీలించి వారల స్వభావాదులను గనుఁగొను టలో శ్రీరామకృష్ణుని కౌశలము అత్యద్భుతము. నుదురు, మెడను జూచి పరమహంసను గుర్తింతు ననియు, ఒకనికేసి చూచినంతమాత్రముననే వాని స్వభావాదులు తనకు విదిత మగుననియు నాతఁడే తెలిపియున్నాఁడు.[1] అద్దాలబీరువా లోని వస్తువులు గాన్పించునట్లు ఆతని మనోనేత్రమునకు ఒరుల మనోభావములు కనఁబడుచుండెడివఁట.

శ్రీరామకృష్ణుని బోధన నవరసభరితము. భక్తి గానిండు, వేదాంతము గానిండు, లోకవర్తనము గానిండు —దేనినిగూర్చి బోధించినను, ఆతని బోధనలు హాస్య చమత్కారములతో, మనోహరదృష్టాంతములతో, నీతి కథారత్నములతో వంగీయ జానపదసంభాషణశైలిలో మృదుమధురస్వరమున ప్రాణప్రదీప్తములై యలరారు చుండెడివి. బాలశిష్యులకుఁ దన శిక్షణ నుద్దేశించి యాతఁడే కొందఱు భక్తులతో నొకప్పుడు, "ఈ కుఱ్ఱలకు వట్టి శాకా హారపు చప్పిడిపథ్యము పెట్టను, (వారికి ఇష్టమైన) యే చేఁపలవాసన నీరో, చారో అప్పుడప్పుడు కొంచెము పోయు చుందును; లేనిచో వా రెందుకు వత్తురు?" అని వ్యంగ్య ముగాఁ బలికెను. శ్రీరామకృష్ణుని వ్యక్తిత్వము ఎట్లు సర్వజనమనోరంజకమై యొప్పెనో రొమేరోలా (Romain Rolland) మహాశయుఁడు తన శ్రీరామకృష్ణచరిత్రలో

---

[1] మెల్లకన్ను, పిల్లికన్నులు, తుట్టిపెదవులు మున్నగునవి అవలక్ష ణము లనియు, అట్టివి కలవారు పరమార్థజ్ఞానము నొందుటకుఁ జాలకాలము పట్టు ననియు శ్రీరామకృష్ణుఁడు తెలుపును.

వ్రాసిన యీ క్రిందివాక్యములు మనోహరముగాఁ దెలుపుచున్నవి: "స్వభావవర్తనములందు బాలకుఁడు, విషయవిమర్శనమున ఋషియుఁ గాఁగల్గియుండిన మహనీయుఁడాతఁడు. నవ్వుచు, ప్రేమించుచు, పరిశీలించుచు, మానవస్వభావమునకు లోప మెంతమాత్రమును లేనట్టి యాతని యీ పరిపూర్ణస్వచ్ఛందతయే యాతనియందలి మనోరంజకత్వమునకు ముఖ్య కీలకము. నిజముగా అట్టి ఋషి మన క్రైస్తవ ప్రపంచపు ఋషులకంటె కేవలము భిన్నుఁడు! ఒరుల దుఃఖమును వెదకి కనుఁగొని స్వయముగా దాని నాతఁడు భరించె నన్నచో, అది యాతనియందు అంతర్ధానమైపోయెను...."

తన సర్వతోముఖవ్యక్తిత్వమును, సర్వతోముఖ దివ్యానుభూతినిగూర్చి గంభీరార్థబంధురముగా నరేంద్రాది శిష్యులతో శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకప్పు డిట్లు పలికెను: "ఇచట (ఈయంగడిలో) మీకు సర్వము—సాధారణమైన కందులు, చింతపండు కూడ—దొరకును." మఱియొకప్పు డాతఁడు, "అయ్యో! చచ్చు మినుపపప్పు బేరగాండ్రే కాని మంచి బేరగాండ్రు దొరకకున్నారే!" యనెను.

శిష్యులకు శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆప్తబంధువు, ప్రాణమిత్రుఁడు. బాలశిష్యులతో నొక్కొక్కప్పు డాతఁడు వినోదముగా కుస్తీ పట్టును.[1] ఆటలతో, పాటలతో, హాస్యోక్తులతో

[1] శ్రీరామకృష్ణుఁడు తనతో నొకప్పు డిట్లు కుస్తీపట్టఁగా, తా నాయన నొకగోడకుఁ ద్రోసివేసితి ననియు, అంతట ఆయన, "నే నొకప్పుడు బలాఢ్యుఁడనై యుంటిని; కాని యిపుడు బలహీనుఁడనై యుండుటచే గోడకుఁ ద్రోసివేయఁబడితిని" అని పలికి రనియు శ్రీవిజ్ఞానానందస్వామి (మా గురువర్యులు) ఒక ప్రసంగమున మాకుఁ జెప్పిరి.

నాతఁడు మహోన్నతాధ్యాత్మికతత్త్వములను బోధించును. ఇంతలో ప్రక్కలు పడునట్లు శిష్యులను నవ్వించును; అంతలో శ్వాసలు కట్టువడ నిశ్చేష్టుల నొనర్చును; మఱియొకప్పుడు ఏదివ్యానుభూతినో యొనగూర్చి యానందబాష్పము లొలికించును! శిష్యుల మానసముపై శ్రీరామకృష్ణుని ప్రభావమునుగూర్చి వివేకానందస్వామి పలికిన యీ క్రిందివాక్యులను గమనింపుఁడు: "భౌతికశక్తులను వశపఱుచుకొని యేఅద్భుత క్రియనో ప్రదర్శించుట అంత దుర్లభమైన పని కాదు: కాని మంటిముద్దలనువలె ఎట్లు అవలీలగా మానవమానసములను ఈ 'పిచ్చి బ్రాహ్మణుఁడు' (శ్రీరామకృష్ణుఁడు) గైకొని యే పరిణామము నైనను బొందించుచు, స్పర్శమాత్రముననే నూతనభావములతో నింపెశివాఁడో, దానికంటె మహత్తరమైన అద్భుతము నాకుఁ గానరాకున్నది."

"నన్నుగూర్చి నీ వేమని తలఁచెదవు?" అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు తనకు ప్రీతిపాత్రులైనవారల నడుగును. ఇందులకు మహాగౌరవపూర్వకమైన తమ అభిప్రాయమును అనేకులనేక విధములుగాఁ దెలుపఁ, గొందఱు తమ యిష్టదైవమును జేర్కొని "ఆమూర్తియే మీరు" అనియో, "తదవతార" మనియో సమాధానించువారు. సాధకుని పారమార్థికదృక్పథమును గనుఁగొనుటకు శ్రీరామకృష్ణున కిదియొక సాధారణమార్గము.

శిష్యుల నాతఁడొండొరులతోఁ జర్చించుకొనఁ బ్రోత్సాహించును. ఇతరశిష్యులను నరేంద్రునితో సంసర్గము చేయఁ బ్రేరేపించును. తన బోధనలను శిష్యులు అవలంబించు విషయమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు అఖండశ్రద్ధ వహించును.

అజాగరూకులై యున్నతఱి వారల ప్రవర్తనమును అతిజాగరూకతతోఁ బరిశీలించును; దైనందినజీవితచర్యలలో క్రమవిరహితమగు నెట్టి స్వల్పవిషయమునుగూర్చి యైనను సదుపదేశముల నొనర్చును.

"నావిరతో దుశ్చరితాత్ నాశాంతో నాసమాహితః,
నాశాంతమానసోవాఽపి ప్రజ్ఞానేనైన మాప్నుయాత్."

(ఎవ్వఁడు దుర్మార్గమును వీడఁడో, ఎవ్వఁడు ఇంద్రియములను నిగ్రహింపఁడో, ఎవ్వఁడు ఏకాగ్రచిత్తుఁడు గాకుండునో, చిత్తశాంతిని బొందకుండునో, అట్టివాఁడు విశేషజ్ఞానముచే నైతము ఆత్మను బొందఁజాలఁడు) అను కఠోపనిషద్వాక్యమే శ్రీరామకృష్ణుని శిష్యశిక్షణమందలి మూలసూత్ర మని చెప్పవచ్చును. త్రికరణశుద్ధి పరమార్థ ప్రాప్తికి మొదటిమెట్టు అని యాతని ముఖ్యోపదేశము. ఆతఁ డిట్లు వక్కాణించును: "హృదయము శుద్ధమైననే కాని భగవంతుఁడు ఉన్నాఁ డను విశ్వాసముకూడ కలుగఁజాలదు." "శుద్ధమనస్సు, శుద్ధబుద్ధి, శుద్ధాత్మ—ఈమూఁడు నొక్కటియే." "ఎవ్వఁడైనను ఉదారహృదయుఁడు, నిష్కపటచిత్తుఁడు నైయున్నచో, అది మహాతపఃఫల మని భావింపవలయును. నిష్కపటియైననే కాని నరుఁడు నారాయణుని గనఁజాలఁడు." తనకు అత్యంతప్రీతిపాత్రుఁ డగు రాఖాల్ అను శిష్యుఁ డొకనాఁడు తన సన్నిధికి వచ్చియుండ, శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనిఁ జూచి యిట్లు పలికెను: "నీకేసి చూడఁజాలకున్నాను. నీమోమున నొకవిధమైన మాలిన్యము ఆవరించియున్నట్లు కనిపించుచున్నది. ఏమైనను తప్పు

చేసితివా, చెప్పు.'' రాఖాల్ స్తబ్ధుఁ డయ్యెను; ఆతని కేమియు స్ఫురింపలేదు. అంతట శ్రీరామకృష్ణుఁడు, ''ఎవరితో నైనను అసత్యము చెప్పితివా?'' యని, యాతని సమాధానము విని, ''ఇఁక నెన్నఁడును అట్లు అసత్యము చెప్పకు. నిజము చెప్పుటయే ముఖ్యసాధన'' యని మందలించెను. సత్యనిష్ఠను గూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు బోధించును: ''కలియుగమున సత్యనిష్ఠయే తపస్సు. సత్యవ్రతమే ముఖ్యమైన వ్రతము. సదా సత్యసంధుఁడై యుండునట్టివాఁడు (సత్యస్వరూపుఁడగు) భగవానుని (సత్యనారాయణుని) గనఁజాలును. పుష్పాంజలినై అమ్మ నిట్లు ప్రార్థించితిని: 'అమ్మా, ఇదిగో, నీ జ్ఞానము; ఇదిగో, నీ అజ్ఞానము—రెంటిని గైకొని నీయందు నిర్మలభక్తిని నాకు అనుగ్రహింపుము. ఇదిగో, నీ శౌచము; ఇదిగో, నీ అశౌచము—రెంటిని స్వీకరించి నీయందు నాకు విశుద్ధభక్తి నిమ్ము....ఇదిగో, నీ శుభము; ఇదిగో నీ అశుభము—రెంటిని గ్రహించి నీ పాదపద్మముల యందు వినిర్మలభక్తిని ప్రసాదింపుము.' కాని నేను, 'ఇదిగో, నీ సత్యము; ఇదిగో, నీ అసత్యము—రెంటిని స్వీకరింపుము' అని చెప్పఁజాలనైతిని.''

శ్రీరామకృష్ణుని సత్యనిష్ఠ శ్రీరామసత్యహరిశ్చంద్రాదులను తలఁపునకుఁ దెచ్చును. అత్యంతవిషమపరిస్థితులలో సైతము మాతఁడు సత్యవ్రతమును బరిపాలించుచుటుండ, ఒకానొక దినమున నొకానొక చోటికిఁ బోవుదు నను వాగ్దానమును గాని, యొకనియొద్దనుండి యొక వస్తువును గైకొందు నను మాటనుగాని యెన్నఁడును జవదాఁటి

యెఱుఁగఁడు. ఒకవేళఁ దన వాగ్దానమును మఱచినను, తద్వ్యతిరిక్తముగా వర్తింప నాతని మనశ్శరీరములే—సత్య నిష్ఠాపరిపూరితములై యున్న యా మనశ్శరీరములే—నిరాక రించి విషయమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చెడివి. దివ్యజీవితమునకు ఇట్టి సముజ్జ్వలసజీవనిదర్శనము కట్టెనుట నుండుటకంటె సాధకు నకు వలయు మహత్తరశిక్షణ మేమి? ఇదియే ప్రాచీనార్య గురుకులవాసమందలి ప్రధానోద్దేశ మని గ్రహింపనగును.

రాఖాలునెడ శ్రీరామకృష్ణుని అసాధారణ వాత్సల్య మునుగూర్చి యొకటిరెండు ముఖ్యవిషయములు తెలుప వలసియున్నది. "అమ్మా! సదా నా కొకఁడు తోడునీడమై యుండఁగోరెదను. నిర్మలహృదయుఁడు, సదా నీ పాదపద్మ ములనే నమ్ముకొనియుండువాఁడును నగు నొక బాలుని దెచ్చియిమ్ము" అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు దేవిని ప్రార్థించి యుండెను. కొన్నాళ్లకు కొక దివ్యదర్శనమున దేవి యొక బాలుని ఆతని యొడిలో నుంచి, 'ఇడిగో, నీ పుత్త్రుఁడు' అనెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఉలికిపడి, "నా కేమి! పుత్త్రుఁ డేమి!" అని యాశ్చర్యచకితుఁడై దేవి నడుగ నామె, "నీ మానసపుత్త్రుఁడు, ఆధ్యాత్మికపుత్త్రుఁడు లెమ్ము" అని యూఱడించెను. మఱియొక దివ్యదృశ్యమున గంగాజలముపై పూర్ణవికసితశతపత్త్రకమలమధ్యమున శ్రీకృష్ణుఁడు తన చెలి కాఁడగు మఱియొక బాలునితో మనోహరనృత్య మొనర్చు చున్నటులఁ గాన్పించెను. రాఖాల్ తన యొద్దకు వచ్చినంతనే దివ్యదృశ్యములలోఁ గాన్పించిన బాలుఁ డీతఁడే యని శ్రీ రామకృష్ణుఁడు గుర్తించెను. ఈవిధముగాఁ దనకు కాళీవర

ప్రసాదలబ్ధమానసపుత్త్రుఁడైన రాఖాలును ఆతఁడు ప్రేమించి, లాలించి, పాలించుచు, అనన్యసామాన్య మగు చనవున బుజములపై కెక్కించుకొనువాఁ డన్నచో, రాఖా లాతని కెంతటి ప్రీతిపాత్త్రుఁడై యొప్పెనో తెలియఁగలదు.

ఆగర్భశ్రీమంతుఁ డగు రాఖాల్ బాల్యముననే వివాహితుఁ డైనను, శ్రీరామకృష్ణుని చెంత నుండి సేవించుచు, అచిరకాలముననే సాంసారికచింత నతిక్రమించి సమాధ్యనుభవము నందెను. బాలశిష్యబృందమున నరేంద్రునికంటెఁ గొలఁది నెలలు ముందుఁగా రాఖాల్ శ్రీరామకృష్ణుని ఆశ్రయించెను. సమవయస్కులు, ఇదివఱకే సహాధ్యాయులు, మిత్త్రులునై యుండిన నరేంద్రరాఖాలులు సోదరశిష్యులు, యావజ్జీవితము ప్రాణమిత్త్రులునై, శ్రీ రామకృష్ణసంస్థకు ఒకరు స్థాపకులు, మఱియొకరు వ్యాపకులు నై బ్రహ్మానంద వివేకానందనామముల జగద్విఖ్యాతులై వెలసిరి.

తన ఆంతరంగికశిష్యవర్గమునకుఁ జెందిన కాళీప్రసాద చంద్రుఁడు గాలము వేసి చేఁపలు పట్టసాగెనని శ్రీరామ కృష్ణుఁడు విని, యట్టి క్రూరకార్యము నెందుకుఁ జేయుచుంటి వని యడుగఁగా, నాతఁడు సమస్తజీవులును మరణరహితాత్మ స్వరూపులే కావున నిజముగాఁ దాను చేఁపలను జంపినవాఁ డనుగాననియు, తన కార్యమున దోషము లేదుకదా యనియు సమాధానించెను! అంతట శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతని కిట్లు బోధించెను : ''నాయనా! నీవు పొరపడుచున్నావు. ఆత్మానుభూతి నొందియున్నవాఁ డెన్నఁడును ఇతరులను హింసింపఁ జాలఁడు—అది వాని స్వభావమునకే విరుద్ధము. అట్టివాఁడు

తప్పటడుగు వేయఁజాలఁడు. వాని బుద్ధి యెన్నఁడును తప్పుత్రోవను జరింపదు. దీనినిగూర్చి ఆలోచింపుము.'' గురువాక్కులనుగూర్చి మూఁడుదినములు పర్యాలోచించి కాళీప్రసాదుఁడవి యథార్థ మని గ్రహించెను.

ధర్మతత్త్వము అతిసూక్ష్మము. వ్యక్తుల మనోవికాస స్థితిగతుల ననుసరించి ధర్మము నుపదేశించుచు, శ్రీ రామకృష్ణుఁడు వారిని బురోగమింపఁజేయును. బలరాం బోష్ (బలరాము వసు) అను గృహస్థశిష్యుఁడు దోమలబాధచేఁ దన ధ్యానము సాగకుండుట గని, వానిని జంపవచ్చునా, కూడదా యను ధర్మసందేహముచే మఱింత బాధితుఁడై, తన్నివార ణార్థము శ్రీరామకృష్ణుని సమీపించునరికి—విచిత్రము— ఆతఁడు తన తలగడ నున్న నల్లులను దీసి యొకటొకటిగాఁ జంపుచు నిట్లు పలికెను: ''ఈతలగడ కెన్నో నల్లులు పట్టి నవి. ఇవి కుట్టి చిత్తవిక్షేపము కలిగించును. అందుచే వీనిని జంపుచున్నాను.'' జనమనస్సంవేది యగు శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు శిష్యుల సంశయములను యథోచితముగా నివారించు చుండును. బలరాం బోష్ శ్రీరామకృష్ణునిచేఁ దనకై దేవీ నియుక్తులైన రసద్దారులలో నొకఁడుగా భావింపఁబడి, అఖండశ్రద్ధాభక్తులతో నాతనిని సేవింపసాగిన ధన్యాత్ముఁడు.

బాలశిష్యుఁ డగు యోగీంద్రుఁడు (జోగీన్) మితి మీఱిన మెత్తని మనసు గలవాఁడు. శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁ డాతనిఁ దనబట్టలలోని కెక్కియున్న బరిగెపురుగును జంపిరమ్మని చెప్పఁగా, నాతఁడు దానిని వదలిపెట్టి వచ్చెను. అంతట శ్రీరామకృష్ణుఁడు, ''దానిని జంపుమనఁగా వదలి

పెట్టితివి. నా మాటలను నీవు అక్షరాల నెఱవేర్పవలయును. లేనిచో ఇంతకంటె ముఖ్యవిషయములలోఁ బశ్చాత్తాపపడ వలసివచ్చును'' అని మందలించెను. మఱియొకనాఁడు యోగీంద్రుఁడు పడవ నెక్కి వచ్చుచుండ, అందొకఁడు శ్రీరామకృష్ణుని దూషింపసాగెను. అజ్ఞతచే ఆతఁడట్లు మాటాడుచున్నాఁడని యోగీంద్రుఁడు చల్లఁగా ఊరకుండెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడీసంగతి విని శిష్యున కిట్లు ఉద్బోధించెను: ''గురునిందాలాపములను విని కిక్కురుమనకుండ ఊరకుంటివి. ఈసందర్భమున శాస్త్రము లేమని చెప్పుచున్నవో తెలియునా? గురునిందకునకు శిరశ్ఛేదనమైనను జేయవలయును, లేదా, వెంటనే ఆతావు వీడనైనను వీడవలయును: కాని నీవు గురు నిందను చల్లఁగా సహించితివి!''

మఱియొక బాలశిష్యుఁడగు నిరంజనుఁడొకనాఁడు పడవపై దక్షిణేశ్వరము వచ్చుచుండ, పైని దెల్పిన రీతినే తోడి ప్రయాణికులు కొందఱు శ్రీరామకృష్ణుని గూర్చి నిందాలాపము లాడసాగిరి. ఉద్రేకపూరితస్వభావోపేతుఁడు, ఆజానుబాహువు, మహాబలిష్ఠకాయుఁడు నగు నిరంజనుఁ డందులకు ఖండితముగాఁ దన యసమ్మతి తెలిపినను, వారు వినకుండుటచే, నట్టేట మిమ్మందఱను ముంచివేసెద నని గర్జించుచు, రౌద్రమూర్తియై లేచి, భీకరముగా పడవ నుఱ్ఱూఁత లూఁపివేయసాగెను. భయభ్రాంతులై వారు క్షమాపణ కోరుకొనిరి. శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈసంగతి విని, నిరంజనుని తీవ్రముగా మందలించి యిట్లు ప్రబోధించెను: ''క్రోధము మహాపాపిష్ఠిది. సజ్జనుని కోపము నీటిపై గీచిన

గీత వంటిది—క్షణికము. అవివేకు లేమేమో వాగుదురు. నీ వా వాగుడు నెన్నఁడును పాటింపఁగూడదు.''

అహింసనుగూర్చియు అప్రతికారమునుగూర్చియు వివిధ వ్యక్తుల ఆంతరంగికస్థితిగతులను బురస్కరించుకొని శ్రీరామకృష్ణుఁడు విభిన్నోపదేశములు చేసియుండుట గమనింపఁదగియున్నది. ఒకే సంఘటనవిషయమున యోగీంద్రున కొక విధముగను నిరంజనునకు దానికి కేవలము వ్యతిరేకముగను ఆతఁడు ఉపదేశించె నన్నచో, వ్యక్తిగతమనఃపరిపాకము నందలి భేదమే కారణ మని గ్రహింపనగును. భక్తుఁ డయ్యు, దుడుకుతనము గల నిరంజనునకు అలవడఁ జేయవలసినవి సహనశాంతతాగుణములు; మితిమీఱిన మెత్తనివాఁ డగు యోగీంద్రునకు నేర్పవలసినది ఒకించుక కఱకుతనము. ఎవని దౌర్బల్యము నేచికిత్సచే నివారింపవలయునో ఆ భవరోగవైద్యుఁ డెఱుఁగును.

శ్రీరామకృష్ణుని సర్వభూతప్రేమను అద్భుతరీతిని జాటు కొన్ని సంఘటనము లీ సందర్భమున గమనింపఁదగియున్నవి. కాళికాలయవనమున లేలేత పచ్చికతో నొప్పుచుండిన యొక తావున నొకప్పు డొకఁడు నడచుచుండ, శ్రీరామకృష్ణుఁ డాపచ్చికతో ఐక్యభావము నొంది దుర్భర బాధ పడసాగెను. తనయనుభూతినిగూర్చి యనంతర మాతఁ డిట్లు తెలిపెను: ''(ఆపచ్చికపై నాతఁడు నడచుచుండ)ఎవ్వరో నాగుండెలపై నెక్కి తొక్కుచున్నట్లు బాధ కలుగసాగెను. ఆవిధమైన భావసమాధి మహాబాధాకరము. అది నాకు రెండుజాములసేపు ఉండెను. ఆ బాధ భరింపఁజాలకపోతిని.''

మఱియొక ఐక్యానుభూతినిగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు తెలిపెను: "పూజకై యొకనాఁడు మారేడుదళములు కోయఁబోవ, ఒకదళముతోఁ గొంత పట్టకూడ ఊడివచ్చెను. చెట్టు చైతన్యమయమై యున్నట్లు కనుఁగొంటిని. చెట్టుకు బాధ కలిగించినందులకై దుఃఖపడితిని." మఱియొకనాఁడు అతఁడు భావపరవశుఁడై గంగానదిని అవలోకించుచుండ, పడవ నడుపువాఁ డొకఁడు మఱియొకనితో జగడమునకు దిగి వానివీఁపుపై ఫెడేలుమని చఱచెను. అది గని శ్రీరామ కృష్ణుఁడు వెంటనే దుర్భరబాధతో అఱచెను. ఆతని యార్తనాదము విని హృదయుఁడు పరుగెత్తుకొని వచ్చిచూడ —అత్యాశ్చర్యము—శ్రీరామకృష్ణుని వీఁపు ఎఱ్ఱవాఱి, తట్టు తేఱి వాచియుండెను! శ్రీరామకృష్ణుని సర్వజీవైక్య భావము—అద్వైతభావము—ఎట్టిదో పరికింపుఁడు.

ఆధ్యాత్మికానుభవశిఖరముల నధిరోహించి తఱచు సమాధినిమగ్నుఁ డగుచుండు శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యులకు వ్యవహారవిషయములందు సైతము చక్కని బోధలొనర్చువాఁ డనుట కొక్క నిదర్శనము. బాలశిష్యుఁ డగు యోగీంద్రుఁ డొకనాఁడు వర్తకుని పారమార్థికతను నమ్మి యొక యోటి బూరెలమూఁకుడు కొనితేఁగా, శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యు నిట్లు మందలించెను: "భక్తుఁడు వెఱ్ఱివెంగళప్ప కారాదు. పరమార్థసాధనకై యావర్తకుఁడు దుకాణము పెట్టెనను కొంటివా? వాని పారమార్థికతను నమ్మి మూఁకుడు నొక్కసారి యైనను బరీక్షింపకుండ తెచ్చుటయా! వస్తువులు కొనఁదలఁ చినయెడల, ముందుఁగా నాలుగు దుకాణములలోను ధరలు

విచారించి, పరిశీలించి మఱి కొనవలయును. మామూలుగా వచ్చు కొసరులుకూడ తీసికోవలయును.''

తన కెంత మాత్రము వివాహేచ్ఛ లేకున్నను, కన్నీటితోఁ దన్ను బతిమాలసాగిన తల్లిని తృప్తిపఱుచుటకై యోగీంద్రుఁడు పెండ్లి చేసికొని, పిమ్మట శ్రీరామకృష్ణుని సమక్షమునకుఁ బోవుట కెంతయో సిగ్గుపడి వెనుదీసెను. కాని శిష్యవాత్సల్యప్రపూర్ణుఁ డగు శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఊరకుండునా? యోగీంద్రు నెట్లో రావించి, వాత్సల్యము పొంగిపొరలిపాఱ, అలౌకికశక్తిసంజనిత తేజము మోమునఁ దాండవింప, శిష్యుని చేయి పట్టుకొని యిట్లు ఆతఁడు అభయ ప్రదాన మొనర్చెను: ''వివాహము చేసికొంటివి. ఐన నేమి? భయ మేమి? (తన్ను ఉద్దేశించుచు) దీని యనుగ్రహ మున్న పక్షమున 'లక్ష పెండ్లిండ్లైనను' ని న్నేమియుఁ జేయఁజాలవు. సంసారము చేయుచు, ఈశ్వరప్రాప్తి నొందఁగోరెదవా, నీ భార్య నొకసారి యిచటికిఁ దీసికొనిరమ్ము,—ఆమెను, నిన్ను అందులకు అర్హులను జేయుదును; సంసారము త్యజించి యీశ్వరలాభము నందఁగోరెదవా, అదియు నీకు సాధ్య మగునట్లు చేయుదును.'' దివ్యభావోత్తేజితుఁడై యాతఁడు మహోజ్జ్వలమూర్తియై భాసించుచుండెను.

నిరాశాంధకారమునుండి ధైర్యతేజోలోకమునకుఁ గొంపోఁబడినట్లు యోగీంద్రునకుఁ దోఁచెను. ఆహా! గురుదేవునకుఁ దనపై నెంతటి మహావాత్సల్యమో! యోగీంద్రునకు దివ్యజీవనమార్గము దొరకెను.

తన్ను నమ్ముటకుముందుఁ బరీక్షింపుఁ డని శ్రీరామ

కృష్ణుఁడు శిష్యులను ప్రోత్సహించుచుండును గదా? యోగీంద్రుఁ డొకనాఁ డీపరీక్ష చేయుట తటస్థించెను. ఆతఁడు గురువర్యునిగదిలోఁ బరుండియుండెను. నడిరేయిని మెలఁకువ వచ్చిచూడఁగా, శ్రీరామకృష్ణుఁ డచట లేఁడు. "ఈయన రహస్యముగాఁ దన భార్యకడకుఁ బోయియుండునా?" అను సంశయము కలుగ, ఆమె పరుండు నహబత్ఖానా చెంతకుఁ బోయి కనుపెట్టియుండెను. ఇంతలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు పంచవటివైపునుండి వచ్చి ప్రియశిష్యుని జూచి, "ఏమిరా, ఇక్కడ నిలువఁబడియున్నావు?" అనెను. యోగీంద్రుఁడు తెల్లపోయి సిగ్గుతో తల వంచుకొనెను. సంగతి గ్రహించి శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనిని మెచ్చుకొనెను.

"మహాశయా! కామవిముక్తి నొందు టెట్లు?" అని యోగీంద్రుఁడు గురుసాన్నిధ్యప్రారంభదశలో నొకనాఁడు శ్రీరామకృష్ణు నడుగ, నాతఁ డిట్లు ఉపదేశించెను : "హరినామస్మరణ చేయుచుండుము, కామము అంతరించి పోవును—మఱేమియు అవసరము లేదు."[1]

శ్రీరామకృష్ణునకు యోగీంద్రుఁడు ఆత్మసమర్పణ మొనర్చుకొని యాతని శిక్షణమున కామవిజేతయై, సార్థక నాముఁడై యొప్పెను. "కామమును సర్వవిధములను జయించినవారు మాలో నెవ్వరైనను ఉన్నచో, ఆతఁడు జోగీన్" అని స్వయముగా వివేకానందస్వామి ప్రశంసించెనన్నచో,

---

1 ఏయాసనములో వేయుమనియో, కరక్కాయలు తినుచుండుమనియో తాకురు చెప్పునను కొంటిననియు, కాని యాయన యుపదేశము ననుసరించి తత్ఫలితము నొందసాగితిననియు యోగీంద్రుఁడు తెలుపును.

యోగీంద్రుని మహనీయత యెట్టిదో తెలియఁగలను.

కామదమనమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యుల కొసఁగిన యుపదేశములు గమనార్హములు. హరి యను ప్రియశిష్యునకు బాల్యమునుండియు స్త్రీ లనిన అసహ్యము. చిన్నపిల్లలనుగూడ దగ్గఱకు రానీయఁడు. "అబ్బా! స్త్రీలనిన నేను సహింపఁజాలను" అని యాతఁ డొకనాఁడు గురుదేవు నితోఁ బలుక, నాతఁడు మందలించుచు నిట్లు ఉద్బోధించెను: "అవివేకివలె మాటలాడుచున్నావు! స్త్రీలను నిరసించుటయా! ఎందుకు? వారు దేవీమూర్తులు. నీతల్లికివలెనే వారికి నమస్క రించుచుండుము, వారియెడ గౌరవము కలిగియుండుము. స్త్రీమోహాధీనుఁడవు గాకుండ తప్పించుకొను మార్గ మిదియే. వారిని ద్వేషించుకొలఁదియు మోహజాలమునఁ బడిపోవు దువు." ఈప్రబోధముచే హరిదృక్పథము పూర్తిగా మాఱి పోయెను. కాలక్రమమున నాతఁడు మహాయోగి యయ్యెను.

హరిప్రసన్న[1] యను ప్రియబాలశిష్యునకు శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు ఉపదేశించెను: "మేలిమిబంగారమువంటి శీలము గలదై భగవత్ప్రేమచే నేలపైఁ బొరలునట్టి దైనను, స్త్రీని కన్నెత్తి చూచుట హానికరము."

సాధకులకు శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు ఉపదేశించును: "తోఁటమాలి చిన్నమొక్కను పెంచు విషయమున నేమి

---

1 శ్రీరామకృష్ణునివలన నాలుకపై మహోపదేశాత్మకమగు మంత్రాక్షరలేఖనమునను ఇతరవిధములను ఆధ్యాత్మికశక్తిని, ప్రబోధమును బొందిన హరిప్రసన్నచట్టోపాధ్యాయ యను నీతఁడు కాలక్రమమున విజ్ఞానానందస్వామి యను యతివరేణ్యుఁ డయ్యెను.

చేయును? దాని చుట్టును కంచె వేసి, పశువులు మేయకుండ సంరక్షింపఁడా? అది యెదిగి పెద్దచెట్టయి, పశువులవలన దాని కేక అపాయ మనునది లేకుండునపుడుకదా కంచె తీసివేసి యథేచ్ఛముగాఁ బెరుగనిచ్చును? నీ ఆధ్యాత్మికజీవితవిషయ మునఁగూడ అట్లే చేయుము; తత్ప్రారంభమున స్త్రీలకు దూరముగాఁ దొలఁగి మెలఁగుచుండుము. బలవంతుఁడవై తగినంత వికాసము నొందినపిమ్మట వారి సాహచర్యము నపేక్షింపవచ్చును." "సాధనకాలమున పురుషుఁడు స్త్రీని దావానల మనియో, నల్లత్రాఁ చనియో భావింపవలయును. సిద్ధావస్థలో స్త్రీ నీకు జగజ్జననీస్వరూపిణిగాఁ గాన్పించును." స్త్రీలకును శ్రీరామకృష్ణుఁ డిదే విధముగా నుపదేశించువాఁడు. గృహస్థుల కాతఁ డిట్లు బోధించును: "ఒకరిద్దఱు బిడ్డలు పుట్టిన పిమ్మట భార్యాభర్తలు సోదరీ సోదరులవలె జీవించుచు, భగవంతునిగూర్చియే ప్రసంగించు చుండవలయును. అపు డిద్దఱును భగవదాసక్తు లగుదురు. అప్పుడు భార్య భర్తకు ఆధ్యాత్మికమార్గమునఁ దోడ్పడును. కామమును త్యజింపక, దివ్యానందము ననుభవించుట అసాధ్యము.[1] కామవిముక్తికై మనఃపూర్వకముగా భగవంతుని ప్రార్థింపవలయును."

---

[1] "నాయనా! కామినీకాంచనములను త్యజింపనిదే నీ వెన్నఁటికిని ఈశ్వరసాక్షాత్కారము నొందఁజాలవు" అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు నరేంద్రునకు బోధించెను. (Gospel, p. 637.) సాధకలోకమున కాతఁ డిట్లు ఉపదేశించును: "మాయ యనఁగా నేమి? ఆధ్యాత్మికసాధనకు—ఆత్మవికాస

బ్రహ్మచర్యమహత్త్వమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు ముఖ్యముగాఁ దన బాలశిష్యుల కిట్లు ప్రబోధించును: "భగవత్సాక్షాత్కారము నొందఁగల్గుటకై అఖండబ్రహ్మచర్య మవలంబింపవలయును. తన్మూలముననే కాని ఆధ్యాత్మిక రహస్యముల నెవ్వరును గ్రహింపఁజాలరు. అస్ఖలితబ్రహ్మచర్యమూలమునఁ దన శక్తిసామర్థ్యములను, పవిత్రతను గాపాడుకొనువాని నిర్మలహృదయమున పరమేశ్వరుని దివ్యమంగళస్వరూపము అద్దమున ముఖమువలె ప్రతిబింబించును. పంద్రెండేండ్లు 'ధైర్యరేతస్కుఁడై'[1] బ్రహ్మచర్యమును బరిపాలించువాఁడు అసాధారణశక్తిని బొందును. వానియందు అంతర్గతమైన 'మేధానాడి' యను నొక క్రొత్తనాడి బయలుదేఱును. తన్మూలమున నాతఁడు సమస్తము జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనఁగల్గును, సమస్తము గ్రహింపఁగల్గును." సంసారబంధమున కంతకును పెండ్లియే మూలకారణ మని తెలుపుచు, సాధారణముగా బాలశిష్యుల కాతఁడు పెండ్లి చేసికొనవల దని యుపదేశించును. బైబిల్‌నుండి యిందుల కనుగుణమగు నుపదేశములను శశి (శశిభూషణ చక్రవర్తి), శరత్ (శరచ్చంద్ర చక్రవర్తి) అను నిరువురు ప్రియబాల శిష్యులచేఁ జదివించెను. కాలక్రమమున వీరే (వరుసగా) రామకృష్ణానంద శారదానందస్వాములై వెలసిరి.

మునకు—అట్లు వచ్చుచుండు కామమే మాయ." "సర్వము ధ్వంసము చేయుదానిని మాయ యనవలయునా, మదనాగ్ని యనవలయునా?"

[1] పూర్వము కామసుఖము నొందియున్నను, అటుపై అఖండ బ్రహ్మచర్యము నవలంబించియుండువాఁడే 'ధైర్యరేతస్కుఁ' డని శ్రీరామకృష్ణుఁడు తెల్పును.

త్యాగవైరాగ్యములనుగూర్చి బోధించుచు, సన్న్యాస జీవననియమములు అతికఠినము లని శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వక్కాణించును: "ఎవ్వఁడు మఱునాఁడు తా నేమి తిందునో, ఏమి ధరింతునో యను చింత లేశమును లేక సాంసారిక విషయములను పూర్తిగా విడిచిపెట్టునో, అట్టివాఁడే నిజముగా సన్న్యాసము స్వీకరింప నర్హుఁడు. సన్న్యాసి కామకాంచనములను పరిత్యజింపవలెను; వానిని మరల ఆసించుట కక్కిన కూటిని ఆసించుటే. సన్న్యాసి స్త్రీపటమునైనను జూడరాదు. అది వానికి హానికరము. సన్న్యాసజీవనము ఏకాదశీనిర్జలోపవాసము వంటిది. తా నెంత విరక్తుఁడై యింద్రియనిగ్రహము కలిగియున్నను, లోకమునకు మార్గదర్శకుఁడై యుండుటకై సన్న్యాసి కామినీకాంచనములను పూర్తిగా విసర్జింపవలయును. సన్న్యాసి జగద్గురువు."

రామచంద్రదత్త యను ప్రియగృహస్థశిష్యుఁడు సన్న్యాసదీక్షకై కోరఁగా, శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆతని కిట్లు బోధించెను: "గృహస్థజీవనము కోటవంటిది. శత్రువుతో బయటనుండికంటె కోటలోనుండి పోరాడుట సులభము. మనస్సున మూఁడుపాళ్లు ఎపుడు భగవంతునిపై నుంచఁగల్గుదువో, అపుడు సంసారము త్యజించు స్థితి నొందుదువు—అంతకుముందుమాత్రము కాదు." శ్రీరామకృష్ణుని గృహస్థశిష్యులలో అగ్రగణ్యుఁడు, నాగమహాశయనామమున జగద్విఖ్యాతుఁడును నగు దుర్గాచరణనాగ్ తాను సన్న్యాసము స్వీకరింప శ్రీరామకృష్ణు ననుజ్ఞ వేఁడ, నాతఁ డిట్లు సమాధానించెను: "జనకమహారాజువలె సంసారమునం

దుండుము. గృహస్థుఁడు ఎట్లు జీవింపవలెనో నీ జీవితము లోకమునకు తార్కాణము కాఁగలదు.'' మఱియొకప్పు డాతని కిట్లు తెలిపెను: "సాధువులను వెదకుటకై నీవు గడప దాఁటనక్కఱలేదు. ఇంటనే యుండుము; నిజమైన సాధువులు నిన్ను గౌరవించుటకై నీకడకు వత్తురు.'' కామ కాంచనములపై నాగమహాశయుఁడు సాధించిన విజయము అద్భుతావహము. అహింసకును వినయమునకును ఔదార్య మునకును ఆతఁడు పెన్నిధి.

వంగదేశమున సుప్రసిద్ధనాటకకర్త, నాటకప్రదర్శ కుఁడు, స్వయముగా మహానటుఁడునై యుండిన గిరీశచంద్ర ఘోష్ శ్రీరామకృష్ణుని గృహస్థశిష్యులలో ప్రధానగణ్యుఁడు. నవనాగరికతాప్రభావమునకు ఎరయై, అంతరంగమునఁ దనలో మినుకుమినుకుమనుచున్న పరమార్థకాంక్ష నొక మూలకు నెట్టి, లేనిపోని యాధ్యాత్మికసాధనసంపదకై ప్రాఁకులాడుట కంటె అనాయాసముగా లభించు నింద్రియసుఖములను యథేచ్ఛముగా అనుభవించుటయే మేలని యెంచి, నానావిధ వ్యసనములలోఁ దగుల్కొనియుండిన యీతఁడు శ్రీరామ కృష్ణసాన్నిధ్యమునఁ బొందసాగిన పరిణామము లోకమున కొక గొప్ప నీతిపాఠము. నాలుగైదుసమావేశములైన పిమ్మటఁగాని, ఎంతయో పరిశీలించిన పిమ్మటఁగాని, గిరీశు నకు శ్రీరామకృష్ణునియందు నమ్మిక కలుగలేదు. అనంతర మాతనికి శ్రీరామకృష్ణుఁడే తన గురువను మనోనిశ్చయము కలిగెను. నాటకరంగముతోఁ దన సంబంధము సాగింప వచ్చునా యని గిరీశుఁడు ప్రశ్నింప, 'అది హానికరము గా'దని

శ్రీరామకృష్ణుఁడు సమాధానించెను. ఈవిషయమును గూర్చియే మఱియొకప్పు డాతఁ 'డది యనేకులకు ఉపకరించుచున్న' దని తెల్పెను. సురాపానమత్తుఁడై గిరీశుఁడు ఒక్కొక్కప్పుడు తన్ను దూషించినను, శ్రీరామకృష్ణుఁడు అఖండ వాత్సల్యముతో సహించును. వేళ్లు పాఱియున్న దురభ్యాసములను దొలఁగించు కీలకమును ఆ సద్గురువరేణ్యుఁ డెఱుఁగును. గిరీశుఁ డొక రాత్రి మితిమీఱఁ ద్రాగి, తెల్లవాఱిన పిదప పశ్చాత్తప్తుఁడై శ్రీరామకృష్ణుని సన్నిధికి వచ్చి, పాదాక్రాంతుఁడై విలపింపసాగెను. ఆలోపున శ్రీరామకృష్ణుఁడు బండిలో గిరీశుఁడు మఱచివచ్చిన సారాబుడ్డిని, చెప్పులను, రుమాలును ఒక శిష్యునిచేఁ దెప్పించియుంచెను. భావోద్రేక మొకించుక శాంతించినంతనే మరల సారాపై వాంఛ కలుగ, దానికై వెదకులాడసాగిన గిరీశునకు శ్రీరామకృష్ణుఁడు సారాబుడ్డిని గనఁబఱిచెను. గిరీశుఁ డందఱియెదుటను త్రాగి పిమ్మటఁ దన పనికి మిక్కిలి సిగ్గుపడెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు శాంతముగా నిట్లు పలికెను: "సరిలే, తృప్తితీర ననుభవింపుము; ఆట్టె కాలము ఉండదులే." అటుపిమ్మట నెన్నఁడో కాని గిరీశుఁడు సారాయి త్రాఁగువాఁడు కాఁడు.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు దురభ్యాసములను మాన్పురీతులు గమనార్హములు. అవి మనస్తత్త్వశాస్త్రసమ్మతము లని గ్రహింపనగును. "ఇది చేయకు, అది చేయకు" మను కేవలనిషేధాత్మక మైన ఆజ్ఞలవలన అంతగా ప్రయోజనము లేదనియు, సమన్వయాత్మకము, శీలనిర్మాణాత్మకము, మనస్తత్త్వానుగుణము నగు బోధలే ఫలవంత మగుననియు నాతఁ

డెఱుఁగును. గిరీశున కాతఁ డొకప్పు డిట్లు తెలిపెను: "నీవు అనేకమైన మోటుమాటలను, దూషణవాక్కులను ఆడుచుందువు, దాని కేమి లెమ్ము. ఇవన్నియు బైటికి వచ్చివేయుటయే మంచిది. చెడురక్తమువలనఁ గొందఱు రోగగ్రస్తు లగుచుందురు; అది యెంత బహిర్గతమైన, అంత మంచిది. మానవుని ఉపాధి (కాపట్యము) నశించుచున్నపుడు అది చప్పుడు చేయును. కట్టెలు కాలిపోవునపుడు చిటచిటలాడును. కాలుట పూర్తియైనంతనే యిఁక శబ్దము ఉండదు. నానాఁటికి నీవు శుద్ధుఁడ వగుదువు; నానాఁటికి విశేషమైన ఉన్నతి నొందుదువు. నిన్నుజూచి జనులు ఆశ్చర్యచకితు లగుదురు." ఇట్లే సురేంద్రనాథమిత్ర యను మఱి యొక గృహస్థశిష్యుఁడు వ్యసనములఁ జిక్కియుండెనని విని శ్రీరామకృష్ణుఁడు, "ఆతని కింకను గొన్ని భోగకాంక్షలున్నవి, అనుభవింపనిండు, త్వరలోనే నిర్మలుఁ డగును" అని శాంతముగాఁ బలికెను. ఆతని వ్యామోహముల నుద్దేశించి యొకనాఁడు, "పోరాని తావునకుఁ బోవునపుడు నరుఁడు తనతో జగజ్జననిని (దేవీస్మరణ మని భావము) ఏల తీసికొనిపోరాదు? దానివలన ఎన్నో దుష్కార్యములు తప్పునుగదా?" అని దివ్యభావపరవశుఁడై పలికెను. ఈవాక్కులు సురేంద్రునకు మేలుకొలుపులైనవి. గిరీశునకువలెనే సురేంద్రునకును త్రాగుడు ఒక మహావ్యసనము. శ్రీరామకృష్ణుఁడు నిషేధించినచో దానిని మానుదు నని తన మిత్రుఁడగు రామచంద్రదత్తుతోఁ జెప్పి యాతనితో సన్నిధికి రాఁగా, శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఇట్లు పలికెను: "సురేశా! నీవు సారాయి సారాయిగా ఏల

త్రాగదవు? కాళికి అర్పించి యామె ప్రసాదముగాఁ బుచ్చుకొనుచుండుము. కాని మైకము కలుగఁగూడదుసుమీ. నడక తడఁబడఁగూడదు, తలఁపులు చంచలింపఁగూడదు. మొదట నెప్పటివలెనే ఉద్రేకము కలుగును గాని, త్వరలోనే దివ్యానందమునకు దారితీయును.'' ఈ హితోపదేశము ననుసరించి యాతఁడు అచిరకాలముననే ఉత్తమభక్తుఁడయ్యెను. పెద్ద యుద్యోగి యగు సురేంద్రుఁడు శ్రీరామకృష్ణుని సేవించుచు, ఆతనిచేఁ దనకై దేవీనియమితులైన రసద్దారులలో నొకఁడుగాఁ బరిగణింపఁబడిన ధన్యాత్ముఁడు.

సురేంద్రునివలెనే గిరీశుఁడును శ్రీరామకృష్ణుని శిక్షణమున మహత్తరప్రబోధము నొందసాగెను. నిత్యము ఉదయసాయంకాలములం దైనను భగవంతుని స్మరింపవలయు నని శ్రీరామకృష్ణుఁడు గిరీశునకుఁ జెప్పి, సమాధానమునకై యాతని కేసి చూచెను. ''ఇది చాల సులభమే కాని, నాకెన్నో పను లుండును. నిద్రాహారములకుఁగూడ నాకు ప్రత్యేకమైన వేళయనునది లేదు. అట్టి స్థితిలో మఱవవచ్చును. వాగ్దానము ఎట్లు చేయఁగలను?'' అని గిరీశుఁడు భావించుచుండెను. ఆతని భావములను గనుఁగొని శ్రీరామకృష్ణుఁడు, ''సరి, అది నీకు సాధ్యము కానియెడల, నీ ముక్త్యారునామా నా కిమ్ము. ఇంతటి నుండి నీకై బాధ్యతవహింతును. నీవు ఏమియుఁ జేయనక్కఱలేదు'' అని మహోన్నతభావావస్థలో వచించెను. ఈవాక్కులు విని గిరీశుఁడు, ''బ్రతుకు జీవుఁడా!'' యని నిట్టూర్పు నిగిడ్చెను. తన కింతకంటెఁ గావలసిన దేమున్న దనుకొనెను. తన స్వాతంత్ర్యమును శ్రీరామకృష్ణునకు అర్పించి తా నాతని

కింకరుఁడ నైతినని మొదట ఆతనికి స్ఫురింపలేదు. ఇందలి గంభీరమైన ఆత్మసమర్పణము తొలుత నాతనికి ద్యోతకము కాలేదు. కర్తృత్వాభావమును విడిచి యాతఁడు సర్వవిషయములందును భగవదిచ్ఛను—అందులకుఁ దనకు ప్రత్యామ్నాయముగా భాసింపసాగిన శ్రీరామకృష్ణుని యిచ్ఛను—అనుసరించి నడచుకొనఁబూనెను. ఇఁక నాతనికి నిరంతరము శ్రీరామకృష్ణచింతనమే! గిరీశుని ఆత్మసమర్పణము పరిపూర్ణమై, లోకాదర్శమై యొప్పెను.

శ్రీరామకృష్ణుని పావనసంసర్గప్రభావమున పునీతులైన పతితు లెందఱో కలరు. ఆతఁ డొకప్పుడు జోగీన్‌మా యను శిష్యురాలి యింటికిఁ గొందఱు అనుచరులతో వెడలఁగా, అందఱను అదరఁగొట్టి పంపివేయుటకై యామె సోదరునిచే నచటికి రావింపఁబడియుండిన మన్మథ్ అను పైలువాను—దుండగీఁడు—శ్రీరామకృష్ణుని జూచి, యాతని వాక్కులొకటిరెండు వినుటతోడనే, పాదములపై వ్రాలి, "ప్రభూ! ఈయపరాధిని క్షమింపుఁడు!" అని విలపింపసాగెను. శ్రీరామకృష్ణుఁ డతని నొకసారి దక్షిణేశ్వరము రమ్మనెను. రెండుమూఁడు సందర్శనములతో మన్మథుని జీవితమే మాఱిపోయెను. లోకకంటకుఁడగు నాతఁడు సాధకుఁడై, పరమ సాధువై, "ప్రియనాథా! ప్రియనాథా!" యని జీవితాంతపర్యంతము తలఁచు శ్రీరామకృష్ణుని స్మరించుకొనుచుండువాఁడు. పరమదుర్మార్గుని పరమసన్మార్గునిగా నొనర్పఁగల్గుటకంటె మహత్తరమైన అద్భుతకృత్యమే మున్నది?

శిష్యభక్తకోటిలో ముఖ్యులగు మఱికొందఱితో శ్రీ రామకృష్ణుని సంబంధమును దిఙ్మాత్రముగాఁ దెలిపెదము. 'మ' యను సాంకేతికనామమున 'శ్రీశ్రీరామకృష్ణకథామృత' సంకలనకర్తయు, అనేకబాలశిష్యరత్నములు శ్రీరామకృష్ణు నాశ్రయింప సాధనభూతుఁడైన మహాసుకృతాత్ముఁడును నగు మహేంద్రనాథగుప్త యను గృహస్థశిష్యునకు అతఁడు, "నీవు నాకు స్వకీయుఁడవు, తండ్రీకొడుకులవంటివారము మనము" అని తెలిపెను. వాదప్రవృత్తి కలవాఁడగు నాతనివలన వాదింపనని వాగ్దానము గైకొనెను. అక్షయ కుమారసేన్ అను శిష్యుఁడు శ్రీరామకృష్ణునివలన మంత్రో పదేశము నొంది. కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుని జీవిత చరిత్రను వంగభాషలో సుప్రసిద్ధపద్యకావ్యముగా రచించిన సత్కవి. నిత్యగోపాల్ అను బాలభక్తుఁడు శ్రీరామకృష్ణునిచే పరమహంసస్థితి నొందినవాఁడని ప్రశంసింపఁబడి యాతనితో తన్మయనృత్యము సలుపఁగలుగుచుండెడి పావనాత్ముఁడు. అటులయ్యును, ఒకభక్తురాలితనితో వాత్సల్యభావమున మిక్కిలి చనవుగా నుండుట గని శ్రీరామకృష్ణుఁడు, "ఓ సాధూ! జాగ్రత్త!" యని సన్న్యాసనియమములను గూర్చి హెచ్చరించెను. కాలక్రమమున నీతఁడు సన్న్యసించి జ్ఞానానందావధూత యయ్యెను. పాణిహాటి యను పుణ్య క్షేత్రమున శ్రీరామకృష్ణుని స్పర్శచే అద్భుతమనఃపరిణామము నొంది, సంసారత్యాగియై, గంగాతీరమున ధ్యానప్రార్థనలతో, దివ్యాన ...తో జీవితశేషమును గడపసాగిన ధన్యుఁడు

నవాయిచైతన్య యను భక్తుఁడు.[1] సంసారత్యాగియు, శ్రీరామకృష్ణునిచే నిత్యసిద్ధుఁ డని పేర్కొనఁబడిన మహానీయుఁడును నగు భవనాథ చట్టోపాధ్యాయ, అధరచంద్ర సేన్, మనోమోహనమిత్ర, ఈశానచంద్ర ముఖోపాధ్యాయ, పండితశ్యామాపద భట్టాచార్య, శ్రీరామకృష్ణసందేశవ్యాప్తి చేయసాగిన కేదారనాథ చట్టోపాధ్యాయ మున్నగు ప్రియ గృహస్థశిష్యులను, ప్రియభక్తులనుగూర్చి వ్రాయఁబూనుచో, అదియే యొక ఉద్గ్రంథ మగును.

'నేనే బ్రహ్మమను' ('అహం బ్రహ్మాస్మి', 'సోఽహమ్') అను నద్వైతభావమును, నిర్గుణోపాసనమును దుస్సాధ మనియు, కావున ముఖ్యముగా గృహస్థులకు ఉచితముకావ నియు శ్రీరామకృష్ణుఁడు బోధించును.[2] మఱియు నాతఁడు వారి కిట్లు ఉపదేశించును: "చేతులకు ముందుఁగా నూనె

---

1 శ్రీరామకృష్ణుని శరీరము అనిర్వచనీయమైన యొకానొక దివ్య విద్యుచ్ఛక్తితో సంభరితమై యుండెడివనియు, ఆయన పాదస్పర్శాదిక ప్రభావవిషయ మటుండ, సాన్నిధ్యముననే భక్తులు అపూర్వానందానుభూతి నొందువా రనియు శ్రీవిజ్ఞానానందస్వామివలన మేము వినియున్నాము.

2 శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించును: "సంసారులై యుండువారికిని, దేహబుద్ధి (అనఁగా శరీరమే 'నే' ననుకొనుభావము) కలిగియుండువారికిని 'సోఽహంభావము' (అనఁగా నేనే బ్రహ్మమ నను భావము) మంచిది కాదు. (అద్వైత) వేదాంతము కాని, యోగవాశిష్ఠము కాని చదువుట సంసారులకు మంచిది కాదు. అట్టి గ్రంథములు చదువుట వారికి చాల హానికరము. భగవంతుఁడు తమ ప్రభు వనియు, తా మాతని సేవకుల మనియు వారు సేవ్యసేవకభావమును అవలంబించియుండవలయును."

(The Gospel of Sri Ramakrishna, p. 520. See [illegible] pp. 105, 198, 279, 294-5.)

రాచుకొని పిమ్మట పనసపండు ఒలువవలయును; లేనిచో దాని బంక అంటుకొనును. ముందుగా భగవద్భక్తి యను తైలము సంపాదించి పిమ్మట నీ సంసారకృత్యములలో చేయి పెట్టుము. (అపుడు సంసారమాలిన్యము నిన్ను అంటదు.)''

''పడవ నీటిలో నుండవచ్చును, గాని నీరు పడవలోఁ జేరరాదు. సాధకుఁడు సంసారములో నుండవచ్చును, కాని సంసారము వానిలో నెలకొనరాదు.''

'సత్సాంగత్యము ఆత్మవికాసమునకు ముఖ్యాంగము.'

తనయొద్దకు వచ్చునపుడు వట్టిచేతులతో రాక, యే ఉపహారలేశమో, తుదకు ఏ వక్కపలుకో కైకొనిరమ్మని మహేంద్రనాథగుప్తవంటి ప్రియగృహస్థశిష్యుల కాతఁడు తెల్పును. ''రిక్తహస్తేన నోపేయాత్ రాజానం దైవతం గురుమ్'' అని కదా శాస్త్రవచనము.

భగవత్సాక్షాత్కారమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు బోధించును: ''నిజముగా, నిశ్చయముగాఁ, జెప్పుచున్నాను, వినుఁడు: భగవంతునికై పరితపించువాఁడు వానిని గనుఁగొనును. ఇందలి సత్యమును స్వయముగా మీ జీవితముననే పరీక్షించుకొనుఁడు. పోయి త్రికరణశుద్ధిగా మూఁడు దినములు ప్రయత్నింపుఁడు, తప్పక విజయము నందుదురు.''

శ్రీరామకృష్ణునకు విశేషప్రీతిపాత్రులైన బాల భక్తులలో పూర్ణచంద్ర ఘోష్, నారాయణ, నరేంద్రనాథ మిత్ర యనువారు సుస్మరణీయులు. కాలక్రమమున యతి వరేణ్యులై లోకమునకు అపార సేవల నొనర్చిన బాల శిష్యులలో నిదివఱకుఁ బేర్కొనఁబడిన నరేంద్ర రాఖాలాదులే

కాక, లాటూ (రక్తురామ్ అను నీతఁడు తొలుత రామ చంద్రదత్తు నింట పరిచారకుఁడు, కాలక్రమమున నీతఁడే అద్భుతానందస్వామి), శారదాప్రసన్న మిత్ర (త్రిగుణా తీతానందస్వామి), తులసీచరణ దత్త (నిర్మలానందస్వామి) యనువారును శ్రీ రామకృష్ణునకు పరమప్రేమాస్పదులై యొప్పిరి. గోపాల సుర్ (బుడా గోపాల్, అనఁగా పెద్ద గోపా లుఁడు) అను ప్రియగృహస్థ శిష్యుఁడు కాలక్రమమున అద్వై తానందస్వామి యను యతివతంస మయ్యెను.

బాలశిష్యులయెడ శ్రీరామకృష్ణుని వాత్సల్య మెట్టిదో చూచియున్నాము. దక్షిణేశ్వర కాళికాలయముకడ నివసింప సాగిన ప్రతాపచంద్ర హాజ్రా యను నాతఁ డొకనాఁడు బాబురామ్ మున్నగు బాలశిష్యులను, "శ్రీరామకృష్ణు నడిగి యోగసిద్ధులను బొందుఁడు" అని హెచ్చరింపసాగెను. ఆతని తార్కికధోరణిని జూచి శ్రీరామకృష్ణుఁడు బాబురా మును బిలిచి యిట్లు పలికెను: "సరి, మీరు నన్ను అడుగఁ గలిగిన దేమి? నా సర్వస్వము మీదే కదా? ఔను, దివ్యానుభూతుల రూపమున నేను బొందిన దంతయు మీ యందఱనిమిత్తమే. కావున ఈ యాచకభావము విడిచి పెట్టుఁడు,—దీనివలన మనము అన్యోన్యము దూరుల మైపో వుదుము. మీతో నాకుఁ గల ఆప్తతను గ్రహించి యీ భాగ్యమున కంతకును కీలకము మీ వశము చేసికొనుఁడు." ఇట్టి పరమాదర్శ శిక్షణమున శిష్యులు సర్వవిధములను శ్రేయోభివృద్ధి నందసాగిరి.

శిష్యభక్తకోటిలో ప్రశంసనీయ లగు మహిళామతల్లు

లనేకులు గలరు. తా మాయన నొక పురుషుఁడుగాఁ గాక, తమలో నొకరుగనే భావించుచుంటి మనియు, ఆయనతోఁ దెలుపని రహస్యమే లే దనియు నించుమించుగా భక్తురాండ్రు అందఱును దెలుపువారు. రుచ్య మగు నేభక్ష్యము చేసినను, ముందుఁగా అందుఁ గొంత శ్రీరామకృష్ణుని కై దాఁచి యుంతురు. అంతఃపురనివాసమునకు అలవడినవారు సైతము ఆచారదాస్యమును అభిమానమును వీడి యాతని కై బజాఱు నకుఁ బోయి వస్తువులను గొని తెత్తురు, సందర్శనార్థము ఎంత దూరమునుండియైనను నడచి వత్తురు. క్రమముగా శరీరాభిమానమును, మితిమీఱిన లజ్జను అతిక్రమింపఁ జేయుటకై శ్రీరామకృష్ణుఁడే వారల కిట్టి శిక్షణ గఱపువాఁడు. పాతివ్రత్యము నాతఁడు గొనియాడును.

మహాపతివ్రతయు, తన యల్లుఁడగు రాఖాల్ (బ్రహ్మానందస్వామి) బైరాగి యైపోవునని యిరుగుపొరుగమ్మ లక్కలు గుసగుసలాడుచుండ, "ఈశ్వరాన్వేషణకై నా యల్లుఁడు సంసారము త్యజించి, సాధుసేవలో, మహాపురుష సేవలో, నిమగ్నుడైనయెడల, నిజముగా అది నా జీవితమున పరమశుభముహూర్త మనుకొందును" అని పలుకఁగల్గిన శ్యామసుందరీదేవి శ్రీరామకృష్ణుని విశేషాదరాభిమానములను బడసిన మహనీయురాలు. జోగీన్‌మా (యోగీంద్ర మోహినీదేవి) యనునామె శ్రీరామకృష్ణునివలన మంత్రోపదేశము నొంది, "యీామె అసాధారణమైన ఆధ్యాత్మిక శక్తి కలది. క్రమముగా ఈమె పొందు నానాసిద్ధులను జూచి జనులు అబ్బురపడుదురు" అని స్వయముగా నాతనిచేతనే ప్రశంసింపఁ

బడిన యొక ముఖ్యశిష్యురాలు. శ్రీశారదాదేవికి ఈమె సహచరురాలై యుపచరింపసాగెను. శ్రీరామకృష్ణునిచే స్వజనమున నొక తెగా భావింపఁబడి, ఆత్మవికాసము నొంది, శ్రీశారదాదేవికి తోడునీడయై మెలఁగసాగిన గోలాప్‌మా (గోలాప్ సుందరీ దేవి) స్త్రీభక్తకోటిలో ప్రధానగణ్యురాలు. అసమాన త్యాగవైరాగ్యములతో యౌవనారంభముననే సన్న్యసించి, యెన్నియో సాధనల నొనర్చి, పిమ్మట శ్రీరామకృష్ణుని సాన్నిధ్యము నొంది ధన్యత గాంచి తఱచు శ్రీశారదాదేవితో నివసించుచుండెడి గౌరీమా (మృడానీ చట్టోపాధ్యాయ) మఱియొక మహాభక్తురాలు. కాలక్రమమున శ్రీశారదాదేవి పేర 'శ్రీశారదేశ్వరీ ఆశ్రమము' అనునొక ప్రసిద్ధమైన జాతీయాదర్శవిద్యాసంస్థను కలకత్తాలో బాలికలకై నెలకొల్పిన విదుషీమణి యీమె.

బ్రాహ్మసామాజికభక్తుఁడగు మణిలాల్ మల్లిక్ అనునాతని కుమార్తె ధ్యానమునఁ దనకు మనసు నిలువకున్నదని శ్రీరామకృష్ణునితో మొఱపెట్టుకొనఁగా, "నీవు ఎవరిని ఎక్కువగా ప్రేమింతువు?" అని యాతఁ డడిగెను. ఆమె తన సోదరుని బిడ్డను పేర్కొనెను. "సరి, ఆబాలునే బాలకృష్ణుఁ డని భావింపుము. నీవు వానిని సంరక్షించుచుండునపుడు గోపాలునకే యీ యుపచారము లన్నియుఁ జేయుచున్నానని తలపోయుచుండుము. నీమనోభావమునుబట్టియే సిద్ధి కలుగును" అని యాతఁడు ఉపదేశించెను. ఈ యుపదేశము ననుసరించి యామె అచిరకాలముననే అనేకదివ్యానుభూతుల నందఁగల్గెను.

"శ్రీరామకృష్ణ హృదయోద్యాన మందలి యీ మృదులతాకుసుమము నా కెంతటి మనోహరము! ఇదెంతటి గంభీరార్థబంధురము! మనలో ప్రతివ్యక్తియు—వాని హృదయము రాత్రియంతటి అంధకారమయమై యున్నను—యథార్థప్రేమ మనెడి దివ్యతేజఃకణము అందు ఏమూలనో మినుకమినుకుమనుచు నుండకపోదు. తన మార్గమును ప్రకాశిత మొనర్పఁజాలునంతటి దీపిక లేనివాఁ డెవ్వఁడును లేఁడు. ...కావున మానవుఁడా! ఆత్మవిశ్వాసము కలిగి నీ మార్గమునఁ బురోగమింపుము!" అని రోమేరోలా (Romain Rolland) తన శ్రీరామకృష్ణచరిత్రలో ఈ సందర్భమున వ్రాసిన వాక్కు లెంతయు హృదయోత్తేజకమై యున్నవి.

నిజముగాఁ బరితపించినచో, ఎంతటి పాపులైనను ఆత్మోద్ధారణనొందితీరుదు రని తెలుపుచు శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించును: "ఒకానొక మల్లికునితల్లి—చాల గొప్ప కుటుంబమునకుఁ జెందిన యామె—'వేశ్య లెన్నఁటికైనను ఉద్ధారణ నొందుదురా?' యని నన్నడిగెను. ఇదివఱలోఁ దా నట్టి జీవితము గడపియుండెనుగదా!—అందుచేతనే అట్లు అడిగినది. అందుకు నే నిట్లంటిని: 'ఔను, ఆంతరంగిక వ్యాకులముతో విలపించి, 'ప్రభూ! ఇఁక నట్లు చేయను'అని భగవంతునకు వాగ్దానము చేసినయెడల, అట్టివారును తప్పక ఉద్ధారణనొందుదురు.'వట్టి హరినామోచ్చారణచే నేమగును?—హృదయపూర్వకమైన ఆర్తితో విలపింపవలయును."[1]

---

[1] శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకప్పు డిట్లు పలికెను: "జనులకు భోజనమిడుట ఒకవిధమైన ఈశ్వరసేవకాదా? కాని యట్లని దుర్మార్గులకు—వ్యభిచారాది

అఘోరమణీ దేవి యను నామె స్త్రీభక్తకోటిలో అగ్రగణ్యురాలు. ఈమె కడు పేదరాలు. అఱువదేండ్ల బ్రాహ్మణ వితంతువు. దక్షిణేశ్వరమునకు అనతిదూరమున, ఒకానొక రాధాకృష్ణాలయమునకుఁ జెందిన యొకగదిలో నివసించుచు, బాలకృష్ణునిఁ దన యిష్టదైవముగా నుపాసించుచు, ముప్పదేండ్లుగా జపతపము లొనర్చుచుండిన యీమె 1884-వ సంవత్సరమున నొకనాఁడు శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శించి, నాఁటినుండియు నాతనియెడ గాఢాసక్తచిత్తురా లయ్యెను. ఈమె వండి తెచ్చు కూరలను శ్రీరామకృష్ణుఁడు అపరిమిత ప్రీతితో ఆరగించును. మఱిమఱి తెమ్మనును. తన యశక్తత నెంచి, "ఇదేమిరా, గోపాలా! తుదకు నన్నిట్టి సాధువు కడకుఁ దెచ్చినావు! 'పాటిమీఁది దేవరకు కూటిమీఁదనే ధ్యానము' అన్నట్లున్నది ఈతని కథ!" అని యామె యొక్కొక్కప్పుడు విసుగుకొనును! కాని మఱుక్షణముననే అనిర్వచనీయాకర్షణ! పిమ్మట నొకనాఁటి వేగుజామునఁ దన వాడుకచొప్పున జప మొనర్చి, తత్ఫలమును ఇష్టదైవమునకు అర్పింపఁబోవుచుండ, అకస్మాత్తుగాఁ దన యెడమ ప్రక్కను శ్రీరామకృష్ణుఁడు కూర్చుండియున్నట్లు ఆమె కాంచెను. ఆమె యద్భుతదివ్యానుభూతిని ఆమె వాక్కులలోనే తెలిపెదము: "ఈయన ఇపు డిచటి కెట్లు వచ్చెనా

మహాపాతకములు చేసియున్న ఘోరవిషయాసక్తులకు—అన్నదానము చేయరాదు. వారెచటఁ గూర్చుండియుందురో, అచట ఏడుమూరలలోఁతు వఱకును మట్టి అపవిత్ర మైపోవును." (The Gospel of Sri Ramakrishna, p. 376.)

యని యబ్బురపడుచు, ఆయనవైపు చూచుచుండ, ఆయన చిఱునవ్వు నవ్వుచుండెను. ధైర్యము పూని యాయన యెడమ చేతిని బట్టుకొంటిని. హఠాత్తుగా ఆమూర్తి మాయమై, ఆతావున, (చేతితోఁ జూపుచు) ఇంత పరిమాణము గల నిజమైన గోపాలుఁడు ప్రత్యక్షమయ్యెను. అతఁడు నావైపు ప్రాఁకివచ్చి, నాపై దృష్టి నిగిడ్చి, ఒక చేయి చాపి, (ఆహా! ఆదివ్యరూపసౌందర్యము నే నేమని చెప్పుదును!) 'అమ్మా! నాకు వెన్న పెట్టు'మని వచ్చీరాని మాటలతో నన్ను అడిగెను....'' ఇఁక నామెతో బాలగోపాలుని క్రీడావినోదములు వర్ణనాతీతములు. అయ్యవి శ్రీరామకృష్ణుని వాత్సల్యభావదివ్యానుభవములలో రామలాలా వృత్తాంతముతోఁ దులఁదూఁగు నని చెప్పినఁ జాలును.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆమెను జూచినంతనే తఱచు దివ్యభావపరవశుఁ డగును. ఒకనాఁ డామెను గని యాతఁడు స్వయముగా గోపాలహావభావముల నొందెను. గోపాలుని యీ అవిచ్ఛిన్నసాక్షాత్కారమును అఘోరమణీదేవి రెండు నెలలపర్యంతము పడసెను. ''ఇంతటి మహోత్తమానుభూతి యింతకంటె విశేషకాలము ఉన్నచో, ఈ కలియుగమున శరీరము ఆ ధాటికి ఆఁగలేక పతన మొందును'' అని శ్రీరామకృష్ణుఁ డామె నూఱడించి, ''అసాధ్యమును సాధించితివి'' అని యభినందించెను. ఇంతటినుండి ధ్యానసమయముననే యామెకు సాక్షాత్కారము. తనకుఁ గలుగసాగిన దివ్యానుభూతివలన నామె శ్రీరామకృష్ణుఁడును గోపాలుఁడును అభిన్నులని దృఢవిశ్వాసము నందెను. కొండఱచే స్వార్థ

కాంక్షలతోఁ దనకు అర్పింపఁబడు ఫలాహారాదులను—స్వయముగాఁ దాను గ్రహింపనట్టివానిని సైతము—శ్రీ రామకృష్ణుఁడు నరేంద్రుని, అఘోరమణిని మాత్రము నిరభ్యంతరముగాఁ దిననిచ్చువాఁ డన్నచో, శిష్యభక్తకోటిలో ఈయిరువురియెడలను నాతని కనురియున్న ప్రేమతాత్పర్యము లెట్టివో యూహింపనగును. శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈమెచే నామె గోపాలదివ్యానుభూతులను నరేంద్రునకుఁ జెప్పింప, నాతఁడు ఆనందబాష్పములతో ఆలకించి, యంకలి ప్రత్యక్షము విశ్వసనీయ మనియు యథార్థ మనియు వక్కాణించెను. ఆమె పొందిన యద్భుతానుభూతిని బట్టి యామెకు 'గోపాలునితల్లి' యను పేరు వచ్చెను.

శిష్యులును భక్తులును దక్షిణేశ్వరమున గురుదేవ జన్మదినోత్సవము జరుపువారు. అందనేకులు—కలకత్తానివాసులు—(ఇతరసమయములలో) శ్రీరామకృష్ణుని దమ యిండ్లకు ఆహ్వానించి, సంకీర్తనాదుల నేర్పఱిచి యుత్సవములు జరుపువారు. స్వయముగా శిష్టాచారపరుఁ డయ్యు, నాతఁడు బలరామునివంటి కొలఁదిమంది బ్రాహ్మణేతరులగు భక్తులయిండ్లలో ప్రీతితో భుజించును. కలకత్తాలోని భక్తుల యిండ్ల కాతఁడు విచ్చేయునపుడు పలువురచట గురుదేవుని సందర్శించి దివ్యప్రసంగములను వినుటకే కాక, దక్షిణేశ్వరమున గురుదేవసన్నిధి నేర్పడిన ఆధ్యాత్మికసోదర బృందము పెంపొందుటకును ఈయుత్సవములు సాధనభూతము కాఁజొచ్చెను.

''ఇను మయస్కాంతసన్నిధి నెట్లు భ్రాంత
మగు హృషీకేశు సన్నిధి నావిధమునఁ

గరఁగుచున్నది దైవయోగమునఁ జేసి
బ్రాహ్మణోత్తమ! చిత్తంబు భ్రాంత మగుచు''

అని భక్తావతంసమగు ప్రహ్లాదుఁడు వచించిన చందమున జిజ్ఞాసువులు, ముముక్షువులును అగువారెల్లరును శ్రీరామకృష్ణునిదెసకు ఆకర్షింపఁబడసాగిరి.

నిరంతర భగవచ్చింతామృతపాన పరితృప్తి, సత్యధర్మపరాయణత్వము, లోకకల్యాణకాంక్ష—ఇవియే శ్రీరామకృష్ణజీవితోపదేశ సౌరభ సౌందర్య మాధుర్యములు. శిష్యశిక్షణమునను ఆతఁడులక్షించిన మూలసూత్రములివియే. "ఆచరణరూపకధర్మకథయే రామకృష్ణపరమహంస జీవిత కథ. భగవత్సాక్షాత్కారభాగ్యము నొందుటకు ఈయన జీవితము మనకుఁ దోడ్పడఁగలదు. రామకృష్ణుఁడు సజీవాకృతిని దాల్చిన దివ్యత్వము. ఈయన యుపదేశములు ఒక పండితమాత్రుని వాక్కులు కావు, అవి జీవిత మను గ్రంథములోని పుటలు, స్వానుభవప్రకాశకములు. కావున నే వానిని జదువునప్పుడు పాఠకునికి అనివార్యమైన చిత్తసంస్కారము గల్గుచుండును.[1] పారమార్థికవిషయములయెడ విశ్వాసహీనమైన యీయుగమున సజీవమై, ఉజ్జ్వలమై దీపించు విశ్వాసమునకు రామకృష్ణుని జీవితము ఉత్కృష్టనిదర్శనము. ఇది కనుక లభించియుండనిచో, వేలకొలఁది స్త్రీపురుషులు

---

1 "ఠాకురు (శ్రీరామకృష్ణుఁడు) వచించిన ప్రతివాక్యమును గూర్చియు పెట్టెలకొలఁది వేదాంతగ్రంథములను వ్రాయవచ్చును" అని శ్రీవివేకానందస్వామి వచించును. (Sri Ramakrishna The Great Master, p. 331.)

మనశ్శాంతికి దూరులై, ఆధ్యాత్మికవికాసమునకు అంధులై యుండెడివారు. అహింసావిషయమున రామకృష్ణుని జీవితము లోకమునకు గుణపాఠము. దేశకాలవర్ణాదులచేఁ గట్టువడక అపారమై ప్రవహించినది ఈమహనీయుని ప్రేమ ప్రవాహము...'' అని గాంధి మహాత్ముఁడు (కాలక్రమమున) వక్కాణింపలేదా?

అగుచో, శ్రీరామకృష్ణుని ముఖ్యోపదేశము లెవ్వి? ఆతఁడే (శ్రీరామకృష్ణుఁడే) పదేపదే యిట్లు వక్కాణించి యున్నాఁడు:

''మొదట నీహృదయదేవాలయమున భగవంతునిఁ బ్రతిష్ఠించుకొనుము; మొదట వాని సాక్షాత్కారము నొందుము. ప్రసంగములు, ఉపన్యాసములు—ఇవన్నియు దాని తరువాతిమాట—అంతకుముందు మాత్రము కాదు.''

''ఇతరులకు బోధించుటకు బదులు ఎవ్వరైనను సదా భగవంతుని ఉపాసించుచున్నచో, అదియే కావలసినంత బోధ—ప్రచారము. స్వయముగాఁ దాను ముక్తుఁడు కాఁబూనువాఁడే నిజమైన ప్రచారకుఁడు. ముక్తుఁడైనవానికడకు వందలకొలఁది—వేలకొలఁది—జనులు నానాదిక్కుల నుండియు వత్తురు, వచ్చి వానిబోధల నొందుదురు. పువ్వు వికసించినంతనే తేనెటీఁగలు తమంతఁ దామే దానికడకు వచ్చును.''

''సంఘసంస్కరణమునుగూర్చియా మాటలాడుచున్నారు? మంచిది, భగవత్సాక్షాత్కారము నొందినపిమ్మట మీ రది చేయవచ్చును. భగవత్ప్రాప్తికై ప్రాచీనఋషులు సంసారము పరిత్యజించిరని జ్ఞప్తి నుంచుకొనుఁడు. కావలసినది అది ఒక్కటే. మిగిలినవన్నియు, నిజముగా మీకుఁ గావలసినచో, లభ్య మగును. మొదట భగవద్దర్శనము నొంది యటుపిమ్మట ఉపన్యాసములనుగూర్చియు సంఘసంస్కరణములనుగూర్చియు మాటాడుఁడు.''

"విద్యాధిదైవతమగు నా జగన్మాతయొక్క కటాక్షవీక్షణ మొక్కటి ప్రసరించినఁ జాలును—ఉద్దండపండితుని సైతము నేలపైఁ బ్రాఁకు కీటకమువలెఁ గాన్పింపఁజేయుటకు."

అట్టిజగన్మాతృకటాక్షవీక్షణ మొక్కటియైనను ప్రాప్తింపఁజేసికొనుటకు శ్రీరామకృష్ణుఁ డేమని యుపదేశించును? ఆత్మసమర్పణము, ఏకాంతమైన ధ్యానప్రార్థనలు ననియే.

సాధనానుష్ఠానములనుగూర్చి శిష్యులతో శ్రీరామకృష్ణుఁ డీట్లు వచించువాఁడు : "నేను విధించు నియమములను పరిపూర్ణముగా మీరు పరిపాలింపఁగల్గుదురా? అందు పదునాఱవవంతు మీరు అనుష్ఠించినయెడల మోక్షప్రాప్తి—భగవత్ప్రాప్తి—మీకు నిశ్చయ మని నమ్మఁడు. సాక్షాత్కారము కావలయుననిన, సాధనలను ఆచరించితీరవలయును. కాని పరిపూర్ణశ్రద్ధ యున్నచో, స్వల్ప సాధన మైనను జాలును." పట్టుదలలేనిసాధకులనుగూర్చి యాతఁడు, "వారి విషయమున సంవత్సరమునకు పదునెనిమిది మాసము లున్నవా యనిపించును!" అనును.[1] పురుషప్రయత్నమును

1 సాధనదీక్షనుగూర్చి యాతఁ డిట్లు బోధించును : "'భగవత్సాక్షాత్కారము ఈ జన్మమున సాధ్యము కానిచో మఱుజన్మమునఁ గల్గును' అను నిట్టి మందబుద్ధి యేల ? శ్రద్ధాభక్తులవిషయమున నిట్టి మాంద్యము కూడదు. ఈజన్మముననే—ఏల ?—ఈక్షణముననే వాని సాక్షాత్కారము నొందవలయునను దృఢనిశ్చయముతో భల్లూకపుఁబట్టు పట్టిననేకాని పరమపురుషార్థమగు మోక్షము సిద్ధింపఁజాలదు. పల్లెటూళ్లలో వ్యవసాయులు గిత్తలను గొనఁబోవునపుడు వానితోఁక నట్టె తాఁకుదురు. అందులకుఁ గొన్ని యేమియుఁ గదలవు, మెదలవు, సరికదా, అవయవముల నన్నిఁటిని చాచుకొని నేలపైఁ బరుండియుండును. వ్యవసాయులు అవి యెందుకును బనికిరావని వెంటనే తెలిసికొందురు. కాని మఱికొన్ని వాని

దైవానుగ్రహముతో సమన్వయించుచు నాతఁ డిట్లు వచించును: "ఈశ్వరానుగ్రహ మను గాలి సర్వదా వీచుచునేయున్నది. సోమరులై సంసారసాగరమునఁ బడి యుండువారు దానిలాభమును బొందరు. కాని కార్యదక్షులు, బలాఢ్యులు నగువారు తమ మనస్సను తెరచాఁపను నిండార విప్పుకొని, ఆ యనుకూలవాయువును గ్రహించి శీఘ్రముగా పరమావధిని బొందుదురు."

"కామక్రోధాదులను వశపఱచుకొను టెట్లు? వానిని భగవంతుని వైపు మఱల్పుము. ఆత్మసంయోగము నందఁ గోరుటలో కామము కలిగియుండుము. భగవత్ప్రాప్తి మార్గమున నీకు అడ్డువచ్చువారిపై కోపింపుము. భగవంతుని బొందవలయునను కాంక్షయందు నీ లోభము చూపుము. 'నేను, నాది' యని చెప్పవలసివచ్చుచో, 'నా రాముఁడు, నా కృష్ణుఁడు' అని యిట్లు అభిమానింపుము. గర్వముండెనా, 'ప్రణామమున రాము నెదుట వంచిన యీ శిరస్సు మఱి యొకరియెదుట వంచను!' అనిన విభీషణునివలె గర్వింపుము."

'నేను పాపిని, బద్ధుఁడను' అని సదా తలపోయుచుండు నట్టి నిర్భాగ్యుఁడు తుదకు పాపియు, బద్ధుఁడునే యైపోవు ననియు, సుస్థిరవిశ్వాసముతో నొనర్పఁబడిన భగవన్నామ

తోఁకను దాఁకినంతనే యెగిరి గంతులువేయును. రైతులు అవి చాల ఉపయోగకరమైనవని వెంటనే గ్రహింతురు. ఈ విధమైన చుఱుకు గల గిత్తలనే వా రెన్నుకొందురు. మాంద్య మెన్నఁటికిని తగదు. బలాఢ్యుఁడవు కమ్ము, దృఢవిశ్వాసముఁ బూనుము. ఈ క్షణముననే నేను వాని సాక్షాత్కారము నొందవలయునని పలుకుము. అపుడు నీకు తప్పక విజయము సిద్ధించును." (చూ. శ్రీరామకృష్ణబోధామృతము, సాధనయందు దీక్ష)

స్మరణముననే సమస్తపాపరాసులును భస్మపటల మైపోవు ననియు శ్రీరామకృష్ణుఁడు బోధించును. సంధ్యాకాలము ధ్యానమునకు అత్యంతానుకూల మని వచించును.[1] ఉపవాసము, ఏకాంతవాసము, సాధుసేవ మున్నగునవి ఆత్మవికాసమునకుఁ దోడ్పడు నని తెల్పును. మన ధర్మశాస్త్రములందలి విధులలో, ఆచారములలో, కాలక్రమమున వచ్చిపడినవాని కన్నిఁటికిని స్వస్తి చెప్పి, ధర్మశాస్త్రములను ప్రస్తుత కాలమునకు అక్కఱకు వచ్చునట్లు ఒనరింపవలయుననును. 'సనాతన ధర్మము' శాశ్వతముగా నిలిచియుండునని వచించును.

ధర్మసమన్వయాత్మకమైన తన దృష్టితో, అలౌకిక ప్రేమపూరితమైన తన హృదయముతో, యోగశక్తిసంభరితమైన తన హస్తములతో శ్రీరామకృష్ణుఁ డీవిధముగా వివిధ మనస్తత్త్వములు గల వ్యక్తులను అవలీలగా వశ మొనర్చుకొని పరమార్థప్రాప్తిమార్గమునఁ బురోగమింపఁ జేయసాగెను.

---

1 తన ధ్యానసాధనలనుగూర్చి తెలుపుచు శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యుల కిట్లు బోధించును: "ఇష్టదేవతాధ్యానము చేయుటకుముందు ఆదినములలో అంతరంగమును ప్రక్షాళనచేయుచున్నట్లు భావించువాఁడను. మనస్సున బహురీతుల మాలిన్యము (దుశ్చింతాదులు) ఉండునుగదా? వానిని కడిగివేసి, ఇష్టదేవతను మనస్సున ప్రతిష్ఠించుకొనునట్లు భావించువాఁడను. మీరును అట్లే చేయుఁడు." "నా సాధనకాలమున ధ్యానించునపుడు గాలి లేని తావున నిశ్చలముగా నుండు దీపశిఖను గూర్చి చింతించువాఁడను." (భగవద్గీత, 6-19 చూడుఁడు.)

అంత్యదశ : నిర్యాణము

మహోదారచరిత్రు లగువారికి ప్రపంచమే తమ కుటుంబము. లోకకల్యాణమే వారల జీవితలక్ష్యము. జ్ఞాని మానియై నిరంతరసమాధినిమగ్నుఁడై యున్నచో, లోకులకు పరమార్థము నుపదేశించువా రెవ్వ రని శ్రీరామకృష్ణుఁడు ప్రశ్నించును. లోకకల్యాణసాధనార్థము లక్షలకొలఁది పర్యాయము లైనను తాను జన్మించి శరీరయాతనల ననుభ వింపవెనుదీయనని యాతఁడు అనేకపర్యాయములు శిష్యు లకుఁ దెల్పెనన్నచో, శ్రీరామకృష్ణుని విశ్వమానవప్రేమ సానుభూతు లెట్టివో యూహింపనగును.

శిష్యవర్గమునకుఁ జాలకాలము మున్దే శ్రీరామ కృష్ణుని సందర్శింపసాగినవారిలో మహిమాచరణచక్రవర్తి యనునాతఁ డొకఁడు. సంసారము నెడ 'పురాణవైరాగ్యము' నొందిన యీతనికి పేరుప్రతిష్ఠలయందు విపరీతమైన ఆశ. అందులకై లేనిపోని ఆడంబరము. ఒక పాఠశాలను స్థాపించి దాని కీతఁడు 'ప్రాచ్య-ఆర్య-శిక్షాకాండ-పరిషత్' అని పేరు పెట్టెను. తన గురువు 'ఆగమాచార్యడమరువల్లభుఁ' డనును. తోతాపురి తన్ను జ్ఞానమార్గమును, శ్రీరామకృష్ణుని భక్తి మార్గమును అవలంబింపుమని చెప్పెనననును! ఎన్ని లోపము లున్నను, పాటింపక, ఆధ్యాత్మికచింత లవలేశ మున్నను మెచ్చుకొను శ్రీరామకృష్ణుఁ డీతనికి ఆదరపూర్వకముగా అనేకసదుపదేశము లొనర్చువాఁడు.

ఇదివఱకే పేర్కొనఁబడిన ప్రతాపచంద్ర హాజ్రా

యను మఱియొక ఆడంబరస్వభావుఁడు తాత్కాలిక వైరాగ్యముతో వచ్చి, కొన్ని సంవత్సరములుగా కాళీ కాలయావరణమున నివసించుచుండెను. తనకుఁ దెలిసియుఁ దెలియని వేదాంతతత్త్వములనుగూర్చి సదా సిద్ధాంతరాద్ధాంతములను జేయుచు, వేదాంతి నని లోకులను భ్రమపెట్టుచు, సాధకుల నీశేఁడు కలవరపఱుచుచుండువాఁడు. నరేంద్రుఁ డెట్లో యీతనియెడల సౌహార్దము నొంది, యతనికి మరణకాలమున మోక్షము నొసగూర్పుఁడని శ్రీరామకృష్ణుని వేఁడుకొని వాగ్దానము నొందెను. ఏమైనను, "హాజ్రా బూటకుఁడైనచో, అతని నిచటినుండి తొలఁగింపు" మని శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు దేవిని ప్రార్థించెను. కొలఁది దినములలోనే హాజ్రా దక్షిణేశ్వరము విడిచివెళ్లెను.

శ్రీరామకృష్ణునకు ఉపచరించుచుండిన హృదయుఁడు క్రమముగా దురాశాపరుఁడై, సందర్శనార్థులకు శ్రీరామకృష్ణునితో సమావేశముల నేర్పఱుచుపట్ల వారియొద్దనుండి వీలైనంతవఱకు కానుకలను గుంజుకొనసాగెను. లక్ష్మీనారాయణుని పదివేలరూపాయల విరాళమును శ్రీరామకృష్ణుఁడు నిరాకరించె నని హృదయుఁ డాతనిపై కారాలు, మిరియాలును నూఱిపోయుచుండెను. అసహ్యమగు మాటలతో నాతనిని ఎత్తిపొడుచును. ఆతని కీర్తనలను, తన్మయనృత్యమును అనుకరించుచుఁ దాను నొక పరమహంస వలె నటించును! దురాశాహంకారపిశాచగ్రస్తుఁడైన నరుఁడు ఏ వెకిలిపనులు చేయఁడు?! హృదయుఁ డొకనాఁడు తన్నెందులకో తీవ్రముగా గద్దింప, శ్రీరామకృష్ణుఁడు విలపించుచు

జగజ్జననికిట్లు మొఱలిడెను : "అమ్మా ! నా ఐహికబంధముల నన్నిఁటిని తొలఁగించితివి. నన్ను సమస్తబంధవిముక్తుని జేసితివి. కాని హృదయునివలన ఈయవమానమును నాకు మిగిల్చితివి!" అకస్మాత్తుగా నాతని విషాదభావము మాఱిపోవ, చిఱునవ్వుతో నాతఁ డిట్లు పలికెను : "నన్నాతఁ డెంతో ప్రేమించును, అందుచే నుందలించును. కేవలము కుఱ్ఱవాఁడతఁడు. తా నేమి చేయుచున్నాఁడో అతనికిఁ దెలియదు. అమ్మా! వానిపై నీవు కోపింపరాదు." ఇట్లని యాతఁడు సమాధిస్థితి నొందెను.

హృదయుఁడు తన్నొకప్పుడు పీడింపఁగా, తాను కాశి వెడలిపోఁదలఁచితి ననియు, కాని, ధనము తీసికొనిపోఁజాలకుండుటచే మానుకొంటి ననియు శ్రీ రామకృష్ణుఁడొకప్పుడు తెలిపెను. మఱియొకప్పు డాతఁ డిట్లు పలికెను: "హృదయుఁడు నా కెంతో చేసెను—అనేక సేవలు చేసెను—జబ్బుపడినప్పుడు చేతితో మలమూత్రములు తీయువాఁడు. కాని చివరకు నన్నట్లే పీడించెను. ఒకప్పుడు గంగానదిగట్టు మీఁదినుండి నదిలోనికి దుమికి దేహత్యాగము చేసికొనుటకై వెళ్లినాను—అంతటి దుర్భరబాధ పెట్టెను."

సహృదయత కోల్పోయిన హృదయునకు—శ్రీరామకృష్ణుని సదుపదేశములను పాటింపకుండిన యాతనికి—తుదకు ప్రాయశ్చిత్తసమయము వచ్చెను. ఆతఁ డొకనాఁడు మథురుని కుమారుఁ డగు త్రైలోక్యనాథుని బాలకుమార్తెను తాంత్రికపద్ధతిని పూజింపఁగా, బ్రాహ్మణుఁడు శూద్రబాలిక నట్లు పూజించుట లోకాచారవ్యతిరిక్త మనియు బాలికకు

అమంగళకర మనియు భావింపఁబడుటచే, త్రైలోక్యనాథునిచే వెంటనే దేవాలయావరణము విడిపోవ నాజ్ఞాపితుఁ డయ్యెను. హృదయుఁడు వెళ్లినపిమ్మటఁ గొంచెము సేపటిలోనే యెవ్వరో వచ్చి, "మీరును ఆలయవనమును వీడిపోవలయును" అని శ్రీరామకృష్ణునకుఁ జెప్పఁగా, నాతఁడు పల్లెత్తుమాట యైనను అనక, లేచి, ద్వారమువైపునకు నడువసాగెను. త్రైలోక్య నాథుఁ డది గని పరుగున వచ్చి, "దయతో మీ రిచటనే యుండుఁ"డని ప్రార్థింప, శ్రీరామకృష్ణుఁడు శాంతముగాఁ దనగదికి మఱలెను. ఆతని దంతటి నిర్లిప్తత. హృదయునకుఁ బిమ్మట శ్రీరామకృష్ణుని సన్నిధి నుండి సేవించినవారిలో హరీశ్ అను సంసారత్యాగి యగు భక్తుఁడు గణనీయుఁడు.

తనకు అత్యంతప్రేమపాత్రు లైన ధన్యజీవులలో నొకఁ డగు కేశవచంద్రసేను తీవ్రవ్యాధిగ్రస్తుఁడై యుండ, (1883–వ సం॥ నవంబరు నెలలో) శ్రీరామకృష్ణుఁడు వెడలి యాతనిఁ గలసికొనెను. ఆసమయమున అనేకదివ్యబోధ లొనర్చి, కేశవునెడఁ దన యపారప్రేమను దెలుపుచు నిట్లు పలికెను : "నీ వెప్పుడు జబ్బుపడినను నా కెంతో వ్యాకుల ముగా నుండును. ఇటీవల నీవు జబ్బుపడ్డప్పుడు నేను వేఁకువ జామున విలపించుచు, 'కేశవున కేమైనను సంభవించెనా, నే నిం కెవరితో మాటలాడుదును!' అని అమ్మతో మొఱపెట్టు కొనువాఁడను. కలకత్తా వచ్చినప్పుడు అమ్మను అర్చించి నీ క్షేమమునకై ప్రార్థించినాను."

పిమ్మట అచిరకాలముననే కేశవచంద్రుఁడు గతించెను. అది విని శ్రీరామకృష్ణుఁ డెంతయో విలపించి యా దుఃఖ

ముతో మూఁడునాళ్లు మంచముపట్టెను. అనంతర మాతఁడు, "నా అవయవములలో నొకటి పడిపోయినట్లు అనిపించినది" అని తెలిపెను.

1884-వ సంవత్సరమున జనవరి నెలలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు దేవాలయవనమున నొంటరిగా నడచుచు, సమాధిస్థితుఁడై క్రిందఁబడుట తటస్థింప, ప్రబలఘాతమున నెడమముంజేయి బెణఁకెను, అందలి యెముకలు కీలు తప్పెను. వైద్యుఁడు చికిత్సచేయసాగెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన్మూలమున నొక్కొక్కప్పుడు దుర్భరబాధపడుచుండినను, మఱుక్షణము ననే నవ్వుచు, భక్తులతో దివ్యప్రసంగము లొనర్చును. మఱియొకప్పుడు దేవితో సంభాషించును. చేయి యథాస్థితి నొందుటకు నాలుగైదునెలలు పట్టెను.

గిరీశచంద్రుని నాటకప్రదర్శనశాలకు వెడలి శ్రీచైతన్య ప్రహ్లాదనాటకములను గాంచి శ్రీరామకృష్ణుఁడు దివ్యానంద పరవశుఁ డయ్యెను. సాక్షాన్నారాయణుఁడే ఆయాపాత్రల రూపమున నటించినట్లు కనుఁగొంటి నని యాతఁడు తెలిపెను. కొంతకాలమునకుముం దొకనాఁ డితఁడే 'సర్కస్' ప్రదర్శనమును బాలకోత్సాహముతోఁ జూచెను. ప్రకృతివైచిత్ర్యములను, సుందరప్రకృతిదృశ్యములను ఆతఁ డెప్పుడును అత్యంతకుతూహలముతోఁ దిలకించువాఁడు. విశేషమైన పోటు వచ్చునపుడు గంగానదియందలి వెల్లువ నాతఁడు బాలశిష్యులను బిలుచుచు, పరుగెత్తుకొనివెళ్లి తన్మయ నృత్యముచేయుచుఁ జూచిన సమయము లనేకములు కలవు. ఒకానొకప్పు డాతఁడు చిత్రవస్తుప్రదర్శనశాల (Museum)

చూచి యనంతర మిట్లు పలికెను : "వారు నా కచట తొాయి మైపోయిన అస్థిపంజరములను జూపిరి. ఒక జంతువు యావత్తు తాయి మైపోయినది! సంగప్రభావము ఎట్టిదో చూడుఁడు! అట్లే నిరంతరము సాధుసంగము చేయుచున్నచో మానవుఁడు నిశ్చయముగా సాధు వగును." ఒకప్పు డాతఁడు కలకత్తా లోని జంతుప్రదర్శనవనమునకు వెడలి, సింహమును గాంచి నంతనే సింహవాహినీదేవి—దుర్గాదేవి—స్ఫురింప సమాధి స్థితుఁ డయ్యెను. (1881-వ సంవత్సరాంతమున) శ్రీరామ కృష్ణుఁడు ఛాయాపటముల నెట్లు తీయుదురో(Photography) అవలోకించి యెంతయో ఆనందించితి నని తెల్పెను. రసా యనములు పూయఁబడిన అద్దముపై నెట్లు ఛాయాచిత్రము పడునో, అట్లే భగవద్భక్తి యను రసాయనము పూయఁ బడిన అంతరంగమున ఆధ్యాత్మికబోధలు హత్తుకొనునని యాతఁడు ఉపదేశించును. లోకులు గమనింపని చిన్నచిన్న సంఘటనలు శ్రీరామకృష్ణుని గంభీరార్థబంధురమైన సుభాషి తములకును మనోహరమైన ఉపమానములకును ఈవిధముగా ఆలవాల మగుచుండెడివి.

శ్రీరామకృష్ణున కపుడపుడు విపరీతమైన ఆఁకలి కలుగుచుండినట్లు కనుఁగొంటిమి. ప్రస్తావనకాలమున నిట్టి యొకానొక సందర్భమున, దివ్యావస్థలో నాతఁడు అనేకులకుఁ జాలునట్టి హల్వా భుజించుచు, తదేకదృష్టితోఁ దన్ను అవలో కింపసాగిన యొక భక్తురాలిని గని, "ఈ తినుచున్న దెవరను కొందువు? నేనా, మఱియొక రెవరైననా?" యని యడిగెను. "మీలో మఱెవరో ఉండి తినుచున్నట్లు అగపడుచున్నది"

అని యామె సమాధానింప, నాతఁడు, "సరిగాఁ జెప్పితివి" అని చిఱునవ్వుతోఁ బలికెను.

దివ్యానందపారవశ్యస్థితులు అతివిచిత్ర మైనవి. శ్రీ రామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు కాళికాలయమునుండి దివ్యానంద పరవశుఁడై, యెఱ్ఱవాఱిన మోముతో, తడఁబడుచుండిన యడుగులతో, వెలువడుచు, శ్రీశారదాదేవిని గని, "నేను త్రాగియున్నానా?" అనెను. ఆమె, "లేదు! లేదు!" అన నాతఁడు, "ఐతే యిట్లేల ప్రవర్తించుచున్నాను?" అని యడిగెను. అందుల కామె, "మీరు కేవలము శ్రీకాళి కానందామృతమును ఆస్వాదించియున్నారు!" అని సమాధానింప, నాతఁడు మిక్కిలి సంతసించి, "బాగుగాఁ జెప్పితివి" అనెను. ఆ పరమపావనదంపతుల సల్లాపము లిట్టివి.

తన భావపారవశ్యమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈకాలమున నొకనాఁడు విజయకృష్ణాదిభక్తులతోఁ ప్రసంగ వశమున నిట్లు తెలిపెను: "భగవద్భావమున సహజానంద ముననే (నాకు) మైకము కలుగును—మద్యము పుచ్చుకొన నక్కఱలేదు. చరణామృతము (దేవీపాదతీర్థము) చూచి నంతనే మత్తత—ఐదుబుడ్ల సారా త్రాగినంత మత్తత—కలుగును. ఈ యవస్థ నొందునపుడు మానవుఁడు ఆహార విషయమున విచక్షణచేయకుండ నుండఁజాలఁడు." తన నిరంతరభగవదాయత్తచిత్తమునుగూర్చి మఱియొకనాఁ డొక భక్తున కిట్లు చెప్పెను: "జపతపములుకూడ నాకు రుచించుట లేదు. ఐనను సర్వదా స్మరణమననములు కలవు." తన మనస్సు సహజముగా నిర్వికల్పసమాధినిమగ్న మగుటను

ఉన్ముఖమై యుండుననియు, ఫలాని పదార్థము తిందుననియో, ఫలాని చోటకు వెళ్లుదు ననియో,—ఏవియో యిట్టి చిన్న చిన్న కోర్కెలు కల్పించుకొని శిష్యశిక్షణాదులకై ప్రబల ప్రయత్నపూర్వకముగా మనస్సును నిరోధించియుంతు ననియు మఱియొకప్పుడు శిష్యులకుఁ దెల్పెను. "ఎవ్వరైనను మనస్సు అంతయుఁ గూడగట్టుకొని నాపై నిల్పినచో, నిశ్చయముగా సర్వము సాధింతురు" అని యాతఁడు (ఒకప్పుడు) వచించెను. సమాధిస్థితిలో శరీరమును త్యజించుట తనకు సాధ్యమే యని యొకానొకప్పుడు వెల్లడించెను.

శ్రీరామకృష్ణుని వ్యక్తిత్వము అత్యంతము అసాధారణము. కఠోరనిష్ఠాపరుఁడగు జ్ఞానియు ప్రేమప్రపూర్ణుఁడగు భక్తుఁడును ఆతఁడే. శిష్యశిక్షణాదులలో చండశాసనుఁడయ్యు, తోడ్తోడనే వారల యోగక్షేమములనుగూర్చి పరితపించు దయానిధి, ప్రేమామృతమయమాతృహృదయుఁడు. స్త్రీపురుషస్వభావములును, స్త్రీపురుష మనోభావములును ఆతనియందు అత్యద్భుతరీతిని సమ్మేళన మొందినవి. ఈ వైచిత్ర్యమును గాంచి గిరీశచంద్రుఁ డొకనాఁడు చనవుతో, "మహాశయా! మీరు పురుషులా, స్త్రీలా?" యని ప్రశ్నింప, శ్రీరామకృష్ణుఁడు చిఱునవ్వుతో, "అది నాకుఁ దెలియదోయి!" అని సమాధానించెను. నిజమే, స్వయముగా ఈశ్వరుఁడే అర్ధనారీశ్వరుఁడు గదా!

సామాన్యమానసికావస్థలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు ప్రతి విషయమునుగూర్చియు అత్యంతజాగరూకుఁడై యుండును. ఆతని నిద్ర చాల తేలికగాను, అల్పముగాను ఉండెడిది.

లోకమునకు ఇహపరశ్రేయోమార్గప్రదీపక మైన శ్రీరామకృష్ణజీవనజ్యోతి తిరోహిత మగు కాలము ఆసన్న మైనది.

1885-వ సంవత్సరమున వేసవి దుస్సహము కాఁగా, నిత్యము భక్తులు అర్పించు పాలమంచుగడ్డ (Ice cream)ను, మంచుగడ్డతోఁ గూడిన పానీయములను గైకొని శ్రీరామ కృష్ణుఁడు కొంత యుపశాంతి నందసాగెను. కాని తఱచు మంచుగడ్డ నుపయోగించుచుండుటచే గొంతులోఁ గొంచెము నొప్పి బయలుదేఱెను. అది యొకనెలలోనే యెక్కువై విశేషముగా మాటాడినపుడును, సమాధ్యనంతరమునను చాల బాధ కలిగించుచుండెను. భక్తురా లగు గోలాప్‌మా ప్రేరణపై శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁ డామెతోడను, ఇరువురు బాలశిష్యులతోడను ఒక వైద్యునికడ కేఁగి, తిరిగి పడవపై వచ్చుచుండ, శ్రీరామకృష్ణుని అద్భుతయోగ శక్తిని బ్రకటించు నొక సంఘటనము జరిగెను. తా మందఱును క్షుత్పీడితులై యుండ, గోలాప్‌మాయొద్ద నున్న ఒక అణా పెట్టి యొకశిష్యునిచే మిఠాయి కొని తెప్పించి శ్రీరామకృష్ణుఁడు భుజించి, గంగాజలము ద్రాఁగి, "ఆహా! సంతృప్తుఁడ నైతిని" అని వచించెను. తోడనే, అత్యాశ్చర్యము, మిగిలిన మువ్వురి యాఁకలియుఁ దీఱిపోయెను!

ఇది యిట్లుండ, శ్రీరామకృష్ణుని గొంతునొప్పి క్రమ ముగా అధిక మగుచుండెను. ప్రసిద్ధుఁ డైన యొక డాక్టరు వచ్చి, ఔషధములను నిర్ణయించి, యెక్కువగా మాటాడుటను తఱచు సమాధిస్థితి నొందుచుండుటను నిషేధించెను. కాని

సంసారదుఃఖసంతప్తు లగు లోకులకు జగద్గురూత్తముని కరుణా ప్రేరితప్రబోధ ప్రసంగములను, సహజసిద్ధ మైన యాతని దివ్యభావపారవశ్యస్థితులను ఎవ్వరు అరికట్టఁగలరు? ఆయఖండ ప్రేమవికాసము నెవ్వరు బంధింపఁగలరు?

వైష్ణవతీర్థ మగు పాణిహాటియందు భగవన్నామసంకీర్త నానందవైభవముతో జరుగు సాంవత్సరికమహోత్సవమును ముఖ్యముగాఁ దన బాలశిష్యబృందమునకుఁ జూపనెంచి యీసమయముననే శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యభక్తసమూహముతో బయలుదేఱెను. దివ్యభావపారవశ్యమున—తన యనారోగ్యస్థితి నిసుమంతయుఁ బాటింపక—యొక సంకీర్తన బృందమునడుమకుఁ జెంగున వెడలి నాఁ డాతఁడు వెలువ రించిన నృత్యసమాధిస్థితివైభవము వర్ణనాతీతము. కౌశేయ కాషాయాంబరసంశోభిత మైన యాతని మూర్తియు, దివ్య దరహాసభాసురము, దయాశాంత్యానందాదివిలసితము, అలౌకికతేజోమయమునై వెల్గొందసాగిన యాతని ముఖ మండలమును సర్వజనసమ్మోహనమై యొప్పుచుండెను. ఇంతలో భక్త్యావేశపారవశ్యము నొందినట్లు నటింపసాగిన యొక కపటవైష్ణవుఁడు అకస్మాత్తుగా వచ్చి, యొక భక్తురాలు శ్రీరామకృష్ణునకు అర్పించుటకై తెచ్చిన ప్రసాదపుపాత్రను ఆమెయొద్దనుండి లాగికొని యందలి ప్రసాదమును సమాధి స్థితుఁడై యుండిన యా మహనీయుని నోటఁ బెట్టెను. ఈ యపవిత్రస్పర్శచే శ్రీరామకృష్ణుని శరీరము కంపింప, సమాధి భంగమైపోవ, నాతఁ డా యాహారము నుమిసి, నోరు కడిగి కొని, మఱియొక పాత్రలోని ప్రసాదము నొక లేశము గైకొని

మిగిలిన దానిని భక్తులకుఁ బంచిపెట్టించెను. కపటవైష్ణవుఁ డీలోపున జనసమూహములోనికిఁ జల్లఁగా జాఱెను!

దేవమందిరాదులను దర్శించి, యనుచరులతో శ్రీరామకృష్ణుఁడు దక్షిణేశ్వరమునకుఁ దిరిగి వచ్చి, రాత్రి భోజన సమయమున, శ్రీశారదాదేవి నుద్దేశించుచు, "ఉత్సవమునకు ఆమె మనలను అనుగమింపక మంచిపని చేసినది. ఆమె నాతో నుండుట జనులు చూచినచో, 'అదిగో, హంసయు హంసియు వచ్చినారోయి!' అని చెప్పుకొనియుందురు. ఆమె యెంతో వివేకవతి" యని కొనియాడెను. అంత నాతఁడు లక్ష్మీనారాయణుని పదివేలరూపాయల విరాళము నామె యెట్లు నిరాకరించెనో పరమప్రీతిపూర్వకముగా ముచ్చటించెను.

పాణిహాటికి వెడలిననాఁటినుండియు గొంతునొప్పి మఱింత యెక్కువయ్యెను. పూర్ణిమ, అమావాస్యలం దది తీవ్రమగును. ఘనాహారమును దినుట అసాధ్య మయ్యెను. వ్యాధి 'Clergyman's sore throat' (మతబోధకుల కంఠ వ్రణము) అని డాక్టర్లు నిర్ణయించిరి. కాని శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శింపవచ్చువారల సంఖ్య నానాఁటికిఁ బెరుగుచుండెను. సంసారార్తులగువారలతో ఆదయామయుఁడు ప్రసంగింపకుండ నుండఁగలఁడా? ఒకనాఁ డాతఁడు తన యనారోగ్యస్థితి నెంచి, దేవి నుద్దేశించి, "ఇంత గుంపు నెందుకుఁ దీసికొనివచ్చుచున్నావు అమ్మా! స్నానపానాదులకైనను నాకు వ్యవధి లేకున్నది. అహర్నిశము నీవు ఈ ఓటిమద్దెలను వాయించుచున్నచో, ఇది యెన్నాళ్లుండును?" అని మొఱలిడెను. వ్యాధికి ముందే యొకప్పు డాతఁడు, క్రొత్తగాఁ దనకడకు

వచ్చువారలను మొదటఁ గొంత దారిలోఁ బెట్టు శక్తిని గిరీశ కేదార మహేంద్ర రామచంద్ర విజయకృష్ణుల కిమ్మని దేవిని ప్రార్థించియుండెను.

దక్షిణేశ్వరము వీడి కలకత్తాలో నివసించుచు చికిత్స నొందుటకై భక్తుల కోరిక నంగీకరించి శ్రీరామకృష్ణుఁ డచటికి వెడలెను. కలకత్తాలోని సుప్రసిద్ధాయుర్వేదవైద్యులు పరీక్షించి వ్యాధి 'రోహిణి' (Cancer) అని నిర్ణయించిరి. శ్రీరామకృష్ణుఁడు తాత్కాలికముగా బలరాము నింట నివసించుచుండ, పరమహంస వచ్చెననువార్త నల్దిక్కులను దివ్యసౌరభము వలె వ్యాపింప, జను లెడతెఱపి లేకుండ సందర్శనార్థమై రాసాగిరి. తాపత్రయపరిపీడితలోకము నెడఁ దన దయారసము వెల్లివిరియ, శ్రీరామకృష్ణుఁడు వైద్యుల నిషేధములనుగాని, శిష్యభక్తబృందపు మొఱలనుగాని, తన యస్వస్థతనుగాని పాటింపక, మహోత్సాహముతో మాటాడుచు, జిజ్ఞాసువుల సందేహములను దీర్పసాగెను. దక్షిణేశ్వరము రాఁజాలని జనసమూహములకుఁ దన సందేశము నందఁ జేయుటకై అస్వస్థత యను మిష కల్పించుకొని యాతఁడు కలకత్తా వచ్చెనా యనిపించెను. ఏకోలఁదిగంటల విరామ సమయమో తక్క నిరంతరము దివ్యప్రసంగములే! మల్లెపొదల యాకుగుముల నడుమ వెల్గొందు పూవుల వలె తత్ప్రసంగముల నడుమ నాతఁడు పొందు దివ్యభావసమాధిస్థితులు శ్రోతలను అద్భుతరీతిని ఆకర్షించుచుండెను. అపు డాతఁ డచట నుండిన దొక వారమే యైనను, అసంఖ్యాకులైన జనులకు ఆధ్యాత్మిక ప్రబోధ మొదవించెను.

1885–వ సం॥ సెప్టెంబరు మాసారంభమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు శ్యామపుకుర్ అను పేఁటలో నొక చిన్న మేడలోఁ బ్రవేశించెను. సుప్రసిద్ధహోమియోపతిచికిత్సకుఁ డగు డాక్టర్ మహేంద్రలాల్ సర్కార్ పరమప్రేమతో ఉచితముగా చికిత్సచేయనారంభించెను. శ్రీశారదాదేవి వచ్చి, యీనూతన నివాసము తన నిద్రాస్నానాదుల కెంతె యసదుపాయముగా నుండినను, ఎన్ని యిబ్బందుల కైనను ఓర్చి, పథ్యపానీయములను యథాయోగ్యముగా సిద్ధ మొనర్చుచు, అఖండ శ్రద్ధాభక్తులతో ప్రాణేశ్వరుని సేవించుచుండెను.

రాత్రిసేవాభారమును వహింప నరేంద్రుఁడు ముందంజవైచి శ్యామపుకుర్ననే రాత్రు లుండనారంభించెను. ఇది చూచి కాళి, శశి మున్నగు యువకులును తమ సంరక్షకుల యధిక్షేపములను, ఆటంకములను లక్ష్యింపక, గురుసంసేవనమున నరేంద్రు ననుసరించిరి. ఇట్టి సేవకులు మొదట నలుగురైదుగురే యైనను తుదకు వారిసంఖ్య నాలుగురెట్లయ్యెను.

గృహస్థభక్తులలో సురేంద్రుఁడు ఇంటియద్దెను, గిరీశ మహేంద్ర బలరామ రామచంద్రాదులు మిగిలిన వ్యయమును భరించుచుండ, శ్రీరామకృష్ణభక్తసోదరబృందము ఈరీతిని గురుసేవాపరాయణమై దృఢతరప్రేమబద్ధము కాఁజొచ్చెను. భక్తబృందమున గిరీశునివంటివారితోఁ గూడిన యొక వర్గము శ్రీరామకృష్ణునివ్యాధి లీలామాత్ర మని విశ్వసింప, లోక కల్యాణ మొనగూర్చు తన యేనిగూఢకార్యము నిమిత్తమో జగజ్జనని తాత్కాలికముగా ఆయన కీస్థితి కల్పించె నని మఱి యొక వర్గము భావింప, నరేంద్రునివంటివారితోఁ గూడిన

మూఁడవవర్గము ఇది కేవలము సహజశారీరకసంఘటన మనియు గురుదేవుని పునరారోగ్యసిద్ధికై సర్వవిధములను బ్రయత్నించుచు, ఆయన చూపిన మహోన్నతాదర్శములను శక్తికొలఁదియు అనుసరించుచు సాధనచేయుటయే తమ పరమధర్మ మనియు విశ్వసించెను.

మహేంద్రలాలుతోఁ బ్రసంగించుచు శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు తన బాలశిష్యులను జూపి, "'నెచ్చెలీ! జీవించి యున్నన్నాళ్లు నేర్చుకొనుచునేయుందును' అని వీరితోఁ జెప్పుచుందును" అని వచించెను. శ్రీరామకృష్ణసంసర్గభాగ్యము మహేంద్రలాలు నానాఁటికి విశేషముగా గ్రహించుచు, గాఢాసక్తుఁడై ప్రతిదినము ప్రసంగాదులలో ఆతనితో గంటల కొలఁది గడపువాఁడు. నరేంద్రుని ప్రసంగములను, దివ్యగానమును విని ముగ్ధుఁడై మహేంద్రలాలు ఆతనిగూర్చి శ్రీరామకృష్ణునితో మహోత్కర్షతోఁ బ్రసంగింప, శ్రీరామకృష్ణుఁడు హర్షముతో నరేంద్రు నవలోకించి యిట్లు పలికెను: "అద్వైత గోస్వామి హుంకారములచే (ప్రబలప్రార్థనలచే నని భావము) నవద్వీపమున గౌరాంగుఁడు అవతరించెనందురు. అట్లే యిదంతా ఆతని (నరేంద్రుని) మూలముననే సుమా!"

శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు గాఢసమాధిమగ్నుఁడై యుండ, మహేంద్రలాలును మఱియొక డాక్టరును హృదయపరీక్షాసాధనము (Stethoscope)తో నాతని హృదయమును బరీక్షించిరి. గుండె కొట్టుకొనుట లేదు. కంటిగ్రుడ్డుపై వే లుంచినను చలనము లేదు. భౌతికశాస్త్రము (Science)నకివి యందని విషయము లని యిరువురును ఒప్పుకొనవలసి

వచ్చెను. 'సైన్స్' మూలమున ఇంద్రియగ్రాహ్యవిషయజ్ఞానమే కాని, ఇంద్రియాతీతమైన బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగఁజాలదని శ్రీ రామకృష్ణుఁడే యొకప్పుడు విశదీకరించెను. ప్రస్తుతసమయమునఁ దన సమాధ్యవస్థలో నాతఁడు దివ్యతేజోమయమార్గమున సురేంద్రనాథమిత్ర యను భక్తునింట దుర్గాపూజాసన్నివేశమును, తాను (శ్రీరామకృష్ణుఁడు) రాలేదని విలపించుచున్న సురేంద్రునిఁ గని, పిమ్మటఁ గొంతసేపటికి బాహ్యప్రజ్ఞ నొంది, "మీరు వెళ్లిన, ఆతఁడు శాంతినొందు" నని సరేంద్రాదులను బంపెను.

నెలలు గడచుచుండెను, కాని వ్యాధి తగ్గకుండెను. శరీర మెంత దుర్బలముగా నున్నను, ఆతఁ డెప్పటివలెనే దివ్యోల్లాససంశోభితుఁడై యుండెను. శ్రీరామకృష్ణునకు అత్యంతప్రీతికర మగు కాళీపూజాదినమున, పూజాద్రవ్యములన్నియు సంసిద్ధ మొనర్పఁబడియుండ, చాలసేపు ఆతఁడు మౌనముగాఁ దన శయ్యపైఁ గూర్చుండియుండ, "జయ! మాతా!" యని బిగ్గఱగా నుచ్చరించుచు, గిరీశచంద్రుఁడు చందనలిప్తకుసుమములను కాళీపూజాభావముతో గురుపాదములకు సమర్పించెను. మహేంద్రరాఖాలాదిశిష్యులును భక్తులును ఆతని ననుసరింపసాగిరి. ఈలోపున సమాధినిమగ్నుఁడైన శ్రీరామకృష్ణుని వదనము దివ్యమందహాసముతోఁ బ్రకాశించుచుండ, హస్తములు అప్రయత్నముగా వరదాభయహస్తముల తీరు నొంది స్వయముగా కాళీదేవి యాతని యందు ఆవిర్భవించియున్నట్లు భాసింపసాగెను. ఎల్లరును తన్మయులై యుండిరి. బాహ్యప్రజ్ఞ నొందినపిమ్మట శ్రీ

రామకృష్ణుఁడు నైవేద్యముల నొకించుక యారగించి, సన్నిధి నున్న వారల నందఱను పరమభక్తిజ్ఞానముల నొందుదురు గాక యని యాశీర్వదించెను.

ఒకవైపున శ్రీరామకృష్ణుని వ్యాధియు మఱియొక వైపున సందర్శనార్థుల సంఖ్యయు నానాఁటికి హెచ్చుచుండెను. వ్యాధిని, బాధలను ఎంతమాత్రము లక్ష్యింపక వారి కాతఁడు దివ్యబోధ లొనర్చుచుండెను. ప్రభుదయాల్ మిశ్రయను నొక దొడ్డ క్రైస్తవభక్తుఁ డొకనాఁడు శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శించెను. ఏసుక్రీస్తునకును, శ్రీరామకృష్ణునకును సంబంధించిన తన దివ్యదర్శనములను, వారల యభిన్నతనుగూర్చి తన గాఢవిశ్వాసమును దెలిపి, యాతఁడు బద్ధాంజలియై, "నాఁటినుండియు మీకు నా మనస్సును, శరీరమును, ఆత్మను సమర్పించుకొంటిని" అని విన్నవించెను. పరమప్రేమతో శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనితో కరచాలన మొనర్చి, "నీ వాంఛ నెఱవేఱును" అని యనుగ్రహించెను. (విలియమ్స్ అను మఱియొక క్రైస్తవభక్తుఁడు ఒకప్పుడు శ్రీరామకృష్ణు నాశ్రయించి, యిష్టసిద్ధి నొంది, యాతని పనుపున హిమాలయములకు తప మొనర్ప నేఁగినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.)

శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు అతీంద్రియావస్థలోఁ దన పాదములను మహేంద్రలాల్ ఒడిలో నుంచి, యనంతర మాతనితో, "నీవు పరిశుద్ధుఁడవు: కానిచో నిన్ను తాఁకఁ జాలకపోయియుందును" అని పలికెను.

శ్యామపుకుర్‌ న నుండఁగా శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు తన సూక్ష్మశరీరము స్థూలశరీరమునుండి వెలువడి

గదిలో సంచరించుచున్నట్లు కాంచెను. దానివీఁపున, ముఖ్యముగా వీఁపు మెడను గలియు భాగమున, అనేకవ్రణములు గోచరింప, నివి యేల కలిగెనో యని యాతఁడు నివ్వెఱ పడసాగెను. దుశ్చరిత్రుల స్పర్శచే నవి కలిగెననియు, వారా స్పర్శచే స్వయముగా నిర్మలులైనను, వారి పాపము లాతని నావరించినందున వ్రణము లేర్పడెననియు దేవి విశద పఱిచెను. లక్షపర్యాయములైనను లోకకల్యాణసాధనకై జన్మించి శరీరయాతనల ననుభవింప నెనుదీయ నని యా దయాసముద్రుఁడు వచించియుండెఁగదా! ఈ దృశ్యమును గూర్చి విని శిష్యులును భక్తులును గురుదేవుని యపారకారుణ్యమునకు విస్మితులై, తమ పాపభారమును ఆ మహనీయుఁడీరూపమున సహించుచుండెనేయని పరితప్తులైరి. ఒరులను ఆయనపాదములను దాఁకనీయకుండుటకై జాగరూకులమై యుండవలయు నని వారు నిశ్చయించుకొనిరి. వారిలోఁ దమ మహాపాపములను స్మరించిన కొందఱు వ్యాధినివారణపర్యంతము ఆయన పాదములను దాఁకఁబోమని శపథము దాల్చిరి.

శ్రీరామకృష్ణసాన్నిధ్యము శిష్యులయు భక్తులయు భగవద్భక్తివిశ్వాసముల నినుమడించుచుండెను. ఒకవైపున గిరీశరామచంద్రాదులు శ్రీరామకృష్ణుఁడు సాక్షాద్భగవదవతార మని ప్రకటింప, మఱియొకవైపున విజయకృష్ణ గోస్వామి తన శ్రీరామకృష్ణదివ్యదర్శనస్పర్శనానుభవములను వెల్లడింప, శిష్యులనేకులు గురుదేవుని మహిమములను గనుఁగొనుటకై నిరీక్షించుచుండిరి. గిరీశచంద్రుని చిత్తశుద్ధి తమకు లేకపోయినను, కొందఱు తమ "ముక్త్యారునామా"

శ్రీరామకృష్ణున కిచ్చివేసితిమనియుఁ దమ కిఁక సాధనావశ్యకత లేదనియుఁ బ్రకటింపసాగిరి! ఈ భావోద్రిక్తస్థితిగతులలో నామసంకీర్తన మనినంతనే వణఁకిపోవుట, నేలపైఁ బడి దొరలుట, మూర్ఛ నొందుట మున్నగునవి ముఖ్యముగా ఐదాఱుగురకు సామాన్యము లయ్యెను. ఈధోరణి యంతయు ప్రమాదసంజనితము, ప్రమాదసంజనకము ననియు గ్రహించి నరేంద్రుఁడు వారల కిట్లు ఉద్బోధింపసాగెను: "ఎయ్యది తాత్కాలికభక్త్యావేశము పురికొల్పినను, మనస్సున సుస్థిరసంస్కారము గల్గింపఁజాలదో—ఎయ్యది కామకాంచనాది విషయవ్యామోహముల నెదుర్కొని నిర్జించుటకు వలయు మనోబలము నొనగూర్పఁజాలదో, తదనుగుణమగు శీలపరివర్తనము గల్గింపఁజాలదో—అట్టి భావోద్రేకము నిస్సారమనియు నిష్ప్రయోజన మనియు గ్రహింపుఁడు. అయ్యది అశ్రుపాతము, పులకాంకురము మున్నగువానిని, లేదా, తాత్కాలికమైన శరీరవిస్మృతిని గల్గించుఁగాక—కాని యవి కేవలము నాడీదౌర్బల్యముచేఁ గలుగునట్టి ఉద్రేకలక్షణములని నా నిశ్చితాభిప్రాయము. దృఢప్రయత్నముచే, సంకల్పశక్తిచే, వీనిని నిరోధింపఁజాలకుండినచో, బలకరమైన ఆహారము తినవలయును, మఱియు వైద్యసాహాయ్యము నొందవలయును. విశేషము, జను లీ యావేశములను దెచ్చిపెట్టుకొనుచుందురు, చాలవఱకు నటించుచుందురు. ఆత్మసంయమము దృఢమైనకొలఁదియు మనోభావములు గంభీర మగుచుండును....పామరులగు లోకు లిది గ్రహింపక, యీ వికృతావేశములను జూచి, 'ఆహా! ఏమి భక్తియో!' యని

నిర్వేఱపడుచుందురు....(ప్రాణికతో మనస్సంయమము నవలంబింపకుండ) పరమార్థమును సాధింపఁబూనువారిలో నూటికి ఎనుబదిమంది కపటసన్న్యాసులుగనో, కృత్రిమ యోగులుగనో, డాంబికభక్తులుగనో పరిణమించుచుందురు. పదునైదుగురకు గమ్యస్థానము పిచ్చియాసుపత్రి. ఇఁక మిగిలిన యైదుగురకును తత్త్వజ్ఞానము లభించుచో, వారు మహాదృష్టవంతు లని భావింపనగును. కావున మెలఁకువ గలిగి వర్తింపుఁడు.''

జ్ఞానఖడ్గసందీపితుఁ డగు నరేంద్రునిగూర్చి ''యాతఁడు ఒఱనుండి తీసిన ఖడ్గ''మని శ్రీరామకృష్ణుఁడు ప్రశంసించి యుండెఁగదా!

నరేంద్రు నభిప్రాయము సత్యసమ్మత మని శీఘ్రకాల ముననే ఋజు వయ్యెను. అట్టి భావోద్రిక్తులలోఁ గొందఱింటియొద్ద ప్రయత్నపూర్వకముగా భావావేశముల నలవఱుచుకొనుచుండిరనియు, కేవల మవి యనుకరణము లనియు తెల్ల మైనది. సామాన్యపద్ధతులకు లొంగనిచో, నరేంద్రుఁడట్టివారిని గేలిచేసియైనను దారిలోనికిఁ దీసికొనిరాఁబూనును. తన ప్రేమపూరితప్రేరణలచే, తన మనోహరకీర్తనలచే, తన సముజ్జ్వలప్రసంగములచే సోదరశిష్యుల కాతఁడు శ్రీరామకృష్ణదివ్యజీవితలక్ష్యములను మనఃఫలకమున ముద్రిత మగునట్లు ప్రదర్శించును.

ఇది యిట్లుండ, శ్రీరామకృష్ణుని వ్యాధి నానాఁటికి ప్రబలుచుండెను. నగరమునకు బయట, విశాలమగు నొక యారామభవనమున నివాసము ఆరోగ్యమునకు అనుకూ

లించు నను డాక్టరు హితోపదేశము ననుసరించి కాశీపుర మను పేటయందట్టి యొకమేడ నద్దెకుఁ దీసికొని, యించు మించు 1885-వ సంవత్సరాంతమున శ్రీరామకృష్ణుని బస నచటికి మార్చిరి. ఫలపుష్పవృక్షములతో రమ్యము, ఐదెక రముల విస్తీర్ణమున సువిశాలము, ప్రశాంతము నైన యా వనప్రదేశము శ్రీరామకృష్ణున కెంతయో యింపిత మయ్యెను.

మానవహృదయక్షేత్రములను భక్తిజ్ఞానాప్లావిత మొనర్చుచు, లోకశాంతిమార్గదర్శకమై ప్రవహింపసాగిన యా దివ్యజీవననది పరబ్రహ్మసాగరమున అంతర్ధాన మగుట కికఁ గొలఁదినెలలు మాత్రమే మిగిలియున్నవి. "వెళ్లుటకు ముందు కుండ బద్దలుకొట్టివేయుదును" (విషయ మంతయు బహిరంగపఱుతునని భావము); (తన శరీరమును జూపుచు) "దీని ననేకులెపుడు తెలిసికొని గుసగుసలాడుకొనుచుందురో, అపు డీకోశ మిఁక నిలువదు, అమ్మ సంకల్పముచే అంతరించును"; "భక్తగణమున ఎవరు అంతరంగకోటిలోనివారో, ఎవరు బహిరంగకోటిలోనివారో ఆ సమయమున (తన చరమావస్థలో) నిరూపిత మగును"—ఈవిధముగాఁ దన నిర్యాణసమయాదికములనుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు పల్కిన వాక్కుల యాథార్థ్యమును, అతని దివ్యమహిమాతిశయమును శిష్యభక్తకోటి కిచటనే—కాశీపురవనముననే—ప్రత్యక్ష మైనవి. తన మహోద్యమమును గొనసాగించుటకై నరేంద్రాది శిష్యులను సమర్థులను జేయుటొక్కటే శ్రీరామకృష్ణున కిఁక మిగిలియున్న మహాకార్యము. అవసానశయ్య యందుండియు నాతఁ డొనర్చుచుండిన దివ్యకార్య మిదియే. అట్టి

సద్గుహూర్తముని సేవించుటే భగవదారాధన మని నమ్మి, నిద్రాహారములను లక్షింపక, నరేంద్రుని నాయకత్వమున బాలశిష్యు లేకరీతిని సేవించుచుండిరి.

శ్రీరామకృష్ణుని సూచనపై ఆతని సొంత వ్యయము నంతయు బలరాముఁడును, (నెల కెనుబదిరూప్యముల) యింటి యద్దెను సురేంద్రుఁడును భరింపసాగిరి. భక్తురాలును, శ్రీరామకృష్ణుని చిన్నన్నకొమార్తెయునగు లక్ష్మీదేవి శ్రీశారదాదేవికి ఆమె చేయుసేవలలో తోడునీడయై యుండెను.

శశధరమహాపండితుఁ డీసమయమున నొకనాఁడు శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శించి యిట్లు పలికెను: ''మహాశయా! సంకల్పబలముననే మీవంటి సిద్ధపురుషు లెట్టి వ్యాధినైనను నివారించుకొనఁగలరని శాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి. బాధిత భాగముపై మీ మనస్సు నిలిపి కుదురవలెనని నిశ్చయించి నచో వ్యాధి కుదురును. మీరట్లు ఏల చేయరాదు?'' శ్రీరామకృష్ణుఁడు వెంటనే యిట్లు సమాధానించెను: ''పండితుఁడవై యుండియు నీ విట్టి అనాలోచితప్రసంగము చేయుచున్నావే! భగవదర్పితమైన యీ మనస్సును ఈ తుచ్ఛ కళేబరముపై కెట్లు మఱల్పఁగలను?'' పండితుఁడు నివ్వెఱపడి యూరకుండెను. ఆతఁడు వెడలిన వెనుక నరేంద్రుఁడును మఱికొందఱు శిష్యులును తమకొఱకైనను వ్యాధి మాన్పుకొనుఁడని గురుదేవుని వేఁడుకొనిరి. అంతయు అమ్మ సంకల్పమని యాతఁ డందుల కెంత ప్రతిఘటించినను నరేంద్రుఁడు వినమిచే తుదకు వారల యభీష్టమును తల్లికి నివేదింపనంగీకరించెను. కొంతసేపటికి శ్రీరామకృష్ణుఁడు నరేంద్రునితో

నిట్లు వచించెను : "ఈబాధవలన ఏమియుఁ దినఁజాలకున్నా ననియుఁ గొంచెము తినునట్లు ఏర్పఱుపుమనియు అమ్మతోఁ జెప్పినాను. ఆమె మి మ్మందఱను జూపి, 'ఏల? అన్నిముఖములమూలమున నీవు తినుచుంటివి గదా!' యనెను. లజ్జచే నిఁక మాటాడఁజాలకపోతిని." గురువచనములను విని నరేంద్రాదులు నిశ్చేష్టు లైరి. 'ఆహా! ఏమి శరీరవిస్మృతి! ఏమి అద్వైతతత్త్వానుభవము!' భక్తిమార్గమునను అద్వైత వేదాంతశిఖరము నధిరోహింపవచ్చుననుట కిదియే కదా పరమనిదర్శనము?

హోమియోపతిచికిత్సలో మఱియొక సుప్రసిద్ధుఁ డగు రాజేంద్రలాల్ దత్తు శ్రీరామకృష్ణుని వ్యాధినిగూర్చి విని తన మిత్రుఁ డగు మహేంద్రలాల్ అనుమతితో చికిత్సచేయ సాగెను. తాత్కాలికముగా దానివలన గుణము కనఁబడెను.

ఈ సమయమున నొకనాఁడు (డిసెంబరు 23-వ తేదిని) దివ్యానందస్థితిలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు కొందఱు భక్తులపైఁ దన అవ్యాజానుగ్రహము వర్షించెను. నాఁటి సాయంకాలము మహేంద్రునితో నిట్లు పలికెను : "లోకశిక్ష అంతము కావచ్చుచున్నది—జనుల కిఁక బోధింపఁజాలను. సర్వము రామమయముగాఁ గనఁబడుచున్నది. ఎవరికి బోధింతు నని యొక్కొక్కప్పుడు తోఁచుచుండును." మఱికొంత సేపటి కిట్లు తెలిపెను : "ఎవరు అంతరంగకోటిలోనివారో, ఎవరు బహిరంగకోటిలోనివారో ఈవ్యాధి తెలుపుచున్నది. సంసారము త్యజించి యిచట నివసించుచున్నవారు మొదటి వర్గమునకును, అప్పుడప్పుడు వచ్చుచు, 'ఏలా గున్నారు

మహాశయా?' అని యడుగుచుండుచట్టివారు రెండవవర్గము నకును జెందుదురు.''[1]

క్రీ. శ. 1886-వ సంవత్సరప్రారంభదినము శిష్యభక్త కోటికి చిరస్మరణీయ మైన సుదినము. శ్రీరామకృష్ణుని అఖండాధ్యాత్మికశక్తియు అపారవాత్సల్యమును నాఁడు వారికి అపూర్వరీతిని సువ్యక్త మైనవి. చాల గుణముగా నున్నట్లు తోఁప, నాఁ డాతఁడు క్రిందికి దిగి తోఁటలో మెల్లఁగా విహ రింపఁబోయెను. అటఁ గూర్చుండియుండిన గిరీశరామచంద్రా దులు వచ్చి ప్రణమిల్ల, నాతఁడు, ''గిరీశా! (నన్నుగూర్చి) నీ వేమి చూచి, యేమి గ్రహించి, యందఱితోను అంతగా ('నేను అవతారపురుషుఁడనని' యని భావము) చాటు చున్నావు?'' అనెను. గిరీశుఁడు భక్తిపరవశుఁడై మోఁక రించి బద్ధాంజలియై గద్గదకంఠమున నిట్లు పలికెను: ''వ్యాస వాల్మీకులు ఎవని మహిమాతిశయమును వర్ణింపఁజాలకుండిరో, అట్టి మహనీయునిగూర్చి విశేషము నే నేమి చెప్పఁగలను?'' గిరీశుని హృదయాంతరాళమునుండి వెలువడిన యీ వాక్యములకు శ్రీరామకృష్ణుఁడు పరమకరుణాప్రపూర్ణుఁడై, ''ఇఁక నే నేమందును! మీ కందఱకు ఆశీర్వదించుచున్నాను! జ్ఞాన వికాసము నొందుదురుగాక!'' యని పలికి అర్ధబాహ్యప్రజ్ఞా వస్థ నొందెను. ఈ గంభీరవచనములను విని వారు హర్షోన్మత్తు లైరి. ఆయన నంటరాదను తమ నియమమును మఱచి, పాద

[1] నరేంద్రనాథ్, రాఖాల్, బాబురామ్, నిరంజన్, జోగీన్, లాటూ, తారక్, బుడా (పెద్ద) గోపాల్ (లేక గోపాల్ సుర్), కాళీ, శశి, శరత్, గోపాల్ అనువారు అంతరంగికు లని గ్రహింపనగును.

ధూళిని గైకొనుటకై భావపరవశులై ముందునకు వచ్చి యొకరివెంబడినొకరుగఁ బ్రణమిల్లసాగిరి. అపారకృపాసింధువై శ్రీరామకృష్ణుఁడు వారిని దాఁకుచు, సముచితరీతి నాశీర్వదించుచుండఁ, గొందఱు నవ్వుచుండిరి; కొందఱు ఏడ్చుచుండిరి; మఱికొందఱు ధ్యానావస్థితు లగుచుండ, నింకఁ గొందఱు దూరమున నున్నవారిని వచ్చి యాశీస్సుల నొందుఁ డని కేకలిడుచుండిరి. గతరాత్రి సేవాదికనిమగ్నులై యిపుడు నిద్రితులైయున్న నరేంద్రాదులు లేచి రయమున వచ్చిరి. లాటూ శరచ్చంద్రులు సేవా కార్యనిమగ్నులై యుండిరి. బాలశిష్యులు సమీపించుసరికి శ్రీరామకృష్ణుఁడు పూర్ణబాహ్యస్మృతి నొంది తనగదికి మఱలెను.

అనుగ్రహము నొందినవారెల్లరును దివ్యానందమునే కాక, తమకు అపూర్వము, మహత్తరము నైన ఆధ్యాత్మికానుభూతుల నొందినట్లు పిమ్మటఁ దెలియవచ్చెను. శ్రీరామకృష్ణుని చిన్నన్నకుమారుఁ డగు రామలాల్ తన యిష్టదైవసంపూర్ణదర్శనము నొందితి నని తెలిపెను. వైకుంఠనాథ సాన్యాల్ అను శిష్యుఁడు సమస్తవస్తుజాలమునను శ్రీరామకృష్ణుని పరమానందమయస్వరూపమును గాంచ నారంభించితి ననియుఁ, గొన్నాళ్లకు తదీయతీవ్రతను భరింపఁజాలక మందగింపఁజేయఁ బ్రార్థింప, నంతటినుండి యది ప్రతిదినము కొలఁదిసార్లు మాత్రమే ప్రత్యక్షము కాసాగెననియుఁ దెలిపియున్నాఁడు.

ఈ నానాజనస్పర్శఫలితముగా—పరపాపగ్రహణ ఫలితముగా—శ్రీరామకృష్ణునకు నాఁడు శరీర మంతయు

మంటలెత్తెను. గంగాజలప్రోక్షణమున ఆబాధ యుపశ మించెను. పరమహంసస్పర్శయు గంగాజలస్పర్శయు పాప హారము, తాపహారమును గదా? కావుననే తన్మహాత్త్వ మును వేదశాస్త్రములు ఉద్ఘోషించుచున్నవి.

నరేంద్రుఁ డీసమయమున సాక్షాత్కారమునకై పరిత పించుచుండెను. ఒకనాఁ డాతఁడు గురుదేవుని సమీపించి, ఆహారనిమిత్తము మాత్రమే సమాధిస్థితినుండి బహిర్ముఖుఁడ నగుచు, మూఁడు నాలుగు దినముల పర్యంతము సమాధి నిమగ్నుఁడ నగుచుండఁగోరెద నని పలుక, శ్రీరామ కృష్ణుఁ డిట్లు సమాధానించెను: "వెఱ్ఱివాఁడా! అంతకంటెను ఉన్నతస్థితి కలదని గ్రహింపుము. 'చరాచరప్రపంచ మీవే పరాత్పరా!' అని నీవు పాడుచుందువే. సరి, మీ కుటుంబ మునకుఁ గొంత జీవనాధారము కల్పించిరమ్ము, సమాధి కంటెను ఉన్నతస్థితి నీకు లభించును."

శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన ప్రధానశిష్యుఁ డగు నరేంద్రు నకు భావిమహాకార్యనిర్వహణమునకు వలయు శిక్షణ గఱపు చుండెను. నరేంద్రు నొకనాఁ డాతఁడు తనప్రక్కకుఁ బిలిచి యిట్లు వచించెను: "ఈ బాలుర నందఱను నీ యధీనము చేయు చున్నాను. వీరు సాధనలను సాగించుచుండునట్లును, ఇఁకఁ దిరిగి యిండ్లకు మఱలకుండునట్లును జూడుము."

భావిసన్న్యాసజీవితమునకై బాలశిష్యులను శ్రీరామ కృష్ణుఁడు సంసిద్ధులను జేయుచుండెను. గురుదేవుని పనుపున వా రొకనాఁడు భిక్షాటన మొనర్చి బియ్యము మున్నగు వానిని దెచ్చి వండి యాతనికి సమర్పించిరి. ఆతఁ డొకటి

రెండు మెతుకులు భుజించి పరమానందముతో, "బాపురే! ఇది పరమపవిత్రమైన యాహారము" అని వచించెను.

కంఠవ్రణమువలని దారుణబాధల ననుభవించు చుండియు, శ్రీరామకృష్ణుడు చిఱునగవుతో, "మనసా! దేహము, దాని బాధయు ఒండొంటిని జూచుకొననీ; నీవు మాత్రము సదా ఆనందనిమగ్నమైయుండు!" మని పలుకును. భక్తబృందము నుద్దేశించుచు, నొకనాడాతడు, "మీరు విలపింతు రని యీబాధనంతయు సహించుచున్నాను. ఈ దారుణయాతన ననుభవించుటకంటె శరీరము గతించుటయే మే లని మీరందఱును అందురా, అందులకు సంసిద్ధుడను" అని మెల్ల మెల్లగా అతికష్టముతో మహేంద్రునితోఁ జెప్పెను.

తన యనంత ప్రేమవిలసిత వీక్షణములను సన్నిధి నున్నవారిపై బఱుపుచు, శ్రీరామకృష్ణుడొకనాడు దేవీ సంకల్పమునుగూర్చి ప్రసంగించుచుండెను. తల్లి పిల్లలను బుజ్జగించు రీతిని రాఖాలును, నరేంద్రుని బుజ్జగించుచు, మహేంద్రునితో నాతడిట్లు వచించెను: "ఈ శరీరమును మఱికొన్నాళ్లు నిలువనిచ్చినచో, ఇంకా అనేకులు ప్రబోధము నొందియుందురు." క్షణ మూరకుండి మరల నిట్లు పలికెను: "కాని యది అమ్మ సంకల్పము కాదు. నా అమాయకత్వ మును, విద్యావిహీనతను జూచి, జనులు నన్ను వశపఱుచు కొని దుర్లభ మగు దివ్యానుభూతులను బొందకుండుటకై అమ్మ నన్ను ఈ లోకమునుండి కైకొనిపోవును. ఈ కలి యుగమున జపధ్యానము లెంతయో వెనుకబడియున్నవి సుమీ!" మరల దన ప్రియశిష్యులతో నిట్లు వచించెను:

"శరీర మున్నంతవఱకు బాధపడుట తప్పదు.... కాని (భగవానుని) యీ శరీరధారణము భక్తులనిమిత్తమే....సర్వము ఇందుండియే వెలువడెనని నా కిప్పుడు కనఁబడుచున్నది. (నరేంద్రుని జూచి, సంజ్ఞతో) తెలిసినదా?" "సమస్తసృష్టి జాతమును మీయందుండియే ఉద్భవించినది" అని నరేంద్రుఁడు పలుక, శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యమందహాసము తత్సమాధానమై తేజరిల్లెను— ఆచిఱునగవులో నాతని యథార్థవ్యక్తిత్వ సూచనలు పొంగిపొరలెను.

చికిత్స యంతయు విఫలమగుట గని శ్రీశారదాదేవి తారకేశ్వరమునందలి శివాలయమునకు వెడలి శివానుగ్రహమునకై ప్రాయోపవేశమును బూనెను. రెండవ రాత్రి యొక పెద్దధ్వని—'యెవ్వరో కుండలదొంతరను బగులఁగొట్టినట్లు'—ఫెళఫెళమను ధ్వని—విని, "ఐహికసంబంధములు స్వప్నప్రాయములు గదా!" యని యామె మహావైరాగ్యము నొందెను. మఱునాఁడు కాశీపురమునకు వచ్చి జరిగిన వృత్తాంతమును శ్రీరామకృష్ణునకుఁ దెలుపఁగా, అట్లు జరుగునని యాతనికి ముందే విదితమైయున్నట్లు కాన్పించెను.[1]

సాక్షాత్కారమందలి తీవ్రకాంక్షచే నరేంద్రుఁ డొకనాఁడు సోదరశిష్యు లగు కాళీతారకులతో బుద్ధగయకు యాత్రగావించి, యట మహాధ్యాన మొనర్చి కొలఁదిదినములలోనే తిరిగి వచ్చెను.

విశేషశ్రద్ధాభక్తులతో శ్రీ రామకృష్ణుని సేవించు

1 ఈసమయమున నొక యేనుఁగు తనకై మందు తీసికొనివచ్చుటకై వెళ్లినట్లును, అందులకై యది నేలను త్రవ్వుచున్నట్లును ఆతఁడు కలగనెనఁట.

చుండిన బాలశిష్యబృందమున శశి గురుసేవాతత్పరత గురు భక్తుల కెల్లరకును మేలుబంతి. గురుసేవయే యాతని సాధన, ఆతని తపస్సు. పరమార్థప్రాప్తికి సద్గురుసేవయే మహోత్తమ సాధన మని యాతని గాఢవిశ్వాసము. ఆతని నిరంతర సేవా దీక్షను, ఆతని యకుంఠితసహనశక్తిని, ఆతని యపారగురు భక్తిప్రేమానురాగములను గని యెల్లరును అబ్బురపడువారు. వేయేల, గురుసేవామూర్తిభావమే యాతఁడు.

ఒకనాఁడు పెదగోపాలుఁడు కాషాయవస్త్రములను, రుద్రాక్షమాలలను సన్న్యాసులకుఁ బంచిపెట్టవలయునను తన యభిలాషను గురుదేవునకుఁ దెలుప, నాతఁడు తన బాల శిష్యులను జూపుచు నిట్లు పలికెను: "వీరిని మించిన ఉత్తమ సాధువులు నీకు మఱెచ్చటను దొరకరు. వానిని వీరి కిమ్ము." అంతఁ దనయెదుట నుంపఁబడిన కాషాయవస్త్రములు శ్రీరామ కృష్ణుఁడు స్వయముగా బాలశిష్యులకుఁ బంచిపెట్టెను. ఒకటి మిగులఁగా దానిని వైరాగ్యసంపదలో మఱెవ్వరికిని దీసిపోని గిరీశునికై భద్రపఱుపఁజేసెను. ఒకనాఁటి సాయంకాలము బాలశిష్యులచే నొక క్రియ జరిపించి, జాతిభేదము లేకుండ నెల్లర యిండ్లనుండియు భిక్షాన్నము గ్రహింపననుమతించెను. ఈవిధముగా శ్రీరామకృష్ణునివలననే వారు సన్న్యాసదీక్ష నొంది కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణసంస్థాప్రదీపములై ప్రజ్వలించిరి.

అనేకజన్మార్జితతపఃఫల మగు నిర్వికల్పసమాధి నరేంద్రున కీసమయముననే లభించెను. ధ్యానస్థితుఁడై యుండ, నాతఁ డొకనాఁడు అకస్మాత్తుగాఁ దన శిరస్సునకు వెనుక

భాగమున నొక దివ్యజ్యోతిని గాంచెను. అయ్యది క్రమముగా విజృంభింపసాగెను. నరేంద్రుఁ డాకాంతిపుంజమున మునిఁగెను. ద్వైతప్రపంచాతీతమై యాతని మానసము అఖండ సచ్చిదానందబ్రహ్మమున లీనముకా నాతఁడు మహోన్నత నిర్వికల్పసమాధిస్థితి నొందెను! కొంత సేపటికి తలయేకాని శరీర మున్నట్లు తోఁపకుండెను. అంతట, "అయ్యో, నా శరీర మేమైనది?" అను నరేంద్రుని కేక విని, పెదగోపాలుఁడు ఆగదిలోనికి వచ్చి, "నరేన్! ఏమది? ఇదిగో, ఇచ్చటనే యున్నదికదా!" యని చెప్పినను, నరేంద్రునకు నమ్మకము కలుగమిచే గోపాలుఁడు భయభ్రాంతుఁడై గురుదేవునికడ కేఁగుసరికి, ప్రశాంతముగా నాతఁ డిట్లు పలికెను: "అతనిని గొంతసేపు అట్లుండనిండు. అందులకై చాలకాలము న న్నాతఁడు వేధించియున్నాఁడు."

చాలసేపైనపిమ్మట నరేంద్రుఁడు బాహ్యప్రజ్ఞ నొందెను. ఆతని వదనము అనిర్వచనీయానందమును విరజిమ్ముచుండ, నేత్రకమలములు ప్రశాంతిలక్ష్మీనిలయములై భాసించుచుండెను. గురుసన్నిధి కేఁగినంతనే యాతని ముఖశ్రీ నవలోకించి యాతఁ డిట్లు పలికెను: "అమ్మ నీకిప్పుడు సర్వము చూపినదికదా! నీ యీ దివ్యానుభూతి ప్రస్తుతము తాళము వేయఁబడి, యా తాళపుఁజెవి నాయొద్ద నుండును. అమ్మపనిని పూర్తి చేసిన పిమ్మట ఈ నిధి మరల నీవశమగును." కొన్నాళ్లవఱకు ఆరోగ్యవిషయమై జాగరూకుఁడవై యుండుమనియు, ఆహారవిషయమున విశేషవిచక్షణతో మెలఁగుమనియు నరేంద్రున కాతఁడు ఉపదేశించెను.

తన యిష్టమంత్ర మగు రామమంత్రమును శ్రీరామ కృష్ణుఁ డొకనాఁడు నరేంద్రునకు ఉపదేశింప, నాతఁడు రామభక్త్యానందప్రమత్తత నొందెను.

సింధురాష్ట్రమున పత్త్రికాధ్యయ సంపాదకుఁడును, తనకు అత్యంతప్రేమపాత్రులలో నొకఁడును, తన్ను సందర్శింపవచ్చిన భక్తుఁడును నగు హీరానందుఁడు, "భక్తుఁ డేల బాధపడును?" అని ప్రశ్నింప, బాధపడునది శరీరమే యనియు, లోకులకు ప్రబోధము గల్గించుచు, వారల పాప భారమును తాను భరించుచుండుటయే తన బాధలకు కారణ మనియు శ్రీరామకృష్ణుఁడు విశదీకరించెను.

తన్ను సందర్శింపవచ్చిన నాగమహాశయుని శ్రీరామ కృష్ణుఁ డొకనాఁడు గాఢాలింగన మొనర్చుకొనెను. మఱి యొకనాఁడు గురుదేవుని ప్రశ్నకు సమాధానముగా నాగ మహాశయుఁడు, "అహా! బాబా! నేను మీ వ్యాధి నివారణచేయఁగలను. మీ కృపవలన ఇప్పుడే చేయుదును" అనుచు, మహోజ్జ్వలభక్తివిశ్వాసములతో, గురుదేవుని వ్యాధిని తనలోనికి మార్చుకొనవలయునను మహాసంకల్ప ముతో సమీపించెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆతని యుద్దేశ మును గ్రహించి, "ఔను, నీ వది చేయఁగలవని నాకుఁ దెలియును" అనుచు నాతనిని వెనుకకుఁ ద్రోసివేసెను. ఏ నిగూఢభావముతో నాతఁ డటు లొనరించెనో యెవరి కెఱుక?

మఱియొకనాఁడు నాగమహాశయుఁడు గురుదేవుని గదిలోఁ బ్రవేశింపఁబోవుచు, ఆతఁ డొక యుసిరికకాయ తినఁగోరుచుండుట విని, అకాలమైనను వెంటనే వెళ్లి, రెండు

నాళ్లు తదేకదీక్షతో తోఁటలెల్ల వెదకి, మూఁడవనాఁటికి ఎట్లో రెండుమూఁడుకాయలు లంకించుకొనివచ్చి గురుదేవునకు సమర్పించి యాతని నపరిమితానందభరితు నొనర్చెను.

నిర్యాణమున కెనిమిదితొమ్మిదినాళ్లు ఉన్నవనఁగా శ్రీరామకృష్ణుఁడు యోగీంద్రునిచే పంచాంగమునుండి ఆగస్టు తొమ్మిదవతేదికి సరియగు తిథినుండి తదనంతరతిథులను జదివించుచు, సౌరమాన శ్రావణమాసాంతమునకు వచ్చుసరికి, "చాలు" నని సంజ్ఞ యొనర్చెను. ఆ నిలుపుమనిన తిథియే నిర్యాణదిన మగునని యెవ్వ రెఱుంగుదురు!

శ్రీరామకృష్ణుని మహాసమాధి కిఁక మూఁడునాలుగు దినములు మాత్రమే మిగిలియున్నవి. నరేంద్రు నాతఁడు తన యొద్దకుఁ బిలిచి, యెదుటఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని తదేకదృష్టితో నాతనిఁ జూచుచు సమాధినిమగ్నుఁ డయ్యెను. ఇంతలో విద్యుత్కంపనమువలె నేదియో సూక్ష్మశక్తి తనలోఁ బ్రవేశించుచున్నట్లు నరేంద్రునకుఁ దోఁచెను. క్రమముగా నాతఁడును బాహ్యస్మృతిని గోల్పోయెను. స్మృతి వచ్చిన పిమ్మట నాతఁడు శ్రీరామకృష్ణుఁడు విలపించుచుండుట గని, ఆశ్చర్యచకితుఁడై కారణ మరయ, నాతఁ డిట్లు పలికెను: "నాయనా! నేఁడు నా సర్వస్వము నీకు ధారపోసి పకీరు నైతిని! ఈ శక్తిచే నీవు లోకమునకు అపారమైన మేలు చేయుదువు; అటుపిమ్మటనే నీ నిర్గమనము." ఎవ్వారైన నొక పుష్పము నిచ్చునట్లు, కానుక నొసఁగునట్లు, శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన శిష్యాగ్రగణ్యునకుఁ దన సర్వస్వమును లోకకల్యాణమునకై ధారపోసెను. త్యాగమున కింతకంటె పరమావధి

యెద్ది? శ్రీరామకృష్ణ నరేంద్రనాథు లీ మహాక్రియమూలమున అపూర్వైక్యము నొంద, తదీయవ్యక్తిద్వయవాహినీ సంయోగసంజనిత దివ్యప్రభావమే సనాతనధర్మసముద్ధరణ భారతదేశోద్ధరణములకే కాక, మానవకోటి పునరుద్ధారణమునకును మహోత్తమసాధనభూతమై అచిరకాలముననే వివేకానందస్వరూపమున జగద్విలసిత మయ్యెను.

విశ్వాసము స్థిరపడుటకుముం దెంతవారికైనను అనేక శంకలు గలుగుచుండును. శ్రీరామకృష్ణుఁడు తాను అవతారమూర్తి నని తెలుపుచుండుటనుగూర్చి పై సంఘటనానంతరము రెండునాళ్లకు నరేంద్రుఁడు తనలోఁ దా నిట్లనుకొనెను: "ఈ దారుణశరీరయాతనలలోఁగూడ ఈయన తాను అవతారమూర్తి నని చెప్పఁగల్గినచో నమ్మెదను." అతివిచిత్రము, నరేంద్రున కీభావము తోఁచినంతనే శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన యావచ్ఛక్తిని వినియోగించి స్పష్టముగా నిట్లు పలికెను: "ఎవ్వఁడు రాముఁడో, ఎవ్వఁడు కృష్ణుఁడో, అతఁడే యీ శరీరమున నిపుడు రామకృష్ణుఁడు—కాని నీ వేదాంత ప్రకారము గాదు సుమీ." గురుదేవుని వాక్కులు అమోఘములనుట కెన్నియో నిదర్శనములు కన్నులారఁ గాంచియు నిట్లు సందేహించినందులకై నరేంద్రుఁ డెంతయో సిగ్గుపడి పశ్చాత్తాపము నొందెను.

అంత్యదినము—శిష్యభక్తకోటికే కాక లోకమునకును అతిదుఃఖకరమైన దినము—పరుగెత్తుకొని వచ్చెను. బాధ తీవ్రతమ మయ్యెను. నాడి క్రమగతి తప్పెను. సూర్యాస్తమయమునకుఁ గొంచెము ముందు ఊఁపిరి

యాడుట కష్టముగా నుండెను. దుఃఖపరవశులై భక్తులు విలపించిరి. గురుదేవుని శయ్యప్రక్కను వారు నిలుచుండిరి. సాయంకాలము ఆఁకలి కాఁగా, జాన నాథుఁడు మిక్కిలి కొంచెము మ్రింగఁగల్గెను. ఇరువురు గురుదేవునకు విసరుచుండిరి. అకస్మాత్తుగా నాతఁడు సమాధిస్థితుఁ డయ్యెను. శరీరము కొయ్యబాఱెను. నడిరేయి దాఁటిన పిమ్మట శ్రీరామకృష్ణుఁడు స్మృతి నొంది, చాల యాఁకలి యగుచున్నదని, పరిచారకుల సాయమున లేచి కూర్చుండి, గిన్నెఁడు జావను అనాయాసముగాఁ ద్రాగెను. త్రాణ వచ్చినదనెను. ఇంత సులభముగా నాతఁడు ఆహారము గైకొని యెన్నియో నాళ్లైనది. నరేంద్రుఁడు నిద్రింపుఁడనెను. ఇటీవల లేని విస్పష్ట స్వరమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు అంతట ముమ్మాఱు కాళీ నామము నుచ్చరించి మెల్లఁగాఁ బరుండెను.

ఆరాత్రి ఒంటిగంటపై రెండునిమిషములకు శరీరము జలదరింప, రోమములు నిక్కపొడుచుకొన, నాసాగ్రమున దృష్టి నిలువ, ముఖమండలము దివ్యమందహాసమున దీపింప, శ్రీరామకృష్ణజీవనజ్యోతి పరంజ్యోతితో ఐక్య మొందెను. యుగసంప్రదాయప్రవర్తకుఁడు, సర్వధర్మసమన్వయమూర్తి, లోకాదర్శస్వరూపుఁడు శరీరము విడనాడి సచ్చిదానందపరబ్రహ్మైక్యము నొందెను. లోకమునకంతకును తీరని లోపము సంభవించిన యానాఁడు వ్యయనామసంవత్సర (చాంద్రమాన) భాద్రపద బహుళద్వితీయా సోమవారము—1886-వ సం॥ ఆగస్టు, 16-వ తేది.

కాశీపురారామభవనము దుఃఖనిలయ మయ్యెను.

ఆ వన మంతయు నాఁటిరాత్రి చంద్రకాంతిమయమై యుండి నను, శిష్యభక్తహృదయసీమలను వెల్గొందఁజేసిన శ్రీరామకృష్ణచంద్రుఁడు అస్తమింప, నాఁడు వారికి సర్వము అంధకారమయమై తోఁచెను. గురుదేవునివలెఁ దమ్మిఁకఁ బ్రేమించువా రెవ్వరు? పరమార్థమును అరఁటిపండొలిచినట్లు విప్పిచెప్పువా రెవ్వరు? తమ ముఖ్యప్రాణమిత్రము, తమ పరమాప్తబంధువు, తమ గురుదేవుఁడు తమ్ము వీడిపోవ, నిఁక మాకు దిక్కెవ్వ రని వారు పొందిన దుఃఖము అపారము. "అమ్మా! కాళీ! ఏయపరాధము చేసితినని నన్ను నీవు విడనాడిపోతివి?" అని శ్రీశారదాదేవి యాంతాపునకు వచ్చి ఘోరన విలపించెను. సాక్షాజ్జగజ్జననియే శ్రీరామకృష్ణుఁ డను నా మె భావము ఈ వాక్కులలో మాఱుమ్రోఁగుచున్నదికదా?

గిరీశరామచంద్రాదులు అనతికాలముననే వచ్చిరి. పరమహంస గతించెనను దుఃఖవార్త కలకత్తాపట్టణమందంతటను కార్చిచ్చువలె వ్యాపింప, కడసారి పరమహంసదేవ ముఖావలోకనమునకై నానాదిక్కులనుండియు రాసాగిన జనులతో ఆ భవనప్రదేశమంతయు ఉదయముననే నిండిపోయెను. దివ్యకాషాయాంబరములతో, పుష్పచందనాదులతో శరీరము నలంకరించి సాయంకాల మైదుగంటలకుఁ గ్రిందికిఁ దెచ్చిరి. గురుదేవశరీరసన్నిధిని శిష్యభక్తబృందము నిలిచియుండ ఛాయాపటము తీయఁబడెను. భజన చేయుచు సద్గురుదేవశరీరమును సమీపమున నున్న బరా (వరాహ) నగరమందలి శ్మశానమునకుఁ గొనిపోయిరి. గురుభక్తు లందఱును వచ్చి సాష్టాంగవందనములు సల్పిరి. అంతట శరీరమును

చితిపై నుంచిరి. త్రైలోక్యనాథ సాన్యాల్ సమయోచిత కీర్తనలు పాడెను. పరమపావనమైన యీ శరీరమును దన కడుపున నిడుకొని పావకుఁడు ప్రజ్వలించెను. కొలఁది గడియలలో దహనకర్మము ముగిసెను.

పవిత్రసార్థక నామముచే, పవిత్రపరమాదర్శజీవితముచే, పవిత్రమహిమాన్వితవ్యక్తిత్వముచే అమృతాత్ముఁ డైన యాతఁడు మరణించెననుకొనఁజెల్లునా? సశరీరుఁడై యున్నను, అశరీరియై యున్నను ఆ పరమపావనాత్ముఁడే కదా తమ జీవననౌకాధ్రువతార? లోచూపుచేఁ గనుఁగొనఁదగినదే కాని వెలిచూపునకు అందనిదికదా యాతని వ్యక్తిత్వము? రుద్రభూమినుండి మఱలునపుడు వారల యంతరంగమున నిట్టి భావపరంపరచే ప్రశాంతమైన ఆత్మసమర్పణభావము పాదుకొనెను. అవశిష్టపావనాస్థికలను ఒక తామ్రపాత్రలోఁ జేర్చి, ''రామకృష్ణ భగవానునకు జయ!''యని జయజయధ్వానము లొనర్చుచు, వారు కాశీపురవనభవనమునకు మఱలిరి.

శ్రీరామకృష్ణమఠ సేవాసంఘోదయము

గతించినది శ్రీరామకృష్ణుని భౌతికశరీరమే కాని యాతని లోకకల్యాణసాధనమహోద్యమము కాదు. దానిని బలు తెఱంగులఁ గొనసాగించు మహాశిష్యబృందము నాతఁడు లోకమున కొసంగియుండెఁగదా?

గురుస్మారకచిహ్నములైన అస్థికలను సముచితరీతిని భద్రపఱుచువిషయమున బాలశిష్యులకును గృహస్థభక్తులకును భేదాభిప్రాయములు కలిగెను. అందలి విశేషభాగము నిత్యపూజార్థము బాలశిష్యులు బలరామునింటికిఁ బంపిరి. సాధ్యమైనంత త్వరలో వానిని గంగాతీరమున నొకతావున సమాధి చేయవలయునని వారి సంకల్పము. స్మారకాస్థికలలో మిగిలిన భాగము కలకత్తాసమీపమందలి కాఁకురుగాచి యను పేటలో రామచంద్రునకుఁ జెందిన యొక తోఁటలో శ్రీకృష్ణజన్మాష్టమినాఁడు గృహస్థభక్తులు సమాధి గావింప, రామచంద్రుఁడు ఆ సమాధికి నిత్యపూజాదికము నెలకొల్పెను. బాలశిష్యులును ఈ సమాధికార్యమున విశేషశ్రద్ధాభక్తులతోఁ బాల్గొనిరి. శ్రీరామకృష్ణయోగోద్యాన మను నొక చక్కని శ్రీరామకృష్ణాశ్రమము శ్రీరామకృష్ణాలయసహితముగా కాలక్రమమున నిచట వెలసియున్నది.

శ్రీరామకృష్ణనిర్యాణానంతరము శ్రీ శారదాదేవి కొందఱు శిష్యులును భక్తురాండ్రును తన్ననుగమింప, బృందావనమునకు యాత్ర నొనర్చి, తన దుర్భరదుఃఖము నచట

తీవ్రతపస్సాధనలలో మఱవఁబూనెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడామెకు ప్రత్యక్షమై యిట్లు పలికెను: "ఎందు కింతగా విలపించుచున్నావు? ఎచటికిఁ బోతినని నీ యభిప్రాయము? ఒకగదినుండి మఱియొక గదికి—అంతే." ఒక సంవత్సరమైనపిమ్మట నామె కామార్పుకూరునకు మఱలెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన లోకశ్రేయస్సాధనమహోద్యమమున శ్రీశారదాదేవి నిర్వహింపవలయు పాత్రను గుర్తించి, "చుట్టు నున్న జనులు చీఁకటిలో నివసించు కీటకములవంటివారు, వారిని నీవు రక్షింపవలయును" అనియు, "లోకమునకై నీవు చేయవలసియున్న దెంతయో కలదు" అనియు నామెకుఁ దెలిపియుండెను. జన్మగ్రామమునను, కలకత్తాలోను ఆమె గడపసాగిన మహనీయజీవితము ఈ దివ్యవాక్యసాఫల్యమై దీపించెను. "భగవన్మాతృత్వమును లోకమునకు నిరూపించుటకై ఆయన నన్ను ఈ యిలలో దిగవిడిచిరి" అని యామెయే యొకప్పుడు తెలిపెను.[1] వేలకొలఁది జనులు

[1] నారీమణుల నవీనప్రాచీనాదర్శములు శ్రీశారదాదేవియందు అద్భుతసమన్వయము నొందుట గాంచి, "శ్రీశారదాదేవి పురాణయుగమునకు భరతవాక్యమా, లేక నవీనయుగమునకు నాందియా?" యని సోదరి నివేదిత (Sister Nivedita) భావగర్భితముగాఁ బ్రశ్నించును. "భారతనారీత్వాదర్శమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుని పరమసిద్ధాంతమే శ్రీశారదాదేవి" యని యామెయే మఱియొకప్పుడు వక్కాణించెను. శ్రీవివేకానందస్వామి తన సోదరశిష్యులలో నొకనికి, "అద్భుతమగు మాతృదేవిజీవితారము, జీవితప్రాముఖ్యము, నీకు—నీకననేల—మీలో నెవ్వరికిని ఇంకను బోధపడలేదు; కాని క్రమముగాఁ దెలియఁగలదు....ఆమెను మూలాధారముగాఁ జేసికొని గార్గులును మైత్రేయులును లోకమున మరల ప్రభవింతురు.... అందుచే నాకు మొట్టమొదటఁ గావలయునది ఆమె మఠము" అని

—అందనేకులు స్త్రీలు—ఆమెవలన ఉపదేశప్రబోధముల నొంది ధన్యులైరి. శ్రీరామకృష్ణమఠసేవాసంఘోదయమునకు ఆమె యెట్లు మూలసాధనభూతురాలయ్యెనో, ఆమె మహోదారమాతృహృదయము ఎట్టిదో, ప్రసంగవశమున నామె యొకప్పుడు పల్కిన యీక్రిందివాక్కులు వెల్లడిఁజేయుచున్నవి :

(తన సన్న్యాసపుత్త్రుల యసౌకర్యము నుద్దేశించుచు) "ఆహా! నా బిడ్డలనుగూర్చి నేనెంతగా ప్రార్థించి కన్నీరు గార్చితినోకదా! అందుచేతనే, ఆయన యనుగ్రహమున, నేఁడు మఠము (శ్రీరామకృష్ణమఠసంస్థ) వెలసియున్నది....అపరిమితపరితాపముతో ఠాకురు నిట్లు ప్రార్థించితిని: 'ప్రభూ! మీరు ఆవిర్భవించి యీ కొలఁదిమంది సన్న్యాసశిష్యులతో మీ లీలలను నెఱపి తిరోహితులైతిరి; అంతటితోడనే సర్వము చెల్లిపోయెనా? ఐతే, మీరు అవతరించి యంతటి మహావ్యథల ననుభవింపనేల? ఒకచెట్టు నీడనుండి మఱియొకచెట్టునీడకు తమ 'నివాసము'ను మార్చుకొనుచు, ఆహారమునకై బిచ్చమెత్తుకొను సాధువులను కాశీబృందావనములలో ఎందఱినో చూచితిని. అట్టిసాధువులకు లోపము లేదు. ఇల్లు, వాకిలి మీకొఱకు విడనాడి, పిడికెఁడు అన్నమునకై యిందందుఁ దిరుగాడు నా బిడ్డలను జూచి సహింపఁజాలను—అదృశ్యమును భరింపఁజాలను. మీకొఱకు సంసారమును త్యజించువారి కెన్నఁటికిని అత్యావశ్యకమైన అన్నవస్త్రములకు లోపము లేకుండుఁగాక యని నా ప్రార్థన. మీ ఆశయములను, ఆదర్శములను అవలంబించుచు, వారందఱును గలసినివసించుచుండ, తాపత్రయపరిపీడితులగు లోకులు వారిని ఆశ్రయించి మిమ్ముఁగూర్చి వినుచు, శాంతి నొందుదురుగాక! ఇందునిమిత్తమేకదా మీరు ఆవిర్భవించితిరి? వారట్లు

వ్రాసెను. స్వామిమహాసంకల్పసాఫల్యముగా శ్రీరామకృష్ణమఠసేవాసంఘసంస్థయందు నేఁడు ప్రత్యేకముగా స్త్రీలశాఖ వెలసియున్నది. శ్రీశారదాదేవి మహత్త్వమును దెలుపుచు శ్రీవివేకానందస్వామి, "శ్రీరామకృష్ణునిఁ దెలిసికొనుటకంటె మాతృదేవినిఁ దెలిసికొనుట వేయిరెట్లు ఎక్కువ కష్టము" అనును. స్వయముగా శ్రీరామకృష్ణుఁడే యామె మహనీయతను బహురీతులఁ దెల్పును.

తిరుగాడుచుండుట నా కెంతో బాధగా నున్నది.' అటుపిమ్మట నరేన్ (వివేకానందస్వామి) క్రమముగా వీనిని (మఠములను, సేవాశ్రమములను) అన్నింటిని నెలకొల్పనారంభించెను."

శ్రీరామకృష్ణుని బాలసన్న్యాసశిష్యుల యునికికై సురేంద్రనాథ మిత్ర మహోదారహృదయుఁడై వరాహానగరమున నొకయింటి నద్దెకుఁ దీసికొన, కాశీపురవనగృహము నుండి గురుశయ్యాదికము నచటికిఁ గైకొనివచ్చి, బాలశిష్యులచట క్రమక్రమముగా నివసింపసాగిరి. బలరామునింటి నుండి పావనాస్థిసంచయమును దెచ్చి, గురుదేవుని ఛాయాపటముతో దాని నొకతావున నెలకొల్పి, వారు నిత్య పూజాసంకీర్తనాదు లొనర్చుచుండిరి. ఇండ్లకును, తమ చదువులకును మఱలిన సోదరశిష్యులను నరేంద్రుఁడు గుర్వాజ్ఞ ననుసరించి తన మహాకార్యదీక్షతో, మహత్తరప్రబోధ ప్రసంగాదులతో, త్యాగాశయపూరితుల నొనర్చి వరాహానగరమఠమునకుఁ దోడ్కొనిరాసాగెను. ఈసమయమునఁ దన్నెట్లయినను ఇంటికిఁ దీసికొనిపోఁబూని వచ్చిన తన తండ్రితో రాఖాల్, "మీరిచటి కెందుకు ఆయాసపడి వత్తురు? నే నిచట హాయిగా ఉన్నాను. నన్ను ఆశీర్వదించి పూర్తిగా నావిషయమై మఱచిపొండు. మిమ్ము గుఱించి నన్నును మఱచిపోనిండు" అని పలికిన పలుకులు సామదానాదులచేఁ దమ్ము ఇంటికి లాగఁబూనిన తమ సంరక్షకులయెడ బాలసన్న్యాసుల ధోరణికి మచ్చుతునకలు. ఈవిధముగా గురూపదేశముల నుపలక్షించి, సాక్షాత్కారమే పరమావధిగా నిడుకొని, సర్వసంగపరిత్యాగచిహ్నము లగు కాషాయాం

బరములఁ దాల్చి, యొండొరులయెడ మాతృప్రేమను మించిన ప్రేమతో మెలఁగుచు, నరేంద్రుని నాయకత్వమున వారు తపోధ్యాన సంకీర్తన సద్గ్రంథపఠనాదులతో కాలము గడపుచుండిరి. గిరీశ మహేంద్ర బలరామాదులును అప్పుడప్పుడు మఠమునకు వచ్చుచు బాలసాధుసోదరులకుఁ దోడ్పడసాగిరి.

వరాహనగరమఠమున బాలసన్న్యాసు లొనర్చిన మహోత్తమ తపశ్చర్యలనుగూర్చి నరేంద్రుని యీ క్రింది వచనములు మననీయములు: ''ఆ కాలమున మఱుసటి దినమునుగూర్చి మే మెన్నఁడును స్మరించియెఱుఁగము.[1] అయాచితముగా భగవంతుఁ డేమి ప్రాప్తింపఁజేయునో అదియే మా కాహారము. అనేకదినములు నిరాహారులమై గడపితిమి. అన్న ముండినచో ఉప్పు లేకుండెడిది. ఉడుకఁబెట్టిన దొండ యాకులు, ఉప్పు, అన్నము— నెలలకొలఁది యివియే మాకు ఆహారము! నిరంతరతపోధ్యానాదికములచే భగవదావేశపూరితులమై గడపిన యా పుణ్యదినముల నేమని స్మరింతును! బ్రాహ్మముహూర్తమున లేచి, కాల్యములను దీర్చికొని, పూజామందిరమున జపము ఆరంభించినచో, ఒక్కొక్కప్పుడు సాయంకాల మగుచుండెడిది. అంతవఱకును శశి మా భోజనమునకై కనిపెట్టుకొనియుండువాఁడు. ఆవశ్యకమగుచో బలవంతముగా మ మ్మాతఁడు ధ్యానస్థితినుండి యీవలకు లాగుచుండెడివాఁడు! జగ త్తుండెనో, లేదో, అప్పు డెవరికి లక్ష్యము!''

---

1 "Think not of the morrow" అని యేసుక్రీస్తు మహాశయుఁడు బోధించును.

శ్రీరామకృష్ణమఠ సేవాసంఘ మూలపురుషు లగు వారల తపోధ్యానాదికము లెట్టివో వివేకానందస్వామి పలికిన యీ వాక్కులు ప్రకటించుచున్నవికదా? తపోధ్యానములే సనాతనభారతీయసంస్కృతిని గన్న తల్లులు; అఖండాత్మ ప్రశాంతిదాయక మగు వేదవేదాంతములకు ఆలవాలములు; ఎన్నంటికైనను విశ్వకల్యాణమహాసాధనభూతమై యొప్పు భారతీయవిజ్ఞానమునకు పట్టుకొమ్మలు. స్వార్థరహితులగు మహాత్ములు తపోధ్యానముల నాశ్రయించి త్యాగాగ్నికీలలలో దుమికిననే వారిని గని లోకులు నిజమైన పారమార్థికచింత నొందుచుందురు. ఐహికభోగకాంక్షలను రేకెత్తించునట్టిది కాక, పరమార్థచింతను బురికొల్పునట్టి విద్యావిధానము—ఆత్మమోక్షజగత్కల్యాణసాధనభూతమగునట్టి విద్యావిధానము—సోదరభారతీయులకు నేడు అత్యావశ్యక మైయున్నది. నైతికధార్మికశిక్షావిరహితమైన విద్యావిధానము అవిద్యావిధాన మని భారతీయులు గుర్తింతురుగాక!

అఖండశ్రద్ధాభక్తులతో గురుపూజను నిర్వహించుచు, పరమప్రేమానురాగములతో సోదరశిష్యులను సేవించుచు, ఎల్లరకును తల్లివలె నుండిన శశిభూషణునిగూర్చి, "మఠమునకు శశి మూలస్తంభము" అనియు, "తల్లి" యనియు, "ఆతఁడు లేనిచో మఠజీవనము అసాధ్య మైయుండెడిది" అనియు వివేకానందస్వామి ప్రశంసించును.

నేఁడు జగద్వ్యాప్తమై యలరారు శ్రీరామకృష్ణమఠ సేవాశ్రమములకు ఈ బరా(వరాహ)నగరమఠమే బీజము. శ్రీరామకృష్ణనామక మహాశమంతకమణి లోకమున

కొనఁగిన బంగారురాసు లనఁదగు ఆ బాలసాధువులు కాల క్రమమున శాస్త్రోక్తవిరజాహోమపూర్వకముగా సన్న్యసించినను, ఇప్పటికే సముజ్జ్వలత్యాగవైరాగ్యాదులతో ఆదర్శసన్న్యాసులై విరాజిల్లుచుండిరి. శ్రీరామకృష్ణజీవిత నందనవనమందలి నానాకల్యాణగుణప్రసూనములలో ఈ బాలయతిశిష్యబృందమునఁ గొందఱు ఒక్కొక్క-దానిని, మఱికొందఱు కొన్నిఁటిని తమ మహనీయజీవితములచే లోకమునకుఁ బ్రదర్శించిరని చెప్పనొప్పును. త్యాగవైరాగ్య సందీపితులగు వారికి సహజముగా పరివ్రాజకజీవితేచ్ఛ ప్రబలము కాఁజొచ్చెను. అంత నొకరి వెంబడి నొకరుగా మఠము వీడి, భారతపుణ్యక్షేత్రములను, మహాయోగులను దర్శించుచు, మహోత్తమనియమములతో, మహత్తర దివ్యానుభవములతో ఆసేతుహిమాచలము వారు యాత్రల నొనర్పసాగిరి. ఆదర్శగురుసేవానిరతుఁడగు శశి మాత్రము గురుపూజానిమగ్నుఁడై యుండి మఠమును వీడలేదు.

ఈ సమయమున (1893-వ సం॥న) అమెరికాయందలి చికాగోలో జరిగిన విశ్వమతమహాసభ (Parliament of Religions)కు వివేకానందస్వామి హిందూమత(సనాతన ధర్మ) ప్రతినిధియై వెడలి, అఖండవిజయోపేతుఁడై, అశేషజనపూజితుఁడై, ఇంగ్లండ్, అమెరికాదేశములలోఁ దన మహోపన్యాసజైత్రయాత్రానంతరము భారతదేశమునకు విచ్చేసి, ఆసేతుహిమాచలము సార్వభౌమసముచిత స్వాగతములను, యతిసార్వభౌమసముచిత పూజలను బొందుచు, తన యశశ్చంద్రికలు ప్రాక్పశ్చిమఖండములం దంత

టను అఖండవ్యాప్తి గాంచియున్న యీ సమయమునఁ దన గురువరేణ్యుని మహత్త్వమునుగూర్చి పల్కిన యీ క్రింది వాక్కుల నరయుఁడు: "భావములచేఁగాని, వాక్కులచేఁగాని, క్రియలచేఁగాని నే నేమైనను సాధించియున్నచో, ప్రపంచమున ఏ యొక్కరికైనను ఉపకరించిన ఒక్క వాక్కు నా నోటినుండి వెలువడియున్నచో, అది నాదని నేను జెప్పుకోఁజాలను. ఆయనదే అది. కాని నా నోటినుండి యెన్నఁడైనను శాపాలాపములు వెలువడియున్నచో, నాయందుండి యెన్నఁడైనను ద్వేషము బయల్వెడలి యున్నచో, అదంతయు నాదే, ఆయనది కాదు. దుర్బలమైన దంతయు నాదే; బలకరము, ఉజ్జీవనకరము, పరిశుద్ధము, పావనమునై యున్న దంతయు ఆయన దివ్యప్రేరణయే; అట్టి వన్నియు ఆయన వాక్కులే,[1] స్వయముగా ఆయనయే. ఔను, మిత్రులారా! లోక మింకను ఆ మానవోత్తముని దెలిసికోవలసియున్నది."

సాధుసోదరు లందఱును ఈలోపున ఆలంబజా అను పేటలోనికి మార్పఁబడియున్న మఠముఁ జేరుకొనిరి. అట నుండి మఠము మరల స్థలపరివర్తనము నొంది తుదకు 1899-వ

[1] "నీవు ఘనుఁడవు—మహాఘనుఁడవు—కాఁగోరెదవా? ఎంత ఘనుఁడవు కాఁగోరెదవు? అవతారమా? చెప్పు. శ్రమపడి కృషి చేయుము, అవతారమవే అయ్యెదవు" అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు వచించువాఁ డని యాతని ప్రియశిష్యులలో నొకఁ డగు శ్రీ అద్భుతానంద స్వామి పలుకును. (అవతారతత్త్వమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుని ముఖోపదేశములను 144, 145-వ పుటలలో గమనించియుంటిమి.) See Prabuddha Bharata, Jan. 1956, p. 2.

సం॥న, కలకత్తాకు ఎగువ నించుమించు నాలుగుమైళ్లదూరమున నున్న బేలూర్ అను నుపనగరమున, సరిగా గంగాతీరమున, సువిశాలప్రదేశమున, వివేకానందస్వామిచే సుప్రతిష్ఠితమై, శ్రీరామకృష్ణసంస్థ కంతకును ప్రధానకేంద్రమై యలరారుచున్నది.[1] రెండేండ్లకు ముందే (1897–వ సం॥న) స్వామి విశ్వమానవసేవాలోకకల్యాణార్థము శ్రీరామకృష్ణసేవాసంఘము (The Ramakrishna Mission) స్థాపించెను. ఆ సమయమున సోదరశిష్యులకు ఆతఁ డిట్లు ఉద్బోధించెను: ''శ్రీరామకృష్ణుని శిష్యుల మగు మనము మన మోక్షమునకై ప్రాఁకులాడుట అత్యంత శోచనీయము. 'ఒక్క జీవికి

---

1 బేలూర్ మఠప్రదేశమున నొకటియు కామార్పుకుర్ నందలి నివాసస్థలమున మఱొకటియు కాలక్రమమున నిర్మితమై యున్న శ్రీరామకృష్ణదేవాలయములు దివ్యసుందరమై దీపించుచున్నవి. ఇందు బేలూర్ నందలి శ్రీరామకృష్ణాలయనిర్మాణమున కించుమించు ఎనిమిదిలక్షల రూప్యములైనవి. ఇందు విశేషభాగము ఇరువురు అమెరికాదేశీయభక్తురాండ్రు ఒసఁగి యున్నారు. ఈ దేవాలయ గర్భాలయమున నొకటిన్నరరెట్ల నిలువున చలువఱాతితో నిర్మితమై యున్న శ్రీరామకృష్ణవిగ్రహము జీవకళాప్రదీప్తమై సమున్నతమగు మంటపముపై—భావసమాధిస్థితిలోఁ—గూర్చుండి యున్నట్లు ఒప్పుచుండును. ఈయాలయము శ్రీవిజ్ఞానానందస్వామి పర్యవేక్షణమున నిర్మితమై యున్నది. ఇందలి శిల్పసౌందర్యము వర్ణనాతీతము.

పావనప్రశాంతగంగాతీరమున, పుష్పవనసమీపమున వెలయు నీ శ్రీరామకృష్ణాలయమును సాయంసంధ్యాకాలమున, ఆరాత్రికసేవాసమయమున, పవిత్రతతో స్పందించు వాతావరణమున, తాళమృదంగాదులతో మనోహరసంకీర్తన జరుగుచుండునప్పుడు సందర్శించు పుణ్యాత్ములు అప్రయత్నముగాఁ దమ మనోభావములు ఆ సన్నివేశమున లయ మొంద, మైమఱచి, లోకాతీతమగు నేదియో దేవలోకమున నుంటిమా యనిపించు ననుభూతి నొందుచుందురు.

సాయము చేయఁగల్గుచో, సహస్రపర్యాయములు కుక్కనై పుట్టుటకైనను సంసిద్ధుఁడను' అని గురుదేవుఁడు వక్కాణింప లేదా? ఆ మహనీయునకు ప్రీతిపాత్రులమై యుండుటయే మోక్షము మనకు కరతలామలక మనుటకు నిదర్శనము. మీలో ప్రతి వ్యక్తియు ఆధ్యాత్మికసింహమని గుర్తింపుఁడు. మతధర్మముల నుద్ధరించుటే మన ధర్మమని గ్రహింపుఁడు. ప్రతి జీవియు సాక్షాద్భగవత్స్వరూపమని గ్రహించి దరిద్రనారాయణులను, ఆర్తనారాయణులను అర్చించు విధానము లోకమునకు మనము చూపవలసియున్నది. భారతదేశమున నూతన సన్న్యససంప్రదాయమును స్థాపించుటయే నా జీవితోద్దేశ్యము. జనసామాన్యము నుద్ధరించుటకై జీవితములను ధారపోయుటే యీ సన్న్యాసుల యాదర్శము.'' శ్రీరామకృష్ణదివ్యవాణియే వివేకానందవాణి యని గ్రహించి సోదరశిష్యులు వినమితశిరస్కులై స్వామి యాజ్ఞ లెట్టివైనఁ బరిపాలింప బద్ధకంకణు లైరి. లోకోద్ధరణార్థమేకదా శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన యఖండాధ్యాత్మికశక్తిని నరేంద్రునకు ధారపోసియుండెను?

కాలక్రమమున సుప్రసిద్ధ శ్రీరామకృష్ణసేవాశ్రమములలో నొకటగు 'కాశీసేవాసదనము'ను జూచి, ''స్వయముగా ఠాకురు ఇచట వెలసియున్నట్లు నాకు గోచరించినది: ఆయన వెలసియుండుటచేతనే యీసేవాకార్యము లిచట జరుగుచున్నవి. ఇవన్నియు ఆయన కార్యములే— ఆయన సేవాకార్యములే'' [1] యని స్వయముగా శ్రీశారదాదేవి

[1] ఇచట నేఁ డించుమించు రెండువందల పడుకలతో, సమస్తాధు

వక్కాణించెనన్నచో, మానవసేవ—మాధవసేవ యను శ్రద్ధాభక్తులతోఁ గూడిన మానవసేవ[1]—శ్రీరామకృష్ణ మఠసేవాశ్రమములలో నెంతటి ప్రధానస్థానము వహించి యున్నదో తెలియఁ గలదు. 'ఆత్మనో మోక్షార్థం జగద్ధితాయ చ'యను సూత్రమే శ్రీరామకృష్ణమఠసేవాసంఘ మూలసూత్రము.

నానావిధవిద్యాలయములు, అనాథబాలబాలికాశరణాలయములు, శ్రామికజనసేవాశ్రమములు, వైద్యశాలలు, మున్నగు సేవాసంస్థలమూలమునను, నానాదేశభాషలలో మత-వేదాంత-వైజ్ఞానిక-గ్రంథ-పత్రికా-ప్రచురణమూలము

నిక పరికరములతోఁ గూడిన ధర్మచికిత్సాలయమున శ్రీరామకృష్ణ సేవాశ్రమ సన్న్యాసులు, బ్రహ్మచారులును దీనులు, ఆర్తులు నగు రోగులకు నానావిధసేవలను జేయుచుందురు. హరిద్వారసమీపనగరమగు కన్‌ఖల్, బృందావనము, ఢిల్లీ, రంగూన్ మున్నగు తావులలో నిట్టి శ్రీరామకృష్ణ సేవాసదనములు కలవు.

[1] శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు బోధించును : "కర్మమూలమున భగవదనుసంధానమే కర్మయోగము." "మొదట భక్తిని అలవఱుచుకొనుము. అటుపిమ్మట నీకు ఇష్టమైనయెడల మిగిలినవన్నియు, అనఁగా పాఠశాలలు, ఆసుపత్రులు మొదలైన వన్నియు నీవు ప్రారంభింపవచ్చును. మొదట భక్తి, తరువాత కర్మము. భగవద్భక్తి లేని కర్మము పునాది లేని గోడ. అది నిలువఁజాలదు." "ఔదార్యము, దయాళుత్వము, ఒరులయెడ సానుభూతి మున్నగువానిని నిష్కామముగా అవలంబించినయెడల మంచిదే. వానితోఁబాటు భగవద్భక్తి యున్నచో, అవి నిన్ను భగవంతుని బొందించును." (చూ. 'శ్రీరామకృష్ణబోధామృతము'—భక్తి కర్మము నెట్లు పరిరక్షించును ?) "మాతృదేవో భవ, పితృదేవో భవ, ఆచార్యదేవో భవ, అతిథిదేవో భవ" ఇత్యాద్యుపనిషద్వాక్యములకును ఇదియే తాత్పర్యమని గ్రహింపనగును.

నను, మత-ధర్మప్రచారమూలముననుసర్వవిధములను—మానవసేవ—జాతిమతాది భేదములను పాటింపక విశ్వమానవ సేవ—చేయుటకై శ్రీరామకృష్ణ సేవాశ్రమములు దేశ దేశాంతరములలో నెలకొల్పఁబడియుండుట జగద్విదితము.[1] మఱియు భూకంపములు, తుపానులు, వఱదలు, అగ్ని ప్రమాదములు, ఈతిబాధలు, సాంక్రామిక వ్యాధులు మున్నగు వానిచే జనులు పరిపీడితు లగునపుడు—తినఁ దిండియుఁ, గట్ట బట్టయు, నివసింపఁ గొంపయు లేక దీనజనసహస్రములు అల్లాడుచుండునపుడు—'వారి ప్రారబ్ధమునకు మన మేమి చేయుదుము!' అను మెట్టవేదాంతము చెప్పక, 'ఆత్మవ త్సర్వభూతాని' యను అనుష్ఠానవేదాంతము నవలంబించి శ్రీరామకృష్ణమఠ సేవాశ్రమ సాధువులు శక్తికొలఁదియు వారి బాధలను నివారింపఁ బూనుచు, దీనార్తనారాయణసేవ చేయఁబూనుచుండుటయు లోకవిదితము. లోకోద్ధారకుఁడైన శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యవ్యక్తిత్వమూర్తిమత్వములకు శ్రీరామ కృష్ణమఠ సేవాసంఘసంస్థలకంటె సుస్థిర-పావన-సజీవోజ్జ్వల-స్మృతిచిహ్నములు—స్థిరతర-పావన-సజీవోజ్జ్వల-భాష్య ములు—మఱేమి వెలయఁగలవు?

స్వీయమోక్షజగత్కల్యాణసాధన కెల్లరకును శ్రీరామ కృష్ణుని జీవితోపదేశములే దివ్యమార్గదర్శకములు. "రామ

---

[1] శ్రీరామకృష్ణమఠ సేవాశ్రమ మహావృక్షము నేఁడు భారతదేశమున మొత్తము మించుమించు శతశాఖలతోడను, పాకిస్థాన్, బర్మా, సిలోన్, మారీషియస్, సింగపుర్, ఇంగ్లండ్, ఫ్రాన్స్, అర్జంటైన్, అమెరికా దేశములలో ఇంచుమించు నలుబది శాఖలతోడను వ్యాప్తిఁ గాంచి శాఖోప శాఖలతో దినదినప్రవర్ధమాన మగుచున్నది.

కృష్ణుఁడు సజీవాకృతిని దాల్చిన దివ్యత్వము....భగవ త్సాక్షాత్కారభాగ్యము నొందుటకు ఈయన జీవితము మనకుఁ దోడ్పడఁగలదు'' అని గాంధీమహాత్మునివంటి మహాత్ములును, ''మనకు ఆధారభూతమై యున్న శక్తికిని భావిభాగ్యోదయమునకును అతఁడే (శ్రీరామకృష్ణుఁడే) దివ్య నిదర్శనభూతుఁడు'' అని శ్రీఅరవిందయోగివంటి యోగులును వక్కాణింపలేదా? సకలదేశస్థులకును సకలమతస్థులకును ఇహపరశ్రేయోమార్గప్రదీపకమై భారతీయవిజ్ఞానవియత్తల మున వెల్గొందు దివ్యతేజోమయధ్రువతార గదా శ్రీ రామకృష్ణపరమహంస?

''భారతదేశపు గాలి నా మహాభాగ్యము, భారత దేశపు ధూళి నాకు పరమపవిత్రము, భారతదేశము ఇపుడు నాకు పావనతమపుణ్యక్షేత్రము....భారతవర్షము నా బాల్యడోలిక, యౌవననందనవనము, వార్ధకవారణాసి.... భారతవర్షము నశించెనా, ప్రపంచమందలి పారమార్థికత యంతయు నశించును; నైతికధార్మికసంపద యంతయు నశించును; దివ్యానందదాయక మగు మతసానుభూతి యంతయు నశించును; ఆదర్శజీవన మంతయు నశించును; వానితావున ధన మను పురోహితునితో, స్పర్ధావంచనా బలాత్కారము లను నుపచారములతో, మానవాత్మ యను బలితో, కామభోగము లనెడి స్త్రీపురుష దేవతలు ఏలుబడి సాగింతురు. కాని యట్టి దెన్నఁడును జరుగఁజాలదు.[1]...

---

1 'సనాతనధర్మము శాశ్వతముగా నిలిచియుండును' అని శ్రీరామ కృష్ణుఁడు వక్కాణించును.

ద్వేషశక్తికంటె ప్రేమశక్తి కోటిరెట్లు ఘనతరము.[1]... నమ్ముఁడు నామాట—భారతదేశము ఉద్ధారణ నొందితీరును, జనసామాన్యమును, పేదలును సుఖవంతు లొనర్పఁబడి తీరెదరు—ఇది విధాయకము, ఈశ్వరాజ్ఞ, ఆనందింపుఁడు.... ఆధ్యాత్మికవాహిని బయల్వెడలినది. అపారము, అప్రతి హతము, సర్వాప్లావమునైన యీ దివ్యవాహిని మన మాతృ భూమిపైఁ బ్రవహించుట నాకు ప్రత్యక్షమై భాసించు చున్నది....మన భారతమాత మరల నిదురపోఁబోవదు ; ఏ బాహ్యశక్తియు నామె నిఁక నిరోధింపఁజాలదు. అఖండ భారతశక్తి విజృంభించుచున్నది....భారతదేశపునరుద్ధారణ మునకే శ్రీరామకృష్ణపరమహంస యాగమనము.... ఆతని జీవితము దివ్యజ్యోతి....ఆతఁడు శాంతిదూత.... ఆతఁడు ఆవిర్భవించిననాఁడే సత్యయుగము ఆరంభమై యున్నది....'' అను శ్రీరామకృష్ణశిష్యాగ్రగణ్యవాణి—ధీర–వీర–గంభీర–సుస్థిరోదార–వివేకానందవాణి—ఘోషించుచున్నదిగదా! శ్రీరామకృష్ణాలయములలోను, జన్మదినోత్సవాదులలోను ఆతని స్తుతిపూజాదులతో మన కర్తవ్యము చెల్లిపోయిన దనుకొనక, మనఃపూర్వకముగా, ధృత్యుత్సాహములతో శ్రీరామకృష్ణ మహోపదేశములను అవలంబించి ధన్యుల మగుదముగాక !

ఓం తత్ సత్

శ్రీరామకృష్ణార్పణ మస్తు!

---

[1] ప్రేమద్వారమగు అహింసచేత నేకదా భారతదేశము స్వరాజ్యము సాధించినది!

అనుబంధము

జాతకము

శు 26		రా 3	గు 6
ల 3°-24' ర24, చ25 బు 24	రాశి		
కు 22			
	కే 3	శ 15	

స్వస్తిశ్రీ మన్మథనామ సం|| ఫాల్గున శుక్లద్వితీయా బుధవారమున (క్రీ. శ. 1836-వ సం|| ఫెబ్రువరి 18-వ తేది) ఉదయము పూర్వాభాద్రపద నక్షత్రయుక్త కుంభలగ్న శుక్రనవాంశమున, ఇంచుమించుగా గం. 5 ని. 15 లకు (సూర్యోదయమునకు పూర్వము ని.12లకు) వంగదేశమున, కామార్పుకుర్ అను గ్రామమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు జన్మించెను.[1]

		శ రా	లగ్న
	రాశి		
శు			కు చం
ర గు	బు కే		

[1]శ్రీరామకృష్ణుని సహధర్మిణియగు శ్రీ శారదామణీదేవి ప్రమాదీచనామసం|| మార్గశిర బహుళ సప్తమీ గురువారము (క్రీ. శ. 1853-వ సం|| డిసెంబరు 22-వ తేది) సాయంకాలము ఉత్తరఫల్గునీ నక్షత్రయుక్త మిథునలగ్నమున గం. 6 ని. 52 లకు వంగదేశమున జయరాంబాటి (జయరామవాటి)యను గ్రామమున జన్మించెను. జననకాలరవిమహాదశాశేషము 5 సం|| 11 నెలల 19 దినములు.

(అయనాంశ ఇంచుమించు 20^0–34.') జననకాల గురుమహాదశాశేషము 13 సం॥ల 10 నెలల 12 దినములు.

ఈయన జననకాల గ్రహసంయోగమును సూచించుచు, అట్టి యోగమునం బుట్టిన వ్యక్తి యుగసంప్రదాయప్రవర్తకుండును, ధర్మజ్ఞుండును, మాననీయుండును, సదా పుణ్యకర్మనిరతుండును, దేవమందిరవాసియు, బహుశిష్యసమన్వితుండును, మహాపురుషసంజ్ఞితుండును, నారాయణాంశసంభవుండునై సర్వత్ర జనపూజ్యుం డగుట సునిశ్చయమని భృగుసంహితలో వ్రాయంబడియున్నది. [1]

(పైనం దెలుపంబడిన విషయములలో అధికభాగము శ్రీశారదానంద స్వామిరచిత 'శ్రీ శ్రీరామకృష్ణలీలాప్రసంగ'(ము)నుండి క్రోడీకరింపంబడినది. శ్రీరామకృష్ణుని జాతకము శ్రీనారాయణచంద్ర జ్యోతిర్భూషణ్ అను సుప్రసిద్ధ జ్యోతిషికునిచే గణింపంబడినది.)

ఆత్మకారకుండగు సూర్యుని హోర, వేదాంతవిజ్ఞానకారకుండగు శని ద్రేక్కాణము, లలితకళాకారకుండగు శుక్రుని నవాంశ, సమస్తవిద్యాకారకుండగు గురుని ద్వాదశాంశ—ఇత్యాదిశుభషడ్వర్గులను బొందిన కేవలమోక్షజ్ఞానహేతుభూతమగు కుంభలగ్నమున శ్రీ పరమహంస జననము. ఇట్టి లగ్నకేంద్రమున ఆత్మమనోబుద్ధికారకులగు రవిచంద్రబుధులు ఇంచుమించుగా ఒకే కళయందు (24 లేక 25 అంశలలో) లీనమై, బుద్ధిస్థానమం దున్న దేవగురుని విశేషవీక్షణము నొందుట శ్రీరామకృష్ణుని మనోనైర్మల్యనిశ్చలత్వ

[1] "ధర్మస్థానాధిపే తుంగే ధర్మస్థే తుంగ ఖేచరే
గురుణాదృష్టి సంయోగే లగ్నేశే ధర్మసంస్థితే.
కేన్ద్రస్థానగతే సౌమ్యే గురౌచైవ తు కోణగే,
స్థిరలగ్నే యదా జన్మ సంప్రదాయప్రభుః హి సః.
ధర్మవిన్మాననీయస్తు పుణ్యకర్మరతః సదా,
దేవమందిరవాసీ చ బహుశిష్యసమన్వితః.
మహాపురుషసంజ్ఞోఽయం నారాయణాంశసంభవః,
సర్వత్ర జనపూజ్యశ్చ భవిష్యతి న సంశయః."

ములకును నిరుపమానబుద్ధివికాసమునకును అఖండబ్రహ్మసాక్షాత్కారమునకును తార్కాణము. మఱియు వాక్‌స్థానమగు బృహస్పతిక్షేత్రమున శుక్రుఁడు ఉచ్చయం దుండుట శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యప్రేమమయ వాఙ్మాధుర్యమును, తత్త్వబోధనాశక్తిసంపన్నతను, దివ్యకంఠస్వరమును సూచించుచున్నది.

కళత్రస్థానాధిపతి యగు రవి లగ్నకేంద్రమున మిత్రులగు బుధచంద్రుల సంయోగమున గురువీక్షణము నొందుటయు కళత్రకారకుఁ డగు శుక్రుఁడు ఉచ్చయం దుండుటయు శ్రీ పరమహంస-సతీమణి యగు శ్రీశారదామణీదేవి పారమార్థికసంపద్వైభవమును ప్రకటించుచున్నవి.

లగ్నకర్మాధిపతులు ఉచ్చబలములను బొందియున్నను, ఆయుఃస్థానాధపతియగు బుధుని స్థితి యనుకూలముగ నున్నను, పాపగ్రహములు కేంద్రగతములై త్రికోణములు శుభవర్జితములై యుండుటచేతను అష్టకవర్గుని గ్రహములు మధ్యమాయుర్బిందువులను బొందియుండుటచేతను జాతకుని ఆయుర్దాయము సుమారు ఏఁబదియేం డ్లని విశదమగుచున్నది.

'కుజవత్ కేతుః' అను న్యాయమునను, స్వయముగా కేతువు వ్రణకారకుఁ డగు కుజుని క్షేత్రమం దుండుటచేతను కేతుదశాప్రారంభమునుండియు కంఠమున వ్రణము సూచితము.

తపఃకర్మమోక్షస్థానములందు గ్రహములు ఉచ్చయం దుండుటయు మిగిలిన స్థానములందలి గ్రహములును దివ్యబలవీక్షణములతో భాసించుచుండుటయు కళత్రగ్రహస్థితియు తత్తుల్యమై యొప్పుచుండుటయు శ్రీ రామకృష్ణపరమహంస యుగసంప్రదాయప్రవర్తకుఁడై, ధర్మసమన్వయాచార్యశేఖరుఁడై, జగద్గురువరేణ్యుఁడై యవతరించిన దివ్యతేజోమూర్తి యని విశదీకరించుచున్నవి.

(సుప్రసిద్ధపండితులును, కీర్తిశేషులును అగు శ్రీ నూకల కృష్ణశాస్త్రిగారి పుత్త్రుఁడును శిష్యుఁడును, బరంపురము 'స్టేట్ బ్యాంక్'న ఒక ఉన్నతోద్యోగియు, మాకు ఆప్తుఁడును అగు శ్రీ నూకల సూర్యభగవానులు, బి. కామ్. గారు వ్రాసియున్న యీజాతకఫలములకు ఇది మా సంగ్రహకథనము.)

విషయానుక్రమణిక

(శ్రీరా. = శ్రీరామకృష్ణ లేక శ్రీరామకృష్ణుఁడు)

440

మైలాపూర్, మద్రాసు శ్రీరామకృష్ణమఠమువారిచే ప్రకటితమై
విక్రయింపఁబడుచున్న

చిరంతనానందస్వామి రచనానువాద గ్రంథములు

			రూ.అ.పై.
శ్రీ వివేకానంద జీవితచరిత్ర	7-వ కూర్పు	వెల	3 0 0
,,		(అట్టబైండింగ్)	3 8 0
శ్రీ శారదాదేవి చరిత్ర	3		2 0 0
శ్రీరామకృష్ణ బోధామృతము	5		3 8 0
గురూపదేశములు	5		0 8 0
శ్రీరామకృష్ణ పరమహంస నీతికథారత్నములు	2		0 12 0
శ్రీరామకృష్ణ పరమహంస సంగ్రహచరిత్ర	2		0 4 0
ప్రబోధ రత్నాకరము	2		2 4 0
శ్రీ వివేకానంద లేఖావళి (1-వ భా.)	3		1 8 0
,, (2-వ భా.)	2		1 8 0
వివేక సూర్యోదయము	2		1 0 0
షికాగో నగరోపన్యాసములు	3		0 8 0
రాజయోగము	5		2 8 0
భక్తియోగము	4		1 4 0
కర్మయోగము	6		1 8 0
నవీన భారతదేశము	2		0 4 0
వివేకానంద సింహగర్జన	3		0 0 6
నా మతము	2		0 0 6
బ్రహ్మానంద బోధనలు	1		3 8 0

1 నుండి 424 వఱకుఁ గల పుటలు తెనాలిలోని 'యూనివర్సిటి ప్రెస్'లోను మిగిలినవి గుంటూరులోని 'వెల్‌కం ప్రెస్ ప్రైవేట్ లిమిటెడ్' లోను ముద్రితము. తెనాలి నివాసి శ్రీ అక్కల వేంకటేశ్వర్లుచే 'బైన్డ్' చేయఁబడినది.



మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA120B177
పుస్తకం పేరు	శ్రీరామకృష్ణుని జీవితచరిత్ర
తారీఖు	28/10/24
ముందు అట్ట	no
వెనుక అట్ట	no
మొత్తం పేజీలు	463
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	vi,d,296b,330b ,I,B
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	akshaya
పేజీలు విడదీసినది	Thasin
స్కాన్ చేసినది	thasin
పరీక్ష చేసినది	pragathi
పేజీలు సరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	good